

A. V, 21

B. BR

Et

GV

DE RI

poribus po
rus esset, al
ia matrimo
idque qui n
ret: qui con
fionumque
Servium Su
Neratium
tradidisse

alib. 4. 1

Exem: c
Regij

B. BRISSONII I.C.

Et in suprema Parisiensis

CVRIA PRÆSIDIS

DE RITV NVPTIARVM

Liber Singularis.

DICTURUS de ritu nuptiarum, pauca de sponsalibus quæ earum celebritatem antecedunt, præfabor. Fuit autem hoc in more priscis temporibus positum, ut qui uxorem ducturus esset, ab eo unde ducenda erat, eam in matrimonium datum iri stipularetur: idque qui nuptum daturus erat, sponderet: qui contractus stipulationum, sponsonumque dicebatur sponsalia. Hoc Servium Sulpitium in libro de dotibus, Neratium Priscum in libro de nuptiis tradidisse Gellius scriptum reliquit. a

A 2

Quibus

a lib. 4. noct. Attic. cap. 4.

*Exon: Camaldul: monij
Regij ad Varsavian*

Quibus Ulpianus & Florentinus consentiunt, *b* qui sponsalia quoque à spondendo dicta, & sponsi, sponsæque appellationem inde ductam credunt, quod veteribus stipulari, & spondere uxores futuras moris esset. Nec clam me est, horum nominum originem à Græco fonte Verrium Flaccum idoneum auctorem derivasse, qui, ut apud Sex. Pōp. legimus, sponforum, & sponsarum nomen inde tractum existimabat, quod *σπονδῆς* interpositis rebus divinis facerent. Sed à priorē harum vocum notatione qui dissentiret præter unum Verrium, præterea inveni neminem. Veteris certe moris quo prius illud etymon nititur, multa sunt in Plauti Comædiis non obscura impressa vestigia. Sic enim ille in Aulularia Megadorum ab Euclione filiam stipulantem facit.

M. Quid nunc etiam mihi despondes filiæ?

E. Illis legibus.

Cum illa dote quam tibi dixi. M. Sponden ergo? E. Spondeo.

In Trinummo quoque Lyſiteles à Charmide ita stipulatur.

Sponden ergo tuam gnatam uxorem mihi?

Ch.

b In l. 2 & l. 3. D. de sponsalib. l. sponsio. D. de verb. signif.

Ch. spon-

Philippum a

Ist hac lege si

rem dari?

Spondeo. Ca

Sed & in C

militē stipu

Spondesne n

spondeo.

Inde Arno

tes fabulos

ridens, Vx

conjugalia

niunt ante

bent inter

fas. Memi

grammati

versum qu

Quid so

pacita.

Nec vero

datum iri

sponsio int

fides acco

verba ex

rem expe

Hac fama

Utro ad n

Cum dote

*Ch. spondeo: Et mille auri
Philippum dotis. Et paulo post.
Ist hac lege filiam tuam sponden mihi uxore
rem dari? Ch.*

*Spondeo. Ca. Et ego spondeo idem hoc.
Sed & in Curculione Phædromus ita à
milite stipulatur. Ph.*

*Spondesne miles mihi uxorem tuam? M.
spondeo.*

Inde Arnobius libro III. adversus gentes fabulosa gentilium deorum conjugia ridens, Vxores, ait, Dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis: habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas. Memini etiam idem ipsum Servium grammaticum adnotare ad eum Virgilii versum qui est lib. x. *Æneidos.*

*Quid soceros legere Et gremiis abducere
pactas?*

Nec vero à filia duntaxat patre nuptum datum iri, sed Et à patre viri ductum iri sponsio interponebatur, si modo Donato fides accommodanda est, qui Terentii verba ex prima Andriæ scena ad eam rem expendit, quæ ita habent.

Hac fama impulsus Chremes

Ultro ad me venit, unicam gnatam suam

Cum dote summa filio uxorem ut daret.

Placuit: despondi: hic nuptiis dictus est dies.

Ad constituenda plane sponsalia *nudus consensus sufficiebat*: nec quicquam intererat utrum testatio interponeretur, an aliquis sine scriptura sponderet. Denique & absenti absens per epistolam vel internuntium recte despondebatur. *a* In tabulas tamen ut plurimum sponsalitiae conventiones referebantur. Ex quo illud Iuvenal. *b*

*Si tibi legitimis pactam junctamq; tabellis
Non es amaturus.*

Tertullianus in libro de virginibus velandis. Hæ sunt tabellæ priores naturalium sponsaliorum & nuptiarum. Quæ tabellæ signatoriis eorum qui interfuerant, anulis obsignabantur. Unde Iuvenalis de nuptiis contrahendis agens, *Veniet*, ait, *cum signatoribus auspex*. Apulejus Apolog. 11. Habes Æmiliane causam totam cur tabellæ nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido sint sed in villa urbana consignatæ.

In argumentum etiam contractorum sponsaliorum à sponso *sponsæ arrhe dabantur*: quemadmodum ex Paulo lib. 2. sententiarum, & ex Gratiani, ac Valen-

tiniani,

a L. *sufficit* L. *In sponsalibus*. D. de sponsalib. *b* Sat. 61.

D
tiniani, ali
stitutionib
anulus spo
quem prom
cultu form
quiens, n
quem spo
anulo. Iste
molog. Fe
lis nisi qu
que ampli
tis habere
vin. offic.
nuptiis, a
fit nimiru
nis signur
dem pign
Unde & c
Ideo qui
sanguinis
eandem m
ex App
dunt, cur
sensu rec
qui min
nalem vo

a l. si quis
l. ultr
b lib.

tiniani, aliorumque Imperatorum constitutionibus intelligimus. *a* Quin & anulus sponsæ pignoris loco mittebatur, quem pronubum Tertullianus in lib. de cultu fœminarum vocat, Aurum, in-
 quiens, nulla norat præter uno digito quem sponsus oppignerasset pronubo anulo. Isidorus Hispalensis lib. xx. Etymolog. Fœminæ, ait, non usæ sunt anulis nisi quos virgini sponsus miserat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere solebant. Item lib. 2. de divin. offic. cap. xv. Quod in primis, ait, nuptiis, anulus à sponso sponsæ datur; fit nimirum vel propter mutua dilectionis signum, vel propter id magis ut eodem pignore eorum corda jungantur. Unde & quarto anulus digito inseritur. Ideo quia in eo vena quædam ut fertur sanguinis ad cor usque perveniat. Quam eandem rationem Gellius *b* & Macrobius *c* ex Appione & Atteio Capitone reddunt, cur apud Romanos communi assensu receptum esset, anulum in digito qui minimo vicinus est quem & medicinalem vocant, atque adeo manu præci-

A 4

pue

a l. si quis officium. D. de ritu nupt. l. Arrhis.

l. ultr. c. de sponsalib. b. cap. 31.

b lib. 10. cap. 10. *c* lib. 7. cap. 13.

pue sinistra gestare. Nicolaus quoque Pontifex ad consultationem Bulgarorum rescribens, ut est apud Gratianum, Et postquam, ait, arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei anulo insignitum desponderit. Sed & hunc ipsum morem Iuvenalis à me subjecti versus indicant. *a*

Conventum tamen & pactum & sponsalia nostra

*Tempestate paras, jamq; à tonsore magistro
Pect̃eris, & digito pignus fortasse dedisti.*

His à Paulo *b* relatam speciem adjungamus licet, in qua sponsum alienum anulum sponsæ muneris misisse proponit. Ferreum vero anulum eumque sine gemma sponsæ mitti ætate sua consuevisse Plinius lib. xxxiii Naturalis historiæ auctor est.

Cæterum à qua ætate sponsalia contrahi olim poterant, ex Modestino lib. 4 differentiarum liquet: cujus ipsamet verba ponam. *c* In sponsalibus contrahendis ætas contrahentium definita non est ut in matrimoniiis. Quapropter à primordio ætatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri

ab
a Sat. 6. *b* In l. si donare. ult. §. D. de donatio. int. vir.

c l. In sponsalibus. D. de ritu nupt.

*ab utraque persō
sint minores quam
verba certam n
contrahendis p
fuisse significant.
legis Papiæ præ
sponsalia proba
constituit, quib
legitimæ nupti
proinde minore
virgines frustra
jus rei constitu
sponsaliorum
& effectum brev
immaturam æt
fraudem fieri a
ex Dione lib. L
verba. *ὡς ἐλ' ὁ
ἰσθ' πρὸς τὴν γα
ἰσθ' αὐτῶν ὁ π
μὴν ἔσθ' ἰσθ' ὁ
δὲ ἄλλοις γαμῶν
ἰσθ' αὐτῶν τὴν γα
Δωδεκά ὅδ' τῶν
ἐν τῶν κατὰ
verborum sen
tus est, nec e
eorum gratia
minus innotē**

ab utraque persona intelligitur: id est, si non sint minores quam septem annorum. Quæ verba certam nominatim sponsalibus contrahendis præscriptam ætatem non fuisse significant. Quamquam quod ad legis Papiæ præmia attinet, ea demum sponsalia probari admittique Augustus constituit, quibus biennio post iustæ, ac legitimæ nuptiæ accedere possent, ut proinde minores natu decem annorum virgines frustra sponsæ haberentur. Cujus rei constituendæ causa fuit, quod sponsaliorum obtentu, quæ ad exitum & effectum brevi perducî per sponsarum immaturam ætatem non poterant, legi fraudem fieri animadvertisset. Id quod ex Dione lib. LXXX didici, cujus hæc sunt verba. ὥς εἰ ἐν βρέφῃ πνὺς ἐκφυώμενοι, καὶ μὲν πρὸς τῶν γαμήσιων ἐκαρπύνοντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν ἐπαρείχοντο, καὶ ἐπειτα εὖ μεθ' αὐτῶν ἐσχέοντο μετ' ἡν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντες γαμήσιον. τετίσι, δὲ ἐπὶ πάντας ἐκφυῶσθαι τὸν γὰρ ἡ αὐτῆς δόξαυσι. Δώδεκα γὰρ τῆς κήρυς ἐστὶ τῆ γάμου ὥραν ἔτι πλήρη κατὰ τὸ εἶπον νομίζετο. Quorum verborum sententiam quia nec assecutus est, nec expressit interpret, ego in eorum gratiam quibus Græca lingua minus innotescit, in latinum ea conver-

tam ut potero. Quoniam autem, ait Dio, quidam infantes puellas despondentes, prae-
miis quidem conjugum fruebantur, cete-
rum effectum rei, & conjugum opus non
præstabant, ea sponsalia vires nullas habe-
re consuevit, post quæ duobus transactis
annis sponsa duci minime posset: Hoc est, ut
omnino decennis virgo desponderetur, si
quidem ex ea commodi quid capere sponsus
vellet. Duodecimo namque anno virgo ma-
tura viro & nubilis, ut jam ante dixi, exi-
stimatur. Quam eandem Augusti con-
stitutionem Zonaras totidem prope ver-
bis retulit, quæ sunt ab ejus interprete,
ne quem debita laude fraudem, fidelius,
ac planius quam ab illo altero, viro alio-
quin erudito, ac bene de Græcis merito,
reddita. Atque hoc nimirum est, quod
breviter ac strictim more suo Tranquil-
lus in ejusdem principis vita scribit his
verbis. a Cumque etiam immaturitate
sponsarum, & matrimoniorum crebra
mutatione vim legis eludi sentiret, tem-
pus sponsas habendi coarctavit. Quo
procul dubio pertinet Caij b locus quem
ex ejus lib. i. ad. l. Iuliam & Papiam
Pandectarum concinnatores deliba-
runt. In eo ita est. Sape justa ac necessaria
causa

a cap. 34. b l. pen. D. de sponsalib.

causa non solum
etiam triennium
terius trahunt sp
sponsi, sponsæ, &
capitalia crimina
tiones quæ ex nec
primo anno u
sponsalia potius
rum eorum de
mine quæ cum
nus annos nati
Papia, commod
terat.

Hæc de spon
canda nuptiaru
viter prædicene
tis, consequen
Nec vero temer
prout incidisse
re non levem
dierum delectu
certe Calendar
à nuptiis habi
libro. xii. scri
quemadmodu
statutur, nupti
existimabatur.
sermone trit
Maio nubunt.

causa non solum annum vel biennium, sed etiam triennium aut quadriennium & ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi, sponsæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes qua ex necessitate fiunt. Itaque à septimo anno utiliter quidem contrahi sponsalia potuisse non dubium est: verum eorum demum sponsaliorum nomine quæ cum virginibus decem ad minus annos natis contraherentur ex lege Papia, commodi lucrive quid percipi poterat.

Hæc de sponsalibus, quæ viâ ad explicanda nuptiarum solennia muniant, breviter prædicenda censui. Sponsalibus factis, consequens erat nuptiis diem dici. Nec vero temere & è re nata, ac quolibet, prout incidisset, die nubebant: Sed in ea re non levem mensium, temporum ac dierum delectum habebant. Novarum certe Calendarum posteros omnes dies à nuptiis habitos alienos, Sex. Pomp. libro. xii. scribit. Mensis item Maius, quemadmodum Plutarchus & apud nos testatur, nuptiis infaustus & inauspicatus existimabatur. Ex quo illud olim vulgi sermone tritum proverbium, mense Maio nubunt malæ. Ovidius lib. 5. fastor.

Nec

Nec vidua tadis eadem, nec virginis apta

Tempora, qua nupsit, nec diuturna fuit.

Hac quoq; de causa, si te proverbialia tangunt.

Mense malas Maio nubere vulgus ait.

Dies etiam alios qui nuptiis contrahendis vitabantur Macrobius libro. I. c. 15.

recenset: cuius ipsamet verba subjicere satius fuerit. *Nec hoc pratermiserim, ait,*

quod nuptiis copulandis Calendas, Nonas

et Idus religiosas, id est, devitandas censuerunt.

Hi enim dies prater Nonas feriati sunt: feriis autem vim cuique fieri placulare est. Ideo tunc vitantur nuptia, in quibus fieri vis virginibus videtur.

Sed Verrium Flaccum juris Pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret, novas facere jus non esset, ideo magis viduus quam virgini-

bis idoneas esse ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est.

Nam primus nuptiarum dies verecundia datur: postridie autem, nuptam in domo viri, dominium incipere oportet adipisci, et

rem divinam facere. Omnes autem postriduani dies, seu post Calendas seu post Nonas Idusve, ex aquo atrii sunt. Ideo et Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nu-

pta

pta aut postero die

uxoriam, aut u-

est sacra celebrari.

16. ejusdem libri

ait, cum patet, a-

ferum quasi janua-

modo pralium co-

lectum rei milita-

tem proficisci, na-

berum quarendo-

sum est. Parenta-

se Februario ce-

propter infaust-

di dies vitandun-

fastorum praecep-

Postea prateriti-

Prodigisq; ve-

Dum tamen ha-

Expedet pur-

Nec tibi qua cup-

Comat virgi-

Cōdetuas hyme-

Aufer, habēt

Pomponii tan

Februar. celest

ad Q. frat. Ep

liorum diebus

tiis idem Ovic

Nubere, ait, si q

bitis ambo

pta aut postero die auspicaretur libertatem uxoriā, aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari. Idem etiam auctor c. 16. ejusdem libri ex Varrone. *Mundus* ait, cum patet, deorum tristitium atque inferum quasi janua patet. Propterea non modo praelium committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum querendorum causa ducere, religiosum est. Parentalibus quoque quæ mense Februario celebrabantur conjugium propter infaustos & ominosos ejusmodi dies vitandum esse; Ovidius libro. 2. fastorum præcipit his versibus.

Postea præteriti tumulis redduntur honores,

Prodigiisque venit funeribusque modus.

Dum tamen hæc fiunt, viâna cessat puella,

Expectet pueros pinea tædæ dies. (tri,

Nec tibi quæ cupida matura videbere ma-

Comat virgineas hasta recurva comas.

Cõde tuas hymeneæ faces, & ab ignibus atris

Aufer, habet alias mœsta sepulchra faces.

Pomponii tamen nuptias pridie Idus

Februar. celebratas Cicero lib. 2. Epist.

ad Q. frat. Epist. 2. indicat. Sed & Sa-

liorum diebus festis abstinendum nup-

tiis idem Ovidius suadet lib. 3. Fastor.

Nubere, ait, si qua volet, quam vis propera-

bitis ambo, Differ,

Differ, habent parva commoda magna mora.

Contra conjugio aptissimum esse id tempus quod Idus Iunias sequitur, ostendit lib. 6. quo loco filia diuturnam salutem precatus ita concludit.

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tadis

Apta requirebam, quaque cavenda forent. Tunc mihi post longas monstratur Iunius idus

Utilis & nuptis utilis esse viris.

Primaque pars hujus thalamis aliena reperta est,

Nam mihi sic conjunx sancta, dialis ait. Atque ad hunc superstitiosum dierum nuptialium delectum referenda suspicor hæc Ciceronis ex lib. 2. Epist. ad Q. fratrem verba. De nostra Tullia tui me hercule amantissima spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo qui post latinas habentur religiosi. Cæterum confectum est.

Iam ubi nuptiis dictus dies venerat, maxima circa comendam ornandamque sponsam cura impendebatur. Quod priusquam exponam, recte atque ordine facturum me puto, si usurpatas ab antiquis matrimoniorum contrahendorum formas.

mas aperiam. uxores quasita coëmpione. A gentes. Uxore in conjugalia fribus ante quapitione genialisducunt. At Cio uxorum generbia pecunia lega terfa. esset, si in rat, nihil debet jus sua forma. ha sunt que in tera earum quabentur. Sed et Ulpiani intervmanum tamconveniri in docet. Itaque nis locum, totirum quærenda confarreationibus conveni mo urbis ortu omnibusque venisse, Dioncare videtur,

mas aperiā. Tribus autem generibus uxores quæsitās invenio. Vīu, farre, coëmptione. Arnobius lib. 4. adversus gentes. Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera veniunt conditionibus ante quæsitis: usu, farre & coëmptione genialis lectuli sacramenta conducunt. At Cicero Topicis duo tantum uxorum genera facit. Si ita, inquit, Fabia pecunia legata est à viro, si ea uxor materfa. esset, si in manum viri non convenerat, nihil debetur. Genus est enim uxor: Eius dua forma: una matrum familiarum: hæ sunt quæ in manum convenerunt: altera earum quæ tantummodo uxores habentur. Sed enim discidium hoc facile Ulpiani interventu componitur: qui in manum tam farre quam coëmptione conveniri in Institutionum fragmentis docet. Itaque Boethius ad illum Ciceronis locum, totidem quot Arnobius uxorum quærendarum modos constituit. Et confarreationem quidem solis Pontificibus convenisse scribit. Tametsi à primo urbis ortu id ritus genus institutum, omnibusque peræque nuptiis far intervenisse, Dionysius Halicarnassæus indicare videtur, cum ita scribit. ἀρχαῖον τε

τὸν

2 lib. 1. Antiquit.

τὸς ἱερὸς οἱ παλαιοὶ γάρμιν ῥωμαϊκῇ περὶ
 θείᾳ περικλυδάνοντες φάρρακτα, ἐπὶ τῆς
 κρινώϊας τῆ φάρρακτος, ὃ καλῶμεν ἡμεῖς ζεῶν.
 Idem subjicit, non nuptiis modo sed &
 sacrificiis omnibus far à priscis Latinis
 adhibitum. Quod & Arnobius lib. 2. ad-
 versus gentes testatur. Tus, ait, neque
 ipse Romulus, aut religionibus artifex in
 comminiscendis Numa aut esse scivit
 aut nasci: ut pium far monstrat, quo
 peragi mos fuit sacrificiorum sollen-
 nium munia. Ovidius lib. 1. fastor.

Ante Deos homini quod conciliare valeret

Far erat, & puri lucida mica salis.

*Nondum pertulerat lachrymatas cortice
 myrrhas*

Acta per aquoreas hospita navis aquas.

Tura nec Euphrates, nec miserat India co-

Nec fuerat rubri cognita fila croci. (Ἰνδία,
 Asconius in 3. contra Verrem oratione;
 Nefarium est, quod sacra polluit, farre
 pio solita celebrari. Incruenta quippe,
 & à sanguine pura prisca sacrificia ex
 Numæ instituto erant, atque ut Plutar-
 chus loquitur, ἀνάρμακτοι ἅτε ποικυλὲς
 αἰλφίται καὶ σπονδῆς καὶ τῶν ὀστελεσάτων
 ποικύμεναι. Quinetiam inter ejus instituta
 idem auctor hoc refert, μὴ θύειν ἄνθρωποι
 φάρρα. Valer. Max. lib. 2. Memorabil.
 cap.

cap. 1. de priscis
 adeo continentia
 tior apud eos pu
 esset. Ideoque in
 vocabatur, ex far
 quippe secundum
 tationem nihil a
 stum & sale aspe
 to hostiæ asperg
 men invenit. Vi
 Et salsa fruges,
 Ubi Servius. Sa
 quod dicitur M
 victimæ & foci a
 Fit autem de ho
 le. Ut Horatius.
 Horatii verba h
 Od. 23. Ex quo
 versus proferan
 Mollibit averfos
 Farre pio, & sal
 Quo genere lo
 utitur Elegia 4
 metuens hominu
 lego | noctis
 Farre pio pla
 Simili modo O
 Farra Dea, mi
 Detis, & in v

cap. 1. de priscis Romanis agens. Brant adeo continentiaæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis esset. Ideoque in sacrificiis Mola, quæ vocabatur, ex farre & sale constat. Mola quippe secundum Sexti Pomp. interpretationem nihil aliud erat, quam far totum & sale aspersum. & quod eo molito hostiaæ aspergerentur, inde Molæ nomen invenit. Virgilius lib. 2. Æneid.

Et salsa fruges, & circum tempora vitta.
Ubi Servius. Salsæ fruges, ait, Sal & far, quod dicitur Mola salsa: qua & frons victimæ & foci aspergebantur, & cultri. Fit autem de horna fruge, & horno sale. Ut Horatius. Et horna fruge. Quæ Horatii verba habentur lib. 3. Carmin. Od. 23. Ex quo eodem loco duos iidem versus proferam. in quibus ita est.

Mollibit aversos penates

Farre pio, & saliente mica.

Quo genere loquendi etiam Tibullus utitur Elegia 4. lib. 3. *Et vanum, ait, metuens hominum genus, omina (Sic enim lego) noctis*

Farre pio placant, & saliente sale.

Simili modo Ovidius lib. IV. Fastor.

Farra Dea, micæq; licet salientis honorem

Detis, & in veteres turea grana focos.

At

At Virgilius, non in secundo dumtaxat
Æneid. unde paulo ante versum retuli,
sed & lib. xii. fruges falsas dixit.

Dant fruges, inquit, manibus falsas. Quod
Servius interpretatur, far & sal: quibus
rebus, ait, & cultri aspergebantur &
victimæ. Quo exemplo, *Arnobius* lib. 3.
adversus gentes: Nisi tura, inquit, &
falsas fruges Dii acceperint, nequeunt
bene facere. Idem lib. 6. Non thura, ne-
que fruges falsas, non denique vinum li-
quens paterarum effusionibus infera-
mus. Eaque de causa Mola, falsa di-
cebatur. Horat. lib. 2. Sat. 3.

*Ante aras, spargisque mola caput improbe
falsa.*

Et Martialis alicubi.

Consumpsi falsasq; molas, & turis acervos.
Ovidius farra mixta sale dixit lib. i. fa-
stor. in his versibus.

Inde vocor Ianus, cui cū Cereale sacerdos

Imponit libum, farraque mixta sale.

Far plane genus esse frumenti optimi
Servius in lib. i. Georg. adnotat. Cæte-
rum, ut Latini, farreas Molas, ita Græci
κερδινὰς ἑλὰς sacrificiis suis adhibebant,
quemadmodum est ab Eustathio accu-
rate copioseque expositum in lib. i. Iliad.
qui ex Dione ἑλὰς esse docet, τὸ μίγμα

τὸ ἐν κερδίνε
in verbo ἑλόντων
mendum esse a
ἐχθρῶν πέραι adm
legitur. Quem
nitio convincit.
ἄλλοι μὲν γὰρ
ἐπιβαλλόμεναι. Se
dem aliquando
tanea his que
nius propius a
accedens lib. 18
tradit. Quin &
giosius confari
novæque nupt
Unde Apuleius
rimonium cor
uxorem duci o
potuisse Servi
eum versum.
Connubiis arvi
Inde Seneca in
Vidit attonit
Formam Senat
Sacrasque grato
Velata summun
Et ipse lateri ju
Sublimis inter
Incessit, habitu

τὸ ἐν χειρὶ καὶ αἰλῶν. Meminit & Suidas in verbo ἐλοθῆναι. Quo in vocabulo mendum esse apud Moschopul. in lib. ἑχθρῶν πέρι admoneo: Ubi δὲ αἰ pro ἐλαί legitur. Quem errorem ipsa satis definitio convincit. Sic enim explicat: αἱ αἰσὶ μινιγρῶν καὶ αἰσὶ καὶ τοῖς θυμασὶ ἐπισπαζόμεναι. Sed ut ad propositum tandem aliquando redeat oratio, consentanea his quæ de farris usu diximus, Plinius propius ad nostrum argumentum accedens lib. 18. Natural. histor. cap. 3. tradit. Quin & in sacris, ait, nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant. Unde Apuleius lib. 10. de Asino aur. matrimonium confarreatum dixit. Nec verò uxorem duci olim nisi sacrificiis peractis potuisse Servius notat in 3. Æneid. ad eum versum.

Connubiis arvisq; novis operata inventum.
Inde Seneca in Octavia Actu 4.

Vidit attonitus tuam

*Formam Senatus, tura cum superis dares,
Sacrasque grato spargeres aras mero,
Velata summum flammeo tenui caput.
Et ipse lateri junctus atque harena tuo
Sublimis inter civium lata omina
Incessit, habitu atque ore latitiam gerens*

Prin-

*Princeps superbo. Talis emerſam freto
Spumante Pelus conjugem accepit Tethin.
Valerius Flacc. lib.8. Argonautic.*

*Inde ubi ſacrificas cū conjuge venit ad aras
Æſonides, unaq; adeunt, pariterq; precari
Incipiunt: ignem Pollux undamq; jugalem
Pratulit, ut dextrum pariter vertantur in
orbem.*

Et mox, ... (pada veſtro
Primus & ecce fero, quatioque hanc lam-
Conjugio: primus celebros dotalia ſacra.
Plane apud Hetruſcos & Priſcos Lati-
nos in conjunctione nuptiali à novo
marito & à nova nupta primum por-
cum immolari conſueviſſe Varro lib.2.
de re Ruſtic. cap.4. auctor eſt. Ut ut ſit,
quo ritu olim conſarreatio perageretur,
unus Ulpianus, ac ne is plene quidem,
explicat in fragmentis Titulorum ex e-
jus Corpore exceptorum, cum ita ſcri-
bit. Farre convenitur in manum certis
verbis, & teſtibus decem præſentibus, &
ſollemni ſacrificio factò, in quo panis
farreus adhibetur. Quemadmodum au-
tem conſarreatione jungebantur, ita
diſſarreatione conjugia dirimebantur.
Sex. Pomp. lib.4. Diſſarreatio genus e-
rat ſacrificiū quo inter virum & mulie-
rem fiebat diſſolutio: dicta diſſarreatio,
quod

quod fieret ſa-
omiſſam ſuo ja-
adſuetudinem
retentam Tib
Tacit. libro 4

Igitur ad al
nera, coemptio
faciamus. Pri
Murena mem
verbis coempt
cat lib.1. de
que illud eſt
bis coemptio
jus mulieris
cauſam poſſe
formula toto
tu quod pro
præterquam
commentari
Ulpiani inſti
thio in ipſis
& ut ita dica
liis ejuſdem
tum tribuo
libris quibus
bari ſumus
ſum nescius,
commentari
bri ex ſepten

quod fieret farreo libo adhibito. Sed
omissam suo jam tempore consarrendi
adsuetudinem aut certe inter paucos
retentam Tiberius Imp. apud Cornel.
Tacit. libro 4. narrat.

Igitur ad alia duo matrimoniorum ge-
nera, coemptione & usu contracta, gradum
faciamus. Prioris Cicero in Orat. pro
Murena meminit. Concipi vero certis
verbis coemptionem solitam idem indi-
cat lib. 1. de Orato. cum ait. Nam ne-
que illud est mirandum, qui quibus ver-
bis coemptio fiat, nesciat, eundem e-
jus mulieris quæ coemptionem fecerit
causam posse defendere. De ejus certe
formula totoque adeo coemptionis ri-
tu quod proferam aliud nihil habeo,
præterquam quod est à Boethio lib. 2.
commentarior. ad Topica Ciceron. ex
Ulpiani institutionibus relatum. Boe-
thio in ipsis lapsæ jam Latinitatis ruinis
& ut ita dicam parietinis nato, ut & a-
liis ejusdem ævi seculi scriptoribus, tan-
tum tribuo quantum eum ex veterum
libris quibus nos injuria temporum or-
bati sumus, hausisse video. Nec enim
sum nescius, eum in illis suis Topicorum
commentariis, quorum sex dumtaxat li-
bri ex septem, quos se conscripisse ipse
met

met lib. i. de differentiis topic. testatur, ad nos salvi pervenerunt, in crassos ac supinos errores esse prolapsum. Quale illud est, quod ad explicationem ejus loci adfert, quo Cicero legem jubere scribit, Assiduo assiduum vindicem esse. Quod jussum legi Æliæ Sentiae (etenim Sanctiæ contra ejus, ut existimo, mentem libri impressi scriptum habent, quando nulla ejus nominis lex in veterum monumentis, quod sciam, extat) attribuit: cujus utique nec interpret esse Sextus Ælius, ex quo interpretationem assidui Cicero producit, potuit: ac nec ipse Tullius ex ea lege, quæ post ejus demum obitum imperante Augusto in aliam penitus sententiam lata est, exemplum nisi fatidico spiritu & mentis afflatu proferre. Qui error eo perniciosior est, quod ex ejus commentariis in ordinem verborum Ciceronis manavit. Etenim imperitus quidam, legis verbum, quod erat à Cicerone, de lege 12 tabularum sentiente, ut ex Gellio patet, simpliciter, sicut & alio ejusdem libri loco *b*, prolatus, explanare volens, margini ex Boethii commentariis inter pretatio.

a lib. 16. Noct. Attic. cap. 10.

b in loco ex comparatione.

facienda num
intervenisse:
legitimis actib
bus specie tem
lemnia repræse
ris vestigia à no
surpari quida
nummorum n
ex Barbararū
lias ex Germa
& armis sedes
in usu mansiss
enim Burgun
res suas à par
rum emisse ob
seu titulo 14. &
Gundobaldus
scripsit, & ex
xonicarum pa
tiale appellat
gundio. & ex
xonum legibu
vero quæ coe
venerant uxo
nomine exaud
cis auctor est.
lud compendio
vorum antiqu
runt, mairom

facienda nummos aliquot dicis causa intervenisse: Id enim in aliis quoque legitimis actibus observabatur, in quibus specie tenus Mancipationum sollemnia representanda erant. Cujus moris vestigia à nobis in nostris nuptiis usurpari quidam opinantur, tredecim nummorum numeratione. Verum ego ex Barbararum coloniarum, quæ in Gallias ex Germania migrarunt, ferroque & armis sedes occuparunt, moribus id in usu mansisse potius crediderim. Tam enim Burgundiones quàm Saxones uxores suas à parentibus vel tutoribus earum emisse observavi: idque ex capite seu titulo 14. & 34. earum legum quas Gundobaldus Rex Burgundionibus scripsit, & ex Tit. 6. 9. & 17. legum Saxonicarum patet. Idque pretium nuptiale appellatur in Tit. 12. legum Burgundio. & erat 100. solidorum ex Saxonum legibus: ut cap. 6. docet. Enimvero quæ coemptione in manum convenerant uxores, proprie matrum nomine exaudiebantur, ut Cicero Topici auctor est. Gellius lib. 18. cap. 6. *Illud compendio probabilius est, quod idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt, matronam dictam esse proprie qua*

in matrimonium cum viro convenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiam si sibi liberi nondum nati forent, dictamque esse ita à matris nomine, non adeptojam, sed cum spe & omine mox adipiscendo: unde ipsum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias appellatam esse eam qua esset in mariti manu, mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus manu, mancipioque esset: quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui heredis locum venisset. Eadem harum vocum differentia à Servio traditur in lib. II. Æneid. quem quisquis cum Gellio contulerit, non dubitabit mancipi pro mancipio semel atque iterum mendose apud illum scriptum esse. Matrisfa. vero ex Ulpiani lib. 54. aut. 59. ad edictum (variant enim codices) nobis à Triboniano proposita definitio, verbis in quorum interpretatione versabatur, aptata fuit, non ad prisca sermonis proprietatem relata. Illud conniventibus oculis prætereundum non est, quod in viri familiam venisse Gellius scribit eam quæ in manum conveniret. Nam hujus in alienam familiam transitus ratione, capite minui censebatur: indeque in minimis capit

tis

tis minutionibus numeratur. Ulpianus. Minima: capite & civitate dumtaxat hominum adoptione & in Hinc illustratur. cis scribit, si capit cit quæ se capit non videtur ex dum eas tabularum thius, Mulieres perpetua continet a tutoris potestate venissent. Itaque permutatio, & e viri convenisset de perpetua mortu tat, Ulpiani sub Tit. II. fratrum autem habent. tam masculis quilibet quidem impertatatis infirmitatem tam impuberem & propter sexum propter forensium pro Mureto pro infirmitate

ro convenisset,
 aneret, etiam
 rent, dictam-
 pe, non adepto
 mox adipiscen-
 trimonium di-
 ctas appellatam
 manu, manci-
 pus maritus ma-
 quoniam non in
 in familiā quo-
 is locum cens-
 m differentia à
 Eneid. quem
 tulerit, non
 ncipio semel
 ud illum scri-
 ero ex Ulpiani
 um. variant e-
 triboniano pro-
 quorum inter-
 ptata fuit, non
 eratam relata.
 is prætereun-
 i familiam ve-
 n quæ in ma-
 jus in alienam
 e, capite mini
 minimis capi-
 tis

DE RITU NUP:II

27

tis minutionibus conventio in manum
 numeratur. Ulpianus Tit. II. fragmen-
 tor. Minima capitis diminutio est per
 quam & civitate & libertate salva, status
 dumtaxat hominis mutatur: Quod fit
 adoptione & in manum conventionione.
 Hinc illustratur quod Cicero in Topi-
 cis scribit, si ea mulier testamentum fe-
 cit quæ se capite nunquam dimittit,
 non videtur ex edicto Prætoris secun-
 dum eas tabulas possessio dari. Ubi Boe-
 thius, Mulieres, ait, antiquo jure tutela
 perpetua continebat. Recedebant vero
 a tutoris potestate quæ in manum con-
 venissent. Itaque fiebat eis prioris status
 permutatio, & erat capite deminuta quæ
 viri convenisset in manum. Quod autem
 de perpetua mulierum tutela Boeth. no-
 tat, Ulpiani verbis comprobatur quæ
 sub Tit. II. fragmentor. sunt posita. Sic
 autem habent. Tutores constituuntur
 tam masculis quam feminis: sed mascu-
 lis quidem impuberibus dumtaxat, pro-
 pter ætatis infirmitatem: feminis au-
 tem tam impuberibus quam puberibus
 & propter sexus infirmitatem, & pro-
 pter forensium rerum ignorantiam. Ci-
 cero pro Muræna. Mulieres omnes pro-
 pter infirmitatem consilii majores in tu-
 torum

torum potestate esse voluerunt. Quamobrem Augustum memoriae proditum est summi beneficii loco & jure singulari Liviae uxori & Octaviae sorori concessisse τὰ σφέτερα ἀπὸ κυρίου πρὸς δοικεῖν. Hæc enim sunt Dionis lib. 49. hoc ipsum referentis verba: quæ indultum eis fuisse sine tutore auctore res suas gere significant. Quod & Vestalibus liceuisse Plutarch. in Numa docet, qui inter reliqua earum virginum privilegia hoc recenset: καὶ τ' ἄλλα περὶ τὴν αἰὲν πατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ὡς καὶ τὴν Πηνελόπιδος. Sed enim inter mulierum ac pupillorum tutores lata erat differentia. Nam pupillorum quidem pupillarumque tutores ut Ulpia. in Fragment. explicat *a* & negotia gerebant & auctoritatem interponebant. Mulierum autem tutores auctoritatem dumtaxat interponebant. Idcirco Cato apud Livium *b* majores voluisse dicebat, nullam ne privatam quidem rem fæminas sine auctore agere. Cui L. Valerius apud eundem respondens, Numquam, inquit, salvis suis exuitur servitus muliebris, & ipsæ libertatem quam viduitas & orbitas facit, detestantur. Unde Apuleius Apolog.

a Tit. II. . *b* lib. 44.

log. pro se ipso se
dentilla facit & tel
tutorem Cassium
est, ait, etiam tut
gravissimus & sa
honore mihi no
ginus. Quare M
auctor fuerit. E
ferentia Cicero
dissimili ita duc
quod mulieri c
sine tutore auc
pupillæ aut pup
eodem modo
(nam quæ ab e
reticeo) Muliere
tua tutela teneb
tutoribus agun
debitum fuisset
poterat solvi: p
mox. Illæ perp
sta jam ætate c
telæ certus ann
num facit. Diff
rum à persona
pupilli non pe
mulieres verò
pillus nullum f
tilitatis judicium

log. pro se ipso secunda, emptionis à Pu-
 dentilla factæ testem ut auctorem, ejus
 tutorem Cassium Longinum citat. Ad-
 est, ait, etiam tutor auctor mulieris, vir
 gravissimus & sanctissimus; omni cum
 honore mihi nominandus Cassius Lon-
 ginus. Quære Maxime, cujus emptionis
 auctor fuerit. Ex illa vero tutorum dif-
 ferentia Cicero Topicis argumentum à
 dissimili ita ducit. Non quemadmodum
 quod mulieri debeas recte ipsi mulieri
 sine tutore auctore solvas, ita quod aut
 pupillæ aut pupillo debeas recte possis
 eodem modo solvere. Ubi Boethius
 (nam quæ ab eo bene dicta sunt non
 reticeo) Mulieres, ait, antiquitus perpe-
 tua tutela tenebantur: pupilli item sub
 tutoribus agunt. sed mulieribus si quid
 debitum fuisset, sine tutoris auctoritate
 poterat solvi: pupillis vero minime. Et
 mox. Illæ perpetua tutela etiam prove-
 cta jam ætate continentur: Illorum tu-
 telæ certus annorum numerus termi-
 num facit. Differt enim persona mulie-
 rum à persona pupillorū vel in eo, quod
 pupilli non perpetua reguntur tutela:
 mulieres vero perpetua. Vel quod pu-
 pillus nullum suæ etiam ministrandæ u-
 tilitatis judicium habere potest: cum sit

aliquis mulieribus etsi non firmus, in explicanda familiaris rei utilitate delectus. Hactenus ille. Nec tamen quod tutore minime auctore mulier promiserat, magis debebatur quam quod pupillus sine tutoris auctoritate spondisset, ut ex Cicerone pro Cæcinnâ liquet: nec mulier quæ in tutela erat, manumittendi jus potius quam pupillus habebat, quod est ab Ulpiano Tit. 1. traditum. Præterea pupillos suos adrogandos dare tutores non poterant, quod tantam esse tutoribus in pupillos auctoritatem potestatemque fas veteres non ducerent, ut caput liberum fidei suæ commissum alienæ ditioni subjicerent. quemadmodum ex Gellio didicimus. *a* At mulieri in manum convenienti tutores utiliter auctoritatem præstabant: licet ex conventionione in manum eadem prope quæ ex adrogatione effecta sequerentur. Et vero sine tutorum auctoritate non potuisse in manum mulierem convenire Cicero pro Flacco satis dilucide ostendit. Inde idem pro Cluentio: Nubit genero socrus, nullis auspiciis, nullis auctoribus. Quod autem ea tutela legitima tam à Cicerone quam ab Ulpiano

a Libr. 5. Cap. 19.

Ulpiano appellata
Tab. introducta
& ex Arhenien
à Decemviris de
dem & apud i
quos *uxoris* vo
nerentur, ut est
cæ Commentar
pinquorum tu
num mulieres
præ citato loco
est: cum eo mo
statumque ac
virorum manc
quorum manu
eo quem paulo
dicit. Quinert
do mulierem c
que suas in fa
transluisse sci
ro Topicis, in
cum mulier vi
bat, omnia qua
dotis nomine.
functa quæ in
ejus ad virum
Quapropter L
vicio datum
gentilis suæ q

Ulpiano appellatur, indicio est, lege 12. Tab. introductam. Id quod verum puto, & ex Atheniensium legibus hoc caput à Decemviris descriptum, quandoquidem & apud illos mulieres tutorum quos *κυρία* vocabant potestate continerentur, ut est à Budæo in linguæ Græcæ Commentar. observatum. Iam propinquorum tutela conventionione in manum mulieres liberatas, ut Boethius supra citato loco perstrinxit, mirum non est: cum eo modo capite minuerentur, statumque ac familiam mutarent, & in virorum mancipium redigerentur, in quorum manu eas fuisse etiam Cato in eo quem paulo ante produxi Livii loco dicit. Quinetiam in manum conveniendo mulierem cum capite fortunas quoque suas in familiam ac domum mariti transtulisse sciendum est. Nam ut Cicero Topicis, in loco ab-effectis scribit, cum mulier viro in manum conveniebat, omnia quæ ejus fuerant, viri fiebant dotis nomine. Unde Boethius uxore defuncta quæ in manum convenisset, bona ejus ad virum pertinuisse bene colligit. Quapropter Lucio Flacco inter cetera vitio datum legimus, quod Valeriæ gentilis suæ quæ Androni Sestilio nupsisse

fisse dicebatur, bona avertisset, ejusque hereditate virum ad quem ea legitimo jure pertinebat, fraudasset. Quod crimen Cicero in ea quam pro eo reo dixit, oratione ita refellit, ut in manum Sestilio convenisse Valeriam neget. Idque argumento ab enumeratione partium ducto probat. Nam si in manum convenisse dicatur, utique usu vel coemptione convenisse eam necesse fuisse dicit, cum hæ solæ essent inter ejus conditionis & qualitatis personas usitata matrimoniorum species. Atqui usu convenire in manum non potuisse docet hac ex jure sumpta ratione, quod de tutela legitima qua majorum more Valeria continebatur, nihil potuerit absque tutorum omnium auctoritate usu diminui: ut proinde ei non licuerit tutoribus minime auctoribus factis alienæ seditioni subicere, in alienamque familiam se & bona sua transferre. A quo non abhorret quod idem lib. i. Epist. ad Attic. ita scribit. De Tadiana re mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse jam quod laborares: quoniam hereditas usu capta est. Id mirabamur, te ignorare de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. Diminuendi

DE RI
minuendi enim
tiam usos veteres
sulto de petitione
prione vero, quo
nis membrum, in
venire non pot
dit, cum ei rei ar
è tutorum num
set: Ac per hoc
ea dote nihil ad
rat. Quod & i
pro certo ac co
lege Julia de
Prætoribus urba
quæ ex ea ipsa l
dandam dicen
dabatur, si legi
haberet, ut e
proditum. b A
sibi conventio
maritus in bon
ce versa etiam
norum & sacr
particeps fieba
rito existimavi
ori vinculo co
enim hujus re

a l. Item ve
Deperditum. I

minuendi enim verbo in hanc sententiam usos veteres apparet ex Senatusconsulto de petitione hereditatis. *a* Coemptione vero, quod erat alterum partitionis membrum, in manum peræque convenire non potuisse Valeriam contendit, cum ei rei auctoritatem Flaccus quidam tutorum numero erat non præstitisset: Ac per hoc sine eo auctore dicta ab ea dote nihil actum esse ibidem adseverat. Quod & in Oratione pro Cæcinnâ pro certo ac constantiponit. Ideoque ex lege Iulia de maritandis ordinibus à Prætore urbano tutor mulieri virginive quæ ex ea ipsâ lege nubebat, ad dotem dandam dicendam, promittendamve dabatur, si legitimum tutorem ea non haberet, ut est ab Ulpiano memoriæ proditum. *b* Atque hæc erant jura quæ sibi conventionis in manum beneficio maritus in bonis uxoris vindicabat. Vice versa etiam uxor eorumdem & bonorum & sacrorum cum viro socia ac particeps fiebat. Qua communione merito existimavit Romulus inter se ætiori vinculo colligatos conjuges iri. Est enim hujus rei origo ab ejus legibus ar-

B §

cessenda

a l. Item veniunt. §. Item placere. & l. Deperditum. D. de petitiō. hered. b Tit. II.

cessenda, quibus hoc comprehensum
fuisse Dionys. Halicar. auctor est α, γυ-
ναῖκα γαμετήν κατὰ νόμους ἱερῆς συνελθῆ-
σαν ἀνδρὶ κειρανὸν ἀπαύτων εἶναι χρημά-
των τε καὶ ἱερῶν. Unde mirum non est,
Nuptias à Modestino b divini & huma-
ni juris conjunctionem definiri, & à
Gordiano c uxorem rei divinæ & huma-
næ sociam appellari. Quapropter nec
turpe iudicium ob res viro subtractas
adversus eam dari prudentibus placuit d
quam societas vitæ quodammodo do-
minam faceret. Hinc quoque forte ab
initio moribus comparatum fuit ut ne
inter conjuges factæ donationes vale-
rent: Quod & aliis postea rationibus u-
tile visum est. Quas inter etiam hanc
Plutarch. ἐν αἰτίοις commemorat, ὅτι δὲ
κρίνα καὶ γυναῖξιν εἶναι τὰ ἀνδρῶν, καὶ ἀν-
δράσι τὰ γυναικῶν. Ex iisdem etiam Ro-
muli legibus descendisse Halicarnassæus
admonet, quod usu apud Rom. invaluit,
ut viro mortuo superstes uxor non ali-
ter ac patri filia heres existeret: & qui-
dem eo sine liberis defuncto totam ex-
asse hereditatem sibi vindicaret: liberis
vero

a lib. 2. b in L. 1. D. de ritu nupt. c in
L. Adversus. C. de cri. expil. hered. d. L. 1.
D. rer. amos.

véro relictis acqui-
ret. Ac plane lu-
numero ejusmo-
perinde atq; illo-
scribi debuisset,
testamenta vitia
prudencia intell-
nus, in fragmen-
corpore excerpta
redes institueret
Sui autem hæ-
potestate habere
adoptivi. Item
nurus quæ in n-
testate habemus
suus hæres, aut
prando, aut in n-
in locum sui h-
nec Servium l-
illum Virgilio

--Quæritas f
Abnegat, exter
heres.

De jure, ait, tr-
heredem dicer-
nem facto ma-
cedebant. His
herede scripta

a Tit. 22. l.

vero relictis æquam cum iis partem ferret. Ac plane suorum heredum loco ac numero ejusmodi uxores habitas, & perinde atq; illos heredes vel exheredes scribi debuisse, ne præteritione earum testamenta vitiarentur, ex veteri jurisprudentia intelligimus. Sic enim Ulpianus, in fragmentis titulorum ex ejus corpore excerptorum, scribit. *a* Sui hæredes instituendi sunt vel exheredandi. Sui autem hæredes sunt, liberi quos in potestate habemus, tam naturales quam adoptivi. Item uxor quæ in manu est, & nurus quæ in manu est filii quem in potestate habemus. Et alias. *b* Adgnascitur suus hæres, aut adgnascendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in locum sui heredis succedendo. Quod nec Servium latuit, qui in 7. Æneid. ad illum Virgilii versum,

--*Quasitas sanguine dotes*

Abnegat, externusque in regnum quaritur heres.

De jure, ait, traxit, ut non generum, sed heredem diceret. Nam per coemptionem facto matrimonio sibi invicem succedebant. His consequens est, à muliere herede scripta viro cui ea in manū convenisset

a Tit. 22. b Ti. 23.

venisset inutiliter legatum relictum fuisset: ut & juris ipsa ratio dicat, & ex eo inferri potest, quod Ulpianus Tit. 23. fragmentor. definit, his verbis. Ei cujus in potestate, manu mancipioque est heres scriptus, legari non potest. Quinetiam mancipari eam à viro potuisse argumento est quod Sex. Pomp. ex Ælio Gallo scribit, Remancipatam eam dictam quæ mancipata erat ab eo cui in manum convenerat. Itaque in eo quod ab Ulpiano scriptum est *a*, eum qui liberum caput mancipatum sibi vel à parente vel à coemptore manumisit, per similitudinem patroni tutorem fiduciarium effici, videndum est, ne ad maritum coemptoris nomen, potius quam ad alium quenquam referendum sit. Ex his satis patere arbitror quid esset, in manum convenire. Quod loquendi genus ab Apuleio lib. 8. non semel est usurpatum.

Caterum de uxorum usu querendarum forma nihil à quoquam veterum auctorum literis proditum reperi. Tentari quidem certe non incolorate posset, nec vero quid obstat, præter juris rationem qua Flacci partes tueri Cicero nifus est, à Tit. II.

video,

video, Ufu parta
fuisse quæ mat
absque coempti
et toto vertent
sent: quæ post
in manu mancip
usu id est poss
Usum enim pr
cebant. Et ita
Annuus usul
nomen. Usum
miniorum qu
dorum modum
juris civilis au
rei unus locupl
ratus cum ait,
Si proprium est
are,

Quadam, si cre
Proinde quent
vel se movent
foris ex jure Q
lierem quæ c
causa anno int
rem cum re &
tamque fuisse
babile hoc fac
interrumpend
trinoctio perso

video, Usus partas ac quæstas uxores eas fuisse quæ matrimonii causa in domum absque coemptionis sollemnibus deductæ toto vertente anno cum viro adsuescent : quæ post id temporis ex 12. Tab. in manu mancipioque viri fuerint, quasi usu id est possessione viro mancipatæ. Usus enim pro possessione veteres dicebant. Et ita 12. Tab. scriptum erat. Annuus usus esto. Unde & usufructus nomen. Usus vero legitimus fuisse dominiorum quærendorum & adipiscendorum modum nemo ambigit. Et vel juris civilis auctoribus tacentibus ejus rei unus locupletissimus esset testis Horatius cum ait,

*Si proprium est quod quis libra mercatur
Est are,*

Quadam, si credis consultis, mancipat usus.
Proinde quemadmodum res mobiles vel se moventes anno possessor, possessoris ex jure Quiritium fiebant : ita mulierem quæ cum viro una matrimonii causa anno integro morata esset, ei uxorem cum re & effectu partam conciliatamque fuisse suspicari possumus. Probabile hoc facit, quod annui hujus usus interrumpendi interpellandique gratia trinoctio perfecto à viro uxorem abno-

ctare

etare lex. 12. Tab. jubebat. Hoc enim de usurpatione uxorum id est usus earum interruptione ex Q. Mutio Scævola Gellius & ab eo mutuatus Macrobius prodiderunt. Cujus usurpationis quæ fuisset utilitas non video nisi in manum & mancipium viri per annuam possessionem mulier transitura fuisset. Quorsum enim, quæso, de usurpatione annui uxorum usus lege cautum fuisset, si non ejusmodi usu aliquid viro præter nudum matrimonii nomen accessisset? Nam ad uxoris inane consortium (id est, conventionis in manum viribus destitutum) consequendum, annum expectari nihil attinebat, quod mero consensu, mutuaque voluntate protinus conjuges nanciscebantur. Necesse est igitur amplius aliquid annuo usu maritum nactum ac consecutum fuisse. Quæ res existimandi copiam præbet, ut, quemadmodum servus venditus & traditus, neque tamen emptori mancipatus, nec in jure cessus, nec ab ipso annu possessus, in bonis tantum ejus erat, non autem, quoad horum quid intervenisset, ex jure Quiritium ejus fiebat: sic quæ nec farre nec coemptione in manum convenisset, sed in domum duntaxat pro uxore deducta esset

esset mulier, ut
cæterum non an
venisse censebat
num nulla trinon
implevisset. Tra
tum usu viro qu
pro eoque erat
nibus verbis con
possessione, quæ
supplente. Sed
ra posita, & à
non etiam ad
ta, ita à lector
que consuli vel
cuique de his ju
beram suspicio
certe uxorum
Plautus, sive q
phitryonis auc
his verbis.
In faciem vorfu
Dum bellum ger
Alcumenam ux
Nisi quis mali
quo usuram co
scribit, verba e
assentiri iis no
xores cum con
nantur. Aliud e

esset mulier, uxor quidem habebatur: cæterum non antè in manum viri convenisse censebatur, quam apud eum annum nulla trinoctii absentia interposita implevisset. Transacta vero annua die tum usu viro quæsitæ uxor judicabatur, pro eoque erat ac si in manum sollemnibus verbis convenisset, utpote usu ac possessione, quod sollemnitati defuerat, supplente. Sed hæc ut sunt in conjectura posita, & à me investigandi tantum, non etiam adfirmandi gratia proposita, ita à lectoribus accipi & æqui bonique consuli velim. Liberum enim suum cuique de his iudicium, immo vero liberam suspensionem relinquo. Ad eam certe uxorum usu quæsitæ speciem Plautus, sive quis alius argumenti Amphitryonis auctor est, adluisse videtur his versibus.

*In faciem versus Amphitryonis Iuppiter
Dum bellum gereret cum Telebois hostibus
Alcumenam uxorem cepit usurariam.*

Nisi quis malit ex alio Prologi versu, quo usuram corporis ejus cepisse eum scribit, verba ea interpretari. Equidem assentiri iis non possum qui solo usu uxores cum concubinis confundere conantur. Aliud enim semper fuit uxorum, aliud

aliud concubinarum nomen. Nec uxorii nominis dignitas concubinis unquā est tributa. Hoc ergo inter eas quæ quoquo modo in matrimonium convenissent, quas Cicero, tantummodo uxores, Gellius, matronas appellatas scribit, & concubinas, intererat, quod illæ Matrimonii, hæ consuetudinis solius causa haberentur. Atque ex affectu & animo habentis ea res plerumque censebatur. Quamquam in liberæ mulieris ejusque ingenuæ quæ corpore quæstum non fecisset, consuetudine non concubinatus, sed Matrimonium intelligebatur: ut Modestinus lib. 1. Regular. scribit: *a* qui & illud eodem libro tradiderat, *b* Stuprum committere cum qui liberam mulierem consuetudinis, non matrimonii causa contineret. Honestæ quippe vitæ & ingenuam minime prostituti corporis mulierem in concubinato habere non licebat: sed vel in matrimonio habere necesse erat, vel qui hoc recusabat, in legem Iuliam de adulteriis incidere stuprique crimen committere judicabatur. *c* Ex earum verò mulierum quæ vel in

a L. In libera. D. de ritu nupt. *b* L. Stuprum. D. ad L. Iul. de adult. *c* L. in concubinato. D. de concubin.

in matrimonio
miscue haberi po
utrum matrimon
induceretur, ex
rum qui eas habe
maritali eas hor
prosequerentur,
concubinæ cense
pti, justi ac legiti
siti ac spurii exi
rem obscurum
quod concubin
natione aestima
bit. *a* Exemplum
Capitolinus in
pho: qui Fausti
cundis nuptiis on
nuisse scribit. En
Fabiam ut in ej
sed illum ne tot
vercam, concub
vise procurator
etiā occurrit ex
for. quo Cocco
clarissimum Ru
nuam, pleno ho
filiam suscepisse
pro concubina
rio eam nomine
a L. penul. D.

in matrimonio vel in concubinato promiscue haberi poterant, consuetudine, utrum matrimonium an concubinatus induceretur, ex destinatione animi eorum qui eas habebant pendebat. Nam si maritali eas honore & affectione viri prosequerentur, uxores: sin minus, concubinæ censebantur. Ex illis suscepti, justis ac legitimi: Ex his vulgo quæsi ac spurii existimabantur. Quamobrem obscurum jam nemini esse puto, quod concubinam ex sola animi destinatione æstimari oportere Paulus scribit. *a* Exemplum appositum suppeditat Capitolinus in M. Antonino philosopho: qui Faustina uxore mortua, à secundis nuptiis eum Imperatorem abstinnisse scribit. Enisam tamen esse quandā Fabiam ut in ejus matrimonium coiret, sed illum ne tot liberis superduceret novercam, concubinā duntaxat sibi adscivisse procuratoris uxoris suæ filiā. Aliud etiā occurrit ex Papiniano lib. 8. Responsor. quo Cocceium Cassianum virum clarissimum Rufinam quamdam ingenuam, pleno honore dilexisse, ex eaque filiam suscepisse memorat: cum tamen pro concubina eam habuisset, nec uxorio eam nomine dignatus esset, & filiam

a L. penul. D. de concubin.

alumnæ

alumnæ nomine nuncupasset, vulgo
quæsitam eam filiam judicatam refert.
Itaque quæ concubina fuerat, mutata
voluntate uxor haberi poterat. Testem
habemus eundem Papinianum lib. 12.
Responzor. Donationes, ait, & in con-
cubinam collatas, non posse revocari,
convenit: nec, si matrimonium inter
eosdem postea fuerit contractum, ad ir-
ritum recidere, quod ante jure valuit.
An autem maritalis honor & affectio
pridem præcesserit, personis compara-
tis, viræ conjunctione considerata, per-
pendendum esse respondi. Neque enim
tabulas facere matrimonium. Cui opti-
me quadrat quod Quintilianus lib. 5.
cap. 11. ita scribit. Ex contrario nihil ob-
stat quominus justum matrimonium sit
mente coeuntium, etiam si tabulæ signa-
tæ non fuerint. Nihil enim proderit sig-
nasse tabulas, si mentem matrimonii
fuisse non constabit. Mens ergo & vo-
luntas viri uxorem à concubina (quæ
modo in concubinato retineri jure po-
terat) separabat: cum ad matrimonii
substantiam tabularum nuptialium ob-
signatio necessaria non esset. Unde Imp.

Probus

a *L. Donationes. D. de donationib.*

b *L. Si vicinis. l. de nupt.*

Probus Fortunat
berorum procrea
habuerat uxorem
stam uxorem eff
les nullæ interce
uxor à concubina
ster Ulpianus sig
Ælius Commod
ferente, uxorem
non voluptatis
uxoris loco fir
pellicem ex qu
pellatam esse Pa
men vocis aliam
ex Massurii Sabi
adducit, ubi rec
cio, Memorabil
fuisse libri: cuj
ptionem Macro
cap. 6. ostendit.
pellatam probr
juncta consueta
jus manu manc
causa foret, Nu
ita erat. Pellex
gito. Si tangit
lis agnum femi

c *L. Item leg.*
d *In L. libr. d.*

Probus Fortunato rescripsit *b*, quam liberorum procreandorum causa domi habuerat uxorem, non eo minus ei iustam uxorem esse quod tabulae nuptiales nullae intercessissent. Dignitate item uxor à concubina distinguebatur, ut noster Ulpianus significat: *c* Atque ideo Aelius Commodus Verus, Spartiano referente, uxorem dignitatis esse nomen, non voluptatis dicebat. Plane eam quæ uxoris loco sine nuptiis in domo esset pellicem ex quorundam sententia appellatam esse Paulus refert. *d* Cujus tamen vocis aliam idem interpretationem ex Massurii Sabini libro Memorialium adducit, ubi rectius, meo quidem iudicio, Memorabilium legeretur. Nā hanc fuisse libri cuiusdam ab eo editi inscriptionem Macrobius lib. 3. Saturnalior. cap. 6. ostendit. At Gellius pellicem appellatam probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii causa foret, Numæ lege docet, *e* in qua ita erat. Pellex ædem Junonis non tangito. Si tangit, Junoni crinibus dimissis agnum feminam cædito. Ac de uxorum

c L. Item legato. §. penult. D. de legat. 3.
d In L. libr. de ver. signif. c. lib. 4. cap. 3.

rum quidem generibus & differentiis fatis.

Ceterum *antiquitus nuptia non nisi captatis prius auguriis fiebant*. Iisque faciendis Auspices (quo nomine τὰς ἐν δ' αὐτοῖς ἱερεῖς appellatos Plutarch. ἐν αἰ- nois scribit) olim interponebantur, ut Valer. Max. lib. 2. cap. 1. tradit, his verbis. Apud antiquos non solum publice, sed etiam privatim nihil gerebatur nisi auspicio prius sumpto. Quo ex more nuptiis etiam auspices nunc interponuntur: qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpantur. Sic Tacitus de nuptiis Messalinæ tractans libr. 11, & de Neronis cum Pythagora conjugio lib. 15, agens utrobique auspiciū adhibitorum meminit. Plautus etiam in Prologo Casinæ.

Utro, ait, ibit nuptum, non manebit Auspices. Cicero pro Cluentio. Nubit genero focrus, nullis auspiciis, nullis auctoribus, funestis ominibus. Lucanus lib. 2. de bello Pharsal.

Pignora nulla domus, nulli coïere propinqui, Iunguntur taciti, contentiq; auspice Bruto. Iuvenalis, Sat. 10.

--Tyrius que palam genialis in hortis

Sterni-

Sternitur, & ritu
Antiquo: veniet ch
Symmachus libr
Pompeiam olim
te in manus opt
1. Æneid. ad illun
Cui pater intatā
Ominibus, id est
Romanos locut
tatis faciebant
tias. Idem in lib

*Diis equidem
secunda*

Huc cursu illi
Dii, ait, qui sun
rum, Æneam hu
tiz enim captati
ille Lucani & Ju
latis testimoni
dianus in Epist.

*Atq; utinam sub
Conjugis in ca*

*Optatū celebrare
Purpura, me f*

Idem in Rufin.

Oedipodem mat

Seneca in Troa

Quicumque hym

Lamenta, cades,

*Sternitur, & ritu decies centena dābuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus Auspex.
Symmachus libr. 2. Epistol. Sororem
Pompeiam olim viro maturam te auspi-
ce in manus optat accipere. Servius in.
1. Æneid. ad illum versum,*

*Cui pater intactā dederat, primisq; jugarat
Ominibus, id est, auguriis. Et secundum
Romanos locutus est, qui nihil nisi cap-
tatis faciebant auguriis, præcipue nup-
tias. Idem in lib. 4. Æneid. ad eos versus,*

*Diis equidem auspicibus reor & Iunone
Secunda*

*Huc cursū Iliacas vëto tenuisse carinas.
Dii, ait, qui sunt auspices matrimonio-
rum, Æneam huc venire fecerunt. Nup-
tiæ enim captatis auguriis fiebant. Quod
ille Lucani & Juvenalis paulo ante pro-
latis testimoniis comprobant. Hinc Clau-
dianus in Epist. ad Serenam.*

*Atq; utinam sub luce tui contingeret oris
Conjugis in castris & solio generi*

Optatū celebrare diem, me jungeret Auspex

Purpura, me sancto cingeret aula toro.

Idem in Rufin. lib. 1. Hac auspice tade

Oedipodem matri, nata junxere Thyesten.

Seneca in Troadē, Act. 4. Sc. 1.

*Quicumque hymen funestus, illatibilis,
Lamenta, cades, sanguinem, gemitus habet.*

Est

ONII
& differentiis

nuptia non nisi
ant, hisque fa-
nomine res et
Plutarch. & aj-
ponebantur, ut
trahit, his ver-
solum publice,
al gerebatur nisi
Quo ex more
nunc interpo-
spicia petere de-
ine veteris con-
antur. Sic Ta-
tractans libr.
thagora conju-
que auspicum
Plautus etiam in

on manebit Au-
o. Nubit gene-
us, nullis aucto-
Lucanus lib. 2.

coiere propinqui,
& auspice Bruto.

ialis in hortis
Sterni-

Est auspice Helena dignus.

Ac de hujusmodi auspiciis accipien-
dus est ille Suetonii in Claudio locus,
quo Valeriam Messalinam uxorem sup-
plicio adfecisse eum Imperatorem nar-
rat, dote prius inter auspices configura-
ta. Erat autem prosperrimi augurii nup-
tialibus negotiis accipitris circi altero
pede claudi aspectus, ut Plinius lib. 10.
cap. 8. prodidit. Quinetiam his conju-
galibus auspiciis antiquitus Pylum
& Picumnum deos deputatos Nonius
Marcellus Varronis auctoritate adduc-
tus in cap. de doctorum Indagine scri-
bit.

His ita expositis tempus est ad nova
nupta cultum, vestitum, ornatumq; trans-
eamus. Ac primum ut à vertice inci-
piam, senis crinibus eam ornari solitam
reperio: sive quod is ornatus verustis-
simus esset, seu quod eo virgines Vesta-
les ornabantur, quarum castitatem viris
suis nubentes spondebant, quemadmo-
dum Sex. Pompeius tradit. Cælibari
præterea hasta, quæ in corpore gladi-
atoris abjecti occisique steterat, nubentis
caput eodem auctore comebatur: ut
quemadmodum illa fuerat conjuncta
cum corpore gladiatoris, sic ipsa cum
viro

viro esset: vel quod
nis Curitis tutelam
renda hasta (quæ
ris dicitur) appe-
viros genituram
nuptiali jure imp-
nubens, quia has-
imperii est. Ha-
nem alia hujus-
Plutar. in Romulo
καὶ τὸ πῶν καμ-
νεσθαι δραπέτον,
χρὲς καὶ πολέμικῶς
σχετὶ ὧν ἐπὶ πολέμοις
Quibus verbis E-
reicit qui vulgo
tamen ipse αἴτι-
Verba autem ejus
Διὰ τὴν πῶν γαμέ-
μην ἀφαιρέσει
plures, hanc ve-
cordantem adfe-
μικῶν εἰς τὴν ἑ-
δέρου νεόμηναι,
δύραπ σπείλειται
ἵος ἐπὶ πανομοιό-
οὶ παλαιοί.
Curitis porro
foelix lib. 2. de

ibus accipien-
Claudio locus,
m uxorem sup-
eratore[m] nar-
pices configura-
mi auguri nu-
itris circi altero
t Plinius lib.10.
etiam his conju-
gitus Pilumnus
putatos Nonius
toritate addu-
Indagine scri-

us est ad nove
matumq; trans-
a vertice inci-
ornari solitam
natus verutis-
virgines Vesta-
castitatem viris
t, quemadmo-
dit. Calibari
pore gladi-
etillet, nubentis
tomebatur: ut
erat conjuncta
s, sic ipsa cum
viro

viro esset: vel quia matronæ in Juno-
nis Curitis tutela essent, quæ ita à fe-
renda hasta (quæ Sabinorum lingua cu-
ris dicitur) appellabatur: vel ut fortes
viros genituram ominaretur: vel quod
nuptiali jure imperio viri subiiciebatur
nubens, quia hasta summa armorum &
imperii est. Hanc autem consuetudi-
nem alia hujus instituti addita ratione
Plutar.in Romulo retulit. *Εἵνοι δὲ λέγουσι,*
καὶ τὸ πὴν κόμην χαμυδρῆς ἀρχμῇ ἀλακρί-
νεσθαι δραπίου, σύμβολον εἶναι τῆ μὲν μό-
χης καὶ πολεμικῶς τὸν πρῶτον γάμον γινέσθαι,
ὅθεν ὧν ἐπὶ πλεον ἐν τοῖς αἰτίοις εἰρήκαρδ.
Quibus verbis Plut. nos ad eum librum
reiiicit qui vulgo *ῥωμαϊκῇ* inscribitur, quæ
tamen ipse *αἰπῶν* inscripsisse videtur.
Verba autem ejus in eo libro hæc sunt.
Διὰ τὴν τῶν χαμυδρῶν ἀρχμῇ δραπίου κό-
μην ἀλακρίνεσι; Cujus rei causas com-
plures, hanc vero Sexto Pompeio con-
cordantem adfert. *Ἡ γὰρ πλεῖστα τῶν χα-*
μικῶν εἰς τὴν Ἡῤῥαν ἀνῆλθον, Ἡῤῥας δὲ ἱερὸν τὸ
δῶρον νεόμισται, καὶ τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς
δῶρα πωλεῖται καὶ πλεῖστα. καὶ Κυρίως ἡ
θεὸς ἐπωνομάσθη. τὸ γὰρ δῶρον κύειν ἐκείλουν
οἱ παλαιοί.

Curitis porro Junonis etiam Martia
fœlix lib. 2. de nup. Philolog. inter cæ-
tera

tera ejus deæ cognomina meminit. Nec non Sextus Pompeius, Curitum, ait, Junonem appellabant, quia eamdem ferre hastam putabant. Ovid. lib. 2. fastor.

Sive quod hasta curis priscis est dicta Latinis.

Eum vero de quo agere cœpimus morem idem Ovid. libr. 2. fastor. eo qui jam à me supra relatus est loco perstringit, mense Februario, quo inferis parentabatur, nuptiis abstinendum hac periphrasi monens.

Nec tibi qua cupida matura videbere matri

Comat virgineas hasta recurva comas.

Arnobius lib. 2. adversus gentes, veteres quosdam ritus desuetudine sublato recensens. Cum in matrimonia, inquit, convenitis, toga sternitis lectulos, & maritorum genios advocatis, nubentium crinem cœlibari hasta mulcetis. Corona deinde redimiri novæ nuptæ consueverant. Tertullia. in lib. de corona militis. Coronant & nuptiæ sponso. Catull. in carmine de nuptiis Iulii & Manli.

Cinge tempora floribus

Suave olentis amaraci.

Lucanus de nubente loquens,

Turritaq; premens frontē matrona corona

Trans-

Translata vivat.

Claudianus etiam

tiarum apparatus

gere sic admone

Solitas galea

Fulgere comas

Stilaco molli

Neste corona.

Enimvero recte

duebantur, qu

texuit, ut est

histor. cap. 48.

ex felici textrici

nisse non dubita

ni ominis cau

novas nuptas ul

Cingulo insupe

vir in lecto solv

ovis Sex. Pom

glomis sublata

hic vir suus secu

set. Cingulum

ctum vir ominis

ipse felix in susc

ut Hercules fui

quit. Inde Caru

Te suis tremula

Invocat: tibi v

Zonula solvunt.

a meminit. Nec
Curitum, ait, Ju-
a eamdem ferre
lib. 2. fastor.

is est dicta La-

e cepimus mo-

. fastor. eo qui

est loco perit in-

quo inferis pa-

nendum hac pe-

ra videre matri

recurra comas.

s gentes, vete-

rudine subla-

matrimonia, in-

ternitis lesculos,

avocatis, nubem-

ta mulcetis. Co-

novæ nuptæ con-

lib. de corona

nuptiæ sponfos.

nuptiis Iulii &

uens,

matrona corona

Trans-

DE RITU NUPT.

49

Translata vitat, & quæ sequuntur.

Claudianus etiam Stiliconem ad nup-
tiarum apparatus coronæ tempora cin-
gere sic admonet,

Solitas galea

Fulgere comas

Stilico molli

Necte corona.

Enimvero recta tunica novæ nuptæ in-
duebantur, qualem prima Caia Cæcilia
texuit, ut est à Plinio libr. 8. Natural.
histor. cap. 48. relatum. Quod quidem
ex felici textricis conjugio in usum ve-
nisse non dubito, cujus memoriam bo-
ni ominis causa in nuptialibus ritibus
novas nuptas usurpasse constat.

Cingulo insuper nupta cingebatur, quod
vir in lecto solvebat. Factum id ex lana
ovis Sex. Pomp. scribit, ut sicut illa in
glomis sublata, conjuncta inter se est,
sic vir suus secum victus cinctusque es-
set. Cingulum id Herculano nodo vin-
ctum vir ominis gratia solvebat, ut sic
ipse felix in suscipiendis liberis esset, sic-
ut Hercules fuit, qui 70. liberos reli-
quit. Inde Catull. in nupt. Iul. & Manlii.

Te suis tremulus parens

Invocat : tibi virgines

Zonula solvunt sinus.

C

Et

Et in carmine ad Ianuam.

(Iud

Nec quarendum aliunde foret nervosius il-

Quod zonam posset solvere virginem.

Et alias.

Tam gratum mihi quam fuit puella

Pernici aureolum tulisse malum

Quod zonam soluit diu ligatam.

Ovidius in Epistola Phyllidis ad Demophoonem.

Cui mea virginitas avibus libata sinistris,

Castaque fallaci zona revincta manu.

Arnob. lib. 3. adversus gentes. Nisi virginalia vincula jam ferventes dissolverent atque imminentes mariti. Citatur & à Nonio Marcello hic Varronis versus Γέγρατ & διδάσκαλον. Novus maritus taciturnus, taximulos, is solvebat cingulum. Ab hac vero cingulorum replicatione Junoni, quæ conjugalibus federibus præesse credebatur, Cinxia cognomen inditum fuit. Sex. Pompejus, Cinxia, ait, Junonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio conjugii solutio erat cinguli quo nova nupta erat cincta. Arnobius lib. 2. adversus gent. Unctionibus superest Unxia, cingulorum Cinxia replicationi. Ex quo emendandus est Martiani felicitis locus, apud quem lib. 3. de nuptiis Philo-

log.

log. in ea oratio
Junonem habet
ducam, & domi
thiamque mon
nuptias convo
culdubio legen

Junoni autem

honores, quod

dis matrimon

ter Plutarchi

dus non sem

dicat. Veluti

Demophooni

Junonemq; tori

Et in Epist. M

Conscia sit Iun

Et in Epist. H

Non ego sum f

Adfuit.

Sed & Virgil.

Junoni, ante on

Stattius Papin

--Da

Vincula, & in

Junonem pla

Dio Chryso

quæ Enboica

vocat. Eaqu

ne à Gracis

DE RITU NUPT.

51

log. in ea oratione quam Philologia ad Junonem habet, ita vulgo legitur. Iterducam, & domiducam. Unxiam, Cinthiamque mortales puellæ debent in nuptias convocare. ubi Cinxiam proculdubio legendum est.

Iunoni autem multos habitos in nuptiis honores, quod ea jungendis & conciliandis matrimoniis præesse censeretur, præter Plutarchi supra citatum locum Ovidius non semel in Epistol. Heroidib. indicat. Veluti in Epistol. Phyllidis ad Demophoont.

Iunonemq; toris qua præsidet alma maritis. Et in Epist. Medæ ad Jason.

Conscia sit Iuno sacris præfecta maritis.

Et in Epist. Hypsipyles.

(*Iuno*

Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba Adfuit.

Sed & Virgil. lib. 4. Æncid.

Iunoni, ante omnes cui vincla jugalia cura.

Statius Papin. in Sylvis.

--Dat Iuno verenda

Vincula, & insigni geminat cōcordia tæda.

Junonem plane nuptiarum præsidem Dio Chrysostomus oratione septima quæ Euboica aut Venator inscribitur, vocat. Eaque ratione τελείας cognomine à Græcis Iuno ornatur. Plutarch. cū

Αἰπῶις, quaestione secunda: Πέντε δὲ εἶδαι
θεῶν τὴν γαμοῦ τῶν οἶονται. Διὸς τελείου καὶ
Ἡ'ρας τελείας, ἔ' Α'φροδίτης καὶ Πήδ'ας ἐπὶ
πᾶσι δὲ Α'ρτέμιδι. Non enim adulta Iu-
no eo verbo exaudienda est, quemad-
modum illic perperam interpres vertit,
sed nuptiarum præsēs: Epitheton nam-
que hoc à voce τέλ' descendit quæ an-
tiquis nuptias significabat. Pollux. libr.
3. onomast. Περιτελείειν ἐλέγαντο ἔ' μόνον
αἱ νύμφαι, ἀλλὰ καὶ οἱ νύμφιοι, καὶ τέλ' ὁ
γάμος ἐκαλεῖτο, καὶ περιτέλειοι οἱ γεγα-
μηκότες. Διὰ τὸ καὶ Ἡ'ρα τέλεια ἡ ζυ-
γία. ταύτη γὰρ τοῖς περιτελείοις περιτέλουν.
& quæ sequuntur. Suidas, Ἡ'ρα, αἰτ, τέλ' καὶ
Ζεὺς τέλ', ἐπικῶντο ἐν τοῖς γάμοις
ὡς πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων. τέλ' δὲ
ὁ γάμος. Διὸ ἔ' περιτέλεια ἐκαλεῖτο ἡ θυσία
ἡ περὶ τῶν γάμων. Eustath. in 2. Iliad. Τέλος
γὰρ, αἰτ, ὁ γάμος, ὅθεν τελείους τὴν γεγαμη-
κῶς ἐλέγαν. Idem in 12. Iliad. Ἐκ δὲ τῆς
λοιπῆς τέλος, ὁ σημαίνων τὸν γάμον, τὰ πε-
τέλεια, ὧν γῆσις μὲν μόνη παρὰ Αἰλίου Διο-
νυσίου, ἐρμηνεία δὲ παρὰ Πανστανίαν, εἰπὸν π
ὅπ' περιτέλεια ἡ περὶ τῶν γάμων θεία, ἵσως τὰ
λεξιμῶνα θεωρήσας. ἐκῶθεν δὲ καὶ τέλειοι οἱ
γεγαμηκότες, καὶ τελεωφῆναι τὸ γῆμαι. Ita-
que τέλεια Iuno nihil aliud quam γα-
μήλιον, significat. quod Epitheton Iuno-
ni tri-

ni tributum Serv-
bum. Et Imnone
quidē interpreti
dissimulandum
quoque in frau-
cum Vivem vid-
lib. 4. de civit. d-
ni vero τῇ τελεί-
reliquis vicium
bant, sed demp-
bant, mystice
nem atque irac-
oportere. Quo
μικτοῖς παρὰ γὰρ
ejus auctoris lo-
cibus duobus in-
enim scriptum
ἴοντες ἄρα τῇ σ-
ἄλλοις ἱεροῖς, ἀπ-
βαιμὸν, ἀντιπομ-
τε δὲ σὺν σὺν
Atqui legendum
Rurfus, γὰρ, id
aliud penitus si-
admonet ut ali-
tum apud eun-
rum vitio con-
gam. Nam in-
mensis recensē-

ni tributum Servius in 4. Æneid. ad verbum, *Et Iunone secunda*, notat. Quem quidē interpretis Plutarchi errorem eo dissimulandum non putavi, quod eo quoque in fraudem illectum Ludovicum Vivem videam in suis ad cap. 22. lib. 4. de civit. dei Commentariis. Iunoni vero τῇ τελεῇ sacra facientes fel cum reliquis victimarum extis non porrigebant, sed demptum & divulsum abjiciebant, mystice significantes bilem omnem atque iracundiam à nuptiis abesse oportere. Quod me Plutarchus ἐν γαμησίᾳ ἀφαιρέματα docuit. Sed est ille ejus auctoris locus in Frobenianis codicibus duobus in verbis corruptus. Sic enim scriptum habent: Οἱ τῇ γαμηλίᾳ θύοντες ὡρα τὴν σχολὴν ἐ συγκαταμίχουσιν τοῖς ἄλλοις ἱερεῖς, ἀλλ' ἐξελόντες ἐρρίψαντες αὖ τὸν βαμὸν, ἀνιπτομένη τῇ νομοθείᾳ, τὸ μηδέποτε δεῖν σχολὴν μηδε ὀργὴν γάμοις προσεῖναι. Atqui legendum est γαμηλίᾳ θύοντες Ἡ' ῥα. Rursus, σχολὴν, id est, fel, non σχολὴν, quod aliud penitus significat. Qui me locus admonet ut aliud huic adfinē & cognatum apud eundem auctorem librario- rum vitio commissum erratum corrigam. Nam in Numa quo loco anni menses recenser, passim ita scriptum est.

τῶν δ' ἐφεξῆς τὸν μὲν μέγιστον καλεῖσιν, ἀπὸ
 Μαΐας, Εἰρηῇ γὰρ ἀφιερωῖ, τὸν δὲ ἐννέον, ἀπὸ
 τῆς ὥρας. Ubi H'ρας legendum esse con-
 tendo. Idque sequentia verba manifeste
 demonstrant, in quibus ita est. εἰσὶ δὲ π-
 νες οἱ τῆτας ἡλικίας ἐπινύμκς εἶναι λέγον-
 τες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας. καιώρες γὰρ
 οἱ πρεσβύτεροι παρ' αὐτοῖς, ἐκνιώρες δὲ οἱ
 νεώτεροι καλοῦνται. Apparet enim Plutar-
 chum duplex Iunii mensis etymon at-
 tingere, quem à Iunone nonnulli, à ju-
 nioribus alii dictum censeant. ut & idem
 ἐν αἰτίοις & Macrobian. lib. 2. Saturnal. cap.
 12. testis est. Iunius, inquit, Maïum
 sequitur: aut ex parte populi, ut supra
 diximus, nominatus: aut, ut Cingius ar-
 bitratur, quod Iunonius apud Latinos
 ante vocitatus, diuque apud Aricinos
 Prænestinosque hac appellatione infa-
 ctos relatus sit: adeo ut, sicut Nisus in
 commentariis fastorum dicit, apud ma-
 jores quoque nostros hæc appellatio
 mensis diu manserit, sed post detritis
 quibusdam literis ex Iunonio Iunius di-
 ctus sit. Censorinus in lib. de die natali
 cap. 18. Iunium quoque à Iunone po-
 tius quam junioribus: quod illo mense
 maximi Iunoni habentur honores. Qui-
 bus & Bedam in lib. de ratione tempor.
 adde.

adde. Hanc cert
 pulo amoto re
 Abbas Bellofane
 & ea quam mag
 regie institutione
 hi scriptorum co
 probavit: qui d
 dem Numæ vit
 mensis etymol
 cum vulgo τοῦ
 legatur, τοῖς φ
 res codices qu
 vit, ostendunt.
 tate nemo dubi
 diis manibus s
 solitum, secum
 dii Fastis, Mac
 13, aliisque ve
 promptu esse
 positum redea
 tiola gentiliu
 none animo co
 ta ei deæ secu
 tum, ac in re u
 tem ac divers
 fuisse observat
 ctione maris &
 teste vocabatu
 nis quo Ζυγία

adde. Hanc certe lectionem omni scrupulo amoto rectam esse D. Amiotus Abbas Bellosanensis vir raræ doctrinæ, & ea quam magna cum laudē sustinet, regię institutionis cura vere dignus, mihi scriptorum codicum auctoritate comprobavit: qui & illud me docuit, in eadem Numæ vita paulo post in Februarii mensis etymologia mendum esse: Nam cum vulgo τοῖς φετοῖς ἐναγίζεσθαι ἢ τότε, legatur, τοῖς φετοῖς legendum esse, veteres codices quos ille accuratissime evoluit, ostendunt. De cuius lectionis veritate nemo dubitabit qui eo mense iusta diis manibus solvi, & mortuis parentari solitum, secum reputabit: Quod ex Ovidii Fastis, Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 13, aliisque veterum scriptis cuivis in promptu esse potest. Verum, ut ad propositum redeat oratio, ex ea supersticiosa gentilium opinione quam de Iunone animo conceptam habebant, multa ei deæ secundum munerum, potestatum, ac in re uxoria officiorum varietatem ac diversitatem cognomina indita fuisse observavi. Primum enim à conjunctione maris & feminæ Iuga Sexto Pōp. teste vocabatur, exemplo Græci sermonis quo Ζυγία vocabatur. Quod nomen

Apuleius Græcissans lib. 6. de Asino aur. usurpavit. Quæ appellationis hujus notatio à Dionysio Halicar. his verbis comprobatur. Ζεύς γάρ καὶ Ἡῤα πρῶτοι ζευγνύτες τε καὶ συνδυάζοντες. ἔτι τοι οὐ μὲν καὶ πατρὸς καλεῖται πάντων, ἡ δὲ ζυγίς ἀπὸ τῆς ζευγνύναι τὸ ἥλυ τῷ ἄρρενι. Mufonius etiam, Ὅπ' ἔ, ait, μέγα καὶ ἀξιοσπένδατον ὁ γάμος ἐστὶ καὶ ταύτῃ δῆλον. Θεοὶ γὰρ ἐπιπροσέχουσιν αὐτὸν, καθὼς νομίζονται παρ' ἀνθρώποις μεγάλοι· πρῶτον μὲν Ἡῤα. καὶ ἄλλοι τῶν ζυγίων αὐτὴν προσεγγράφουσιν. Quod vero de jugo matrimonio contrahendis imponi solito Servius & post eum Isidorus commemorant, quia idoneorum & locupletum auctorum testimonio ab eis non firmatur, admittere non ausim. Nec sum nescius Plauti ex Curculione versum ad hanc rem proferri posse, in quo ita est, *Iamne ea fert jugum?* Sed id μεταφορικῶς dictum esse, probabilius est. quemadmodum illud Horatii. *Nondum subacta ferre jugum valet Cervice.* Ut autem à matrimoniorum conjunctione Iuga & Zygia, ita à mulieris in domum mariti deductione Domiduca, & Iterduca, à cingulo novæ nuptæ Cinxia, ab unctione Vnixia, Iuno appellabatur. Et ita actui cuique peculiare numen stulta gen-

gentilitas adf
eorum superiti
6. de civit. Dei
mas & femina
deus Iugatinu
domum est du
tur Deus Do
adhibetur D
cum viro; a
paulo post :
numinum, q
discedunt. A
pater Subigu
dea Partund
ginensis quic
hoc ut virgin
ut viro subig
se commove
modi etiam
versus gent
Verum u
roam ex v
nova nupta,
lo ferebat. E
stasse Catul
Sed ut hoc
solitam cum
certum est
tullianus de

gentilitas assignabat. Quam ridiculam eorum superstitionem B. Augustinus lib. 6. de civit. Dei cap. 9. ita exagitat. Cum mas & femina junguntur, adhibetur deus Iugatinus. Sit hoc ferendum. Sed domum est ducenda quæ nubit. Adhibetur Deus Domiducus. Ut in domo sit, adhibetur Deus Domitius: ut maneat cum viro, additur dea Manturna. Et paulo post: Impletur cubiculum turba numinum, quando & paranymphi inde discedunt. Adest dea Virginenis, & deus pater Subigus, & dea mater Prema, & dea Partunda, & Venus, & Priapus. Virginenis quidem, ut ibidem indicat, ad hoc ut virgini zona solvatur. Subigus, ut viro subigatur. Prema, ut subacta, ne se commoveat, comprimatur. Cujusmodi etiam ineptias Arnob. lib. 2. adversus gent. scite ridet.

Verum ut ad instituta pergamus, *Coronam ex verbenis à selectis compositam nova nupta*, Sex. Pomp. teste, *sub amiculo ferebat*. Eandem & soccos luteos gestasse Catullus suspicandum relinquit. Sed ut hoc obscurum est, *ita velo obnubi solitam* cum ad virum deduceretur, ram certum est quâ quod certissimum. Ter-tullianus de virginibus veland. Atquin,

ait, etiam velatæ ad virum ducuntur. Unde nuptiarum nomen ductum esse, consentiens in unum omnium Grammaticorum fert opinio. Nubere enim & obnubere priscis velare & operire significabat, ut Sex. Pomp. non uno loco, Non. Marcell. & alii complures notant. Quo in significato Arnob. lib. 3. adversus gent. hoc verbo usus est. Quod aqua, inquit, nubat terram, appellatus est cognominatusque Neptunus. Caper in lib. de orthograph. Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genasque. Velum autem id quo nuptæ operiebatur, flammeum vocabatur: quo boni ominis gratia eas velari solitas Sex. Pomp. tradit, idcirco quod eo assidue Flaminica uteretur, cui divortium facere non licebat. Sueton. in Nero. cap. 28. Puerum Sporum exectis testibus etiam in muliebrē formam transfigurare conatus est, cum, dote & flammeo per sollemne nuptiarum celeberrimo officio ad se deductum pro uxore habuit. De quo Imperatore etiam Tacit. lib. 15. agens, Ipse, inquit, per licita atque illicita fœdatus nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret: nisi paucos post dies uni ex contaminatorum grege, cui
Pytha-

Pythagoræ n.
lemnium conj
ditum Impera
lib. II. Epigra
Flammena terna

rata el

Tondebit p

Idem lib. 12.

Proluxere fac

Juvenalis Sa

vortii mari

Permutatque

Quintilian.

flammeo can

versus Valen

ducendis pro

do ille arcan

Apolog. 2.

nupta lecur

spoliato, flo

leto. Ambro

simus, fateor

flammeum s

cederes, non

Proinde Cat

priis Juliae

flammeum

eiusdem car

Tollite, ait,

DE RITU NUPŦ.

59

Pythagoræ nomen fuit, in modum Sol-
lemnium conjugiorum denupſiſſet. In-
ditum Imperatori flammeum. Martial.
lib. 11. Epigrammat.

*Flammea texantur ſponſa: jam virgo pa-
rata eſt.*

Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Idem lib. 12.

Proluxere faces, velarunt flammea vultus.
Juvenalis Sat. 6. de muliere crebris di-
vertiis maritos mutante.

Permutatque domos, & flammea conterit.
Quintilian. declamatio. cccvi. Operiet
flammeo canos. Tertullian. in lib. ad-
verſus Valentinia. His nuptiis recte de-
ducendis pro face & flammeo tuus cre-
do ille arcanus ignis erumpet. Apuleius
Apolog. 2. Venit igitur ad eum nova
nupta ſecura & intrepida, pudore di-
ſpoliato, flore exoleto, flammeo obſo-
leto. Ambroſius in libr. de viduis. Sua-
ſimus, fateor, ut veſtem mutares, non ut
flammeum ſumeres, ut à ſepulchro re-
cederes, non ut thalamum præparares.
Proinde Catullus initio carminis de nu-
ptiis Juliæ & Manlii, Hymenæum ad
flammeum capiendum excitat. Et alio
ejuſdem carminis loco,

Tollite, ait, pueri, faces,

Flam-

Flammeum videor videre.

Claudian. in Epithalamio,

Iam nupta trepidat sollicitus pudor,

Iam produnt lachrymas flammea supplices.

Idem libr. 2. de Raptu Proserp.

— *Et vultibus addunt,*

Flammea sollicitum pravelatura pudorem.

Idem in carmine Honorii & Mariæ :

Ipsa caput distinguit acu, substringit amictus,

Flāmea virgineis accommodat ipsa capillis.

Juvenalis, Sat. 10.

Cui nubere Caesaris uxor

Destinat, optimus hic, & formosissimus idē

Gentis patritia rapitur miser, extinguēdus

Messalina oculis, dudum sedet illa parato

Flammeolo.

Seneca in Octavia, de Poppæa Neroni nubente.

Velata summum flammeo tenui caput.

Martianus Capella lib. 5. de nuptiis Philolog. In quibus, ait, species rerum collocandæ sunt, veluti nuptiarum, velatam flammeo nubentem. Idem libr. 9.

Flammea virgineum qua obnubere sueta pudorem,

Regina deme pronuba.

Apuleius rursus lib. 4. de asino aur. Jam feralium nuptiarum miserrimæ virginichora-

choragium stru
atræ fuliginis ci
nus tibia zygi
lydii modum, c
lugubri ululatu
terget lachrima
ro velamen lu
verba declaran
histor. 21. cap
honorem anti
flammeis toru
fortassis ideo
pales hoc est
minis, quoni
dedit. Ex quo
Pharsal.

Non timidū nu
Lutea demissos

Rapi plane,
est, simulabat.
aut sic deess
dine tum cum
propterea que
cessisset, qui p
binis uxores
Catulli,
Qui rapis ten
Virginem.
Exposui qu

choragium struitur : Jam tædæ lumen
atræ fuliginis cinerem arcessunt, & so-
nus tibiæ zygæ mutatur in querulum
lydii modum, cantusque lætus hymenæi
lugubri ululatu, & puella nuptura de-
terget lachrimas ipso flammeo. Hoc ve-
ro velamen luteum erat, ut hæc Plinii
verba declarant, quæ ex ejus lib. Natur.
histor. 21. cap. 8. apposui. Lutei video
honorem antiquissimum in nuptialibus
flammeis totum feminis concessum, &
fortassis ideo non numerari inter princi-
pales hoc est communes maribus ac fe-
minis, quoniam societas principatum
dedit. Ex quo Lucan. lib. 2. de bello
Pharsal.

*Non timidū nupta leviter tectura pudorē
Lutea demissos velarunt flammea vultus.*

Rapi plane, ut Sextus Pomp. auctor
est, simulabatur virgo ex gremio matris,
aut si ea deesset, ex proxima necessitu-
dine tum cum ad virum transferebatur:
propterea quod ea res Romulo feliciter
cessisset, qui per vim sibi suisque ex Sa-
binis uxores quæsit. Ex quo illud
Catulli,

*Qui rapis teneram ad virum
Virginem.*

Exposui quo cultu atque ornatu no-
va nu-

va nupta ad virum procederet. Unde lucem accipient Halicarnassæi hæc verba ex lib. 4. Antiquit. Μετὰ τὸ τοῦ γυναικὸς ἡγομενισμῶν, οἷς ἔθος ἐστὶ ἡγομενισθαι τὸν γαμετρίον. Deinceps de pompa apparatu ac translationis ritu agam. Sollemnis autem moris fuisse, ut in viri domum tanquam conjugii mansionem ac domicilium nuptæ traderentur, abunde libro primo Selectarum ex jure civili Antiquitatum, multis jureconsultorum & aliorum auctororum testimoniis probavimus: quæ quod indefacilime peti possint, huc transferenda non censui. Unde uxorem ducere, quasi domum ducere, imminute Latini dicunt, quemadmodum ex compluribus Plauti locis patet. Sic enim in Aulularia.

E. *Quod sempiternum tibi salutare sit procreandis liberis.*

M. *Ita dii faxint. E. volo te domum uxorem ducere.*

Idem Trinummo, Actus 5. Sc. 2.

Nunc quid cause est quin uxorem cras domum ducat?

Et in Epidico, Actus 2. Sc. 1.

Genere natam bono pauperem domum ducere uxorem.

Idem Cistellar. Act. 2. Sc. 1.

Illam

Illā extrudet cum

Iterum Act. 1. Sc.

Ei nunc alia ducet

Sua cognata.

Atque ex hoc n

ratio quod jure

mulierem domi

in viri domicili

juris disciplina

Virgili versum

Et patrio Andro

Item unam po

xoris domum

δοῖν οἶκον, ut P

fiacor. cap. 3. scri

Plane eam qu

contractas nup

lium, Modestin

domum viri n

autem condit

pferit, impletar

cta est uxor, qu

culum mariti p

a l. Exigere. D

puella. D. de

Item rescrip

ultim. C. de

ad Sen. Syll.

cipal.

Illā extrudet cum hanc uxore ducet domū.

Iterum Act. I. Scen. I.

Ei nunc alia ducenda est domum,

Sua cognata.

Atque ex hoc more repetenda est ejus ratio quod jure civili cavetur *a*, nuptiis mulierem domicilium suum mutare, & in viri domicilium transire. Quod & ex juris disciplina Servius adnotat ad illum Virgilii versum lib. 4. *Æneid.*

Et patrio Andromachē iterū cessisse marito.

Item unam post matrimonium viri & uxoris domum dici *b* mirandum non est, *δοῦν οἴκον*, ut Plutarch. libr. 4. *Symposiacor.* cap. 3. scribit, *εἰς τὸ αὐτὸ οὐκ ὀνύσσουσιν*. Plane eam quæ desponsata est, ante contractas nuptias non mutare domicilium, Modestinus belle tradit, *c* quod in domum viri nondum sit deducta. Hanc autem conditionem, Si in familia nupserit, impletam videri statim atque ducta est uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti pervenerit, traditum extat.

a l. Exigere. D. de judic. l. cum quadam puella. D. de jurisd. omni jud. l. ult. §. Item rescripserunt. D. ad municipal. l. ultim. C. de incol. b l. i. §. Si vir. D. ad Sen. Syll. c l. Ea quæ. D. ad municipal.

tat. d Enimverò deductio hæc vespere fiebat. Antiquitus siquidem non nisi noctu mulieres ducebantur, ut Sex. Pompejus libr. 14, & Servius in 8. Eclog. Virgilii ex Varrone, scribunt. Unde Valerius Max. lib. 1. cap. 5. At Cæcilia Metelli dum sororis adultæ ætatis virginis more prisco noctu connubia nuptialia petit, omen ipsa fecit. Tacitus quoque libr. 11. à Nerone cum Pythagora confectas nuptias referens. Et interdiu, ait, in viro nubente spectata quæ etiam in femina nox operit. Ea ratio est, cur noctem adesse in Epithalamio Catullus moneat, his versibus,

(olympo.
*Vesper adest, juvenes consurgite: vespere
 Surgere jam tempus, jam pingues linquere
 mensas.*

Iam veniet virgo, jam dicetur hymeneus.
 Pari de causâ Claudianus in Epithalamio Hesperii ortum præcinit.

Attollens thalamis Idalium iubar

Dilectus Veneri nascitur Hesperus.

Idem lib. 2. de raptu Proserpinæ.

Iam suus inferno processerat Hesperus orbi.

Pueri vero patrini tres nubentem Sex. Pomp. teste deducebant, quorum unus, facem præferebat, reliqui duo nubentem

d l. cum fuerit. D. de conditio. & demonstr.

tem tenebant. U

mine de nuptiis

Mitte brachiolum

Prætextate puellum

Fax porro ea quæ

na alba fiebat,

Ideoque Catullus

modo testimonium

Pella, inquit, hu

Spineam qua

Eaque ratione

rum facibus au

desunt tamen q

nu confici soli

contendant, &

cescant, pinea

tur Ovidii versib

loci à conjug

nendum hac p

Dum tamen ha

Expectet pur

Quamquam ill

tio, recte spinea

proferam alios

mutationem no

de vita Pop. R

Cum à nova m

tur foco Ædilis

go). fax ex piur

tem tenebant. Unde Catullus in Car-
mine de nuptiis Jul. & Manl.

Mitte brachiolum teres

Prætextate puellula.

Fax porro ea quæ præferebatur, ex spi-
na alba fiebat, ut idem Pomp. scribit.
Ideoque Catullus in illo carmine cujus
modo testimonium citavi,

Pelle, inquit, humum pedibus, manu

Spineam quate tadam.

Eaque ratione Plinius, spinam nuptia-
rum facibus auspicatissimam dixit. Non
desunt tamen qui nuptiales faces ex pi-
nu confici solitas omni asseveratione
contendant, & apud Catull. legendum
censeant, *pineam quate tadam.* Moven-
tur Ovidii versibus ex lib. 2. Fasto. quo
loci à conjugio per aliquot dies absti-
nendum hac periphrasi suadet.

Dum tamen hac fient, vidua cessate puella,

Expectet pueros pinea tæda dies.

Quamquam illic absque ullo versus vi-
tio, recte spinea tæda legi posset. Sed
proferam alios locos, qui eandem im-
mutationem non ferant. Varro libr. 2.
de vita Pop. Rom. ut est apud Nonium.
Cum à nova nupta ignis in face adferre-
tur foco Ædilis sumptus, (Sic enim le-
go) fax ex pinu ablata esset, ut eâ puer
inge-

ingenuus adferret. Idem Varro, *Γ'εγν'ος διδαχ'ελου*. Romæque noctu initia fieri solita, etiam nunc pinea fax indicat. Quem ego Varronis locum, ad hanc quæstionē ea ratione accommodari posse cenſeo, quod in honorem Cereris faces in nuptiis prælatas Sex. Pomp. tradit. Tametsi Servius in 8. Eclog. Bucolic. Virgilii, nulli id religioni acceptum fert, sed ex eo inoleviſſe, Varronis auctoritate fretus, ſcribit, quod non niſi noctu antiquitus à ſponſis uxores ducerentur. Confirmat vero illam de pineis facibus opinionem Virgilius in Ciri, cum ait.

Pronuba nec caſtos incendet pinus amores.
Seneca in Medea, choro primo.

Multifidā jã tempus erit ſuccendere pinum.
Excute ſolemnem digitis marcentibus ignē.
Rurſus idem Varro apud Charifiſium Soſipatrum: In Aſia, ait, fax ex ſpina alba proferitur. quod purgationis cauſa adhibetur. Sane ſpinæ albæ ad maleſicia depellenda vim ineſſe antiquitas credit. Ovid. lib. 6. faſtor.

Sic fatus, ſpinam, qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hac erat alba, dedit.
Et poſtea,

Virgaque Ianalıs de ſpina ponitur alba,

Qua

Qua lumē thalæ
Poſt illud neq; au
Et rediit puero

Verum quid pro
rum generibus f
ſolitas dicere? P
jus ſupra testi
num quidem fa
catiffimam fuiſſ
poribus carpin
familiariſſimas
tem hic faciun
rum mos aliis p
probari. Plaut
Primum omnium
facem.

Seneca in Octav
Hic mihi jugales
Iungatque noſtr
Et iterum Aſt.
Tellure rupta, T
Stygiam cruenta
Thalamis ſceleſt
Poppæ nato.
Idem Aſt. 1.
Qua nupta dem
Et alias. C
Toris nephando
Cicero pro Cl

*Qua lumē thalamo parva fenestra dabat.
Poſt illud neq; aves cunas violaffe ferūtur:*

Et rediit puero qui fuit ante color.

Verum quid prohibet ex variis arborum generibus faces nuptiarum confici ſolitas dicere? Plinius enim in eo, cuius ſupra teſtimonio uſus ſum, loco, ſpinum quidem facibus nuptiarum auſpicatiſſimam fuiſſe ſcribit, ſuis tamen temporibus carpimum & corylum facibus familiariſſimas fuiſſe ſubiicit. Poſteſt autem hic facium in nuptiis præferendarum mos aliis præterea teſtimoniis comprobari. Plautus Caſina Act. 1. Sc. 1.

Primum omnium huic lucebis nova nupta facem.

Seneca in Octavia Act. 2. Sce. 2.

Hic mihi jugales præferat tadas deus,

Iungatque noſtris igne Poppaam toris.

Et iterum Act. 3. Sce. 1.

Tellure rupta, Tartaro greſſum extuli,

Stygiam cruenta præferens dextra facem

Thalamis ſceleſtus: nubat his flammis meo

Poppa nato.

Idem Act. 1.

Qua nupta demens, nupſit inceſta face.

Et alias. *Conjugem captam ſibi*

Toris nephandis flebili junxit face.

Cicero pro Cluentio Avito. Non timuisse,

Qua

isse, si minus vim deorum, hominumque famam : at illam ipsam noctem, faccesque illas nuptiales.

Virg. Eclog. 8.

Mopse novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Claudianus in carmine de nuptiis Honorii & Mar.

Alii funalibus ordine ductis

Plurima ventura suspendūt lumina nocti.

Ambrosius in lib. de viduis. Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putat, quam thalamum præparari?

Status Papinius in Sylvis nuptiarum, quandam celebritatem describens.

Fronde, ait, virent postes & fervent compita flammis.

Possent & ex Epigrammatis Græcis complura de nuptialibus facibus loca congeri. Eas faces Catullus in carmine de nuptiis Pelei : & Cato in lib. de re Rustica nō semel tædas jugales vocant : Valerius Flaccus faces jugales lib. 2. Argonauticor. appellat. Lucanus lib. 2. de bello Pharsal. faces legitimas. Statius Papinius tædas geniales, in Genethliaco Lucani lib. 2. Sylvarum : & festas tædas lib. 3. Sylvar. ut & Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ : Plutarchus *ἐν αἰθέρι* à Ro-

à Romanis cereo
& illud adnotat, q
pauciores, in nup
ces. Est etiam ibi
nostram illam de
quem paulo ant
conjecturam con
cendi faces con
sanctæ fœdera t
nominat. Fax
cente nova nup
micis consueve
viri uxor ea noc
pulchro combu
troque alterius
Enimvero silent
quod quibusdam
altum tolli nub
consuevisse. Q
genii vir noster
fri lib. 6. admo
tistas qui virgin
lucos ad iterata
rant, ita invehi
jussimodi virgines
pserant : quasi se
ut crimes iterum
nec mulieres pas
bunt : ex quibus

à Romanis cereos appellatos tradit: ubi & illud adnotat, quinque, nec plures nec pauciores, in nuptiis accendi solitas faces. Est etiam ibidem observandū, quod nostram illam de restitutione loci ejus, quem paulo ante ex Varrone protuli, conjecturam confirmat, apud Ædiles accendi faces consuevisse. Hinc & nuptias sanctæ fœdera tedæ, Silius Italicus lib. 6. nominat. Fax autem illa quam prælucente nova nupta ducta erat, rapi ab amicis consueverat, ne aut eam sub tecto viri uxor ea nocte poneret, aut vir in sepulchro comburendam curaret, quo utroque alterius mors captari putabatur. Enimuero silentio præterire nō possum quod quibusdam visum iri posse scio, in altum tolli nubentes priscis temporibus consuevisse. Qua de re nos subtilis ingenii vir noster Loiselius, ex Optati Africi lib. 6. admonuit, quo loco in Donatistas qui virgines post crines semel solutos ad iteratam professionem adegerant, ita invehitur. *Invenistis igitur hujusmodi virgines, quæ jam spiritaliter nupsierant: quasi secundo coegistis ad nuptias: ut crines iterum solverent imperastis. Hoc, nec mulieres patiuntur quæ carnaliter nubunt: ex quibus si alicui maritum mutare* conti-

contigerit, non repetitur illa temporalis fe-
stivitas. Non in altum tollitur, non populi
frequentia procuratur. Verum ex sua id
gentis potius quam Latiae moribus ab
Optato mihi videtur esse dictum. Com-
pertum siquidem habeo, apud Pæ-
nos, Græcos, Ægyptios usu receptum
fuisse, ut nubentes sellæ insidentes, cur-
ruque sublimes vectæ à patris domo in
mariti domiciliū transferrentur. Quod
ego Apuleii, Pollucis, Synesii, Suidæ te-
stimoniis ita aperte comprobabo, ut nul-
lus dubitationi reliquus sit futurus lo-
cus. Apuleius quidem Apologia pro se-
ipso secunda sic habet. Venit igitur ad
eum nova nupta secura & intrepida, pu-
dore dispoliato, flore exoleto, flammeo
obsoleto, virgo rursus post recens re-
pudium, nomen potius asserens puellæ,
quam integritatem. Vectabatur Octa-
phoro. Vidistis profecto qui adfuitis,
quam improba juvenum circumspecta-
trix, quam immodica sui ostentatrix.
Pollux vero lib. 3. Onomast. cap. 3. Ε'πὶ
ζεύγους δέ, inquit, αἱ νύμφαι ὡς ἐπὶ τὸ πο-
λὺ μετήσαν. Quod latius ac copiosius à
Suida exponitur in voce ζεύγος. Ζεύξαν-
τες, ait, τὸν λεγαρόν τε κλινίδε, ἢ ἐπὶ ὁμίᾳ
διέδραν, τὸν τῆς νύμφης μέγιστον ποιῶνται.

ωδὲν.

ωδὲν λαβόντες δὲ
ἐπὶ τὸν πλὺν ἀρ-
μὸν τῶν ἐπὶ τῆς
τῆς ἀμύνης, μέση
δὲ ὁ νόμος. ὡς
quoque Epist. 3. c.
nus nubente age-
ejus verba paulo
loquentem faci-
expectato septim
feceramus, epul
mus, animum delir
hiculum mulis
quo tempore foru
tum erat, insign
pompa more cur
(nomen id est
ctura) contend
sequenti die fast
beles instar tu
oberret. Hac ill
idem usu recep
admodum indi
sus, quos ex car
& Maria subju
Ante fores jam
Præstant du
Iam princeps.
At vero prisc

ὡς γλαῦκοντες δὲ αὐτὴν ἐν τῇς πατρῷας
 ἐστίας ἐπὶ τῷ ἄμφικτιον ἄγῃσιν ἐς τὰ τῶ γε-
 μέντων ἐπαίρους ἰσχυρῶς καὶ τῇ δὲ τρεῖς ἐπὶ
 τῇς ἀμύξης, μίση μὲν ἢ νύμφῃ, ἐκατέρωθεν
 δὲ ὁ νύμφη καὶ ὁ πάρος. Synesius
 quoque Epist. 3. de puella post patrui fu-
 nus nubente agens, quem nos, quod
 ejus verba paulo obscuriora sint, Latine
 loquentem faciemus. *Vix ergo, inquit,*
expectato septimo die, quo nos juxta mortuo
feceramus, epulumque funebre agitaveram-
us, anum deliram nutricem suam in ve-
hiculum mulis junctum tollens, meridie,
quo tempore forum populi frequentia reple-
tum erat, insignibus nuptialibus ornata,
pompa more currum agens recta Teuchira
(nomen id est urbis Cyrenaicæ præfe-
cturæ) contendebat. Futurum enim est ut
sequenti die fasciis redimita caput, ac Cy-
beles inslar turrita urbem circumbeat &
oberret. Hæc ille. Sed & Constantinopoli
 idem usu receptum fuisse videtur, quem-
 admodum indicio sunt Claudiani ver-
 sus, quos ex carmine de nuptiis Honorii
 & Mariæ subjungam.

Ante fores jam pōpa sonat, pilentaq; sacrā
Præradiant ductura nurū: calet obviis ire
Iam princeps.

At vero prisca Romanis, quorum dun-
 taxat

taxat ritus exequi mihi propositum est, curulem illam novæ nuptæ transvectionem in usu fuisse, nusquâ legi. Quinimo à pueris patrimis & matrimis duobus manu ductam nubentem Sext. Pomp. non obscure significat.

Nubentes plane colus compta cum fuso & stamine comitabatur. Cujus moris gravissima duo testimonia proferam. Unum ex Plutarch. ἐν ἀγίοις. τὴν νύμφην, ait, εἰσάγοντες, ἡ δὲ ὑποφωτισμένη αὐτὴ δὲ εἰσφέρει μὲν ἡ λαμπρότην καὶ τὴν ἀσπαστον. Alterum ex Plinio, apud quem lib. 8. Natur. histor. cap. 48. ita est. Lanam cum colo & fuso Tanaquil, quæ eadem Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullus fuerat usus. Inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus compta, cum fuso & stamine. Illam autem de colo & fuso Cæciliæ Cæciliæ observationem nec Plutarch. prætermisit, cujus hæc sunt in illo eodem lib. verba. Ἡ δὲ τὴν Γαίαν Καίλιαν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γυναικα τῶν Ταρκυνίων παύδων ἐν συνοικήσει, ἥς ἐν τῇ τῆ Σάγκτις ἱερῷ χαλκῆς ἀνδριάς ἐσηκεν, ἐκείνη δὲ πάλιν καὶ σαρδάλια καὶ ἀσπαστοι.

Quo

Quo loci Σάγκτις esse prima facie motus verbis junctum cum nuncius ejus, ait, quæ eadæ : Bona Senæ consecranda. Quæ eo ænei orbes Sangi versus a Genii Sangi facti vo Quirini templa Pub. Virg. cant. Idem Livius dem fuisse Sangi Pomp. lib. 14. I sacrificium, quod Herculi aut Sangi Deus. Laetant Institutione cap. populi, gentis viri fortitudinis minæ castitate ratione coluerunt Mauri Jubam Pœni Uranum Sangum, (aut Sancum.) Verum fragmentis, quæ illuc Sangnum

Quo loci Σάγκτς pro Σάγγς scriptum
 esse prima facie quis superioribus Plinii
 motus verbis judicaret. Et ita certe Ge-
 nium eum nuncupat Livius lib. 8. Ædes
 ejus, ait, quæ essent in Palatio, diruen-
 das : Bona Semoni Sango censuerunt
 consecranda. Quod ex eis redactum, ex
 eo ænei orbes facti, & positi in sacello
 Sangi versus ædem Quirini. Nam &
 Genii Sangi sacellum in eadem cum no-
 vo Quirini templo regione urbis Ro-
 mæ Pub. Victor & Sex. Ruffus collo-
 cant. Idem Livius lib. 32. Veliterni æ-
 dem fuisse Sangi narrat. Sextus etiam
 Pomp. lib. 14. Propter viam, ait, sit sa-
 crificium, quod est proficiscendi gratia,
 Herculi aut Sango, qui scilicet idem est
 Deus. Lactantius Firmia. lib. 1. divinar.
 Institutio. cap. 15: Privatim vero singuli
 populi, gentis aut urbis conditores, seu
 viri fortitudine insignes erant, seu fe-
 minæ castitate mirabiles, summa vene-
 ratione coluerunt, ut Ægyptii Isidem,
 Mauri Jubam, Macedones Cabyrism,
 Pœni Uranum, Latini Faunum : Sabini
 Sangum, (aut, ut alii codices habent,
 Sancum.) Verum M. Cato in Originum
 fragmentis, quem Sabini Sangum (nam
 illic Sangnum vitiose scriptum est) dice-

D rent,

rent, Romanos Sanctum pronunciasse, Barbaros Sagam dixisse, notat. Utrumque etiam promiscue dictum, B. Augustinus lib. 18. de Civit. dei, cap. 19, declarat. Sabini etiam, ait, regem suum primum Sangum, sive, ut aliqui appellant, Sanctum retulerunt in deos. Ut proinde Σάγυς scriptura apud Plutarchum mutanda esse non videatur: quam video Latinorum quoque auctorum in libris hæsisse. veluti apud Ovid lib. 6 Fastor. ubi deus hic, aut Semideus potius, quo de agimus, idem esse cum Fidio & Hercule declaratur his versibus:

Quarebam Nonas, Sancto Fidiove referre,

An tibi, semipater. Tūc mihi Sanctus ait:
Cuicumq; ex illis dederis, ego munus habeo:

Nomina terna fero: sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt ade Sabini:

Inque Quirinali constituere iugo.

Apud Silium etiam Italicum lib. 8 de bello Punico, quo loco de Nursinis & Tetricæ rupis accolis agit, versus hī leguntur:

Ibant, & lati pars Sanctum voce caneant

Auctorem generis: pars laudes ore ferebāt,

Sabe, tuas, qui de patrio cognomine primus

Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Sed & Varro (ex cujus recognitione magnam

gnam à philolo-
trianus Maurus
doctrinæ, inivit
Unde, ait, Sub
Itaque inde ej
videatur divum,
negant, sub tē
portere. Alius
cebat, Diiovis
storem; & pu
ab Sabina ling
ca. Accedat &
ritas. cujus hæ
τῶν ὀρίων ἐστὶν μὲν
ἐστὶν Διὸς Πίσυς, ὁ
In quibus ver
meo quidem ju
Jovem fidei pra
De eo etiam a
eundem aucto
narratur. Que
cuique relinqui
quod illic depr
& præmonstrat
dos, & Cidones c
niet pro Medov
rore apud Sex.
regionis tercia
doni, pro Fidiu

gnam à philologis omaibus gratiâ Ver-
tranius Maurus , raræ vir & reconditæ
doctrinæ, inivit) lib.4 de Lingua Lat.,
Unde, ait, Sub dio, divo , Dium Fidius.
Itaque inde ejus perforatum tectum, ut
videatur divum, id est, cœlum. Quidam
negant, sub tecto per hunc dejerare o-
portere. Ælius Gallus Dium Fidium di-
cebat, Diiovis filium, Δίοσκαρον, Casto-
storem ; & putabant, hunc esse Sanctū,
ab Sabina lingua, & Herculem , à Græ-
ca. Accedat & Dionysii Halicar. aucto-
ritas. cujus hæc sunt libr.4 verba: Τῶν
τῶν ὀρέων ἐστὶ μνημεῖον ἐν Γ' ὥμῃ κείμηνον ἐν
ἱερῷ Διὸς Πισίᾳ, δὲ Γ' ὠμαῖοι Σάγγλον καλεῖσι.
In quibus verbis convertendis aptius
meo quidem judicio Dium Fidium quā
Jovem fidei præsidem, interpres dixisset.
De eo etiam accipiendū est, quod apud
eundem auctorem lib.2 de Medio Fidio
narratur. Quem locum consulendum
cuique relinquam : dum tamen errati,
quod illic deprehendet, monitorem me
& præmonstratorem habeat. Nam Μό-
διον Φαίδιον cum vitio scriptum inve-
niet pro Μείδιον Φίδιον. Non absimili er-
rore apud Sex. Ruffum in descriptione
regionis tertiæ urbis Romæ Sangi Fi-
doni, pro Fidii, scriptum esse, facile exi-

stimarim. Ejus vero simulacrum ex marmore antiquo in libro Epigrammat. urbis Romæ expressum est. Quin & in inscriptione quadam Reatina ita habetur: **SANCTO FIDIO SEMIPATRI DE DECUMA VICTOR TIBI LUCIUS MUMUS DONUM MORIBUS ANTIQUEIS PRO URSURA HOC DARE SESE IUSSUM ANNO SUO PERFECIT.** In qua inscriptione Semipatris appellatio ad enarrationem Ovidii versuum notanda est. Atque ut in hoc vocabulo diutius, quamquam non sine fructu, immorantem me æquiore animo philologiæ studiosi ferant, adiciam pro coronide, epitheti, quod à Livio Sango huic tribuitur, explicatione: qua gratū me eis fecisse, si candidi sunt, agnoscent. Quotus quisque enim est, qui, in eum Livii locum incidens, quo Semonem Sangum nominat, insolentia vocis turbatus non hæsitet, ac subsistat? Ejus certe vocis vim ac potestatem unus mihi Fulgentius Placiades in libello obscurarum vocum ad Chalcid. patefecit: cujus verba, uti in scriptis libris (quorum ope libellum eum aliquando integritati suæ restitui posse non diffido) habentur, producam. Semones, ait ille, dici voluerunt deos, quos nec cœlo adscribere-

scriberent, obnuntiantur sunt Priapus, nec terrenos ex gratiâ venerati stagogorum liberius derelictos lam orationis: (nec enim aliter) uti debet per Beroaldum ejus deprehendi. id est, Semonius dixit. Debus arque ordileius in lib. de rum in lib. de Capel. lib. I de longius à pro ante revertar tarcho reliquidiffidere, quolibet, sed Taliæ Cæciliam vocitata est, frux. Pompeii prime faciunt Cæcilia, ait, venit, quæ an rat: uxor T.

scriberent, ob meriti paupertatem, sicut sunt Priapus, Hippona, Vertumnus: nec terrenos eos deputare vellent, pro gratiæ veneratione. Sicut Varro in Mythagorum libro ait: Semoneque inferius derelicto, deum depennato attollam orationis alloquio. Ex quo auctore (nec enim alii indicii precium & τιμήν *τιμήν* deberi puto) postea Merulam & Beroaldum ejus vocis sensum affectatos deprehendi. Unde Semonem Sangum, id est, Semideum & Medioximum Livius dixit. De his autem deorum gradibus atque ordinibus videndus est Apuleius in lib. de Dogmate Platon. & iterum in lib. de deo Socratis, & Martian. Capel. lib. i. de nup. Philolog. Sed labor longius à proposito, ad quod tamen nō ante revertar, quam admonuero, à Plutarcho reliquos omnes auctores in eo dissidere, quod non unius ex Tarquinii liberis, sed Tarquinii Prisci uxorem Caiam Cæciliam, quæ eadem Tanaquil vocitata est, fuisse scribant. Qua de causa Sex. Pompeii verba, quod ad rem apprime faciant, subjungenda duxi. Caia Cæcilia, ait, est appellata, ut Romam venit, quæ antea Tanaquil vocitata erat: uxor Tarquinii Prisci, Romano-

rum regis : quæ tantæ probitatis fuit, ut id nomen ominis boni causa frequentent nubentes: quam summam adseverant lanificam fuisse. Julius Paris in Epito. libr. 10 Valer. Maximi : Ceterum Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim, Caiam Cæciliam Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse. Quid ergo? Erroris aut oscitantia reum Plutarchum agemus? Mihi crimen hoc tam diligenti Romanarum antiquitatum investigatori intendere religio esset. Crediderim itaque, scripsisse eum, *Ταρκυνίαν ἐνὶ συνοικήσεισιν*. sed cum *Ταρκυνίαν* imperitus librarius descripsisset, nihilo peritiorum quendam sensus supplendi causa vocem *παρθέν* inseruisse.

Nunc ad rem. Præterea utensilia mulieris, & quæ in usu ac ministerio ejus erant, per puerum impuberem in vase operto gestari consueverant. Puer, camillus: vas ipsum, cumerum proprio nomine vocabatur. Varro lib. 6 de lingua Latina: Igitur dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert, in quo, quod sit in ministerio, plerique extrinsecus nectunt. Hinc camillus nominatur in Samothracis mysteriis Deus quidam, ad minister diis magnis. Verbum Græcum arbi-

arbitror, quo
poëmatibus ejus
imperite sunt
Paulum ejus E
depravata mo
mixta, lib. 3. i
vocabant aut
opertum in n
rant nubent
lum diceban
strum *καμύλον*
ro alia parte
nuptiale, à *κ*
fiunt palme
pularem, sic a
camilli vocem
Pomp. lib. 6
millum puer
trimum, & n
ad sacrificia
que ab antiqu
nullorum sen
pellatos: sicut
mine, cum
præciperet :
Hiberno pu
ra camille me
ex Statio T
lib. 1. ait, Cal

arbitror, quod apud Callimachum in
poëmatibus ejus inveni. Verba vero hæc
imperite sunt apud Sex. Pompeium, aut
Paulum ejus Epiromes auctorem, non
depravata modo, sed & confusa, & per-
mixta, lib. 3. in quo ita est: Cumeram
vocabant antiqui vas quoddam, quod
opertum in nuptiis ferebant, in quo e-
rant nubentis utensilia, quod & camil-
lum dicebant, eo quod sacrorum mini-
strum *καμίσκος* appellabant. Rectius ve-
ro alia parte cumerum vas esse dicitur
nuptiale, à similitudine cumerarum, quæ
sunt palmarum vel spartearum ad usum po-
pularum, sic appellatum. Quod vero ad
camilli vocem attinet, apud eundem Sex.
Pomp. lib. 6 traditur, Flaminium ca-
millum puerum dictum ingenuum, pa-
trim, & matrimonium, qui flamini Diali
ad sacrificia præministrabat: camillo-
que ab antiquis ministros secundum non-
nullorum sententiam omnes pueros ap-
pellatos: sicut habetur in antiquo car-
mine, cum pater filio de agricultura
præciperet:

*Hiberno pulvere verno luto grandia far-
ra camille metes.* Macrobius lib. 3. cap. 9.
ex Statio Tullian. de vocabulis rerum
lib. 1. ait, Callimachum dixisse, Tuscos
camil-

camillum appellasse Mercurium: quo vocabulo significabant præministrum deorum. Unde apud Virgilium camilla appellatur, Dianæ scilicet præministra. Romanos quoque, pueros puellasve nobiles, & investes, camillos, & camillas appellasse, Flaminicarum & Flaminum præministros. Nec non Servius in lib. II. *Æneidos*; Camilla, ait, quasi ministra dicta est. Ministros enim & ministras impuberes, camillos & camillas in sacris vocabant. Unde & Mercurius, *Hetrusca* lingua, Camillus dicitur, quasi minister deorum. Et ut symbolâ quoque Græci auctores ad hujus vocabuli explicationem conferant, Dionysius *Halicar.* libr. 2. *Antiquitat.*, ex Romuli institutis, sacra quædam per mulieres celebrata, memorat: in ejusque ministerii societatem etiam liberos vocatos. Orbis vero, & prole carentibus concessum, ex quaque tribu puerum, & puellam eleganti forma optare ac seligere, quo sacris ministrarent: puer quidem donec pubertatis annos attigisset: puella vero donec nupsisset. Idem adiicit, quo munere apud *Hetruscos*, & antea apud *Pelasgos*, in *Curetum* & majorum gentium deorum mysteriisungeban-

gebantur, qui-
tur: eodem fuit
camilli vocaba-
in Numa, τὸν
αἰμψυλῶν πῦρ
ait, τὸν Ἐμῶν
μυθῶν δὲ τῆς Δ
eo pluribus, u-
li, verustate p-
tionem excita-
ad maritum n-
pud Nonium
quorum unum
tamquam em-
quem in pede
familiarium p-
perio in comp-
bant. Atque e-
mitatu, nube
debant.

Edium po-
bis ornari cor-
in carmine de
Vestibulū ut m-
Iuvenalis Sat-
Longa per ang-
Ornentur po-
Laur o quipp-
bliciis quam

DE RITU NUP.T. Si

gebantur, qui ab iis καδωλοι vocabantur: eodem functos apud Romanos, qui camilli vocabantur. Sed & Plutarchus in Numa, τὸν ὑπηρετῶντα τῷ ἱερεῖ τῆς Διὸς αὐμφοῖαλῃ παῖδες camillum dici tradit. αὐς, ait, καὶ τὸν Ἑρμῆν, ὅτι αὐτοὶ ἔνιοι τῷ Ἑρμῆτι καὶ μιλλὸν δὲ τῆς Διὸς καὶ νῖας ἀεσσηγῶν. Quae eo pluribus, ut senescentis jam vocabuli, vetustate pæne oblitteratam significationem excitarem. Quinetiam affes tres ad maritum nubentes deferebant, ut apud Nonium Marcellum Varro scribit: quorum unum quem in manu tenebant tamquam ementi marito dare: alium quem in pede habebant in foco Larium familiare ponere: tertium in saccullo in compito vicinali resignare solebant. Atque eo quem supra descripsi comitatu, nubentes ad mariti ædes accedebant.

Ædium porro fores floribus, & frondibus ornari consueverant. Unde Catullus in carmine de nuptiis Pelei.

Vestibulū ut molli velatum fronde vireret.
Iuvenalis Satyra 6.

Longa per angustos figamus pulpita vicos,
Ornentur postes & grandi janua lauro.
Lauro quippe postes ornare tam in publicis quam privatis gaudiis moris erat.

Tertullia. Apologet. cap. 35. O nos merito damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus? Cur die læto non laureis postes obumbramus? Plinius lib. 15. Natur. histor. cap. ult. Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus; janitrix Cæsarum, Pontificumque sola, & domos exornat, & ante limina excubat. Latinus Pacat. in Panegy. Theodos. de publica quadam congratulatione tractans; Quid portas, ait, virentibus fertis coronatas, quid aulaeis tardantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Rutilius Claud. Itinerarii lib. 1.

*Festa dies pridemque meos dignata parentes
Poste coronato vota secunda colat.*

*Exornent virides communia gaudia rami.
Ex hoc vero more, Iuvenalis de muliere
statim post nuptias divertente, dixit.
Ornatas paulo ante fores, pendentia liquit
Vela domus, & adhuc virides in limine
ramos.*

Statius Papin. lib. 1. Sylvar.

*Fronde virent postes, & fervent compita
flammis.*

Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ,
quo apparatu ea in thalamos Plutonis
veniens

veniens excepta
Pars, inquit, a
ramis

Limina.

Enimvero p
interrogata nub
ias se esse respo
Epitomes lib.
Cæterum Ca
brata est: Fert
Tarquinii Pri
mam lanifican
fuit, ut novæ
interrogata q
iam esse se dic
et quoniam eos qu
rent ei verba
Ubi tu Caius,
borum eum e
mabant: ubi r
domina & ma
Iureconsulti i
Caii Seii, & L
ro Theonis &
ita & in nupti
men Caiæ c
rum. Aliis, C
ominis boni c
docuimus, i

veniens excepta sit, narrans,

*Pars, inquit, aulae tenent, alii pratexta
ramis*

Limina.

Enimvero pro foribus adium mariti,
interrogata nubentes, quanam essent, Ca-
ias se esse respondebant. Hoc ita auctor
Epitomes lib. 10. Valerii Max. scribit.
Cæterum Caia usu super omnes cele-
brata est. Fertur enim, Caiam Cæciliam,
Tarquinii Prisci regis uxorem, opti-
mam lanificam fuisse. Et ideo institutum
fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti
interrogatæ quanam vocarentur, Ca-
iam esse se dicerent. Plutarchus plane
ἐν αὐτοῖς eos qui nubentem introduce-
rent ei verba hæc suggessisse testis est,
Ubi tu Caius, ego Caia. Quorum ver-
borum cum esse sensum quidam existi-
mabant: ubi tu dominus & paterfa., ego
domina & materfa. ut, quemadmodum
Jureconsulti in exemplis proponendis
Caii Seii, & Lucii Titii: Philosophi ve-
ro Theonis & Dionis nomina usurpât,
ita & in nuptialibus his cerimoniis, no-
men Caiæ exempli causa fuerit usita-
tum. Aliis, Caiæ Cæcilie nomini, quod
ominis boni causa, ut jam ex Sex. Pomp.
docuimus, nubentes frequentabant,
morem

morem hunc accepto ferendum esse magis placebat. Certe Jureconsultos ridendi ea res Marco Tullio argumentum præbuit in Oratio. pro Muræna. Ut Caia, ait. quia in alicujus libris exempli causa id nomen invenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Caias vocari. Quintilianus lib. 1. Cap. 7. Nam & Caius C litera notatur, quæ inversa mulierem declarat: quia tam Caias vocitatas esse quam Caios ex nuptialibus sacris apparet.

Postes vero janua lana tangi à nubentibus, adipeq; ungi & oblini consueverant. Unde uxores quasi unxores dictas Græmaticis placet. Plinius lib. 29 Natural. histor. cap. 2: Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus his attingi jubentes. Ex quo illud Lucani nuptiarum quandam festivitatem describentis, lib. 2. de bello Pharsal.

Insulaq; in geminos discurrit candida postes. Plutarchus ἐν αἰτίοις, de nova nupta loquens; Εἰς αὐτὴν δὲ, ait, τὴν ἵππαν ἀεὶ σέφει τὰ ἀνδρῶν. Donatus in 2. scen. Hecyr. Terentii: Uxor dicitur ab ungendis postibus, & figenda lana, id est, quod cum puellæ nubarent, maritorum postes ungebant,

gebant, ibique
in 4. Æneidos; Ma
tes puellæ simu
mariti, postes an
ornarent laneis
& ideo uxores d
verba, ut alia pl
so auctoris non
giarum farragi
vero ad unctio
28. cap. 9. no
postes inunge
medicamenti i
nobius lib. 3. ac
gia numinum,
tio potestatum
dipali unguine
& quæ sequun
bus iis deam
Quod cognos
indidisse Mart
quo Philologi
fatur. Cum ni
sexu intemera
& Domiducan
tales puellæ
care, ut earum
optatas domo

gebant, ibique lanam figebant. Servius in 4. Æneidos; Moris, ait, fuit, ut nubentes puellæ simul ac venissent ad limen mariti, postes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis, & oleo ungerent: & ideo uxores dictæ quasi unxores. Quæ verba, ut alia pleraque Isidorus suppresso auctoris nomine, in suam Etymologiarum farraginem transcripsit. Quod vero ad unctionem attinet, Plinius lib. 28. cap. 9. novas nuptas adipe lupino postes inungere solitas, ne quid mali medicamenti inferretur, scribit. Inde Arnobius lib. 3. adversus gentes: O egregia numinum, ac singularis interpretatio potestatum! Nisi postes virorum adipali unguine oblinerentur ab sponsis. & quæ sequuntur. ubi etiam unctionibus iis deam Unxiam præfuisse scribit. Quod cognomen antiquitatem Junoni indidisse Martianus felix lib. 2. docet, in quo Philologia his verbis Junonem affatur. Cum nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim, Iterducam & Domiducam, Unxiam, Cinxiam, mortales puellæ debent in nuptias convocare, ut earum & itinera protegas, & in optatas domos ducas, & cum postes ungent,

a Lib. 9. cap. ult.

gent, faustum omen adfigas.

*Vnctione peracta, nova nupta limen
ianua translibat*, eoquemodo in ædes
inducebatur. Religioni quippe habe-
bant, si in transgrediendo mulier limen
contigisset. Unde Catul. in Carmine de
nuptiis Jul. & Manl.

Transfer, omine cum bono,

Limen aureolos pedes,

Rasilemque subi forem.

Lucanus lib.2. de bello Pharsal.

Turritaq; premens frontē matrona corona

Translata vitat contingere limina planta.

Plutarch. ἐν αἰπίοις, hujus moris causas

perquirens, Διὰ τί, ait, τὴν γαμετρίην σὺν

ἑῶσιν αὐτὴν ὑπερβαίνειν τὸν (sic enim lege,

non τὴν) ὑδὸν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὑπερβαίνειν οἱ

πατέρες; Cujus rei tres rationes ad-

fert. Unam quod Sabinæ à Romanis

raptæ, eodem genere ac modo sint in

ædes introductæ. Hoc enim valent ea

verba: πότερον ὅπ' ἔστι πρῶτος γυναικὺς ἀρ-

παύσαιτες ἔτις εἰσήνεγκαν, αὐτὰ δ' ἔστις

(ita enim veteres codices recte habent)

εἰσῆλθον; Quam rationem idem auctor

probat in Romulo, his verbis: Διαμύει δ'

μέγχι νδν τὸ τὴν νύμφην αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς

μὴ ὑπερβαίνειν τὸν οὐδὸν εἰς τὸ δαμπεπον, ἀλλ'

αἰσθμὴν εἰσφέρεισθαι, Ἀλλὰ τὸ καὶ τότε κα-

μισθῆται

μισθῆται βιασθέντα

dam hujus obsecro

auctor reddit, q

quo pudicitiam

dammodo invita

virginali pudor

Addit & tertiam,

esset ædes, eas

gressuram omni

monstrandæ ca

xem pro foribu

rat, ἐμφανέως,

μύθον: (nam ita l

perperam: ἡμεῖς αἱ

codices sed & La

ἀνεγμὸν τῷ ἀπ

placuisse Servius

ctor est, ideo sp

se, ut ne à sacril

posituræ virgi

Vestæ, id est, nur

tam. At Isidoru

ult. novas nupt

tradit, quod illi

parentur. Secun

Casina suspens

admonetur.

Sensim; ait, sup

Sospes iter inci

sis supersti

μισθῶναι βιαστείας πρὶ εἰσελθεῖν. Secun-
 dam hujus observationis rationem idem
 auctor reddit, quod in eum locum in
 quo pudicitiam essent amissuræ, quo-
 dammodo invitas & nolentes ingredi,
 virginali pudori consentaneum esset.
 Addit & tertiam, ut quas coacta ingressa
 esset ædes, eas non nisi invitam eam e-
 gressuram ominarentur. Cujus rei de-
 monstrandæ causa, in Bœotia currus a-
 xem pro foribus comburi solitum nar-
 rat, ἐμφανέως, ait, ἔειν τὴν νύμφην ἐμ-
 μύειν: (nam ita legendum, non ut vulgo
 perperam ἐμβάειν, non modo scripti
 codices sed & Latina versio docent) ὡς
 ἀννημύει τὴν ἀπάξοντα. Varroni autem
 placuisse Servius in 8. Virgilii Eclog. au-
 ctor est, ideo sponsas limen non tetigis-
 se, ut ne à sacrilegio inchoarent, si de-
 posituræ virginitatem, calcarent rem
 Vestæ, id est, numini castissimo consecra-
 tam. At Isidorus lib. 9. Etymolog. cap.
 ult. novas nuptas limen calcare vetitas
 tradit, quod illic januæ & coëant & se-
 parentur. Secundum quæ apud Plautum
 Casina suspenso gressu limen transgredi
 admonetur, (nupta,
 Sensim, ait, super atolle limen pedes nova
 Sospes iter incipe hoc, ut viro tuo semper
 sis superstes. Jam

Jam *ingredienti nupta claves dabantur*, ad significandum, quemadmodum Sex. Pomp. explicat, partus facilitatem: vel quod magis est, ut significaretur ei rerum omnium domesticarum, quæ clavis conclusi solent, cura ac custodia, tota denique domus ac rei familiaris administratio, dispensatioque permitti. Nam & ex diverso cum illi nuntius remittebatur, claves adimebantur, ut Cicero 3. in Anton. Oratio. indicat. Mimam, inquit, exegit, claves ademit, res suas sibi habere jussit ex 12. Quem locum belle ac feliciter Petr. Victor. restituit. Atque adeo ἐν τῇς κλειδῶν ὑποβολῇ viro uxorem repudiare Romulus concessit, ut Plutarch. in ejus vita auctor est.

Hoc amplius, ut reliqua persequamur, *in pelle lanata*, quemadmodum à Sex. Pomp. traditur, *nova nupta statuēbatur*, vel propter morem vetustum, quo antiquitus homines pellibus erant induti, vel quo testaretur se lanificii officium viro præstaturam. Et hoc est quod Plutarch. ἐν ἀπείροις ait, τὴν νύμφην εἰσάγωντες, νάκῳ ὑποσφραγίζουσιν. Siquidem νάκῳ interprete Suida ἑνὰ τεχνὸν δέμας significat ἥ ἐστι δὲ δὲ περὶ αὐτῆς. & Hesychius vocem

vocem *νύμφη*, describit.

Sed & aqua & ignibus adhiberi consuevit. *vola noster*; Die, priusquam ad virum, quam aqua & ignis rectius in Florentia in aliis, Aqua & ignis tum esse, Servius referens, compendiosius neid. versum.

Dant signū: fulgur conjugii.

Ubi hæc Varro traditur. Aqua & ignis dabant. Unde & hanc aqua petita deus felicissimum, nuptiis, de qua aqua des lavari. Apud Paulum qui eundem sime contraxit, traditur. Aqua & ignis, quæ accipiuntur, quia hæc duæ sunt. Et iterum nova nupta, si

a Pennule. D.

vocem *ἀνέστη, δέξασθαι ἀρχαίαν* valere scribit.

Sed & aqua & ignis nuptiarum sollem-
nibus adhiberi consueverant. Hinc Scæ-
vola noster; Die, inquit, a nuptiarum,
priusquam ad virum transiret, & prius-
quam aqua & igni acciperetur. Sic enim
rectius in Florentino Codice, quam ut
in aliis, Aqua & ignis acciperetur, scrip-
tum esse, Servius hunc quoque morem
referens, comprobat, ad illum ex 4.Æ-
neid. versum.

*Dant signū: fulsere ignes, & conscius ather
Conjugii.*

Ubi hæc Varronis verba ab eo recitan-
tur. Aqua & igni mariti uxores accipie-
bant. Unde & hodie faces prælucent, &
aqua petita de puro fonte per puerum
felicissimum, vel puellam quæ interest
nuptiis, de qua solebant nubentibus pe-
des lavari. Apud Sex. Pomp. aut potius
Paulum qui eum in Epitomen infelici-
sime contraxit, lib. 1. verba hæc legun-
tur. Aqua & igni interdici solet damna-
tis, quæ accipiunt novæ nuptæ: videlicet
quia hæ duæ res maxime vitam conti-
nent. Et iterum. Aqua aspergebatur
nova nupta, sive ut pura castaque ad vi-
rum

a Penult. D. de donationib. int. vir.

rum veniret, sive ut ignem & aquam cū viro communicaret. Varro lib. 4. de lingua Latina; Igitur, ait, causa nascendi duplex, aqua & ignis. Ideo ea in nuptiis in limine adhibebantur. quod conjungit. Hinc & mas ignis, quod ibi semen. aqua scēmina, quod fœtus ab ejus humore & eorum conjunctione sumit Venus. Quam Varronis rationem Plutarchus ἐν αἰτίοις his verbis exposuit. Διὰ τί τῶν γαμετέρῃν ἄπτεσθαι πυρὸς καὶ ὕδατος κελεύεσι; πότερον τῶν ὡς ἐν τοιαύτοις καὶ ἀρχαῖς τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ, τὸ δὲ θῆλυ, καὶ τὸ μὲν ἀρχῆς κινήσεως ἐνίησι, τὸ δὲ ὑποκείμενόν ἐστι τῆς ὕλης δύναμιν. Alias tamen ille hujus moris rationes, quas commemorare nihil attinet, adfert. Illam vero quam ex Festo primum reddidimus, Ovidius lib. 4. Fastor. amplexus est, cum de aqua & igni agens, ita scribit.

An quod in his vita causa est, hac perdidit exul,

His nova fit conjunx, hac duo magna putant?

At Dionysius Halicarnassensis, hujus instituti originem à Romulo arcessit lib. 2. Antiquitat. Κατέλεξεν, ait, αὐτὸς ἐκ τῶν ἀγάμων αὐδρας ἰσχυροτάτους, οἷς αὐτοὺς συνήρμοσεν κατὰ τὰς παλαιὰς ἐκείνης ἐθιμοὺς, ἐπὶ γυναικός

ἡθῶν καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος, ὡς καὶ μίξις τῶν στοιχείων. Accedat & Varro ex li. 2. de vita populi Romani. Marcello refertur & in verbo Felix, rupte ut indefensibilis deatur. Sic autem Contra à novo nuptiarum institutione ex felix aqua allata esset, ut lemlem nuptiarum est pertinere, ut ardente, ignem, aquarium significato allatam significans Statius P. Stellæ & Violantæ nuptias conveniunt gestantes facit.

Procul, ait, Demigrant Helicon Lampade sollemni ignem,

Et de Pieris vocat
Valerius Flacc. *Inde ubi sacrificantes*
Æsonides, unaque incipiunt, ignem prætulit.

m & aquam cū
 ro lib. 4. de lin-
 causa nascendi
 deo ea in nu-
 tur, quod con-
 s, quod ibi se-
 factus ab ejus
 unctione sumit
 rationem Plu-
 bōis exposuit.
 πρὸς τὴν ὕδατος ἐγγυῶν τὰς γά-
 μους, ὡς καὶ μέγροι τῶν κατ' ὕμῶν ἐπιμελῶνται
 γρόνων. Accedat & Varronis testimonium
 ex li. 2. de vita pop. Ro. quod à Nonio
 Marcello refertur in verbo Titionem,
 & in verbo Felix, sed ut rubique ita cor-
 rupte ut inde sensus nullus elici posse vi-
 deatur. Sic autem restituendum censeo.
 Contra à novo marito cum ignis è foco
 in titione ex felici arbore, & in aquali
 aqua allata esset. Quæ verba ad hunc so-
 lemnem nuptiarum ritum perspicuum
 est pertinere, ut in titione, id est, fuste
 ardente, ignem, in aquali, quæ vox vas
 aquarium significat, aquam à novo ma-
 rito allatam significant. Huc vero respi-
 ciens Statius Papin. in Epithalamio
 Stellæ & Violantillæ, Musas ad eorum
 nuptias convenientes, ignem & aquam
 gestantes facit.

β, hæc perdidit
 ac duo magna
 us, hujus in-
 arcessit lib. 2.
 τ, αὐτὸς ἐκ τῶν
 αὐτῶν συνήρ-
 ης ἐν τῷ μυστῇ ἐπὶ
 κοινῶν
 Procūl, ait, ecce canoro (vena
 Demigrant Helicone Dea, quatiuntque no-
 Lampade sollemnem thalamis coeuntibus
 ignem,
 Et de Pieris vocalem fontibus undam.
 Valerius Flacc. lib. 8. Argonauticor.
 Inde ubi sacrificas cū conjuge venit ad aras
 Æsonides, unaque adeunt, pariterq; precati
 Incipiunt, ignem Pollux undamq; jugalem
 Prætulit. Eodem

Eodem etiam respexisse videtur Claudianus lib. 2. de nupt. Proserp. cum ait,
*Confessus socerū nimbis Hymeneus hiulcis
 Intonat, & tristes firmanz connubia flāma.*

Hic commode, *Cœna nuptialis*, silentio minime prætermittendam mentionem subiici posse, & vero debere existimo: qua opipare ac laute acceptos convivas fuisse, facile quis vel me tacente intelligeret. Plautus Curculio. Act. 5. Sc. penult.

*Tu ut hodie adveniens cœnam des sororiā,
 Hic nuptialem cras dabit.*

Rursus Sc. ult.

(*ptia.*

Tu miles apud me cœnabis: hodie fient nuptiæ.
 Cicero lib. 2. Epist. ad Q. fr. Pridie idus scripsi ante lucem. Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnatorus. Juvenalis Sat. 6.

--*Ducendi nulla videtur*

*Causa, nec est quare cœnam, & mustaceas
 perdas.*

Sueton. in Calig. cap. 25: Alii tradunt adhibitum cœnæ nuptiali mandasse ad Pisonem contra accumbentem; Noli uxorem meam premere: statimque è convivio abduxisse eam secum. Auson. in Epist. ad Paulin.

Natalis si forte fuit sollemnis amico,

Con-

Conjugioq; dapes, at
Has epulas genialis
de Raptu Proserp.
in Symposiac. Plut.
Etatur, Διὰ τὴν ἀν-
δρίαν καλῶσι. Le.
quibus effervesce-
riæ æstus coërce-
indulxisse, & de p-
narum tenuitate
Lex siquidē Lici-
dam dies centen-
fisset, nuptiis du-
Julia quæ ad pop-
imperante perver-
centos finit, C-
& aliis quibuscū-
Nuptiis autem
esse concessit, &
lib. 2. cap. 24. R-
apud virum co-
rum nomine co-
à puellæ parenti-
le mihi videor
coniciere quæ
Fratrem. Ad 8
Crassipedi præ-
optimus Quin-
perleviter com-

Conjugioq; dapes, aut sacra repotia patrū.
 Has epulas geniales Claudianus lib. 2.
 de Raptu Proserp. vocat. Extat utique
 in Symposiac. Plutarchi caput, quo tra-
 ctatur, Διὰ τί πολλοῖς τοῖς ἐν γάμοις ἐπὶ τὸ
 δειπνῶν καλῶσιν. Leges sane sumptuarias,
 quibus effervescentes Romanorum luxu-
 riæ æstus coerceretur, nuptiis aliquid
 indulgisse, & de præscripta victus ac cœ-
 narum tenuitate remisisse, accepimus.
 Lex siquidē Licinia cum in certos quos-
 dam dies centenos æris impendi permi-
 sisset, nuptiis ducenos indulgit. Lex vero
 Julia quæ ad populum Cæsare Augusto
 imperante pervenit, profestis diebus du-
 centos finit, Calendis, Idibus, Nonis
 & aliis quibusdam festivis, trecentos.
 Nuptiis autem & repotiis H. S. milies
 esse concessit, quemadmodum Gellius
 lib. 2. cap. 24. refert. Ut autem nuptiis
 apud virum cœnabatur, ita sponsalio-
 rum nomine convivium præberi sponso
 à puellæ parentibus consuevisse, nō ma-
 le mihi videor ex his Ciceronis verbis
 coniecere quæ sunt lib. 2. Epist. ad Q.
 Fratrem. Ad 8. Idus April. sponsalia
 Crassipedi præbui. Huic convivio puer
 optimus Quintus tuus, meusque, quod
 perleviter commotus fuerat, defuit. Sat-
 age-

agebant profecto veteres, ut quam maxima populi frequentia, celeberrimoque, prout ipsi loquebantur, officio, nuptæ deducerentur. Sueto. in Calig. cap. 25. Liviam Horestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperavit. Idem in Nero. cap. 28. de Sporo agens, Cum dote, ait, & flammeo, per sollemne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se, pro uxore habuit. Quintilianus Declamatio. 306: Aspice illam virginem quam pater tradidit, euntem die celebri comitante populo. Eaque ratione feriis publicis & festis diebus virgines contra atque viduas minime nupuisse Plutarch. *ἐν αἰπίοις* scribit, ὅτι ταῖς μὲν παρθένοις καλὸν μὴ ὀλίγων, ταῖς δὲ χήραις αἰσχρὸν πολλῶν ὄντων γαμεῖσθαι. Enimvero Carthagini maritis novis multa fuisse convivia obeunda, sed & sportulas civibus erogandas, Apuleius Apologia pro se ipso secunda indicat. Quorum sumptuum molestiis ut supersederet, in suburbana se villa potius quam in oppido uxorem duxisse profiteretur.

*Tibiam utique nuptialibus festivitati-
bus intervenisse, non pauci auctorum lo-
ci declarant. Plaut. Casina.*

Age,

*Age, tibicen, dum
nam nuptiarum*

Suavi cantu conce-

Terentius Adelphi

Verum hoc mihi n

Tibicina, & hyme

Et mox.

Missis hac face,

Hymenaeum, turb

Cicero aut Cor

cor. ad Herenn

nii commoveba

monebant?) N

nia nuptiarum,

telligitur. Apul

Iam feralium nu

gini choragium

men atrox fuligi

sonus tibiae zy

quam & Bero

mutatur in qu

Claudianus in

Dicant pervigil

Præterea T

manos non secu

inclamare consi

Martial. Epig

Quid si me jub

Verbis dicere,

, ut quam ma-
celeberrimo-
ur, officio, nu-
in Calig. cap.
C. Pisoni nu-
& ipse venif-
t. Idem in Ne-
ns, Cum dote,
ne nuptiarum
tum ad se, pro-
nus Declama-
irginem quam
e celebri comi-
tione ferius pu-
ines contra at-
e Plutarch. cō
αἰθέριος καλὸν
αἰὲρ ποικίλον
arthagini ma-
nviria obeun-
s erogandas,
ipso secunda
um molestis
bana se villa
orem duxisse

na festivitati-
auctorum lo-

Age,

*Age, tibicen, dum illam educunt huc no-
vam nuptam foras,*

Suavi cantu concelebra hanc plateolam.

Terentius Adelph. Act. 6. Sc. 7.

Verum hoc mihi mora est,

Tibicina, & hymenaeum qui cantent.

Et mox.

Missis hac face,

Hymenaeum, turbam, lampadas, tibicinas.

Cicero aut Cornificius lib. 4. Rhetori-
cor. ad Herenn. De parte ejus matrimo-
nii commovebant? (aut, ut alias, com-
monebant?) Nam hic omnis sanctimo-
nia nuptiarum, uno signo tibiarum in-
telligitur. Apuleius lib. 4. de Asino aur.
Iam feralium nuptiarum miserrimæ vir-
gini choragium struitur. Jam tedæ lu-
men atræ fuliginis cinerem arcessunt, &
sonus tibiæ zygæ (ea enim recta est,
quam & Beroaldus amplectitur, lectio)
mutatur in querulum Lydii modum.
Claudianus in Epithalamio.

Dicant pervigiles carmina tibia.

Præterea Talassionem in nuptiis Ro-
manos non secus atque Gratos Hymenaeum
inclamare consuevisse, sciendum est. Unde
Martial. Epigr. 64.

*Quid si me jubeas Talassionem
Verbis dicere, non Talassionis.*

Idem

Idem lib. 12. Epigrammat.

Net tua defuerant verba Talasse tibi.

Quam acclamationem ex eo inolevisse, Livius lib. 1. auctor est, quod in Sabinarum raptu, virgo una longe ante alias specie & pulchritudine insignis à globo cuiusdam Talassii rapta fuerit: multisque sciscitantibus cuinam eam ferrent deducendam, ne quis violaret, Talassio eam ferri clamitarum. Qua de causa vocem hanc nuptialem factam, & ad posteros inde manasse, Plutarchus quoque in Romulo & in Ἀ' ἰπῶν libro censet. Eusebius etiam in Chronico secundum B. Hieronymi versionem; Sabinæ, ait, raptae anno ab urbe condita tertio, & una virginum pulcherrima, cunctorum acclamatione rapiantium Talassio duci Romuli decernitur. Unde in nuptiarum sollemnitatibus, Talassio vulgo acclamanant, quo scilicet talis nupta sit, quæ Talassium habere mereatur. Hanc eandem acclamationis hujus nuptialis rationem Servio quoque placuisse video, qui superioribus consentit ad eum versum lib. 1. Æneid.

Pergama cum peteret inconcessosque hymenæos.

Nonnullis tamen, ad lanificium vocis hujus

hujus originem esse, videbatur. ronom fuisse Sex sionem, inquit. lanificii. Talassio quassillum qui alius latus: vas utriusque Plutarch. cantati in nuptiis hanc primo loco παλασίας; καὶ ἡ καὶ λυσ. Quæ esset interpres lanificium quod nius quippe ita lanificium? Etenominant. Sed παλαστῶν: Equid se vel Latio de Interpres ejus detur. Quæ quina est, vel ipsa Eclog. Virgili, cant, Latine quicitatque illud inter quassilla Talassionis ora ea accedit, ac quibus pro τῶ

Talasse tibi.

eo inoleville,
od in Sabina-
ge ante alias
ignis à globo
uerit: multis-
m eam ferrent
laret, Talassio
ta de causa vo-
am, & ad po-
archus quoque
pro cenet. Eu-
secundum B.
binæ, ait, ra-
tercio, & una
nctorum ac-
Talassio duci
in nuptiarum
vulgo accla-
mupta sit, quæ
r. Hanc eam
nuptialis ra-
cuisse video,
ad eum ver-

cessosseque hy-

*ificium vocis
hujus*

hujus originem causamque referendam
esse, videbatur. Qua in sententia Var-
ronem fuisse Sex. Pomp. testatur, Talas-
sionem, inquit, Varro ait signum esse
lanificii. Talassionem enim vocabant
quasillum qui alio modo appellatur ca-
lathus: vas utipue lanificiis aptum. Ita-
que Plutarch. ἐν ἀγίοις inter ceteras de-
cantati in nuptiis Talassionis rationes
hanc primo loco ponit: Πότερον δὲ τῆς
πυλῶστας; καὶ γὰρ τὸν πύλαρον πύλωντον ὀνο-
μαζέουσιν. Quæ verba concisus quam par
esset interpretes ita convertit. *An propter
lanificium quod quasillum vocatur? Ple-
nius quippe ita verti debuit. An propter
lanificium? Etenim calathum talantum
nominant. Sed quid quæso sonat dictio
πύλωντον? Equidem Romanam eam fuis-
se vel Latio donatam nusquam reperi.
Interpres ejus loco καύουλλον legisse vi-
detur. Quæ quidem vox pura puta La-
tina est, vel ipso Servio teste, qui in 2.
Eclog. Virgilio, quem Græci καύουλον vo-
cant, Latine quasillum dici admonet:
citaturque illud Cicer. Philippic. At vero
inter quasilla pendatur aurum. Sed ad
Talassionis originem nequaquam vox
ea accedit, ac ne adludit quidem. Sunt
quibus pro πύλωντον, legendum videatur*

καλαθον. Quod probare non possum, tum quia calathus vox Græca est, &c, ut Eustath. in 5 Iliad., 9 ac 10 Odyss. scribit, ἀπὸ τῶν καλῶν ἤτοι ξύλων κυκλοειδῶς θείντων ἢ γυρεμένων nomen invenit: tum quia Talassionis origini non magis quā quasillum respondet. Ego unius ad huius vulneris medelam Sex. Pompeii opera uti nos posse censeo, qui in eo, quem supra produxi, loco, priscos Romanos quasillum talassionem vocasse scribit: quod tamen vocabulum vetustatis situ obrutum est. Ac proinde apud Plutarchum, inepto ταναῦτε nomine expuncto, ταναοσιόνα vel ταναόσιον reponendum opinor. Necesse est enim, si auctoris mentem sartam tectamque servare volumus, ταναῖς vocem Græcam Romana aliqua, ex qua talassionis vox fluxisse ac manasse sono ipso iudicetur, pensare. Τάλαρ & τανασία, & ταναζι, vocabula Græca sunt. Quorum posteriora duo valde corrupte apud Suidam, non quidem auctoris, sed librarii vitio, exposita lector offendet. Illic enim ταναόσιον ἔργον ἢ ἱερουργία τανασία, ἱερουργία τανασι, ἱερουργ, vitiosissime definiuntur, quandoquidem ad lanificium, non ad sacrificium, hæ voces pertinent.

Ideo-

Ideoque, ἱερουργία interpretatione Helychius confusum. Quamquam hic quam ut cujusque vincendus sit. Plutarchus in Odyss. lib. 5. Onomast. sychius, καλαθον, ἑλίων ὁδῶν, γίλ. lib. 7. Ant.

-Non illa col-

Fœmineas affue-

Ovid. lib. 2. fast.

Ante torum ca-

Alias, tam τανα-

καθῶν significan-

cap. n. & lib. 7.

4. Iliad. liquet

deducit quod

τὸ ἄρσεν τὸ ἐν πη-

libr. 3. Georgi-

ænea exponit q

seus in urbem d

hunc locum co

cas matronas v

cipuumque his

dille constar. I

man. & Sabino

Ideoque, *ἐπιεργή* & *ἐπιεργή*, pro recta interpretatione reponi debent. Quod Hesychius consultus satis comprobabit. Quamquam hic error manifestior est, quam ut cuiusquam auctoritate vincendus sit. Plane inter τῆς γυναῖκος πύδου παλάρους καὶ καλὰς Pollux lib. 5. Onomast. numerat. Notat & Hesychius, *καλὰς*, γυναῖκος πύδου εἰς ἐλίων ἀφ' ἧς, significare. Sic apud Virgil. lib. 7. *Æneid.*

-Non illa colo, calathifve Minerva

Fœmineas assuetæ manes.

Ovid. lib. 2. *fastor.*

Ante torum calathi lanaque mollis erat.

Alias, tam *πάλας* quam *καλὰς* τὴν γυναῖκος significant, ut ex Polluce lib. 1. cap. 11. & lib. 7. cap. 10. & Eustathio in 4. *Iliad.* liquet, qui *ἐλάρε* vocem inde deducit quod *ἐλάρε* ἦτορ τλήμων εἴη παρὰ τὸ ἀξένον καὶ ἐν πτόλιν. Inde apud Virgil. libr. 3. *Georgic.* Servius calathos vasa ænea exponit quibus lac vel recens caseus in urbem distrahitur. Cæterum, ut hunc locum concludam, lanificiis præcas matronas valde deditas fuisse, præcipuamque his curam & operam impendisse constat. In fœdere certe inter Roman. & Sabinos percusso lex hæc atque

conditio dicta est, ut volentes nuptæ apud viros quibus conjunctæ erant, manerent, omnium operum ac munerum vacationem, præterquam lanificii, habituræ, ut est à Plutar. in Romulo memoriæ proditum. Inde Iuvenalis Sat. 6. veterum mulierum continentiam ac temperantiam prædicans,

Et vellere, ait, Tusco

Vexata, duraque manus..

Cujus moris tot sunt à D. Tiraquello, altero nostri seculi Varrone, in lib. de Legib. connubialib. congesta testimonia, ut multitudine sua lectorem pæne obruant.

Enimvero *nuces à novis maritis jaci & pueris spargi consuevisse* indicant Catullus & Virgilius. Ille siquidem in carmine de nupt. Jul. & Manl.

Ne nuces, inquit, pueris neget

Desertum domini audiens

Concubinus amorem.

Da nuces pueris iners

Concubine : satis diu

Lusisti nucibus.

Virgilius vero Ecloga. 8.

Sparge marite nuces : jam deserit Hesperus Oetam.

De cujus moris causa parum video inter

ter veteres conv
reſte Servio ad e
do protuli, verſi
cum hanc eſſe ra
vis omine (ita
do, quam omni
braretur : ut n
ſet, ſicut Juno.
rant Jovis. Un
quaſi Jovis gl
quoque lib. 17.
vulgare fuiſſe
idecirco ſparſas
pueris fieret ſtr
ginitatem depo
lis placuit ea
puerilibus omni
juvenilia cunct
ritus eo indic
Perſius dixit,

- *Et nucibus*

Cum ſapimus p

At Plinius di

que inſuper pe

tionem, lib. 1

Nuces, ait,

ipſæ nuptiali

tes, multum

te, eadem po

ter veteres convenisse. Varro quidem, teste Servio ad eum Virgilii quem modo protuli, versum, spargendarum nucum hanc esse rationem putabat, ut Jovis omine (ita quippe legi rectius credo, quam omne) matrimonium celebraretur: ut nova nupta matrona esset, sicut Juno. Nam nuces in tutela erant Jovis. Unde & juglandes vocatæ, quasi Jovis glandes. Quod ab Isidoro quoque lib. 17. cap. 7. notatum est. Illud vulgare fuisse idem Varro tradiderat, idcirco sparsas nuces, ut à rapientibus pueris fieret strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis posset audiri. Aliis placuit ea id gratia factum, ut se puerilibus omnibus ludis renuntiare, & juvenilia cuncta ludicra relinquere maritus eo indicio testaretur. Quo sensu Persius dixit,

- Et nucibus facimus quacumq; relictis
Cum sapimus patruos.

At Plinius diversam reddit, quintamque insuper perstringit hujus moris rationem, lib. 15. Natur. histor. cap. 22. Nuces, ait, juglandes quamquam & ipsæ nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate, eadem portione, ampliores nucleo.

Nec non & honor his naturę peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinari primum calicis, mox lignei putaminis. Quę causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis foetu munito. Quod est verisimilius quam quia cadendo tripudium sonumve faciant.

Nubentibus utique, prætectis depositis, à multitudine puerorum quos ad eam celebritatem frequentes convenisse nemini dubium est, *obscæna clamabantur,* versusque mollicie ac lascivia diffuentes, maxima, nec ulli reprehensioni obnoxia licentia occinebantur. Quos *versus Fescenninos vocabant,* sive quod ex urbe Fescennina allati essent, sive quod fascinum arcere putabantur. Servius in 7. Æneid. ad ea verba,

Hi Fescenninas acies.

Fescenninū scribit oppidum esse Campaniæ, ubi nuptialia carmina sunt inventa. Seneca lib. 4. Declamatio. de servo loquens qui dominæ nupserat: Inter nuptias, inquit, & Fescenninis in crucem generi nostri jocabantur. His enim versibus libere & joculariter multa in sponso, sponsasque jaciebantur. Catullus in Epithal. Jul. & Manl.

Ne diu taceat procax

Fescen-

Fescennina locuti
Varro Agathone
cellum: Pueri
nuptulæ aures
quantum conje
ad argumentum
nebant. Martia
Philolog. His
Fescennina qu
te, geminante
Medea, Choro
Hinc illinc juve
Festa dicax fun
Claudianus in
Dicant pervigile
Permissisque joci
Exulter tetricis
Ausonius in Pa
lis: Hactenus
mysterium nu
& circuitione
Fescenninos a
verborumque
re instituto lud
que cubuli &
B. Hieronym.
Virginit. serv
nubam? Qu
Stridor Punio

Fescennina locutio.

Varro Agathone, ut est apud Non. Marcellum: Pueri obscenis verbis novæ nuptulæ aures restaurant. Quæ verba, quantum conjectura adsequi possum, ad argumentum quo de agimus pertinebant. Martia. Capella lib. 9. de nupt. Philolog. His Hymenæo diutius velut Fescennina quadam licentia personante, geminanteque crebrius. Seneca in Medea, Choro primo.

Hinc illinc juvenes mittite carmina:

Festa dicax fundat convitia Fescenninus.

Claudianus in Epithalamio.

Dicant pervigiles carmina tibia.

Permissisque jocis turba licentior,

Exultet tetricis libera legibus.

Ausonius in Parecbasi Centonis nuptialis: Haftenus castis auribus audiendum mysterium nuptiale ambitu loquendi, & circuitione velayi. Verum quoniam Fescenninos amat celebritas nuptialis, verborumque petulantiam notus vetere instituto ludus admittit, cetera quoque cubiculi & lectuli opera prodentur. B. Hieronym. in Epist. ad Demetr. de Virginit. servan. Quam habitura pronubam? Quo deducenda comitatu? Stridor Punica linguæ procacia tibi Fe-

scennina cantabit. Idem in Epist. ad Gerontiam. Responde mihi carissima in Christo filia. Inter ista nuptura es? Quem acceptura virum? Cedo; fugitivum? an pugnaturum? Quid utrumque sequatur intelligis: & Fescennino carmine terribilis tibi rauco sonitu bucina concrepabit, ut quas habeas pronubas, habeas forte lugentes. Erant autem Fescennini versus jocularis, incompositi, rudes, qui temere alternis jaciebantur.

Horatius lib. 2. Epistol.

*Fescennina per hunc in vesta licentia morē
Versibus alternis opprobria rustica fudit.*

Livius lib. 7. Non sicut ante Fescennino versui similem, in compositum, temere ac rudem alternis jaciebant. Atque hujus nominis versus in Pollionem scripsisse Augustum Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 4. auctor est.

Interea vero lectus nuptialis componebatur. Eum autem proprio nomine genialem quasi generalem appellatū Servius in 6. Æneid. ostendit: Geniales scribēs eos proprie esse lectos qui puellis nubentibus sternuntur, dietosque ita à generandis liberis. Cicero pro Cluentio: Lectum illum genialem quem bienio

nio ante filie suae
eadem domo
sa atque exturb
lib. 10. de Afri
dixit propter m
esse damnatam
tius destinatam
ster futurus a
tur. Lectus I
dus, plumea
serica floridu
pudore postp
foedere larem
set infamia. T
maritorum ge
se, Arnobius li
res vetustate o
fuit. Et hinc
cū Juvenalis

Etiā hoc
gustino non
bens suppress
novam nuptia
admodum ill
24. ad fi. & a
his verbis. S
sit & Priapu
cujus imma
nova nuptia

nio ante filiae suae nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni expulsa atque exturbata filia jubet. Apuleius libr. 10. de Asino aur. Et mulierem, quā dixit propter multiforme scelus bestiis esse damnatam, meisque praeclaris nuptiis destinatam: & torus nuptialis nostro futurus accuratissime desternebatur. Lectus Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus. Idem, lib. 9. Quae suo pudore postposito tori genialis calcato foedere larem mariti lupanari maculasset infamia. Toga vero sterni lectos, & maritorum genios advocari consuevisse, Arnobius lib. 3. adversus gentes, mores vetustate oblitteratos recensens, testis est. Et hinc fortasse sacri genium lecti Juvenalis Sat. 6. dixit.

Etiam hoc addam, quod nisi à B. Augustino non semel detectum esset, libens suppressissem, super *Priapi fascinā novam nuptam considerare iussam*. Quem admodum ille lib. 7. de civitat. dei cap. 24. ad fi. & apertius lib. 6. cap. 9. scribit his verbis. Sed quid hic dicam? cum ibi sit & Priapus nimis masculus: Super cuius immanissimum fascinum sedere nova nupta jubebatur, more honestis-

E 5

simo

fimo ac religiosissimo matronarum.
 Quam obscœnitatem perstringere credo Lactantium lib. i. de falsa religio. cap. 20, cum ait: Et Mutinus (vel ut quidam codices habent Tutinus,) in cuius sinu pudendo nubentes resident, ut illarum pudicitiam prior Deus delibasse videatur. Ita quippe lego, non sicuti vulgo scriptum est, delibasse. Priapo vero, ut ne fœda hæc veterum impietas intacta relinquatur, genitale membrum cum falce affingebant, quo & pueros & aves in hortis, quibus præesse credebatur, terreret. Virgilius in Copa.

Est tuguri custos armatus falce saligna,

Sed non & vasto est inguine terribili.

Tibullus Eleg. i.

Pomofusq; ruber custos ponatur in hortis,

Terreat ut sæva falce Priapus aves.

Columella lib. 10.

Sed truncum forte dolatum (horto

Terribilis membri, medio qui semper in

Inguinibus puero, pradoni falce minetur.

Auctor Priapeor.

Priape quod sis fascino tentus gravi.

Et alias:

Soles sacrum revinctus pampino

Ruber sedere cum rubente fascino.

Pleni sunt testimoniorum, poetarum lib.
 bri;

bri: quibus ornans, quod sup

Nuptam den locasse sciendum tii Eunuch. ad

Deinde eam in

Verbum hoc,

scribitur prom

verbum hoc

statim profer

Donatus in 1.

sequio nubem

dus de Helio

ut & pronub

lib. 2. de Rapt

Ducitur in tha

Stellantes nox

Omnia (Sic e

lia fœder

Ad hujusmo

pudicitia mu

xat viro nuph

marrimonii p

modum Sex.

rentur. Und

nupt. Jul. &

Vos unus senib

Cognite bene

Collocare pue

bri: quibus omissis, ad exitum festinans, quod superest expediam.

Nuptam deinde in lecto pronubas collocasse sciendum est. Donatus in Terentii Eunuch. ad ea verba.

Deinde eam in lecto collocarunt.

Verbum hoc, ait, proprium est, & ascribitur pronubis. Quo in significato verbum hoc in Catulli versibus quos statim proferam observandum est. Idem Donatus in 1. *Æneid.* pronubas in obsequio nubentium fuisse tradit. Lamprius de Heliogabalo: Nupsit & coit, ut & pronubam haberet. Claudianus lib. 2. de Raptu Proserp. (juxta

*Ducitur in thalamum virgo: stat pronuba
Stellantes nox picta sinus, tangensq; cubile
Omina (Sic enim lego) perpetuo genit-
lia fœdere sanxit.*

Ad hujusmodi autem officium, spectatæ pudiciæ mulieres, & quæ uni duntaxat viro nupsissent, adhibebantur: quo matrimonii perpetuitatem, quemadmodum Sex. Pomp. auctor est, auspicarentur. Unde Catullus in Carmin. de nupt. Jul. & Manl.

*Vos unus senibus bona
Cognita bene femina
Collocare pueilulam.*

Tertul.

Tertul. in lib. qui Exhortatio ad castitatem inscribitur. Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut & virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur, & sic auspicii initium sit. Sed & B. Hieronym. in calce libri primi adversus Jovinian. Unicubas semper habuisse inter gentiles matronas decus merito dicit: per illasque solas fortunæ muliebri sacra fieri consuevisse. Eodemque libro, quæ fuerit alienarum à religione nostra mulierum de secundis nuptiis opinio, multis exemplis accurate conquistis docet.

Atque hæc sunt Nuptiarum omnia, quæ quidem non incuriose legendo veterum scripta observare potui, sollemnia. De quibus in genere apud Tacit. lib. II. fit mentio, cum inquit: Cuncta nuptiarum sollemnia celebrat. Et lib. 22. Necdum celebrare nuptiarum sollemnia audebant. Sic etiam pompam & nuptiarum celebritatem accipe in Theodos. & Valentinia. constitutione. a Ob eamque sollemnium multitudinem credo à Cicero. lib. 6. de Repub. dictum fuisse, firmiter majores matrimonia stabilita esse voluisse. Quæ verba à Prisciano lib. 15. referuntur.

Posttrahatur in l. si donationem. C. de nupt.

*Postridie vero
maritum carnalem
stauraretur redi
tio, eum diem F
ste, appellabant.
Ille repotia, nat
Festos albatu
Sumptibus cer
modum legib
Gellius lib. 2.
nit & Repotio
læ ad Paulinu
li loco. Hinc
fortasse durius
se putemur si n
quitaniæ regio
ptias consequi
nant, non tam
rupta voce à
Reportalia. A
vocari Pollux
Reportiorum c
ta & iterata cr
usus est. Nov
cognatis &
Eaque sunt N
reconsultos.*

*a in l. i. §. pra
l. tutor secu*

*Postridie vero nuptiarum apud novum
maritum cœnabatur, &, quia quasi in-
stauraretur redintegrareturque pota-
tio, eum diem Repotia, Sex. Pomp. te-
ste, appellabant. Horat. l. 2. Sermo. Sat. 2.
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos albatius celebret.*

Sumptibus certe qui in eos dies fierent
modum legibus sumptuariis statutum
Gellius lib. 2. cap. 14. memorat. Memi-
nit & Repotiorum Auson. in eo Episto-
læ ad Paulinum quem paulo ante rettuli
loco. Hinc hodieque (etsi hoc erit
fortasse durius: sed tentemus, & lusi-
se putemur si nil sit) in quibusdam A-
quitaniæ regionibus, eum diem qui nu-
ptias consequitur, Repentalia nomi-
nant, non tam à pœnitentia, quam cor-
rupta voce à repetita potatione, quasi
Repotalia. A Græcis eum diem ἐπαύλιον
vocari Pollux lib. 3. Onomast. testis est.
Repotiorum certe vocabulo pro repeti-
ta & iterata crapula Apuleius Apolog. 1.
usus est. Novæ autem nuptæ munera à
cognatis & propinquis mittebantur.
Eaque sunt Nuptialia munera apud ju-
reconsultos. * At apud Cicero. pro

Cluen-

*a in l. l. §. prater ea. D. de tutel. & rat. dist.
l. tutor secundum. D. de administra. tut.*

tatio ad casti-
ogamia apud
re est, ut &
tibus univira
causpicii ini-
ym. in calce
an. Unicubas
nules marro-
er illasque so-
a fieri consue-
uæ fuerit alie-
mulherum de
multis exem-
locet.

rum omnia,
legendo ve-
tur, sollemp-
e apud Tacit.
quit: Cuncta
orat. Et lib. 22.
arum sollemp-
mpam & nu-
pe in Theo-
atione. * Ob
tudinem cre-
epub. d. cum
ntrmonia sta-
erba a Priscia-

Postri-

de nupt.

Cluentio Avito, & Apuleium libr. 2. de
Asino aur. Nuptialia dona ea accipien-
da sunt, quæ ante contractas nuptias,
mulieri à viro offerebantur. Postridie
vero nuptiarum nova nupta libertatem
auspicans uxori in domo viri rem di-
vinam faciebat, ut est à Macrobo. lib. 1.
Saturn. cap. 15. proditum. Atque hic
hujus libri finis esto.

B. BRIS-

B. BRIS

Et in suprema P

JURECO

Lib

SOLL
tus ira
expos
plenar

gumenti cogni
desiderari posse
quens duxi, a
que Quiritium
re. Superiori e
cumulo addito
ratis Romanæ
tisfactum iri ar
do, quo ritu, se
olim justæ ac
herentur, utrius
planum fiet. A
cedat oratio, à
contraherentur
esse cenfeo. N

B. BRISSONII, I.C.,

Et in suprema Parisiensi curia Præsidis,

DE

JURE CONNUBIORUM,

Liber singularis.

SOLLEMNES nuptiarum ritus ita sunt à me proprio libro expositi, ut vix quicquam ad plenam & perfectam ejus argumenti cognitionem jure ac merito desiderari posse videatur. Huic consequens duxi, alterum de justis injustisque Quiritium nuptiis librum adjungere. Superiori enim tractatui hoc veluti cumulo addito, juris civilis & antiquitatis Romanæ studiosis hac in parte satisfactum iri arbitror: quibus non modo, quo ritu, sed & inter quas personas olim justæ ac legitimæ nuptiæ contraherentur, utriusque libri conjunctione planum fiet. Atque ut via & arte procedat oratio, à qua ætate justæ nuptiæ contraherentur, primum dispiciendum esse censeo. Nam, cum nuptiis habilem ætatem

atatem constituerimus, ad alias inspectiones veniemus: &, ad certa veluti capita omnia nuptiarum impedimenta revocantes; facilem, ni fallor, lectoribus, ejus quæstionis, quam tractandam suscepimus, cognitionem relinquemus.

Igitur, ut ab ætate ordiamur, in matrimonio contrahendis atatem contrahentium definitam esse, Modestinus lib. 4. differentiarum scribit *a*. Ea vero definita ætas pubertas est, vel ipso Iustiniano teste, qui justas nuptias inter se cives Romanos contraxisse tradit *b*, qui secundum præcepta legum coibant: masculos quidem puberes, feminas autem viri potentes. Cui accedere Dionis testimonium velim, qui lib. 54 ita scribit: Δώδεκα γὰρ τῆς ἡλικίας τὸν γάμον ὥραν ἔτι πλήρη νομίζεται. A duodecimo siquidem anno pubertatem feminas auspiciari, prudentibus placuit: ex eoque tempore Romæ puellæ nuptum dabantur. Id quod ea ratione factum Plutarchus interpretatur *c*, ut celerius conjugum mores tenella adhuc ætate imbiberent, & ad obsequium virorum facilius flecti fingique possent. Aliter atque

Spartæ

a l. in sponsalibus. *D. de ritu nupt.* *b* *Institut. de nupt. in princ.* *c* *in Numa.*

Spartæ serrab
demum virgi
nis, viris in ma
sur. Verba Plu
torum utriusq
declariant, hæc
παις καὶ ὁ
ἢ τε ὁμιλία, δεο
ἢ καὶ φίλιος δε
ωρὶς φύσει βια
ρὴν ἔχει αὐτὸς τ
αὐτὸν αὐτὸς ἐπ
τιμωρίας ἐργ
ταῖς καὶ πωτέ
μάλιστα καὶ τὸ π
ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῷ
ἐπὶ τῷ αὐτῷ
ἡλικίας ἐπὶ τῷ
tempore pub
definitam, q
eo anno apt
nalian ita sc
quod, cum cal
sit, femina ide
idonea ad gen
plus. Nam ἡ
decimus anni
mus in puero
Idemque au

Spartæ servabatur, in qua adultiores demum virgines, & plenis nobiles annis, viris in matrimonium collocabantur. Verba Plutarchi, quæ hanc institutorum utriusque gentis diversitatem declarant, hæc sunt: Τοῦ μὲν Λυκεύργου πενείρου καὶ ὀργώσας νυμφεύοντο, ὅπως ἤτε ὁμιλία, δεομένης ἤδη τῆς φύσεως, χάριτος ἢ καὶ φιλίας δόχῃ μᾶλλον, ἢ μίσους ἐ φάσκειν ὡς φῦσιν βιαζομένων, καὶ τὸ σῶμα τὰ ῥα- μὲν ἔχει πρὸς τὸ ἑὸν κυήσας ἐπιφέρειν, καὶ τὰ ὠδίνας, ὡς ἐπ' ἑδὲν ἄλλο γαμβυμένων ἢ τὸ τῆς τεκνώσεως ἔργον. τῶν δ' Ἰωμέων δωδεκαε- τῆς καὶ νεωτέρας ἐκιδόντων. οὕτω γὰρ αἱ μάλιστα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος κατὰ ἑν καὶ ἡθικῶν ἐπὶ τῇ γαμβυῇ γενέσθαι. δῆλον ἔν ὅτι καὶ μὲν φυσικώτερον πρὸς τέκνωσιν, καὶ δὲ ἡθικώτερον πρὸς συμβίωσιν. Ex eo vero tempore pubertatem in feminis legibus definitam, quod generationi essent ab eo anno aptæ, Macrobius lib. 7 Saturnalium ita scribit: Nec hoc tacebo, ait, quod, cum calor semper generationis causa sit, femina ideo celerius, quam pueri, sunt idonea ad generandum, quia calent amplius. Nam & secundum jura publica duodecimus annus in fœminis, quartus decimus in puero definiunt pubertatis aetatem. Idemque auctor lib. I Commentarior.

in Somn. Scipionis, Post annos bis septem generationis vim in masculis moveri scribit: Ideoque & tutelam pueris, quasi virile jam robur adsit, absolvi: ab ea tamen fœminas, propter votorum festinationem, maturius biennio, legibus liberari. Aristoteles quoque, his consentiens, lib. 7 *περὶ ζώων ἰσότητος, πὲρ ἡλικίας καὶ τῶν ἀρρένων καὶ νεότητι & ἀκρίβει λαμβάνειν*, tradit. Indeque testamenta feminis citius quam masculis facere licet *d.* Cæterum si minor 12 annis domum pro uxore deducta esset, nō ante iusta & legitima uxor fiebat quam apud virum duodecimum annum impleffet *e.* Sed nec prius à viro dos ejus nomine promissa peti poterat. Nam cum omnis dotis promissio tacita futuri matrimonii conditione suspendatur *f.* ante duodecim annorum ætatem, nondum utiliter secuto matrimonio, dotis petitio viro non competebat. Quapropter si ante impletum duodecimum annum repudiata conditione discessisset, pecuniæ in causam dotis numeratæ, quæ dos fieri nuptiis minime secutis non poterat,

d l. A qua atate. D. de testament. e l. Minorem. D. de ritu nuptiarum. f l. dotis promissio. D. de Iure dotium.

tuerat, exempli batur, cum iustitiam actioni de dote apud virum maritum rat, tum matrem pecunia nuptiarum terim verò duntaxat spectabatur, si discessisset, quam qui duxerat, si repudiabatur g. eique sponsus locum scripto poterat antecessissent, uxore haberi donationes ei quæ quasi ad uterque transeam, factæ tamen nuptiarum consistenter, si nuptiam minorem collocasset, aut contrahendum dōto, Quod factum est, non dabatur

g l. cum hic sit donat. int. e l. si minor penult. §. 1.

tuerat, exemplo dotis, conditio ei dabatur, cum iisdē tamen privilegiis quæ actioni de dote concedebantur. At, cum apud virum major 12 annis esse cœperat, tum matrimonio subsistente, in dotem pecunia numerata vertebatur. Interim verò dum pubertas conjugis expectabatur, siquidem sponsalia intercessissent, quamvis uxorem putaret esse qui duxerat, sponsæ tamen vice ea habebatur g, eique vitium oblatum maritus sponsi loco persequi ex Severi rescripto poterat h. Quod si sponsalia non antececessissent, nec pro sponsa nec pro uxore haberi poterat. Nec eo magis donationes ei factæ valebant, utpote quæ quasi ad uxorem, non quasi ad extraneam, factæ essent. Quanquam autem nuptiæ cum minore 12 annis non confisterent, in patrem tamen, qui filiam minorem duodecim annis nuptum collocasset, auctorque ei factus esset ad contrahendum, actio in factum ex edicto, Quod falso tutore auctore gestum est, non dabatur i. Ignoscendum enim

patri

g l. cum hic status. §. si quis sponsam. D. de donat. int. vir. h l. si uxor. §. divus. & §. si minor. D. ad l. Iul. de adult. i. l. penult. §. i. D. quod falso tut.

patri prudentes censuere, si filiam suam maturius in viri familiam perducere voluerit. Præsumptum est quippe, propensiori potius in filiam affectu, quam viri in fraudem illiciendi causa, huiusmodi nuptias eum conciliaſſe. Quam conjecturam capi paterna pietas & naturalis erga liberos caritas suadet. Non modo autem in matrimonio, sed ne in concubinato quidē, minor annis duodecim puella haberi jure licito poterat *k*.

Post ætatis vero inspectionem, ad justam matrimoniorum conjunctionē, status ac conditionis eorum, qui matrimonio jungerentur, ratio habenda erat. Ac primum, inter liberas ac serviles personas, nuptias olim non constituisse, certo certius *l* est. Quinimo libera mulier, quæ cum alieno servo post trinam domini denuntiationem in consuetudine perseverasset, Senatusconsulto Claudio, quod à Justiniano sublatum *m* est, libertatem amittebat, servitutique vindicabatur, quemadmodum Ulpianus in fragmentis Titulorum *n*, & Tertulianus

k l. 1. in fin. D. de concub. l. si neget. D. de liber. l. Proculus. D. de jure do. l. 3. C. de incest. nupt. m. Rubr. de Senat. Claudiar. tol. n. C. 3. Tit. 11.

lianus *o*, signi-
ancilla libero
ne pecuniam
cillam esse,
rimoniu erat,
siebat, quam
penes se pro
eam usu cepiſſ
ad libertatem
tur convalesce
exindeque do
suecapio imple
rimonioque
repetitio comp

Iusta vero
liberas quascu
inter solos ci
bantur *q*. Na
nisq; connubi
esset, non era
Titulorum *f*
in commentar
quo Seneca li
ait, filiam in
grinus apparui
trameo connu
nal. cap. 6: *1*

*o in lib. 2 ad
dotum. q In,*

lianus o, significant. Quamobrem, si ancilla libero nupsisset, dotisque nomine pecuniam numerasset, siue scisset ancillam se esse, siue ignorasset, nec matrimoniū erat, nec viri ea pecunia prius fiebat, quam tempore legibus statuto penes se pro suo habitam ac possessam eam usu cepisset. Plane, si apud virum ad libertatem pervenisset, conciliabatur convalescebatque matrimonium: exindeque dotis nomen, si necdum usufructu impleta esset, sortiebatur: matrimonioque soluto, ejus, ut dotalis, repetitio competebar p.

Iusta vero matrimonia non inter liberas quascunque passim personas, sed inter solos cives Romanos contrahantur q. Nam cum Latinis peregrinisque connubium, nisi id eis concessum esset, non erat. Testes sunt Ulpianus in Titulorum fragmentis r, & Boethius in commentar. ad Topica Ciceronis. Ex quo Seneca lib. 4 de benefic. *Promisi tibi, ait, filiam in matrimonium: postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo connubium.* Macrob. lib. 1 Saturnal. cap. 6: *Libertinis vero nullo jure uti* pretext-
o in lib. 2 ad uxor. p. l. Proculus. D. de Iure dotium. q. Institut. de nupt. in prin. x Tit. 5.

prætextis licebat: ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Itaque maximam apud populum invidiam Antonio conflavit, ab eo contra leges ac patriæ instituta contractum cum Cleopatra conjugium. Cuius facti indignitatem Plutarchus absque nota prætereundam non censuit. Sic enim in ejus cum Demetrio collatione scribit: *Ἐπὶ τοῦ πλὴν ἀδελφῷ καὶ δικαίως γε μετὰ τῷ ἐξήλασε, τῇ ξενῇ καὶ μὴ κατὰ νόμους συνοῦσιν γαμεῖσθαι.* Egre etiam tulisse populum Romanum Xiphilinus narrat, quod Titus Berenicen Ægyptiacam in palatio uxoris loco habebat, ut proinde repudiare eam sit coactus. Itaque, qui cives Romani non erant, connubii jus, nisi civitate impetrata, non habebant. Memoriaque adeo proditum est, Campanos, civitate Romana donatos, & à Censoribus Romæ cenferi coactos, ut sibi cives Romanas uxores ducere liceret, petiisse, &, si qui prius duxissent, ut habere eas sibi liceret, utque ante eam diem nati justî sibi liberi heredesque essent. Quorum utrumque eis indultum esse, Livius refert lib. 37. Ex peregrino autem & cive Romana qui nascebantur, peregrini nascebantur: quoniam
lex

lex Mensia, quæ
derogabat
naturæ, deterior
sequi jubebat
naturæ observat
se, significare
contra Symma
Distantes, ait, r
Lictora, conven
ad unum

Et commune
Ad cæterum celeb
Externi ad jus
Texitur alterni
At à provin
dinis aut loci
conjugia cont
Valens prohib
extat in Cod.

Enimvero
bium ne esset,
quemadmodu
lib. 11 Antiqui
C. narrat. Na
non haberent,
cios subdideren

l. lex natura
pian. in frag
a in l. un. de n

lex Mensia, quæ in hac parte legi naturæ derogabat s, ex alterutro peregrino natum, deterioris parentis conditionem sequi jubebat t. At ejusmodi peregrinitatis observationem tandem exolevisse, significare videtur Prudentius lib. 2 contra Symmachum, his versibus:

*Distantes, ait, regione plaga, divisæq; ponto
Littora, conveniunt nunc per vadimonia
ad unum* (¶ artes

*Et commune forum, nunc per commercia
Ad cætum celebrè, nunc per genialia fulcra
Externi ad jus connubii: nã sanguine misto
Texitur alternis ex gentibus una propago.*

At à provincialibus, cujusunque ordinis aut loci essent, cum a Barbaris conjugia contrahi, Valentinianus & Valens prohibuere. quorum de ea re extat in Cod. Theod. constitutio.

Enimvero patribus cū plebe connubium ne esset, 12 Tabulis sancitum erat: quemadmodum Dionysius Halicarn. lib. 11 Antiquit. cum Livio lib. 4 ab V. C. narrat. Nam, cum auspicia plebei non haberent, eaque apud solos patricios subsiderent, idcirco ne incerta pro-

le au-

*s l. lex natura. D. de stat. homin. t. Vl-
pian. in fragment. Ti. 5.*

a in l. 12. de nupt. gentil. in Cod. Theod.

II
minus peregrini-
Romani neces-
pud populum
ut, ab eo con-
a contractum
i. Cuius facili
absque nota
t. Sic enim in
tione scribit:
us quondam
vagus omnium
tulisse popu-
narrat, quod
cam in pala-
t proinde re-
aque, qui ci-
ubii jus, nisi
ebant. Me-
est, Campa-
onatos, & à
coactos, ut
ducere lice-
duxissent, ut
e ante eam
edesque es-
s indultum
x peregrino
i nasceban-
; quoniam
lex

le auspicioꝝ jura turbarentur, inter
eos connubium decemviri diremerunt.
Quod tamen eorum legis caput non
multum post temporis, tribunorum
plebis contentione ac convitio, abro-
gatum esse, iidem docent.

Senatores etiam, senatorumve filii,
libertinas uxores ducere prohibeban-
tur. Quæ prohibitio quoniam ex *lege*
Julia de maritandis ordinibus descendit,
necessario nobis ejus legis sententia,
breviter tamen, quoad ejus fieri pote-
rit, explicanda est. Nam ab aliis dicta
nec repetere, nec interpolare libet. Pri-
mum autem admonebo. Julium Octa-
vium Cæsarem Augustum, compositis
intestinis externisque bellis, cum & or-
bi pacem, & sibi, bona populi gratia,
imperium conciliasset, ingravescente
jam ætate, civitati reformandæ legibus-
que scribendis animum adjecisse. Quam
rem, jam factam, ut futuram, Ovidius
lib. ultimo *Metamorph.* assentatoric
ita canit:

*Pace data terris, animum ad civilia vertet
Iura suum, legesq; feret justissimus auctor,
Exemploque suo mores reget.*

Legum autem earum quasdam ipsemet
consulatū gerens tulit, quasdam per
Cofs.

cofs. ordinatio
ad populum
antiquum reipu
re subvertereq
consulto senatu
res prius facti n
rendam sibi eff
modum Zona
πίσι ἐπὶ τοῦ
καὶ εἰς τὸ δημό
δρῖον, ἐπαινοῦ
ὡς τὸ καὶ τὰ
αὐτοῦ ἀναγνώ
δρῖον, ἢ ἀμεί
per coll. suffec
legem de præm
propter argum
conjugi soler
pra ceteras, qu
fuit, extuleru
carum legum
aut quæ frequ
ex Jureconsult
mentariis, inf
que, non ex ca
ctis Pisani præ
inscriptionibu
ritianum libri
Terentium Cl

coſs. ordinarios, ſuffectosue, rogari & ad populum ferri curavit. Etenim, ne antiquum reipublicæ ſtatum peſſum dare ſubvertereque videretur, legem inconſulto ſenatu, & cujus patres auctores prius facti non eſſent, protinus ferendam ſibi eſſe non cenſuit. Quemadmodum Zonaras ita ſcribit: Οὐ μὲν τοῖς πάντεσσι ἐξελογώμεν ἑνομήδεσσι, ἀλλ' ἐστὶν, αἱ καὶ εἰς τὸ δημόσιον ἀνατίθεται, ὅπως, αὐτὴ μὴ ἄρεσκη, ἐπανορθώσῃ. Et alias; Νόμους δὲ μετὰ τοῦτο ὁ καὶσαρ ἤνεγκε, καὶ τοῖς βελούταις αὐτοῦς ἀναγνώσας ἐπέτεξε, ὅπως, εἰ μὴ πᾶσι ἄρεσκη, ἢ ἀμύνοντι νοήσουσιν, εἴπωσιν. Sic per coſs. ſuffectos Papiam & Popeam legem de præmiis parentum tulit: quæ propter argumenti adſinitatem Juliae conjungi ſolet. Quæ leges fama ſe ſupra ceteras, quarum ille princeps auctor fuit, extulerunt. Quota enim pars juris earum legum commemoratione vacat? aut quæ frequentiores occurrunt, quam ex Jureconſultorum ad eas leges commentariis, inſcriptiones? Conſtat namque, non ex catalogo modo qui Pandectis Piſanis præfigitur, ſed & ex capitum inſcriptionibus, leges has Junium Mauritianum libris ſex, Marcellum totidem, Terentium Clementem æque atque Ulpianum

pianum viginti, Paulum decem, Caium quindecim, interpretatos esse. Quorum si nobis scripta integra aut Justiniani facinus aut temporis injuria reliquisset, supervacanea & inanis omnis nostra hæc opera esset. Nunc, quoniam, si non libenter, at patienter certe, tanta librorum veterum jactura ferenda est, earum, quæ tanquam ex vasto incendio salvæ ad nos pervenerunt, reliquiarum intuitu, amissorum desiderium leniamus; videremque tam celebrium legum memoriam, eorum, quæ in manibus habemus, ope ab oblivionis injuria, qua fieri poterit diligentia, vindicemus. Qua in parte sicubi sefellero, veniam me ab æquis iudicibus exoraturum facile confido, eo quod, in tenebris, quod ajunt, micantes, & solis plerumque conjecturis res ignotas investigantes, labi atque errare, humanum est. Ceterum, lex Julia, cujus capita aliquot explicare institui, proprium, differentię ergo, de maritandis ordinibus nomen invenit: ad cujus præcepta Apuleius Apologia 2 ita alludit: *Lex Iulia, de maritandis ordinibus, nunquam in hunc modum interdicat: Vxorem in villa ne ducito.* Hanc etiam legem Horatius signat, in carmine seculari, cum ait:

Divæ

*Divæ producas
Prosperes decem
Feminis, prolisq;*

*Eadem lex, ap-
tit 13, & 14, &
Saty. 6, legis
dienda est. S
est, quod Ter
lentinianum
de loco in locum
que Iulias inte
capita habuiss
securum. Nam
Martiano me
autem illud fu
que eorum, lib
rumve parent
sent, ducere
hæc verba co
stis est b: Q
FILIIUS, NEP
POSVE, EX
RUM EST, B
SPONSAM, UX
MALO HABET
QUE IPSA C*

*a In l. capita
senator. D*

*Divæ producas sobolem, patrumque
Prosperes decreta, super jugandis
Feminis, prolisque novæ feraci*

Lege marita.

Eadem lex, apud Ulpianum, in Institut. tit 13, & 14, & tit. 15, & apud Juvenalem Saty. 6, legis Juliæ apellatione exaudienda est. Sed & ad eam referendum est, quod Tertullianus lib. adversus Valentinianum ita scribit: *Credas enim, ubi de loco in locum transmigratur, leges quoque Iulias intervenire.* Complura autem capita habuisse eam legem, non est obscuro. Nam & tricesimum quintum à Martino memoratur *a*. Potissimum autem illud fuit, quo senatores, liberi que eorum, libertinas, & quæ ipsæ, quarumve parentes, artem ludicram fecissent, ducere prohibebantur: quod in hæc verba conceptum fuisse, Paulus testis est *b*: *QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS, NEPOSVE EX FILIO, PRONEPOSVE, EX FILIO NATO, CUIUS EORUM EST, ERIT: NE QUIS EORUM SPONSAM, UXOREMVE, SCIENS, DOLO MALO HABETO LIBERTINAM, AUT EAM, QUÆ IPSA CUIUSVE PATER MATERVE*

F 2

ARTEM

a In l. capite. D. de ritu nupt. b in l. qui senator. D. de ritu nup.

Divæ

ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT ?
 NEVE SENATORIS FILIA, NEPTISVE,
 EX FILIO, PRONEPTISVE, EX NEPOTE,
 FILIO, NATO, NATA, LIBERTINO, EI-
 VE, QUI IPSE CUIUSVE PATER MA-
 TERVE ARTEM LUDICRAM FACIT, FE-
 CERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DO-
 LO MALO ESTO: NEVE QUIS EORUM
 DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXO-
 REMVE EAM HABETO. Quibus legis
 verbis ex iureconsultorum commenta-
 riis congrua interpretatio aptanda est.
 Ait lex: SENATORIS FILIUS. Senatoris
 filium, quemadmodum Ulpian. lib. i.
 ad l. Juliam exponit ^a, accipere debe-
 mus, non tantum naturalem, verum et-
 tiam adoptivum. Nec interest, à quo
 vel qualiter adoptatus sit. Quod idcir-
 co Ulpianus addidit, quia, cum per ad-
 optionem dignitas non minuatur, sed
 augeatur, etiam natalium splendorem
 senatoris filius, inferioris dignitatis ho-
 mini, veluti plebeio, in adoptionem da-
 tus, retinet ^b. Cujus rei exemplum ex
 Publio Claudio Appii filio sumi potest,
 quem, etiam si se plebeio homini in ad-
 optio-

- ^a *L. Senatoris filium. D. de Senatorib. b l.*
per adoptionem. D. de adoptionib. l. 6.
D. de senatorib.

optionem deo
 men mansisse,
 jus originis in
 adoptione mu-
 lud quidem in
 dignitate con-
 quis, an ant
 Accedens qui
 dignitas, in
 procreatos tu
 curionis quo
 habetur, qu
 ceptus & na
 natus est qua
 accessisset. Ne
 tentia videri
 stantini const
 hyperbaton
 aliud tamen
 ac filias, qui
 praxe fuerun
 dinem coopt
 riam dignita
 patres eorū e
 rillimatus n

^c Cicero pro
 municipa
 nib. l. mor
 si senator

F 712 22. VIROS.

c Cicero pro domo sua. d l. ordine. §. ult. D.
municipal. e l. 2. §. in filiis. D. de decurio-
nib. l. moris. §. parentes. D. de pœnis. fl.
si senator. C. de dignitatib. lib. II.

turos. quod his, quæ posuimus, mirifice
consentit. Atque hæc quæstio ab inter-
pretibus ad filios ante regnum à patre
adeptum conceptos ac genitos produ-
cta est. Quæ controversia priscis tem-
poribus inter Xerxem & Arthemenum
Darii filios incidit: cum hic, utpote na-
tu maximus, ætatis privilegio regnum
sibi vindicaret, quod jus & ordo na-
scendi & natura ipsa gentibus dedit: ille
vero non ordine, sed nascendi felicitate,
niteretur, regique se primum natum,
fratre, qui ante privato natus esset, su-
periores, contenderet. Quam tamen
litem arbiter, ab his adductus Anapher-
nes, secundum Xerxem dedit g. Sed hoc
exemplum in simili deinde contentione
Persæ secuti non sunt. Nam, cum Pary-
satis minorem natu filium Cyrum Arsi-
cæ, qui postea Artaxerxes nominatus
est, præferendum contenderet, eo quod
hunc privato, illum regnanti Dario pe-
perisset, explosa hac subtilitate, regnum
ad Arsicam delatum esse, Plutarchus h
auctor est. Sed enim, ne longius à re
proposita aberrem, quod ad adoptivum
filium attinet, tandiu eum Senatoris fi-
lium habendum, Paulus lib. 2. ad l. Ju-
liam

g *Justin. li. 2. histor. h in Artaxerxe.*

liam & Pap. h
familia manet
state continet
tam jus, quæ
tione amittit
adgnatio, è p
tum perit. C
contrario civ
emancipatio
Ideoque in c
ptivi potestat
vestigium res
ptionem quæ
ne extinguir
honorem, na
tio non adim
à genere, à fa
cipatis tribu
columnia cor
cipatum à p
hilominus i
ad l. Juliam

i in l. senator
ult. Instit
nem. D. d.
ad munici
m. arg. l.
capit. din
& releg

liam & Pap. bene monet *i*, quamdiu in familia manet, patrisque adoptivi potestate continetur. Emancipatus enim, tam jus, quam nomen filii, emancipatione amittit, adoptioneque quæsitæ adgnatio, è potestate dimisso eo, in totum perit. Civile quippe hoc vinculum contrario civili ac legitimo actu, id est, emancipatione, penitus dissolvitur *k*. Ideoque in omni jure, finita patris adoptivi potestate, nullum ex pristino jure vestigium retinetur *l*. Proinde per adoptionem quæsitæ dignitas emancipatione extinguitur. At naturalibus liberis honorem, natalibus partum, emancipatio non adimit, nec minuit. Quæ enim à genere, à sanguine, ab ipso ortu emancipatis tribuerentur, ea manere eis incolumbia constat *m*. Proindeque, emancipatum à patre senatore, senatoris nihilominus filium haberi, Ulpianus lib. i ad l. Juliam scribit *n*. Idem adiicit, eū,

F 4 *qui*

i in l. senatoris filium. D. de senatorib. k §. ult. Instit. de cap. min. l l. per adoptionem. D. de ritu nupt. l. ordine. §. ult. D. ad municipal. l. in omni. D. de adoption. m. arg. l. amissione. §. ult. cū l. sequ. D. de capit. diminu. Gl. eū qui. D. de interdict. & relegat. n l. emancipatū. D. de senator.

qui post mortem patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse. Aliam vero ejus causam esse, qui, postquam pater ejus è senatu motus est, conceptus & natus fuerit. Nam quæ patri mortis tempore inhæsit dignitas, ea veluti hereditario jure ad posteros transmittitur: At, quæ vivo patre vitio ejus amissa est, ad liberos postea conceptos manare nequaquam potest o. Plane jam procreatis liberis patris casum nō obesse placuit. Similique modo, qui decurione patre editus est, licet postea pater ejus decurio esse desierit, quasi decurionis tamen filius, nec in metallum dari, nec aliis plebeiis suppliciis affici poterit p. Quodsi ante ejus conceptionem dignitate pater exutus sit, ut plebei filius in honoribus erit intruendus. Sed nec liberti ingrati delictum, propter quod in servitutem revocatur, filiis, ab eo, dum libertate potiretur, conceptis, nocet q. Ita, quod ad statum, conditionis tempus spectamus. Benigne tamen, ac singulari iure, Justinianus constituit

- o l. senatoris filium. D. de senatoribus. p l.
 2. §. in filii. D. de decurion. l. moris. §. penult. D. de poenis. q l. si manumissus. C. de libert. §. eor. libe.

ruit, ut, si cum se & spon vel postquam concepti liber nam patrum Ceterum, f continetur filia libertin consulto sp licet ad ha porrigi pot POSVE. I ac propriari extra volum nepos non exprimi nec trem & av quasi filius, religitur. rit dignita avi nihilor Sequitur in SPONSA res igitur,

x, in l. ult. c. si quis i mancip filii. D. ult. D.

rui^t ut, si curialis fortunę exortes ultro
 sese & sponte sua curiæ dederint, ab iis,
 vel postquam curiæ adscripti fuerint,
 concepti liberi, non curialem, sed pristi-
 nam patrum conditionem sortiantur.
 Ceterum, filii appellatione etiam filia
 continetur *s.* Et tamen, ut ne senatoris
 filia libertino nubere posset, senatoris-
 consulto specialiter prohibitum fuit *x*,
 licet ad hanc quoque speciem lex Julia
 porrigi potuisse videatur. Ait lex: *NE*
P O S S E. Filii appellatione, si nudam
 ac propriam verborum significationem
 extra voluntatis causam spectemus *u*,
 nepos non continetur. Et ideo nepotem
 exprimi necesse fuit. Porro, si quis & pa-
 trem & avum habuerit senatorem, &
 quasi filius, & quasi nepos senatoris in-
 telligitur. Et, quanquam pater amise-
 rit dignitatem ante hujus conceptionē,
 avi nihilominus dignitas ei proderit *x*.
 Sequitur in lege: *NE Q U I S E O R U M*
S P O N S A M U X O R E M V E. Senato-
 res igitur, senatorumque liberi, liberti-

F *§* . . . nas

x, in *l. ult. C. de his qui sponte munera. § l.*
si quis ita. D. de testament. tut. 1, l. c.
mancipatum. §. ul. D. de senatorib. ul.
filii. D. de ver. sig. x. l. emancipatum. §.
ult. D. de senat.

nas in matrimonio habere prohibentur, ne amplissimi ordinis dignitas huiusmodi conjugii consortio vilescat. Eaque de causa cum Acten libertam iusto sibi matrimonio conjungere Nero cuperet, consulares viros summisisse dicitur, qui regio genere ortam pejerarent. Et Seneca, lib. 7 Controversiar., cum probare niteretur, magnos viros fecisse ut libertinas uxores ducerent, veluti exempli loco subiunxit: *M. Cato coloni suam filiam duxit uxorem, sed ingenuam*. Ideoque exemplum propositioni non quadrat. Ex quo apparet, quod Diocletianus rescriptit *v*, uxorem libertam suam manumissori, *si non sit ex his personis, quae specialiter prohibeantur*, ducere non esse interdictum, sic cum Accursio accipiendum esse, si non senator sit, senatorisve filius, nepos. Tam enim suas, quam alienas libertas uxores ducere, qui senatoris dignitate praediti, senatoribusve orti sunt, prohibentur. Proinde siquam ex familia sua ancillam, senatoris filius, 20 annis minor, ad libertatem matrimonii causa perducere studeat, non erit concedendum *x*: quoniam indigne illicite-

t Sueton. in Nero. cap. 28. v in l. uxorem. C. de nupt. x l. si rogatus. §. 1. D. de man. vind.

liciteque huiusmodi rem sit ducere nuptiarum, quas libertinis concedi non est, nec dote nomen, quae contra me cadit. Nemo esse potest matrimonium ex hac causa men, quod vendicabitur, nemo nuptiarum ut si libertinam deceperit, & doli nomine, to b compellitur la est, vir lucet, que, quod iure ejusmodi in reos non natus amorum a iura coherint, mariti, adulter ab ea, quae,

y l. 3. D. de nupt. a l. diu. D. de amot.

liciteque huiusmodi conditionis mulie-
rem sit ducturus. Justæ ergo non sunt
nuptiæ, quas senatorii ordinis viri cum
libertinis contraxerint. Cui consequens
est, nec dotem esse, quæ in ea matrimo-
nia, quæ consistere non possunt, mini-
me cadit. Nec enim dos sine matrimo-
nio esse potest y. Ubicunque igitur ma-
trimonium non est, nec dos est: proinde
ex hac causa caduca dos fiet z. Nec ta-
men, quod Accursius existimat, fisco
vendicabitur. Hoc enim in incestis de-
mum nuptiis locum obtinet a. Quo fit,
ut si libertina senatorem quasi ingenua
deceperit, & ei nupta sit, actio in factum
doli nomine, in eam ex divi Pii rescrip-
to b comperat, quod ex dote, quæ nul-
la est, vir lucrum nullum fecerit. Ei quo-
que, quod posuimus, consequens est, ex
ejusmodi matrimonio justos patri libe-
ros non nasci. Sequitur etiam, rerum
amotarum actionem inter personas, quæ
ita coierint, cessare c. Ac nec viro, jure
mariti, adulterii accusatio, ob stuprum
ab ea, quæ, quamvis uxoris animo ha-
bita

y l. 3. D. de jure dot. z l. dote. D. de ritu
nupt. a l. incesta. D. de ritu nupt. b l. a
divo. D. eod. tit. c l. si concubina. D. rer.
amot.

bita fuerit, uxor tamen esse non possit, commissum, competet: licet propter qualecumque matrimonium violatum, ne peccatum suum mulier impune auferat, jure extranei accusatio admittatur *d.* Quamquā autem nuptiæ nō sint, non eo tamen donationes, quasi inter conjuges factæ, ratæ erunt *e*, ne lucro eis sit illicita conjunctio. Alioquin meliore loco res eorum essent qui contra leges convenirent, quam qui justas & civiles nuptias contraherent: quod utique ratio non patitur. Quapropter, quasi ab indignis ablata, quæ donata testamentove relicta erunt, in fiscum cogentur *f.* Plane, si quis, in senatorio ordine agens, libertinam in matrimonium acceperit, quamvis interim uxor nō sit, attramen in ea conditione est, ut, si vir dignitatem amiserit, uxor esse incipiat *g.* sic eveniet, ut, quæ ab initio non consistebant nuptiæ, remoto postea obstaculo impedimentoque, convalescant. Atquin, quæ ab initio minus valent, temporis

d. l. si uxor. §. sed si ea sit mulier. D. de adulter. c. l. 3. §. videamus. D. donat. int. vir. f. l. cum hic status. in fi. D. de dom. int. vir. l. 2. D. de his quæ ut indign. g. l. si quis in senatorio. D. de ritu nupt.

poris tractu non traditum est interpretes ut o ab initio nulli non solius tem sed perseveran motum imper dicunt. Eoq riam flexu el Mea hæc fui animum ind juris & prod ceptam esse, que dumtaxa relinquuntur dem prope cy bus ac termin cenleo. In q Rufinus imp extrulit i: *stitutio, ex p test.* In ceteri sis falsam ear stat siquidem multis poste ecce, si an eundem vir

h. l. quod in penult. D.

poris tractu non confirmari, pro regula traditum est *h.* Cui objectioni quidam interpretes ut occurrant, iis nuptiis, quæ ab initio nullius momenti erant, vires, non solius temporis lapsu atque tractu, sed perseverantia consensus, qui post amotum impedimentum durat, accedere dicunt. Eoque pacto regulam contrariam flexu elidunt magis, quàm elidunt. Mea hæc fuit semper sententia, & sic in animum induxi meum, regulam illam juris & productam longius, & latius acceptam esse, quam pateat. Ad ea namque dumtaxat, que testamentis dantur, relinquunturque, pertinere eam, & iisdem prope cum Catoniana regula finibus ac terminis circumscribendam esse, censeo. In quam me opinionem etiam Rufinus impellit, qui eam regulam ita extulit: *Quæ ab initio inutilis fuit institutio, ex postfacto convalescere non potest.* In ceteris vero speciebus atque causis falsam eam esse, perspicuum est. Constat siquidem, inutiles ab initio nuptias multis postea ex causis conciliari. Ut ecce, si ancilla libero nupserit, & apud eundem virum libera facta sit, matrimonium,

h. l. quod initio. D. de divers. reg. jur. i. in l. penult. D. de divers. reg. jur.

nium, ab initio inutile, convalescit. Pari modo, si minor 12 annis domum ducta sit, licet ab initio nuptiæ nō sint, si tamen apud virum decimum quartum annum impleverit, iusta & legitima uxor fiet *l.* Similiterque, quod contra mandata ab his, qui officium aliquod in provincia gerunt, contractum fuerit matrimonium, si, eo deposito, in voluntate conjuges perseverent, cōvalescit *m.* Ac, ne in solo nuptiarum sermone hereamus, etsi pecuniæ alienæ numeratione mutuum non contrahatur *n.* consumpris tamen nummis nasci condictiōnem, minime est ignotum *o.* Sed, etsi aliena pecunia solvendi causa detur, quamquam liberationem ejusmodi solutio ab initio non pariat, consumpra tamen ea ab eo qui accepit, liberatio procedit *p.* Longum esset, exempla omnia, quæ ex libris nostris promi possunt, recensendo enumerare, quibus comproberetur, multa, quæ ab origine effectum

k l. Proculus. D. de jure dot. l. l. minorem. D. de ritu nupt. in l. eos qui. D. de ritu nupt. l. etsi contra. C. de nupt. n. l. 2. §. mutui. D. si cer. pet. o. l. nam etsi fur. D. si cert. pet. p. l. si quis pro eo. §. si nummos. D. de fidejussorib.

fectum non habet
obstaculi impedi
mari ac corrol
mentarias quæ
locum non esse
mihi posse vide
ris illius interp
dem in lucem
de diversis reg
ve is Placenti
hil enim præ
sententia. Ver
ad institutum
tio. Si senator
fuerit permissu
xorem habere
rem esse, Ulp
olim in dubi
nuptiis devine
senatorum co
nium dirimen
risprudencia
ratem nuptias
eum casum re
utiliter non p
displicuit; q
minus maner
rem frui vol
q. l. si senator
l. ult. C.

convalescit & annis domum uptæ nō sint, num quartum & legitima u- quod contra cium aliquod tractum fuerit lito, in volun- cōualecit m. um sermone enæ numerat- hatur n. con- fci conditio- o. Sed, etsi ausa detur, ulsmodi so- consumpra bit, liberatio exempla o- promi pos- re, quibus origine ef- fectum . minore. .D. de ritu ps. n l.2. §. et si fur.D. si nummos.

DE IURE CONNUB.

135

fectum non habuere, postea, sublati-
obstaculi impedimentique causis, cōfir-
mari ac corroborari: ut, extra testa-
mentarias quæstiones superiori regulæ
locum non esse, verissime pronuntiare
mihi posse videar. Atque hæc fuit vete-
ris illius interpretis, cujus non ita pri-
dem in lucem missæ sunt breves in Tit.
de diversis regulis juris antiqui notæ, si-
ve is Placentinus est, seu quis alius. (ni-
hil enim præter conjecturam habemus,) *sen-*
tentia. Verum, quæ ad alia excurrit,
ad institutum jamjam revocetur ora-
tio. Si senatori indulgentia principali
fuerit permissum, libertinam justam u-
xorem habere, posse eam justam ux-
orem esse, Ulpianus prodidit *q.* Illud
olim in dubium venit, si quis, libertinæ
nuptiis devinctus, deinde in collegium
senatorum cooptaretur, num matrimo-
nium dirimeretur. Vetus quidem ju-
risprudentia ob supervenientem digni-
tatem nuptias solvi credebat, quando in
eum casum res cecidisset à quo incipere
utiliter non potuerat. Quod Justiniano
displicuit; qui matrimonium nihilo-
minus manere, & hoc bono eventu ux-
orem frui voluit *r.* Enimvero, si libertino
q l. si senatori. D. de ritu nupt. sena-
r l. ult. C. de nupt.

senatoris filia nupserit, licet postea pater senatu ob turpitudinem moveatur, nihilominus ea iusta uxor fiet *r*: cum invidiosum simul & iniquum sit, quæsitam liberis dignitatem propter patris crimen auferri. Senatoris certe filia, quæ artem ludicram, vel corpore quæstum fecerit, aut iudicio publico damnata sit, libertino impune nubit *s*. Nec enim huic honos servandus est, quæ tanto se dedecore maculaverit, nominique suo tam insignem ignominiam notam inusserit. Sed & quæ senatorio quidem sanguine creta non est, ob matrimoniû tamen cum Senatore contractum clarissimæ fœminæ nomê adepta est, mortuo marito, libertino recte nubit *t*. Nam solas senatorum filias, neptesque, à libertinorum nuptiis lex repellit.

Indignos autem huiusmodi nuptiis libertinos haberi, licet se patrono homini ingenuo adrogandos dederint, Marcellus lib. i l. ad Jul. scribit *a*: quandoquidem publica ingenuitatis jura huiusmodi adrogatione non sunt adepti.

Quo
r l. generali. in ff. D. de ritu nup. l. senatorius. D. de ritu nupt. t. l. cum te. C. de nupt. a l. sciendum. D. de ritu nupt.

Quo pertinet
 relatus locus,
 nos vero ab inge
 surius Sabinus se
 mitti dicit, nequ
 quam putavit,
 nis per adoptio
 invadant. Al
 quitas ista sera
 no per pratore
 Et hoc est qu
 Eum, qui se lib
 prando ingenu
 Tamen enim
 causâ cogniti
 ceat, tamen
 damnum ac p
 jus familiæ ju
 Ceterum, r
 mnia adroga
 tribuit. A q
 nesiis epistol
 leges, acerrim
 liceret, spurio
 gitimorum a
 modum; p

b lib. 5. not. a
 statu hon
 ptionib.

Quo pertinet Massurii Sabini à Gellio
 relatus locus, in quo ita est *b*: *Liberti-*
nos vere ab ingenuis adoptari posse, Mas-
surius Sabinus scripsit. Sed id neque per-
mitteri dicit, neque permittendum esse un-
quam putavit, ut homines libertini ordi-
nis per adoptionem in iura ingenuorum
invadant. Alioquin, inquit, si juris anti-
quitas ista servetur, etiam servus à domi-
no per prætorem in adoptionem dari potest.
 Et hoc est quod ab Ulpiano definitur *c*:
Eum, qui se libertinum fatetur, nec ado-
ptando ingenuum facere patronum posse.
 Tametsi enim patrono libertum suum
 causæ cognitione adhibita adrogare li-
 ceat, tamen in ejus unius perniciem,
 damnum ac præjudicium, privataque e-
 jus familiæ jura, ea adrogatio valet *d*.
 Ceterum, ingenuitatis ornamenta om-
 nia adrogato nequaquam confert ac
 tribuit. A quo non abhorret, quod Sy-
 nesi epistola prima, lubenter se, si per
 leges, acerrimas ingenuitatis patronas,
 liceret, spurios suos liberos in locum le-
 gitimorum adoptaturum, scribit in hunc
 modum; Παρ' ἐμὲ εἴ' ἔτις ἡγαπήσῃ ἀγα-
 φερὸν.

b lib. 5. noc. Attic. cap. 19. *c* in l. ula. D. de
 statu homin. d. l. cum eum. C. de ado-
 ptionib.

φερόντως, ὡς ἡδὺς' αὐτὸν εἰσποιῆσαι φιλοσοφία, καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρίναι. ἀλλὰ τὸ μὴ ἔφασιν ἐπιτελέειν ἐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. εἰρηνοὶ γάρ εἰσιν τῆς ἀγενείας ἀποσταται. Eademque ratione naturalem in servitute quaesitum filium, in potestatem quidem patris principis beneficio redigi posse, libertinum tamen semper manere, ex Ulpiani lib. 4 ad l. Iul. & Pap. traditur *e*. Plane liberti alieni adrogatio non admittebatur *f*, ne jure suo manumissor fraudaretur. Quare, si libertum eum esse liqueret, qui se adrogandum non patrono dare studeret, nequaquam ferenda hæc, quæ patrono facta fuisset, injuria credebatur. Quod si per obreptionem, conditione sua celata, statumque dissimulato, in alienam familiam cum capite suo fortunas libertus transfulisset, patroni tamen jus integrum nihilominus manebat *g*.

Quæri potest, an, si aureos annulos ab imperatore libertus acceperit, à senatoriis nihilominus nuptiis submoveatur. Quam quidem quaestionem ab

Ulpiano

e in l. ult. D. de adoptionib. f l. ult. D. de adoptionib. g l. sed si hac lege. §. patronum. D. de in jus vocat. l. i. §. nepos. D. si quis à parent.

Ulpiano lib. 1. a se, suspicor. L. putillud quod annulor. à Tr hac verba : Li annulorum imp genuitatis salu men ingenuus nim annuloru ingenuitatis n orum jure, c trahitur, cons aureis annulis geri, conditio tum est *i*. Der genuos, mor eorum bonis ra patroni vin eo, qui natal tio est. Hic fir, perindequ pore macular set *m*. Et ideo bus patroni v

h l. ult. D. de jure aur. a jus. D. de i l. l. etia. D. natal. refli

Ulpiano lib. 1 ad l. Jul. tractatam fuisse, suspicor. Eoque referendum esse caput illud quod sub Rub. de jure aureor. annulor. a Triboniano relatum est in hæc verba : *Libertinus, si jus aureorum annulorum impetravit, quamvis jura ingenuitatis salvo jure patroni nactus sit, tamen ingenuus intelligitur.* Aureorum enim annulorum beneficio liberti omnia ingenuitatis munia, salvo tamen patronorum jure, cui per principem nihil detrahitur, consequuntur *h.* Ea; de causa aureis annulis honorem libertorum augeri, conditionem non mutari, traditum est *i.* Denique, vivere eos quasi ingenuos, mori ut libertos *k*, quod in eorum bonis omnia sibi patronatus jura patroni vindicent *l.* Longe minor de eo, qui natalibus sit restitutus, dubitatio est. Hic enim per omnia ingenuus fit, perindeque habetur ac si medio tempore maculam servitutis non sustinisset *m.* Et ideo in hujusmodi restitutionibus patroni voluntas & consensus exquiri

h. l. ult. D. de jure aur. annul. i. l. pen. D. de jure aur. annul. l. sed si hac lege. §. sed si jus. D. de in jus vo. k. l. 1. C. ad l. viscell. l. l. etiā. D. de bon. libert. m. l. 1. 2. 3. D. de natal. restitu. l. imperialis. C. de nupt.

quiri ac explorari solet: cui jura omnia, quæ ex manumissione competeabant, depereunt.

Præterea senatores, senatorumve filii, eas ducere prohibentur, quæ ipsæ, quarumve pater, mater, artem ludicram fecerint. De patre autem matreque tantum lex loquitur. Et ideo, avum vel aviam artem ludicram fecisse, nihil nocet *a*. In odiosis enim, quæ interpretatione adjuvanda non sunt *b*, patris appellatione avum non comprehendimus. Veluti in lege Julia de adulteriis, qua patri filiam in adulterio deprehensam occidendi jus datur, patris appellatio ad avum minime porrigitur *c*. Aliter atque in his quæ benigne atque favorabiliter constituuntur, in quibus, patris appellatione avum contineri, iusta interpretatione recipitur *d*. Et ita patribus lege Papia servatum jus antiquum avis quoque Nerva, Plinio teste *e*, indulgit. Secundum quæ legem municipalem Parisiensis præfecturæ, quæ patri, filii sine liberis mortui, certam bonorum speciem defert, Parisiensis curia ad avum produ-

a lege Julia. §. 1. D. de ritu nup. b l. cum quæreretur. D. de lib. et post. c l. patri. d l. iusta. D. de verb. signif. e in Panegyric.

producendum
illam princip
siones actionu
præterquam à
ceptis personis
complecti obe
taxat loquatu
stum intelligi
sive adoptiv
sta sit, an vul
ter quidem
vulgo concep
rum incertus
pulum patre
vo scommate
edium lapid
prestit; caven
patrem ictu
quoque Sy
fisis loquen
αἰσχρονομία, δὲ
πρὸς τῶν γυναι
ἀποπορεύει
ται, τὴν τῶν
εἰς τοὺς μνησ
partus ipse
rito turpitu
tris, quem
rus aut igit
f l. lege Jul

producendum esse pronuntiavit. Sed & illam principis constitutionem, qua cessiones actionum, mutandi iudicii causa, præterquam à patre, filio, & aliis exceptis personis, factæ, inhibentur, avum complecti obtinuit, licet de patre duntaxat loquatur. Patrem autem hic iustum intelligimus, sive is naturalis sit, sive adoptivus. In matre nihil refert, iusta sit, an vulgo conceperit f. Nam mater quidem semper certa est, etiamsi vulgo conceperit: vulgo vero quaesitorum incertus pater est, cum solum populum patrem cire possint. Unde festivo scommate Diogenes quendam vulgo editum lapides in vulgus jacentem reprefsit; cavendum ei esse, admonens, ne patrem ictu offenderet. Quod belle quoque Synesius epist. 3, de vulgo quaesitis loquens, expressit. Τοῖς γὰρ, ait, οὐ πὰρ γαργόσιν, ἀπὸ δὲ δεικται μὲν ἡ μήτηρ, ὃ ἵ λαιπὸς τῶν γνέων ἀμφισβητήσμεθ'. ὅσον οὐδ' ἀμφοτέροις ὡς τῶν δὲ γαργόσιν ὀφείλεται, τὸ τοῦ πᾶν ἡκεν ἔδδ' ὡς τῶν ἀπατόρων εἰς τοὺς μητέρας. Solius ergo matris, quam partus ipse indubitate demonstrat, merito turpitudine spectatur, non etiam patris, quem promiscuus matris concubitus aut ignotum, aut certe incertum fl. lege Iulia. D. de ritu nupt. reddit.

reddit. Quodsi post legitime copulatas nuptias Senatoris socer, socrusve, artem ludicram facere cœperint, non idcirco ab initio recte contractum matrimonium dissolvitur. At si ipsamet uxor artem ludicram facere cœperit, utique dimittenda erit. Honestè enim in matrimonio retineri non potest.

Ait Lex, ARTEM LUDICRAM, veluti mimicam, histrionicam, & quamcunque aliam scenicam. Artem enim ludicram facere dicuntur, qui operas suas in scenam saltandi gesticulandive causa locant, vel etiam extra scenam gesticulantur g. Athletæ plane, thymelici, xyfici, agitatores, & qui aquam equis refocillandorum eorum causa spangebant, ceterique omnes, qui sacris & in deorum honorem institutis certaminibus deserviebant, item designatores, quos *βασίλεις* vocabant, artem ludicram facere non existimabuntur, quemadmodum Ulpianus, ad edictum prætoris de his qui notantur infamia, explicat h. Eodem jure etiam *Attellanarum* actores habitos observavi: quod genus ludorum

g l. mater. §. ult. D. de adult. l. 2. §. ult. de his qui not. infam. h. l. athletas. D. de his qui not. inf.

ludorum ab Oleno tenuisse, nec infamem, eoque infamem, veluti artem que vacui, neque à stipendiis muneribus Livius i cū Valerius de & his jus est sonam ponere, bus pari necessitate Sexto Pompeio rant vero Attellani Diomede n l. 1. cis compositi se elegantiam ca severitate tulantia vacua Attella id earum vitate, in qua etum. Quas publica, sed bus in usu fuerunt. Quoniam in hæc verba exodio proximæ cepta percrebris naturam ligat

il. 7. ab V. C. ren. n lib. 3.

ludorum ab Oscis acceptum juventutem tenuisse, nec ab histrionibus pollui passam, eoque institutum, ut earum actores, velut artis ludicæ expertes, notæque vacui, neque tribu moverentur, nec à stipendiis militaribus repellerentur, Livius i cū Valerio Max. k scribit. Proinde & his jus erat, non cogi in scena personam ponere, quod cæteris histrionibus pati necesse erat, quemadmodum ex Sexto Pompeio Paulus adnotavit l. Erant vero Attellane, ut est à Donato m & Diomede n scriptum, salibus atque jocis compositæ fabulæ, quæ vetustam in se elegantiam, delectationemque Italica severitate temperatam, lascivia ac petulantia vacuum habebant. Estque ab Attella id earum nomen, Oscorum civitate, in qua primum actitatæ sunt, ductum. Quas non in libera tantum Republica, sed vel imperatorum temporibus in usu fuisse, duo Tranquilli loci arguunt. Quorum unus est in Tiberio o, in hæc verba: *Vnde nota in Attellanico exodio proximis ludis ad sensu maximo excepta percrebuit. hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Alter in Galba p, his verbis:
 i l. 7. ab V. C. k lib. 2. c. 1. l lib. 14. m in Terren. n lib. 3. de art. gram. o cap. 46. p c. 13.

verbis : *Siquidem, Attellanis notissimum tanticum exorsus, venit Iosimus à villa, cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sapius versu repetito egerunt.* Hoc idem Spartian. in Hadriano comprobat : *In convivio tragœdias, comœdias, Attellanas, sambucas, pro re semper exhibuit.* Exodia vero huic fabularum generi inserta, ex superiore Tranquilli loco liquet. Quod & Juvenalis indicat :

(*lana.*
Rusticus, inquit, exodio risu movet Attel-
Livius, qualia ea fuerint, exponit q, in
hunc modum : Inventus histrionibus fa-
bularum actu relicto, ipsa inter se more
antiquo ridicula intexta versibus jactitare
cœpit, qua inde exodia postea appellata,
consertaque fabulis potissimum Attellanis,
sunt. Attellanarum utique probatissimos actores, Nonium & Pomponium, Macrobius memorat : post quos diu jacentem artem Attellaniam suscitasse Mummius scribit r. Ac plane Pomponii, celeberrimi Attellanarum scriptoris, apud Senecam s fit mentio. Enimvero mimi, pantomimi, histriones, *ἀρχαῖοι*, qui fracto, molli, atque effœminato gestu motuque

q lib. 7 ab V.C. r lib. Saturnal. cap. 10.
 s controuv. 3 lib. 7.

tuque corpori
 mone, res
 exprimebant,
 ut manibus qu
 rentur, artem
 dubio censeb
 ciosa saltatio
 complexus,
 tus sum, ea
 simus certe
 campus patet
 hic turgescat
 tractationi li
 dederit, exitu

Interim ve
 ejusmodi volu
 xint, scire int
 qua constitin
 enim exposu
 quetur, cur
 pater artem
 senatorumque
 Artem plane
 tam, veteres
 que id homin
 vium relique
 moveri, cens
 cero lib. 4 de
 Augustino li

tuque corporis, & muto manuum sermone, res quascunque fictas gestasve exprimebant, & ita oculis subiiciebant ut manibus quodammodo loqui viderentur, artem ludicram facere proculdubio censebantur. De quorum artificiosa saltatione, si, quæ cogitatione complexus, aut observatione consecutus sum, ea hic effundere vellem, latissimus certe digressionis excursionisque campus pateret. Sed ne parergis liber hic turgescat, magis est, ut proprium ei tractationi librum aliquando, si deus dederit, exiturum destinemus.

Interim vero, quo loco ac numero ejusmodi voluptatum artifices olim fuerint, scire interest. Idque ipsa legis, in qua constitimus, prohibitio exigit. Hoc enim exposito, nemini dubium relinquetur, cur ab earum nuptiis, quarum pater artem ludicram fecisset, senatores senatorumque filios lex Julia repulerit. Artem plane ludicram, scenamque rotam, veteres in probro duxisse, genusque id hominum non modo honore civium reliquorum carere, sed & tribu moveri, censoria notatione voluisse, Cicero lib. 4 de Repub. scripserat, ut à B. Augustino lib. 2 de Civit. dei cap. 13 refer-

fertur. Idemque lib. 1 de consensu Evangelist. cap. 33; Nonne Cicero, ait, cum Roscium quemdam laudaret histrionem, ita peritum dixit, ut solus esset dignus qui in scenam deberet intrare, ita virum bonum, ut solus esset dignus qui eo non deberet accedere. Quid aliud apertissime ostendens, nisi illam scenam esse tam turpem, ut tanto minus ibi esse homo debeat, quanto magis fuerit vir bonus? Unde Terullianus in lib. de Spectaculis; Etenim, ait, ipsi actores & administratores spectaculorum, locum, quadrigarios, scenicos, xysticos, harenarios illos amentissimos, quibus viles animas femina, aut illi etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt qua reprehendunt, ex eadem parte, qua magni faciunt, deprimunt, & diminuunt: immo manifeste damnant ignominia & capitis mutatione: arcenses curia, rostris, senatu, equite, ceterisque ordinibus simul & ornamentis Quiritium. Arnobius lib. 7 adversus gentes: Existimatur tractari se honorifice Flora, si in ludis flagitiosas conspexerit res agi, & migratum à lupanaribus in theatra. Itane istud non est deorum imminuere dignitatem, dicare & consecrare turpissimas res diis, quas censor animus respuat, & quarum

rum actores in
inter capita co
Quam veluti
sime Arnobius
in eos torfit.
infamia nota
cra, pronun
prodissent.
bus, in præ
lentis imper
dibus tota fu
citari. In se
esse spectaculo
fuit turpitud
tim infamia,
nestate remot
gumentum e
provocanter
faceret, tor
ge Julia de
idem in reli
misisset, non
met legis ex
quæ genus i
suo indignu
Hylam pan
re, in atrio e

a. l. D. de
lus lib. 5.

rum actores inhonestos esse ius vestrum, & inter capita computari indicavit infamia? Quam veluti amentatam hastam verissime Arnobius, ex ipso Quiritium jure, in eos torfit. Edicto nanque prætoris infamia notabantur a, qui artis ludicræ, pronuntiandive causâ, in scenam prodissent. Quapropter Æmilius Probus, in præfatione libri De vita excellentis imperatoris; Magnis, inquit, laudibus tota fuit Gracia, victorem olympicæ citari. In scenam vero prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Hujus rei argumentum est, quod, qui ad principem provocantem, cum, qui artem ludicram faceret, torfisset, verberasset iudex, lege Julia de vi publica: contra atque si idem in reliquorum civium corpus admisisset, non apprehendebatur b, ipsamet legis exceptione nominatim tutus: quæ genus id hominum, quasi beneficio suo indignum, aspernabatur. Quinetiam Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ Augustum flagel-

G 2   lis

a l. i. D. de his qui not. infam.   b Paulus lib. 5. Sententiar. Tit. de vi publica.

lis (quod erat servile supplicium) verberasse, Tranquillus memorat *c*: ubi & illud refert, magistratibus omni loco omnique tempore coercionem, in histriones lege veteri permissam, Augustum ademisse. Marito etiam cum paucas omnino personas in uxoris adulterio deprehensas occidendi jus lex Julia de pudicitia daret, id ei licere in eos, qui artem ludicram facerent, noluit *d*. Accusandi quoque & publico iudicio reos postulandi, his, qui artem ludicram fecissent, potestas denegabatur *e*. Proinde & huiusmodi artem citra capitale flagitium exercere miles non poterat. Tiberium quidem certe, Dio auctor est *f*, histriones urbe expulisse, arteque ea interdixisse, quod & feminas ignominia adficerent, & turbas excitarent. Contra, Caius eos, statim atque imperio potitus est, eodem Dione teste *g*, revocavit. Rursus Domitianus scenam his interdixit, ut Sueton. in ejus vita memorat *h*, intra domum dumtaxat exercendi artem jure concessio, Fuit plane tempus, cum nec equitibus scena inde-

cora
c in Augusto, cap. 45. *d* l. marito. *D.* ad l.
Jul. de adulter. *e* l. qui iudicio. *D.* de
 accusat. *f* lib. 57. *g* lib. 59. *h* cap. 7.

cora esset, ut
 Augusti te
 fuerit. Quo
 cet *i*, his ven
 gladiatorias o
 liquando usu
 tus consulto i
 Dio ita refe
 πεισ, καὶ γὰρ
 καὶ τότε γὰρ ἐν
 τοῖς παλαιῶν τι
 ἐκάλυτο, ἀ
 ἰσπαδὶ δηλοῖ
 ἔτον ὁρᾶν. Ex
 Suetonii in
 ventute utri
 mum quem
 scenæ haren
 to teneretur
 te subiisse
 & mirum
 bus gladiat
 quadem pe
 est l. καὶ το
 σθεναν πρὸς, μ
 ὅτι ἐν ὁλίγω
 αὐτῶ ἐπικει
 φίλος ἢ τῆς

cora esset, ut eam illis Senatusconsulto Augusti temporibus interdici necesse fuerit. Quod Suetonius in Augusto docet i, his verbis: *Ad scenicas quoque et gladiatorias operas equitibus Romanis aliquando usus est, verum priusquam senatusconsulto interdiceretur.* Quod idem Dio ita refert, lib. 54: *Εἰς δὲ πρὸς καὶ ἰπποῖς, καὶ γυναικὲς ἐπιφανέας, ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γὰρ ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευον, ἔχοντες τοῖς πασὶν τῶν βασιλέων, ὁ πρὸς πρὸς καὶ πρὸς ἐκκαλύπτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκγόνοις, τοῖς τε ἐν τῇ ἰσπιδίᾳ δηλονότι ἐξεταζομένοις, μηδὲν ἐπὶ τοῖς ἔτον δρᾶν.* Ex quo lucem accipiet alter Suetonii in Tiberio locus, quo ex juventute utriusque ordinis profligatissimum quemque, quominus in opera scenæ harenæve edenda senatusconsulto teneretur, famosi iudicii notam sponte subiisse narrat k. Postea tamen, quod & mirum visum iri præmonet, equitibus gladiatorium ludum indulgentia quadam permixtum fuisse, Dio auctor est l. Καὶ τοῖς ἰππεύσιν, αἶτ, ὁ καὶ θυμωμένους, μνημονεύειν ἐπετέλλει. Αἶπον δὲ, ὅτι ἐν ὀλιγωρίᾳ ἦν τοῦ ἀπρίαν τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐπιτελεῖν ἐποιεῖτο. Ἐπεὶ γὰρ μήτ' ὁ φίλος ἢ τῆς ἀπορήσεως ἐχίγητο, καὶ θυμωμένος

G 3

μεῖζο-

i cap. 43. k cap. 35. l lib. 56.

μείζονα ἀξιοί εἶναι ἐδόκεν, ἢ καὶ διὰ τὴν
 πύσσαν ἐνομιόθησαν, συνεχωρήθη τὰ το σφίσι
 ποιῆν, καὶ ἕως ἀντὶ τῆς ἀπείρας θανάτων
 ὀφλισκάνην. Suetonius etiam, Neronem
 quadringentos senatores, sexcentosque
 equites Romanos, & quosdam fortunæ
 atque existimationis integræ, ad ferrum
 exhibuisse, narrat *m.* Proinde, Vitel-
 lio imperante, quemadmodum Tacitus
 scribit, severe cautum fuit, ne equites
 Romani ludo & harena polluerentur,
 cum priores id principes pecunia & sæ-
 pius vi pertulissent. Ac, Domitianum
 quoque, quæstorium virum, quod ge-
 sticulandi saltandique studio tenere-
 tur, senatu movisse, traditum est *n.*

Quod autem ait lex, FACIT, FECERIT:
 cum effectu accipiendum est *o.* Et ideo,
 qui operas suas locaverit ut in scenam
 prodiret tamen, lege contineri non vi-
 detur *p.* Factum enim, nō voluntas, ap-
 prehenditur. Quo pertinet apud Quin-
 tilianum *q* proposita quæstio, an thea-
 trali lege, quæ eum, qui artem ludi-
 cram exercuisset, à 14 primis theatri
 ordi-

m In Nerone, cap. 12. *n* Suet. in Domit.
 cap. 8. *o* arg. l. 1. §. hac verba. D. quod
 quisque in. p l. 3. D. de his qui not.
 infam. q lib. 3. instit. orat. cap. 6.

ordinibus ar-
 in hortis of-
 ductus, conti-
 lis & alia qu-
 dem, aut aliu-
 302. Certe i-
 stulando, & i-
 la operarum
 locatio, eti-
 tat. Ita qu-
 sunt. In e-
 famibus, q-
 ner, consili-

Ceterum

gruenter Co-
 natoribus,
 sacerdotibus
 libertæve fili-
 filiam, tal-
 liam, vel l-
 uxorem ha-
 tionem Va-
 Novellis la-
 quantum
 derogavi

l. 1. §. in
 qui liber-
 4. Nove-
 de nupti-

ordinibus arceri volebat, is, qui prætori in hortis ostensus esset, nec tamen productus, contineretur. Cui non abfimilis & alia quæstio tractatur apud eundem, aut alium, Quintilianum, Decla. 302. Certe in senatusconsulto *r* de postulando, & in alio legis Julæ capite *s*, sola operarum ad bestias depugnandas locatio, etiam nulla pugna secuta, notat. Ita quippe utrobique verba scripta sunt. In edicto autem prætoris de infamis, quod ad ludicram artem attinet, consilium ac conatus non punitur.

Ceterum, huic legis Julæ capiti congruenter Constantinus sanxit, ut ne senatoribus, præfectis, duumvirisve, vel sacerdotibus municipiorum, libertam, libertæve filiam, scenicam, vel scenicæ filiam, tabernariam, tabernariæve filiam, vel lenonis, aut harenarii filiam, uxorem habere liceret. Quam constitutionem Valentinianus & Martianus in Novellis laudant *a*. Ei vero Justinianus, quantum ad scenicas personas attinet, derogavit *b*, constituens, mulieribus,

G 4 quæ

r l. 1. §. in senatusconsulto. D. de postul. l. 1. qui libertinus. D. de oper. libert. a. Tit. 4. Novel. Mart. b in l. imperialis. C. de nuptiis.

quæ pudorẽ suum scena aut ludo quandoque polluissent, si, derelicta inhonestâ conversatione, honestiorem commodioremque vitam fuerint amplexæ, licere principali rescripto, cuilibet personæ, quacunque dignitate præditæ, nubere, quasi omni pristinæ vitæ macula poenitentia, principisque beneficio, diluta atque abstersa.

Addidit vero legi Juliæ senatus, ut neque damnatam publico iudicio ducere uxorem, aut retinere jus esset *c.* Damnata accipe eam quæ non provocavit. Ceterum, si provocavit, nondum damnata videtur. Idem est, etsi ab eo, qui jus damnandi non habuit, damnata sit. Damnata enim tum videtur cum damnatio tenuit. Quam ego interpretationẽ ex similibus aliis locis haurio *d.* Publico plane iudicio damnata non videtur, quæ calumniæ prævaricationisve nomine, ex causâ publici iudicii sit condemnata, licet infamiæ notetur *e.* In calumniatores enim nulla publica quæ-

stio

c. l. palam. §. senatus. D. de rit. nup. d. l. edicto. D. de bonor. poss. l. 2. §. ult. D. de poenis. l. furti. §. 1. D. de his qui notant. infam. c. l. palam. §. si qua calumnia. D. de ritu nup.

stio constitut
nia eis per
publicorum
numeratur.
accusatione
tam, siue ob
lumniam
lier, damnu
continetur
iudicio re
Quod ita
que injuri
jestatis,
tionem pe
accusation
turf: qua
eamque re
nuptiis id
prævarica
dicium pu
toris per
bus inger
lege Papi
sus est h.

fl. de crim
cusare.
l.ulti. D.
D. ad l
varicat

stio constituta est. Nam, etsi lege Rem-
 nia eis pœna irrogata sit, non tamen in
 publicorum iudiciorum legibus lex ea
 numeratur. Igitur, si, ob publici iudicii
 accusationem per calumniam institu-
 tam, sive ob privatum iudicium per ca-
 lumniam motum, ut calumniatrix mu-
 lier, damnata sit, senatusconsulto non
 continetur. Ergo dicet aliquis, publico
 iudicio reos postulare mulieribus licet.
 Quod ita verum est, si suam, suorum-
 que injuriam exequantur, vel læsæ ma-
 jestatis, aut annonæ fraudatæ accusa-
 tionem perferant. His enim ex causis ad
 accusationem publici iudicii admittun-
 tur *f*: quam si destituisse arguantur, ob
 eamque rem damnatæ sint, à senatorum
 nuptiis idcirco non arcebuntur, quod
 prævaricationis crimen in hac specie ju-
 dicio publicum non sit *g*. Porro, sena-
 toriis personis exceptis, cæteris omni-
 bus ingenuis libertinas uxores ducere
 lege Papia concessum fuisse, Celsus te-
 stis est *h*. cujus ipsa verba subjeci: *Lege*

G 5 *Julia*

f l. de crimine. C. qui accus. nō pos. l. qui ac-
 cusare. l. hi tamē. l. mulierem. D. de accus.
g l. ult. D. ad l. Iul. de an. l. in questionibus.
h D. ad l. Iul. majest. g l. 3. §. ul. D. de præ-
 varicator. h in l. lege Papia. D. de ritu nup.

Julia Papia cavetur, omnibus ingenuis, præter senatores, eorumque liberos, libertinas uxores habere licere. Quod & Dio comprobatur i, de Augusto loquens. Επειδὴ δὲ, ait, πολὺ πλεον τὸ ἄρρεν ὅθι ἦλετο τῶν θυγατρῶν ἢν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελούθους τοῖς ἐθέλουσιν, πολλὰ τῶν βελούδων, ἀγασθῶν, ἐννομεν τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι καλίστην. Quæ verba latine reddam, quoniam in hac parte recta non est, quod ejus pace dictum sit, Xylandri interpretatio: qui θυγατρίν illic pro patritio accipit, cum ingenuum procul dubio significet. Sic enim Theophilus lib. i. Institut., & Constantinus. Harmenop. lib. i. tit. ult. θυγατρίν definiunt, ὁ ἄμω τῷ τεχνῶναι ἐλδύθρος ἐστίν, id est, qui statim ac natus est, liber est. Itaque recta est hæc; quæ sequitur, illius loci interpretatio: Iam vero, quoniam masculorum ingenuorum numerus major erat, quam mulierum, potestatem fecit omnibus pro arbitrio, senatoribus exceptis, libertini generis uxores ducere, iustosque esse, qui inde susciperentur, liberos constituit. In eundemque lapidem & Zonaræ interpres impegit in eadem Augusti constitutione referenda. Nam Zonaras ipsamet Dionis verba in

suos annales
tudo ulla
pro ἐξελούθους
λούδων, β
bet. Hoc v
significat k;
ut inferiori
puta vel pl
quas, qui a
Senatores
tatem, pro
Excipie
sonas, qua
nis homin
ducere per
none lenav
palam qua
set. Item i
judicio pu
tem ludic
prionis a
Ulpianum
lorum ex
Tit. de co
ad hoc leg
bus caput
cunque d
tione ex

suos annales transcripsit: nec dissimilitudo ulla est in verbis, præterquàm quod pro ἐξελούθρας, ἀπελούθρας, pro βουλόωνται, βηλούται Zonaræ codex habet. Hoc vero est, quod Mauritianus significat *k*; *Observandum esse*, inquit, *ut inferioris gradus homines, equestris ut puta vel plebei ordinis, uxores ducant eas, quas, qui altioris dignitatis sunt, veluti Senatores, ducere, legibus, propter dignitatem, prohibentur.*

Excipiebat autem lex quasdam personas, quas ne inferioris quidem ordinis hominibus, dum modo ingenuis, ducere permittebat. Veluti lenam, à lenone lenave manumissam, vel eam, quæ palam quæstum corpore faceret, fecisset. Item in adulterio deprehensam, vel iudicio publico damnatam, vel quæ artem ludicram exercuisset. Cuius exceptionis auctorem laudo locupletem, Ulpianum nimirum, in fragmentis titulorum ex ejus Corpore excerptorum, Tit. de cœlibe, orbo, solitario. Atque ad hoc legis Juliæ de maritandis ordinibus caput referenda esse censeo, quæcunque de ingenuorum statu & conditione ex Ulpiani libris ad l. Jul. & Pap.

in

k l. observandum. D. de ritu nupt.

in Pandectis tractata reperiuntur. Ingenuum namque habendum eum qui ingenuus pronuntiatus fuisset, licet natura & re vera ingenuus non esset, Ulpianus lib. 1. ad l. Jul. tradiderat, ut ex inscriptione l. ingenuus. D. de statu homin. liquet. Idque nimirum propter rei judicatæ auctoritatem, quæ pro veritate habeatur. Unde & hausta est illa juris regula, quæ rem judicatam pro veritate haberi definit. Cui tamen non in hac modo specie, sed & in omnibus causis, in quibus de statu, conditione, qualitateque personæ quæstio vertitur, locus est. In his enim, vel maxime sententia jus facit *a*. Eodem libro Ulpianus, in hujus capituli, ut verisimile est, interpretatione, scripserat *b*, Si quis per collusionem ingenuus esse pronuntiatus esset medio tempore, id est, ante collusionem detectam, & post sententiam de ingenuitate dictam, quasi ingenuum accipi.

Lenas autem, ut singula legis verba expendamus, Ulpianus ad edictum prætoris,

a l. adoptivum. §. 1. D. de in jus voc. l. si ve contra. D. de liber. agnosc. l. Papianus. §. si ex causa. D. de inoff. te. b l. 4. D. de collusio. deteg.

toris, sub titulo famia, dici aliam quæstuaris pro an alterius non ceant. Ac nec ter ne hoc no rius negoti a ta, si caupona cens, mancipi casione mini cientia, is l nones porro, infamia nota sandi publico ut viles, turp adulterio dep impune occi certe, igno notandas, cum Terent communem stiniano h, m's ewegou Quapropter

cl. 4. §. ait p infam. ritu nupti sat. fl. Adel. h

toris, sub titulo de his qui notantur infamia, dici ait *c* eas, quæ per mulieres quæstuaras prostituunt. Nec refert, suo, an alterius nomine, id genus vitæ exercent. Ac nec illud interest, principaliter ne hoc negotium gerant, vel alterius negotii accessione utantur *d*. Ut puta, si cauponam quis, vel stabulum exercens, mancipia quæstuararia habeat, occasione ministerii quæstum corpore facientia, is lenonis loco habebitur. Lenones porro, lenæque, edicto prætoris, infamia notabantur. Proinde nec accusandi publico iudicio jus habebant *e*, & ut viles, turpes, famosæque personæ, in adulterio deprehensi lenones, à maritis impune occidi poterant *f*. Et merito certe, ignominia huiusmodi personas notandas, veteres censuerunt; quas, cum Terentio *g*, pestem perniciemque communem adolescentium, & cum Justiniano *h*, ὀλεθρίους καὶ κινεῖς λυμνῶνας τῆς σωφροσύνης, vocare jure possumus. Quapropter silentio prætermitti Q. Metelli

c l. 4. §. ait prætor. D. de his qui notantur infam. *d* l. palam. §. lenonem. D. de ritu nupt. *e* l. qui iudicio. D. de accusat. *f* l. marito. D. de adulter. *g* in Adel. *h* Novella 14.

telli iudicium non debet, qui, in prætura urbana, Vetibio lenoni bonorū possessionem secundū tabulas denegavit *i*; separandam fori ac lupanaris conditionem existimans, jurisque ac legum auxilio indignos consens eos, qui tantam civitati labem inferrent. Laudanda quoque Honorii & Theodosii constitutio, qua, lenones patres, dominosve, quos necessitatem filiabus ancillisve peccandi imposuisse constiterit, non solum potestatem, quam in eos habebant, amittere, sed & proscriptionis exiliique poena plecti, sanciant *k*. Denique, nec satis unquam pro merito Justinianus laudabitur, qui genus hoc hominum urbe regia pelli, eosque, qui illecebris pellectas puellas ad quæstum alere comperti essent, acerbissimis poenis subiici voluit *l*.

Verum videamus, quænam palam quæstum corpore facere ex legis Papiæ sententia intelligerentur. Palam, Ulpiano interprete *m*, est, *coram pluribus*: eique voci plerunque socia adjungitur vox *aperte*: quarum altera, ut Asconius Pædianus distinguit, ad publicum con-

i Valerius Max. lib. 7, cap. 7. *k* Lult. C. de spectac. lib. 2. *l* Novella 14. *m* l. palam. D. de verb. signific.

spectum, alterationem perturbationem perturbationem. Cum de supra nem se facere p atque aperte c Palam autem tantum existio, &, ut Te libidinum lo si quæ in tab licubi alias, p iusmodi fœm notam, turpi nii dictio non de vi nominat testimonii fide

Et, quonia licibus agen num erit, qu memoria obli producere. in iucunda ha gressio. Prin carum libidi stias, (sic er mel p mere

n d. l. palam. ge Julia. L. seminar.

Spectum, altera ad dictorum significa-
 tionem pertinet. Valer. Max. lib. 6 cap. 1:
*Cum de stupro nihil negaret, sed sponsio-
 nem se facere paratum diceret, quod palam
 atque aperte corpore quæstum facitasset.*
 Palam autem quæstum fecisse, non ea
 tantum existimatur, quæ se in lupana-
 rio, & ut Tertul. loquitur, publicarum
 libidinum loco, prostituit, verum etiam
 si quæ in taberna, vel caupona, aut a-
 licubi alias, pudori suo non parcit n. Cu-
 jusmodi fœminis olim, propter infamiæ
 notam, turpitudinemque vitæ, testimo-
 nii dictio non erat: legeque adeo Julia
 de vi nominatim cavebatur o, ut ne ad
 testimonii fidem admitterentur.

Et, quoniam hic se de impudicis mu-
 lieribus agendi locus offert, non alic-
 num erit, quæ de re meretricia ex veteri
 memoria observando notavi, in medium
 producere. Nec enim erit inutilis aut
 injucunda hæc à proposita oratione di-
 gressio. Primum autem invenio, publi-
 carum libidinum victimas, atque ho-
 stias, (sic enim Tertullianus non se-
 mel p meretrices appellat) Romæ sub
 forni-

n d. l. palam. D. de ritu nupt. o l. 3. §. le-
 ge Julia. D. de testib. p in lib. de cultu
 feminar. & in lib. de spectacul.

fornicibus prostare consueville. Inde illud Horatii in Sermonibus q:

Contra alius nullam, nisi olenti in fornice stantem :

Qua periphrasi meretricem designat. Idem, eodem loco :

Quidam notus homo, quum exiret fornice, Maete

Virtute esto, inquit, sententia dia Catonis. Nam simul ac venas inflavit tetra libido, Huc iuvenes equum est descendere, non alienas Permolere uxores.

Seneca, in li. De beata vita; Voluptas, ait, *hūmile, servile, imbecillum, caducum, cui statio ac domicilium fornices & popinae sunt.* Arnobius lib. 2 adversus gentes: *Stant in lupanaribus prompta, in fornicibus obijuncta.* Plautus, Bacchidibus: *Omnes fornices, lustra, & lustrales cellulas, quæsvi sedulo.* Martialis, lib. 1 Epigram.

At meretrix abigit testes veloci, seraque; Raraque summæni fornice rima patet.

Arbiter Petronius, Satyrice: *Tandem, immo jam sero, intellexi, me in fornicem esse deductum: execratus itaque anicula insidias, operui caput, & per medium lupanar fugiens, cepi in aliam partem.* Isidorus, lib. 10 Etymologiar. *Fornicatrix est, cujus corpus publicum ac vulgare est.*

q lib. 1. Sat. 2.

Ha

Ha sub arcuatio
fornices dicuntur
& in lexico La
ædis B. Germ
tum reperi: P
pugnas, & n' is
Lupanaris

Lupanaris

ctum sit, La

fit. cap. 20, f

rentia agens

& propter vu

pa inter pasto

pata est. una

Hieronym. in

parvulos; pro

Faustulus, re

cam Laurenti

qua, propter p

tem corpora q

pellatur. Vn

riam meretr

tur. Idem &

molog. cap.

cant. Sic eni

libidinem na

is oixuget

uati & s; ugi

venitur & h

in Heliogal

*Ha sub arcuatis prostituebantur. qua loca fornices dicuntur. unde & fornicaria. Sed & in lexico Latinogræco suburbicariæ ædis B. Germani Parisiensis ita scriptum reperi : Fornicaria, πόρνη. ἀπὸ κα-
μάρου, ἐν ᾗ ἴστανται.*

Lupanaris vero vocabulum unde ductum sit, Lactantius, lib. I Divinar. instit. cap. 20, sic exponit, de Acca Laurentia agens : *Fuit enim Faustuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem, Lupa inter pastores, id est, meretrix, nuncupata est. unde etiam lupanar dicitur.* B. Hieronym. in Chronic. Eusebii : *Verum parvulos, prope ripam Tyberis expositos, Faustulus, regii pastor armenti, ad Accam Laurentiam uxorem suam detulit; qua, propter pulchritudinem, & rapacitatem corporis quasiuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram usque memoriam meretricum cellula lupanaria dicitur.* Idem & Isidor. tradit, lib. 18 Etymolog. cap. 42. Græci porro οἰκήμα vocant. Sic enim Dio, lib. 59, Messalinæ libidinem narrans, loquitur : *Ἡ δὲ γὰρ καὶ ἐπ' οἰκήματι, ἐν τῷ Παλατίῳ, αὐτῇ τε ἐκαθίσεν, καὶ ἄλλας ἐν πρώτῳ ἐκείνῳ ζεν.* Invenitur & hoc verbum apud Xiphilinum in Heliogabalo. *Καὶ τέλει, αἰτ, ἐν τῷ Παλα-*

Παλατῶ οἰκημαῖν ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἡ-
συχαινε. Ubi interpres οἰκημαῖ, *cubicu-
lum*, non satis apte, vertit. *Cumcellam*,
vel *lupanar*, commodius reddere potuif-
set. Suidas: Οἰκήματα, τὰ χαμαὶ ὄψεται.
Hesychius: Οἰκημα, τὸ δισματήριον. Ἀτ-
ταχὶ δὲ, τὸ πορνείον.

Ex illo autem Martialis à me supra
prolato versu, sub manianis & projectis
abditas fuisse meretricum cellas, colligere est : qua ratione idem auctor scorta, submanianas uxores, lib. 12 Epigr., vocat ;

Et plena, inquit, turpi matris olla resina,
Submaniana qua pilantur uxores.

Unde etiam explicantur sequentes ejusdem poetæ versus, qui lib. 11 Epig. leguntur :

Submanianis inquinatio buccis.

Quem cum fenestra vidit à Suburrana,
Obscœna nondum lena, fornicem clausit.

Ex quo etiam liquet, in Suburra, quæ in secunda urbis regione sita erat, meretricum mansionem fuisse, quod versus hi Priapeorum significant :

Nota Suburranas inter Theletusa puellas,

Qua, puto, de questu libera facta suo est.

Et hinc fortasse est, quod in descriptione urbis Romæ, in eadem cum Suburra regio-

regione, lupanarum, quam à Sexto tra urbis meretrices, quæ Lampridius in & in theatris meretrices co Idem Lampridius tur una die au phitheatri, & retrices, seclius gnoscetur, in de circo, de the locis & balneis publicas. Ibid. 42 : Idem verbulum, eo quod ces ibi proster abundeque nicibus & sululas posita quod & huiusmodi lumen le, fuliginisq tingebat. Qu Controverfi Auctor quod Quilibet huiusmodi Nigra forn

regione, luparia, tam à Pub. Victore, quam à Sexto Ruffo, ponuntur. Sed extra urbis mœnia quædam prostabant meretrices, quas extramuranas idcirco Lampridius in Heliogabalo vocat. Quin &, in theatris, & in aliis urbis locis, meretrices constitisse, non dubium est. Idem Lampridius in Heliogabalo: *Fertur una die ad omnes circi, theatri, & amphitheatri, & omnium urbis locorum meretrices, tectus cucullione mulionico, ne agnosceretur, ingressus.* Idem alias: *Omnes de circo, de theatro, de stadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit in ades publicas.* Isidor. lib. 18 Etymolog. cap. 42: *Idem vero theatrum, idem & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur.* Ex quibus satis abundeque probatum arbitror, in fornicibus & submœnianis meretricum celulas positas structasque fuisse: quas, quod & humi depressæ essent, & exiguum lumen admitterent, obscuras esse, fuliginisque plenas, plerunque contingebat. Qua de causa Seneca in libris Controversiar. *fornicis fuliginem dixit.* Auctor quoque Priapeorum: *Quilibet huc licebit intret.*
Nigra fornicis oblitus favilla.

Inde-

Indeque Horatius *olentem fornicem* dixit, lib.1 Satyr.2. ut & Prudentius, lib.2 contra Symmachum, *spurcam redolente fornice cellam*.

Certa vero meretrici cuique cellula confituebatur, propriusque ei titulus inscribebatur, quo & prostitutæ nomen, & quantum uno concubitu mereret, designabatur: quo facilius in eam quisque incideret, ad quam animum appulisset, pretiumque concubitus à se pendendum sciret. Seneca, lib.2 Controversiarum: *Deducta es in lupanar: accepisti locum: pretium constitutum est: inscriptus est titulus: hætenus in te inquiri potest. Ceterum, nescio quid cellulam & obscænum lectulum vocas*. Et paullo post: *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, venientes recepisti*. Et alias: *Stetisti cum meretricibus: stetisti sic ornata, ut populo placere posses, cum veste quam leno dederat: nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti*. Inde Martialis inscriptam cellam pro lupanario dixit.

*Intrasti, ait, quoties inscripta limina cellæ,
Et puer arripit, sive puella, tibi.*

Hoc ipsum Invenalis aperte expressit a,
Messa-

a. Sat. 6.

Messalinam ex
toris uxorem
fœminam; cui
conjugali relic
rumque in lup
venientesque,
carix sibi acco
tatem admitt
*Respice, inqu
dum, auda
Quæ tulerit. L
uxor,
Ausæ Palatin
Sumere noctu
cullos.
Linquebat. Co
Et nigrum fla
Intravit calic
Et cellam va
papillis
Confisit au
Ostenditque
ventrem
Excepit blan
Mox, lenone
Tristis abit;
cellam
Clausit, a
vulva;*

Meſſalinam exagitans, Claudii Imperatoris uxorem, libidinis prodigioſiſſimæ fœminam, cujus explendæ cauſſa toro conjugali relicto, meretricis habitu plerumque in lupanar noctu descende-
bat, venientesque, nomine inſignioris fornicariæ ſibi accommodato, uſque ad ſatietatem admittebat.

Reſpice, inquit, rivales divorum : Claudius, audi,

*Qua tulerit. Dormire virum cum ſenſerat
uxor,*

*Auſa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Auſta cucullos.*

*Linguebat. Comite ancilla nõ amplius una,
Et nigrum flavo crinẽ abſcondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuum, atq; ſuam. Tunc nuda
papillis*

*Conſtitit auratis, titulũ mentita Lyciſca,
Oſtenditque tuum, generoſe Britannice,
ventrem.*

*Excepit blanda intrantes, atq; ara popoſcit.
Mox, lenone ſuas jam dimittente puellas,
Triftis abit; ſed, quod potuit, tamen ultima
cellam*

*Clauſit, adhuc ardens rigida tentigine
vulva;*

Et,

*Et, lassata viris, nondum satiata, recessit:
Obscurisque genis turpis, fumoque lucerna,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Quod autem superiores auctores titu-
lum, Tertullianus elogium appellat in
lib. De spectaculis. Ipsa etiam, ait, pro-
stibula, publica libidinis hostia, in scena
proferuntur, perque omnis ætatis, omnis
cognitionis ora transducuntur: locus, sti-
pes, elogium, etiam quibus opus non est,
pradicantur. Utitur tamen ille auctor
tituli verbo in eandem sententiam in
lib. de pudicitia. Et ubi, ait, proponetur
liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis li-
bidinum januis, sub ipsis libidinum titu-
lis; illic hujusmodi pœnitentia promul-
ganda est.*

Inter meretricem plane & prostibu-
lum hanc veteres differentiam posuisse,
Nonius Marcell. notat, quod meretri-
ces copiam sui tantummodo noctu fa-
cerent: prostibula vero ante stabulum
starent, quæstus diurni & nocturni cau-
sa. Et ad hanc comprobendam diffe-
rentiam, Plauti Cistellaria locum pro-
ducit. Eademque ratione profedas ap-
pellatas ab eodem Plauto meretrices,
quæ ante stabula sederent, Sext. Pomp.
lib. 14 docet: locus vero Plauti, de quo
sentit,

sentit, ex Pre-
dus est. Qu-
adductus cred-
bitr. verbum
in Satyrico se-
beant, jam pro-
vat; cum, me-
dum sit, jam

Cum vero
pillis constitit
cum signat.
suevisse, didici-
lo. Et tñ Na-
dionde dicitur, cito
in tñ Jopas au-
tronius Arbi-
negarem, me
quosdam inter-
ces, furtim sp-
ædiles, flagiti-
men edere,
nel. Tacit. li-
familia genit-
les vulgavera
qui satis pœn-
ipsa profession-
Sed & m-
rum matro-
distincta vel

sentit, ex Pœnulo, Act. 1, Sc. 2, petendus est. Quorum locorum auctoritate adductus credo, apud Petronium Arbitr. verbum hoc corruptum esse: nam in Satyrico scriptum veteres libri habent, *jā pro sella meretrix assē exegerat*; cum, meo quidem iudicio, scribendum sit, *jā proseda meretrix*.

Cum vero ait Juvenalis, *tunc nuda pallis constitis auratis*, morem meretricum signat. Quas nudas prostare consuevisse, didici ex Xyphil. in Heliogabalo. Εἰ τῷ Παλατίῳ, inquit ille, οἰκήματα δὲ ποδεῖξας, ἐν ταῦτα ἡσέλχαινε γυμνός τε αἰεὶ ἐπὶ τῇ θύρᾳ αὐτῆς ἐστὼς, ὥσπερ αἱ πόρνοι. Petronius Arbitr. in Satyrico: *Cum ego negarem, me cognoscere domum, video quosdam interviculos, nudasque meretrices, furtim spatiantes*. Enimvero, apud ædiles, flagitium profiteri, suumque nomen edere, meretrix cogeatur. Cornel. Tacit. lib. 2: *Nam Vistilia, pratoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversus impudicas, in ipsa professione flagitii credebant*.

Sed & meretricum erant ab honestarum matronarum cultu atque ornatu distincta vestimenta: quemadmodum in nostris

nostris selectarū ex jure civili antiquitatum Commentariis fusissime comprobavimus. Nec in stola modo, & palla usu, sed & in crinium colore, differentia ea cernebatur. Si quidem, ut Servius in 4. Æneidos notat, matronis nigra coma, meretricibus flava, probabatur: quod ex eo Juvenalis, quem modo retuli, loco confirmatur.

Et nigrum, ait, flavo crinem abscondente galero.

Valerius, lib. 2, de matribus familias agens: *Indulgentibus namque maritis, & auro abundante & multa purpura usa sunt, quo formam suam concinniores efficerent: summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt.*

Ceterum, meretricum quæstum vectigali obnoxium esse Caligula voluit, tributumque illud primus instituit; cuius ad hæc usque tempora exemplum manere dicitur. Sic enim Tranquillus in ejus vita scribit a: *Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava, ex capturis prostibulorum quantum quæque uno concubitu mereret: additumque ad caput legis, ut publico tenerentur, qua meretricium, quæve lenocinium fecissent. Meminit ejus*

& Lam-

a cap. 40.

De Ju

& Lampridius

ait, *vectigal*

rum, in sacrum

sumptibus publi

tri, circi, amph

vit. Cui non

quoque Con

exigi consue

pellabatur.

sublatum est

magno studi

leri curavit,

candiq; facu

Porro, me

vilis, aut cetr

rant. Plautus

Eunt depressur

Et ego, & ma

mus.

Livius, lib. 3,

Hyspala, Fe

ancillula adsu

numissa erat

Lamprid. in

cunctis lenoni

mist. Ac pla

temporibus

b Zonar. 10.

ceph. hist.

ivili antiquita-
sime compro-
odo, & palla-
ore, differen-
em, ut Servius
onis nigra co-
probabatur:
nem modo re-

m abscondente

us familias a-
ue maritus, &
purpura use
innuorem ef-
fensia capillos

quæstum ve-
gula voluit,
instituit; cu-
a exemplum
Tranquillus
lorum diur-
apturis pro-
mo concubi-
caput legis,
meretricium,
emunit ejus
& Lam-

& Lampridius in Alexandro. *Lenonum*,
ait, *vectigal*, & *meretricum*, & *exoletor-
um*, in sacrum ararium inferri vetuit, sed
*sumptibus publicis ad instaurationē thea-
tri, circi, amphitheatri, & ararii, deputa-
vit*. Cui non absimile tributum in urbe
quoque Constantinopolitana pendi &
exigi consueverat. *Χερσίοπνεγ* id ap-
pellabatur. Quod tandem ab Anastasio
sublatum est b: qui omnes ejus tabulas
magno studio conquistas flammis abo-
leri curavit, ut ejus instaurandi revo-
candi; facultatem posteris præcideret.

Porro, meretrices ut plurimum ser-
vilis, aut cæte libertinæ conditionis e-
rant. Plautus, *Cistell. Act. I, sc. I*:
Eunt depressum, quia nos sumus libertinae.
Et ego, & mater tua, amba meretrices fui-
mus.

Livius, lib. 39: *Scortum nobile, libertina*
Hyppala, Fecenia, non digna quæstu cui
ancillula adsueverat, etiam postquam ma-
numissa erat, eodem se genere tuebatur.
Lamprid. in Heliogabalo: *Meretrices à*
cunctis lenonibus redemit saepe, & manu-
misit. Ac plane senatusconsulto, Tiberii
temporibus facto, quæstum corpore fa-

H cere

b Zonar. tomo 3. *Annal. in Anastas. Ni-*
ceph. hist. Eccles. lib. 16, cap. 40.

cere & mulieres vetitæ sunt, quarum avus pater maritusve equo publico meruisset. Tacitus, lib. 2: *Eodem anno gravibus decretis libido foeminarum coercita est; cautumque, ne corpore questum faceret, cui avus, aut pater, aut maritus, eques Romanus fuisset.*

Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγων non inutilis. Ut igitur ad legis interpretationem redeam, sive in summæniæ, cella, & fornice, mulier corpus suum vulgaverit, sive alibi, ut cum imperatoribus loquar, venalem & formam exhibuerit, & prostitutam meretricio more vulgo se præbuerit, lege Julia notatur. *Palam* enim hic accipimus, *passim*, &, *sine delectu*. Nec interest, pecunia accepta, an sine questu palam se prostituerit. Quæ vero cum uno, aut item altero, licet pecunia accepta, se commiscuit, in eadem causa non est. Nec vero ea tantum, quæ palam questum corpore facit, sed &, quæ aliquando fecit, licet facere desierit, ab ingenuorum nuptiis repellitur. Non enim contracta ex antea vitæ turpitudine macula, poenitentia aboletur. Addit Ulpianus, hujus loci interpretationem per-

c in l. si ea. C. ad l. Inl. de adult.

sequens, ei ne paupertatis, piffimam vitam illi Terentiana vit parare divi neste pauper v

Prohibebat adulterio degebat lex, ut post deprehendit adhuc ramentione, quam tracta oberat nec infamiae, plestitur muliata, subijciat prehensa est, lia de maritan Non distingu adulteris, a Proinde siveprehendisse parris, vel ma prehensa sit. ba legis. Atque peccarit, a enim integr

d. l. palam. §. nup. c.

sequens, ei non ignosci, quæ, obtentu paupertatis, quasi egestate coacta, turpissimam vitam elegit, similis Chrysidæ illi Terentianæ, quæ se inhoneste optavit parare divitias, quam in patria honeste pauper vivere.

Prohibebantur præterea ingenui in adulterio deprehensas ducere. Nec exigebat lex, ut damnatæ essent. Igitur, etsi post deprehensionem absolutæ essent, adhuc tamen illis nota ex ipsa deprehensione, quam solam lex spectabat, contracta oberat *d.* Enimvero, nec pœnæ, nec infamiæ, quæ ob crimen adulterii plectitur mulier non accusata, nec damnata, subjicitur *e.* etsi nuptiis ejus, si deprehensa est, abstinere ingenuos lex Iulia de maritandis ordinibus præciperet. Non distinguimus hic, ut in *l. Julia de adulteriis*, a quo, vel ubi, deprehensa sit. Proinde sive maritus, sive quis alius, deprehendisse proponatur, & sive in domo patris, vel mariti, sive alibi, usquam deprehensa sit, erit notata, secundum verba legis. Atque hæc ita de ea, quæ sponte peccarit, accipienda sunt. Vim passam enim integræ existimationis esse, nec

H 2 nuptias

d. l. palam. §. qua in adulterio. D. de ritu nup. e. l. etsi. C. ad l. Iul. de adult.

nuptias ejus aliis interdicti, merito placuit *f.* Damnatam porro ex causa veri adulterii commissi ducere uxorem, etiam lex Julia de adulteriis vetabat. Quinimo factum hoc pro adulterio vindicabat *g.* Ob aliam vero causam lege Julia damnata, veluti quod domum præbuisset, pretiumve pro comperto stupro accepisset, impune ducebatur *h.* Quamquam senatusconsulto postea ex nuptiæ senatoribus interdictæ videantur *i.* Maritus plane, ream adulterii à se jure mariti vel extranei postulatam, post abolitionem denuo uxorem ducere, & quidem citra legis Julię pœnam, potuit *k.* Is enim in eam legem committit, qui vel publico judicio damnatam in matrimonio habet, vel adulteram sciens, ut ignorantiam simulare non possit, retinet uxorem *l.* Ab extraneo vero adulterii rea, nec ante damnationem uxor, duci potest *m.* Bene itaque Papinianus, cum

Mæ-

f. l. *foedissimum.* C. ad l. *Iul. de adult.* g. l. *mariti.* §. 1. D. ad l. *Iul. de adul. l. castitati.* C. eo. tit. l. *auxilium.* D. de *minoribus.* h. d. l. *mariti.* §. 1. i. d. l. *palam.* §. *senatus.* D. de *ritu nup.* k. l. *generali.* §. *ream.* D. de *nup.* l. l. *sine metu.* C. ad l. *Iul. de adult.* m. l. *reas.* D. de *ritu nup.*

Mævius, in a
natus, candi
natam uxore
eique morien
respondit n,
stare, neque
lierem, sed a
terque, si ta
instituisset, a
reditatem au

Verum e

Julię & Pa
sumus, è re
rem uxoria
venio autem,
dem à Iustini
nuptias, qua
xore quinqu
se improbat
lib. 1. de fall
sexagenarius
bulam impos
liberorum? A
ra criminis l
rius legimus.
tam scemina
accuratissim
secunda, d
n l. Clau
de his qua u

Mævius, in adulterio Sempronix damnatus, eandem Semproniam non damnatam uxorem duxisse proponeretur, eique moriens hereditatem reliquisset, respondit *n*, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucrum ad mulierem, sed ad fiscum, pertinere. Similiterque, si talis mulier virum hæredem instituisset, ab eo, quasi ab indigno, hæreditatem auferri.

Verum enimvero, quando in legis Iulix & Papiæ explicationem ingressi sumus, è re est, reliqua ejus capita ad rem uxoriæ pertinentia persequi. Invenio autem, legibus illis (quod tandem à Iustiniano abrogatum est) eas nuptias, quas vir sexagenarius cum uxore quinquagenaria contraheret, fuisse improbatas *a*. Unde scite Lactantius, lib. 1. de falsa rel., cap. 16; *Vtrum, ait, sexagenarius factus est, & illi lex Papia sibi-
bulam imposuit? an impetravit ius trium liberorum?* Ac plane Apuleio inter cetera criminis loco objectum ab adversariis legimus, quod sexaginta annos natam fœminam duxisset: idque factum accuratissime ille, Apolog. pro se ipso secunda, diluit ac purgat. Improbabat *n* l. Claudius. D. H3 autem
de his qua ut indign. a l. penult. C. de nups.

autem lex ejusmodi nuptias, tanquam liberorum quærendorum causa minime contractas, veroque conjugii fructu ac fine destitutas. Hoc enim in illis legibus condendis agebat Augustus, ut exhaustam bellis civilibus civitatem sobole repleret. Sexagenarius autem ut generandi, ita quinquagenaria pariendi impotens esse vulgo existimatur *b.* Aristoteles quidem certe in Politicis *c* finem gignendi ut plurimum viris septuagesimum annum adferre, mulieribus vero quinquagesimum scribit. Itaque Dionysius Halicarnassæus, lib. 4, eorum sententiam refellens, qui Lucium & Aruntem Tarquinius Tarquinii Prisci fuisse filios, non nepotes, credunt, id admitti non posse, argumento ejusmodi docet: *Ἡ γυνὴ δὲ πέντε ἑτεσὶν ἢν αὐτῇ νεωτέρῃ. καὶ ὡς περ εἰκὸς. ἐξ ὁδομηγρόν αὖν δὴ πᾶς καὶ πέμπτον εἶχεν ἔτ' αὖ, ὅτε ἐπέθνησκε Ταρκύνιος, ἐπὶ δὴ τὴ νεώτερον τῶν ἡμῶν ἑσχατὸν ἐκύνησεν. ἔτ' αὖ ἔχουσα πέντηκστόν. παρῶν τέρῳ γὰρ ὅτε ἐπικύσκειται τέττε τῷ χρόνῳ γυνή, ἀλλ' ἔστιν αὐταῖς τῶν ἀδινῶν ὅρ' αὖ, αἷς οἱ αὐτ' ἐξηχμήτες γράφουσιν.* Sed & idem Aristoteles *d*, in libro de Natura Animalium, raro

con-

b l. si sterilis. *D. de actio. empt. l. si major. de legit. C. haredi. c lib. 7. cap. 16. d lib. 1.*

contingere, ut annum vir quinto & sex vires consumi Halicarnassæus citavi, libro : *καὶ μὲν τὸ τῶν ἐπὶν ὁδομηγρόν τοῖς αὐτοῖς ἔτ' αὖ* propter apud Eutyclus se re venerea jam submotis, le Annos natum sibiimus seu maritum scortariet Cum eo nos h Similiter M phis, Dem ceret, Satin', ait, f Ego novus & sexag Fiam? Mulierem annum nov finit f, maj

c. Scena ulti

contingere, ut ad septuagesimum usque annum vir generet: frequentius vero quinto & sexagesimo anno generandi vires consumi, tradit. Ideoque Dionysius Halicarnassæus, in eo, quem paullo ante citavi, libro: Ἄνω δὴ γίνεται πάλιν ὁ γάμος τῷ Ταρκυνίᾳ μικρὸν ἀπολείποντος ἐπὶ τῶν ὀγδοήκοντα. καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις τοῖς ζωτικῷ ἔχουσιν ἡλικίαν ἅπας. Quapropter apud Plautum, Mercatore e, has Eutychus senibus sexagenariis, quasi a re venerea jam per ætatem exclusis ac submotis, leges dicit:

Annos natus sexaginta qui erit, si quem scibimus

Seu maritum, siue hercle adeo cœlibem scortarier,

Cum eo nos hic lege agemus.

Similiter Mitio apud Terentium, Adelphis, Demæ suadenti ut uxorem duceret,

Satin', ait, sanus es?

Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo

Fiam?

Mulierem vero post quinquagesimum annum non parere, Plinius absolute definit f, majoremque partem quadrage-

H 4

fimo

e Scena ultim. f lib. 7 Natur. histo. cap. 14.

fimo profluvium genitale sistere. Solinus quoque, post annum quinquagesimum omnium mulierum fecunditatem conquiescere, in Polyhistore tradit. Ac plane, quibus cruor menstruis interval-
lis fluere destitit, eas jam concipere non posse, ab auctoribus medicinæ constanter affirmari, B. Augustinus auctor est g. Subjicit vero Plinius, Masinissam regem post octoginta sex annos filium genera-
visse, qui Methymnus appellatus sit. Cui & Valerius Maximus h, & Florus i, & Solinus, consentiunt. Quod de eo mi-
nus mirum videtur, quem vel ante om-
nes homines robore senectæ admi-
rabilem fuisse, literarū monumentis pro-
ditum est. Qui, quemadmodum Cicero
refert, in libro quem de senectute scri-
bit, vel nonaginta annos natus, nullo
unquam imbri, nullo frigore, ut capite
operto esset, adduci potuerit, & pedi-
bus iter ingressus, in equum omnino
non ascenderit. Sed & Catonem Cen-
sorium idem Plinius k, cum Solino, o-
ctogesimo exacto anno filium è Salonii
clientis sui filia, avum Catonis Uticen-
sis, procreasse scribit. Unde Plutarchus,
in

g lib. 3. contra Julian. Pelag. h lib. 8. c. 14.
i in epitome Livii li. 50. k lib. 7. cap. 13.

in ejus vita.
& ad idu-
stinus suis ten-
& quatuor ag-
sibi Lyrissian-
leges, quæ in-
stant, non q-
lienam à nu-
memorant
suscipiendor-
adficiendam
hic succurri
Max. narrat
lis, testamen-
tis, quæ iis ira-
fensi admodum
ejus judicium
balle. Nam
lios habere
procreando
jugium inte-
noluit. Eleg-
tri jam effec-
ti, civitatis
rogari violan-
ceptis vim a-
minime ad-
darum cau-

l lib. 3. contr

in ejus vita, nuptias eum contraxisse
 & καθ' ἡλικίαν, ait. Beatus quoque Augu-
 stinus suis temporibus senem octoginta
 & quatuor agentem annos ad libidinem
 sibi Lyristriam emisse refert *l.* Verum ea
 leges, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, spe-
 ctant, non quæ ἐν τῷ ὀλίγῳ. Et ideo a-
 lienam à nuptiis contrahendis superius
 memoratam ætatem, velut liberorum
 suscipiendorum spe destitutam, præmiis
 adficiendam non existimarunt. Atque
 hic succurrit, quod de Augusto Valerius
 Max. narrat *m.* aditum eum à Trachal-
 lis, testamento Septitiæ matris præteri-
 tis, quæ iis irata, jam pariendi impotens,
 seni admodum nupserat, tam supremum
 ejus judicium, quam nuptias, impro-
 basse. Nam hereditatem maternam fi-
 lios habere jussit, dotemque, quia non
 procreandorum liberorum causa con-
 jugium intercesserat, ad virum pertinere
 noluit. Eleganter itaque Dionysius ma-
 tri jam effoctæ, nuptias juvenis appeten-
 ti, civitatis quidem leges à tyranno ab-
 rogari violariq; posse, naturæ vero præ-
 ceptis vim adferri, nuptiarum in ætate
 minime ad eam rem idonea concilian-
 darum causa, non posse, respondit. Qua

H 5

de re

1 lib. 3. contra Julian. Pelag. m. lib. 7. ca. 7.

de re verba Plutarchi in Solone subjicere, operæpretium fuerit. Ο' μὲν γὰρ, ait, Διονύσιος, ἀξιώσης τ' ῥοητὸς αὐτῷ διήνηαι ἐν τ' πολιτῶν πρὸς γάμῳ, ἔφη, τῷ μὲν τῆς πόλεως νόμος λελυκέναι τύραννον, τῷ δ' τ' φύσεως ὅτι εἶναι δυνατὸν βιάζεσθαι γάμους νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν. Quo loci in ejusmodi intempestivas imparesque nuptias ita invehitur: Εἰν ταῖς πόλεσι τ' ἀπειρίαν βούτῳ εἰ δότεον, εἰ δὲ πελοπτεῖον εἰώρεται καὶ ἀχαρίστες ἐπιπλοκαί, καὶ μηδὲν ἔργον γαμήλιον ἐχέουσας, μηδὲ τέλει. Αἰσθὰ γέροντες νέων ἀγαμέμνων φαίη τις ἂν ἐμμελής ἄρχων ἢ νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φιλοκτήτην. Εὐγ' οὐκ αἰς γαμῶν ἐχεις, πάλας. Καὶ νέων ἐν δαμωπῇ, πλοκαίαις πρὸς εὐπιδό, ὥστε οἱ πέρδικες διπλὴ σιωπῆας παχυρόμοι, ἐξανδρῶν, μετρίκῃ πρὸς παρθένον νέμφῳ αἰδρὸς δεομένῳ. Enimvero, huic, de quo agimus, legis capiti, Claudium Cæsarem obrogasse legimus, cum comperisset, etiam sexaginta annos natis, aut eo amplius, generandi vires inesse. Sic enim Suetonius in ejus vita n : Capiti Papia Popea legis, à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto, obrogavit. Obrogari enim dicitur, cum prior lex, alia lege lata, postea aliqua ex parte commutatur.

Quod

n cap. 23.

Quod circa Plutarchi in Solone subjicere, operæpretium fuerit. Ο' μὲν γὰρ, ait, Διονύσιος, ἀξιώσης τ' ῥοητὸς αὐτῷ διήνηαι ἐν τ' πολιτῶν πρὸς γάμῳ, ἔφη, τῷ μὲν τῆς πόλεως νόμος λελυκέναι τύραννον, τῷ δ' τ' φύσεως ὅτι εἶναι δυνατὸν βιάζεσθαι γάμους νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν. Quo loci in ejusmodi intempestivas imparesque nuptias ita invehitur: Εἰν ταῖς πόλεσι τ' ἀπειρίαν βούτῳ εἰ δότεον, εἰ δὲ πελοπτεῖον εἰώρεται καὶ ἀχαρίστες ἐπιπλοκαί, καὶ μηδὲν ἔργον γαμήλιον ἐχέουσας, μηδὲ τέλει. Αἰσθὰ γέροντες νέων ἀγαμέμνων φαίη τις ἂν ἐμμελής ἄρχων ἢ νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φιλοκτήτην. Εὐγ' οὐκ αἰς γαμῶν ἐχεις, πάλας. Καὶ νέων ἐν δαμωπῇ, πλοκαίαις πρὸς εὐπιδό, ὥστε οἱ πέρδικες διπλὴ σιωπῆας παχυρόμοι, ἐξανδρῶν, μετρίκῃ πρὸς παρθένον νέμφῳ αἰδρὸς δεομένῳ. Enimvero, huic, de quo agimus, legis capiti, Claudium Cæsarem obrogasse legimus, cum comperisset, etiam sexaginta annos natis, aut eo amplius, generandi vires inesse. Sic enim Suetonius in ejus vita n : Capiti Papia Popea legis, à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto, obrogavit. Obrogari enim dicitur, cum prior lex, alia lege lata, postea aliqua ex parte commutatur.

o Tit. 16.

Quod circa Papiam legem senatusconsulto Claudiano factum esse, ex Ulpiani fragmentis liquet, in quibus o ita est: Sed Claudiano senatusconsulto major sexagenario, si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebuntur, ac si minor 60 annorum duxisset uxorem. Quod si major quinquagenaria minori sexagenario nupisset, impar matrimonium appellabatur, nec ad capiendas hereditates vel legatas dotes proficiebat. Plane, postquam conjuges, supra sexagesimum masculi, supra quinquagesimum fœminæ, in matrimonio perstitierant, solidum inter se capere, perinde ac si liberos suscepissent, eodem Ulpiano teste, poterant: cum imputari eis nihil posset, quorum conjunctio ad ætatem à prolis generatione alienam pervenisset. Et hoc beatus Augustinus significat, cum ait p: Pro modo nunc temporis, quo longe brevius spatio vivunt homines, intra centum annos amborum generare posse dicuntur. Si vero in summam ducti amborum anni centenarium numerum exceßerint, sic asseverantur non posse filios procreare, etiam si fœcunda sit mulier. Et fluentibus adhuc muliebribus possit ex juvene: ut jure etiam fuerit constitutum,

nequa

o Tit. 16. p Lib. 3 contra Iul. Pelag.

*nequaquam jus liberorum haberet, nisi cū
amborum anni computatiq̃ simul adducti
centenos transisse docerentur. Sic enim lo-
cum emendo, fretus Ulpiani auctorita-
te, qui tum inter se conjuges solidum
cepisse scribit, cum lege Papia finitos an-
nos excessissent, id est, vir annos sexa-
ginta, uxor quinquaginta. Ius enim li-
berorum, cujus Augustinus meminit, ad
solidi capionem, de qua apud Ulpianum
agitur, pertinet. His & alius ad rem fa-
ciens ejusdem Augustini locus adjun-
gendus est ex lib. 1. Quæst. in Genesin. in
quo ita est: Sic enim medici tradunt, quo-
niam, cujus corpus viri secundum hoc jam
defecit, ut cum femina proVectioris ætatis,
quamvis menstrua adhuc patiatur, gene-
rare non possit, de juvencula potest. Et rur-
sus mulier, qua jam proVecta ætatis est,
quamvis adhuc menstrua fluant, ut de se-
niore parere non possit, de juniore potest.*

Alio præterea, quemadmodum Ul-
pianus auctor est *a*, legis Juliæ de mari-
tandis ordinibus capite, tutor à Prætorē
urbano ei mulieri virgini, quam ex ea
lege nubere oportebat, dari jubebatur
ad dotem dandam, dicendam, promit-
tendamve, si legitimum tutorem pupilla

non

a Tit. de tutel.

non habebat.
idem alias b
tem dandam
oportere; veru
ta est. Ut enim
de nuptiis Ph
trimonio cop
mina nullis l
Ius, lib. 2. Sc
recedit, aut
ideo vel ante
Sed & ad do
dæ quoque
potest. Plane
tutoris curato
gitur, eo que
suo recte nub
nin. rescripte
officium cur
pupilla perti
suo potest. V
tuendam tu
Quod si cur
dandæ causa
promississet
ferrent, ipsi
non valere

b l. non tam

c Tit. 21.

non habebat. Eoque pertinet, quod idem alias *b* scribit, non tantum ad dotem dandam nupturæ curatorem dari oportere; verum etiam ei quæ jam nupta est. Ut enim Martianus Capella, lib. 9 de nuptiis Philologiæ scribit, etiam matrimonio copulato dotem dare viro fœmina nullis legibus prohibetur. Et Paulus, lib. 2 Sententiar. *c*, *Dos*, ait, *aut antecedit, aut sequitur matrimonium. Et ideo vel ante nuptias, vel post, dari potest.* Sed & ad dotem augendam, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari potest. Plane in nuptiis contrahendis tutoris curatorisve consensus non exigitur, eoque spreto pupilla pro arbitrio suo recte nubit. Et ita Verus & Antonin. rescripserunt *d* in hæc verba: *Ad officium curatoris administratio rerum pupilla pertinet: nubere autem arbitrio suo potest.* Verum ei ad dotem constituendam tutor ex lege Julia dabatur. Quod si curator generalis, vel dotis dandæ causa constitutus, amplius doti promississet quam facultates mulieris ferrent, ipso jure eam promissionem non valere, Terentius Clemens lib. 4

ad le-

b l. non tantum. D. de tutor. & curat. dat.
c Tit. 21. d l. sciendum. D. de ritu nupt.

ad legem Juliam & Pap. scribit *e*, quod lege rata non habeatur auctoritas dol malo facta. Qui locus perspicue indicat, lege Julia id fuisse comprehensum. Nec tamen tota obligatio, sed tantummodo, quod superfluum est, & amplius promissum quam promitti oportuerit, infirmabitur. Inutilis enim adjectio utilem dotis constitutionem vitare non debet. Quemadmodum & immodica donatio non omnino, sed quatenus duntaxat legis modum excedit, revocatur *f*. Potest vero mulier omnia bona sua in dotem dare: nec ulla lege hoc prohibitum reperitur *g*. Sed si in eo capta circumventaque est, quod ampliorum grandioremq; quam natalium splendor & viri dignitas postularer, dotem dederit, restitutionis auxilium probe implorat *h*. Cæterum separabat lex dationem dotis, dictionem, & promissionem. Dictionem quidem ita Caius

in In-
c l. sine generalis. D. de jure dot. § l. 1. et
mih. D. de donationibus. l. sancimus. in
prin. & §. sin autem. Cod. eod. tit. g l.
nulla. Cod. de jure dot. l. mulier. D. eo-
dem Co. tit. h l. si ex causa. §. i. D. de
min. l. un. C. si adversus dotem.

in Institur. frag
 alia obligatio
 terrogatione co
 mulier, siue spo
 futura, dotem
 bus rebus, qua
 non solum in
 obligabitur,
 ipsius mulieri
 marito in dot
 persona nulla
 possunt diction

Sed ad al
 Julia de mari
 dum, Paulo te
 liberto in hoc
 rem duceret;
 do nuptias c
 Eodemque le
 to, qui liber
 bant, injuria
 re, vel nuber
 bantur *l. Fui*
 eadem lege co
 adfirmare po
 faciendi potes
 pfit, invito p

i lib. 2, cap. 9
 jure patro

scribit e, qui in Institut. fragment. explicat i: Sunt & alia obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi possunt. id est, ut, si mulier, sive sponso, sive jam marito uxor futura, dotem dicat quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater ejus, & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam debebat, marito in dotem dixerit: Quæ tantum tres persona nulla præcedente interrogatione possunt dictione dotis legitime obligari.

Sed ad alia pergamus. Lege etiam Julia de maritandis ordinibus, jussurandum, Paulo teste k, remittebatur, quod liberto in hoc impositum erat, ne uxorem duceret; libertæ, ne nuberet; si modo nuptias contrahere recte vellent. Eodemque legis capite tricesimo quinto, qui liberos, quos in potestate habebant, injuria prohibebant uxores ducere, vel nubere, per magistratum cogebantur l. Fuisse quoque hæc fere verba eadem lege comprehensa, non temere adfirmare posse mihi videor. Divortii faciendi potestas liberta, quæ patrono nupsit, invito patrono ne esto: Sed, quandiu patro-

i lib. 2, cap. 9. k l. adigere. §. ultim. D. de jure patro. l l. capite. D. de ritu nupt.

patronus eam uxorem esse velit, & uxor esse velle debeat. Quæ verba ex duobus Ulpiani locis *m*, ex lib. 3 adl. Jul. & Pap. sumptis, perspicue eliciuntur. Idem etiam alias *n*, *Si liberta*, ait, *ab invito patrono divertit, lex Iulia de maritandis ordinibus, retinet istam in matrimonio, dum prohibet alii nubere invito patrono*. Indequæ etiam rescriptum Alexandri interpretandum est. ita habet *o*: *Liberta tua, ducendo eam uxorem, dignitatem auxisti, & ideo non est cogenda operas tibi prestare, cum possis legis beneficio contentus esse, quod invito te alii non possit justè nubere*. Patronum autem in hac lege accipimus, eum qui ex servitute sponte manumisit, vel filium ejus: sed, an is, qui ex causa fideicommissi manumisit, hoc idem jus habeat, quæri potest. Hic enim pro patrono habetur, quamquam plurimum ab eo qui nulla necessitate cogente gratuitam præstitit libertatem, differt. Nec enim magnam ei gratiam libertus debet, qui vel nolente eo ad libertatem rapitur. Ideoque operas ei imponere, ut est ab Adriano rescriptum, in ipsa
ma-
m l. in eo jure. D. de rit. nupt. l. ul. D. de
divort. n l. un. D. unde vir & ux.
o l. liberta. C. de op. libert.

manumissione
 ris filius ejus
 tre ea mente, u
 beret, gravatur
 manumitti eum
 heredi extrari
 non cogatur
 sed &, si pro
 dabitur; qu
 non potuerit
 libertatem de
 bus supremis
 commissum r
 tos effici à qu
 gari non pote
 eos patronoru
 vindicant t. N
 reverentiam p
 gere possunt
 vocare non
 berum libert

p l. ut jussur. s
mater. C. de
D. de bon. l.
oper. libert
com. lib. t.
u l. mater
D. de in j.

manumissione non potest *p*, nisi testatoris filius ejusmodi fideicommisso à patre ea mente, ut plenum jus patroni haberet, gravatus sit *q*. In tantum, ut & si manumitti eum ita testator, ut operas heredi extrario promitteret, voluerit, non cogatur manumissus promittere: sed &, si promiserit, in eum actio non dabitur; quod juri publico derogare non potuerit, qui fideicommissariam libertatem dedit *r*. Et tamen, eos, quibus supremis judiciis libertas per fideicommissum relinquitur, eorum libertos effici à quibus manumittuntur, negari non potest *s*. Sed non per omnia in eos patronorum jura sibi manumissores vindicant *t*. Nam honorem quidem & reverentiam patronis debitā ab iis exigere possunt *u*; & in jus sine venia eos vocare non conceditur *x*; & ad impuberum libertorum legitimam tutelam,

ut po-

p l. ut justur. §. rescript. D. de op. liber. l. mater. C. eodem tit. q l. qui ex causa. D. de bon. libert. r l. cerdonem. D. de oper. libert. s l. hi quibus. C. de fideicom. lib. t l. nequaquam. D. de excus. tut. u l. mater. C. de op. lib. x l. is quoque. D. de in jus voc. & d. l. nequaquam.

utpote manumissores, vocantur *γ*, & tam contra tabulas, quam ab intestato, ad libertorum bona veniunt *ζ* quasi patroni. Ceterum nec operas imponendi, ut dixi, nec ingratos libertos accusandi jus habent *α*, nec alimenta eis præstare liberti coguntur *β*. Magis est itaque, ut nec legis hujus beneficium habeant, qui necessitate coacti manumiserint. Idque ita constitutum fuisse, Marcellus lib. 3 ad l. Jul. & Pap. scribit *c*. Cui & Modestinus assentitur *d*. & merito: cum magis debitam libertatem præstitisse, quam ullum beneficium in mulierem contulisse, videantur. Diversa longe ejus, qui hac lege emit ut manumittat, causa est. Hic enim si manumiserit, ut patronus, hoc jus habebit *e*, propterea quod sponte sua hanc legem subiit, quam ei ab initio recusare integrum erat. Quamobrem & ali hic à liberto, si egestas premat, debet, & in jus voca-

γ l. 3. D. de leg. tutor. *ζ* l. qui ex causa. D. de bon. lib. l. 1. C. de bon. poss. cont. tab. *α* l. 1. C. de libert. & eorum liber. *β* l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. D. de lib. adgn. *c* l. proxime. D. de rit. nup. d. l. pen. D. de divort. *e* l. in eo. §. 1. D. de rit. nupt.

vocari sine ver
omnino legitim
nanciscitur. *e*.
si, cessante eo,
servus ad libe
enim vindicta
tamen, & hun
quippe qui pa
potestas legis
pleverit, non
da ademerit *g*
nummis emit
non habetur
ingratum acc
exigere, nec al
bona ejus con
potest *i*, licet
in jus vocari c
fidem fregerit
certe accipit

e l. 3. §. sed si
hac lege. D.
de suis & le
patron. *g*
vindict. l. u
h l. in eo. I
de oper. lib
à liberti. D
k l. sed si h

vocari sine venia non potest, & omnia omnino legitimorum patronorum jura nanciscitur *e*. Sed an idem servabimus, si, cessante eo, ex constitutione D. Marci servus ad libertatem ereptus sit? Non enim vindictam imposuit. Propius est tamen, & hunc quoque lege contineri: quippe qui patronus existimeretur *f*, cum potestas legis factum manumissoris suppleverit, non etiam patronatus commoda ademerit *g*. Plane, qui ancillam suis nummis emit, pro patrono in hoc jure non habetur *h*, sicut nec libertum ut ingratum accusare, nec operas ab eo exigere, nec alimenta desiderare, nec ad bona ejus contra tabulas admitti jure potest *i*, licet honos ei servetur, ut nec in jus vocari citra veniam, si modo non fidem fregerit, queat *k*. Patronus hic certe accipitur &, qui collusionem de-

rexit

e l. 3. §. sed si hac. D. de bon. lib. f l. sed si hac lege. D. de in jus vo. l. 3. §. is plane. D. de suis & legit. l. servum. in fi. D. de jure patron. g l. caussa. §. 1. D. de manum. vindict. l. ult. C. si mancip. ita fuer. ali. h l. in eo. D. de rit. nup. il. si tuis. C. de oper. libert. l. si quis à liberis. §. si quis à liberti. D. de lib. adgn. l. 1. C. de bo. lib. k l. sed si hac lege. D. de in jus vo.

textit per quam in ingenuitatem quis ex libertinitate obrepserat. Fraude enim hac patefacta ejus libertum effici eum, minime dubium est *l. Sed & si quis prejudicio patronus pronuntiatus est, cum alioquin non esset, pro patrono haberetur m.* In hac enim causa sententiam jus facere receptum est. Aliter atque de eo dicendum est, qui se patronum esse juravit. Nec enim in hac parte, nec quod ad successionis jura attinet, pro patrono habetur *n.*, tametsi in jus vocari sine venia non possit. Quod si filiusfamilias, jussu patris, vel consentiente eo, non castrensis peculii ancillam manumiserit, existimo, etiam patrem legis beneficio fruiturum, quandoquidem manumisisse ipse videtur, & patronus est *o.* Quod si filiusfamilias in castris quaesitam ancillam manumiserit, ei legis hujus beneficium competet, cum suam, non patris libertam, eam fecerit *p.* Quod & ab Adriano rescriptum dicitur.

11. *adoptivum. §. patronum. D. de in jus vo. l. 4. D. de collus. deteg. m l. adoptivum. §. 1. D. de in jus voc. n l. si juravero. D. de jure patron. o l. si consentiente. D. de manumissionib. l. pater. D. de manum. vind. p l. in eo. D. de rit. nup.*

dicatur *q.* Et ce
vi in familia
nec in his juris
Quaestitum est, a
munem libert
mittatur. Quo
ius lib. 9 ad l.
tra tamen ali
tentiam mag
ejus liberta fi
que sit. Nam
parte nostrum
Filio etiam p
nam, eandem
legis, idem ju
tur *x.* Quod si
ram alter frate
idem jus no
juris in huj
adsignatione
Ea est *x* atq
secura esset.
ductum est.
lex loquitur,

*q l. servum. I.
filius fa. D.
nup. §. l.
D. de rit.
D. de adsi*

licitur q. Et certe castrensis peculii ser-
vi in familia patris non computantur,
nec in his juris quicquam pater habet.
Quæsitū est, an, qui sibi cum alio com-
munem libertam duxit, ad hoc jus ad-
mittatur. Quod negasse Javolenum Ca-
sius lib. 9 ad l. Jul. & Pap. retulit r. Con-
tra tamen alios sentire. Quorum sen-
tentiam magis probat, propterea quod
ejus liberta sit, quamvis alterius quo-
que sit. Nam quod commune est, pro
parte nostrum esse negari non potest s.
Filio etiam patroni in libertam pater-
nam, eandemque uxorem, ex sententia
legis, idem juris, quod patrono ipsi, da-
tur t. Quod si fratri suo à patre adsigna-
tam alter frater uxorem duxerit, hoc
idem jus non habebit u. Nihil enim
juris in hujusmodi liberta habet, quæ
adsignatione fratris perinde propria fa-
cta est x atque si ab eo libertatem con-
secuta esset. quod senatusconsulto in-
ductum est. Ceterum, de nupta liberta
lex loquitur, nec ad sponsam pertinet.

Et

q l. servum. D. de jur. patr. l. 3. §. si quis
filius fa. D. de bo. lib. r l. illud. D. de ri.
nup. § l. servi. §. 1. de legat. 1. r l. filio.
D. de rit. nup. u d. l. filio. §. ult. x l. 1.
D. de adsign. lib.

Et ideo sponsalium conditioni invito patrono renunciare liberta potest, nec cum alio connubium amittit *γ*. Interdum plane, quæ de nuptiis statuuntur, ad sponsalia porriguntur: nimirum, ubi eadem ratio utrobique versatur. veluti, inter quos nuptiæ prohibentur, inter eos quoque sponsalia, utpote viam ad matrimonium facientia, prohibita intelliguntur *ζ*. At, quod de nupta constitutum est, non protinus ad sponsam producendum est, quoniam arctiori vinculo constricta est quæ nupsit, quam quæ dumtaxat desponsa est. Enimvero in ea demum, quæ iuste, legitime, ac civiliter nupta est, lex locum habet. Nam, si ignominiosam libertam suam patronus duxerit, id est, quæ quæstum corpore fecerit, artemve ludicram exercuerit, vel iudicio publico sit damnata, quia contra legem maritus est, legis hujus beneficium non habet *α*. Indignus enim est beneficio legis qui adversus eam commisit *β*. Nec tamen legitime dumtaxat nuptam libertam, sed & eam quæ

γ l. in eo jure. §. hoc caput. D. de ritu nup.
z l. oratio. D. de sponsalib. a l. filia. §. i.
D. de ritu nupt. b l. auxilium. D. de
minorib.

que quæ in co
 sit, sententia le
 est. Igitur, qu
 bro primo ad
 concubinato p
 discesserit, e
 quippe cum h
 tam concubi
 bere.

Ait lex, In
 accipere debe
 sensit ad divo
 tum nolente
 dicente liber
 sed omnino t
 quoque invite
 sisse non prob
 sum ex tacitu
 veluti in do
 salibus nupt
 consequens
 patrono non
 Rectius enim,
 dicitur quam
 novum vider

c l. i. D. de co
de rit. nup.
procurato
g l. in spon

que quæ in concubinato solum patroni sit, sententia legis adprehendi notandum est. Igitur, quemadmodum Ulpianus libro primo ad l. Iuliam scribit *e*, quæ in concubinato patroni est, si ab eo invito discefferit, ei connubium adimetur; quippe cum honestius sit patrono, libertam concubinam, quam matrem *fa*. habere.

Ait lex, INVITO PATRONO. Invitum accipere debemus *d* eum, qui non consensit ad divortium. Proinde non tantum nolente & dissentiente vel contradicente liberto divertere non potest, sed omnino sine ejus assensu. Et alias quoque invitus dicitur *e*, qui consensisse non probatur, nisi ubi lex consensum ex taciturnitate & silentio colligit, veluti in dotis repetitione *f*, & in sponsalibus nuptiisve constituendis *g*. His consequens est, ab absente & ignorante patrono non recte libertam divertere. Rectius enim, ait Ulpianus, *hic invitus dicitur quam qui dissensit*. Quod dictum novum videri superficiem solam verborum

*c l. 1. D. de concub. d l. in eo. §. deinde. D. de rit. nup. e l. filius *fa*. §. invito. D. de procuratoribus. f l. 2. §. 1. D. sol. mat. g l. in sponsalibus. in fi. D. de sponsalibus.*

rum insipienti posset; summam tamen rationem habet. Nam, qui contrariam voluntatem contestati, dissensus sui rationes reddiderunt, multo minus habent quod querantur, quam quibus ignorantibus res gestæ sunt: cum iis, quid animi habeant, explicandi facultas non sit data: sperataque ac neglecta sit, quæ exquirenda fuerat, voluntas. Qua de causa multa invitis & dissentientibus aliquibus recte fiunt, quæ his absentibus & ignorantibus facta non tenent. Ut accidit, cum, tribus iudicibus datis, absente uno, ex his duo pronuntiarunt. Quamquam enim, præsentem eo, & invito, duorum, utpote numero superiorum, sententia prævaluisset, quia tamen omnes convenire ad deliberandum oportuit, idcirco quod absente uno gestum est, irritum constituitur *h.* Forsitan enim, si præsens fuisset, qui absuit, rationum suarum pondere ac momento reliquos de sententia deducere & in suam trahere potuisset: quemadmodum de Paphnutio episcopo proditum est *i.*, qui in Niceno concilio, cum universis placeret,

h. l. si duo. D. de re ju. l. si in tres. D. de recept. qui arbitr. i. Socrat. lib. I. cap. II. Sozom. lib. I. cap. 23.

D. I.
ceret, à con
prohibend
cros ordines
solus interce
quos episco
rant, in suar
to igitur, ut
mur, eader
norantis, q
mantis, cau
tui potest, i
sentientibus
inde invitis n
ignorantibus
prohibitio n
ignorantē in
His consequ
prias futere
libertam hu
solvi m: qui
tore furiosus
per dement
contradicere

*k. l. in caussa
ratorib.
l. furiosus
hered. v
de solutio
D. de rit*

ceret, à conjugum usu atque consortio prohibendos eos quoque, qui ante sacros ordines susceptos uxores duxissent, solus intercessit, orationeque sua reliquos episcopos, qui prius aliud senserant, in suam opinionem adduxit. Merito igitur, ut ad legis sententiam revertamur, eadem est patroni absentis & ignorantis, quæ contradicentis ac reclamantis, causa. Generaliterque adeo statui potest, ignorantes eodem cum dissentientibus loco habendos esse; ac proinde invitis nobis fieri ea existimari, quæ ignorantibus nobis fiant, quamquam prohibitio nulla intercesserit *k*. Ideoque ignorantē invito jungi sæpius videas *l*. His consequens est, si patronus post nuptias furere cœperit, ab eo divertendo libertam hujus legis necessitate minime solvi *m*: quoniam nec scire nec consentire furiosus intelligatur, nisi quod, quæ per dementiam patri dotem repetenti contradicere filia non potest, consentire,

I   volun-

k l. in causa. versic. ceterum. D. de procuratorib. 1 l. solvendo. D. de negot. gest. l. furiosus. D. de oblig. & act. l. 3. C. de hered. vend. l. solutione. l. solvere. D. de solutionibus. m l. in eo. §. deinde. D. de ritu nup.

voluntatem ejus affectu paterno sup-
plente benigne, censetur *n.* Quamob-
rem Pomponius infantes & furiosos,
quorum nulla voluntas est, invitos re-
cte dici aiebat *o.*

Ait lex, *POTESTAS NE ESTO.* Quibus
verbis non infectum efficit divortium,
quod jure civili matrimonium solvit,
sed libertæ, quæ divertit, dotis repeti-
tionem, connubiumque, id est, alii jure
nubendi potestatem, adimit: licet con-
stare matrimonium dici non possit, cum
sit separatum *p.* Divertere igitur liberta
potest, & est quidem divortium, confir-
mationemque factæ inter eos donatio-
nis impedit *q.* sed alii nubendi lex ei po-
testatem denegat ac tollit, quandiu eam
animo uxoris & pro conjuge patronus
habeat. Satis enim incivile & inofficio-
sum est, libertam, nuptiis patroni ho-
noratam, & hoc beneficii cumulo au-
ctam, pro arbitrio patronum deserere.
Et ideo bene imperator Alexander *r.*
patronum, qui libertam uxorem duxit,
legis beneficio contentum esse debere
rescri-

n. l. 2. §. voluntatem. D. soluto matr. o. l.
invitum. D. de servit. urb. p. l. ult. D.
de divort. q. l. & ideo. D. de don. int.
vir. r. in l. liberta. C. de oper. lib.

rescripsit, quæ
iuste nubere
non posse, quæ
tantum auctore
sed nec in co
quam haberet
Julianus cen-
mento defici-
binatu à quæ
voluntate p
connubium
cum patrono
dedit.

Ait lex, *Q*
si vel patronus
velle deserit,
nitor. Qual
telligi possit,
desuisse qual
necicium an
tarum cum
quæ consta
non detur,
deprehensi c
stulare, quod
aliam sibi d
aut cum ali

fl. 3. D. de c
luto matr

rescripsit, quod invito eo non possit ea alii iuste nubere. Nec enim dixit, divertere non posse, quia nec hoc lex sensit. Non tantum autem, uxore alii esse non posse, sed nec in concubinato quidem à quocumque haberi huiusmodi libertam posse, Julianus censebat, quæ, hoc impedimento deficiente, jure licito in concubinato à quovis haberetur s. Plane, si voluntate patroni liberta discesserit, connubium cum alio habet, & de dote cum patrono agere potest: quam ei dedit.

Ait lex, QUAMDIV VOLET. Itaque, si vel patronus esse, vel eam conjugem velle desierit, statim legis auctoritas finitur. Qualiqua autem voluntate intelligi possit, patronum animum habere desuisse quasi in uxorem, legis hujus beneficium amittit. Proinde si rerum amotarum cum ea egerit, vel aliqua actione quæ constante matrimonio inter eos non detur, vel accusare eam adulterii deprehensi cœperit, vel alio crimine postulare, quod uxori nemo obiicit, vel si aliam sibi desponderit, destinaveritve, aut cum alia matrimonium contraxerit,

I 2

vel

§ l. 3. D. de concubin. et l. liberta. D. soluto matr.

vel aliam in concubinato habere instituerit, incipit libertæ cum alio connubium esse: quod ea duntaxat ratione ei adimitur, quod patronus sibi eam nuptam velit. Quare, ubicunque vel tenuis intellectus videri potest nolentis nuptam, alteri se liberta vel in matrimonium, vel in concubinatum recte dabit. Ceterum, verba hæc, QUAM DIV VOLET, tractum habent. Unde dubitari potest, si patronus ab hostibus captus sit, statimne hujus legis necessitate liberta solvatur, an etiam expectandum ei sit, dum patronus redeat. Nodus sane hic vindice dignus. In hujus enim quæstionis dissolutione Julianum & Ulpianum in contrarias sententias scissos invenio. Verum ipsamet Ulpiani verba subiicere præstat x: *Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, vereor ne possit ista connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et, qui Iuliani sententiam probant, dicerent, non habituram connubium. Putat enim Iulianus, durare ejus liberta matrimonium etiam in captivitate, propter patroni reverentiam. Certe si in aliam servitu-*

t l. ult. §. ult. D. de divortiis. u l. 3. D. ad se. Tertyl. xl. in eo jure. D. de rit. nupt.

vitutem pat-
bio dissolutione
verba apertis
consultos de
nisse. Capti
mero jure so
causam ded
ctus, jam p
Triphoniu
meis maxime
tamen in ma
lus a: Si q
Si quo casu
dotem dabis
tione, & ab
stipulationem
vi matrimon
nus, specta
tione, dura
sebat, nec
cujus patro
hostibus ca
monium mi
debitam pa
ut existimo
tum, & p

y Novel. 37

D. de ca

D. solut.

vitutem patronus sit deductus, procul dubio dissolutum esset matrimonium. Quæ verba apertissime ostendunt, inter Juris consultos de hac specie minime convenisse. Captivitate enim matrimonium mero jure solvitur, quod is in servilem causam deductus, servusq; hostium factus, jam pro nullo habeatur. Itaque Triphoninus z: *Captivi, ait, uxor, tamen si maxime velit, & in domo ejus sit, non tamen in matrimonio est.* Similiter Paulus a: *Si quis sic stipulatus sit à marito, Si quo casu Titia tibi nupta esse desierit, dotem dabis? hac generali commemoratione, & ab hostibus capta ea, committi stipulationem, eoq; genere bona gratia solvi matrimonium censebatur b.* At Julianus, spreta hac stricta & subtili juris ratione, durare adhuc matrimonium censebat, nec licentiam habere libertam, cujus patronus, idemque maritus, ab hostibus captus esset, ad aliud matrimonium migrare, non tantum propter debitam patrono reverentiam, sed etiã, ut existimo, propter suspensum ejus statum, & postliminii spem. Juliani hæc

I 3

sen-

y *Novel. 37. z l. in bel. §. medio tempore.*

D. de capt. a l. si quis sic stipuletur.

D. solut. matr. b Novell. 37.

sententia expressis verbis in alio Pandectarum capite consignata est, quod apertissimum aut oscitantiae, aut inscitiae Triboniani exemplum est. Ex libro enim 62 Digestorum Juliani hæc verba referuntur *c* sub tit. de Divortiis: *Vxores eorum, qui in hostium potestate pervenerunt, possunt videri nuptiarum locum retinere, eo solo, quod alii temere nubere non possunt. Et generaliter definiendum est, donec certum est, maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium, nisi mallerent ipsæ mulieres causam repudii prestare. Sin autem incerto est, an virus apud hosteis teneatur, vel morte præventus: tunc, si quinquennium à tempore captivitatis exceßerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, ut bona gratia dissolutum videatur pristinum matrimonium, & unusquisque suum jus habeat imminutum, eodem jure & in marito in civitate degente & uxore captiva observando. Sed mihi, dicam ingenue, caput hoc valde suspectum est. Nam vix adduci possum, ut credam, pura esse Juliani omnia verba, quæ sub ejus nomine referuntur:*

quin-

c l. uxores. D. de divort.

DE
quinimmo, à
ti esse indicu
quod tota h
certo, &c. r
quod Alap
stitutum est
ngi rō nīs a
interpretor
ad eam matr
na gratia sit
casum patia
te, si ve rurs
vir in civi
& subtilis r
seruitute al
gente, fortun
aqualitas ac
tatem stare
hac benigni
quamdiu q
fui constan
cedimus, ne
nisi velint
pœnis injus
nuptias do
sione mule
persitne,
persona;
tam viru

quinimmo, à Triboniano aliquid fermē-
 ti esse inditum, credibile est. Movel me,
 quod tota hæc clausula, *Sin autem in in-*
certo. &c. nihil aliud continet, quam
 quod *Ἀπὸρρόδην* ab ipso Justiniano con-
 stitutum est Novell. 22, his verbis, *Ἀλλὰ*
καὶ τὸ τῆς ἀρχιεπισκόπου, &c. id est, ut ego
 interpretor; Captivitatis etiam casus,
 ad eam matrimonii dissolutionem, qua bo-
 na gratia fit, pertinet. Sive enim vir eum
 casum patiatur, uxore in civitate manen-
 te, sive rursus, muliere ab hostibus capta,
 vir in civitate remaneat, stricta quidem
 & subtilis ratio matrimoniū solvit. Nam
 servitute alterutri ex conjugibus contin-
 gente, fortuna statusque ac conditionis in-
 aequalitas ac disparitas nuptiarum aquali-
 tatem stare non patitur. Verumenimvero,
 hæc benignius humaniusque inspicientes,
 quamdiu quidem captivum conjugem vita
 frui constat, dissolvi matrimonia non con-
 cedimus, nec ad secundas migrare nuptias;
 nisi velint hoc temere facere, & subjacere
 pœnis injusti divortii; ut vir quidem ante
 nuptias donationis, uxor vero dotis amif-
 sione multetur. Quod si incertum sit, su-
 persitne, an non, qui in militiam abiit
 persona; tunc quinquennium expectare,
 tam virum, quam mulierem: post quod
 sive

sive certus de morte nuntius afferatur, si-
ve in incerto maneat, impune nuptias con-
trahere licet. Ex quibus colligitur, quin-
quennium illud, quo expectari absen-
tis conjugis reditus debet, à Justiniano
præstitutum esse. Hoc enim ille sibi tri-
buit, his verbis, *θεωρῶντες, & συγχωρῶντες*.
Quamquam sequentia verba dubitatio-
nem forte lectori moverent. in quibus
ita est: *Καὶ τὸ τοῦ δὴ τῆς καλουμένης*
bona gratia ἀφλύσει *ὡς δὲ τὸ πρὸς ἡμῶν*
συνελθόντες. *καὶ ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ τοῦ σύμφαιτον*,
ὥστε ἐν ταῦτα εἶδε ἀφελῶν γίνεται καὶ ἔτι,
ἔτι τῶν πρὸς ὅσων διεστώτων ἀλλήλων, καὶ
ἐπεὶ οὐτεθεν κερδανεῖ, ἔτι ὁ αὐτὸς τὸ πρὸς
κα, ἔτι ἡ γυνὴ τῶν πρὸς γαμίας δωρῶν
ἀπὸ ἐκείνης ἐπὶ τῶν οἰκείων μέρει. id est: Et
hac enim species in his dissolutionibus nu-
ptiarum, qua bona gratia fiebant, ab an-
tiquis, & qui nos antecesserunt, numera-
batur. Nos quoque in hoc consentimus, ut
hinc neque divortii detur occasio, sic distra-
ctis à sese personis, nec aliquis inde lucrum
ferat, nec vir dotis, nec mulier ante nu-
ptias donationis, sed unusquisque sua sibi
habeat. Quod sic accipi potest, ut per
captivitatem quidem, bona gratia dissol-
vi matrimonium veteres crediderint.
Quorum sententiæ Justinianus, adhibi-
to

to temperam
accedit. Nam
nium illud ob
mento est Co
de quadrienn
causæ nostræ
subjungam.
profecto mari
rum quatuor
habere indic
cogitavit, ne
bello ducem
non videtur
dotis amissio
na esse obnox
poris iugitate
sed publice, co
firmatur. V
nianum in
nianus, &
permiscueri
alio capite,
ex Pauli lib.
ptum est, ali
enim caput
lius, ita ux

a l. uxor.
rib. subli
captiv.

to temperamento, quod exposuimus, accedit. Nam, ante eum, quinquennium illud observatum non fuisse, argumento est Constantini constitutio, quæ de quadriennio loquitur. quam, quod causæ nostræ jugulum premat, integram subjungam. *Vxor, ait a, quæ, in militiam profecto marito, post interventum annorum quatuor nullum sospitatis ejus potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupsit, quam libello ducem super hoc suo voto convenit: non videtur nuptias iniisse furtivas, nec dotis amissionem sustinere, nec capitali poena esse obnoxia, quæ post tam magni temporis jugitatem non temere, nec clanculo, sed publice, contestatione deposita, nupsisse firmatur. Videndum est igitur, ne Justinianum in Julianum infuderit Tribonianus, & veteribus nova more suo permiscuerit. Nec abest suspicio, quin & alio capite, huc quoque spectanti, quod ex Pauli lib. 4 ad leg. Jul. & Pap. descriptum est, aliquid de suo inseruerit. Ita enim caput habet b: Non ut à patre filius, ita uxor à marito, jure postliminii*

I 5. recu-

- a l. uxor. C. de repud. & de judic. de morib. subl. b l. non ut à patre. D. de captiv. & postl.

recuperari potest: sed tunc demum, cum
 & voluerit mulier, & adhuc alii post con-
 stitutum tempus nupta non est. Quod si
 noluerit, nulla causa probabili interve-
 niente pœnis discidium tenebitur. Nam, con-
 stitutum aliquod tempus fuisse, ante po-
 sterioribus Impp. non legimus. Et certe
 Quintilianus, in ficto themate, quod hic
 prætermitti non debet, non certi alicu-
 jus temporis meminit. festinatio qui-
 dem mulieris, quæ, morte mariti solo
 rumore intellecta, alii confestim nupsit,
 ita apud eum notatur c: *Adulteros
 fuisse in matrimonio, constat: nemo negat.
 Matrimonium duobus generibus solvitur,
 aut repudio, aut morte alterius. Neque re-
 pudiaui: & certe vivo. Sed rumor de
 morte venit: Hac statim nupsit alio ma-
 rito. Quid est hoc aliud, quam improbius
 adulterium? Mea igitur nuptia manser-
 runt; illa non fuerunt legitima. Legiti-
 mum porro matrimonium, nisi soluto prio-
 re, esse non potest. An opinione contenti
 sumus? Et postea; Ergo uxor, sic à me
 amata, testamento relicta heres, audita
 morte mariti, non inquisiuit ubi periissem:
 non aliquos certiores nuntios, non reversu-
 ros à supremis officiis servulos, expectavit:*
 sed

c Quintilian. declamatione 347.

sed festinato au-
 bidinis amore
 deus, transtulit
 in eodem cubi-
 riti priores et
 ista mirari, cu-
 propter quem
 set, quam diu
 uxorem sic an-
 temere, in le-
 domi relinqui
 viscuntur, &
 pectora refrigi-
 de rumor? q
 causa, cui fin
 fecto in causa
 meam ductus
 hæc, qui acu-
 & qui plus
 & persequen-
 exactiusque
 gotiis præpo-
 que habebat
 nente, ad h
 sitionem ex-
 quandam h
 manius, Ne-
 liani Patrie

sed festinato quoque nupsit; & in nova libidinis amorem, mea iudicia protinus eludens, transtulit mœchum, in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto. adeo mariti prioris etiam memoriã abjecerat. Desi ista mirari, cum adulterum vidi juvenem, propter quem tamdiu vidua esse non posset, quam diu peregrinari poteram ego qui uxorem sic amavi. TEMERE profecto, temere, in longius ituri, conjuges nostras domi relinquimus: subito absentum obliviscuntur, & pane cum ipsis horis uxorum pectora refrigescunt. Mirer nunc ego, unde rumor? qua tam maligni mendacii causa, cui fingere istud expedierit? Ille profecto in causa fuit juvenis, qui ad domum meam ductus est: quasitus est locus. Sed hæc, qui acutiores sunt ingenio præditi, & qui plus otii ad has res speculandas & perscrutandas habent, diligentius exactiusque me, homine forensibus negotiis præpedito, investigabunt; satisque habeo, si, me veluti classicum cante, ad hujus rei accuratiore disquisitionem excitentur. Ut ut sit, aliam quandam huic quæstioni formam Justinianus, Novella 117, dedit: quam Juliani Patritii d verbis, quæ mentem Justinia-

d Novell. Constit. 108, c. 387.

stiniani perspicue reddunt, proferam. Iubemus uxores militum, sive in expeditionibus degentium, sive in militiis, sive milites sint, sive federati, sive scholares, sive alia qualicunque armata militia decorati, expectare, quantoscunque annos in expeditione fuerint, et si nullas literas, nullum responsum, à marito (sic enim procul dubio legendum) suis receperint. Sin autem talis mulier maritum suum defunctum audierit, non liceat ei statim ad alias nuptias pervenire, nisi prius pervenerit aut per se, aut per parentes suos, aut per aliam qualemcunque personam ad priores numerari & chartularios scrinii.

Tutores etiam pupillas suas uxores ducere, & filiis suis nuptum dare, senatusconsulto, quod Marci Antonini & Commodi orationem subsequutum est, prohibebantur *a*. Eoque referendum est quod Marcellinus, Hermogenis interpres, Νόμος, ait, μή γαμεῖσθαι τὴν ὀρφανήν, μήτε τῷ ἐπιτρόπῳ, μήτε τῷ ἐπιτρόπῳ περὶ δ'. Causam autem harum prohibendarum nuptiarum vel hanc præcipuam fuisse invenio *b*, ne pupillæ in re familiarum

ri circa
a l. senatusconsulto. D. de ritu nupt. *b* l. libertum. §. 1. D. de ritu nupt. l. si tutor. C. de inter. matr.

ri circumscriber
 eis gesta tutela
 bant, neve frau
 tione commissi
 matrimonii ve
 dendæ ratio i
 quas palam pr
 Atque hanc
 priarum causam
 tinebat c, qu
 persecutus ex
 ti satis multi
 egerant. Sum
 ejus interpret
 concilis à Tri
 hæc est: Sente
 sultique con
 tionibus redd
 tantum igitur
 curatores, se
 que dati sen
 duntur. Hi q
 non sunt, p
 nomine obse
 nuptiis accer
 allegationib
 Ad eos enim

c l. non solu
 quis tutor

i circumscriberentur ab iis, qui rationes
 eis gestæ tutelæ reddere necesse habe-
 oant, neve fraudes in tutelæ administra-
 tione commissæ, huiusmodi domestici
 matrimonii velamento, quo tutelæ red-
 dendæ ratio inhibebatur, tegerentur,
 quas palam proferri reipublicæ expedit.
 Atque hanc prohibitionis harum nu-
 ptiarum causam Principum oratio conti-
 nebat *c*, quam Paulus libro singulari
 persecutus erat: ceteri etiam Iureconsul-
 ti satis multis verbis de ejus sententia
 egerant. Summa vero eorum, quæ ad
 ejus interpretationem adferri ex eorum
 concisis à Triboniano scriptis potest,
 hæc est: Sententia orationis senatuscon-
 sultique contineri quoscunque qui ra-
 tionibus reddendis sunt obnoxii. Non
 tantum igitur tutores, adolescentumve
 curatores, sed & curatores ventri bonis-
 que dati senatusconsulto, apprehen-
 duntur. Hi quoque, qui tutores quidem
 non sunt, periculo tamen tutelæ suo
 nomine obstringuntur, à pupillarum
 nuptiis arcentur. quales sunt qui falsis
 allegationibus à tutela se excusaverunt *d*.
 Ad eos enim, postquam religionem ius

dicen-

*c l. non solum. §. i. D. de ritu nupt. d l. si
 quis tutor. D. de ritu nupt.*

dicentis circumvenisse eos constiterit, periculum administrationis exinde pertinet ex quo dati sunt *e*. Idemque & in honorariorum tutorum persona servandum est. Nam & hi male gestæ tutelæ periculum præstant *f*. Heredes quoque tutorum, licet extranei, quoniam rationes reddere debent, senatusconsulti prohibitione concluduntur *g*. Ac vel ejus, qui tutor curatorve datus non juste provocaverit, heres quandoque victus, quia præteriti temporis damnum, si quod pupilla passa sit, adgnosce debet, ad orationem pertinet *h*. Alia est ejus, qui pro tutore curatoreve, cum re vera tutor curatorve non sit, negotia administrat, causa. Hunc enim cum nomine tenus, quod sibi falso usurpat, tutor sit, à pupillæ, cujus res gessit, nuptiis repelli, Leoni & Anthemio displicuit *i*. Et certe in toto fere jure eorum administratio diversam à tutorum administratione

c l. 1. l. 2. & 3. C. si ex falsis allegat. §. ult. Instit. de excus. tut. § l. quod si forte. §. 1. D. de solutio. g l. libertum. §. 1. D. de ritu nupt. h l. si quis tutor. §. ult. D. de ritu nupt. i l. ult. C. de interd. matr.

tione rationem plane, nominis qui eos dederunt, scientibus tutoribus incidant, quia hoc incommo-
sulto non con-
natu consulti
rem tutor pup-
reptum est, u-
possit *l*. Sed ne-
etiam nepotibus
suas tutores
Quamquam eni-
tio loqueretur
pretatione pro-
tionis eadem o-
ratio versetur
rum significat
appellatio ne-
Nihil autem
in partem pote-
tis, sint. Natu-
adoptionem d-

*k l. apud. §. si
cept. l. 1. §. 1.
to. l. debet
natu consuli
est matrini*

tionem rationem habet *k*. Fidejussores plane, nominatoresque tutorum, aut qui eos dedere magistratus, licet, deficientibus tutoribus, in tutelæ periculum incidant, quia tamen ex alterius persona hoc incommodi eis accedit, senatusconsulto non continentur. Quod vero senatusconsulti verbis cavebatur, ne uxorem tutor pupillam suam duceret, sic acceptum est, ut ne desponderi quidem possit *l*. Sed nec filiis suis modo, verum etiam nepotibus, nuptum dare pupillas suas tutores prohibiti intelliguntur. Quanquam enim de filiis duntaxat oratio loqueretur, ad nepotes tamen interpretatione producta est: quod prohibitionis eadem circa illos, quæ circa filios, ratio versetur, licet, si propriam verborum significationem spectemus, filiorum appellatio nepotes non complectatur. Nihil autem interest *m*, filii sui juris, an in patris potestate, tutorisve vel curatoris, sint. Naturales etiam liberi, licet in adoptionem dati & in alienam familiam trans-

k l. apud. §. si quis non tutor. D. de doli except. l. 1. §. cum eo. l. 2. D. de eo qui pro tuto. l. debitores. D. de solutionib. 1 l. senatusconsulto. D. de ritu nup. m l. non est matrimonium. D. de ritu nupt.

translati sint, senatusconsulto tamen comprehenduntur *n.* Adoptivi vero tãdiu, quoad de potestate dimittantur. Emancipatione enim adoptionis jura in totum perimuntur atque evanescunt *o.* Ad senatusconsultum quoque libertum pertinere placuit, qui filio suo naturali, quẽ in servitute susceperat, postea manumisso, pupillã suam in matrimonio collocat *p.* Nec vivo demum tutore, verum etiam post mortem ejus, filius tutoris prohibetur eam uxorem ducere, cujus tutelæ rationi pater obstrictus fuit, sive heres ei exstiterit, sive abstinuerit, aut etiam exheres scriptus sit. Nam & fieri potest, ut per fraudem in eum collata bona patris propter tutelam revocari oporteat *q.* Quod si avus tutelam gesserit neptis ex filio emancipato natæ, nepti ex altero filio eam recte collocabit cum hoc factum suspicione propter parem affectionis stimulum vacet. Sed & si filius fa. tutor puellæ vel curator sit, (potest enim *r.*) patri ejus, fratrive qui

n. l. si quis tutor. §. quãvis, & §. naturales. eo tit. o. l. quinetiã. in fi. D. cod. tit. p. l. libert. C. de interd. mat. q. l. non solum. §. 1. D. de ritu nupt. r. l. filius fa. §. 1. & 2. D. de tut. & rat. dist. l. tutorem. D. de adm. tutor.

qui in ejusdem pillam non recõnamque potest ejusdemque l. habentur *r.* bitrio matris prum filia con tamen ea tut cum contra facere videat prætulit, ne mitteret. Con matrimonium pillam suam, administratio bet, sibi liberti sequitur, ut, nec dos esse est etiam, ob qualiquali c subreptas, re denegari *x;* q. iusta matrim competens a

l. Non solum nupt. t. stip. l. fratre ul. 2. D. d. D. rer. ai

qui in ejusdem patris potestate est, pupillam non recte nuptum dabit *s. Patrie* namque potestatis vinculo unius prope ejusdemque loco hæ inter se personæ habentur *r.* Quamquam autem in arbitrio matris pater esse voluerit, cui nuptum filia communis collocaretur, non tamen ea tutorem ejus eligere poterit: cum contra voluntatem patris hoc ea facere videatur; qui ideo maxime eam prætulit, ne filia nuptias tutori committeret. Concludamus igitur, non esse matrimonium, si tutor vel curator pupillam suam, vel adultam, vel eam cui administrationis rationes reddere debet, sibi liberisve suis junxerit. Ex quo sequitur, ut, cum cesset matrimonium, nec dos esse intelligatur *u.* Consequens est etiam, ob res, constante hujusmodi qualiquali conjunctione, discidii consilio subreptas, rerum amotarum actionem denegari *x;* quæ, divortii nimirum, quo justa matrimonia dirimuntur, causa competens, ad illicitam conjunctionem

non

l. Non solum. §. sed et si filius fa. D. de ritu nupt. t. §. ei vero. Instit. de inutilib. stip. l. frater à fratre. D. de condict. indeb. u l. 2. D. de jure dot. x l. si concubina. D. rer. amota.

NII
nsulto tamen
ptivi vero tā-
mitantur. E-
ionis jura in
evaneunt o.
que libertum
uo naturali,
postea manu-
trimonio col-
utore, verum-
filius tutoris
ucere, cujus
tus fuit, si ve
tinuerit, aut
Nam & fieri
eum collata
am revocari
tutela m ge-
cipato natæ,
cete colloca-
ione propter
n vacet. Sed
vel curator
jus, fratri ve
qui
naturales eo
tit. p l. libert.
lum. §. i. D. de
D. de tut. &
m. tutor.

non pertinet. Qua ratione motus quis, nec sine colore, inter huiusmodi personas factas donationes, matrimonii impedimento deficiente, valere diceret *y*. Sed, cum quasi ad conjuges, non quasi ad extraneas personas fiant, nec, ut sponsis factæ, quoniam & hic sponsalia improbantur, consistere possint; idcirco placuit, quasi ab indignis ea, quæ donata sunt, ablata fisco vindicari. Delinquunt enim qui senatusconsulto vetitas nuptias contrahunt *z*. Plane ex testamento tutoris, in cuius matrimonium convenerit pupilla, sibi relicta capiet, nec quasi indigna repelletur. Contra tutor ex ejus testamento capere nihil poterit *a*. Hoc tam varie, quod non, ut tutori, ita pupillæ à tutore suo circumscriptæ, illicitarum nuptiarum adversus amplissimi ordinis decretum contractarum crimen obici imputarique possit. Pupilla ergo, ut nullius culpæ adfinis, legatum, quod testamento tutoris meruerit, consequitur. Per contrarium vero tutor, merito indignus cui occasione huius

y l. cum hic status. §. ult. D. de donari. int. vir. z. l. 3. §. 1. D. de donatio. int. vir. a l. ult. D. de legat. l. 1. l. 2. D. de his qua ut indign.

huius conjuncti aliquid quærat. testamento pupillæ. Verum tutore, cum quod facta donatio, to datum sustinet hanc & illam quod, quæ int. nni prætextu, i que fieri intelligit ergo matrimonio cum facit, causam bere huic cadit donatio non potest to relinquatur, acceptum feratur trinfecus accedat solius vitio, dignus habetur pupillæ, cui, c. ti huius proprietatem, legum tribuitur, eorum toris meruerit eur. Creditur mus, Cervidignare, quo fru

hujus conjunctionis lucri commodique
 aliquid quærat, à petitione legati te-
 stamento pupillæ sibi relictæ submove-
 tur. Verum cur infirmatur pupillæ à tu-
 tore, cum quo in matrimonium coit,
 facta donatio, legatum vero testamen-
 to datum sustinetur? Differentiæ inter
 hanc & illam speciem ratio forte est,
 quod, quæ inter conjuges fit, matrimo-
 nii prætextu, intuitu, contemplatione-
 que fieri intelligitur donatio. Cessante
 ergo matrimonio, quod donationi lo-
 cum facit, causamque præstat, vires ha-
 bere huic caduco inuixa fundamento
 donatio non potest. At, quod testamē-
 to relinquitur, cum non ita matrimonio
 acceptum feratur, sed & ob meritum ex-
 trinsecus accedere censeatur *b*, ex ejus
 solius vitio, qui testamenti honore in-
 dignus habetur, corrui. Quod fit, ut
 pupillæ, cui, contra atque tutori, pecca-
 ti hujus propter ætatis sexusque infir-
 mitatem, legumque imperitiam, venia
 tribuitur, eorum, quæ testamento tu-
 toris meruerit, persecutio non denegetur.
 Creditur tamen cum his, quæ dixi-
 mus, Cervidii Scævola responsum pu-
 gnare, quo fructuum, quos mulier usus-
 fru-

b l. nec adjecit. D. pro socio.

fructus sibi à viro relictī nomine perceperit, repetitionem heredibus dandam respondit *c*, si postea illicitum fuisse matrimonium pronuntietur. Sed non est eadem omnium injustorum matrimoniorum ratio atque causa. Nam pupillę quidem, quę laqueis tutoris irretita, ejusque vinculis constricta, senatusconsultum offendit, culpa excusata est: non æque vero ceteris mulieribus, quę inhonestis illicitisque se nuptiis maculaverint, parcimus. Itaque non eo minus verum est, quod generaliter definitur *d*, nihil propter injustum matrimonium capi posse, & quod ab herede ignorante perperam solutum fuerit, id condici posse. Verum enimvero exceptiones quasdam senatusconsultum patitur. Una est, si desponsata à patre, vel testamento destinata, denominatave sit puella tutori, filiove ejus. Hanc enim patris voluntatem, quem, hujusmodi conditionem filię quævisse, spectata prius planeque perspecta ac cognita futuri generi integritate atque fide, verisimile est, ad exitum perducī, senatusconsultum

c l. uxori. D. de usufruct. leg. d l. i. D. unde vir & uxor. l. Claudius. de his quę ut indign. l. contra. C. de incest. nupt.

tum non imped
nes tutor curat
poris effluxerit
tionem pupilla
constitutum en
restitutionis ter
tionibus reddi
matrem quide
tam, potest f.
olim post 25 a
tendam in inte
cedebatur. Id
hac quæstione
tum nominat
accipere, vel e
h Valerianique
bemus. At hun
nus in continuo
dem mutavit
te redditam
liam tutor i

*e l. non est mar
l. si patris. C.
pillam. D. a
quanquam.
pupillam. D.
s. si quis eo
i l. si patris
C. de temp*

tum non impedit *e*. Altera est, si rationes tutor curatorve reddiderit, & id temporis effluxerit quo in integrum restitutionem pupilla impetrare possit. Ante constitutum enim petendæ in integrum restitutionis tempus, pupillam suam rationibus redditis uxorem ducere, nec matrem quidem ex alio matrimonio factam, potest *f*. Ex prætoris autem edicto olim post 25 annos utilis annus ad petendam in integrum restitutionem concedebatur. Ideoque, cum Marcellus in hac quæstione annum vicesimum sextum nominat *g*, utilem, non continuum, accipere, vel ex ipsis disertis Triphonii *h* Valeriani que Imperatoris verbis, debemus. At hunc utilem annum Iustinianus in continuum quadriennium tandem mutavit *k*. Pupillæ utique, quæ ante redditam sibi tutelam decesserit, filiam tutor in matrimonium filio suo

col-

- c* *l. non est matrimonium. D. de rit. nupt.*
l. si patris. C. de interd. matr. l. qui pupillam. D. ad legem Iul. l. de adul. f l. quanquam. D. de rit. nup. g in l. qui pupillam. D. de adulter. h in l. filius. §. si quis eo tempore. D. de liber. Et post. i l. si patris. C. de interd. matr. k l. ult. C. de tempor. in integ. resti.

collocare non vetatur *k*, quoniam ratio
 num reddendarum obligatio æris alieni
 hereditarii vicem similitudinemque re-
 præsentat ac sustinet; proindeque non
 minus cum tutoris quam cum cuiuslibet
 alterius debitoris filio nuptias ea re-
 cte contrahit. Mater etiam pupillæ cum
 tutore filiæ suæ, vel filio tutoris, nuptias
 contrahere non prohibetur *l*. Sed nec
 tutores pupillis suis, vel curatores ad-
 ultis, filias suas neptesse nuptum dare
 vetantur *m*. Nulla enim ex hoc matri-
 monio pupillarium rationum interver-
 sio contingere potest; cui præcipue pe-
 riculo prospicere Senatus voluit. Item,
 qui ei, quam in matrimonio habebat,
 absens & ignorans curator constitutus
 est, in senatusconsulti pœnam non inci-
 dit, dum tamen alius in ejus locum sub-
 stituatur: ne maritorum ignorantia fraus
 amplissimi ordinis consulto quæratur *n*.
 Quamquam enim curæ datio non te-
 neat, propterea quod uxori suæ maritus
 cura-

*k l. non solū. §. ult. de rit. nup. 1 l. 2. C.
 de interd. matr. m l. libertum. in fin. D.
 de ritu nupt. l. curatorem. C. de inter-
 dict. matr. n l. amplissimi. C. de ex-
 cus. tut.*

curator creati
 gereille debet
 Nam & qui no
 ve dantur, cur
 rum locum su
 li propinquos
 facere, ut ali
 pupilli utilita
 Proinde, cur
 esset, nurui fo
 trimonio susce
 matrimonium
 tractum non v
 quæstros liber
 mnis scrupuli
 focerum debet
 retur. Qua de
 epistolam Im
 hæc verba rel
 sub dicto Ma
 tamen, qui p
 sue curator d
 manifestam se
 labem pudoris

o l. maritus. C
 de cur. fur
 qui pro tu
 adm. t. 16.
 re matr.

curator creari non possit o; tamen fatagere ille debet, ut alius ei curator detur. Nam & qui non jure tutores curatoresve dantur, curare debent p, ut alii in eorum locum sufficiantur; aut certe pupilli propinquos ac necessarios certiores facere, ut alium ei tutorem petant, ne pupilli utilitates ac negotia deserantur. Proinde, cum Alexandro propositum esset, nurui socerum post liberos ex matrimonio susceptos curatorem datum; matrimonium quidem rite ab initio contractum non vitari, justosque esse ex eo quæsitos liberos, rescripsit q; verum omnis scrupuli amovendi causa insistere socerum debere, ut alius ejus loco daretur. Qua de specie etiam consulti per epistolam Impp. Galienus & Valeria. in hæc verba rescripserunt r: *Licet orationis sub divo Marco habita verba deficiant, is tamen, qui post contractas nuptias nurui sua curator datus est, excusare se debet, ne manifestam sententiam ejus ostendat, & labem pudoris contrahat.* Pœna autem tuto-

o l. maritus. C. qui dare tuto. l. virum. D. de cur. furios. p l. i. §. ultim. D. de eo qui pro tut. l. tutores. §. qui sine. D. de adm. tut. q l. cum proponas. C. de ritu, re matr. r in l. licet. C. de excus. tut.

tutoris, qui senatusconsulto veritas nuptias copulavit, ea est, ut ei infamiae nota veluti de tutela confesso inuratur *ſ*, quod huiusmodi conjunctione fraudem administrationis tegere laboraverit. Corporalis quoque ei pecuniariae extra ordinē pro dignitate pupillae coërcitio imminet *z*. Quinetiā lege Iulia de adulteriis, qui pupillam illicite duxerit tutor, postulari potest *u*. Postremo relegatione plectendum libertum, eundemque tutorem patronae suae, Senatus censuit *x*, qui eam sibi filiove suo in matrimonio collocasset. Nec vero poenas has rusticitatis imperitiave velamento deprecari quenquam posse, Impp. rescripserunt *y*. In his enim, quae malo more, nefarieque geruntur, rusticitatis excusatio non accipitur *z*, cui in his demum, quae ex meris civilis juris praëceptis pendent, parci solet *a*. Imperitiam autem in

Im-

ſ l. amplissimi. C. de excus. tute. l. non est matrimonium. D. de ritu nupt. t l. si tutor. C. de interd. mat. u l. qui pupillam. D. ad l. Iul. de adult. x l. libertum. D. de ritu nupt. y l. i. C. de interd. matr. z l. 2. C. de in jus voc. a l. si quis id quod. D. de Iurisdictio. omnium iud. l. 2. D. si quis in jus voc. non ier. l. ult. C. de testam.

Impp. rescripto tiam accipio. nes diluam, in aliter atque in quo sola juris poenas non tiam juris ignorantiam quidem citam conjunctionem Nam & citra num dotis in datae condictionis

MANDAT

praesides provinciarum Caesaris, praefecti tribuni, & omnes in provincia officium undam vel ibi ubi administratio habentur, & pait, ratione, ne constituti sunt in trimonia sibi administrarent, trahant, quam ducant. provincia, in fenulve exerce

b l. si tutor. C. officium. l.

Impp. rescripto, juris legumque insciti-
tiam accipio. Quæ, ut Accursii objectio-
nes diluam, in masculis ferenda non est;
aliter atque in feminis; quæ incesti, in
quo sola juris observatio intervenit,
pœnas non timent, ob concessam eis
juris ignorantiam, propter quam, pœ-
nam quidem eis remitti, non item illi-
citam conjunctionem retineri, censeo.
Nam & citra existimationis suæ dam-
num dotis in ejus matrimonii causam
datæ conditionem pupilla habet *b*.

MANDATIS quoque principalibus
præsides provinciarum, procuratores
Cæsaris, præfecti cohortis, aut equitum
tribuni, & omnes omnino qui aliquod
in provincia officium gerunt, inde ori-
undam vel ibi domicilium habentem
ubi administrant, feminam ducere pro-
hibentur *c*, potentatus, ut Papinianus
ait, ratione, ne videlicet, potentia, in qua
constituti sunt, ad vim abutentes, ma-
trimonia sibi arbitrio nutuque suo con-
cilient, trahantque ac rapiant verius
quam ducant. Qua de causa & eis in ea
provincia, in qua administrant, emergere,
fenusve exercere, mutuumque pecuniam

K dare,

*b l. si tutor. C. de interd. mat. c l. si quis
officium. l. præfectus. D. de ritu nupt.*

dare, non licet *d.* Hujusmodi ergo matrimonia adversus mandata contracta perinde nulla sunt, atque ea quæ contra amplissimi ordinis decretum à tutoribus eorumque liberis contrahuntur. Quo fit, ut, cum matrimonium nō consistat, nec dos sit, nec rerum amotarum actio inter eas personas, quæ ita coeierint, detur *e.* Nec tamen, quia nuptiæ non sint, eo magis donationes inter eos factæ rata erunt *f.* ne ex delicto suo lucrum ferant, meliorque sit in legē committentium, quam eorum, qui secundum præcepta legum in matrimonium conveniunt, conditio *g.* Utique enim prohibitas nuptias contrahentes peccare delinquereque *h.* intelliguntur. Et ideo magis est, ut, quæ ita donata fuerint, quasi ab indignis ablata fisco vindicentur *i.* Exemplo certè pupillæ tutori liberisve ejus nuptæ, provincialis

mu-
d l. aufertur. §. quod à præside. D. de jure fis. l. 1. C. de contracti. jud. l. principa-
libus. D. si cert. pet. l. eos. C. eod. tit.

e l. si concubina. D. rer. amor. f l. cum
hic status. §. ul. D. de dona. int. vir. g. l. 3.
§. 1. D. de dona. int. vir. h. l. ult. D.
de legat. c. 1. i l. cum hic status. §. ul. D.
de dona. int. vir.

mulier, quæ c
 restori nupser
 piet. Imperato
 lent. & Theod
 strantibus ve
 administranti
 comites, con
 rererunt *k.* Q
 tiarum, in ma
 tarum, dispen
 juri antiquo
 stimer qui per
 ad artharum
 mulierem, q
 nuptias imple
 dicat *l.* Id qu
 in hujus nodi
 salebra hæret.
 certa & vera
 multum inter
 sola, an vero
 flores, arthi
 ciam cum imp
 xerint. A per
 matis nuptiis
 lia stare non
 vinctialibus al

*k l. 1. C. si res
 officium. D*

mulier, quæ contra mandata provinciæ rectori nupserit, ex viri testamento capiet. Imperatores autem Gratianus, Valens. & Theodosius, quod de administrantibus veteri jure cautum erat, ad administrantium liberos, propinquos, comites, consiliarios, domesticos porrexerunt *k*. Quos & arrharum sponsalitarum, in matrimonii argumentum datarum, dispendio multant. Qua in parte juri antiquo derogare eos fortassis existimet qui penitus non inspexerit. Nam ad arrharum acceptarum restitutionem mulierem, quæ finita administratione nuptias implere nolit, adigi Paulus indicat *l*. Id quod Accursium cruciat, qui in hujus nodi dissolutione tanquam in salebra hæret. Nos, ut ejus hæsitationi certa & vera distinctione medeamur, multum interesse dicemus, sponsaliane sola, an vero nuptias, provincialium rectores, arrhis datis tum cum provinciam cum imperio obtinerent, contraxerint. A perfectis siquidem & consummatis nuptiis, quas mandata principalia stare non patiuntur, mulieribus provincialibus abire ac recedere etiam cum

K 2   arrha-

k l. i. C. si rector provincial. l l. si quis officium. D. de rit. nup.

arrharum lucro Impp. permittunt. At, si in provincia sponsalia duntaxat contracta sint, quia nihil in ea re contra mandata peccatum est, quæ huiusmodi conditioni renuntiare volet, acceptas arrhas restituere jure ac merito debet. Et hæc est inter Imperatorum constitutionem Paulique locum ab Accursio non animadversa differentia. Nuptiis enim duntaxat, non etiam sponsalibus, qui in provincia aliquod officium gerebant, interdicebantur. Quinetiam desponsam sibi, antequam in provinciam mitterentur, uxorem illic ducere non prohibebantur *m*, ut pote cessante ea, quæ sibi eos in provinciis suis matrimonia conciliare vetabat, ratione. Sed, etsi contra mandata in provincia matrimonium contractum esset, post depositum tamen officium, si in eadem voluntate uterque perseveraret, justæ efficiebantur, quæ ab initio non constiterant, nuptiæ. Indeque postea, ut ex justo matrimonio editi, liberi justî legitimique patri fiebant; quemadmodum Paulus lib. v Responsorum tradit *n*, qui à Gordiano testis laudatur *o*. Plane, filiabus suis conditionem

m d. l. si quis officium. n l. eos qui. D. de ritu nuptiarum. o l. et si contra. C. de nuptiis.

nem in provinciis
matrimonium
constituere,
provinciis præ
provinciale
toritatemque
rant. De cujus
liquere negem
quam antiqua
dam. Quorum
perspectam e
non ausim, t
jectura alleg
adductos crea
ptum habuisse
fiore affectu m
conditione fili
nupti colloc
quidem, in m
transcentes,
per filios ver
milia propaga
more, domul
ad matrimoni
testate abute
ac habenis co
tiam censue
eos filiarum
Huic rei arg

nem in provincia quærere, easque in matrimonium collocare, & dotem eis constituere, non prohibebantur qui provinciis præerant: filiis vero uxorem provincialem ducentibus consentire auctoritatemque præstare minime poterant. De cujus varietatis ratione si mihi liquere negem, inscitiam meam potius quam antiquorum inconstantiam prodam. Quorum etsi mentem mihi plane perspectam esse ac cognitam adfirmare non ausim, tamen, quatenus eam conjectura assequi licet, duplici eos ratione adductos credo. Primum enim præsumptum habuisse existimo, patrem impensiore affectu majorique contentione in conditione filio quærenda, quam in filia nuptū collocanda, laboraturū. Nā filiæ quidem, in manum mariti mancipiumq; transeuntes, familiæ suæ finē adferunt, per filios vero cum nomine paterna familia propagatur. Ne vero filiorum amore, domusque amplificandæ studio, ad matrimonia filiis concilianda sua potestate abuterentur, frenis quibusdam ac habenis cohibendam esse eam potentiam censuerunt, nihil quicquam tale eos filiarum causa attentaturos rati. Huic rei argumento est quod filiā suam

K ;

pupil-

pupillo suo tutor in matrimonium collocare non prohibetur *a*: filio vero suo pupillam in matrimonium collocare prohibetur. Licet ergo tam in filia quā filii nuptiis auctoritas patris intercedere deberet, verendam tamen magis esse præsidis in collocando filio quam in filia nuptum danda impressionem prudentes censuere. Alia quoque veteres ratio in hoc jure statuendo movere potuit, quam Cyno, Ludovico Romano, & nostri seculi Varroni *πολυγαμία* τῷ D. Tiraquello, cujus memoriam sancte ac religiose, pro eo ac debeo, colo, placuisse video. difficilis nimirum virginalis pudicitiae custodia. cui adservandae continendaeque ne Argi quidem lumina plerunque sufficiunt. Cavendum enim forte (nihil enim praeter conjecturam habemus) prudentes cogitarunt, ne, dum paternae administrationis exitus expectatur, interim filia, jam matura viro & plenis nubilis annis, ætatis lubrico, sexusve infirmitate, vel amoris facibus, aliquod dedecus admittat. Cui malo obviam ut irent, patri liberā conditionis filiae quarendae potestatem vel ipso administrationis suae tempore relin-

a l. liberum. §. ult. D. de ritu nupt.

linquendam
probabile est
illam cogitat
non esse ac
trahi ac diffi
lam nuptiaru
ac castitati
mus, fieri op
filiam suam
dare, si tam
ptiae cordi fi
te, in longiu
vel morae im
bris, in aliqu
quo ei, gener
macula aliqu
sit, aspergatu
nem, quæ ci
nisque dan
bendam ob
in superiori
Juvat hanc
que in hoc
sculorum ac
auctores co
dem post 25
impune citi
trimonia c

b l. ora

linquendam esse censuerunt. Et certe probabile est, subiisse animos veterum illam cogitationem, puellarum nuptias non eque ac masculorum conjugia protrahi ac differri posse, moramque nullam nuptiarum tempestivitati, si famæ ac castitati puellarum consultum velimus, fieri oportere. Qua eadem ratione filiam suam pupillo jam adulto nuptum dare, si tam adulto quam puellæ hæ nuptiæ cordi sint, tutori permiscere, ne forte, in longius tempus protractis nuptiis, vel moræ impatientia, vel amasi illecebris, in aliquod probrum prolabatur, ex quo ei, generiq., ac toti familiæ, labes ac macula aliqua, quæ deinde elui nō possit, aspergatur. At masculorū conjūctionem, quæ citra periculum existimationisque damnum proferri possit, inhibendam ob impressionis metum, merito in superioribus speciebus censuerunt. Juvat hanc rationem, quod alias quoque in hoc nuptiali jure diversam masculorum ac feminarum causam juris auctores constitunt. Nam puellæ quidem post 25 annum, non item masculi, impune citra parentum consensum matrimonia contrahunt *b.* Eodemque re-

K 4

fert

b l. oratione. §. I. D. de ritu nup.

inde in his quidem speciebus incestum jure gentium committi constat f: cujus veniam sexus infirmitate deprecari mulieres non possunt g, cum naturali jure, cuius, ut pote non scripti, sed nati, ignorantia defendi nequeunt, prohibitam rem admiserint. Nec enim sexui, nec rusticitati in his parcur, à quibus naturalis nos ratio, animis nostris divinitus indita, atque impressa, advocat. Fœditas vero illarum conjunctionum lucet ipsa per se, ut, qui in ea flagitia prolabitur, humanitatem ipsam exuisse videatur. Ciceroni utique incestum cum filia Q. Fufius Calenus apud Dionem lib. 46 obicit his verbis: Καὶ ὡς τέτι καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἀφάρδην ἐπεχείρησε, τοσαύτη ἀσελγεία καὶ ἀκαταρσία ὥρῃ πάντα τὸν βίον ἔχον, ὥστε μηδὲ τῶν συγγενεστῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τῷ τε γυναικῶ ἀγαγῶσθαι, καὶ τῷ συγγενεστῶν μίχῶσθαι. Quo nomine & eum Salustius ita insectatur: *Verum, ut opinor, splendor domesticus tibi animos attollit: uxor sacrilega ac perjurius delibuta, filia matris pellex, tibi iucundior atque obsequentior quam parenti par est.* Prædicabat etiam Caligula, matrem suam

K 5

ex

f l. ult. D. de rit. nupt. g l. si adulterium cum incestu. D. ad l. Iul. de adulter.

exincesto, quod Augustus cum filia Julia commisisset, procreatam f.

Ac nec cum his quidem personis, quæ vel adfinitatis ratione, parentum liberorumve vicem repræsentant ac sustinent, justæ sunt nuptiæ. Quare nec novercam, nec proavi nostri uxorem, nec socrum, id est, uxoris nostræ matrem, nec ejusdem aviam, proaviam, ducere licet g. Cujusmodi nuptias Cicero pro Cluentio Avito sic exagitat: *Lectum illum genialem, quem triennio ante filia nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni expulsa atque exturbata filia jubet. Nubit genero socrus, auspiciibus nullis, nullis auctoribus, funestis ominibus. O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam & indomitam! O audaciam singularem!* Planè duplicem causam, cur novercam uxorem ducere non liceat, Philo Judæus in libro *ἑρμῆος ἐν τῷ* reddit: *Διὰ τὸ, αἰτ, τὸ εἰς τὸν πατέρα πύην, καὶ διὰ τὴν μητρίαν καὶ μητρός ὄνομα συγγενές, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς συνῶδον πάθος.*

Unus

f Suet. in Calig. cap. 23. g l. si quis mihi §. 1. & l. adoptivi. §. nunc videamus. l. Aristo. D. de rit. nupt. §. ergo. Instit. de nup.

Unus mihi ra
piditate ince
Caracalla o
his verbis:
novercam su
tur: qua cum
per negligent
nudasset, di
si liceret, re
An nescis,
dare, non ac
conditus ad
est: nuptia
ret, se leges d
debuisse: m
dicenda nomi
ricidium jun
nurus prom
enim paren
Ac ejusmo
privigno n
contraxerit
mini dubium
verecundia
stari tales
Quinimo e
gentium a

h l. quia pa
D. de con

Unus mihi tam infausti matrimonii cupiditate incensus Imperator Antoninus Caracalla occurrit, de quo Spartianus his verbis: *Interest scire, quemadmodum novercam suam Antoninus duxisse dicatur: quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetque Antoninus, Vellem si liceret, respondisse fertur, Si libet, licet. An nescis, te imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Quo audito, furor inconditus ad effectum eriminis roboratus est: nuptiasque eas celebravit, quasi sciret, se leges dare, cum vere solus prohibere debuisset: matrem enim (non alio erat dicenda nomine) duxit uxorem: ad parricidium junxit incestum. Sed nec socero nurus pronurusve recte nubit. Socerum enim parentis locum obtinere, placet h. Ac ejusmodi quidem nuptias, quas cum privigno noverca, cum socero nurus contraxerit, incestas ac nefarias esse, nemini dubium est, cum pudori, castitati, verecundiæ naturali, publicæque honestati tales conjunctiones adversentur. Quinimo ex his causis incestum jure gentium admitti Papinianus scribit i.*

Quod

h. l. quia parentis. D. solut. matr. i. l. ult.
D. de condiot. sine caussa.

Quod quibusdam parum considerate dictum videtur, qui pro certo ac constanti ponunt, inter parentes & liberos duntaxat jure gentium incestum committi: cum his vero, qui ex latere veniunt, vel cum adfinibus, jure civili, vel moribus. Ipsumque adeo sibi contrarium esse Papinianum persuadent, qui pecuniæ in hujusmodi nuptiarum causam datæ repetitionem tribuat: quæ utique denegaretur, si in specie hac jure gentium incestus admittus censeretur: quod mulieribus jus gentium non æque ac civile ignorare liceat. Verum ego jureconsultorum coryphæum vellicari nō nisi gravate ferre possum. Nec enim adduci possum, ut credam, aliquid tanto viro excidisse, quod à nobis, qui in illius magistri verba jurare addicti sumus, iure notari queat. Credo itaque, eius auctoritate fretus, (nec vana fides,) incestum iure gentium committi, si socero nurus, vel noverca privigno commisceatur, quod hæ personæ sibi parentum ac liberorum loco sint, ut paullo ante comprobavimus, & quod omnium mētibus à natura insita ratio ab huiusmodi coniunctionibus abstinendum dicter. Confirmat nostram, immo vero Papiniani

niani opinione adulterium utpote cum p mulierem qu cuius tamen i sola iuris civi men in turpil cum iuris na suis obtend non possint, stus, cuius tr tus ac impres pœna irrogat ciebar in speci debatur enim matrimonii i posse, quasi co ralem honest excusari neq tione repetit no subtiliter monii effectu sequi possit, dandæ quam Porro nec uxorem duc magis quam

k l. si adulter
de adulter.

niani opinionem, quod alibi legimus, Si adulterium cum incestu committatur, utpote cum privigna, nuru, noverca, mulierem quoque similiter plectendam *k*: cuius tamen impunitum esset facinus, si sola iuris civilis observatione tale crimen in turpibus numeraretur. Verum, cum iuris naturalis ignorantiam vitiis suis obtendere ac prætexere mulieres non possint, merito eis eiusmodi incestus, cuius turpitudinem indita divinitus ac impressa ratione notam habent, pœna irrogatur. Atque hoc dubium faciebat in specie à Papiniano tractata. Videbatur enim pecunia à muliere illiciti matrimonii nomine data repeti non posse, quasi contra jus gentium ac naturalem honestatem (cuius ignoracione excusari nequit) data esset. Sed alia ratione repetitionem competere Papiniano subtiliter placet, quia scilicet, matrimonii effectu non secuto, quod nec iure sequi possit, nulla magis caussa dotis dandæ quam turpis intercesserit.

Porro nec patris quoque sponsam uxorem ducere filio conceditur. non magis quam patri filii sponsam: quam-

vis

k l. si adulterium cum incestu. D. ad l. Inl. de adult.

vis nec illa noverca, nec hæc nurus proprie dici possit. Ab earum quoque, quæ in parentum concubinato fuerint, nuptiis abstinendum, pie Imp. Alexander constituit *l.* Contra religionem quippe ac pudorem est, cum ea matrimonium coire filium, quæ pudicitiam patri prostraverit. Sed &, per adoptionem quæsiturum cognationum rationem hic habendam, prudentes censuere. Etenim matrimonio inter se iungi eæ personæ non poterant, quæ per adoptionem, parentum liberorumve loco sibi esse cœpissent; in tantum, ut etiam dissoluta adoptione idem iuris maneret *m.* Itaque eam, quæ per adoptionem filia neptilve facta esset, ne post emancipationem quidem uxorem ducere, qui quandoque adoptasset, poterat *n.*

Hæc de adscendentium descendentiumque gradu. Jam, ex transverso etiam cognationis gradu quasdam illicitas esse nuptias, non est obscurum. Ac primum, inter fratrem, sororem, prohibitas esse nuptias, nemini dubium est, sive ab eodem patre eademque matre

pro-
l. l. liberi. C. de nupt. m. §. ergo. Instit. de nupt. n. l. quin etiam. D. de ritu nupt.

progeniti fuerint
 Æmilius Probus
 ta excellent. in
 Cimoni fuit tu
 viro, sororem g
 habere. At id q
 fas habetur. C
 Herodianus a
 lib. i historiari
 μέγας ἀδελφός
 ὁ δὲ τὸ τὸς Μ
 At Dio, apud
 receptum fuiss
 agens: καὶ μὴ
 γυνὴ, τὴν τὴν Π
 πρὸς, παρὶς τὴν
 τὸς αὐτῶν αὐτῶν
 οἰκῆσιν ἀπὸ τῶν
 τελευ, καὶ βασι
 utique semper
 talis coniunct
 ea, quæ de Cal
 sed ut monstro
 refert q, quod
 suis stupri con
 etiam Drusilla
 gino consular

o §. inter.
 q cap.

progeniti fuerint, siue ab altero eorū o. Æmilius Probus, in præmio lib. De vita excellent. imperatorum: *Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam in matrimonio habere. At id quidem nostris moribus nefas habetur.* Cuius tamen Cimonis facti Herodianus aut inscius, aut immemor, lib. x historiæ, Πτολομαῖος μὲν, ait, καὶ μέγας ἀδελφεὺς Ἰδίας, ἔρωτ' ὡς παρχωρήσας, ὡς τε τὸς Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων νόμους. At Dio, apud Ægyptios patrio id more receptum fuisse, ita scribit p, de Cæsare agens: Καὶ μετὰ τὸ εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, τὸν τε Πτολομαῖον, καὶ τὸν Κλεοπάτραν, παρῆσθε, ἵνα ἴδῃς Ἀλεξάνδρου τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀδελφόν, ἐν αἷσι, ἐκείνους μὲν συνεικῆσαι ἀλλήλοις, καὶ τὸν Αἰγυπτίων τὰ πάτρια, καὶ βασιλεύειν, ἐγγράπτο. Romanis utique semper detestabilis & execranda talis coniunctio visa est. Ideoque inter ea, quæ de Caligula, non ut principe, sed ut monstro, Suetonius narrat, hoc refert q, quod cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecerit; quem etiam Drusillam germanā Cassio Longino consulari collocatam abduxisse, &

in mo-

o §. inter. Instit. de nupt. p lib. 42.

q cap. 24.

in modum iustæ uxoris propalam habuisse scribit. Quam eius turpitudinem nec Dio, lib. 59, silentio prætermisit. Eademque se ac famam suam turpitudine fœdasse Othonem, Xiphilinus memorat. Plutarchus autem in Parallelis, ex Chrysippi lib. 1 rerum Italicarum, auctor est, Papyrium quendam Romanum amoris impatientia & ardore victum, Camiliam sororem gravidam fecisse. Quod ubi Papyrius Tolucer communis eorum pater rescivit, ensen filiæ misit, quo puella pectus transfodit; eodemq; leti genere scelestum ac nefarium facinus suum Papyrius deinde expiavit. Plane, per adoptionem factam sororem, adoptione soluta, uxorem ducere, nihil vetabat. Adoptione enim quæsitæ fraternitas eo usque demum impediēbat nuptias, quoad maneret adoptio scilicet. Similiterque adoptivi patris matrem, materteram, aut neptem ex filio, ducere uxorem, post emancipationem nemo impediēbatur, cum in extranei causam emancipatione redactus esset. Adoptivæ utique sororis filia, uxor duci, vel constante adhuc adoptione, licito jure poterat,

l. l. quinetiam. D. de ritu nupt. f. l. per adoptionem. D. de ritu nuptiarum.

terat, quod ea
avunculus nec
Hæ enim demu
ptionem contr
rum jus adiu
tione alio pat
rem adoptiva
quoniam inte
tercedebar, qu
ta non esset.
stantino per a
in matrimoni
gyrici, Maxim
dicti, auctor t
ut summis cor
divinum, inqu
judicium, qui h
potem, majesta
nerum esse vol
tū filium, in q
transfudit. Q
nem, à se in lo
filia sua Octa
legitur u, filia
nem tradita,
modo transfe
bere videretur

l. l. 2. §.

u l.

terat, quod ea cognata non esset, cum avunculus nemo fiat per adoptionem. Hæ enim demum cognationes per adoptionem contrahuntur, quæ adgnatorum jus adiunctum habent *t*. Pari ratione alio patre natam, patris sui sororem adoptivam, ducere quis poterat, quoniam inter eos nulla cognatio intercedebat, quippe cum ea patri adgnata non esset. Sed & Maximianus Constantino per adoptionem nepoti filiam in matrimonium tradidit. Quod Panegyrici, Maximiano & Constantino A. dicti, auctor tantum abest ut vituperet, ut summis contra laudibus efferat; *O divinum, inquit, tuum, Maximiane, iudicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti, divi inquam Constantii filium, in quem se prima illius juvenia transfudit. Quinetiam Claudius Neronem, à se in locum filii adoptatum, cum filia sua Octavia matrimonio junxisse legitur u*, filia tamen prius in adoptionem tradita, ut in alienam familiam eo modo transferretur, ne soror fratri nubere videretur. Agrippina enim Claudio

*t l. 2. §. parvi. D. de suis & legit.
u Dio, lib. 59.*

dio persuasit, Domitium Neronem pri-
vignum, filii loco adoptare, quem non
filium modo, sed & generum habere
voluit: verum, ne frater sororem duce-
re videretur, adoptionis commento,
necessitudinis species dissoluta est. Inde
Junoni Octavia à Seneca comparatur:
sic enim in Tragœdia ejus nominis scri-
ptum est:

Tu quoque terris

Altera Iuno, soror Augusti,

Conjunctæque, graveis vince dolores.

Et alias:

Fratris thalamos sortita tenet,

Maxima Iuno, soror Augusti,

Sociata thoris.

Alio etiam loco:

Mœret infelix soror,

Eademque conjunctæ.

Simili joco etiam Cicero Clodium, in-
cestus cum sorore suspitione laboran-
tem, in Oratione pro dēmo sua, pro-
sciindit; *Sed tamen*, inquit, *ego mihi*
sororem virginem adscisco: tu sororē tuam
virginem esse non scivisti. Sed vide, ne tu
te debeas Iovem dicere, quod tu jure ean-
dem sororem & uxorem appellare possis.

Enimvero fratrum sororumve filias
uxores

uxores ducere n
lium conjugior
vehere Claudiu
pinæ Germani
incensum, ten
ne publici juri
monii à se cum
do regetetur.
cœpto Tacitu
senatum ingres
justa inter pa
pria etiam in p
tamen repertus
cupitor, Taledin
Tranquillus, in
agens; Verum
Germanici frat
blanditiarum o
rem, subornav
rent se ad duce
reip. interesset,
taliū conjugi
justa habebant
die conficit n
querentur exe
quodam, & a
in Claudio, e

x l. nemini. C
cest. nupt. §

uxores ducere non licebat x: tametsi ta-
 lium conjugiorum usum in rempub. in-
 vehere Claudium imperatorem, Agrip-
 pinæ Germanici fratris sui filiæ amore
 incensum, tentasse, literis proditum est:
 ne publici juris velamento ejus matri-
 monii à se cum ea contrahendi turpitu-
 do tegeretur. Sic enim de hoc ejus in-
 cæpto Tacitus, lib. 12, scribit: *Claudius,*
senatum ingressus, decretum postulat, quo
iusta inter patruos fratrumque filias nu-
ptia etiam in posterum statuerentur: neque
tamen repertus nisi unus talis matrimonii
cupitor, Taledius Severus, eques Romanus.
 Tranquillus, in Claudio, de ejus nuptiis
 agens; *Verum, ait, illecebris Agrippina*
Germanici fratris sui filia per jus osculi &
blanditiarum occasiones allectus in amo-
rem, subornavit proximo senatu qui coge-
rent se ad ducendum eam uxorem, quasi
reip. interesset, dandamque ceteris veniam
talium conjugiorum, qua ad id tempus in-
iusta habebantur. Ac vix uno interposito
die confecit nuptias, non repertis qui se-
querentur exemplum: excepto libertino
quodam, & altero primipilari. Zonaras,
 in Claudio, etiam senatusconsulto hu-
 jusmo-
 x l. nemini. C. de nupt. l. ultim. C. de in-
 cest. nupt. §. fratris. Instit. de nuptiis.

jusmodi nuptiarum jus sancitum fuisse
 in ejus principis gratiam tradit, auctore
 que Vitellio senatum Claudium ac
 Agrippinam uxorem ducendam adegisse.
 Εἰπεῖν, ait, ὁρμηθέντες οἱ βελότα
 πρὸς τὸν Κλαύδιον, ἤλθον καὶ ἠνάγκασεν δὴ
 θέν αὐτὸν γῆμαι, καὶ ψήφισμα ἐποίησαν
 ἐξῆναι τῶν αἰσίοις ἀδελφιδῶς ἀγαθῆς. Inde
 Seneca, in libro joculari de ejus impe-
 ratoris morte; *Vt Roma*, ait, *sacra essent,*
quibus ipse, cum sibi Agrippina nuberet,
30 senatoribus, innumeris equitibus Ro-
manis, mactatis, principium dedit. Huc
 pertinent & hi, quos subjungam, Sene-
 cæ ex Octavia versus, quibus nutrix
 Octaviam Claudii filiam ita adfatur:
Frustra parentis invocas manes tui,
Miseranda, frustra: nulla cui prolis sua
Manet inter umbras cura: qui nato suo
Praferre potuit sanguine alieno satum,
Genitamque fratris conjugem captus sibi
Toris nefandis flebili junxit sacro.
 Ne tamen tam mali exempli nuptiæ in
 posterum frequentarentur, Nerva ve-
 tit, ne fratrum filia ducerentur. Id
 quod Xiphilinus in Nerva tradit, his
 verbis: Εὐνομούησε ὃ ἄλλα, καὶ πρὶς τὰ
 μὴ δύνασθαι πνα, μὴ τε ἀδελφιδὴν γαμεῖν.
 Etenim ne de nominis vi ac potestate
 dubi-

dubietur, quod
 diano, Trajan
 καὶ Alius Spar
 rorem neptem
 Pollux, lib. 8 C
 & Moschopulu
 μέγαν Ἀδελφ
 δελφὸς υἱός, καὶ
 Porro illam N
 naras, tomo
 Οὐτὸς εὐνομοῦ
 μέγαν ὡς P
 μὴν Ἀγαθῆς π
 tianum tamen
 fratris filia, tan
 versari, Sueto
 moria prodide
 dita ac flagiti
 raelum imp
 aliunde id m
 vit, quam ob
 coniunctione
 tum Zonaras
 δε καὶ τὸ αὐτοῖον
 πῶς πειν καὶ εἰ
 πῆτο, καὶ τὸ
 νοι ἀντιδιδόν
 θεσπον μίσην
 vero hujus g

um fuisset, auctore
 edium ad
 adegisse
 βυλδοτι
 κατων δὲ
 οισι παρ
 αλ. Inde
 jus impe
 cra essent,
 nubere,
 ribus Ro
 dit. Huc
 m, Sene
 is nutrix
 fatur:
 ni,
 volis sua
 nato suo
 atum,
 ptus sibi
 v.
 uptiæ in
 erva ve
 natur. Id
 edit, his
 παρ τῆ
 γαμείν.
 potestate
 dubi-

dubitetur, quod idem auctor de Ha-
 drianō, Τραιάνῃς, ait, ἀδελφιδὴν ἐγαμή-
 κει. Aelius Spartianus ait, Trajani per so-
 rorem neptem eum uxorem accepisse. Et
 Pollux, lib. 8 Onomastici, & Hesychius,
 & Moschopulus, ἐν συλλογῇ Ἀ' ἑλικῶν ὀνο-
 μάζονται. Ἀδελφιδῆς, ajunt, ὁ ἀδελφὸς ἢ ἀ-
 δελφῆς υἱὸς, καὶ θυγάτηρ αὐτῶν ἀδελφιδῆ.
 Porro illam Nervæ constitutionem Zo-
 naras, tomo 2 Annalium, ita refert:
 Οὗτο· ἐνομοθέτησε καὶ τὸ μὴ πνα παρδόξια
 μέγιστα παρὰ Ρωμαίοις ἐκτέμνεσθαι, μήτε
 μὴν ἄλλῃ παρὰ γάμον ἀδελφιδῶ. Domi-
 tianum tamen non puduisse cum Julia
 fratris filia, tanquam cum uxore, palam
 versari, Suetonius & Xiphilinus me-
 moriæ prodiderunt. Eadem tam per-
 dita ac flagitiosa libidine incitatum He-
 raclium imperatorem ferunt: cui non
 aliunde id morbi vitiique, quo labora-
 vit, quam ob illicitam cum fratris filia
 coniunctionem accidisse, vulgo credi-
 tum Zonaras his verbis scribit: Λέγεται
 δὲ καὶ τὸ αἰδοῖον αὐτῷ σφερόμηνον ἄνω τὸ ἔργον
 πέμπειν καὶ εἰ μὴ σάνις ἐν τῷ ἴτερ αὐτῷ ἐ-
 πήτετο, καὶ τῷ παρσάτω αὐτῷ τὸ ἐκκερνώμε-
 νον ἀνεδίδδο. ὁ συμβαίνειν ἐδόκει Ἀλ' πλὴν ἐκ-
 θεσμον μίξιν τ' ἀδελφόπαρδ. Acerbissime
 vero hujus generis nuptias ut incestas
 & ne-

& nefarias imp. Anastasius & Zeno
 Constitutionibus suis damnarunt. In
 quas etiam B. Ambrosius lib. 8 Epistol.
 ita invehitur : *Tu copulare paras filium
 tuum & neptem ex filia ; hoc est, ut acci-
 pias sororis sue filiam, diversa licet matre,
 quam socrus, editus. Interroga nominum
 religionem. Nempe avunculus iste illius,
 illa hujus neptis vocatur : nec ipse te revo-
 cat sonus nominum, cum hic avum reso-
 net, illa hoc nomen ad avunculum, quod
 ad avum, referat. Et mox : Quid est,
 quod dubitari queat, cum lex divina etiam
 patruales fratres prohibeat convenire, qui
 sibi quarto sociantur gradu ? Huiusmodi
 autem gradus tertius est, qui etiam jure
 civili à consortio conjugii exceptus vide-
 tur. Sed nec in concubinato quidem
 haberi sororis filia, licet libertina, abs-
 que incesti crimine potuit a. Non mo-
 do autem fratris aut sororis filiam, ve-
 rum etiam neptem proneptemve, ducere
 non licet b.*

An autem mortuorum fratrum con-
 iuges, fratribus superstitibus ducere li-
 cuerit, quæri potest. Sane eam quæ in
 manum fratris convenerit, dissolutis
 seu

a l. etiam. D. de rit. nupt. b §. fratris.
 Instit. de nupt. l. sororis. D. de ritu nupt.

seu morte seu re
 incesti crimen n
 constitutionibu
 non desunt ali
 ejusmodi matr
 cius enim Tar
 scelere partum
 indiderunt, T
 quæ Arunti fr
 neno ab ea ful
 quoque suam
 set, duxit. Qu
 Dionys. Hali
 cis refert; qu
 præcipue de c
 verbis aut obs
 adhibita expla
 tollatur, subi
 Τοιαῦτα δὲ Τυ
 ται τοῖς ἀπὸ τῆς
 αὐτῆς πίσεως, κα
 ἀπορίαν γὰρ μὴ
 χεται. διελθόντες
 ἄλλους, πῶς αὐτῶν
 πρὸς τὴν πῶς
 τὴν τῶν Τε
 τὸ ἔργον, ὅσον

c l. nemi
 incesti

seu morte seu repudio nuptiis duci citra
 incesti crimen non posse, imperatorum
 constitutionibus cavetur c. Quamquam
 non desunt aliquot in Romana historia
 ejusmodi matrimoniorum exempla. Lu-
 cius enim Tarquinius, cui post regnum
 scelere partum Superbi cognomen facta
 indiderunt, Tulliam minorem natu,
 quæ Arunti fratri nupserat, Arunte ve-
 neno ab ea sublato, cum ipse conjugem
 quoque suam eodem genere interemis-
 set, duxit. Quod nefarium ejus factum
 Dionys. Halicarnas. lib. 4 duobus lo-
 cis refert; quorum utrumque, vel ea
 præcipue de causa, ut, si qua inest in
 verbis aut obscuritas, aut depravatio,
 adhibita explanatione, emendatione ve,
 tollatur, subjungam. Prior sic habet:
 Τοιαῦτα τῇ Τυλίας λεγέσθαι ἀσφύτως δέχε-
 ται ἡ ἀνδρῶν ὁ Ταρκύνιος, καὶ αὐτίκα δὲ
 αὐτῇ πίσει, καὶ λαβὼν τὰ παρτολεια τῶν
 ἀνοσιῶν γάμων, καὶ ἀπαρξάμενος, ἀπέ-
 χεται. διελθόντος δὲ ἐπὶ πολλοῦ μετὰ ταῦτα
 χρόνου, τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν ἀποθνήσκουσιν ἡ τε
 πρεσβυτέρα τῶν Τυλίας θυγατέρα, καὶ ὁ νεώ-
 τερος τῶν Ταρκυνίων. Et mox: Μετὰ τῆτο
 τὸ ἔργον, ἐδὲν ἐπὶ ἀφμελλήσας, ὁ Ταρκύνιος
 ἀπά-

c l. nemini. C. de nupt. l. fratris. C. de
 incest. nupt.

ἀπὶ γὰρ τῆς γυναικὸς τῶν Τυγλίων. In quibus
 verbis obscuritas nulla est quæ lectorem
 vel mediocriter literis Græcis tinctum
 morari possit, præterquam in voce *πρό-
 λεια*. Cuius scripturam corruptam esse
 forte suspicabitur qui apud Suidam le-
 get, *προτέλεια* à Lycurgo, ἐν τῷ *θεῷ* τῆς
ιερείας, appellari τὰ *πρὸ* τῆς τελεωδυνάμει
 εἰς τὸ θεῖον ἀναφερομένων γινόμενα ἢ διδύ-
 μω. *Προτέλεια* insuper, ut & Pollux lib.
 3 Onomastic. scribit, appellatum eum
 diem, ἐν ᾧ εἰς τὸν ἀκρόπολιν τὸν χαμη-
 ρύλῳ παρθένον ἄγασιν οἱ θανεῖς εἰς τὸν θεόν,
 καὶ θυσίας ἐπιτελεῖσιν. Et certe pro quolibet
 auspicio, initio, primordio, verbum hoc
 Græci usurpant. Lucianus in Dialogo
πρὸς τῶν ἐπὶ μίτῳ συνιόντων. Ἀρξομαι δὲ
 ἀπὸ τῆς *προῤῥα* εἰρήνης, ἣν δοκῇ, ὡς ἐεικὸς,
 δεινῆσαι τὰ *προτέλεια* τῆς μελλέσης συν-
 σίας. Gregorius etiam Nyssenus Lazari
 à mortuis excitationem οἰοεὶ τὰ *προτέ-
 λεια* τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως vocat. Cum
 vero verbum hoc *primitias* significet, ne-
 mo dubitabit, erratum esse in Hesychnii
 codicibus, in quibus legitur, *προτελείων*
ὑπάρχον. Est enim emendandum, *προτε-
 λείων*, ἀπαρχῶν. Verum in eodem signi-
 ficato vocem quoque *προπύλειον* à Græ-
 cis usurpari observavi. Suidas: Πρωτόλεια,
 ἢ *προπύ-*

ἢ *προπύλεια*,
 Idem, *προπύλ-*
 tur. Hesychnius
γυμνάσιον, *προπύλ-*
 gico quoque *πρὸ*
 τὰ *πρὸ* τῆς *λῆ-*
ἐξαίρεσι, *πρὸ*
 πρὸ λαμβάνειν.
γυμνασιον, καὶ
 τὰ ἀπαρχάς.
 sequare, sensu
 cum sic fidus
 dit: Delibato in
 abiit. Alter ejus
 quo de incestis
 priis sit mentio
 τὸς ἄμα τῶν αὐτῶν
 ἔργων, πρὸς καὶ
 τὰ δύστηνα σώμα-
 τας ἐπιτελεῖς
 ἐπὶ τὴν τὴν ἀδελφ-
 ῖντας *πρὸς* αὐτῶν
 σι καὶ ἐξαρχῶν,
 ἀπαρχῶν ἐξ αὐτῶν.
 Ἦν αὐτῶν πόλιν
 totum locum
 moni tradidit
Quirites, qui,
germanum, qu

ἢ *πρωτή λεία*, τὰ *πρὸ τῶν λήϊων ἐξαίρετα*. Idem, *πρωτόλειον*, ἀπαρχὴν, interpretatur. Hesychius etiam, *πρωτόλεια ἀρχαγμάδα*, *πρωτόλειον ἀπαρχή*. In Etymologico quoque *πρωτόλεια* exponuntur esse τὰ *πρῶτα τῶν λήϊων* ἢ τῶν πολέμων λαφύρων ἐξαίρετα, καὶ *πρωτόπιστα*, ἅπας εἰώτασιν οἱ *πρωτόπιστα* λαμβάνειν, οἷον ἡ Χρυσῆς ἐδόθη τῷ Ἀγαμέμνονι, καὶ ἡ Βρυσηὶς τῷ Ἀχιλλεῖ. ὁ γὰρ ὅς ἐστιν ἀπαρχάς. Utramvis ergo lectionem sequare, sensus constabit, eumque locum sic fidus interpretes Gelenius reddidit: *Delibato incestarum nuptiarum fructu abiit*. Alter ejusdem Helicarnassæi, in quo de incestis Tarquinii & Tulliae nuptiis fit mentio, locus ita habet: Ἀλλ' οὐδὲν ἄμα τῷ αὐτῷ τῷ ἀπαρχάξας τὰ θαυμαστά ἔργα, πρὶν ἡμέραν θῆναι τὰς ἐμποδίζαντας τὰ δύσθηνα σώματα πυράς, φίλος εἰσία, καὶ γάμους ἐπετέλει, καὶ τὴν ἀνδροφόνον νύμφην ἐπὶ τὴν τῶν ἀδελφῆς θάλαμον ἤγαγε, τὰς ἀπαρχήτας πρὸς αὐτὴν ἐμποδὼν ὀμολογίας, ἀνόσια καὶ ἐξάγια, καὶ ὅτε ἔκαστος ἔτε βαρβαρῶς γῆς ἐδαμύθη γινώμωρα, *πρωτός* εἰς τὴν Γ' ὡμαίαν πόλιν εἰσαγαγὼν, ἢ μέγας. Quem totum locum sic Gelenius Latino sermoni tradidit: *Hic est ille Tarquinius, Quirites, qui, nondum princeps, fratrem germanum, quia malus esse nolebat, veneno*

no sustulit, assumpta ipsius uxore in societatem ejus sceleris, sua conjugis germana, quam diis invisus adulterio jam ante corruperat. Hic uxorem, pudicam matronam, & communium liberorum parentem, eodē veneno eodem tempore necavit: ac ne paululum quidem lugubri specie dissimulavit utrumque veneficium, sed confestim post perpetrata hæc egregia facinora, fumantibus etiam tum rogis, qui misera illa corpora exceperant, ipse amicos excipiebat nuptiali epulo, ducens viricidam sponfam in sororis thalamum ex pacto nefario, primus ac solus inducens in hanc urbem morem impium & apud omnes Græcos simul atque barbaras nationes abominabilem. Sed quid ea, quæso, verba significant, πρὶν ἡμέραν θῆναι τὰς πυράς? Equidem, ne diutius lectorem teneam, adfirmare non dubitabo, legendum esse, πρὶν ἡ μάραν θῆναι, quod idem valet atque πρὸς αὐτὰς καὶ θῆναι, id est, ante extinctas pyrae flammæ. Quo loquendi genere Homerus usus est, Illiad. lib. 10:

Αὐτὰρ ἐπεὶ κτεῖ πῦρ ἐκάη, καὶ φλόξ ἔμα-
ράνθη.

ubi Eustathius: *Ὁβσεῖν*, ait, πὲρ μαρτυρίας
 λαχθέν ἐπὶ σβέσεως φλογός. Et mox: Φλο-
 γός, inquit ille, μαρτυρίας ὑπομείδ' αὐ-
 θρακιά.

ἡρακλειᾶ. Aristoteles vero in libro περὶ νό-
 τῆς καὶ γήρας inter μίρανσιν & σείσιν dif-
 ferentiam facit. Ἀλλὰ μὲν, ait, πυχὴ γὰρ
 δύο ὁρῶνται φθορὰς, μίρανσιν τε, καὶ σείσιν·
 τὴν μὲν γήρας, τὴν δὲ βίαιον. Rursus, quis
 est sensus horum Halicarnassæi verbo-
 rum, ἐμπεδῶν ὁμολογίας? Et hic quoque,
 ut breve id faciam, mendum est, legen-
 dumque, ἐμπεδῶν, id est, firmans, stabi-
 liens, ut sit sensus, *illicitas nefandasque*
cum ea jungens pactiones. Hesychius enim
 ἐμπεδεῖ interpretatur βεβαιοῖ, πισθεῖται, ἀ-
 σφαλίζει. Ut autē ad ipsam historiā re-
 deam, Livius, l. i. ab v. c., eandem nuptias
 breviter, nec nisi adhibita fusiori Hali-
 carnassæi narratione, perspicue ita per-
 stringit: *Aruns, inquit, Tarquinius, &*
Tullia major, (sic enim ex Halicarnas-
sæo emendo,) prope continuatis funeri-
bus, cum domos vacuas novo matrimonio
fecissent, junguntur nuptiis, magis non
prohibente Servio quam approbante. Nam
 verbum hoc *junguntur*, non ad Arun-
 tem & Tulliam majorem, sed ad L. Tar-
 quinium & Tulliam minorem, de qui-
 bus ante egerat, referri placet. Ceterum,
 etiam Marcum Crassum fratris defuncti
 uxorem duxisse, &, quos habuit libe-
 ros, ex ea suscepisse eum, nec in aliquā

factum hoc reprehensionem incurrisse, Plutarchus in ejus vitæ initio scribit. Quod cum mirum quibusdam videatur, verbum *συνοικεῖν*, quo Plutarchus in ea historia refenda utitur, interpretatione, quæ menti plane auctoris repugnat, ad nudam cohabitationem, ut & τὸ, *ποῦδὺς ἔσχεν*, ad puerorum ejus educationem, deflectere nituntur. Sed, quam aliam Crassus, quem minime cœlibem vitam duxisse, imo vero justos liberos sustulisse, ex lib.v. Epistolar.familiarium Ciceronis, & ex eodem Plutarcho in Cicerone, constat, uxorem duxerit, legere non memini. Nam alterius Plutarchus, cui usitatum est in ipso limine cuiusque genus, familiam, conjugium narrare, non meminît, & verbum *συνοικεῖν* de nuptiali conjunctione passim, non apud Plutarchum modo, sed & reliquos Græcos auctores, accipi, tam certum est quàm quod certissimum, ut testimonia proferre putidæ sit futurum diligentia. Atque adeo verustum & antiquitate ipsa spectabilem ex insigni reginæ bibliotheca manuscriptum Plutarchi codicem exhibuit mihi egregius ille antistes, qui nobis incredibili felicitate Plutarchum Gallice loquentem reddidit, in cuius

mar-

marginè ad eum
literis adnotat
fratris duxisse
tanda non si
constantem in
His accedere
pro se ipso sec
lim, quo cum
tillam tabula
Quod non po
auctoris ver
bent: *Emil*
uxor est, ex
cum antea n
Pudentem filii
potestate avir
sive pater An
ferme quatu
sedulo aluit.
atatis sua f
rum avus i
bat alteri fili
zeros procos
nabatur, si e
ejus ex pate
relicturum.
stinare prop
et egregie p
ne incommo

margine ad eum locum fugientibus jam
 literis adnotatum est, Crassum uxorem
 fratris duxisse: ut proinde temere mu-
 tanda non sint quæ certam semper &
 constantem interpretationem habuere.
 His accedere & Apuleii, ex Apologia
 pro se ipso secunda, aliud exemplum ve-
 lim, quo cum viri mortui fratre Puden-
 tillam tabulas nuptiales fecisse narrat.
 Quod non posset aptius quam ipsimet
 auctoris verbis referri. Sic autem ha-
 bent: *Æmilia Pudentilla, quæ nunc mihi*
uxor est, ex quodam Sicinio Amico, qui
cum antea nupta fuerat, Pontianum &
Pudentem filios genuit, eosque pupillos in
potestate avi relictos paterni (nam super-
stite patre Amicus decesserat) per annos
ferme quatuordecim memorabili pietate
sedulo aluit. Non tamen libenter in ipso
ætatis suæ flore tandiu vidua, sed puero-
rum avus invitam eam conciliare stude-
bat alteri filio suo Sicinio Claro, eoque cæ-
teros procos absterrebat, & præterea mi-
nabatur, si extraneo nupsisset, nihil se filiis
ejus ex paternis eorum bonis testamento
relicturum. Quam conditionem cum ob-
stinate propositam videret mulier sapiens,
& egregie pia, ne quid filiis suis eo nomi-
ne incommodaret, facit quidem tabulas

*nuptiales, cum quo videbatur, cum Sici-
nio Claro. Verum enim vero vanis frustra-
tionibus nuptias eludit, eo ad, dum puero-
rum avus fato concessit, relictis filius ejus
heredibus, ita ut Pontianus, qui major na-
tu erat, fratri suo tutor esset. Hæc ille.
Utcunque sit, hujusmodi matrimonia
aliquot sunt impp. Constitutionibus, ut
& Concilii Neocæsariensis Canone se-
cundo, interdicta a. Quinetiam, cum
quidam Ægyptiorum, mortuorum fra-
trum conjuges matrimonio sibi copu-
larent hoc colore, quod virgines man-
sisse dicerentur, forte profecto à Judæis
instituto, apud quos fratri mortuo fra-
trem superstitem sobolem excitare in-
valuerat, Zeno eas nuptias, & qui eas
contraxisset, & inde susceptos liberos,
incestarum nuptiarum pœnis subjacere
voluit b. Titum plane imperatorem,
animam agentem, unius duntaxat pec-
cati pœnitere se testatum esse, Xiphili-
nus refert. Conjecisse autem quosdam,
id esse, quod Domitiani fratris uxorem
in delitiis habuisset.*

Uxoris

- a. l. fratris. & l. ult. C. de incest. nupt. l.
nemini. C. de nupt. l. i. & l. 3. de incest.
nupt. in C. Th. b. l. licet. C. de incest.
nuptis.

Uxoris etiam
duabus foror
tiam, dissolut
impp. Valenti
Arcadius subm
men impp. du
post alteram
fertur. Sed, q
que matrimo
monumenta
liberos susce
utraque obit
natum his ve
Honorio loqu
Iulianus Mae
licet tui ad
ma et atel
Iulianus
Chronico: i
Maria & T
Honoriu prin
virgo defunct
gnum inhians
Diaconus, li
pium: Ei, ai
Scilicet filii
ria, (sic eni
conjugio soci
d. l. fratris.

Uxoris etiam sororem ducendi & sic duabus sororibus conjungendi licentiam, dissoluto quoquomodo coniugio, imp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius submoverunt *d.* Honorius tamen imp. duas Stiliconis filias unam post alteram in matrimonio habuisse fertur. Sed, quam infelix fuerit utriusque matrimonii exitus, historiarum monumenta testantur. Ex neutra enim liberos suscepit, morteque immatura utraque obiit, ut Zonaras Tomo 3 Annalium his verbis narrat: Ἀρχεται, ait, de Honorio loquens, τοῖνον τῷ Στηλικῶνος θυγατέρι Μαρίαν εἰς γαμετῶν. ἥς θανάτου λέγεται τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς Θερμοπίαν γῆμαι ἐν ἀτελεῖ τοῦ γάμου ἡλικίᾳ. καὶ κείνη ὅτε οὐκ ἐτελεύτησεν. Marcellinus comes, in Chronico: Stilico comes, cuius dua filia, Maria & Tharmantia, singula uxores Honorii principis fuere, utraque tamen virgo defuncta, spreto Honorii regno, regnum inhians, & quæ sequuntur. Paul. Diaconus, lib. 34 Appendicis ad Eutropium: Ei, ait, soboles nulla fuit: nam dua Stiliconis filia, id est, Maria & Tharmantia, (sic enim lege,) una post alteram ei conjugio sociata, utraque dei iudicio inopina

L 4

nata

d. l. fratris. C. de incest. nuptiis.

nata morte praeventa, ex hac luce virgines migravere.

Verumenimvero duorum fratrum liberi invicem recte matrimonio jungentur f, consobrinæque uxoris ductæ fit in plerisque Pandectarum locis mentio g. Sic Tullias duas regis Servii Tullii filias, Lucio & Arunti Tarquiniis Prisci Tarquinii nepotibus, consobrinis suis, matrimonio junctas fuisse, Dionys. Halicarn. libro 4 Antiquitatum refert. Sed manifestum est, eo loci in Græco codice erratum. Ita quippe scriptum est: *Ἦσαν ὃ Τυχίων δύο θυγατέρες ἐκ γυναικὸς γινόμεναι Ταρκυνίας, ἣν ἐνεγνώσεν αὐτῷ βασιλεὺς Ταρκύνιος. ταύτας ἐκ νύμφης ἐπιγάμους γινόμενας ἐκδίδωται τοῖς ἀδελφοῖς τῆς μητρὸς αὐτῶν, ἡγωνοῖς τε Ταρκυνίαις.* Secundum quam scripturam hoc Halicarnas. ait: *Erant Servio Tullio filiae duae, ex uxore Tarquinia, quam ei rex Tarquinius Priscus despondit. Has puellas viro maturas, & nobiles, nuptum dedit fratribus matris earum, nepotibus Tarquinii.* Quod utique

f l. i. §. duorum. Institut. de nupt. l. 3. & l. non solum. §. i. D. de ritu nupt. l. 2. C. de instit. & substitutio. g l. 23. & 24. D. de condict. & demonstrat. l. Lucius. §. filius. D. de condic. & demonstrat.

utique confit
quiniam, T
Tarquinii Pr
vero & Arun
quinii Prisci
omni adsever
nallæus, &
bant, opinio
pugnantq; i
quinii, & fra
jugis: & h
sed avuncu
Itaque proc
δελφιδίς, id
seu ποῖς ἀδελ
ille existimat
qui in juven
nati erant.
lius videtur
nos eos, se
jus hæc su
Tarquinius
neposve fuer
men auctor
trem habu
mitu ingen
dictum est,
ille. Sum
matrimon

utique consistere non potest. Nam Tarquiniam, Tullii conjugem, filiam fuisse Tarquinii Prisci, in confesso est: Lucium vero & Aruntem Tarquinius, non Tarquinii Prisci filios, sed nepotes, fuisse, omni adseveratione contendit Halicarnassæus, & eorum, qui contra sentiebant, opinionem accuratissime refutat: pugnantq; inter se, nepotes fuisse Tarquinii, & fratres Tarquinia Tullii conjugis: & hoc modo non consobrinis, sed avunculis junctæ fuissent Tullia. Itaque procul dubio legendum est, ἀδελφίδης, id est, nepotibus per fratrem, seu υἱὸς ἀδελφοῦ τῆς Ταρκυνίας. Nam, ut ille existimat, ex Tarquinii Prisci filio, qui in juvenili ætate mortem obierat, nati erant. Quamquam Livio probabilius videtur, Tulliarum non consobrinos eos, sed avunculos fuisse. Verba ejus hæc sunt, lib. i. ab v. c. *Hic Lucius Tarquinius, Prisci Tarquinii regis filius neposve fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus, filium crediderim. Fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenii juvenem. His duobus, ut ante dictum est, dua Tullia filia nupserant. Hæc ille.* Sunt & alia complura ejusmodi matrimoniorum in historiis exempla.

Namque Augustum filiam suam Juliam Marcello, Octaviae sororis suae filio, nuptum dedisse, à Dione *h* & Suetonio i relatum est : Et, filium suum immatura morte præreptum Quintilianus lugens, avunculo eum generum destinatum significat *k*. Sed & Constantius Imp. sororem suam, quam in Græcis Socratis codicibus Helenam, in Latinis Cassiodori Constantiam nominari invenio, Juliano in matrimonium tradidit, atque ita patruelis patrueli juncta est : Julianus enim ex Constantio Constantini magni consanguineo fratre ortus erat. Quamquam sobrinarum diu Romæ ignorata conjugia Tacitus lib. 12 memorat, posteaque tempore addito ea percrebuisse. Id quod & Plutarchus *α* *υ* *π* *ο* *ι* *ς* confirmat, has nuptias plebiscito permisissas significans. Πρότερον γδ, inquit, σὺν ἔγκλειστον ἔσθ' αὖ *α* *υ* *π* *ο* *ι* *ς*, ὥστε ἐδὲ νῦν πλείους ἐδὲ ἀδελφαὶ γαμεῖσιν, ἀλλὰ ὅψ' εὖ συνεχώρησαν ἀνέψιας συνοικεῖν ἐν τοιαύταις αἰτίαις. Αἰνὲς, χρηματῶν ἐνδεὲς, ταῖδε ἄλλα χρηστὸς, καὶ παρ' ὄνεια ἐν τῷ δήμῳ τὸ πολὺ τὸ δομῶν ἀρέσκων, ἐπικληθὲν ἀνέψιαν ἔχειν ἔδοξε, καὶ πλεονεῖν ἐπ' αὐτῆς. ἐπὶ τῷ τῷ *δ* *λ* *ι*

h lib. 53. i in Augusto, cap. 63. *k* lib. 6. Orat. insti. cap. 1.

οἱ γενεῶντες αὐτοῖς τὴν αἰτίαν
 ἡ φιλοπόνησις
 ἀνέψιαν, τὰ αὐτοῦ
 cuius loci verum
 temendo err
 ἀνέψιας, de r
 tamen appell
 diendas cons
 sororumve fi
 inter se sunt.
 stis est Pollux
 At religiosissi
 continentiae
 Theodosius
 prohibuit, qu
 8. Epist. indic
 quit, impera
 consobrinos
 nire, ὅς' se
 quiu temerari
 nora. Et tam
 Tantummod
 nidae & fra
 culo pietati
 Mcminit &
 tionis Sex
 ka est, Illa

ὅτι γεννομένης αὐτῆς κατηγορίας, ὁ δῆμος αὐ-
 φείς τὴν αἰτίαν ἐλέγχειν, ἔλυσε τὸ ἔγκλημα,
 ψηφισάμενος, πᾶσιν ἐξείναι χαμεῖν ἀχρεῖς
 ἀνέψιων, τὰ δὲ αὐωτέρω κεκωλῦσθαι. In
 cujus loci versione interpres non con-
 temnendo errore lapsus est. Vocem enim
 ἀνέψιων, de neptibus interpretatur, qua
 tamen appellatione illic sobrinas exau-
 diendas constat. Duorum enim fratrum
 fororumve filii, filiae, ἀνέψιοι & ἀνέψιαι
 inter se sunt. Cujus rei vel locuples te-
 stis est Pollux, lib. 4. Onomast. cap. 4.
 At religiosissimus princeps, pudorisque,
 continentiae ac pietatis diligentissimus,
 Theodosius major, etiam has nuptias
 prohibuit, quemadmodum Ambros. lib.
 3. Epist. indicat l. Nam & Theodosius, in-
 quit, imperator etiam fratres patruales &
 consobrinos vetuit inter se conjugio conve-
 nire, & severissimam poenam statuit, si
 quis temerare ausus esset fratrum pia pig-
 nora. Et tamē illi invicē sibi aequales sunt.
 Tantummodo, quia propinquitatis necessi-
 tudine & fraterna societatis ligantur vin-
 culo, pietati eos voluit habere quod nati sūt.
 Meminit & hujus Theodosii Constitu-
 tionis Sextus Aurelius Victor. apud quē
 ita est, Illa tamen, quibus Trajanus ad sper-

sus est, vinolentiam scilicet, & cupiditatem triumphandi, usque eo detestatus est, ut bella non moverit, sed invenerit, prohibueritque lege, ministeria lasciva psaltiafque comessationibus adhiberi, tantum pudori & continentia tribuens, ut consobrinarum nuptias vetuerit tanquam sororū. Quæ posteriora verba ab eo sumpsit Paul. Diaconus lib. 12. appendicis ad Eutrop. apud quem tamen mysteria pro ministeria in nonnullis codicibus male legitur. Atque ad hanc Theodosii constitutionem referendum est quod B. Augustin. lib. 15 De civitate dei cap. 16 scribit: Experti autem sumus de connubiis consobrinarum etiam nostris temporibus, propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat; quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti; & quod fiebat cum consobrina, pene cum sorore fieri videbatur, quia & ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres vocabantur, & pene germani sunt. Et mox: Veruntamen, quis dubitet, honestius hoc tempore etiam consobrinarum prohibita esse conjugia, nec
solum

*solum secundum
 pter multiplican
 duas necessitudi
 possint eas hab
 tatus augeri, se
 do inest human
 tur ale atque la
 propinquitatis
 ea contineat q
 libidinem, d
 tiam ipsam pu
 illam Theod
 dius & Hono
 gaverunt. qu
 in Codice Ju
 ba a: Celebrat
 monii legis h
 ut, revocata
 Etisque calur
 nium inter
 duobus fratr
 siue ex fratre
 ri tamen du
 Constitutioni
 Theodol. r
 Si nuptia ex
 a l. celebra
 nupt. ex
 de incest.*

solum secundum ea quæ disputavimus, propter multiplicandas difficultates, ne habeat duas necessitudines una persona, cum due possint eas habere, & numerus propinquitatis augeri, sed etiam quia nescio quo modo inest humana verecundia quiddam naturale atque laudabile, ut, qui debet causâ propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat quamvis generatricem tamen libidinem, de qua erubescere videmus etiam ipsam pudicitiam conjugalem. Verû illam Theodosii constitutionem Arcadius & Honorius ejus filii postea abrogaverunt. quorum de ea re constitutio in Codice Justiniani extat in hæc verba a: Celebrandis inter consobrinos matrimonii legis hujus salubritate indulta, est, ut, revocata præsci juris auctoritate, restititisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinos habeatur, siue ex duobus fratribus, siue ex duabus sororibus, siue ex fratre & sorore nati sint. Refragari tamen duæ eorundem imperatorum Constitutiones videntur, quæ in Cod. Theodos. referuntur. Una b sub titul. Si nuptia ex rescripto petant. Altera c sub tit.

- a l. celebrandis. C. de nupt.   b l. un. si nupt. ex rescrip. pet. in C. Th.   c l. 2. de incest. nup. in C. Th.

tit. *De incestis nuptiis*. Sed ego Anianum illis Constitutionibus violentas manus adtulisse suspicor, cum, ad Gothorum suorum, in quorum gratiam ex Alarici Regis præcepto breviarium Codicis cōscripsit, usum, Constitutiones illas accommodare studeret. Quod ex collatione earundem Constitutionum, cum iis quæ sub iisdem Rubricis in Codice Justiniani collocatæ sunt, deprehendi potest. Neutro enim loco in Justiniani Codice de consobrinarum nuptiis fit mentio. Sed & Constitutioni Arcadii & Honorii incestarum nuptiarum pœnam idem Anianus, ex gentis suæ moribus, ignis & proscriptionis, ab eorum imperatorum sententia abhorrentem, inseruit: ac, ut semel dicam quod sentio, quod Tribonianus in Pandectas & Codicem pro imperio ausus est, idem Anianus in breviarium Codicis Theodosiani, & Cui Institutiones, admittere non dubitavit. Itaque illis in libris plerumque Tribonianus & Anianus pro antiquis Jurisconsultis atque imperatoribus leguntur. Quale illud est, quod apud Cuium legitur, cives Romanos effici servos tribus modis, id est, testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumif-

numissos. Nec eum Ciceronem Instit., scripsisse manus esse, quæ dicta, manumif- quippe in eccle- bus vires at- Magnus primu- à proposito re- Institutionum- aut ejusdem t- fratres amittit- trimonio jungi- scriptum est: antiqui definit- Theophilus, p- porum ratione- quens, contra- pfit, dno idem- & dno idem- earum nuptia- tiorum imper- quibus & con- Canones acce- concilio Ro- Leone sub- Gregorio II- Gothorum u- legibus, con-

numissos. Nec enim dubium est, Caium, cum Cicerone Topicis, & Ulpiano in Instit., scripsisse, libertos eos cives Romanos esse, qui testamento, censu, vindicta, manumissi essent. Manumissiones quippe in ecclesia Caius ignorabat, quibus vires atque robur Constantinus Magnus primus tribuit. Et, ne longius à proposito recedam, in earundem Cui Institutionum epitome, cujus Anianus, aut ejusdem farinae alius, auctor est, fratres amitinos vel consobrinos in matrimonio jungi nulla ratione permitti, scriptum est: quod tamen civili juris antiqui definitioni adversatur. Similiter Theophilus, ad suorum quoque temporum rationem jus antiquum detorquens, contra Justiniani mentem scripsit, δύο ἀδελφῶν ἀρρενὸν ἢ θήλειον παῖδας & δυνάσθαι πρὸς γάμῳ συνάπτειν. Nam earum nuptiarum prohibitio ex recentiorum imperatorum Constitutionibus, quibus & conciliorum ecclesiasticorum Canones accefferunt, descendit, ut ex concilio Romano, quod imperante Leone sub urbis Romanæ episcopo Gregorio III celebratum est, patet. Gothorum utique, ut & Alemanorum legibus, consobrinorum consobrina-

rumque interdictæ fuere nuptiæ. In Alamanorum enim legibus, quas eis Clotharius rex descripsit, ita legitur, Tit. 40. *Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxorem habere non liceat socrum, nurum, privignam, novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris sororem. Filii fratrum, filii sororum, inter se nulla presumptione jungantur. Si quis contra hoc fecerit, à loci iudicibus separetur, & omnes facultates amittat; quas fiscus adquirat. Si minores persone sunt, quæ se illicita conjunctione polluerunt, careant libertate, servis fiscalibus adgreganda.*

Nunc ad reliqua pergamus. Amitam quoque & materteram uxorem ducere non conceditur, quoniam, ut Justinianus ait *a*, parentum loco habentur. Unde apud Halicarnassæum Brutus inter cætera, quæ Tarquinio Superbo vitio dat, hoc, ut probrum, obiiicit, quod Servii Tullii uxorem Tarquiniam, *h*ν, ait, *ωρετῆκεν αὐτῇ πρῶτῃ ὥστε μνηστῆρα, πατὸς ἀδελφῶν ἔσσαν*, antequam viro iusta fecisset, laqueo necasset. Itaque exterminandi Syllani sibi invidi causa, Nero accusatores, Tacito *b* teste, summissit, qui cum Lepida amita ejus, Cassii

uxo-

a §. item amitam. *Instit. de nupt. b* lib. 16.

uxore, incesti e
Illæ etiam s
gitimo consen
cōsensu solo c
cum furioso f
trahi nequit
sensum, intelle
mutorum fur
bus, ut pote c
letudo vitium
matrimonium
Quamquam a
trahi furor no
tractum non
qui sponsalib
impedimento
superveniens
rimus f. Cæ
taxat eorum
quorum in p
Idque natur
bus debita

c l. furor. D.
D. de ritu
de regul. j.
gat. & a
D. de his
ne. in fi. l.
gl. 2. D. a

uxore, incesti eum postularent.

Illæ etiam sunt injustæ nuptiæ, quæ legitimo consensu carent. Nuptiæ enim cōsensu solo contrahentiū fiunt. Quare cum furioso furiosave matrimoniū contrahi nequit *c.* Nec enim voluntatem, sensum, intellectumve habent. Dissimilis mutorum surdarumque causa est, quibus, ut pote consensus compotibus, valetudo vitiumque corporis, quo minus matrimonium contrahant, non obest *d.* Quamquam autem matrimonium contrahi furor non finit, rite tamen contractum non dissolvit *e.* similiterque, qui sponsalibus contrahendis ab initio impedimento fuisset furor, idem, postea superveniens, jam contracta ea non dirimit *f.* Cæterum, nō consensum duntaxat eorum, qui coeunt, sed & eorum, quorum in potestate sunt, exigimus *g.* Idque naturali ratione, ex qua parentibus debita reverentia atque observantia de-

c l. furor. D. de sponsalib. l. oratione. in fi. D. de ritu nupt. d l. ubi non voce. D. de regul. jur. l. in quibuscunque. D. obligat. & actionibus. e l. patre furioso. D. de his qui sunt sui vel al. d. l. oratione. in fi. D. de ritu nupt. f d. l. furor. g l. 2. D. de rit nupt.

ria descendit *h*, & civili jure, quo patriæ potestatis jus receptum est *i*, desiderari, belle Justinianus scribit *k*. Filiis ergo familias absque parentum voluntate justas nuptias contrahere non licet. Qui locus à tam multis jam tractatus est, ut nobis non sit hæc disputatio- nis materia attentanda. Quid enim, ut de nostris taceam, ad D. Claudii Eſpon- cæi, eruditissimi celeberrimique theo- logi, qui hanc quæstionem accuratissi- me persecutus est, copiam addi possit? Itaque ea demum, quæ instituti Operis ratio necessario postulat, attingam. Consequens est autem, cum justæ ac le- gitimæ non sint nuptiæ patre minime consentiente factæ, justos ac legitimos non haberi inde susceptos liberos, ac, per hoc, ut recte Apuleius infert *l*, spu- rios nasci. Nec refert, vivone avo, an post ejus mortem, in lucem edantur; cum patris morte, quæ ab initio injustæ sunt, non eo magis convalescant nu- ptia *m*. Infamiæ quoque notam non evadere eum, qui sciens uxorem non

justu

h l. veluti. D. de Insti. & jure. i d. l. pa- tre furioso. k Instit. de nupt. l lib. 5 de asino aureo. m l. Paulus. D. de stat. hominum.

justu ejus, cuiu-
rit; ipsa pra-
verba declaran-
rem ducenti
consentire de
Aliter atque si
avi auctoritate
tamen pater fu-
auctoritas suffi-
eriam, si morte
ter de medio
posse, Accur-
ex Pomponio
filio, neptem
habeam, nupti-
store contrahi
furorē teneat
luntas exqui-
pater ab hosti-
tra triennium
re potest *r. l.*
sit, ut, ubi ger-
retur, post tri-
me fuerit igno-

*n l. l. D. de hi-
ne. §. i. D.
D. de ritu
rit. nupt.
nupt.*

jussu ejus, cuius in potestate est, duxerit, ipsa prætoris de infamibus edicti verba declarant *n*. Nepoti autem uxorem ducenti tam avum quam patrem consentire debere, Paulus testatur *e*. Aliter atque si neptis nubat, cui solius avi auctoritatem sufficere tradit. Cum tamen pater furit, avus sapit, avi solius auctoritas sufficit *p*. Quia in specie, aut etiam, si morte, vel emancipatione pater de medio sit subductus, procedere posse, Accursius monet, quod Paulus ex Pomponio scribit *q*, si nepotem ex filio, neptem ex altero filio in potestate habeam, nuptias inter eos me solo auctore contrahi posse. Versa vice, si anus furore teneatur, nepoti patris solius voluntas exquirenda est. Is plane, cuius pater ab hostibus captus est, si non intra triennium revertatur, uxorem ducere potest *r*. Pari modo, si ita pater absit, ut, ubi gentium ac locorum sit, ignoretur, post triennium, ex quo apertissime fuerit ignotus ubi degat & an super-

stes
n l. i. D. de his qui not. infami. o l. oratione. §. i. D. de ritu. nupt. p l. si nepos. D. de ritu nuptiar. q l. si nepoti. D. de ritu. nupt. r l. si nepos. §. ult. D. de ritu nupt.

stes sit, non prohibentur *s* liberi ejus utriusque sexus nuptias absque ejus auctoritate contrahere. Sed, & si antitriennium nuptias contraxerint, dum modo eam filius uxorem duxerit, vel filia hujusmodi homini nupserit, ut certum sit, patrem, si adesset, ejus conditionem non repudiaturum, nuptiæ vallebunt *z*. Enimvero consensus patris non ita accipiendus est, ut satis sit, mandatum filix mariti quærendi dedisse nam & personam patri demonstrari oportet *u*. Patris autem ad nuptias constituendas jussum præcedere oportere Justinianus tradit *x*. Ubi jussum pro voluntate accipiendū esse constat. Velle porro intelligitur, si, quod agitur, sciat nec evidenter dissentiat *y*. Contrariatur quippe voluntatem contestari necesse est. Alioquin, si taceat, nec contradicatur, pro jussu & consensu silentium ejus interpretamur *z*. Itaque, nutu, & literis, & per nuntium, patris consensum inter-

f l. si ita. D. de ritu nupt. t l. si filius. D. eod. titulo. u l. generali. D. eod. tit. x Instit. de nuptiis. y l. in sponsalibus. in fine. D. de sponsal. arg. l. 2. §. velle. D. sol. matr. z l. si, ut proponis. C. de nupt.

interponi posse. sensus porro, vel ex intervallo, cum effectus in hac quaestione Justiniano primarius, cum in suo non ideo minus initio patre nuptias consenserit: cum tunc matrimonium ea, meo accipienda sunt consensus incipit que ad per Papinianum, verba, quibus tione dotis, tantum, non extenditur, jectiōi loci posita signi demum patris perit. Placem, dum tamen dare

a arg. l. patris sensu. D. b l. dotis

interponi posse, dubium non est *a*. Con-
 sensus porro, qui in aliis causis exigitur,
 vel ex intervallo & negotio jam perfe-
 cto, cum effectu interponitur. Quod &
 in hac quaestione probare videtur, Ju-
 stinianus prima fronte contrarius, Papi-
 nianus, cum ita scribit *b* : *Dotis promissio non ideo minus valebit, quod ignorante initio patre nuptia facta fuerint, si postea consenserit : cum omnis dotis promissio futuri matrimonii conditionem accipiat.* Ve-
 rum ea, meo quidem iudicio, verba sic
 accipienda sunt, ut ex die accommodati
 consensus incipiant nuptiae esse, exinde-
 que dos peti possit. Quod ita censuisse
 Papinianum, indicio sunt sequentia ejus
 verba, quibus obiicit, maritum à peti-
 tione dotis, cujus promissio ad primas
 tantum, non etiam ad secundas nuptias
 extenditur, repellendum videri. Cui ob-
 jectioni locum non esse in specie pro-
 posita significat, quoniam, accedente
 demum patris consensu, nuptiae esse coe-
 perint. Plane consensus sui qualēqua-
 lem, dum tamen apertam, significatio-
 nem dare patrem sufficit, nec tabulis
 nuptia-
a arg. l. pater. §. 1. D. de acq. hered. l. con-
sensu. D. de oblig. & act. l. 2. D. de pact.
b l. dotis promissio. D. de jure dot.

nuptialibus ac dotalibus subscribere
eum necesse est.

Hæc ita in filiorumfa. matrimoniis
servantur. Emancipati vero filii citra
parentū consensum justas nuptias con-
trahunt *c*: nec interesse existimo, justæ
ne ætatis sint, an minores 25 annis, cum
hujus distinctionis nullum consultorum
imperatorumve auctorem habeamus.
Quamquam Accursio aliter videri scio.
qui, quod de feminis propter infirmita-
tem ac fragilitatem sexus ab imp. con-
stitutum est *d*, ad mares porrigere, nul-
la probabili ductus ratione, conatur *e*.
Proinde minime dubium est, juste quæ-
sitos filios videri, & suos heredes patri
adnasci, quos emancipatus ex uxore
non ex patris voluntate ducta suscep-
rit. Atque adeo, ad bonorum quoque
possessionem avi, cujus testamento præ-
teriti sunt, eos patre mortuo admitti,
Ulpianus scribit *f*. Non enim, ait, per
rescissionem, qui filius justus est, efficitur
non filius, cum rescissio, quo magis admit-
tatur, non quo minus, adhibeatur. Quæ
verba

c l. filius. D. de ritu nuptiar. d l. vidua.
¶ l. in conjunctione. C. de nupt. e in
glos. d. l. filius. f l. 3. §. si mancipa-
tus. D. de bon. poss. contra tabu.

verba obscurum
iis facem jam
prætulere, q
verbis, & r
ita placent, n
rom verborum
re. Sciendum
juris civilis c
convellendi a
constitutus er
civilis auctori
ritis subvenire
naturali ratio
eorum capitis
consuevisse g
stati patris re
norum posses
tione, dixisse
emancipatus
sensum patr
testamentum
nem expugn
ut ad bonori
tur, rescind
nem necesse
non ex justis
tus, quæ p

g l. sed cum p
sessionibus

verba obscurum sensum habent, & licet
 iis facem jam eruditissimi aliquot viri
 prætulerint, quia tamen, ut est in pro-
 verbio, καὶ τῆς τὰ καλὰ, deciesque repe-
 tita placent, non pigebit familiarem eo-
 rum verborum interpretationem face-
 re. Sciendum est igitur, prætorem, qui
 juris civilis custodiendi magis, quam
 convellendi atque infringendi causa,
 constitutus erat, ne aperte contra juris
 civilis auctoritatem emancipatis præte-
 ritis subvenire videretur, quibus tamen
 naturali ratione succurri æquum erat,
 eorum capitis diminutionem rescindere
 consuevisse g; ut, eo facto quasi pote-
 stati patris redditus, contra tabulas bo-
 norum possessionem peterent. Hac ra-
 tione, dixisset aliquis, nepotem, quem
 emancipatus ex matrimonio citra con-
 sensum patris contracto sustulit, avitum
 testamentum per bonorum possessio-
 nem expugnare non posse: quoniam,
 ut ad bonorum possessionem admitta-
 tur, rescindi patris ejus emancipatio-
 nem necesse sit; qua rescissa, videbitur
 non ex justis nuptiis nepos hic concep-
 tus, quæ parentis consensu (in cujus
 pote-
 gl. sed cum pratrone. §. ult. D. de bon. pos-
 sessionibus.

potestatem per rescissionem emancipationis patrem ejus redigimus) non fuerint firmata. Huic tacitæ objectioni Ulpianus occurrens, rescissionem emancipationis, (sic enim interpretari convenit,) quæ à prætore fit, eo comparatam esse scribit, ut aditum ad bonorum possessionem emancipatis patefaciat. Proinde, quæ admittendorum eorum causa inducta est, excludere & repellere eos non debet, ne, quod pro eis favorabiliter constitutum est, in eorum incommodum atque odium retorqueatur. Ut enim scite Quintilianus in Declamationibus argumentatur, quæ pro aliquo scripta est lex, contra eum valere non debet. Itaque rescissio hæc, quominus justus patris filius nepos intelligatur, non efficit; sed contra, viam sternit ad bonorum possessionem petendam. Nam etiamsi, ut subiicit Ulpianus, tam turpem & ignominiosam uxorem duxisset filius, ut toti familiæ ejus adfinitas dedecori esset, nihilominus tamen ex ea natus filius ad bonorum possessionem admitteretur. Potuit enim avus in eum suo jure uti, & eum pro imperio exheredare. Parentibus siquidem liberos exheredare licet *h*; quos *h. in suis. in fi. D. de lib. & post.* & oc-

& occidere licet
redasset, de i
nepos hic nec
dicio & patris
ta, centumvi
dissentque, ar
tem plecti, ali
vita fieri, & co
jecta, famosa
na avi, cuius
tur, admitti æ
sennam inter
cum locus h
pretatione, pl
futurus, occu

Ut autem e
tio, admonen
bus, quod fili
Filiæ namqu
simum quin
modo prima
nuptias sine
trahunt i. Q
juris factæ, de
pervenerint,
& curatoris,
tutæ sunt, se

i l. vidua.
nuptiis

& occidere licebat, Quod si cum exheredasset, de inofficioso testamento queri nepos hic necesse habuisset. In quo iudicio & patris delicta, & nepotis merita, centumviri examinassent; perpensisque, an ob patris vitium nepotem plecti, alienumque à substantia a vita fieri, & contra, an liberos vili, abjecta, famosaque nura susceptos ad bona avi, cuius familia labe hac aspergitur, admitti æquum esset. Hæc per transennam interlocutum me non pœnitet, cum locus hic, adhibita nostra interpretatione, planior posthac legentibus futurus, occurreret.

Ut autem eo redeat, unde exiit; oratio, admonendi sumus, non idem filiabus, quod filiis emancipatis, iuris esse. Filia namque emancipata, quoad vicissimum quintum annum attigerint, non modo primas, sed ne secundas quidem nuptias sine patris voluntate recte contrahunt *i.* Quinetiam morte patris sui juris factæ, donec ad legitimam ætatem pervenerint, matris, & propinquorum, & curatoris, sub cuius potestate constitutæ sunt, sententiam explorare neces-

M se ha-

i. l. vidua. & l. in conjunctione. C. de nuptiis.

se habent *k*. Quod si inter tutorem, matrem & propinquos de electione futuri mariti minus conveniat, ad arbitrium magistratus erit recurrendum *l*. Huiusmodi quondam discordiam inter matrem & tutores M. Geganio Macerino, iterum, & T. Quinctio Capitolino, & *coff*, ortam Livius memorat *m*. Virginem siquidem, maxime forma notam, tum temporis duo juvenes petiere. Unus plebeii generis, tutoribus fretus; qui & ipsi eiusdem ordinis erant: nobilis alter, nulla re præterquam forma captus; cui mater splendidissimis nuptiis jungi filiam cupiens favebat. Quod certamen cum domi & intra privatos parietes componi nequisset, ventum in jus est: postulatuque matris & tutorum utrinque audito, magistratus secundum matris arbitrium jus nuptiarum dedere. At quæ vicesimum quintum annum egressæ sunt filiæ, inconsultis parentibus impune pro arbitrio nubunt, nec pœnam exheredationis ob eam rem timeant *n*. An vero abducendæ filiæ, quæ

sine

k l. i. & d. l. in conjunctione. C. de nupt. l. l. i. C. de nuptiis. m lib. 4 ab ur. cond. n §. causas. Nov. ut cum de ap- pella. cognoscit.

sine eius volu-
olim compo-
nus quidem
matrimonia
bari non pos-
filiam exhib-
dum ne acerb-
statem, scribi-
exhibenda ac-
qui in potest-
recte conveni-
est *p*. Interdic-
to, cuius uxo-
netur, impp.
generali Ulpi-
concordantia
potestatis no-
terpretation-
accipit, quæ
rum scribit
state sunt, sin-
iure non conti-
Porro dua-
habere, Ron-
vero eodem
o l. 2. §. ul.
de lib. exhib.
C. de lib.
finitia. l.

sine eius voluntate nupsisset, jus patri olim competeret, quari potest. Ulpianus quidem certe bene, concordantia matrimonia jure patriæ potestatis turbari non posse, patrique interdicto sibi filiam exhiberi desideranti persuadendum ne acerbe patriam exerceat potestatem, scribit o. Immo vero, de uxore exhibenda ac ducenda patrem, etiam qui in potestate eam habeat, à marito recte conveniri posse, Venuleius auctor est p. Interdicto quoque succurri marito, cujus uxor invita à parentibus detinetur, impp. rescripsere q. Ex illo vero generali Ulpiani axiomate, quo bene concordantia matrimonia jure patriæ potestatis non esse turbanda definit, interpretationem, meo quidem judicio, accipit, quod Paulus in lib. Sententiarum scribit r: *Eorum, qui in patris potestate sunt, sine voluntate ejus matrimonia jure non contrahi, sed contracta non solvi.*

Porro duas eodem tempore uxores habere, Romæ non licuit s. Binarum vero eodem tempore contractarum nu-

M 2

ptiarum

o l. 2. §. ul. D. de liber. exhib. p l. 3. D.
de lib. exhib. q l. si invita. C. de nupt.
C. de lib. exhi. 1 lib. 2, Tit. 19. §. ad
finitatis. Instit. de nupt.

ptiarum crimen, infamiæ pœna vindicatum, notum est. Edicto enim prætoris, qui vel bina sponsalia eodem tempore constituta habebat, infamia notabatur. Unde imp. Valerian. & Galien., *Eum*, inquiunt *u*, qui duas simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non juris effectus, quo cives nostri plura contrahere matrimonia prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. Quibus postremis verbis, ut eorum vim potestatemque breviter explanemus, tacitæ obiectiōni responderet. Dixisset enim aliquis, non posse quem duas uxores habere: nam, manente prioris non repudiatæ coniugio, alteram additam coniugem uxorem esse non posse. Sed voluntatem contrahendi matrimonii, non iuris effectum & coniunctionis validitatem, spectari debere, imp. aiunt: quemadmodum & Ulpianus factum notari tradit x: Ideoque, si vel cum ea quis nuptias faciat, vel sponsalia constituat, quam uxorem ducere non liceat, infamiam non eo minus effuge-

t l. i. in fi. l. quid ergo. §. r. D. de his qui not. infam. u l. eum qui. C. ad l. iul. de adulter. x l. quid ergo. §. cum autem factum. D. de his qui not. infam.

DE I
fugere. Illi
constitutio
obiter admo
De donatio
additis aliq
bat, verbis,
clerian. & M
quiunt, qui
nis, binas ux
cum etiam in
vi infamia n
sens iudex in
que enim, si
uxorem con
quo sequitur
tale facinus
Constitutio
ria capite p
Constanti
obscure in
esse obnox
vivis marit
de eorum
tuor annor
Incidisse
duabus ux
verfiam, C
y l. ea qua
z l. uxori

fugere. Illius vero Galieni & Valeriani constitutionis ultimam partem, ut hoc obiter admoneam, Tribonianus in Tit. De donationib. ante nuptias, iunctis & additis aliquot, prout sensus desiderabat, verbis, retulit *γ. Impp. etiam Diocletian. & Maximianus, Neminem, in-quiunt, qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse, vulgo patet, cum etiam in edicto p̄gatoris huiusmodi viri infamia notati sint. Quam rem competens iudex inultam esse non patietur.* Uti-que enim, stupri crimen in posteriorem uxorem committi, non dubium est. Ex quo sequitur, capitalem p̄nam ei, qui tale facinus admiserit, ex Constantini Constitutionibus, quæ stupra & adulteria capite plectunt, imminere: quod & Constantini quædam Constitutio non obscure indicat, qua capitali p̄næ non esse obnoxias eas mulieres statuit *z, quæ, vivis maritis militibus, nullo accepto de eorum sospitate nuntio, post quatuor annorum spatium alteri nupserint.* Incidisse autem aliquando Romæ de duabus uxoribus simul ductis controversiam, Crassus, apud Ciceronem lib. i

M ; de

γ l. ea quæ. C. de donationib. ante nupt.
z l. uxor. C. de repudiis.

de Oratore, ita scribit: *Quid, quod usu memoria patrum venit? ut paterfamilias: qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem pregnantem in provincia reliquisset, Romaque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato, & ex utraque filius natus esset: mediocrisne res in controversiam adducta est, cum quereretur de duobus civium capitibus, & de puero qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre: qua si judicaretur, certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubina locum duceretur. Ac neque hic omit- tendum censeo, Papyrii non minus lepidum atque festivum, quam prudens figmentum, quo matrem, instantius percontantem quid in senatu egissent patres, elusit. Actum enim in senatu dixit, utrum utilius videretur, magisque ex republica esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Quod ubi illa audivit, domo trepidans egressa, ad ceteras matronas retulit; postridieque ad senatum copiosæ matrumfamilias catervæ confluerunt, deprecantes, una potius ut duobus nu-*

pta
z *Gell. lib. 10. noct. Artic. cap. 23. Macrob. lib. 1, cap. 6.*

pta fieret, qua
vero, quæ illa
quid sibi postu-
bus, &, non u-
lam verecund-
niam pavescen-
blicum merum
curiæ progress-
infutisset, quid
uti fuerat, en-
memoriæ pro-
nam, tribun, p-
ptam, paratan-
se absente fern-
rorum quare
quot vellent,
Sed ea lex pro-
que ex Roma
trimonio mu-
scriptum rel-
trii & Anton
megeton pto i pa
yma undevi P
tinianus quo
dicatione in
cum neque
monium sol
tianum susce

pta fieret, quam uni duæ. Senatoribus vero, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio istæ veller, mirantibus, & non ut parvæ rei prodigium, illam verecundi sexus impudicam insaniam pavescentibus, puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarravit. Nec clam me est memoriæ proditum a, Helium Cæcinam, tribun. plebis, legem habuisse scriptam, paratamque, quam Iulius Cæsar se abiente ferre jussisset, ut uxores, liberorum quarendorum causâ, quas & quot vellent, ducere Quiritibus liceret. Sed ea lex promulgata non fuit: primûque ex Romanis Antonium duas in matrimonio mulieres habuisse, Plutarchus scriptum reliquit, in collatione Deme- trii & Antonii, his verbis: Ἀντώνιος δὲ τρεῖς γυναῖκας ἡγάγετο, πρῶτα κλεοπάτραν καὶ ὁμὴν δύο γυναῖκας ἡγάγετο, πρῶτα γὰρ μηδὲν Ῥωμαίων τετολμημένον. Valentinianus quoque, Severæ conjugis prædicatione in Justinæ amorem pellectus, cum neque subnixum iam liberis matrimonium solvere, & uxori, ex qua Gratianum susceperat, repudium mittere

M 4

susti-

a Sueton. in Iulio, cap. 52.

sustineret, neque frenis amorem, quo puellam tantopere sibi laudatam deperibat, cohibere posset, alteram Severæ Justinam uxorem superduxit, ex qua Valentinianum iuniorum sustulit. Ac, ut facti eius turpitudinem amoliretur, lege sanxit, ut cuilibet duas simul uxores habere liceret: quemadmodum Socrates b, Paul. Diacon. & Nicephorus d scribunt. Sed nec ea lex accepta fuit. Nam & Iudæos, qui forte hoc colore, quod primis generis humani satoribus polygamia propagandæ ac multiplicandæ solibus necessitate permilla fuisset, quasi maiorum vestigiis insistentes, plures sibi uxores habere licere existimabant, imp. Theodosius, Arcad. & Honorius, prohibere in diversa sub uno tempore coniugia convenire e. Necnon Justinianus, Novella 79, quæ de naturalibus liberis tractat, Εἰ πῶς, ait, νομίμως συνοικίῃ γυναικί, ἄλλας ἐπιτρέχειν ὅσα ἂν δύναιτο, τοῦ συνοικισίῃ συνεσῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν νομίμως παῖδες ποιεῖσθαι.

An autem concubina uxori iure Quiritium adiungi posset, dubitari scio. Hoc

certe

b lib. 4. hist. ecclesiastic. cap. 30. c lib. II. append. ad Eutrop. d lib. II. histor. ecclesiastic. cap. 33. e l. nemo. C. de Iudæis.

certe nec iura
dere Justinian
dentes hoc pr
Ulpianus ait g
duxerat, ei co
de coniectura
habere, quoni
haberi non po
tini magni Co
ira habet h: M
constante mat
se habere. Qua
iuncta consue
ius manu mar
caussa foret,
Numæ, ostend
res, quæ cum
miscerent, v
tradit. Quo
Iure Papyria
ad L. Iuliam
Cæterum,
quæ à mulie
contrahuntur
regia lege d

f l. ult. C. e

gl. ult. in

concub.

rim. D. de

certe nec iura antiqua, nec sua, concedere Justinianus scribit *f.* Nam, nec prudentes hoc probasse, indicio est quod Ulpianus ait *g.* si patronus, qui libertam duxerat, ei concubinam adhibuisset, inde coniecturam capi, nolle eum nuptā habere, quoniam cum uxore concubina haberi non posset. Idem ipsum Constantini magni Constitutio prohibuit. quæ ita habet *h:* *Nemini licentia concedatur, constante matrimonio, concubinam penes se habere.* Quamobrem Gellius, eam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii causa foret, probrosam habitam lege Numæ, ostendit *i;* eiusmodique mulieres, quæ cum eo, cui uxor esset, corpus miscerent, pellices appellatas ibidem tradit. Quod & Caium Flaccum, lib. de Iure Papyriano, scripsisse Paulus lib. 10. ad L. Iuliam & Pap. notaverat *k.*

Cæterum, sunt & illæ iniustæ nuptiæ, quæ à mulieribus intra luctus tempus contrahuntur. Luctus autem tempus, regia lege definitum, decem mensium

M 5 erat:

f l. ult. C. commun. de manumissionibus.
g l. ult. in fi. D. de divort. h l. i. C. de
concub. i lib. 4, cap. 3. k l. Massu-
rius. D. de verb. signi.

erat: per quos mulier abstinere à nuptiis jubebatur: duplici, ut Harmenopulus explicat *l.*, ratione: ἡ δὲ τὸ μὴ σύγχυσιν γίνεσθαι τῆ γυνῆς, καὶ ἡ δὲ τὴν ὀφειλομένην αἰδὸν καὶ πρὸς τῷ ἀνδρὶ. Cujus rei Plutarchus in Numa testis est: Ἀλλὰ τὸ, τῶν μεμενημένων πένθος χρόνον εἶναι δεκαμηνῶν, ἐφ' ὅσων καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες, ἢ δὲ ὡς ἄλλοι γαμηθεῖσαι, βόδον ἐγκύματα κατέθυσεν, ἐκείνη νομοτελήσασθαι. Ovid. lib. i. Fastorum:

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc anno statuit temporis esse satis.

Per totidem menses à funere conjugis uxor

Sustinet in vidua tristitia signa domo.

Idem lib. 3:

Annus erat, decimum cum Luna receperat orbem:

Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Et mox:

Assuetos igitur numeros servavit in anno.

Hoc luget spatium fœmina mœsta virum.

Quamobrem cum, fœderis inter Octavium Cæsarem & Antonium fanciendi causa, Octaviam illius sororem huic nuptum dari placuisset, & ea legibus prohiberetur nuptias contrahere, quod M.

Marcel-

l. lib. 4, Tit. 6.

Marcellum pareret, necdum effluxissent, p

eam, gratiam

poris fieri, ne

Antonio his v

ἀποτέγγει, αὐ

τὴν ὀνυχίαν

αὐτῶν δὲ καὶ μηνῶ

μεῖσθαι, τῶν δὲ

ἐκείνης ἀνείσης

quod apud Se

legitur, Annu

stituisse majore

qui decē dunt

ut fatis à M

ann suis tem

sione, accipie

do legitimu

consultorum

firmitate. Primi

tinianus, & T

pus, duobus

niere, ut ex c

Theodos. rel

Si qua ex fœm

ni spatium a

a lib. 2, cap.

cod. Th.

Marcellum paullo ante mortuum luge-
ret, necdum decem menses à viri morte
effluxissent, per senatum legibus solvi
eam, gratiamque ei legitimi luctus tem-
poris fieri, necesse fuit; ut Plutarch. in
Antonio his verbis narrat; *Ὡς οὐκ ἔδοξε
ἀμφοτέροις, ἀναΐαντες εἰς Ρ' ἡμην, ἐπετέλεον
τὸν Ὀκταετίας γάμον. ἐκ ἑαυτῶν μὲν νόμον
παρὰ δέκα μηνῶν αὐδρὸς τελευτήσαντος γα-
μῆσθαι, & δὲ Οὐγγηλῆτος δόγμα πρὸ χρόνον
ἐκείνης ἀνείσης, & quæ sequuntur. Itaque,
quod apud Senecā, Epist. 65 ad Lucilium,
legitur, *Annum fœminis ad lugendū con-
stituisse majores*, de anno utique Romuli
qui decē duntaxat mensibus constabat,
ut fusc à Macrobio *a* tractatur, non de
anni suis temporibus ordinata dimen-
sione, accipiendum est. Eodemque mo-
do legitimum luctus tempus in jure-
consultorum scriptis interpretandū ad-
firmo. Primi namque Gratianus, Valen-
tinianus, & Theodosius Impp. luctus tē-
pus, duobus mensibus auctū, anno defi-
niere; ut ex eorum Constitutione in C.
Theodos. relata constat. quæ ita habet *b*:
*Si qua ex fœminis perduto marito intra an-
ni spatium alteri festinarit nubere,* (parum*

enim

a lib. 2, cap. 12.

b l. 1. de secund. nupt.

Cod. Theod.

enim temporis post decem menses servandum adiicimus,) tametsi id exiguum putemus, probrosis iniusta notis, honestioris nobilisque persona & decore & jure privetur, &c. Indeque colligi potest, Apuleium c, qui annui luctus temporis mentionem faciat, aut post eorum imperatorum ætatem, aut eorum seculo vixisse. Apud eum enim Charite Lepoleum, nuptias ejus ambientem, hac excusatione repellit, quod nondum annum luctus complevisset. At Caligula die suo natali, quo & Augusti templum consecravit, ut ad spectacula, quæ edebat, omnes convenirent, luctus inhibuisse, & præterea viduis, intra constitutum legitimum tempus, nubere, nisi prægnantes essent, concessisse fertur. Verba Dionis d, quæ hoc comprobant, hæc sunt: Καὶ ὅτι πένθην πάντες ἐπέσχον, ὥστε καὶ ταῖς γυναῖξιν, ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστέρησθαι, καὶ μεῖομαι, καὶ πρὸς τὴν καθήκοντα χρόνον, αἰ γὰρ μὴ ἐν καιρῷ ἔχουσιν, ἐξελθαι. Plane Heliogabalus, quemadmodum Xiphilinus narrat, Pomponio Basso è vivis sublato, quem vel ea præcipue de causa reum postulari curavit, ut ab uxore, cujus ipse amore flagrabat, divelleret,

c lib.8 de asino aur. d lib.39.

ret, eam prot
gendum viru
lervatione spr
Isaurici uxor,
die Anastasio
ferrur. Qua au
luctus nubere
dem, post mi
diuro, alii nub
Theodos. &
non habebat
le dubitandi o
tempus, etiam
consensu diff
ctandum mu
alterius manu
stasius constitu
babili ac legiti
diverterat, co
transactum o

Illud con
currit, an cum
& gravida esse
trahi potueri
facto olim a

a in Anastas
causam. C.
te. C. de rep

ret, eam protinus duxit, nullo ad lu-
gendum virum spatio dato. Eadem ob-
servatione spreta, Ariadna, Zenonis
Isaurici uxor, quadagesimo à viri obitu
die Anastasio nupsit, ut à Zonara *a* re-
fertur. Qua autem ratione intra annum
luctus nubere mulier prohibebatur, ea-
dem, post missum ex justa causa repu-
dium, alii nubendi potestatem, ex imp.
Theodos. & Valentin. constitutione,
non habebat *b*: ne, ut ipsi aiunt, de pro-
le dubitandi occasio daretur. Idemque
tempus, etiam bona gratia & comuni
consensu dissoluto matrimonio, expe-
ctandum mulieri esse, antequam in
alterius manum conveniret, imp. Ana-
stasius constituit *c*. Cum vero sine pro-
babili ac legitima causa mulier à viro
diverterat, connubium ei cum alio ante
transactum quinquennium non erat *d*.

Illud consequenter tractandum oc-
currit, an cum ea, quæ ex alio prægnans
& gravida esset, matrimonium iure con-
trahi potuerit. Quam quæstionem ex
facto olim accidisse, memini me apud
Dio-

*a in Anastasio. b l. consensu. §. si vero
causam. C. de divort. c l. si constan-
te. C. de repud. d l. consensus. §. hac nisi.*

Dionem e legere. Nam cum ardenti Liviam ducenda amore flagraret Augustus, eiusque desiderio mora inde afferri videretur, quod ea ex Nerone sextum jam mensem gravida esset, pontifices consuluisse dicitur, an fas esset pregnantem ducere. Quod illi hac distinctione dissolverunt, ut, siquidem ex quo gravida foret, dubium atque incertum esset, nuptiæ differendæ essent: sin autem constaret ex quo concepisset, nihil prohibere quin duceretur. Itaque, licere sibi quod libebat, Augustus videns, Liviam protinus duxit. Id quod etiam Suetonius ita paucis narrat f: *Cum Scribonia divortium fecit, pertasus morum perversitatem ejus; ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem pregnantem, abduxit, dilexitque ac probavit unice & perseveranter. Idem in Tyberio g, de eius patre agens: Vxorem Liviam Drusillam, & tunc gravidam, & jam apud se Tiberium enixam, petenti Augusto concessit.* Non abs re igitur festinatas has Liviam nuptias, quæ nec maxima suspicione carerent h, Antonius probri loco Augusto objecit i. Quas etiam

e lib. 48. fin Augusto, cap. 62. g cap. 4.
h Suet. in Clau. c. 1. i Suet. in Aug. c. 69

tiam eleganter
libr. I. contra
Adiecere sacra
Non minus inf
Quam quæ fra
Nondum matern
Conceptamq; v
Pronuba: jam g
ratur;
læ sponsu, sal
Advocat, ha
sibi pactam
Vitricus ante
Privigni nond
Fescennina nov
Idque deum so
derunt
Consilium; nu
Responsum est
nupta ju
Quinetiam
rem, post M
adhuc gravid
tonio despon
Καὶ τὸ ὁπτα
Φλὺ γυναικα
αὐτῆς ἐτερε
σάμφοι, πο
Martiam qu

tiam eleganter Prudentius ita exagitat,
lib. I. contra Symmachum:

*Adiecere sacrum, fieret quo Livia Iuno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quam quū fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondū maternā partu vacuaverat alvū,
Conceptamq; viri sobolē paritura gerebat
Pronuba; jam gravida fulcrum geniale pa-
ratur;*

*Iā sponsus, saliente utero nubentis, amicos
Advocat, haud sterilem certus fore jam
sibi pactam.*

*(ortum
Vitricus ante venit tardum praeservidus
Privigni nondum geniti: mox editur inter
Fescennina novo proles aliena marito.*

*Idque deum sortes & Apollinis antra de-
derunt*

*(das
Consilium; nunquā melius nam cedere te-
Responsum est, quam cum pragnans nova
nupta jugatur.*

Quinetiam Octaviam, Augusti foro-
rem, post Marcelli, viri ejus, mortem,
adhuc gravidam, ventreque pleno, An-
tonio desponsam, Dio, lib. 48, ita scribit:
Καὶ τὸ Ὀκταβίαν, πλὴν τῆς καίσαρος ἀδελ-
φῶν γυναῖκα, τῷ Ἀντωνίῳ, ἐπειδὴ ὁ αὐτῆς
αὐτῆς ἐτετελεύτησεν, καὶ κύβαν, θεωρησά-
μενοι, πάλυτῃ μεταβολῇ ἐχρῆσαντο.
Martiam quoque uxorem, tum ex se
gravi-

gravidam, petenti Q. Hortensio Catonem Uticensem concessisse Plutarchus refert *a*. Ceterum, Livia apud Augustum Claudium Drusum Neronem intra trium mensium spatium peperit. Quem natum Augustus patri Tiberio reddidit. Ea res joci materiam, ut Dio auctor est *b*, præbuit, indeque pervulgatus fuit senarius Græcus, quo significatur, fortunatis vel trimestres nasci liberos. Quod deinde in vulgi sermone tritum proverbium abiit. Qua de re, pro Græcis Dionis, Suetonii Latina verba subjungam *c*. *Patrem, ait, Claudii Caesaris, Drusum olim Decimum, mox Neronem prænominē, Livia, cum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus; Τοῖς Ὀυρανῶσι καὶ γήινῳ μηδ' ἄ.* At, vel tricesimo die pater fieri ex uxore, Caligula gloriosum duxit. Eaque gratia Miloniam Cæsoniam, adulterio sibi antecognitam, & jam tum partui propinquam, duxisse eum Dio narrat *d*. Qua de re ita Suetonius *e*: *Cæsoniam neque facie insigni, neque ætate integra, matrem-*
que
a in Catone Uticensi. b li. 48. c in Claud. cap. 1. d lib. 59. e in Calig. cap. 25.

que jam ex alio
 luxuria ac la-
 & constantius a
 peltaque & gale
 quitantem, mili-
 ro etiam nuda
 nomine dignatu
 professus, & m
 infantis ex ea n
 Livia liberoru
 lisse, infanter
 prus fuerat, 'a
 editum, Sueton
 interpretandur
 Est quadam p
 rum, & inter se
 junxerunt, gignu
 via. Nam Augu
 bonia liberos
 ex priore viro
 ter se nihil lib
 Jam, non m
 ptas cum virg
 hi potuisse,
 balum tamen
 rum, Aquilian
 xisse, narrat
 Etm, in quier
 fin Augusto,

que jam ex alio viro trium filiarum, sed
 luxuria ac lascivia perdita, & ardentius
 & constantius amavit: ut saepe chlamyde,
 beltaque & galea armatam, & juxta ade-
 quitantem, militibus ostenderit, amicis ve-
 ro etiam nudam. Quam enixam uxorio
 nomine dignatus est: uno atque eodem die
 professus, & maritum se ejus, & patrem
 infantis ex ea nata. Augustum porro ex
 Livia liberorum nihil quicquam sustu-
 lisse, infantemque unicum, qui conce-
 ptus fuerat, abortivum & immaturum
 editum, Suetonius testis est f. Ex quo
 interpretandum est, quod ait Plinius g:
 Est quaedam privatim dissociatio corpo-
 rum, & inter se sterilis: at, ubi cum aliis
 junxere, gignunt; sicut Augustus & Li-
 via. Nam Augustus ex priore uxore Scri-
 bonia liberos suscepit: vicissim & Livia
 ex priore viro Druso. Juncti tamen in-
 ter se nihil liberorum procreant.

Jam, non nisi incestas ac nefarias nu-
 ptias cum virginibus Vestalibus contra-
 hi potuisse, certissimum est. Helioga-
 balum tamen, humani generis porten-
 tum, Aquiliam Severam, Vestalem, du-
 xisse, narrat Xiphilinus in Heliogabalo.
 Εἶπε, inquiens, τὴν Παύλαν, ὡς καὶ κηλίδος
 ἦν αὐτῇ

f in Augusto, ca. 63. g lib. 7, ca. 13.

πνὰ αὐτὸ τὸ σῶμα ἔχουσιν, ἀποπέμψας, Ἀ-
 κυλία Σεξήρα συνώκησεν, ἐκφάνεσθαι πα-
 ρανομήσας. ἱερωδρόμῳ γὰρ αὐτῇ τῇ ἐστὶ ἀσε-
 βείᾳ ἤσχυνε. Quod ita perstrinxit Lam-
 pridius in ejus vita: In virginem Vestalem
incestum admisit. Atque hæc habui, quæ
 de legitimis incestisque Quiritium con-
 jugiis dicerem, quæ, ut sunt, utinam
 brevia videantur!

F I N I S.

AN
HOTM

VETERI R

OBS

ANTONII
HOTMANI, I.C.,

De
VETERI RITU NUPTIARUM
OBSERVATIO.

ANTONII

VETERI

O B

C

De sperat

 N M
juris
ad
usu

Nuptias. S
tantum stip
contractum
in l. i. D. de
futuratum r
se scribit, u
ritus pertin
paratus, q
tur, ut est in

ANTONII HOTMANI, I.C.,

De

VETERI RITU NUPTIARUM

OBSERVATIO.

CAPUT I.

De sperata, pacta, & sponsa.

IN Matrimoniis contrahendis
jurisconsultos duo præcipue,
ad ritus pertinentia, vocabula
usurpasse constat: Sponsalia &
Nuptias. Sponsaliorum nomine non
tantum stipulationum sponsionumque
contractum intelligi, significat Florent.
in l. i. D. de Sponsal. Nam & Sponsalia
futurarum nuptiarum mentionem fuisse
scribit, ut nimirum ad sponsaliorum
ritus pertinerent etiam præcedentes ap-
paratus, quibus conditiones expediun-
tur, ut est in l. ult. ejusd. tit. At hoc pro-
prie

prie non Sponsalia, sed spes nuptiarum dicitur. Cujus rei meminit Ulp. in l. 6. cod. t. *Non suspecturum*, inquit, *putarem ad dissolvendam sponsaliorum spem hunc nuncium*. Sic in l. si uxor, D. ad l. Jul. de adulter. l. ii. C. de repud. Philo Judæus adpellat τὴν προτέλειαν τῶν γάμων. Ἐπὶ δὲ καὶ τὴν ἡστέον τῶν γάμων ἀποκαλεῖται. lib. Peri tēs eis τὴν προτ. συνόδ. D. Dionysius Areop. hoc vocabulo usus est epist. 7. ubi Maximus Scholiastes sic adnotavit: Προτελείας μὲν ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τὴν τῶν γάμων μετὰ τῆς ἡστέων σύζωσιν. πᾶν γὰρ γάμον τέλειον ἐκάλουν, ὡς τελεῖν τὴν πρὸς τὴν βίον τῶν ἀνθρώπων. Μυστήριον γὰρ εἶχον τὸν γάμον. ἔλεγον δὲ προτελίεσσι καὶ τὸν προμυεῖσιν, καὶ ὁσινεὶ προκαθάρσεσσι ἐπιμαστῶν μυστηρίων. Itaque *sperata nuptia* dicebantur, l. mulier, C. de sponsal. & l. si legibus, C. de episc. aud. & *puella sperata* dicebatur. quod hoc versu significasse Plautum retulit Varr. lib. 5 de ling. Lat. *Sequor hercle quidem: nam libenter te mea sperata consequor*. Et Afranius, in Fratriis: *Speratam non odi tuam*. Is etiam dicebatur *speratus*, ut eodem loco Afranius indicat: *Curre, & nuncia venire, & mecum speratam adducere videat puellam*.

Hi

Hi versus apud Terentium autem esset juris, cotissimum de bono vero conventa pud Festum, lent, pacta quae solebant, puellae sed pacta dicebatur si cum ante, Virgil.

Et gremius alius Inde etiam Laberius barur, a Livio, Tacit. lib. 12; & Agrippinā m. epist. 40. lib. 9: ter ad me delat nuptias suspens salia fiebant, eupari. l. 3. de his verbis adficiam, & pactam priusquam petitis promissa, vel pacta Quapropter ab eius lib. 4 con tas, habent pationibus

Hi versus apud Nonium exstant. Inter hos autem disceptabatur, cujus quis esset juris, conditionis, gentis: & potissimum de bonis erat quaestio. Quum vero conventa esset conditio, ut est apud Festum, id est, inter se convenissent, pacta quaedam nuda intervenire solebant, puellaque non jam sperata, sed *pacta* dicebatur. l. 2. C. de sponsal. l. si cum ante, C. de donat. ant. nupt. Virgil.

Et gremiis abducere pactas.

Inde etiam Lavinia pacta Turno dicebatur; à Livio, lib. 1, pactæque nuptiæ; Tacit. lib. 12; pactum inter Claudium & Agrippinā matrimonium. Symmach. epist. 40. lib. 9: *Nolo existimes, culpabiliter ad me delatum, quod pactas filia tua nuptias suspendas.* Tum demum sponsalia fiebant, incipiebatque sponsa nuncupari. l. 3. de sponsal. Quod Nonius his verbis adfirmat: *Inter speratam, dictam, & pactam hoc interest, quod virgo, priusquam petitur, sperata dicitur: dehinc promissa, vel pacta, vel sponsa dici potest.* Quapropter alludit hoc modo Arnobius lib. 4 contra gentes: *Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.*

CAP. II.

De proxenetis, auspiciibus & pronubis.

AD hanc rem personas interponi solitum fuisse, apparet ex Ulpiano, in l. ult. D. de spons. Qui *proxeneta* dicebantur, id est, conciliatores, interpretes, & internuncii: non tamen quod sponsores aut fidejussores essent. Ait enim Jurisconsultus: *Si proxeneta inter- venerit faciendi nominis causa, ut multi solent, videamus an possit quasi mandator teneri. Et non puto teneri, quia hic magis monstrat nomen quam mandat.* l. 2. D. de proxen. Hos etiam *auspices* dictos fuisse puto. Quum enim auspices adeundi mos desisset qui auspicia peterent; hi proxenetæ veteris consuetudinis vestigia ipso nomine usurparunt. quemadmodum licet colligere ex Valer. lib. 2. cap. 1. Hinc etiam scribit Cic. lib. 2 de divin. Nihil fere quondam majoris rei, nisi *auspicato*, nec privatim quidem, gerebatur. quod etiam nunc *auspices* nuptiarum declarant, qui re ommissa nomen tantum tenent. Notum est istud Ciceronis pro Cluen. Nubit genero socrus, nullis auspiciibus, nullis auctoribus. Qui igitur

DE VET

tur ad hanc r
netæ, Latin
auspices diceba
omine inchoa
teri Glossario
to, auspices p
pellantur. & h
ut rite fieret
curabant. Juv

Veniet cur

Lucan. de Nu
Iunguntur taci
Tum unus hor
tum, proferet
&, ut ita fiere
consuetudinis
lib. 2. in fin. r
exurgens, inqu
Iove, superisq
omnium, qui
preparaverat
mum dos à vir
tabulas ac Pa
rent recitari. L
scribit, atque il
ba. Quod con
neid. Siquæ
conciliandas
ses quidem, c

tur ad hanc rem adhibebantur proxe-
netæ, Latine *pronubi*, & καὶ χερσικῶς
auspices dicebantur, incipientes & felici
omine inchoantes. Qua de caussa in ve-
teri Glossario, nuper in publicum edi-
to, *auspices pronubi*, ὡς γρόμφοι, ad-
pellantur. & hi, quod conventum erat,
ut rite fieret, tabulisque mandaretur,
curabant. Juvenal.

Veniet cum signatoribus auspex.

Lucan. de Nuptiis Catonis & Martiæ:
Iunguntur taciti, contentiq; auspice Bruto.
Tum unus horum, quod erat conven-
tum, proferebat, ceteris audientibus,
&, ut ita fieret, postulantibus. Cujus
consuetudinis hoc Martianus Capella
lib. 2 in fin. reliquit vestigium. *Tunc*
exurgens, inquit, *virginis mater poscit de*
Iove, superisque cunctis, uti sub aspectu
omnium, quidquid sponsalium nomine
preparaverat Mæjūgena, traderetur, ac de-
 mum dos à virgine non deesset, tuncque
tabulas ac Papiam Popæam legem sine-
rent recitari. Ideo Tacitus de Messalina
scribit, atque illam audisse *auspicum ver-*
ba. Quod confirmat Servius, lib. 4 Æ-
neid. Siquæ vero fœminæ ad nuptias
conciliandas adhibebantur, non *auspi-*
ces quidem, cum hoc sit muneris virilis,

sed *pronuba* tantum dicebantur. Ovidius, epist. 6:

*Non ego sum furtim tibi cognita: pronuba
Adfuit.*

Hæcque *pronuba* univira esse debebat, ut ait Tertullianus in exhortatione ad castitatem. Catullus:

Vos unis senibus bona cognita.

CAPUT III.

*De matrimoniis contrahendis liberorum
caussa.*

AUSPICUM etiam curæ erat, nubentes profiteri, se liberorum procreandorum causa convenire. Quem morem notat Tacitus, his verbis: *Cum uxore principis, prædicta die, adhibitis, qui obsignarent, se velut suscipiendorum liberorum causa convenire.* Idque confirmat Ulpianus, tit. 4. regul. dicens, Latinum libertum jus consequi liberis, cum lege Junia uxorem ducebat testatione interposita, quod liberorum quærendorum causa uxorem duxerit. Nam, matrimonia contraxisse Romanos quærendorum liberorum causa, vulgare est. l. si vicini, C. de nupt. adeo ut id esset in ore muliercularum: ut ait Ennius hoc versu,

su, quæ prodidi-
Ducit me uxore
gratia. Huc
Varrone retul-
Mundus cum
atque inferum
pretea, uxore
rum causa du-
Plautus in Ca-
dorum causa
Atque id not-
contra Julian-
de Nuptiis, ad-
gimusque, Aug-
improbasse cu-
creandorum l-
gium interces-
cap. 7. Est eni-
declam. 2, ux-
cit utilitas:
videtur inver-
nuptiis Mirra-
lib. 2. Strom.
vntur diu-
His intelligi-
liberorum, l-
rentes pios
causa uxore:

su, quē prodidit Festus in verbo Quāso:
*Ducit me uxorem sibi liberum quarendum
 gratia.* Huc etiam pertinet, quod ex
 Varrone retulit Macrobius lib. 1 Sat. ca. 16:
 Mundus cum pater, deorum tristium
 atque inferum quasi janua pater: pro-
 pterea, uxorem liberorum quarendo-
 rum causa ducere, religiosum est. Et
 Plautus in Capt. Liberorum quaren-
 dorum causa ei, credo, uxor data est.
 Atque id notat D. Augustinus, lib. 3
 contra Julianum. & serm. 324. & lib. 1
 de Nuptiis, ad Valerium Comitem. Le-
 gimusque, Augustum ideo testamentum
 improbasse cujusdam, cujus non pro-
 creandorum liberorum causa conju-
 gium intercesserat: Valer. Max. lib. 7,
 cap. 7. *Est enim, inquit Quintilianus,
 declam. 2, uxor, quam jungit, quam didu-
 cit utilitas: cujus hac reverentia est, quod
 videtur inventa causa liberorum.* Ο' ε'ν
 κωμικῶς Μένανδρος, inquit Clem. Alex.
 lib. 2 Strom. Παύδων, φασί, σπόρων τῶν
 γυναικῶν διδωμί σοί γε τὴν ἐμαυτῆς θυγατέρα.
 His intelligitur, quod ait Callistratus, l.
 liberorum, D. de verbor. significat. pa-
 rentes pios liberorum quarendorum
 causa uxores ducere.

CAP. IV.

De dote.

APUD Auspices etiam de Dote conventiones fiebant, ut maritus aliquid haberet ab uxore ad sustinenda onera matrimonii. l. 7. D. de jur. dot. quamvis (ut apud Martianum Capellam, lib. 9, prisca juris adsertor Arcanus respondit) regulariter, etiam matrimonio copulato, dotem dicere scemina nullis legibus prohibeatur. l. cum multæ, C. de donat. ante nupt. *Eaque dos*, ait Ulp. tit. 7 regular. *aut dabatur, aut dicebatur, aut promittebatur.* Dabatur, cum præsens erat dos, non quod ea statim traderetur viro, quamvis & hoc fieri potuisse constet, l. 1. D. pro dote: sed pridie nuptiarum, aut circiter, apud auspices deponerebatur, ut in crastinum nuptiarum viro solveretur: quod in Messalinæ cum filio nuptiis Suetonius, Tacitus & Juvenalis factum fuisse commemorant: at, si dos præsens non fuisset, ea, ut eodem loco scribit Ulpianus, aut dicebatur, aut promittebatur.

CAPUT

Quid sit, dice

DICERE etiam Plautus, *hanc operam d*
Dictum enim
renus pronun
de ædil. edict.
tem eum, qui
tur. Cicero,
suam pecuniam
Fratriis, ut ref
nescio cui, vicini
is paululum.
eiusque debito
tem, eodemq
conceptis ve
personæ, inq
nulla interro
sunt dictione
Promittere ve
& ex stipula
mittendo, D
promissio &
rumque vim
io majoris
Donatus in

enim significat ultro promittere, deducto vocabulo à verbo *liceor* ; quo utuntur qui in auctione facienda ultro precium suum deferunt. l. 3, D. de pollic. At *promittere* sæpius ad stipulationē. quod notat Donat. in Heauton. Terent. *Policemur* , inquit , *magis sponte, promittimus rogati*. Ideo, scribit Ulpianus, promissum potest referri, & ad nudam promissionem sive pollicitationem, vel ad sponsonem; secundum quod incipiet is , qui de huiusmodi causa stipulari spondit, ex stipulatu posse conveniri. l. sciendum, D. de ædil. edict.

CAPUT VI.

De donatione propter nuptias.

HUIC vero doti solebat antiquitus pignus vel hypotheca subungi. l. 1, D. qui pot. in pign. hab. Hoc Græci *ἐπιπρημα* vocabant. ut est apud Hesychium & Pollucem : Αἱ πρὸς τὰς φερὰς ἐπιπρημαί. Nam, ut Harpocratio scribit, εἰώθεσαν καὶ οἱ τότε, εἰ συναικὶ τὰ μνηστῆρα πρὸς τὰς φερὰς δίδοιεν οἱ ἀποσήμεντες , αἱτρεῖν ὡς τὰ τῷ αἰδρὸς ὥσπερ ἐνέχυρον πρὸς τὸν ἀνδρὸς οἰκίαν ἢ χωρίον. Et, quia successu temporis pacta sæpe interveniebant, ut mulier

ex

ex illo pignorum est, ut donationis adsumptum propter nuptias prospiciendum da, si forte maritus ex morte, Ceterum dicta antenuptialis faciebatur, sed postea, quod post nuptias voluit Justinianus propter nuptias, de donatione reat, hanc donationem præter illam Justiniani constitutioni bonis tactionem subdito consummationum dicitur hic est tantum, & ut sine causa ritus rebus etiam conventionibus lucratur;

ex illo pignore aliquid lucraretur, factum est, ut illud pignus nomen donationis adsumeret, dicereturque donatio propter nuptias, quæ à viro dabatur ad prospiciendū uxori de dote consequenda, si forte matrimonium dirimeretur. l. ex morte, C. de pact. con. indeque *αἰ-
ζήφειν* dicta est; à Latinis autem prius antenuptialis donatio, (quod ante efficiebatur, & nunquam post nuptias.) sed postea, quia constitutum est, ut etiā post nuptias fierent tales donationes, voluit Justinianus, eas, donationes propter nuptias, adpellari. l. cum multæ. C. de donation. ante nupt. Ut facile appareat, hanc donationem propter nuptias, præter illam hypothecam, quæ jam Justiniani constitutione in omnibus mariti bonis tacite inest, nihil aliud esse, quā cautionem diuturni conjugii, vel donationem sub conditione, si vel dos à marito consumpta sit, vel sine causa matrimonium diremptum fuerit. Ejus enim hic est tantum usus, ut dos mulieris sit tutior, & ut, quemadmodum mulier, sine causa diverrens, dote, sic etiam maritus rebus donatis multetur: aut ut patris conventis morte viri mulier aliquid lucretur; aliter nimirum nec propriet-

tas, nec ususfructus ad uxorem pertinet. Itaque (ut ex Synopsi βασιλικῶν didicimus) erat quasi dotis compensatio, ἀντιπώρωσις; quam Scholiastes tacite semper contrahi asserit; Φησὶ γὰρ ὁ καινὸν Τῇ ἀρχαίᾳ σιωπηρῶς ἢ ἀπὸ γάμου δωρεὰ ἐπιτετα. Cæf. lib.6 de bell. Gall. *Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant. hujus omnis pecunia conjunctim ratio habetur, fructusque servantur; uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.*

CAP. VII.

De Hypobolo.

DONATIONEM vero propter nuptias ὑπόβολον à Græcis adpellatam fuisse ut existimē, moveor auctoritate Harmenopuli, qui, lib.4, tit.4, ita scriptum reliquit: Ἐπὶ τῷ ἀπὸ γάμου δωρεῶν ἢ τοῦ ὑπόβολου. nimirum videlicet, quia doti subjungitur ac supponitur. Nec me movet, quod ait, ejusdē libri capite 10, aliquid esse minus ipsa dote. Nam solum Justiniani tempore observatum est, ut æquales essent donationes propter nuptias

nuptias & dote
latuit in Aut
convent. Ex
constitutio Le
ctus est Phil
fancivit, ut
nuptias dos e
est Theodon
non ignarus,
cap.6, & ad i
ni 117: Καὶ τῷ
ἐπὶ τῷ ἀπὸ γάμου
δωρεῶν. Scholi
39, titul. 2, ad
τῷ γάμῳ ὁ τὸ π
ιδίως, id est, ut
eticus, Mar
tionis, quam
ex alia mari
paullo ante
ἀπὸ γάμου ὁ
οἶμαι, ἀπὸ
modo diceb
cari, id vide
pari. Unde
εἰς ὃν & τὸν
tertio, cap
Pherecrati
† Πολυκρίτου

nuptias & dotes. Quod nec Accursium
 lauit in Auth. Aequalitas, C. de pact.
 convent. Extatque hac de re expressa
 constitutio Leonis imperatoris qui di-
 ctus est Philosophus, Novell. 20. qua
 sancivit, ut major donatione propter
 nuptias dos esset. Sicque interpretatus
 est Theodorus Balsamo, Græci juris
 non ignarus, titul. 13. Nomoc. Photii,
 cap. 6, & ad illa verba Novellæ Justinia-
 ni 117: Καὶ ὑπὲρ θιαύτης ὕδρεως τρίτον μέ-
 ρος τῆς ἀξιοπρήσεως ἢ ἡ παροχμιαῖα ποιεῖ
 δωρεὰ. Scholiastes, in Synop. Basil. lib.
 39, titul. 2, addit; Σημειῶσαι, ὅτι λαμβά-
 νει ἡ γυνὴ ἐν τῷ τρίτῳ τὴν ὑπόδολον διὰ τὴν ὕδρεως
 ἰδίαν. id est, ut interpretatur Iulianus Pa-
 tricius, *Maritus tertiam partem aestima-*
tionis, quam propter nuptias donatio facit,
ex alia mariti substantia capere potest. Et
 paullo ante sic scribit: Οὐκ ἀπαρτεῖται ἡ
 παρὰ γάμου δωρεὰ τὸ γυναικὸς ὑπόδολον, καὶ
 οἶμαι, ἀνίσσεται. Sane enim, id quod
 modo dicebam à Græcis ἀποτίμημα vo-
 cari, id videmus etiam ὑπόδολον nuncu-
 pari. Unde apud Pollucem ὑπόχρεων χω-
 εῖον & ὑπόδολον pro eodē ponuntur, libro
 tertio, capite 10. Eustath. O. d. α. citat
 Pherecratis versum: Οὐκ ὀρεῖς τινὲς οἰκίαν
 ἢ Πολυκτίου, καὶ κερδὲν ὑπόδολον; Multa
 N 5 tamen

men de jure hypoboli fuisse à Græcis impp. immutata in confesso est. veluti, ut ex bonis mariti, quæ hypoboli nomine doti subjecta sunt, tantum retineatur, quantum pacto conventum fuerit: aut, si nulla de eo pactio facta sit, triens retineatur: immo, sæpissime *συνεδοχῆς* trientem illum adpellari hypobolum, satis constat ex Harmenopulo, ceterisque similibus probatis auctoribus: quod etiam testatur Balsamo. deinde hypoboli nomine nihil retentum fuisse, si nihil conventum esset. Videturque fuisse portio dotis, quæ additamenti causa data dicebatur. in l. inter focerum, §. cum inter, D. de pact. dot. l. etiamsi non dotem, C. de jur. dot. sicque hodie in Gallia Lugdunensi vulgo loquuntur. Hoc à Longobardis, & Neapolitanis, *doarium*, *dotarium*, & *dotalitium* nuncupatur. lib. 2. de feud. tit. 8, §. ult. lib. 3. Const. Neapol. tit. 13, 16, & 17, cap. plerumque. de donat. inter vir. & uxo. Hæc sunt quæ de dote ejusque cautione dicenda videbantur.

CAP. VIII.

*De bonis paraphernis & receptitiis : tum
de theoretro.*

CETERA bona mulieris dicebantur
ἐξωδότης. l. si ego, D. de jur. dor.
 Latine *receptitia*, id est, extra dotem. l.
 maritus, D. ad leg. Falcid. Græci poste-
 riores adpellarunt *ἐξωδότης*, quod ex-
 tra dotem essent usus puellæ tradita,
 l. donationes, §. species, D. de donat. ad
 sustentationem mulieris instrumento
 dotali recepta, quasi que peculium. l. ult.
 C. de pact. conven. l. 3, C. ne uxor pro
 mar. d. l. si ego. In his bonis, invita
 muliere, nullum jus erat marito se im-
 miscendi, quia quæ præter jus dotis ex-
 cipiebantur, ea *receptitia* adpellabant.
 Unde servus receptitiis apud Nonium
 Marcellum, & Agellium, libro 17, cap. 6,
 & receptitia dos apud Ulpianum tit. de
 dote, quam sibi soluto matrimonio ex-
 traneus contra communis juris regu-
 lam reddi stipulatur. l. mortis causa, §.
 sed & dos, D. de mort. causa donat.
 Erant & alia quædam munera quæ no-
 væ nuptæ à parentibus & amicis offere-
 bantur die sponsaliorum, aut postea, ut
 est

est in l. die sponsaliorum, D. depositi. l. si cum ante nuptias munera darentur, C. de donat. ante nupt. tum etiam crastino die nuptiarum, cum primum deposito flammeo visendam se præbebat, ut ait Harmenopul. quæ ideo *θεήριος* vocat Harpocraton: Suid. vero *ἀνὰ λυπήρια & ἐπαύλια*. Jul. Pollux, *ὁπτήρια ἢ ποτφεγκτήρια* veteres adpellasse, ait. Dicuntur in jure munera nuptialia. l. tutor secundum, §. ult. D. de administr. tut. l. i. §. præterea, D. de tutel. & rat. distr. Sed hæc munera non sunt sollemnia, ut ibidem dicitur. nam ea tantum sollemnia sunt quæ ad ritus pertinent.

CAPUT IX.

De sponsalibus.

SPONSALIA autem fiebant aut inter præsentēs, aut inter absentes. Nam, ut ait Ulpianus, l. fin. D. de sponsal. parvi refert an per se, an coram, an per internuncium, vel per epistolam, an per alium, hoc factum sit. Hic autem erat sponsaliorum ritus. Adolescens (aut ejus nomine pater) filiam pactam stipulabatur à patre, vel ab eo in cujus erat tutela:

tutela: vel, si i
cunque alio
erat formula
Aulularia: m.
spondes filiam?
quæ ego tibi di
deo. Indeque
sponderet, se
to Æneidos,
licet, vel à q
tore. & si tu
sens, alter da
non curator,
dotemque dic
Legge enim ca
rem duceret
bi despondiss
probare; q
Αοιδίαν Που
Μέμριον Τ' ἢ
αἰσχρογέστας,
νόμος λάβη
Xiphilinus,
execari jussit
ἐκδοῦν αὐ
νόμῳ ἐκείλ
ex Servii Si
fuisse, ut, c
eo, unde di

tutela: vel, si illa sui juris fuisset, à quocumque alio. Ejusque stipulationis hæc erat formula, quam tradit Plautus in Aulularia: m. *Quin nunc etiam mihi despondes filiam?* E. *Iltris legibus, cum illa dote quā ego tibi dixi.* m. *Sponden ergo?* E. *Spondeo.* Indeque sponsa dicebatur, nō quod sponderet, sed quod, ut ait Servius, lib. 10 Æneidos, sponderetur, à patre videlicet, vel à quocumque alio, veluti tutore. & si tutor furiosus esset, aut absens, alter dabatur in ejus locum tutor, non curator, ad nuptias contrahendas, dotemque dicendam. Ulp. tit. regul. 11: Lege enim cautum fuerat, ne quis uxorem duceret priusquam aliquis eam sibi despondisset. Quod ex Dione licet probare; qui lib. 58 ita scribit: *Ἐγὼ μὲν Λοκίαν Παυλίαν, αὐτὸν τὸν αὐδρα αὐτῆς Μέμεριον Ῥήσοδον ἐχρῆσάη οἱ τὴν γυναικα ἀναγκάσις, μὴ ἔάνεγγον αὐτῇ πρὶν τὰς νόμους λάβῃ.* Ex eodemq; auctore refert Xiphilinus, Neronem Sporum, quem execari jusserat, veluti uxorem duxisse, *ἐκδόντῃ αὐτὸν τῇ γε Τιγελλούκου, ὥς περ ὁ νόμος* ἐκέλευε. Unde Agellius, lib. 4. c. 4, ex Servii Sulpitii verbis, ait, observatū fuisse, ut, qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipularetur, eam

in

in matrimonium ductum iri : qui daturus erat, item spondebat. isque contractus stipulationum sponsionumque, dicebatur *sponsalia*: & quæ promissa erat, *sponsa* adpellabatur : qui stipulabatur ducendam, *sponsus*. Hactenus ille: Quibus consentiunt jurisconsulti, in l. 1, 2, & 3, D. de sponsal. Indeque apparet, non satis verum esse quod Donatus & Servius asserunt, sponsam non spondere, sed à patre desponderi. Quorum sententiæ conscriptæ sunt in Andria Terent. act. 1, scen. 1. Heaut. act. 4, sc. 5. add. act. 4, sc. 7. In Verg. lib. 10 Æneid. ubi Servius addit, ante usum tabularum cautiones sibi invicem emisisse, in quibus spondebant, se consentire in jura matrimonii, & fidejussores dedisse. Tabularum vero, quas Servius ait intervenisse, mentio fit in Apuleii metamorph. lib. 4. *Tabulis, inquit, maritus nuncupatus ad nuptias*. Et in Apolog. 2: *Habes, Æmiliana, causam totam cur tabula nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido sint, sed in villa urbana consignata*. nam eæ consignabantur. Suetonius: *Illud omnem fidem excedit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero filio fecerat, tabellas dotis & ipse consignaverat*. Tamen

men nihil ob
trimonium
essent. l. 4,
auctoritate
& jurisconsu
nes, D. de do

De arri

Hi s ita p
dam in
sponsæ daba
quasi pignus
prius, factæ s
sæ dabantur
ponebantur
proxenetica,
parentur. C
sal. & pro
tiones quæ
ro, à spons
tes adpellab
rebantur. l.
donat. ante
vers. dona
pius non
dabatur. J
Et dig

men nihil oberat, quominus justū matrimonium esset, si signatæ tabulæ non essent. l. 4, de fid. instrum. Quod & auctoritate Quintiliani, lib. 5, cap. 11, & jurisconsultorum, patet. l. donationes, D. de donat. l. 1, l. 7, D. de sponsal.

CAPUT X.

De arris & sponsalitiis largitatibus.

HI s ita peractis, solebant arræ quædam intervenire, quæ à sponso sponsæ dabantur, in testimonium, & quasi pignus, de futuris inter eos nuptiis, factæ sponsionis: eaque aut sponsæ dabantur, aut apud proxenetas deponerantur: quo fiebat, ut hoc modo *proxenetica*, illo vero *sponsalitia* nuncuparentur. C. de sponsal. & arris sponsal. & proxenet. Fiebant etiam donationes quædam à sponso, vel etiam, raro, à sponsa sponso; quæ ideo *largitates* adpellabantur, quia gratuito conferbantur. l. cum veterum, & seq. C. de donat. ante nupt. & spons. l. 1, C. si advers. donat. Arræ autem nomine sæpius non numi, sed pronubus annulus dabatur. Juven. satyr. 6:

Et digito pignus fortasse dedisti.

Eum

Eum vero annulum ferreum fuisse, refert Plin. lib. 33, capite 1. *Qui legationem acceperant, inquit, aureo annulo tantum utebantur; intra domos, ferreis: quo argumento etiam nunc sponsa annulus ferreus mittitur, isque sine gemma.* Aureos tamen annulos etiam dedisse, fœminasque domi gessasse, satis constat ex Tertulliani apologet. sic enim scriptum est: *Circa fœminas illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestia, quæ societati patrocinebantur: quum aurum nulla membra norant, præter unicum digitum, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo.* Clem. Alex. lib. 3 pædag. cap. 11: *Δίδωσι οὖν αὐταῖς δακτύλιον ἐν χρυσῷ, ἑδὲ τοῦτο εἰς κῆρυμον, ἀλλ' εἰς τὸ διασημαίνεσθαι τὰ οἰκονομικὰ ἄξια, ἃ τῶ ἐπιμέλειαν τῆς οἰκίας.* Aitque Isidorus, lib. 20 etym., mulieres binos aureos annulos in digitis habuisse, ac præsertim in quarto digito, quod in eo vena quædam sanguinis ad cor usque proveniat, ut idem auctor scribit, lib. 2 de div. offic., ex Agellii lib. 10, cap. 10, & Macrobii lib. 7, c. 13. Solere & alia multa arræ nomine dari, indicat hic locus Capitolini de Maximino juniore: *Desponsa illi erat Iunia Fadilla, proneptis Antonini, quam postea accepit*

Toxo-

Toxotius, ejusd. servit autem tales fuerunt, reticulum de perium cum costis, præter vestes autem teraque insignia, ves domus uxoris. Festus ait: ad cilitatem. licet munitionem de tul. lib. de ex custodiendas u duxisse. & ha ronis Philip. 2. ad Syagriū, al Solinus, cap. 10. Nupturas, quæ arrari volunt. Ant. scribit antiquos ant nus Pontifex rem, vel subar de despon. in & cap. 14, & phon, lib. 3, d uxores futur.

*Toxotius, ejusdem familia senator. manserunt autem apud eam arra regia; quales fuerunt, monolium de albis novem, reticulum de prasinis decem, dextrochevrium cum costula de hyacinthis quatuor, prater vestes auratas & omnes regias, ceteraque insignia sponsaliorum. Sed & claves domus uxori tradi, sollemne fuisse, Festus ait: ad significandam partus facilitatem, licet verisimilius sit, has communionem denotasse. scribit enim Tertul. lib. de exhort. ad castit. ad claves custodiendas uxores plerisque domum duxisse. &, has in divortiis adimi, Ciceronis Philip. 2, & B. Ambrosii epist. 65 ad Syagriū, auctoritates vulgares sunt. Solinus, cap. 16 de Thracum moribus: *Nupturas, quæ præ aliis specie valent, subarrari volunt. alii, subhastari.* Ubi M. Ant. scribit, *subarrandi* verbum apud antiquos auctores se non legisse. Julianus Pontifex: *Siquis desponsaverit uxorem, vel subarraverit.* Innoc. 3, in cap. 16 de despons. impub. *Subarravit eandem.* & cap. 14, & 34, leg. Burgund. Xenophon, lib. 3 ἀναβ., ait, Thraces solitos uxores futuras emere.*

CAP. XI.

De osculo.

ACCEDEBAT & plerumque osculum. Quod religionis erat. l. si à spon-
sa, C. de donat. ant. nupt. *Osculum*, in-
quit Servius, Æneide, *religionis erat; sua-
vium, voluptatis*. Et Donatus in Eunu-
chum Ter. sic scribit: *Oscula, officio-
rum sunt; basia, pudicorum adfectum;
suavia, libidinum vel amorum*. Neque
vero tam frequens erat apud antiquos,
quam est apud nos, osculum. Nam, ut
apud Persas testantur Xenophon lib. i
pæd. & Herodot. lib. i: sic apud Roma-
nos nulli jus erat præter cognatos co-
gnatasque osculari, ut est in problema-
te Plutarchi. Cujus rei erga fœminas
rationem reddit Plinius, ex Catone lib.
14, cap. 13; ut scirent, an temetum bi-
bissent. Aliam recitat Plutarchus, in
Romulo. Eucher. Lugd. episc. lib. 3 in
Genes. cap. 29: *Osculatus est Iacob Ra-
chel. consuetudinis fuit in illa simplicitate
antiquorum, ut propinqui propinquas suas
oscularentur*. Et hoc hodie fit in multis
locis. Adeoque rara erat ea communi-
catio, ut & Cato censor Manlium sena-
tu

tu eiecerit, o-
penle uxore re-
refert Plutarc
etiam Valeriu
in libertum (dum sibi) ani-
bilis jam æta-
disse cognov
libidine, sed
Ceterum, a
adhuc puella
plinam inger
eique tam tr
non solum vi
etiam oscula
de causa non
à nostris do
osculum præ
in cap. tua,
E' si x; c; x
urait Theo
ti in Curcul
vult, frangit
git saltem sua
Oscula qui f
Hoc quoq
erat.
Erant tam
ditia, quæ

tu ejecerit, quod coram filia sua impense uxorem suam osculatus esset, ut refert Plutarchus in ejus vita. Scribit etiam Valerius, lib. 6, cap. 1, P. Mævium in libertum (quamvis gratum admodum sibi) animadvertisse, quia eum nubilus jam ætatis filia suæ osculum dedisse cognoverat, præsertim cum non libidine, sed errore lapsus videri posset. Ceterum, amaritudine pœnæ, teneris adhuc puellæ sensibus, castitatis disciplinam ingenerari, magni æstimavit; eique tam tristi exemplo præcepit, ut non solum virginitatem illibatam, sed etiam oscula ad virum perferret. Quæ de causa non sine ratione quæsitum est à nostris doctoribus, utrum ea, quæ osculum præbuit, dotem amittat. Bald. in cap. tuæ, de procurat.

Εἴ τι καὶ ἐν κενοῖσι φιλήμασιν αἰδέα πέψῃς,
 ut ait Theocritus id. κη. Unde illud Plauti in Curculione: *Qui è nuce nucleum esse vult, frangit nucem; qui vult cubare, pangit saltem suavium.* Ovid. lib. 1. amor.
Oscula qui sumsit, si non & cetera sumsit.
Hoc quoque, quod sumsit, perdere dignus erat.

Erant tamen quædam venustatis blanditiæ, quæ quidem fiebant osculo, sed
 non

non eo modo. Nam alii dextram ad osculum referebant, totumque corpus circumagebant, ut scribit Plinius lib. 28, cap. 2. vel caput submittebant: quod in adorando frequentissimum fuisse probat Petrus Pithæus, vir singularis doctrinæ ac præstantissimi ingenii. Labiorum etenim ad solis ortum projectionem cum manus deosculatione fieri hic, locus Luciani *ἀδὲ ὀρχήσι* confirmat: *Καὶ αὐτοὶ, ἐπειδὴν ἔωθεν ἀναστάντες παρσάχωνται τὸν ἥλιον, ὥςπερ ἡμεῖς τῶν χειρῶν κύματα ἡγέμεθα ἐντελὴ ἡμῶν εἶναι τῶ ὀχλῷ, ἀλλ' ἐκεῖνοι &c.* Eodemque modo alludit Apuleius, lib. 4 *μεταμορφ.* Et, admoventes oribus suis dextram priorem, digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem, religiosis adorationibus venerabantur. Alii non suam, sed ejus, quem salutabant, manum deosculabantur. quod Priamum fecisse, Achillem salutando, ait Homerus, *Ἰλιάδ. ω:*

Τὸς δ' ἐλάθ' ἐισελθὼν Πρίαμος μέγας, ἄγχυ δ' ἔειπε

Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβει γέναϊα, ἔκ σέ τε χεῖρας Δαναῶς ἀνδροφάνου, αἳ οἱ πολέας κτείνον νίης. Plutarchus, in Catone Uticensi: *Υποπέντων τὰ ἱμάτια, καὶ ἀμφιλότων τὰ χεῖ-*
ρας.

cap. Cornelius
tram osculis
culari Othonis
nent hæc verb
Invenies domi
rum servorum
ca, epist. 47: H
alienorum serv
Et Apul. apol
nostros ad volu
osculabundus.
Chariclem meo
diens manum s
hendisset, &c. A
de Epicteto lib
culabantur, al
poris partes,
numinibus pr
moria, front
genua miser
notat Serv. l
Pseudol. Sine
auriculis, sine
etiam miteric
rit Plinius, li
oscula & qu
nus in Octa
tionem adpel
libro 4. cont

495. Cornelius Tacitus, lib. 15 : *Et dextram osculis fatigare*. Item, lib. 17; *Exosculari Othonis manum*. Ad illaque pertinent hæc verba Macrobiani, Saturnal. 1: *Invenies dominum spe lucri oscula alienorum servorum manibus insipientem*. Seneca, epist. 47: *Hos ego eosdem deprehendam alienorum servorum osculantes manum*. Et Apul. apol. 2: *Pontianus ante pedes nostros advolutus, flens, & manus nostras osculabundus*. Suetonius, in Tiberio: *Chariclem medicum, quod è convivio egrediens manum sibi osculandi causa adprehendisset, &c*. Alii, ut est apud Arrianum, de Epicteto lib. 1, cap. 19, oculos deosculabantur, alii collum ceterasque corporis partes, quas physici consecratas numinibus prædicabant, ut aurem memoriæ, frontem genio, dextram fidei, genua misericordiæ, quemadmodum notat Serv. lib. 3. Æneidos. Plautus, in Pseudol. *Sine te exorem; sine te prendam auriculis; sine te, dem suaviū*. Mentum etiam misericordiæ gratia osculari, asserit Plinius, lib. 11, cap. 45. Et hæc solita oscula & quotidiana, ut vocat Suetonius in Octavio, perfunctorias salutationes adpellavit Optatus Millevitanus, libro 4. contra Donatistas. Quinetiam genua,

genua, ac interdum pedes, exosculari moris erat. quod de Caio Cæsare notat Seneca, lib. 2. De benefic. cap. 12. *Invenit*, inquit, *aliquid infra genua, quo libertatem detruderet*. Et, hoc edictis vetuisse C. Calligulam & Diocletianum, testatur Pomp. Lætus. Iulius Capitolinus de Maximino juniore ita scribit: In salutationibus superbissimus, adeo ut manum porrigeret, & genua sibi pateretur osculari, nonnumquam etiam pedes. quod nunquam passus est senior Maximinus. qui dicebat, Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat. Hæ salutationes erant quotidianæ. Labellis vero labella jungere, *φιλεῖν τὸ σῆμα*, aut impudicum erat, aut sane religiosum. Nec omittenda sunt verba epistolæ Salviani Trapio conscriptæ: *Osculare saltem obsecratione pedes parentum tuorum quasi ancilla, manus quasi alumna, ora quasi filia*. Tunc itaque aliquid necessitatis intervenisse putabant, cum sponsi, non contenti strictissima stipulationis formula, utrimque osculo delibato ad omnem comitatem amicitiamque procliviores se reddebant: & ideo sponsas velari dixit Tertullianus, lib. De veland. virgin. *Atquin*, inquit,

quit, *apud ethi-*
cuntur. Sic au-
lantur, quia
culo mixtæ su-
ras, per quæ pi-
rem: spiritus, p-
pignus, quo t-
sionem. Quin-
latis est, marit-

CA
De

Quod si à
sa discede-
ret, (est enim
primum, l. inter-
prum, D. de
qui causam
in duplum re-
non repereb-
quiritus, in id
nationem fie-
Quod si neu-
solvendorum
jussimodi pœ-
l. 3. C. de spo-
tum. l. fin. e-
venisset. Sp-

quit, *apud ethnicos velata ad virum ducuntur*. Sic autem ad desponsationē velantur, quia & corpore & spiritu masculino mixtæ sunt per osculum & dexterarum: per quæ primum resignarunt pudorem: spiritu, per commune conscientia pignus, quo totam condixerunt confusionem. *Quintil. declamat. 279*: Nec satis est, maritum tantum osculo putari.

CAPUT XII.

De multâ repudii.

Quod si à pactione sponsus & sponsa discederent, repudiumque fieret, (est enim hoc verbum huic rei proprium, l. inter divortium, l. inter stuprum, D. de verb. signif.) multabatur is qui causam præbuerat: si sponsa, arras in duplum reddere debebat: si sponsus, non repetebat. l. ult. C. de spons. Antiquitus, in id quod intererat, condemnationem fieri, retulit Agell. lib. 4, ca. 4. Quod si neuter præbuisset causam dissolvendorum sponsaliorum, cessabat huiusmodi pœna, ut si mors intervenisset, l. 3. C. de sponsal. aut aliud impedimentum. l. fin. eod. tit. nisi osculum intervenisset. Sponsalicias enim largitates in partem

partem tunc tantum sponsus repetebat.
 I. si à sponso, C. de donat. ant. nupt.
 Cujus juris ratio est, singularis mulie-
 rû favor, quæ sæpissime spe futuri con-
 jugii, solitæ suæ verecundiæ tantillum
 terminos egressæ, aliquid de sua pudici-
 tia delibasse videntur.

CAPUT XIII.

De die nuptiarum.

SI vero promissis staretur, dies nuptiis
 dici solebat. Pacuvius apud Nonium,
 cap. de doct. indag. *Gnatam despondit,
 nuptiis hanc dicit diem.* Et Terent. in
 Andria; *Hic nuptiis dictus est dies.* Περ-
 θεομίαν τῶν γάμων adpellat Basiliius, ὁμιλ.
 ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ. Eratque diligentissi-
 me observandum, quis is futurus esset
 dies. Neque enim mense majo fiebant;
 quemadmodum testatur Ovid. lib. 6
 Fast. & Plutarch. in probl. Nec mensis
 februarii iis diebus quibus parentalia
 celebrabantur; ut idem Ovid. refert
 lib. 2 Fast. Ac, ex ejusdem auctoris lib. 3,
 martii triduum, quo Saliorum festa ce-
 lebrabantur, infaustum fuisse constat,
 donec nimirum essent recondita arma
 in templo Martis. Ex omnibus autem
 men-

mensibus junii
 ejusdem lib.
 etiam, lib. 1 Sa-
 das, nonas, id
 terquam vidui
 rei diversas rat
 probl. Eoque
 Macrobio ex
 lib. 1 Satur. cap
 oportet. Denic
 set motus coel
 tiore cælo fed
 antiqui auspicio

AT, non
 dies, in m
 fuisse, sciendu
 tur Scævolæ
 dona. int. vir.
 cum in separat
 ptiarum, priusq
 Nam primo d
 sam apud eju
 alia dicebat
 turalem, sed
 media nocte.

mensibus junium aptissimum fuisse, ex ejusdem lib. 7 monemur. Macrobius etiam, lib. 1 Saturn. cap. 15, ait, calendās, nonas, idus, omnesque ferias, præterquam viduis, religiosas fuisse. Cujus rei diversas rationes reddit Plutarch. in probl. Eoque pertinet illud Varronis a Macrobio ex Augurum libris relatum, lib. 1 Satur. cap. 16: *Viros vocare feriis non oportet*. Denique cavebatur, ne ullus esset motus cœli, aut terræ, neve turbatiore cœlo fedus inirent. quam ad rem antiqui auspices adhibebant.

CAPUT XIV.

De tribus diebus nuptiarum.

AT, non unum tantum, sed tres dies, in nuptiis peragendis rituales fuisse, sciendum est; ut recte intelligatur Scævola responsum, in l. pen. D. de dona. int. vir. & uxor. dum ait; *Vxori, cum in separata diata ab eo esset, die nuptiarum, priusquam ad eam transiret, &c.* Nam primo die sponsus visitabat sponsam apud ejus patrem. Et hic dies *αἰμία* dicebatur. Diem intelligo non naturalem, sed civilem; ut is incipiat à media nocte. l. more, D. de feriis. Serv. 6 lib.

lib. Æneid. Nocte vero sequente apud
 focerum manebat sponsus. Quo fit, ut
 dies secundus *ἡ παύλια* dictus sit: quia
 eo die pernoctaverat sponsus apud so-
 cerum. Non tamen sponsæ conditione
 usus erat, sed in separata diæta fuerat.
 Luce itaque oriente, circiter primam
 aut secundam horam diei, (hæ enim
 horæ, inquit Festus, sponsalibus dedi-
 catæ erant,) sponsa domo patris egre-
 diebatur. Et hic proprie nuptiarum dies
 dictus est. Tertius vero dies, quia vir
 maritus factus erat, *ἡ παύλια* nuncupa-
 batur, & *postridie nuptiarum* dicebatur.
 Sic Nonnus interpretari videtur cap. 2
 D. Johan. *Et die tertia nuptia facta sunt.*

— ΑΨ' ὅτε πέτρας

(ἡ αἴς.)

Πορφυρέας τριπύτη θαλαμὸν πόλ' ἔσραφεν
 i. *tertia nuptiarum aurora*. Iul. Pollux:
 Περσάλια, ἡ αὐτὴ τῶν Γάμων ἡμέρα. ἡ παύλια
 δὲ, ἡ μετ' αὐτῶν, intelligo, τῶν Γάμων ἡμέ-
 ραν. ἡ παύλια δὲ, ἐν ἣ ὁ νυμφίος εἰς τὴν πεν-
 θερὰν ἀπὸ τοῦ νύμφης ἀπαυλίζεται. Et, quam
 Hesychius notat ἀνακλυπτέρων ἡμέραν
 vocari, ea est, ἡ δούπερα μετὰ τοὺς γάμους,
crassinus dies nuptiarum: quo, teste Festo,
 repotia fiebant. Erat enim dies ille in
 quo primum sponsa in ædibus sponsi
 pernoctaverat. Eustath. Γλ. ω sic refert

cx

ex Pausania: K
 ἡ νύμφη αὐτῶν
 pratererundun
 die nuptiarum
 nuptiam ad pa
 potia fiebant,
 bantur; quæ
 καλεῖται δὲ ἐν
 ἡμέραν τῶν γά
 πατρὸς δούρα φ
 φησὶ πεμπής
 γλάνθω λούκω
 ῥήϊω ἐπεὶ με
 λοιπὰ ἀκροαθε
 ρουσι χειρὶς, ἡ
 καὶ τῶν αὐτῶν
 quæ verba Pa
 eadem Eusta
 Parcem.

De nuptiis,

H is igitur
 bantur
 sint nuptia.
 nii & nuptia
 tur. ut in l.

ex Pausania: Καθ' ἡν ἐν τῇ τε νυμφίῳ οἰκίᾳ
 ἢ νύμφῃ πατρὸς ἐπιγύλισται. Neque vero
 prætereundum est, tertio die, qui postri-
 die nuptiarum sive crastinus erat, novam
 nuptiam ad patris domum redire: ubi re-
 potia fiebant, & dona ab amicis offere-
 bantur; quæ ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια,
 καὶ θρώρητα, diximus adpellari. Suidas:
 Καλεῖται δ' ἐπαύλια καὶ μετὰ τὴν ἐχομένην
 ἡμέραν τῶν γάμων, ὡς καὶ τῆς, πῆς νύμφης
 πατρὸς δῶρα φερόμενα τῷ νυμφίῳ ἐν τῇ νύμ-
 φῃ ἐν πομπῇ στήματα. Πᾶς ἄρ' ἡγεῖται,
 κλανίδει λούκῳ ἔχον, καὶ λαμπάδα χρυ-
 σιδέην. ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν κατηφόρων. εἰ δ' αἱ
 λοιπαὶ ἀκολούθοισιν ἐφεξῆς τῷ νυμφίῳ, φέ-
 ρονται χρυσία, λούκανίδας, σμήματα. &c.
 καὶ τὴν πατρὶκα ἅμα τῷ νυμφίῳ φέρουσιν.
 quæ verba Pausaniæ sunt, ut ea protulit
 eadem Eustath. I. λ. ω, & Apostolius in
 Parœm.

CAP. XV.

De nuptiis, connubio, & matrimonio.

HIS igitur diebus nuptiæ celebra-
 bantur. Dicendum autem est, quid
 sint nuptiæ. Nam plerumque matrimo-
 nii & nuptiarum vocabula confundun-
 tur. ut in l. heres, D. de negociis gest.

Itaque, inquit Justinianus, *Nuptia, sive matrimonium, est viri & mulieris conjunctio*. Longe tamen aliud est matrimonium, aliud nuptiæ, aliud connubium. *Connubium* enim, ut definit Ulpianus, tit. 6. regul., *est uxoris jure ducenda facultas*. Et Servius ait, lib. 1. *Æneid. Connubium est jus legitimi matrimonii*. Matrimonium vero est individua illa consuetudo vivendi, quæ, ut ait Columella lib. 12, cap. 1, ita à natura instituta est, ut non solum jucundissima, verum etiam utilissima vitæ societas iniretur. At nuptiæ proprie sunt illæ celebritates, quæ in copulandis nuptiis observantur. Clemens Alex. lib. 2. Strom. Γάμος οὐκ ἐστὶ σύνδος ἀνδρὸς & γυναικὸς ἢ ἀσέβητη κατὰ νόμον ἐπὶ γυναικῶν τέκνων σπορά. Quintil. declam. 3: *Vis, inquit, scire quid sint nuptiæ? Aspice illam virginem, quam pater tradidit euntem die celebri, comitante populo*. Quod vero Modestinus definit nuptias, maris & fœminæ communicationem, l. 1. D. de rit. nupt. magis ad matrimonium pertinet. Sed, ut solent jurisconsulti, non proprietatem verborum secutus, animi destinationem significare voluit. Ex eo autem, quod cooperta & velata sponsa erat flammeo, *nuptia dicuntur*

euntur adpel
priscos, opetu
& nubes dicta
lum tegant:
sponsa flamme
sententiæ Fe
nuptias dicta
trario nimiru
tus in Nepre
καλοῦσιν δὲ
τὸ γάμος τῶν

Quis ve
obiter
co sit men
modat. Ubi
modare, q
duceretur.
que crinib
de floribus
gemmis fla
21, cap. 8, t
batur, ut
c. 48: cing
erat factur
que nodo

cuntur adpellatæ. *Nubere* enim apud
 priscos, operire & tegere significat. Unde
 & *nubes* dictas Varro asserit, quod cæ-
 lum tegant: Sic etiam *nuptias*, quod
 sponsa flammæ operiatur. Eiusdem fuit
 sententiæ Festus: quamvis etiam putet
nuptias dictas esse à verbo *νύμφη*, con-
 trario nimirum sensu: ait enim Cornu-
 tus in Neptuno, *Τὰς γαμετρίας νύμφας*
καλοῦσιν ἀπὸ τῆς νύμφης τὸν φαίνεσθαι κρυ-
πτομένης τῆς.

CAP. XVI.

De pompa nuptiali.

Quis vero fuerit sponsæ ornatus,
 obiter quædam adnotabo: quia de
 eo fit mentio in l. 5. §. interdū, D. com-
 modat. Ubi dicitur uxori maritum com-
 modare, quo honestius culta ad se de-
 duceretur. Igitur sparsis capillis, senis-
 que crinibus ornabatur. tum corona
 de floribus herbisque, ut ait Festus, &
 gemmis flammæque, teste Plinio, lib.
 21, cap. 8, tegebatur; veste lanea indue-
 batur, ut idem Plinius testatur, lib. 8,
 c. 48: cinguloque præcingebatur, quod
 erat factum ex lana ovis, Herculeano-
 que nodo vinciebatur, quemadmodum

scribit Festus; quem solvere maritus
 debebat: quo fiebat, ut zonam dice-
 rentur virgines solvisse, quæ virorum
 coitum admiserant, ut ex Homero, Ca-
 rullo, Pausania & Suida, ceterisque, pa-
 tet; tum etiam ex, quæ primum pepe-
 rerant, quod explicat Commentarius
 Græcus, lib. 1. Argon. Nec interesse puto
 in his celebritatibus, an Græcorum, an
 Latinorum nitar auctoritate. Hæc enim
 ab omnibus etiam aliis gentibus obser-
 vabantur. *Velatam* item fuisse, satis no-
 tum est, maxime Tertulliani testimo-
 niis, lib. de veland. virginib. Domoque
 patris egrediebatur, ducente eam matre
 ac ceteris parentibus & amicis. Et quæ-
 dam vehebatur, cujus conductor *παε-
 γος* dicebatur: quædam pedibus iter
 peragebat, &, qui eam comitabatur,
χαμαίπους adpellabatur. utrosque com-
 muni nomine *νυμφαγῶδες* Iul. Pollux,
 lib. 3, nominat, οἱ πλεὺς νύμφην ἐκ τῆς τῆς
πατρὸς οἰκίας ἦγον. Eam vero frequenti
 adspiciunt & amicorum officio stipatam
 præcedebant tibicines; & alius qui Tha-
 lassium invocabat; cujus nominis va-
 rias recenset causas Plutarch. in probl.
 Inter eos celebres pueri erant *parrimi* &
matrimi, ut refert Festus, qui sponsam
 ducē-

ducebant; quem
 facem præter
 confectam,
 auctores me
 nuus eam fe
 rone probat
 quæ omnin
 teste Plutar
 præferre fac
 ti Cassina
 ubi Chalini
 minitur hi
 Primum omni

facem

Post illa, m

Servis itaque

ri, suspicari

quem obire

dinunt:

Prodimu

na

Præferebat

opertum, q

nat, in. qu

tum colum

dum referre

significaret

qua ratio

debebat esse

ducebant ; tum & tertius, qui anteibat, facem præferens ex spina vel spinu alba confectam, de qua Festus & plerique auctores meminerunt. Puer enim ingenuus eam ferebat, quod Nonius ex Varrone probat. Quinque & aliis facibus, quæ omnino ceræ erant, utebantur, teste Plutarcho in probl., atque, has præferre faces ominosum fuisse, ex Plauti Cassina doctissimus Muretus putat ; ubi Chalino conservo suo Olympioni minitatur his verbis :

Primum omnium huic lucebus nova nupta facem

Post illa, ut semper improbus nihiliq; sis.
Servis itaque has faces præferendas dari, suspicari quis poterit ex Ennii versu, quem obiter citat Festus in verbo *Prodinunt* :

Prodinunt famuli, tum candida lumina lucent.

Præferebat & alius puer vas quoddam opertum, quod cumeram Festus nominat, in quo erant nubentis utensilia: tum colum onustam iana, quemadmodum refert Plutarchus in Romulo, ut significarent, uxoris officium esse nere: qua ratione etiam vinculum laneum debebat esse ad utrumque postem januæ,

per quem sponsa colum gestans transferret, ut scriptum reliquit Donatus in Hecyram Terentii: atque ideo, die nuptiarum in pelle lanata sedere nuptam debere, testatur Festus. Cum vero nova nupta domum viri accederet, maritus, aut alius ejus nomine, (vir enim absens, inquit Paulus, uxorem ducere potest, lib. 2 sentent. tit. 19,) in limine domus stabat, eam ad se vocans. Catullus: *Ac domum dominam voca*. Quæ vero virgines comitabantur, more Græcorum canere solebant, *Hymen ô hymenee*. Catul.

Vosque item simul integra

Virgines quibus advenit

Par dies, agite in modum.

Dicite, O hymenee, hymen:

Hymen, ô hymenee.

Quod etiam describit Homerus, l. 8, & Statius, in epith. Stellæ, lib. 1 Sylv. Propius vero accedens, (inquit ille qui reliquias decimi libri Valerii Maximi collegit,) ante januam mariti interrogata quænam esset, Caiam se dicebat: ac, ut testis est Plutarchus in Probl., clamare alta voce solebat, *Cai Cacili*: viro interim clamante, *Caiacilia*: quia cum viro ita paciscitur, ut omnia communia sint, & pariter imperent: ac si dicerent;

Ubi

Ubi tu dom
ego quoque
per, ego qu
omnis deni
Nihil, inqu
quam, fort
rum, & ux
cum dotem
erim. Idqu
Cæcilia, h
Tarquini
tur Plinius.
rei etiam m
Muræna; &
assem Cai
tissimus
sic notatur
hic Quinc
nam & C
versa mul
ios esse vo
nuptialibu
proximi el
cula quæd
à circumst
Non sol
Exceptio
Ad hanc
prios fuis

Ubi tu dominus ac familiæ princeps, ego quoque domina & hera: si tu pauper, ego quoque: si tu dives, ego dives: omnis denique tuæ fortunæ particeps. *Nihil, inquit Ulp., tam humanum est, quam, fortuitis casibus, mulieris maritum, & uxorem viri, participem esse.* l. si cum dotem, §. si maritus, D. solut. matrim. Idque fiebat in memoriam Caiæ Cæciliæ, honestæ fœminæ, quæ uni ex Tarquinii liberis collata erat, ut testantur Plinius lib. 8, cap. 48, & Festus: cuius rei etiam meminit Cicero in orat. pro Muræna; & Velius Longus. Ideoque assem Caianum dictum existimavit doctissimus Adria. Turneb. in Advers. quæ sic notatum esse fuisse, argumento est hic Quintiliani locus lib. 1 Inst. cap. 12. nam & Caius C litera notatur; quæ inversa mulierem declarat: quia tam Caios esse vocitatos quam Caias, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Quum vero proximi essent more Sabinorum, ridicula quædam dictoria depromi solebant à circumstantibus. Lucanus:

Non soliti lufere sales, nec more Sabino

Excepit tristis convitia festa maritus.

Ad hanc rem fescenninos versus proprios fuisse, Festus narrat. Idque à pue-

ris fieri, argumento est locus Varronis, quem citat Nonius; *Pueri obscœnis verbis nova nupta aures redurant.* Quod quia depositis prætextis fiebat, ideo prætextatus sermo dicebatur, ut inquit Festus. Indeque factum est, ut prætextatus sermo pro obscœnis verbis acciperetur. Suet. in Vesp. *Erat, inquit, dicacitatis plurima, & sic scurrilis ac sordida, ut nec prætextatus verbis abstineret.*

CAP. XVII.

De Coma tonsa.

ORNATUS autem sponsi in eo præcipue notabatur quod tonderetur. Juvenal. Satyr. 6: *Iam à tonsore magistro Pect̃eris: Quod etiam à ceteris adstantibus observatum fuisse suspicor, præsertim ab iis qui ad celebrationem nuptiarum adhibebantur.* Ausonius: *Et juvenes quatuor, totidem innuptaque puella.* (summo
Omnibus in morẽ tonsa est coma: pectine
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Nam id fiebat ornatus causa, non quod capilli omnino amoverentur, sed comebantur potius, ac, qui superflui erant, tondebantur. *Quid, inquit Seneca,*

DE VE
ca, lib. De be
quibus apud
mittuntur, d
ma nocte succ
pillis in cons
hominum et
mam adorn
habere liceb
cædendo, ut
id est, ferro f
ma vulgo fe
monet, antio
lieres, comp
rum esse, &
& personar, c
se similes in
ornatum per
καρὸς huius
Qualem E
Homerus,
Πλόκους ὁ
Et ita liber
τιος καὶ φαρ
καρὸς, ut ai
servi vero n
nim diceba
teste Suida
sive tonsur
phanem, l

as Varronis,
obscœnis ver-
rant. Quod
iebat, ideo
ar, ut inquit
, ut prætex-
verbis acci-
inquit, di-
ilus ac sordi-
abstineret.

in eo præ-
onderetur.
nsore magi-
ceteris ad-
se suspicor,
ebrationem
autonius:

innuptaque
(summo
oma: pectine
ulus auri.

a, non quod
ur, sed co-
superflui e-
quit Sene-
ca,

DE VET. RIT. NUPT. 323

ca, lib. De brev. vitæ, illos ociosos vocas,
quibus apud tonsorem multa hora trans-
mittuntur, dum decerpitur, si quid proxima
nocte succreverit, dum de singulis ca-
pillis in consilium itur, &c. Ac liberorum
hominum erat, esse comatos, id est, co-
mam adornare; & his solis cæsariem
habere licebat. cæsaries enim dicta est à
cædendo, ut notat Servius, lib. 1. Æneid.
id est, ferro sæpius adornando. quia co-
ma vulgo ferro colitur. Et lib. 10 ad-
monet, antiquo more viros, sicut mu-
lieres, composuisse capillos. quod ve-
rum esse, & statuæ antiquorum docent,
& personæ, quas tragœdiis videmus es-
se similes in utroque sexu, quantum ad
ornatum pertinet. Græci ῥόσπον & πλό-
κων hujusmodi cæsariem adpellabant.
Qualem Euphorbum gestasse cecinit
Homerus, auro videlicet religatâ, Γλ. ρ.
Πλόκωι θ' οἱ χρυσῶ τε & δὲ γύρῳ ἐσφίκαντο.
Et ita liber habere dicebatur cæsariem,
πλὴν κεφαλῶν κεκοσμημένῳ τῇ συνήθει τῆς
κῆρης, ut ait Ioseph. lib. 14 antiq. cap. 17.
servi vero non tondebantur. horum e-
nim dicebatur Græce κῶδρα ποδὶ δὴς θελῆς,
teste Suida, servilis & abjectissimus pilus
sive tonsura. Quo fit, ut apud Aristo-
phanem, In avibus, objiciatur ποῖτα, qui

qui se θεράποντα dixerat, Δούλον ὦν, καὶ μέλου ἔχεις. Et hic procul dubio est sensus huius loci, quem plerique adsecuti non sunt. Cum vero servi manumitterentur, hunc vilem capillum abjiciebant, & non modo tondebantur, sed etiam radebantur. Cujus moris hanc fuisse rationem scribit Nonius, quod tempestatem servitutis tunc servi effugisse viderentur, quasi naufragio liberati. Sane enim testis est Petronius Arbitrator, non licuisse cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. Cujus consuetudinis meminit etiam Artemidorus, lib. 1, cap. 13: *Ναυαγῆσαντες μὲν γὰρ, ἢ ἐν μεγάλῃς σωθέντες νόσῳ, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι.* Alludit itaque Lucianus hoc modo, in fine Hermotini: *Δοκῶ δὲ μοι οὐκ ἀλόγως αὖν ἐξυρήσασθαι τὸν κεφαλὴν, ὥς περ οἱ ἐν τῶν ναυαγίων ἀποσωθέντες ἐλάττωσιν, ἅτε καὶ σωτήρια τῆμερον ἄξουσιν.* Sidonius Apollinaris, illius antiqui ritus memor, sic scribit, ad Faustum, lib. 9, ep. 9: *Philosophia, quæ, violentè à numero sacrilegarum artium exēta, raso capillo superflua religionis ac supercilio scientia secularis, amputatisque pervenustarum vestium rugis, mystico amplexu, jam defacata, tecum conjunxit.* Sed hæc alterius

alterius erunt
ram: modo
quibus aliqu
fierent, aut r
Plutarch. de
benef. cap. 6:
gubris; quasi
submittere,
misso sive de
Plinius lib. 7
Troa. act. 1:
mæsta capilli.
quæ passim le
Matius itaq
ornatus caus
net illud Mar
Tondebant puer
Quod à Cat
vit Lucanus
Intonsus rigi
Passus erat,
barbam.

alterius erunt ocli. Redeo unde divertet-
ram : modo tamen hoc addidero, his ,
quibus aliquid acciderat quo tristiores
fierent, aut radi solitum fuisse, ut notat
Plutarch. de superst., & Senec. lib. 5 De
benef. cap. 6: dicebaturque *tonsurâ lu-
gubris*; quasi *ὡς ὁ λυγρὸς* aut vero crinem
submittere, sordidoque capillo & pro-
misso sive demisso prodire, ut narrat
Plinius lib. 7, cap. 27. Unde Seneca, in
Troa. act. 1: *Solvite crinē, per colla fluant
mœsta capilli*. Hoc pluribus exemplis,
quæ passim leguntur, probare, facile est.
Maritus itaque, & qui cum eo erant,
ornatus causâ tondebantur: quo perti-
net illud Martialis, lib. 11:

Tondebit pueros iam nova nupta tuos.

Quod à Catone neglectum fuisse, notavit Lucanus his versibus:

*Intonsas rigidā in frontē descendere comas
Passus erat, mœstamque genis increscere
barbam.*

CAP. XVIII.

De oleo, aqua, & igne.

Cum vero in mariti domum perve-
nerant, postes domus inveniebant
ornatas lanceis vittis, & oleo unctas; &
ideo

ideo uxores, inquit Servius, lib.4. *Æneid.*, dictæ sunt, quasi *unxores*. Hujus rei meminit Donat. in Terentii Hecyram: *Vxor vel ab ungendis postibus & figenda lana, id est, quod, cum puella nuberent, maritorum postes ungebant, ibique lanam figebant; vel quod maritos ipsa ungebant.* Cujus rei testem adfert Ennium:

*Exin Tarquinius bona fœmina lavit
& unxit.*

Quamvis Servius, lib.6. *Æneid.*, hunc versum ad funus referat. Quem imitatus est Virgilius, dicens;

Corpusque lavant frigentis, & ungunt.
Aquam item & ignem in lumine adpositum utrimque tangebant, quasi eo federe inexplicabili & mutuo nexu forent copulati.

*His nova fit conjunx. hac duo magna
putant.*

inquit Ovid. lib.4. *Fast.* Hæ enim duæ res, ajunt Festus in verbo *Aqua*, & *Lactantius*, lib.2, cap. 18, humanam maxime vitam continent. Alterum enim quasi masculinum elementum est; alterum quasi fœmininum. Alterum activum; alterum patibile. Ideoque ab ipsis institutum erat, ut sacramento ignis & aquæ nuptiarum federa sancirentur, quod

quod factus a more corporis vitam, sive, ut facem, ut calidum veniret. Næbo Puriter: Siam: id est, hunc accipere dum air Plu aqua vero lu vides a m g. *Æneid.*, hac vari solitum significavit Euxi d' oupé σι E' γάμοις αἷς A' i v p p u a d i

Φι εγυ χλιδ

Hoc Harpo λουτροφορος.

μεγαπέπεδε τιμέραν. ἱππε

γάνους πῶδα α

His que possu in l. pen. D.

Et primquam peretur, id est

mos fuit loq

municatione

quod fetus animantium calore & humore corporentur, atque animentur ad vitam, siue, ut deinde ait Festus in verbo *Facem*, ut casta puraque ad virum perveniret. Nævius apud Nonium, in verbo *Puriter*: *Sequere me; puriter volo facias*: id est, sacrifices. *igni & aqua volo hunc accipere*. Ignis enim, quemadmodum ait Plutarchus in probl., purgat; aqua vero lustrat. τὸ πῦρ καθάρει, καὶ τὸ ὕδωρ ἀγνίζει. Et refert Servius, lib. 4 *Aeneid.*, hac aqua nubentium pedes lavari solitum fuisse. Quod & in Græcia significavit Euripides, in *Phœnissis*:

Εἰ γὰρ δ' οὐτέ σοι πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον,
 Εἴ γάμοις ὡς πρὶ πρὸς ματρὶ μακαρίᾳ,
 Ἀνὴρ ὕμναια δὲ Ἰσμενὸς ἐκὼς δόξῃ λουτρο-
 φόρου χλιδᾶς.

Hoc Harpocration explicat in verbo λουτροφόρος. Εἴθε καὶ τοῖς γάμοις, λουτρεῖται μετὰ πέμπεθαι ἑαυτῆς κατὰ τὴν τῆς γάμου ἡμέραν. Ἐπεμπον δ' ἐπὶ ζῶντι τὸν ἐγγύτατον γένους παῖδα ἄρρενα, καὶ οὗτοι ἐλουτροφόρου. Hisque possunt intelligi verba Scævoli. in l. pen. D. de donat. inter vir. & ux. *Et priusquam*, inquit, *igni & aqua acciperetur*, id est, nuptiæ celebrentur. Quis fuit loquendi omnium rerū communicationem significare volentibus.

Dio-

Dionysius Halicarnassæus, l. ii, de Romulo erga Sabinas sic scribit: Ἐπὶ κρηναίᾳ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐχρῶν τὰς γάμους. Sane enim sapissime ignem pro domo, sicut & hodie moris est, accipi notat Porphyrius, lib. ζητημάτων Ὁμηρικῶν, π. Ὅσσοι μὲν Τρώων πυρὸς ἐσχάραυ, δηλοῖ; Ὅσσοι μὲν Τρώων ἐσχάραυ, δηλοῖ; Ὅσσοι ἐστίαυ, πόσσοι Τρώων ἐφίσσοι καὶ πολίται. Eurip. in Orest. Εἴδοξε δὲ Ἀΐδης τῷδε, μηδὲ ἡμῶς τέλει, μηδὲ πυρὶ ἀέχεσθαι, μήτε ἀποσφονεῖν πᾶσι.

CAP. XIX.

De ingressu sponsæ in domum mariti.

SPONSA solebat in limine domus quasi obstinata stare, ut significaret, se invitam duci in eum locum, ubi virginitatem perditura esset. Catullus:

Tardat ingenius pudor,

Quod tamen, magis audiens,

Flet, quod ire necesse sit.

Alia etiam additur ratio, quod hoc modo sponsam superstitem fore putabant. Sic enim scribit Plaut. in Casina: *Sensim superadtolle pedem, nova nupta; sospes iter incipe hoc, ac viro tuo semper sis superstes.* Itaque sponsi amici eam in al-

tum

tum ferebat
rum, quæ rap-
in Romulo.
tus, lib. 7: N
Hocque fieri
se tererent lin
hibebant ma
majestatem
Lucanus:

Turriusq; pre-

Translata vet-

Deinde rapi s

prælucente n

ab utrisque an

uxor sub lecto

comburendam

mors propin-

batur. Postea

aut alicui ex

qua, Festus

vellere, in m

hic raptus su

refert Plutan

lib. 10 Æneid

Qui socios

pacta

Illico autem

fer domum i

vir maritus.

tum ferebant, in memoriam Sabina-
rum, quæ raptæ sunt, ut scribit Plutarch.
in Romulo. Cujus rei meminit Opta-
tus, lib. 7: Non in altum tollitur, &c.
Hocque fieri dicunt nonnulli, ne spon-
sæ tererent limen pedibus. Id enim pro-
hibebant matronæ, quia illud contra
majestatem Vestæ esse existimabatur.
Lucanus:

*Turritaq; premens frontē matrona corona,
Translata vetuit contingere limina plātæ.*
Deinde rapi solebat fax nuptialis, qua
prælucente nova nupta deducta fuerat
ab utrisque amicis, ut ait Festus, ne aut
uxor sub lecto viri, aut vir in sepulcro
comburendam curaret. quo utroque
mors propinqua alterius captari puta-
batur. Postea matri sponsam tradebant,
aut alicui ex proxima necessitudine, à
qua, Festus ait, vi maritum debere e-
vellere, in memoriam Sabinarum: quia
hic raptus summi boni causa fuerat, ut
refert Plutarch. in probl. Unde Virg.
lib. 10 Æneid.

*Qui socios legere, & gremiis abducere
pactas.*

Illico autem, quo sponsa ingressa sic ef-
fet domum sponsi, uxor dicebatur, &
vir maritus. l. cum te, C. de donat. ant.
nupt.

nupt. l. genera, D. de rit. nupt. & ex eo dicitur uxor duci. l. cum fuerit, D. de condition. & demonstrat. & is dicitur uxorem habere qui eam duxerit in domum. l. aufertur, D. de his qui ut indign. l. hæc conditio, D. de condit. & demonstr. Plaut. in Aulularia: *Post mediam ætatem qui uxorem duxit domum.* Hoc explicatius declarat Sid. Apoll. epist. quinta, lib. i. *Iam quidem*, inquit, *virgo tradita est, & nondum tamen cuncta thalamorum pompa defremuit, quia nondum ad mariti domum nova nupta migravit.* Aliud vero erat si vir deductus fuisset in domum mulieris, quia, ut ait Pomponius, deductione opus erat in mariti, non uxoris, domum, quasi domicilium matrimonii. l. mulierem. De rit. nupt. Si tamen in villa fierent nuptiæ, nihil intererat. Apul. apol. 2: *Lex Iulia de maritand. ordinib.*, inquit, *nunquam scilicet ad hunc modum interdixit, Vxorem in villa ne ducito.* Quod ita intelligendum est: Si ibi dicis causa maritus domicilium figat, (domicilium enim etiam in villa esse potest, l. i. D. de lib. adgnosce.) non ut clam & contra jus duceret; (quo fit, ut Apuleius sic finxerit, lib. 6. Metam., Venerem conquarentem

rentem impubem in villa sine testis sentiente factas videri.

De nuptiis quæ

IAM vero, si erat, quo iure Nam tribus mœnibus; farre, admodum, postea gentes, mœnibus. Confarrea verbis, & decem sollemnique sacris farreus adhibere num viri constituit. 9. regul. F. auctoritas ex Georg. His vero per pontificem minem; per conjugebant pellatur; ex naticebantur. bus religiosissimæ præferebatur

rentem impuberes nuptias, & præterea in villa sine testibus & patre non consentiente factas;) legitimæ non possunt videri.

CAP. XX.

De nuptiis qua farre contrahebantur.

IAM vero, sic ducta uxore, discrimen erat, quo jure eam maritus acciperet. Nam tribus modis Romani uxores habebant; farre, coemptione, & usu: quem ad modum, post Arnobium libro 4 contra gentes, meminit Boetius in Topicis. Confarreatio fiebat, cum, certis verbis, & decem testibus præsentibus, sollemni que sacrificio facto, in quo panis farreus adhibebatur, mulier in manum viri conveniebat; ut asserit Ulp. tit. 9. regul. Profertur hac de re Servii auctoritas ex libro manuscripto lib. 1 Georg. His verbis farre nuptiæ fiebant per pontificem maximum & dialem flaminem; per fruges & molam salsam conjungebantur; unde confarreatio appellatur; ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Et hic modus in sponsalibus religiosissimus fuit. In cujus signum præferebatur far tostum. quod sacrificiis

ciis sæpe adhibebatur. inde enim panis farreus prohibebatur sceleratis. Indeque nefarios dictos fuisse, asserit Nonius. Et ait Dionys. Halicarnass. lib. 3, priscos legitima sacraque matrimonia, Romana adpellatione, farreacea dixisse, à communione farris, quod Græci ζεαρ vocant. Plinius tamén, lib. 18, cap. 8, far, quod à farina deducit, aliud esse vult quam ζεαρ. Ex eo autem confarreandi modo, confarreati matrimoniū, dicebant. Apul. lib. 10 Metam. *Talis mulieris matrimonium confarreaturus.* Inde etiam in veteri glossario, *Confarreatus*, dicitur *συμβιῶντες πατρὶν ζῶντες*. Et, quæ hoc modo nubebant, statim è patris potestate in viri manum transibant. Quod his verbis indicat Tacitus, libro 4: *Et quando exiret è patrio jure, qui in flaminium adscisceretur, quæque in manum flaminis conveniret.* Sed hic modus confarreationis in defuetudinem abiit. Tiberius enim Cæsar, apud Tacitum, lib. 4, de flamine diali, & in loco Servii Maluginensis defuncti, legendo, ita disseruit: *Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres simul numerari: ex quibus unus legeretur vetusto more: neque adesse, ut olim, eam copiam, omitta confarreandi*

farreandi assuetudine tentata. Pluresque potissimum, p forminarumque moniæ difficul rentur. Et infir minica dialis, state viri, cate jure ageret.

Quod ad a bit Cic. in sunt formæ: un tera earum, quæ bentur. Matre tius, erant, qu tionem: quæ tio fiebat, cum vel, si mavis, terrogabant: lias esse vellent: item muelle vellent; ill que sic mulier num: & voc coemtionem:

*farreandi assuetudine, aut inter paucos re-
tenta. Pluresque ejus causas adferebat;
potissimum, penes incuriam virorum
fœminarumque, accedere ipsius cere-
moniæ difficultates, quæ consulto vita-
rentur. Et infra: Sed lata lex, qua fla-
minica dialis, sacrorum causa, in pote-
state viri, cetera promiscuo fœminarum
jure ageret.*

CAP. XXI.

De cœmptione.

QUOD ad alios modos attinet, scri-
bit Cic. in Topicis: Uxoris duæ
sunt formæ: una matrum familias; al-
tera earum, quæ tantum usu uxores ha-
bentur. Matres familias, inquit Boe-
tius, erant, quæ ducebantur per cœm-
tionem: quæ vero usu, minime. Cœm-
tio fiebat, cum sese in communicando,
vel, si mavis, coemendo, invicem in-
terrogabant: Vir, an sibi materfam-
lias esse vellet: ubi illa respondebat,
velle: item mulier, an vir sibi paterfam.
esse vellet; ille respondebat, velle. Ita-
que sic mulier viri conveniebat in ma-
num: & vocabantur hæ nuptiæ per
cœmptionem: quod, ut Varro scriptum
reliquit,

reliquit, (ejus verba Nonio referente, cap. de doct. ind.) nubens mulier tres ad virum asses ferebat; atque unum quidem, quem in manu tenebat, tamquam emendi causa, marito dare solebat; alium, quem in pede habebat, in foco larium familiare ponere; tertium in sacciperio, cum condidisset, resignare solebat: & ita dicebatur matrimonium per æs & libram contractum. Sed abs re non est, hic addere, coemptionem non in nuptiis tantum celebrari, sed in omnibus legis actionibus, in quibus Mancipatio interveniebat: videlicet, ut, præter jus naturale, jus Quiritium accederet: ut cum Ulp. ait, quosdam præponi frumento coemendo; l. cuicumque, Inst. act. & Pomponius, venales novitios coemendo. l. si negocia, D. de negoc. gest. Symmachus, epist. 80, lib. 5: *Ad equorum coemptionem cum preciiis commeabunt.* Theodosius, l. 2, C. de frum. urb. Const. *Auri statuta quantitas ad coemptionem frumenti.* Cic. in quadam Verrina: *Non modo non vendebant, sed etiam coemebant.* Horat. Od. 29, lib. 1:

*Quin tu coemptos undique nobiles
Libros Panati, Socraticâ & domû, &c.*
Et

DE VET
Et postea, lib.
Cedes coemti

CA

De usu, ac leg

Vsu uxori
ita colloc
jus præter usu
admodum ser
ni non erat,
id est, in usu,
set, neq; in jur
possessus, ut T
Ulp. ti. 2. de re
tiam, si nulla
celebratione in
jure Quiritiu
terfamilias,
xor. Et ideo
ducebantur,
Nulla etenim
rat, nisi fictit
tio dicebatur,
sus tantum in
lib. 7. epist.
esse dici, man
usu. Et Lucr
Vitaque n
bus q

ANI
io referente,
mulier tres
atque unum
nebat, tam-
to dare sole-
habeat, in
ponere; ter-
dididisset, re-
batur matri-
contractum.
re, coemptio-
celebrari,
ibus, in qui-
ebat: videli-
jus Quiri-
ait, quos-
emendo; l.
ponius, ve-
l. ii negocia,
hus, epist. 80,
nem cum pre-
ius, l. 2, C.
statuta quan-
ti. Cic. in
o non vende-
Horat. Od.
nobiles
domū, &c.
Et

DE VET. RIT. NUP T. 335
Et postea, lib. 2, Od. 3:
Cedes coemtis saltibus, & domo.

CAP. XXII.

De usu, ac legis miscella interpretatione.

Vs uxor habebatur, cum mulier
ita collocabatur viro, ut is nullum
jus præter usum in eam haberet. Quem-
admodum servus jure Quiritium domi-
ni non erat, sed tantum in ejus bonis,
id est, in usu, si is neque mancipatus es-
set, neq; in jure cessus, neque ipso anno
possessus, ut Theoph. tit. de libert. post
Ulp. ti. 2 de regul. interpretatur. Sic e-
tiam, si nulla mancipatio in nuptiarum
celebratione intervenisset, mulier sane
jure Quiritium uxor non erat, nec ma-
terfamilias, sed tantum jure naturali u-
xor. Et ideo Boetius ait, eas quæ usu
ducebantur, non fuisse matresfamilias.
Nulla etenim in re jus Quiritium ine-
rat, nisi fictitia venditio, quæ mancipa-
tio dicebatur, accessisset. Aliter vero u-
sus tantum in re haberi dicebatur. Cic.
lib. 7. epist. *Cujus, quando proprium te
esse dicis, mancipio & nexu; meum autem,
usu.* Et Lucretius, lib. 3:

*Vitaque mancipio nullis datur, omni-
bus usu.* Et

Et is, qui rem jure gentium tantum habebat, non proprie dominus dici poterat, sed possessor: & res ipsa, non dominium, sed usus vel possessio nuncupabatur. Ut quando ait Festus; *Possessiones adpellantur agri late parentes publici privatiq[ue], qui non mancipatione, sed usu, tenentur.* Quo pertinent & illa Iavoleni, l. quæstio, D. de verb. sig. *Quod ad nos non pertinet, aut non potest pertinere, hoc possessionem adpellamus. possessio igitur usus est.* &c. Loquitur ibi de fundis qui extra Italicum solum erant, & ideo mancipari non poterant. Sic etiam mulier in usu tantum esse dicebatur, si nulla mancipatio facta fuisset. Nō quod pellex esset, aut concubina, ut quidam voluerunt, ex l. Masurius, D. de verb. sign. Intererat enim, quo animo eam apud se vir haberet, uxoris, an concubinæ loco. Solo enim delectu concubina ab uxore separatur, inquit Paulus, lib. 2. sent. Et Ulpianus ait, concubinā sola animi destinatione astimari: l. pen. D. de concub. cum testatione tamen, non uxoris, sed concubinæ loco esse: l. in concubinatum, eo tit. aliter enim uxor dicebatur; præsertim si esset ingenua mulier, & honestæ vitæ, pleno ac maritali

maritali honestate. §. quoniam, l. dignitate. l. i. §. vicinis. berorum pro habitam fuisset, & sine n. & arg. legat. pellationis de Episcop. & C. ad Rusticum n. que sub nom. suspecta consone erumpunt. lem. Ideo Papianus an maritalis præcesserit, conjunctione nes, De donatione quam usufructu la pellex de concubinatu bantur. l. in que uxor, quæ differebat ab rat, quod hanc familiam tra hanc, hæc verum quatenus

in tantum ha-
nus dici pote-
pla, non do-
tello nuncu-
estus; Posses-
e patentes pu-
ncipatione, sed
ent & illa la-
erb. sig. Quod
in poteri porti-
lamus. possessio
tur ibi de fun-
plum erant, &
ant. Sic etiam
dicebatur, si
flet. Nō quod
, ut quidam
s, D. de verb.
o animo eam
s, an concu-
e. Tu concubi-
nquit Paulus,
t, concubinā
imari: l. pen-
tione tamen,
a loco esse: l.
t. aliter enim
n si esset inge-
itā, pleno ac
maritali

maritali honore dilecta: l. cum tabulis,
§. quoniam, de his quib. ut indign. cum
dignitate. l. item legato, §. parvi, de le-
gat. 3. vicinis aut aliis scientibus eam li-
berorum procreandorum causa domi
habitam fuisse: l. si vicinis, C. de nu-
ptiis, & sine mendacio, l. Titia, de aur.
& arg. legat. non consortio sororia ad-
pellationis decolorata. l. eum qui, C. de
Episcop. & Cler. Nam, ut Hieronymus
ad Rusticum monachum testis est, pleri-
que sub nominibus pietatis quærunt
suspecta consortia, ac ficto matrum no-
mine erumpunt in licentiam marital-
lem. Ideo Papinianus inspicendum ait,
an maritalis honor & adfectio pridem
præcesserit, personis comparatis, vitæ
conjunctione considerata. l. donatio-
nes, De donat. Concubina igitur nun-
quam usucapiebatur, uxor sæpissime. il-
la pellex dicebatur, hæc uxor: in illis
concubinarus, in his nuptiæ esse dice-
bantur. l. in libera, D. de rit. nupt. Ita-
que uxor, quæ usu tantum habebatur,
differebat ab ea quæ materfamilias er-
rat, quod hæc in mariti potestatem &
familiam transibat, eratque illi loco fi-
liæ, hæc vero ad usum & liberorum tan-
tum quærendorum causa ducebatur, ut

quando viduæ, cui maritus viduitatem indixerat, per legem Juliam Miscellam, licebat nihilominus nubere, modo sobolis tantum gratia ad secundas nuptias migrare se adfirmaret, & cautionem Mutianam præstaret, non etiam coemptionem faceret. Hoc enim modo minus videbatur defunctus lædi, cum mulier nec confarreatione nec coemptione, in alterius familiam non transficiens, bona, quæ tamquam sua heres ab primo marito acceperat, in secundum non transferret, nec suis liberis spem succedendi auferret. Atque hanc legis Miscellæ veram existimo interpretationem. Nam, ut prius dictum est, sollemnne quidem erat, in omnibus nuptiis adiiungere, se liberorum quærendorū causa nuptias contrahere. Sed hoc in his nuptiis erat singulare, quando mulier usu tantum ducebatur. ut adjecta particula, *tantum*, designaret, se non nubere ut esset secundo marito loco filiæ; ne videretur domum primi mariti in partes distrahere; quod Agrippinam in Liviæ secundo matrimonio metuisse scribit Tacitus libro 4. Quorsum enim hoc jussisset lex Miscella, cum idem fuisset si mulieri simpliciter nubere permisisset?

Et

Et hoc mo-
firmo vinculo
Julius Cæsar,
legem habebat
quærendorum
ducere vellent
refert Strab.
suas aliis viris
filios ex eis su-
gatissimum es-
plum (quod i-
cor) a Plutar-
ut adultera esse
Martiam despo-
pus pater, præ-
lia comprobant
probatum est à
re marito non
August. lib. de
lib. 8. de judic
rum mihi vide-
cum interpreta-
connubio vere
stimo, quam à
nis, Appiani,
fieri. Athenien-
utebantur, cu-
te, licebat eis
de iur. d. d. d.

Et hoc modo quæ nupserat, non tam
firmo vinculo haberi dicebatur. Itaque
Julius Cæsar, inquit Suetonius, paratam
legem habebat, ut uxores liberorum
quærendorum causa, & quas, & quot
ducere vellent, liceret. Et moris fuisse
refert Strab. lib. II, Romanos uxores
suas aliis viris elocare, cum duo tresve
filios ex eis suscepissent. Cujus rei vul-
gatissimum est Catonis minoris exem-
plum (quod male vulgo intelligi suspi-
cor) à Plutarcho relatum. Non enim,
ut adultera esset, sed ut uxor haberetur,
Martiam despondit Hortensio Philip-
pus pater, præsentem Catone, & sponsa-
lia comprobante. Ideo tamen hoc im-
probatum est à Christianis, quod viven-
te marito non possit uxor alteri nubere.
August. lib. de bon. conjug. & Salust.
lib. 8. de judic. dei. De hoc genere uxo-
rum mihi videor non absurde hunc lo-
cum interpretari. Ac de Romanorum
connubio verecundius judicandum exi-
stimo, quam à plerisque audio, Strabo-
nis, Appiani, & Plutarchi auctoritate,
fieri. Athenienses hujusmodi uxoribus
utebantur, cum, ut ait Laert. in Socra-
te, licebat eis *γαμεῖν ὑπὲρ τῆς ἑτέρας*, *παρ-*
δοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας. Hanc enim

Philostr. in Sclopiano *ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ κατὰ νόμους* nuncupat. De utraque, Socratis & Catonis, uxore sic meminit Tertulianus in Apologet. Ex illa, credo, majorum & sapientissimorum disciplina Græci & Romani Catonis; qui uxores suas amicis concedebant, quas in matrimonium duxerant liberorum causa. Sed plerumque eodem modo, quo servus, qui in bonis tantum erat, si per annum possessus esset, in dominio esse dicebatur; sic mulier, quæ usu tantum habebatur, mater familias fiebat, si, usu illo per annum sine usurpatione continuato, usucapta esset. quod & in omnibus possessionibus, quæ usu tenebantur, eveniebat, in quorum acquisitione nullus nexus intervenerat. Nam, ut cum Horatio juris nostri regulas complectar, lib. 2, epist. 2,

Si proprium est quod quis libra mercatur & are; (usus.

Quadam, si credis, consultis mancipat Illoque usu in manum convenire dicebatur, materque familias fiebat, nimirum usucapta. Cic. pro Flacco: *In manum, inquit, convenerat. Nunc audio. Sed quaro, utrum usu, an coemptione.* Valdeque mihi suspectus est locus Servii, qui nuper ex libro manuscripto prodit, qui

ubi nuptiæ fieri anno uno cum fuisset. Nam & ptiæ fuerant. Si familias, si mu fuisset tamquam sus ille ab uxore interrumpere rat. Eratque quam refert A lier, quæ sui juri apud virum m ni trinoctium capta haberetur.

EST autem uxor sit in erit inconveni ba Philonis, li uxorem accusa mecum esse co dedisti. Eo tamen iugi, ad id, ut tui ad idem ed autem & id idem ptiæ reverentia

Socratis
 unit Tertul-
 credo, ma-
 disciplina Gra-
 uxorcs suas
 matrimonium
 Sed plerum-
 trvus, qui in
 annum posses-
 ficebatur; sic
 beebatur, ma-
 lo per annum
 to, usucapta
 possessioni-
 veniebat, in
 as nexus in-
 Horatio juris
 lib.2, epist.2,
 s libra merca-
 (usus.
 fultis mancipat
 venire dice-
 fiebat, nimi-
 iacco: In ma-
 t. Nunc audio.
 oemstone. Val-
 locus Servii,
 cepto prodiit,
 qui

DE VET. RIT. NUPT. 341
 ubi nuptiæ fieri dicuntur usu, si mulier
 anno uno cum viro, licet sine legibus,
 fuisset. Nam & ante annum uxor & nu-
 ptiæ fuerant. Sed uxor fiebat usu mater-
 familias, si mulier anno uno cum viro
 fuisset tamquam usucapta. Quod si u-
 sus ille ab uxore intra annum trinoctio
 interrumperetur, illa usucapi non pote-
 rat. Eratque hac de re lex 12 tab. lata,
 quam refert Agellius, lib.3, cap.2, ut mul-
 lier, quæ sui juris esset, si annum unum
 apud virum matrimonii causa fuisset,
 ni trinoctium usurpatum esset, pro usu
 capta haberetur.

CAP. XXIII.

An uxor sit in potestate mariti.

EST autem exagitanda quæstio, an
 uxor sit in potestate mariti. Et non
 erit inconueniens, hic conscribere ver-
 ba Philonis, lib.2. alog. de Adamo, qui,
 uxorem accusans, dicebat, *Mulier, quam*
mecum esse concessisti; non, quam mihi
dedisti. Εὐ τὸ μὴ φάναι, Ἡ γυνὴ βὺ ἔδωκας
 ἐμῷ, ἀλλὰ, μὲν ἐμῷ. & γὰρ ἐμῷ, ὥς κτῆμα,
 πλὴν ἀφ' ὧν ἔδωκας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀφ' ἧς
 αὐτὴν καὶ ἐλδοθήσαν. Constat tamen, rece-
 ptae reverentiæ esse, quemadmodum ait

Ulpianus, si mulier viro subit. l. alia,
D. solut. matri. Mart. lib. 8:

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito;

Non aliter sunt femina virque pares.

Eleganter itaque Plaut. in Stich: *Pu-
dicitia est, pater, eos magnificare, qui
nos socias sumserunt sibi.* Et Sophocles,
in Antigone:

Α'κ' ἐνοεῖν χρεῖ τέτο μὲρ, γυναῖχ' ὅπ
Ε'φ' ὅμῳ ὡς πρὸς ἀνδρας οὐ μαχρὰ,
Ε'πειδ' ὁ οὐνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐν κρείσ(όνων.
Quam ob causam Medea Euripidis sic
conquerebatur:

Πάντων δ' ὅσ' ἐς' ἐμφυζα, καὶ γνώμῳ ἔχθ.
Γυναῖκ' ἐς μὲρ, ἀθλιώτατον φύτον,
Α'ς πρὸς τε μὲρ δέι χρεμάτων ὑπεβόλῃ
Πόσιν πρίαδ', δεσπότην τε σάμαλος λαβεῖν.

Quod Latine sic expressit Ambrosius,
in exhortatione ad virgines: *Quoniam,*
inquit, *qua nupsit, ad servitutem pecu-
nia sua venditur. Meliori conditione man-
cipia, quam conjugia, comparantur. in il-
lis meritum servitutis emitur, in istis pre-
cium ad servitutem additur.* Apud Ro-
manos tamen aliter. Et quidem de con-
farreati matrimonii jure hactenus di-
ctum sit. De duobus vero reliquis hæc
erat differentia. Nam, si uxor esset tan-
tum usu ducta; omnes consentiunt, non
fuisse

fuisse in domi-
tione; ajunt
quia in ejus
ergo? Si mar-
adquirebat m-
lien idem jus
dem mancipi-
mebat: cui i-
lebat, Si tu C-
dominus, eg-
uxores viros
quod hæc in e-
videtur asseru-
& plerique in
eque, D. de d-
Lucius, s. qua-
cur non idem
quem videtur
suam domin-
D. de legat. 2.
ann. leg. l. fin-
argent. leg. c-
lib. 6 Eneidos
Hi domina
adoris
Catullus:
Salvianus, l.
matres famili-
honorem po-

fuisse in dominio mariti : si vero coem-
tione ; ajunt, fuisse in dominio viri,
quia in ejus manum convenit. Quid
ergo ? Si mancipatione jus domini sibi
adquirebat maritus, cur non etiam mu-
lieri idem jus erat in virum, quem ea-
dem mancipatione sibi patrē fam. coe-
mebat ? cui in limine domus dicere so-
lebat, *Si tu Caius, ego Caia* ; id est, si tu
dominus, ego domina. Si ideo putamus
uxores viros suos adpellasse dominos,
quod hæ in eorum dominio essent, ut
videtur asseruisse Servius, lib. 4. *Æneid.*,
& plerisque in jure locis confirmatur, l.
eaque, D. de donat. int. vir. & uxor. l.
Lucius, §. quæ marito, D. de legat. 2.
cur non idem conjicimus de marito,
quem videmus etiam aliquando uxore
suam dominam adpellasse? l. uxorem,
D. de legat. 2. l. Titia, §. marito, D. de
ann. leg. l. final. §. uxori, D. de aur. &
argent. leg. cum & ipsemet Virgilius,
lib. 6 *Æneidos*, dicat,

*Hi dominam Ditis thalamo deducere
adorti.*

Catullus : *Ac domum dominam voca.*
Salvianus, lib. 7, habuisse ait Romæ
matresfamilias jus suum, & dominarum
honorem potestatemque habuisse. Ve-

rum est; habuerunt quidem multæ integrum jus domini; sed nulla fertur impollutum jus matrimonii. Quid etiã voluit Verrius Flaccus, juris Pontificii peritissimus, quem Macrobius, lib. 1 Sat. cap. 16, refert dixisse, mulierem postera die nuptiarum libertatem auspiciari uxoriã, & ad hanc rem sacra celebrare? Hoc Servius, lib. 6 Æneid., ait Græcorum more fieri, qui uxoreν *ἐκποινα* dicunt. Epictetus vero mitiori vocabulo *κυρία* dicit adpellari mulierem quæ duodecim annos adepta erat. Aristotel. lib. 2 Rhetor. cap. 24: Οἷον ὁ πεινῶν ἀνὴρ ἐλάττω ἐλάνην ἀγορεύει γὰρ αὐτῇ ἐδόθη πλεονέκτημα. οὐ γὰρ αἰεὶ ἰσως, ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα. γὰρ ὁ πατὴρ μέγα τὰτα κύριος. Hanc historiam accurate narrat Euripid. in Iphigen. Aulide. Catullus:

Qui genero sua jura simul cum dote dederunt.

Rectius tamen dicemus, mulierem, quæ propter sexus imbecillitatem antiquitus erat in perpetua tutela, (ideo quod coemptione recedebat à tutoris potestate) in viri potestatem recedere, & ei esse loco filiar, auctore Boetio; qui ideo asserit, priorem statum mutari, & esse capite

capite demum testimonium
21. regul. Si
ma capitis de
tate & civit
hominis servus
in manum co
erat potestas
quit Sparti
miuæ & sen
Neque enim
necis habeba
tuto referat
Pomponiam
externæ rean
permissam, u
pate fama que
jus veteris
Dionys. Ha
ουσι δὲ π, δ
νε, δ τὸ μερ
δὲ οἱ συζητεῖς
que perspicu
lectum, de
bentem, lib.
jus vitæ & n
nus domini
de Rep. Neg
ponatur, qui

ANI
 dem multæ in-
 ed nulla fertur
 an. Quid etiã
 turis Pontici
 erobius, lib.
 mulierem po-
 tatem aulpi-
 tem sacra cele-
 . 6 Æneid., ait
 qui uxore è
 s vero minori
 pellari mulie-
 s adepta erat.
 p. 24: Οἷον ὁ
 πάλω Εὐχένν. ἄ-
 πτωτος. οὐ γὰρ
 ἴσῃ οὐ πατρὸς ἑ-
 auctoriam accu-
 higen. Aulide.
 mul. cum dote de-
 mulierem, quæ
 tatem antiqui-
 ta, (ideo quod
 uoris potesta-
 tedere, & effe-
 ctio; qui ideo
 mutari, & esse
 capite

DE VET. RIT. N U P T. 345
capite deminutam. Cujus etiam juris
testimonium exstat apud Ulpianum, tit.
21. regul. Sic enim scriptum est : *Mini-
ma capitis deminutio est, per quam, liber-
tate & civitate salva, status dumtaxat
hominis servatur. quod fit adoptione &
in manum conventionē.* Non tamen ea
erat potestas qualis apud Barbaros, in-
quit Sparti. in Carac. apud quos foe-
minæ & servi eodem gradu habentur.
Neque enim in eam maritus jus vitæ &
necis habebat; quamvis ex prisco insti-
tuto referat Cornelius Tacitus, lib. 13,
Pomponiam Græcinam; superstitionis
externæ ream; Plautii mariti judicio
permissam, ut coram propinquis de ca-
pite famaue conjugis cognosceret. Cu-
jus veteris instituti his verbis meminit
Dionys. Halicar. in Romulo : *Ἀμαρπύ-
ρου τε δὲ π. δικαστῶν τ' αἰδικυρῶν ἐλάμβαν-
ε, & τῶ μεγέθους τ' πικρῆς κύριον. Ταῦτα
δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τῶ ἀπὸρὸς ἐδίκαζον.* Id-
que perspicuum est indicare voluisse Va-
lerium, de Sacello dæ Viriplacæ scri-
bentem, lib. 2, cap. 1. Non tamen habebat
jus vitæ & necis maritus, sed nihilomi-
nus dominus dicebatur. Cicero, lib. 4
de Rep. *Nec vero mulieribus præfectus re-
ponatur, qui apud Græcos creari solet; sed*

P 5

15

fit censor, qui viros doceat moderari uxori-
 bus. Nonius: Nec enim semper dominii
 vocabulum ad eam rem, qua pleno jure ad
 nos pertinet, refertur. at etiam domini ad-
 pellantur qui cuicumque rei quomodocum-
 que præsunt, ut ἔστι δεσπότης ἔστι κύριος si-
 gnificet. Inter quæ nomina hanc diffe-
 rentiam refert Philo Judæus, lib. Τίς ὁ
 τῷ θεῷ κληρὸς; Καί· Τί τὸ, Συνάνημα ἑω-
 τε λέγεται, κύριος καὶ δεσπότης; Ἀλλ' εἰ καὶ
 τὸ ὑποκείμενον ἐν καὶ ταῦτόν ἐστιν, ἐπινοίας καὶ
 κλήσεις διαφέρουσιν. κύριος ἰσὺς γὰρ ὡς τὸ
 κύριος, ὃ δὴ βέβαιόν ἐστιν, εἴρηται, καὶ ἐναν-
 τιοῦται ἀβεβαιῆς καὶ ἀκύρου· δεσπότης δὲ,
 ὡς τὸ δεσμεῖν, ἀφ' ἑδ', ὡς οἶμα, ὡς τὸν
 δεσπότην κύριοι εἶναι. Maritus itaque de-
 centiori ac mitiori vocabulo κύριος ad-
 pellabitur, quam δεσπότης. Sane enim,
 ut est in Livio à Valerio dictum, *Et vos
 in manu eius tutela, non in servitio, debetis
 habere eas; et malle patres vos, et viros,
 quam dominos, dici.* Bruti verba, ex li-
 bro de Officiis, citat Priscianus, lib. 6.
 quæ sunt hujusmodi: *Itaque patres fa-
 milia domini sumus.* Seneca, epist. 47: *Ne
 illud quidem videtis, quam omnem invidi-
 diam majores nostri dominis, omnem con-
 tumeliam servis, detraxerint, dominum
 patrem familias adpellaverint, servos quod*
 etiam

etiam in min
 De qua differ
 Lactantius, l
 est in prædict
 lib. 4. Æneid.
 nem liberæ
 tantum jure
 niri esset, jur
 nō transfe
 phili supra d
 maritus plen
 tum jure Qu
 enim prius di
 eo tantum int
 monium jure
 atque ideo sta
 tam enim vir
 in viri manu
 reverentia e
 testate, aut
 maritus, ut
 ut ait Festus,
 venerat, ma
 prie, ante qu
 fuisset.

etiam in minimis adhuc durat) familiares. De qua differentia amplissime disputat Lactantius, lib. 4. div. Inst. Atque, ut est in prædicto Servii loco manuscripto, lib. 4. Æncid., mulier sustinet conditionem liberæ servitutis, quod videlicet tantum jure Quiritium in dominio mariti esset, jure vero gentium dominium nõ transferebatur; & sic (ut utar Theophili supra dicta distinctione) non erat maritus pleno jure dominus, sed tantum jure Quiritium. Quemadmodum enim prius dictum est, hæc mancipatio eo tantum interveniebat, ut esset matrimonium jure Quiritium contractum, atque ideo stabiliior & sanctior societas. tam enim vir in mulieris, quam mulier in viri manum convenerat. sed receptæ reverentiæ est, mulierem esse in viri potestate, aut ejus in cujus esset potestate maritus, ut docet Agellius, lib. 18. nam, ut ait Festus, ea quæ in manum viri convenerat, materfamilias non erat proprie, ante quam maritus sui juris factus fuisset.

CAP. XXIV.

*An coemptione filia è patris potestate
sit emancipata.*

SED quaeritur, an hoc modo filia patris potestate soluta esset, si illa, antequam nupsisset, in potestate patris erat. Et sane Labeo asserit, uxorem in mariti familiam transgredi; ut tradit Agellius, lib. 13, cap. 10. Et Ulpianus scribit, viri & uxoris commixtam familiam esse, & unam domum; l. i. §. si vir, D. ad Senatusc. Syllan. Et Quintil., declam. 239, ait: Ut virgo pertinebat ad patrem, ita nupta pertinet ad maritum. Sed hoc primum obiicio: Cur non idem jus putatur in uxore quæ usu tantum habetur, cum hi auctores indefinite de omnibus uxoribus mentionem faciant? Tum etiam mirum est, quid sibi velint apud Plautum filia Antiphonis. quarum altera in Sticho ita sororem alloquitur: *Neque est cur nunc studeam has nuptias mutarier. Verum postremo in patris potestate est situm faciendum id nobis quod parentes imperant.* Et postea: *Pati nos oportet quod ille faciat cujus potestas plus potest.* Eas enim in manum virorum coem-

coemptione con
subjecta argu
enim nimis cu
cum aquius est.
stea viros nost
matres familia
qui quidem e
cum exierit, p
triam potesta
etiam Hermo
exh., de viro
ducenda & c
minium, quod
finitis auctorit
licrem, quæ al
state patris: l.
1.4, C. solut. r
cidere possit,
derit: l. patr
modo moder
ne, inquit Ul
trimoniam jure
D. de lib. exhi
se à Numa, re
His, dum ab
responderi po
se coemptione
consultos, g
spondentes, a

coemptione convenisse, hæc verba statim
 subjecta argumento sunt: *Numquam*
enim nimis curare possunt parentes filia,
cum aequius est, nos potiore habere te, po-
stea viros nostros, quibus voluisti nos esse
matresfamilias. Deinde, nullo auctore,
 qui quidem extet, aut saltem in publi-
 cum exierit, potest aliquis probare, pa-
 triam potestatem matrimonio solvi: cū
 etiam Hermogenianus, l. 2. D. de liber.
 exh., de viro interdictum de uxore de-
 ducenda & exhibenda, non etiam do-
 minium, quod patris esse fateretur; & in-
 finitis auctoritatibus probari possit, mu-
 lierem, quæ alteri nupsit, esse in pote-
 state patris: l. 1, C. de bon. quæ liber.
 l. 4, C. solut. matrimon. ita ut eam oc-
 cidere possit, si in adulterio deprehen-
 derit: l. patris, D. ad l. Jul. de adulr.
 modo moderata esset ea patris potestas,
 ne, inquit Ulp., bene concordantia ma-
 trimonia jure potestatis turbentur. l. 1.
 D. de lib. exhib. quod constitutum fuis-
 se à Numa, refert Dionys. Halicar. lib. 2.
 His, dum ab alio meliora adferentur,
 responderi posse puto, raro nuptias fuis-
 se coemptione contractas; & ideo juris-
 consultos, generaliter de uxoribus re-
 spondentes, ad eas tantum prospexisse,
 quæ

quæ jure gentium, id est, usu tantum, erant uxores. Quod videtur notatum à Tacito, l. 4 Ann. dicente, Flammicam dialem sacrorum causa in potestate viri tantum fuisse, cætera promiscuo fœminarum jure agere. Cum & verum sit, pleraque jurisconsultorum responsa, aliquid sæpe addendo, sæpe etiam detrahendo, Tribonianum suo tempori ad commodasse. Nam & illo fragmento, nuper à doctissimo P. Pithæo edito sub titulo De adulteriis, apparet, distinctius Papinianum & Paulum respondisse, occidendi facultatem legem patri tribuisse, eam, quam in potestate haberet, & eam, quæ eo auctore in manum convenerat. Qua distinctione plane constat, eam, quæ patre auctore in manum viri convenerat, non fuisse in patris potestate. Quod vero ad Plauti verba pertinet, longa virorum absentia, qui triennio jam aberant, divortii legitimam causam præstitisse videbatur. Et sane verisimile est, ante Constantinum non quadriennium mulieres expectasse. l. vel senectutem, D. de donat. int. vir. & ux. & l. ult. C. de divort. At quid moror? Non est tanta comicis fides habenda, ut eos putemus juris civilis regulas *exer- cū.*

Cū. observasse poterat, ut, quæ manum patris ejus esset potestatem, ut una eadem, & filia familiarum, duarum familiarum regulis adversarij kalt. de hered. q.

VIR & uxor d. communicati. rux. l. 1, D. de rit. de crim. expil. h. sam tradi annu. sollemne fuisse, igni & aqua illar. catio sacrorum, publicorum, sed ut ait Festus, pro tribusque fiebant. cero, lib. 2. de legem consecuta. trisf. sacrorum m. is essent ea adju.

Cas observasse. Sed ad rem. Fieri non poterat, ut, quæ per æs & libram in viri manum patris consensu convenerat, in ejus esset potestate. Consequeretur enim, ut una eademque mulier esset materf. & filiafamilias: & ita fieret, ut esset duarum familiarum mulier: quod juris regulis adversari nemo dubitat. §. at hi, Inst. de hered. quæ ab intest.

CAP. XXV.

De communione Sacrorum inter virum & uxorem.

VIR & uxor divini & humani juris communicationē habere dicebantur. l. i. D. de rit. nupt. l. adversus. C. de crim. expil. hered. Ob eamque causam tradi annulos & claves uxoribus, sollemne fuisse, superius dictum est, & igni & aqua illam accipere. Communicatio sacrorum, inquam, non quidem publicorum, sed privatorum erat, quæ, ut ait Festus, pro singulis familiis gentibusque fiebant. quæ jura (inquit Cicero, lib. 2 de leg.) pontificum auctoritatem consecuta sunt, ut ne morte patrisf. sacrorum memoria occideret, & his essent ea adjuncta, ad quos ejusdem morte

morte pecunia venerit. Itaque, ait, non tantum heredes sacris adstringi, sed & legatarios, qui tantundem caperent, quantum omnes heredes, aut iis deficientibus omnes quicumque ex bonis defuncti locupletiores erant. Jurisconsultos vero invenisse rationem, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Primo, si is, cui tantum legatum erat quantum uni ex heredibus, minus centum cepisset quam legatum erat. Secundo, si stipularetur is, cui testamento relictum erat, id ipsum quod relictum est, ut non ex testamento, sed ex stipulatione deberetur. Et hunc modum putarem Ciceronem intellexisse in oratione pro Murræna; cum ait, jurisconsultorum ingenio senes ad coemptiones faciendas, interimentorum sacrorum causa, repositos fuisse. Nam antiquiori jurisprudentia, cum testamentum per æs & libram fiebat, is tantum heres erat, qui familiae emptor adhibebatur, ut testatur Theophilus Instit. de test. Et dicebatur heres testamenti per æs & libram à Cicerone eodem loco, licet sapissime id fieret *ὁ μὲν χρίειν*, vel dicis causa: cum plerumque nihil aut parum apud eum de bonis defuncti remaneret. ceteris enim, quod

quod relinqueretur, sed aut dandi, aut quebatur. Ait et reg., his testamenti, familiae mancipationem: nunc modum fieri; *καὶ τὰς ἐκείνων* scripta sunt; vos *Quiritium*. Itaque quod Plautus nis vindicta ait: *πολλὰ φωνή, ἡ πλεονεξία*, *ὅτι πολλοὶ ἐκείνων*, media jurisprudentiam quam explicat Testamentorum genus enim hæredes inter, vero tantum familiae improprie *κατὰ τὴν* eos, ad quos mancipia pervenerat, licet itaque, cum nolle mancipia perveniebat, senes, id est, in quibus capulo est vicinus hominibus nihil est letarium, sed nunc spei, adhibebatur is, cui relicta pecunia

aque, ait, non
tingi, sed &
em caperent,
, aut iis defi-
que ex bonis
int. Juriscon-
nem, cur pe-
eraretur. Pri-
m erat quan-
us centum ce-
Secundo, si
ento relictum
um est, ut non
ilatione debe-
tatem Cice-
one pro Mu-
ltorum inge-
faciendas, in-
caussa, reper-
ti jurispruden-
as & libram
at, qui familiae
estatur Theo-
cebat heres
m à Cicerone
sime id fieret
ia: cum ple-
apud eam de
t. ceteris enim,
quod

quod relinquebatur, non instituendi,
sed aut dandi, aut legandi modo, relin-
quebatur. Ait enim Ulpianus, titul. 20
reg., his testamentis duas res tantum a-
gi, familiae mancipationem, & nuncu-
pationem: nuncupatione vero in hunc
modum fieri; *Ita haec, uti in his tabulis
carisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita te-
stor; vos Quirites testimonium prabitote.*
Itaque quod Plutarchus de sera numi-
nis vindicta ait: *Ραυγίοι, ὅταν Δελφίνας
ζεάφωσιν, ἑτέρους μὲν ἀπολείπουσιν κληρο-
νόμους, ἕτεροι δὲ παλοῦσιν ἐν οὐσίᾳ* aut ex
media jurisprudentia intelligendum est,
quam explicat Theophilus, aut diversa
testamentorum genera notat: quandoq;
enim haeredes instituebant, quandoque
vero tantum familiae emtores: aut etiam
improprie κληρονόμους adpellavit, etiam
eos, ad quos morte alicujus pecunia ju-
re pervenerat, licet legata esset. Testator
itaq; cum noller, eum, ad quē ejus pecu-
nia perveniebat, sacris alligari; capularē
senē, id est, inquit Servius, *Æneid. 6*, qui
capulo est vicinus, & proximus morti,
hominē nihili capite censum, nedū pro-
letarium, sed nullius ob ætatem senilem
spei, adhibebat familiae emtorem, à quo
is, cui relicta pecunia erat, post testato-

ris mortem stipularetur, ut hæc pecunia non ex testamento, sed ex stipulatione, deberetur. Nam, nec restituta hereditate jura sepulcrorum apud heredem remanuisse, Paulus refert. l. quia perinde. ad SC. Tertull. Sunt enim hæc jura in heredibus perpetua: adeo ut, si ab eo bona tanquam indigno auferantur, tamen jura sepulcrorum retineret: l. si quis fuit, de Relig. excepto crimine perduellionis. l. r. §. interdum, de suis & legit. Et ita fiebat, ut, herede illo senes coemtiali mortuo, etiam sacra interirent. Qua de causa, qui vilissimæ conditionis erant, usurpata loquendi formula dicebatur senes coëtionales. Plaut. in Bacch. *Nunc Priamo nostro, si est qui emptor, coemtionalem senem vendam ego, venalem quem habeo.* Et quia fortasse illi ociosi & inertix dediti solebant in illo adstare lapide, ubi res mancipi venire solebant, si forte quem invenirent, cui nomen suum adcommodarent; quasi in proverbium abiit, ut diceretur, inter senes coemtionales mancipationem fieri. ut Curius ad Ciceronem: *Quod quidem si inter senes coemtionales venale proscripterit, egerit non multum.* Consules etiam Scaptium plebeium coemtionalcm

lem senem, adpellasse, Livius indicat, lib. 3. lib. bona venia viro non male fortaretur, quales sunt in Pœnulo homines magis a istorum nullus meri. Ibi habitant prætorem, sapiumque, qui adoptarum & bonorum licet, in familiam sacrorum partem institutum fuisse, apud Hal. lib. 2. Te nequos curia dicitur, æquus, æquus, æquus

SE D humani facile per spic parata à marito uxoris nomine tumque non or

MANI
ut hæc pecunia
ex stipulatione,
restituta heredi-
apud heredem
t. l. quia perin-
enim hæc jura
adeo ut, si ab
no auferantur,
reduceret: l. si
to crimine per-
um, de iis &
erede illo sene
m sacra interi-
vilissimæ con-
loquendi for-
onales. Plaut.
estro, si est que
m vendam ego,
t. quia fortallo
liti solebant in
res Mancipi ve-
em inuenirent,
modarent; quasi
aceretur, inter
cipationem fie-
em: *Quod qui-
ales venale pro-
rum.* Coniules
in coemtiona-
lem

DE VET. RIT. NUPT. 355

lem senem, ad contumeliæ notam ad-
pellasse, Livius, ut est nuper restitutus,
indicat, lib. 3. licet & in prædictis locis,
bona venia virorum doctorum dixerim,
non male fortassis *senes comitiales* lege-
retur. quales sunt illi de quibus sic Plau-
tus in Pœnulo: *Non potuisti adducere
homines magis ad hanc rem idoneos. Nam
istorum nullus nefastus est. Comitiales sunt
meri. Ibi habitant, ibi eos conspicias, quam
pratorem, sapius. Quemadmodum ita-
que, qui adoptabatur, particeps sacro-
rum & bonorum fiebat: sic etiam mu-
lier, in familiam mariti transiens, fiebat
sacrorum particeps. Quod à Romulo
institutum fuisse, his verbis testatur Dio-
nyf. Hal. lib. 2: *Ἐν αἱρετικῷ τῷ νόμῳ
ἡ ἑρὸς συνελθοσαν ἀνδρὶ, καὶ γυναικὶ ἀπ᾽ αὐτῶν
εἶναι, χρημάτων τε, καὶ ἱερῶν.**

CAP. XXVI.

*De communione bonorum inter virum
& uxorem.*

SED humani juris communicatio nõ
facile perspicua est; cum mulier se-
parata à marito bona haberet, quæ rei
uxoriæ nomine continebantur; cum ple-
rumque non omnia, sed ea tantum, quæ
doti

doti dicta erant, ad maritum transfirent,
 cetera essent *παράφαιρα*, quorum ne
 quidem administrationem haberet ma-
 ritus; l. hac lege, C. de pact. con. cum
 quæ debebantur mulieri, maritus exi-
 gere non posset; l. cum maritum, C. de
 solut. earum etiam rerum, quæ dotis
 nomine præstabantur, maritus plenum
 dominium non haberet, sed ea in bonis
 ejus tantum esse dicerentur, l. quam-
 vis, C. de jur. dot. in dominio vero mu-
 lieris; l. in reb. eod. titul. cum etiam
 suos homines familiamque domesticam
 haberet mulier. l. sed si vir, 31. infra de
 donat. int. vir. & uxor. Denique, quare
 mulier dicebat bona sua in dotem viro, si
 ad eum solo matrimonii jure transfirent?
 Solet sic distingui. Aut coemptione, aut
 farre ducta est mulier; & tunc, teste Ci-
 cerone, in Topicis, omnia quæ mulieris
 fuerant, viri fiebant dotis nomine. Ad-
 luditque ad hoc jus Lucianus in dialo-
 go, qui *Ῥητόρων διδασκαλῶ* inscribitur,
 his verbis: *Πρόσθ' δὲ σὺ, ὁ ἑραστῆς, ἐπιθυμῶν*
δηλαδὲ ὅτι τὰ ἑστὶ γινώσκει ἐπὶ τῷ ἄλλῳ, ὡς
γαμήλειας τε αὐτῷ, ἀνελθὼν, καὶ ἵνα καὶ
πάντα ἐκεῖνα ἔχῃς, τὸν πολὺν, τὴν δὲ ξαν,
τῆς ἐπαύρους. νόμον γὰρ ἅπαντα γίγνεται τῷ
γαμήλειῳ. Macarius, homil. 32: *Ὡς*

πῆ γὰρ γυνὴ, μετὰ
ὑπάρχοντα αὐτῆς
ἐν τοῖς αἰσῶσι
αὐτοῦ, ὅς τῷ δι
ὑπάρχοντα σὺ ἐν
ψυχῇ, καὶ τὸ σῶμα
 Cic. lib. 1. Offi.
 conjugio est; p
 una domus, co
 usu tantum du
 tantum domin
 quæ doti dicta
 me: nec rerum q
 bebat, nisi prom
 habitationis car
 quemadmod. us
 rendum matrim
 De usu & habi
 ut & ceteraru
 promiscuus est
 tit. Columell.
 batur in domo
 aut maritus aut
 diceret, sed in c
 ab utroque, ut
 matrimonialis sed
 parem faceret.
 cuus usus, nul
 rito. l. Lucius

Senat.

Senat. Trebell. Materfamilias itaque sola, non etiam uxor simplex, erat humani juris particeps. Sane enim huic legi, quæ à Romulo lata est, de hujusmodi societate additum est, cum fuit in duodecim tabulas relata, si in manum viri convenisset, ut refert Dionys. Halicarn. lib. 2. At, num ea societas leonina dicitur, quæ maritum, coemptione facta, non etiam mulierem, dominam facit? Ego vero, etiam mulierem dominam bonorum mariti fuisse, dico. Ait enim Macrobius, lib. 1 Saturn. cap. 15, ex Verrio Flacco, postera die nuptiarum mulierem dominium rerum mariti incipere adipisci. Et existimavit Plutarchus, libro de præceptis connubialibus, ideo donationes inter virum & uxorem prohibitas fuisse à Romanis, quod omnia communia judicarent: ob eamque causam annulos & claves domus ab initio tradi, ex supradictis notum est. Sed in eo hæc erat differentia, quod maritus tamquam pater administrationem habebat: mulier vero, quæ loco filiæ erat, non nisi κατ'ἐλπίδα dominium adipiscebatur; ut post mortem viri in ejus familia jus bonorum haberet, & in sui heredis locum veniret. ut asserit Agellius lib. 18, cap. 6.

filias itaque so-
 lex, erat huma-
 nem huic legi,
 de huiusmodi
 in fuit in duo-
 in manum viri
 onyl. Halicarn.
 s leonina dice-
 emione facta,
 ominam facit?
 rem dominam
 ico. Ait enim
 cap. 15, ex Ver-
 upiarum mu-
 mariti incipe-
 t Plutarchus,
 ialibus, ideo
 uxorem pro-
 , quod omnia
 o camque caus-
 mus ab initio
 m est. Sed in eo
 d maritus tam-
 onem habebat:
 te erat, non nisi
 d pitebatur; ut
 familia jus bo-
 heredis locum
 us lib. 18, cap. 6.
 Quod

Quod Paulus, in l. 1, D. rer. amotar. sic
 notat, quia societas vitæ quodammodo
 dominam eam faceret. ideo furtum tan-
 tum facere, sicuti filia patri faciat. quia,
 inquit Caius, lib. 3 Inst. marito filia, fi-
 lio vero sororis loco erat. & est illis in
 consanguineorum numero. adgnasci-
 tur enim heres suus, in manum conve-
 niendo, ut ait Ulp. tit. 22 & 23 reg. ita
 ut in illis evidentiùs appareat conti-
 nuatio domini. l. in suis, D. de lib. &
 post. Et id eleganter ex Romulo retulit
 Dion. Hal. Σωφρονῆσαι μὲν γὰρ, καὶ πάντες
 τὰ γαστήρ πειθαρχῆν γυνή, κυρία τῶ οἴκῳ
 τὸν αὐτὸν τρέποντες, ὅν περ καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ
 τελευτήσαντος τῆ ἀνδρὸς κληρονομία ἐγένετο
 τῷ γαστήρ, ὡς θυγάτηρ πατρὸς, εἰ ἄπαρ
 τε καὶ ἀπὸ μητρὸς ἀφ' ἑαυτῶν δόξαντες,
 πάντων ἔσαι κυρία τῷ δόλει φθέντων. εἰ δὲ
 γενεὰν ἔχοι, τοῖς πατρὶν ἰσότητι γινόμενη.
 Sic è contrario, si prior decederet mu-
 lier, habebat maritus tanquam pater
 jus successionis. quemadmodum innuit
 Cicero pro Flacco: argumento sumto à
 contrario sensu: cum ait, jure Flaccum
 hereditatem Valeriæ petere, quamvis in
 manum Sextilii convenisset; quia ea
 conventio & dotis dictio sine ejus, qui
 tutor erat, auctoritate facta erat. Itaque
 non

non est Boëthius reprehendendus, cum
asserit, uxore, quæ in manum viri con-
venerat, defuncta, bona ad virum per-
tinere. Verum est tamen, successu tem-
poris patres sibi cavisse, ac filias spon-
dendo contraxisse fiduciam, §. ult. Inst.
de leg. agn. success. ut, si sine liberis ea
morerentur, ad eos rediret hereditas, l.
3, C. Th. de leg. hered. aliter enim ma-
ritus erat heres, ut notat Servius, lib. 7
Æneid. ad hæc verba:

*Externusque in regnum quaritur heres.
De Iure, inquit, traxit, ut non generum,
sed heredem diceret. nam per coëmptionem
facto matrimonio sibi invicem succedebant.
Sed non puto, ex l. nulla, D. de suis &
legit. induci posse, posteriori jurispru-
dentia hoc jus successionis mutatum
fuisse; imo, successiones, quæ ex S. C.
Tertulliano & Orficiano deferebantur,
ad eas tantum, quæ usu ductæ erant,
pertinuisse, existimo.*

CAPUT XXVII.

Qualis erat cõmunio cum uxore usu ducta.

Quod si usu tantum esset ducta uxor,
nullam fuisse inter eos societatem,
verisimile est, nisi in quantum inter eos
conven-

conventum erat,
dicebat, vel om-
tantum partem
nulla lege, C.
na, D. cod. tit.
tura qualis pactio
enim dotalia,
deteriorem nos
stituerunt. l. 1. l.
pacto nihil con-
trium constituta
conferam, talia
proprium patris
ego etiam, D.
maritus utatur a
stinenda. Aliter
ta, inter virum &
pactio fiebat. l.
creditor, §. si in
constante matr.
dotis causa per
ejus, qui daba-
semper apud ma-
jur. dot. tamen,
maritus ea bona
bonis suis ea, ta-
vis, D. de jur. d.
teribus inter do-
meretur; l. ult.

endendus, cum
anum viri con-
ad virum per-
successu tem-
ac liliis spon-
am, §. ult. Inst.
si sine liberis ex-
ret hereditas, l.
aliter enim ma-
Servius, lib. 7

queritur heres.
ut non generum,
per coemtionem
scē succedebant.
D. de iuis &
riori iurupru-
onis mutatum
, quæ ex S. C.
p deferebantur,
u ductæ erant,

XVII.

uxore usu ducta.
Ter ducta uxor,
eos societatem,
ntum inter eos
conven-

DE VET. RIT. NUPT. 361

conventum erat. Itaque mulier doti dicebat, vel omnia sua bona, vel eorum tantum partem, prout libitum erat: l. nulla lege, C. de jur. dot. l. mulier bona, D. eod. tit. Dotis vero hæc erat natura qualis pacto conventa esset. Pacta enim dotalia, quæ dotis conditionem deteriore non reddunt, servanda constituerunt. l. 1. D. de pact. dot. Quod si pacto nihil conventum fuisset, jura dotium constituta erant. Quæ, ut in pauca conferam, talia erant, ut nimirum dos proprium patrimonium sit uxoris, l. 3. §. ego etiam, D. de minorib. & ea dote maritus utatur ad onera matrimonii sustinenda. Aliter enim, dote non præstita, inter virum & uxorem de alimentis pactio fiebat. l. fin. D. de in rem vers. l. creditor, §. si inter, D. mandat. idque constante matrimonio. Quamvis enim dotis causa perpetua esset, & cum voto ejus, qui dabat, ita contraheretur, ut semper apud maritum esset; l. 1, D. de jur. dot. tamen, ut ait Cic. in Topicis, maritus ea bona dotis nomine, id est, in bonis suis ea, tantum habebat. l. quamvis, D. de jur. dot. Nam licet dos à veteribus inter donationum species adnumeretur; l. ult. C. de donat. tamen ve-

Q rius

rius est, esse contractum. l. contractus, D. de regul. jur. Et ideo servum dotalem heredem institutum potest quidem maritus jubere ut is vel adeat vel repudiet, modo nihil deminuat ex dote: eaque in re consultum erat uxorem coram testibus interrogari. l. servus dotalis, sol. matrim. Soluta itaque matrimonio intererat, an mulier esset sui juris, an in patris potestate, si divortio solveretur matrimonium: quia mulier, nisi causam divortio præbuisset, ea, quæ sui juris erat, repetebat dotem, sive adventitia esset dos, sive profectitia. Ulp. tit. 6 regul. l. qui hominem, §. si gener, D. de solut. l. si alienam, C. solut. matrim. Si vero in patris esset potestate, pater agere poterat, adjuncta tamen filia persona. l. 2, 3, & 4, D. sol. matr. Idemque jus erat, si morte mariti dissolveretur matrimonium. l. ult. C. de jur. dot. l. ult. C. solut. matr. Si vero uxor prior mortua fuisset, nihil intererat, an filia uxoris, an sui juris decessisset. Quamvis aliter posset colligi ex rescripto Alexandri imp. in l. 4, C. solut. matr. Sed differentia erat, an esset dos profectitia, an adventitia. Profectitia ad patrem redibat, vel ad ejus heredes: l. 7,

l. 4, C. de fidei-
gulos filios in-
relictis. Ulp. ti-
aliter liberis p-
ex l. unica, §.
est. Dos vero
prædicto titulu-
manebat, nisi
latus fuisset e-
§. sed & dos,
Liberis tamen
spectum est. C.

Sed cum m-
tutela esset
usu ductæ tut-
maritus. Loc-
Nam de pupili-
poterat, nulla
cum ille cessis-
esset, maritum
cum curator e-
dari tutor. l. v-
C. de excusat.
ter, ne labem
C. de excus. t.

l. contractus,
 l. servum dota-
 potest quidem
 deat vel repu-
 at ex dote: ea-
 at uxorem co-
 l. servus dota-
 itaque matri-
 ter esset sui ju-
 si divorcio sol-
 quia mulier, nisi
 misset, ea, quæ
 dotem, sive ad-
 profectitia. Ulp.
 m, §. si gener,
 C. solut. ma-
 flet potestate,
 antea tamen si-
 D. sol. marr.
 porte mariti dis-
 m. l. ult. C. de
 marr. Si vero
 t, nihil intere-
 iuris decessit-
 ter colligi ex re-
 n l. 4. C. solut.
 at, an esset dos
 tia. Profectitia
 ad ejus heredes:
 l. t,

DE VET. RIT. NUP'T. 363

l. 4. C. de fal. ca. adject. quintis in sin-
 gulos filios in infinitum penes virum
 relictis. Ulp. tit. 6. Posteriori tamen jure
 aliter liberis prospectum fuisse, constat
 ex l. unica, §. accedit, C. de rei uxor.
 act. Dos vero adventitia semper, inquit
 prædicto titul. Ulp., apud maritum re-
 manebat, nisi is, qui eam dederat, stipu-
 latus fuisset eā sibi reddi. l. mortis causa,
 §. sed & dos, D. de donat. mort. caus.
 Liberis tamen deinde etiam aliter pro-
 spectum est. C. de bon. quæ lib.

CAP. XXVIII.

Quis uxoris usuraria tutor esset.

SED cum mulier sui juris in perpetua
 tutela esset, dubitatur quis ei mulieri
 usu ductæ tutor esset, an extraneus, an
 maritus. Loquimur de cessico tutore.
 Nam de pupillæ tutore, quæ nubere non
 poterat, nulla potest esse dubitatio. Et,
 cum ille cessicus tutor idem ac curator
 esset, maritum non fuisse, verisimile est,
 cum curator esse non posset. l. 2. C. qui
 dari tutor. l. virum, D. de curat. fur. l. 4.
 C. de excusat. tut. Sed & nec mariti pa-
 ter, ne labem pudoris contrahat. l. licet,
 C. de excus. tut. Nam & Ulp. tit. 12 re-
 gul.

gul. ait ex l. Julia de maritandis ordinibus; ei mulieri, quam ex hac lege nubere oportet, tutorem dari, si legitimum tutorem non habeat ad dotem dandam, dicendam, promittendamve. Sed & non tantum ad dotem dandam nupturæ, verum etiam ei quoque quæ jam nupta est: sed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia curator dari potest. l. non tantum, de tut. & curat. dat. Et hic dicebatur specialis curator, l. mulier, C. de jur. dot. ut & in l. siue generali, D. de jur. dot. Immo & furiosæ uxori non maritus, sed alter datur. l. si cum dotem, §. si autem, sol. matrim. l. 2, C. si sæp. in integr. Et tutor ejus, quæ nupsit, admonetur, ut ei curatorem petat, quo maturius possit rationem reddere administrationis. l. admone, C. qui pet. tut. vel curat. At posset obijci his verbis Ulpiani, tutorem dari ad dotis constitutionem, ne maritus in rem suam auctoritatem præberet, non etiam ad cetera bona administranda, cum nupsit. quo fit, ut, cum mulier sui juris sine tutore esse non posset, maritus videatur ei tutoris, vel, posterioribus temporibus curatoris loco fuisse: cum etiam Iust. in §. ult. Inst. de excusat.

cusat. tut. dicat. ratorem datum immisceat. Ego cessicum, siue fuisset; nihilominus administrasse, Quod significat ba Justiniani, præsertim, quod curator, non nuptitatem tantum stare debeat. C. admodum, quod mulieri sine tutore quod aut pupilla possit eodem modo constare, longe a se in tutoris potestate ut ait Ulp. tit. Mur. inveniri testare mulierem nisi in rebus, tut. tutoris nuptas. At hæc vel essent quamdiu vel horum curat. debeat, ut utriusque pectore scia, D. de j.

cusat. tut. dicat, maritum, uxori suæ curatorem datum, uoc. xspesarffcie, licet immisceat. Ego puto, tutorem quidem cessicum, siue curatorem, maritum non fuisse; nihilominus tamen res uxoris administrasse, nisi aliter convenisset. Quod significare mihi videntur hæc verba Justiniani, *Licet se immisceat*: cum præsertim, qui tutor erat cessicus, siue curator, non negocia gerere, sed auctoritatem tantum mulieri jam adultæ præstare debeat. Cic. in Top. *Non, quem admodum, quod mulieri debeas, recte ipsi mulieri sine tutore auctore solvas: ita, quod aut pupilla aut pupillo debeas, recte possis eodem modo solvere.* Quibus verbis constat, longe alia ratione mulierem esse in tutoris potestate quam pupillum; ut ait Ulp. tit. ii. *Hi, inquit Cicero, pro Mur. invenerunt genera tutorum, qui potestate mulierum continerentur.* Et sane, nisi in rebus, quæ *de p. de p. a* dicebantur, tutoris nulla poterat esse auctoritas. At hæc vel viro sic dabantur, ut ejus essent quamdiu matrimonium duraret; vel horum custodia per libellum ei tradebatur, ut uxor ad sustentationem sui, quasque peculium, eo uteretur. l. si ego Scia, D. de jur. dot. l. 3, C. ne ux. pro

mar. Quo casu etsi prohibente muliere nullum fit jus marito in his se immiscere; l. hac lege, C. de pact. conn. tamen verisimile est, non prohibente administrasse, l. ult. C. de pact. conv. l. maritus, C. de procurat. l. pen. D. ad l. Falci. aut saltem auctoritatem administranti mulieri præstitisse. Itaque videmus, apud maritum duplicis juris peculium plerumque fuisse. Ut puta, si servus est dotalis, potest habere peculium, quod ad virum respicit, & quod ad mulierem. l. hinc quæritur, De pecul. Et hoc eo cautius observandum erat, ne, si quid ad eam ex hujusmodi contractibus inscio marito pervenisset, turpis quæstus æstimaretur. l. Quintus Mutius, D. de donat. int. vir. & uxor. Quod est eleganter à Plauto dictum in Casina; his verbis: *Nam peculi probam nihil habere addecet Clam viro, & quod habet partum, ei haud commodi est,*

Quin viro aut substrabat, aut stupro invenerit.

Et est quod Dion. Hal. in proœmio Περὶ τῶν δρχαίων ῥητόρων πρᾶξις αἰτ. Εἰν αἰτίαις ἢ μὴ ἐλάττω καὶ σώφρων λαμετὴ χρησται, μηδενὸς ἔσται τῶν αὐτῆς κυρία. ἐπεὶ οὐδὲ πρὸς ἀφρων, ἐπὶ ὁλέθρῳ τῇ βίῃ παρέσται, πείσῃς

πείσῃς ἀξιοί τῆς ἐπιτεριστοῦ, & donare, re poruisse. l. v. & uxor, C. de

NE quid nuptiale conqueri quis operaprecium strum minus per etiam eruditio B. Briffonii om invidebo. Nam si quæ sunt a n ra, manum teor. Sponsa sa, tota dies n viviis & sal Quapropter e bat, in jus vo in jus voc. D bus ac molesti autem silenti Haud enim a trimonium p

πύσης ἀξιῶ τῆς εὐχίας ἀρχεῖν. Et tamen apertissimi juris est, uxorem, in scio marito, & donare, & hypothecam constituisse. l. velles, C. de revoc. don. l. si uxor, C. de pign.

CAP. XXIX.

De sacrificiis nuptialibus.

NE quid vero eorum, quæ ad ritus nuptiales pertinent, prætermisisse conqueri quis possit, pauca hic addere operæ precium visum est, quæ ad jus nostrum minus pertinere videntur; quæ si etiam eruditioni, judicio ac doctrinæ B. Briffonii omnes accepta referant, non inuidebo. Nam & in istis, ut in ceteris, si quæ sunt à nobis fortassis superaddita, manum lucemque præbuisse profiteor. Sponsa igitur domum viri ingressa, tota dies nuptiarum in sacrificiis, conviviiis & saltationibus transigebatur. Quapropter ea die vir, & ea quæ nubebat, in jus vocari non poterat, l. 2. D. de in jus voc. Debebant enim hac die liti- bus ac molestiis supersedere. Sacrificia autem silentio prætermittenda non sunt. Haud enim aliter faustum felixque matrimonium putabant Romani, nisi more

sollemni antea libassent. Sed, quia multa sunt & varia, præcipua si enumeraverimus, huic nos operi satisfacisse, existimabimus. Primum itaque, teste Varr. lib. 2 De re rustica, porca immolabatur, quasi eo sacrificio, diis testibus, foedus matrimonii bene cessurum, & inviolabile futurum, promitterent conjuges. Nam & mulieres, inquit Varro, maxime nutrices, naturâ, qua foeminae sunt, in virginibus adpellant porcam, & Græci χοῖροι; significantes, esse dignam nuptiarum. Aristoph. itaque in Acharn. sic ludit in ambiguo χοῖρος vocabulo: cum, pro porcis, juvenis Magareus sublatis, puellæ vestibus ostenso pudendo, ait, ἢ εἰ χοῖρος ἐστὶν ἄδελφε, Εἰ μὲν γὰρ νόμος; Nam porca δέλφαξ dicebatur, inquit Athen. lib. 9: Αἱ θήλειαι οὕτω λεχθεῖεν αἱ, αἱ δελφύας ἔχουσιν. ἔτι δὲ αἱ μήτρας καλεῖνται. Ἐοὶ ἀδελφοὶ ἐνθ' ἐτυμολογῶνται. Inde etiam Hesych. δελφάκιον pudendum muliebri esse ait. Quod, cum nondum pene adolevit, sed est adhuc tenerum & delicatum, est tamen ἀραῖος γάμος, χοῖρον adpellant; significantes, puellas dignas esse nuptiarum, licet nondum sint δελφύας ἔχουσιν μήτρας ἔχουσιν, μηδὲ συμπεπηγῆται τοῖς σώμασι. Quod Eustath. in Hom.

Οἱ δ. ξ

Οἱ δ. ξ latius exp.
immolabatur,
adeo libidini de
Iliad. τ. Καὶ γὰρ
ἀφροδίτῃ. ὅθεν
καὶ οἱ μύθους. καὶ
δαὶ καὶ πρὸς τὴν
γυνὴ καὶ ἀφροδίτῃ,
λαοί, διὸ καὶ τῇ
ἐν παρὰ Ἀργείοις
πρὸς τὴν ὁμήρου.
fictum Varro p
suillo, inquit, per
cui primū sumitū
ris porci immolan
foedus cum feritu
nuptiarum initiū
viri in Hetruria
nova nuptia ἔσ
porcam immola
ni, ἔσ etiam C
tatum videtur
didero, fortasse
nuptiarum, ut
eo secunda es
porcos trigin
Ingens in ve
Triginta ca
Hinc enim g

Sed, quia mul-
 ua si enumera-
 satisfecisse, exi-
 que, teste Varr.
 immolabatur,
 tibus, fœdus
 n, & in viola-
 tent conjuges.
 Varro, maxi-
 fœmina sunt,
 rcam, & Græ-
 te dignam nu-
 e in Acharn. sic
 tabulo: cum,
 reus sublatis,
 udendo, ait,
 νόμος; Nam
 inquit Athen.
 εἰν αἰ, αἱ δὲ λ-
 γαι καλῶται. &
 τε. Inde etiam
 dum muliebre
 um pene ado-
 um & delica-
 e, χοῖρον ad-
 uellas dignas
 dum fiat δει-
 μηδὲ συμπετη-
 ath. in Hom.
 οἶδ. §

οἶδ. § latius explicat. Ideo autem porca
 immolabatur, quod nullum sit animal
 a deo libidini deditum. Eustath. in Hom.
 Iliad: τ. Καὶ γὰρ ὁ χοῖρος καταφερὴς εἰς
 ἀφροδίσεια. ὅθεν καὶ καπεῖνα, γυνὴ ἢ ἐργῶσα
 πρὸς μίξεις. καὶ καπεῖν, κυρίως, τὸ ὀρέγε-
 σθαι καπεῖον τινὶ ὄν. Sic in Il. λ. ait: Ὅθεν, ἢ
 γυνὴ καπεῖσθαι, ἢ ἀσελγὴς, δηλοῦσιν οἱ πα-
 λαιοί. διὸ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ ὅς ἐθύετο, ἔμφλι-
 σα παρ' Ἀργείοις. παρ' οἷς καὶ ἐορτὴ Ἀφροδί-
 τῆς, τὰ ὑσῆλαι. Ea itē ratione fieri id sacri-
 ficium Varro paullo ante declarat: *Ab*
suillo, inquit, pecoris genere immolandi ini-
tiū primū sumtū videtur: quod initiis Cere-
ris porci immolarētur: Et quod initiis pacis,
fœdus cum feritur, pecus occiditur: Et quod
nuptiarum initio antiqui reges ac sublimes
viri in Etruria, in conjunctione nuptiali,
nova nupta & novus maritus, primum
porcam immolabant: prisci quoque Lati-
ni, & etiam Græci. In Italia idem facti-
tatum videtur. &c. His ego lubens ad-
 didero, fortasse porcam immolari initio
 nuptiarum, ut in suscipiendis liberis ad-
 eo fœcunda esset nupta, ut scropha quæ
 porcos triginta pepererat. Æneid. 8:

Ingens inventa sub illitibus sus,

Triginta capitum fœtus enixa.

Hinc enim *grundiles lares* dictos esse te-

stantur, apud Diomedem Claudius, Anal. lib. 15, & Cassius, in secundo historiarum. Junoni etiam sacrificabatur, cum cingulo nova nupta præcingebatur. Unde Juno dicta *Cinxia*. Vergil. lib. 4 *Æneid.* *Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curat* Statius;

Dat Iuno verecunda vincula.

Dianæ etiam sacrificasse virgines, eique zonam dedicasse, refert Suidas; quod primū parturientibus adtribuit Græcus commentarius, lib. 1. Argon. Deo item Furino, aut, si mavis, Mutino, sacrificabant. de quo facit mentionem Lactant. lib. 1, cap. 20. ferturque, eam, quæ nuptura erat, in ejus sinu sedere debuisse.

C A P. XXX.

De sacris nycteliis.

ERANT etiam antiquitus sacra nyctelia, quæ nocte celebrabantur. Quæ tamen pop. Romanus, inquit Serv. lib. 4 *Ænei.*, exclusit, causa turpitudinis. Ea fortassis erant quæ ab Augustino enumerantur, lib. 6 de Civ. dei, ca. 9. Quorum quatuor extra cubiculum, omnibus adstantibus, peragi solebant. sc. deo

deo Jugatino; jungerentur: domum sine la-
cio; ut sponsa
deæ Marurnæ
sponsa maneret
que dii secretis
præsentibus,
ginensis dea;
rum Prema de-
moveret, & re-
dea Partunda
& penetraret.
trique creandæ
stremus, erat P-
lius insurgeret
mulacrum, in
sponsa, prius
jubeatur; ut
in se reciperet
bantur. Sym-
tibi comperi In-
pulaſſe. Ergo i-
petiarum trans-
saltationibus,
teris, quæ ex
maritis obeun-
cum quibusda-
tius de priſc.

MANI
n Claudius, An-
secundo histo-
sacriticabatur,
ta præcingeba-
Cinxia. Vergil.
(ra.
inela jugalia cu-
incola.
virgines, eique
Suidas; quod
tribuit Græcus
pon. Deo item
tino, sacrificia-
onem Lactant-
, quæ nuptura
debuisse.

X X.
elii.
ritus sacra ny-
celebrabantur.
us, inquit Serv.
ussa turpitudi-
æ ab Augusti-
Civ. dei, ca. 9.
cubiculum, o-
gi solebant. sc.
deo

DE VET. RIT. NUPT. 371

deo Jugatino; ut mas & fœmina con-
jungerentur: Domiduco; ut sponsa
domum sine læsione duceretur: Domi-
cio; ut sponsus in domo libenter esset:
deæ Maturæ; ut cum viro libenter
sponsa maneret. In cubiculo autē quin-
que dii secreto, ne paranympis quidem
præsentibus, colebantur. Una erat Vir-
ginensis dea; ut libenter supponeretur.
tum Prema dea; ut subacta se non male
moveret, & recte comprimeretur. tertia
dea Partunda; ut sponsus concuteret,
& penetraret. quarta dea Venus; ut u-
trique creandę prolis fervor adesset. po-
stremus, erat Priapus; ut viri vena viri-
lius insurgeret: supra cujus ingens si-
mulacrum, in sublimi loco positum,
sponsa, priusquam cubitum iret, sedere
jubebatur; ut illius virtutem jam tum
in se reciperet. Et hi, *jugales dii* dice-
bantur. Symmach. epist. 24, lib. 3: *Cum*
tibi comperi Jugales deos matremfam. co-
pulasse. Ergo iis & aliis modis dies nu-
ptiarum transigebatur, adhibitis etiam
saltationibus, compotationibus, & ce-
teris, quæ ex more, inquit Apul. Apol. 2,
maritis obeunda erant. Sponsus enim,
cum quibusdam amicis, quos Fulgen-
tius de prisc. serm. ait *Simplones* vel *Sim-*
pulones

pulones adpellatos fuisse, à sympulo, id est, vase quo vinum porrigebatur, quemadmodum retulit Festus, per convivia ambulabant, ut convivis vinum porrigerent, venientes salutarent, ad cœnam invitarent, adventum gratularentur. sane enim, licet multæ leges sumptuariæ Romæ latæ fuerint, constat tamen ex Agellio, aliquid ultro his diebus concessum fuisse, lib. 2. cap. 24.

CAP. XXXI.

De deductione in cubiculum mariti.

Cum igitur nox advenisset, in cubiculum mariti deducebatur; quemadmodum ex Varr. refert Servius in 8 eel. Virg. Et hujus rei fit mentio in l. cum fuerit, D. de cond. & dem. Et, hoc patrimonium munus fuisse, declarat Plutarch. in Romulo; ubi maritus ejus comam hastæ cuspide distinguebat. Cujus rei causas varias, idē auctor, in probl. & Fest., referunt. Unde Ovid. in Fast. *Comat virgineas hasta recurva comas.* Tum prætectati patrimi & matrimi eam dimittebant, & pronubæ in loco collocabant. quod notat sic Catullus:

Mitte brashiolum teres

Prætex-

Prætextate p

Iam cubile a

Vos unis sen

Cognita ben

Collocate pu

Lectus autem

nialisque adpe

beris, inquit

nuptiis sterne

ut est apud Fe

tra gentes. Ej

Cluentio, & Iu

nova nupta in

ad eam maritu

qui nonnumq

mo conflictu

posset, epithal

bus canebantu

erant genera

lebant. respo

Græci vocabat

roræ; quod id

explicat schol

eumque usum

solitum fuisse

renti tumultu

rent. Varro t

ait, spargend

rationem, ut l

*Prætextate puellula,
Iam cubile adeat viri.
Vos unis senibus bona
Cognita bene fœmina
Collocare puellulam.*

Lectus autem rosis contextus erat, *genialisque* adpellabatur, à generandis liberis, inquit Servius, lib. 6 *Æneid.* & nuptiis sternebatur in honorem Genii, ut est apud Festum, & Arnob. lib. 4 contra gentes. Ejusque meminit Cicer. pro Cluentio, & Iuven. Satyr. 10. Cum vero nova nupta in lecto collocata esset, ac ad eam maritus accessisset, ut clamor, qui nonnumquam à virginibus in primo conflictu edi solet, exaudiri non posset, epithalamia à suis sociis virginibus canebantur. Quorum quidem duo erant genera. alterum enim accinere solebant vespere; quod *καὶ ἀκρομυθίων* Græci vocabant. alterum vero sub aurora; quod ideo *διεγερλίων* dicebatur. ut explicat scholiastes Theocr. *eid.* 3. In eumque usum etiam nuces pueris spargi solitum fuisse, testatur Festus; ut illis intenti tumultu ac strepitu omnia imple- rent. Varro tamen, lib. 1. De lin. Lat., ait, spargendarum nucum hanc fuisse rationem, ut Iovis omine matrimonium celebra-

celebraretur, ut nova nupta matrona
sit sicut Iuno; (quæ nunc sorore dulcior
est, inquit Capella lib. 9.) nam nuces
sunt in tutela Iovis. Unde juglandes vo-
cantur, quasi Iovis glandes, inquit
Serv. ecl. 8. Sed hæc mihi videtur pro-
babilior ratio, quod videbatur maritus
puerilia omnia relinquere. Virg. ecl. 8:

Sparge marite nuces.

Et Catullus:

Da nuces pueris, iners

Concubine: satis diu

Lusisti nucibus: lubet

Iam servare Thalassio.

Concubine, nuces dato.

Hæc sunt quæ putavi non omittenda in
describendis nuptiarum ritibus. Si quis
plura ex Ausonii Fescenninis versibus
aut aliorum Poëtarum jocis adjecerit,
non invidebo. Interim liceat mihi cum
Statio dicere;

Hic fuit ille dies: noctem canat ipse maritus
Quantum nosse licet.

F I N I S.

MANI

upta marrona
sorore dulcior
) nam nuces
juglandes vo-
andes, inquit
i videtur pro-
ebatur maritus
e. Virg. ecl. 3:

omittenda in
tibus. Si quis
minis versibus
ocis adjecerit,
ceat mihi cum

at ipse maritus

FRANCISCUS
HOTMANUS, J.C.,
DE SPONSALIBUS
DE RITU NUPTIARUM
ET JURE MATRIMONIORUM
DE SPURIS & LEGITIMATIONE.

FRA

HOTM

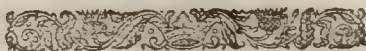
SPON

C

Notatio nominum, propositum.

S PONSALIBUS
se, vide
nite :
bus p
pulari & spon
Unde Sponsoru
na : ut ait l. 1, l.
Ser. Sulpicius r
cap. 4. Ejusque
exempla in l. si
obl. & apud Pl
A. Audi, tu pa
Tuam mihi ma

FRANCISCUS
HOTMANUS, J.C.,

De
SPONSALIBVS.

CAPUT I.

Notatio nominis, & definitio sponsaliorum, proponitur & explicatur.

SPONSALIA à spondendo dicta esse, video, inter omnes convenite: propterea quod veteribus plerumque moris fuit, stipulari & spondere sibi uxores futuras. Unde Sponsorum & Sponsarum nomina: ut ait l. 1, l. 2, l. 3, D. h. t. Quod idem Ser. Sulpicius tradit apud Agell. lib. 4, cap. 4. Ejusque consuetudinis exstant exempla in l. si stipuler 35, D. de verb. obl. & apud Plautum in Pœnulo:

*A. Audi, tu patrue; dico, ne dictum neges:
Tuam mihi majorem filiam despondeas.*

P. Pa-

P. Pactā rem habeto. A. Spondeſne igitur?

P. Spondeo. A. Mi patrue, ſalve. nā nunc

Es plane meus.

Item in Trinummo:

Lyſ. Sponden' ergo

Tuam gnatam uxorem mihi? Char. Spon-
deo, & mille auri

Philippum dotis. Lyſ. Iſtac lege filiam tuā
ſponderi mihi,

Vxorem dari? Char. Spondeo. Lyſ. Et ego
ſpondeo idem hoc.

Dixi autem, plerumque interponi ſtipula-
tiones. Nam interdum etiam antiquiſſi-
mis temporibus ſola pactio & con-
ſenſu nudo ea conventio fiebat: Unde
pacta puellæ dicebantur. ut l. 2. l. 4. C.
h. t. l. 4. l. 5. l. ult. D. eod. l. 7. C. de do-
nat. ant. nupt. Tameſi nulla ſtipulatio
ſine præcedente pacto contrahatur. l. 1. §.
pen. D. de pact. Qua de re poſterius, ubi
de Sponſaliorum forma diſſeremus, pla-
nius exponetur. Deſiniuntur autem à
Modestino Sponſalia hoc modo: *Mentio*
& repromiſſio futurarum nuptiarum. l. 1.
D. eod. Ubi jam pridem docuimus, Græ-
cum hominem *MENTIONEM* dixiſſe
pro eo quod Græci dicunt *μνηστέον* vel
μνηστέων. Quod cum Orientales vel non
viderent, vel fortasſe ne idem per idem
expli-

explicarent, lo-
runt: *μνηστέον*
μνηστέων γάμου
ſtitutioni Iuſtin-
tio, id eſt, com-
ſine matrimo-
menti habeatur
nupt. non magi
& collocutio d
do, vel ſocieta-
cum iſtarum co-
ſic volumus) n
ſit, abiurdum eſſi
ligationis tribue
ſunt, *Mutua rep*
vel conventio fut
pianus ſpem mat
uxor 13, §. 1. D.
D. h. tit. Vetu
terunt, *Contra*
tim adpellantur
diximus, loco
obligatio ex ſp
hebatur: ex eaq
qua lege (opin
erat. Poſteriore
non poſſunt, q
iis contrahitur
dicit reip. temp

DE SPONSALIBUS. 379

explicarent, locum illum sic converte-
runt: *Μνησεία ἐστὶ μνήμη καὶ ἐπαγγελία τῶν
μελλοντῶν γάμων.* Quod adversatur con-
stitutioni Iustiniani, qua sanxit, ne men-
tio, id est, commemoratio nuptiarum,
sine matrimonio subsecuto ullius mo-
menti habeatur. l. sancimus 24, C. de
nupt. non magis scilicet, quam mentio
& collocutio de vendendo, vel locan-
do, vel societate contrahenda. Quare,
cum istarum collocutionum & (si loqui
sic volumus) mentionum jus nullum
sit, absurdum esset, quidquam illis ob-
ligationis tribuere. Definiri etiam pos-
sunt, *Mutua repromissio*: item, *Pactio
vel conventio futurarum nuptiarum.* Ul-
pianus *spem matrimonii* adpellat, in l. si
uxor 13, §. 1, D. ad leg. Jul. de adul. l. 6,
D. h. tit. Vetustissimo jure definiri po-
terunt, *Contractus.* Atque ita nomina-
tim adpellantur à Ser. Sulpicio, eo, quē
diximus, loco: propterea quod civilis
obligatio ex sponsione mutua contra-
hebatur: ex eaque actio ex sponsu anti-
qua lege (opinor XII tabul.) comparata
erat. Posteriore jure definiri contractus
non possunt, quoniam efficax nulla ex
iis contrahitur obligatio; tantaque per-
ditis reip. temporibus repudiorum li-
bertas

380 .FR. HOTMANUS
bertas inducta est, ut ne ex subjecta quidem pœnæ stipulatione actio concederetur: quemadmodum posterius suo loco demonstrabimus. Festus *conventam conditionem* adpellat. Cum primus sermo, inquit, *de nuptiis & earum conditione habetur*. Quod de mentione intelligi non potest, cujus nullum, ut dixi, jus fuit: sed potius de pacto Sponsaliorum. Nam in Sponsalibus nuptiarum pactiones fiebant, & de dote, donationibus, & promissionibus, & conditionibus quibusdam conveniebat. Qua de causa passim *Conditiones* vocantur. velut in l. capite 19, D. de rit. nupt. l. ult. D. h. tit. l. 3, D. de proxenet. l. 2, D. de repud. Arnob. advers. gent. Uxores dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis. Ea denique de causa Sponsaliorum nomine interdum donationes propter nuptias significantur. ut in l. 2, C. de secund. nup. interdum arræ sponsalitiæ: de quibus posterius suo loco differetur: ut in Rub. c. si rect. provinc. vel ad eum pertin. sponsalia dedierint. Itemque in l. 6, C. Th. De sponsal. l. 1, C. Th. si nupt. ex rescrip. pet.

C A P.

De SPO

C A

De personis q
hera

PORRO, cum species, atque divisio sit, nunc instituto nostro, apte pertinet esse opersonis, inter quæ trahuntur: secundum: ad extremum differamus. De perditur: ut, cum non possunt, plerumque sponderi liceat. l. D. de rit. nupt. dictum sit, sub fponemus. Nam scienda est: Cum stent, removeri quarum consens nullus est. Quoruntur Infantes, minores; qui, ligunt. l. in spons etiam Leo Phil Novell. 109. Po

CAP. II.

De personis quæ Sponsalia contrahere possunt.

PORRO, cum unica sit sponsaliorum species, atque idcirco eorum nulla divisio sit, nunc jam ad partitionem, instituto nostro, accedemus. Quam tripartitam esse oportet: ut primo loco de personis, inter quas sponsalia jure contrahuntur: secundo de forma sponsaliorum: ad extremum de eorumdem jure, disseramus. De personis regula hæc traditur: ut, cum qua nuptiæ contrahi non possunt, plerumque nec eam desponderi liceat. l. si quid tutor 6, §. pen. D. de rit. nupt. Cur autem PLERUMQUE dictum sit, sub finem hujus capituli exponemus. Nam illi regulæ hæc subiicienda est: Cum sponsalia consensu consent, removeri ab illis eas personas, quarum consensus, voluntas, intellectus nullus est. Quo in numero primi referuntur *Infantes*, hoc est, septem annis minores; qui, quod agitur, non intelligunt. l. in sponsal. 14, D. h. rit. Quod etiam Leo Philosophus confirmavit, Novell. 109. Post eam ætatē recte sponsalia,

salia, parentibus auctoribus, contrahuntur: ita tamen ut puberum factorum voluntas in contrahendis nuptiis accedat. l. 12; De rit. nupt. Ex quo intelligitur, non servatum jus ab Augusto imperat. institutum. Nam, cum lege Papia Poppæa maritis præmia constituta essent, nonnulli (ut Dio, lib. 54, scribit) infantes sibi puellas despondebant, ut illius legis præmiis fruerentur. Itaque Augustus, cum, immaturitate sponsarum, & matrimoniorum crebra mutatione, vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit. Vetuit enim, ne quam habere sponsam liceret, nisi quam biennio post uxorem habere per ætatem liceret; ut Sueton. testatur: hoc est, non nisi jam annos x natam. Quam Augusti legem etiam Zonaras commemorat. Ad eundem numerum referendi quoq; sunt *Furiosi* & mente capti; qui plerumque, propter eandem consensus & voluntatis penuriam, infantibus comparantur. l. 1, §. ult. D. de obl. & act. l. furor 8, D. h. tit. ubi, cum Paulus ait, furorem post sponsalia supervenientem non infirmare sponsalia, significare videtur, jus sponsaliorum durare: quasi pœna, repudiis sine causa factis imposi-

ta, sponsalia pro
pudanti infligat
intervalla furor
contrahi etiam
gocia licere, fa
econtr. emt. Nu
testate parentur
filii filizque fa
parentum cons
bus possunt. De
niam etsi antiqu
rique patris arb
quoniam jus ma
re civile, sed n
cium erat, & san
loco docebimus
matrimonii, eti
que. consensu
consponsiones
ad stipulatione
fuisset, nullius
filia 34. D. de v
& l. filios. 13, inf
quamquam non
sentiant, quam
traducant, vel
indignam adfin
que 12, infra h
liberorū tacitu

ANI
ribus, contra-
uberum facto-
hendis nuptus
pt. Ex quo in-
us ab Angusto-
, cum lege Pa-
mia constituta
lib. 54, scribit)
ondebant, ut
rentur. Itaque
uritate sponsa-
crebra muta-
taret, tempus
t. Veruit enim,
n liceret, nisi
ni habere per
testatur: hoc
nam. Quam
haras comme-
trum referendi
nte capti; qui
em consensus
santibus com-
obl. & ad. l.
n Paulus ait,
pervenientem
significare vi-
durare: quasi
factis impossi-

ra, sponsalia propter furoris causam re-
pudianti infligatur: dum tamen dilucida
intervalla furor habeat: quo tempore
contrahi etiam sponsalia atque alia ne-
gocia licere, satis constat ex l. 2, C. de
contr. emt. Nunc de *Liberis*, qui in po-
testate parentum sunt, videamus. Ergo
filii filiarque fa. neq; sine suo, neque sine
parentum consensu, obligari sponsali-
bus possunt. De suo, hæc ratio est, quo-
niam etsi antiquo jure vendi emancipa-
rique patris arbitrato poterant: tamen,
quoniam jus matrimoniorum non me-
re civile, sed magna ex parte pontifi-
cium erat, & sanctum habebatur (ut suo
loco docebimus) propter sanctitatem
matrimonii, etiam filiorum filiarum-
que fa. consensus requisitus est: adeo ut
consponsiones parentum sine liberorum
adstipulatione, quamvis adjecta pœna
fuisset, nullius momenti haberentur: l.
filia 34. D. de verb. obl. l. sponsalia 11.
& l. filios 13, infra h. t. l. 2. D. de rit. nupt.
quamquam non tam requiritur ut con-
sentiant, quam ne justa ex causa con-
tradican, veluti si turpem aut aliqui
indignam ad finem pater elegerit: l. sed
quæ 12, infra h. tit. qua de causa etiam
liberorū taciturnitas hoc casu pro con-
sensu

sensu numeratur : d. l. sed quæ. contra quã in procuratore constituendo: quod summe notandum est. l. filius 8. §. invito, D. de procur. De parentibus, civilis, civilis, inquam, non naturalis, hæc causa est; ne cui invito suus heres agnascatur. l. si ut proponis §. C. de nupt. pontificalis, illa; ne sacrorum socia patris. invito adscisceretur. Nam propria & privata cujusque familiæ sacra fuerunt; uxor autem in sacrorum viri communionem admittebatur. Mixta igitur hæc causa fuit, ne qua patris. invito in divini atque humani juris communio- nem admitteretur. arg. l. 1. D. de rit. nupt. Parentis igitur, cujus in potestate is, eave, cujus de sponalibus agitur, consensus requiritur, vel potius approbatio, sive expressa, sive tacita. Nam & rati habitio, & taciturnitas parentis, pro consensu habetur. l. 7, infra h. t. Atque hæc quidem de liberis, qui sub parentum manu ac potestate sunt. Nã emancipati jure civili parentum auctoritatem non desiderant. l. in potestate 10, infra h. t. Qua de causa, ne matris quidem, aut ejus parentis, cujus in potestate non sunt, auctoritatem filii filiæve expectant. l. 2. l. 25, D. de rit. nupt. Quamquam

quam honestas, ptiis maxime sp
pinquorum arb
si inter illos no
bitrium desider
inceps de iis qu
mus. De Pupil
eorum consen
neque à tutori
obligari promi
rium possint; l.
gis quam ipsi se
auctoritate obli
telligitur. Jam v
tem in pupilloru
vel hinc existima
lus sine tutore ac
ter obligari non
ter quidem; l.
& act. l. quod
dict. indeb. præ
obligatione non
ultim. & l. seq.
tutor aut curat
esse non possit,
ri neque curat
ea vel sibi vel fi
tute tam curatio
rationum redde

ed quæ. contra
 tituendo: quod
 filius 8. §. invi-
 rentibus, civi-
 naturalis, hæc
 suus heres ad-
 is 5. C. de nupt.
 rum socia pa-
 . Nam propria
 filiarum sacra fue-
 rum viri com-
 . Mixta igitur
 trefa. invito in
 is communio-
 l. 1, D. de rit.
 is in potestate
 alibus agitur,
 potius adpro-
 acita. Nam &
 s parentis, pro
 tra h. r. Atque
 qui sub paren-
 nt. Nā eman-
 auctoritatem
 tate 10, infra
 patris quidem,
 potestate non
 filiarum exspe-
 nupt. Quam-
 quam

quam honestas, quæ in conciliandis nu-
 ptiis maxime spectatur, matris & pro-
 pinquorum arbitrium desiderat. Quod
 si inter illos non conveniat, præsidis ar-
 bitrium desideratur. l. 1, C. de nupt. De-
 incept de iis qui sub tutela sunt, videamus.
 De *Pupillis* igitur hoc jus est, ut
 eorum consensus omnino requiratur,
 neque à tutoribus, nisi consentientes,
 obligari promissione nuptiarum futura-
 rum possint; l. 6, in fin. h. tit. non ma-
 gis quam ipsi sese inter se sine tutorum
 auctoritate obligare; ut paulo post in-
 telligetur. Jam vero tutorum auctori-
 tatem in pupillorum sponsalibus requiri,
 vel hinc existimari potest, quod pupil-
 lus sine tutore auctore non modo civili-
 ter obligari non potest, sed ne naturali-
 ter quidem; l. pupillus 59, D. de oblig.
 & act. l. quod pupillus 41, D. de con-
 dict. indeb. præsertim si locupletior ea
 obligatione non fiat. l. naturaliter 13, §.
 ultim. & l. seq. D. ill. tit. Cum autem
 tutor aut curator auctor in rem suam
 esse non possit, sequitur, ut neque tuto-
 ri neque curator licet sponsalia cum
 ea vel sibi vel filio suo contrahere, cujus
 tutelam curationemve gerit gessitve, ne
 rationum reddendarum obligatio con-

turbetur. l. tutor 15. infra h. tit. l. si quis tutor 60. §. pen. D. de rit. nuptiar. l. 5, C. de int. mat. Cum autem bonis, non personæ, curatores dentur, consentaneum est, ne illorum in sponsalibus aut nuptiis contrahendis auctoritas requiratur, nō magis quam propinquorum aut adfinium. l. in copulandis 8. C. de nupt. l. sciendum 20, D. de rit. nupt. Ad hunc locum pertinet earum personarum conditio, quæ in provinciis domicilium habent, & eorum potestati, qui officium aliquod in iis administrant, quodammodo subiectæ sunt. Ergo iis, qui officium gerunt, ita sibi despondere mulierem licet, ne tamē in ea provincia uxorem ducant, sed ut, deposito officio, cum potestate privati erunt, novus mulieris consensus requiratur. l. si quis 30, D. de rit. nupt. Quin ne filio quidem suo uxorem ducenti consentire potest. l. qui in provincia 57, D. eod. Quod etiam ad ipsorum propinquos & domesticos productum est. l. 1, C. si rect. provinc. l. 1, C. si nupt. ex res. per. Quid? de filia quid juris? Sane illo jure collocare filias suas in matrimonium poterant. d. l. si quis. in fin. At Leo Philosophus etiam filiabus præsidū provinciæ a sponsalibus

D. S. salibus interdixit hunc de potest. tinet edicti cap. quis suo ejus in potestate habere sponsalia habere constituta potest injusta aut la futura essent famia noteretur. §. 1. & l. seq. D. perest tractatio mutis & surdis. tio in sponsal. b. est, & præsentia l. 1, D. de verb. c. internuncium, a rum ac significat salia, ut alii om. l. 4, l. 5, l. ult. D. h. dot. Ex quibus potest, verissime quam supra tractet sponsalia & ut, cum qua possunt, etiam lia liceat: vicin trahere nuptia contrahere spo

h. tit. l. si quis
nuptiar. l. 3. C.
ponis, non per-
conientaneum
bus aut nuptiis
requiratur, nō
rum aut ad-
C. de nupt. l.
nupt. Ad hunc
ersonarum con-
domicilium ha-
, qui officium
rant, quodam-
go iis, qui offi-
pondere mulie-
provincia uxo-
posito officio,
nt, novus mu-
ur. l. si quis 30
e filio quidem
nsentire potest.
eod. Quod e-
quos & dome-
C. si rect. pro-
f. per. Quid de
o iure collocare
um poterant. d.
Philosophus e-
ovinciae a spon-
salibus

DE SPONSALIBUS. 387

salibus interdixit. Novel. 23. Ad eun-
dem hunc de personis locum illud per-
tinet edicti caput, quo vetitum est, ne
quis suo ejulve nomine, quem quamve
in potestate habet, bina eodem tempo-
re sponsalia habeat; aut qui filium fi-
liamve constituere patitur; etiamsi nu-
ptiæ injustæ aut nefariæ ac proinde nul-
læ futuræ essent. qui contra fecerit, in-
famia notetur. l. 1. in fi. l. quid ergo 13.
§. 1. & l. seq. D. de his qui not. inf. Su-
perest tractatio de personis *absentibus*,
mutis & surdis. Ergo, siquidem stipula-
tio in sponsalibus adhibeatur, certum
est, & præsentiam & sermonem requiri.
l. 1. D. de verb. obl. sin minus, æque per
internuncium, aut per epistolam, aut nu-
tum ac significationem constitui spon-
salia, ut alii omnes contractus, possunt.
l. 4, l. 3, l. ult. D. h. ti. l. mutus 73, D. de jur.
dot. Ex quibus, ita disputatis, concludi
potest, verissimam esse Pauli regulam,
quam supra tradidimus, tantam esse in-
ter sponsalia & nuptias communionem,
ut, cum qua persona constitui nuptiæ
possunt, etiam cum ea constitui sponsa-
lia liceat: vicissimque, cum qua con-
trahere nuptias non licet, cum eadem
contrahere sponsalia plerumque non
R 2   liceat.

liceat. l. si quis tutor 60, §. pe. D. h. t. PLERUMQUE autem idcirco additum est, quia contrahi sponsalia inter impuberes possunt, nuptiæ non possunt. l. in sponsalibus 14, infra h. tit. Qui officium in provincia gerit, contrahere sponsalia potest, nuptias non potest: ut supra dictum est. Quæ virum eluget, nubere non potest, desponderi potest. l. solet 10, D. de his qui not. infam.

CAP. III.

*De septuplici sponsaliorum forma,
ritu & sollemnitate.*

SEQUITUR nunc, ut de sponsaliorum forma videamus: nam prima & potissima hæc videtur, ut ea conventio nõ clam, non furtim, & remotis arbitris, sed testatione adhibita fieret. arg. l. 7, D. h. t. l. 3, D. de concub. & l. uxor 7, C. de repud. l. instrumenta 5, C. de probat. Etsi autem legitimus testium numerus nusquam in libris nostris prodatur, tamen probabile est, non minus decem adhiberi solitos, cum etiam in divortiis septem adhiberentur. l. nullam 9, D. de divort. Idque video D. Ambrosium non obscure significasse, ad virg. laps. cap. 5. Nam,

De Sp

Nam, Si inter d
tus sponsalium,
quævis viro spon
non sine magno p
trat: quid put
Romano more
conventio cele
sponsalia dicel
lib. ep. 2: Ad
Crassipedi præbi
timus Quinctius
leviter commota
magis notandum
concubitum, po
tim pronunciata
jure ceniendum
spons. & marr.
dit. appol. Atq
more scriptura
lebat. Ut ex ill
modo protulim
que ex illo Ter
veland. Hæc sum
tum sponsalioru
à testibus obsequ
venal.

— Veniet cu
Dixi autem, ple
dum nullam ea

NUS

p, §. pe. D. h. f.
co additum est,
inter impuberes
sunt. l. in spon-
gi officium in
here sponsalia
f. ut supra di-
ligeret, nubere
potest. l. solet
am.

II.

rum forma,
ate.

sponsaliorum
a prima & po-
a conventio nō
motis arbitris,
eret. arg. l. -, D.
l. uxor 7, C. de
C. de probat.
um numerus
prodat, ta-
minus decem
am in divorciis
nullam 9, D. de
ambrosium non
arg. lapi. cap. 5.
Nam;

DE SPONSALIBUS. 389

Nam, *Si inter decem testes, inquit, conse-*
ctis sponsalitiis, & nuptiis consummatis,
quevis viro fœmina conjuncta mortali,
non sine magno periculo adulterium perpe-
trat: quid putas fore, &c. Quia etiam
Romano more convivio amicorum hæc
conventio celebrabatur; quod idcirco
sponsalia dicebatur. Tull. ad Q. Frar.
lib. ep. 2: *Ad VIII. idus april, sponsalia*
Crassipedi præbui. Huic convivio puer op-
timus Quinctus tuus, mensque, quod per-
leviter commotus erat, defuit. Quod eo
magis notandum est; quia Decretaliste
concubitus, post verba de presenti fur-
tim pronunciata secutum, matrimonii
jure censendum putant, c. 15, c. 30, de
spons. & marr. c. 3, c. 5, & seq. de con-
dit. appos. Atque antiquissimo quidem
more scriptura plerumque adhiberi so-
lebat. Ut ex illo Juvenalis versu, quem
modo protulimus, cognosci potest. Itē-
que ex illo Tertull. loco in lib. de virgi-
veland. *Hæ sunt tabellæ priores natura-*
lium sponsaliorum & nuptiarum, eaque
à testibus obsignari solebant: ut apud Ju-
venal.

— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Dixi autem, *plerumque*; quoniam inter-
dum nullum ea de re instrumentū con-

ficiebatur, & nuda testatio sufficebat. l. 7, D. h. t. quippe cum ne in nuptiis quidem scriptura desideretur. l. 4, D. de fid. instr. Secundum in forma sponsaliorum locum obtinet stipulationis & sponsionis formula. Quod ut intelligatur, illud sciri oportet, moris apud Rom. fuisse, ut pactis conventisque stipulationem plerumque adhiberent, l. 7, §. quod fere, D. de pact. l. Titia 134, §. ult. D. de verb. obl. eaque verborum formula, quasi ritu aut certo aliquo carmine, suas conventiones stiparent, id est, munirent, & confirmarent. l. 1, D. de præst. stip. §. 1, Inst. de verb. obl. Primum igitur inter eos, de quorum nuptiis agebatur, de nuptiarum conditionibus & legibus conveniebat, hoc est, de dote, de donatione propter nuptias, & de arris sponsalitiis. Hæc conventio si sine stipulatione fiebat, modo *pacta*, modo *destinata* mulier dicebatur; sin eo amplius stipulatio addebatur, *sponsa*: quemadmodum ex illo Arnobii loca sup. à nobis citato videre licet. Juvenal. Sat. 6:

*Si tibi legitimis pacta junctamq; tabellis
Non es amaturus.*

Cicero ad Att. 5: *Nec dubitat Deiotarus,
cujus filio pacta est Arthanasius filia, quin*
Euphra-

Euphratem trans-
haud scio, an v-
lum Virg. locu-
das, ira scripse-
dixisset, *destina-*
his conventioni-
ton. Julio: Si
monium petiit
Quod apud eu-
pitolinum, Spa-
eis animadvert-
nata erat egregi-
ptiarum dies. l.
Midas matrimo-
nat. Item: *Alien-*
jam desponsatas
surdum videtur
ex coëmptionar-
cum arræ spon-
stinare video v-
dare. Plautus,
Mimi trigini
Datque arra
Idem in Persa:
Dii deaque i-
Qui hanc no-
Sed, ut in aliis
nomen ramen-
fin. D. de adq.

lo sufficiebat. l.
 in nuptiis qui-
 r. l. 4, D. de nū.
 a sponsaliorum
 nis & sponso-
 telligatur, illud
 d. Rom. fuisse,
 stipulationem
 7, §. quod fere,
 ult. D. de verb.
 nula, quā ritu
 suas conven-
 nirent, & con-
 stip. §. 1, Inst.
 tur inter eos,
 tur, de nuptia-
 gibus conve-
 de donatione
 ris sponsalitiis.
 stipulatione ne-
 destinata mulier
 stipulatio ad-
 modum ex illo
 citato videre

etiamq; tabellā

erat Deiotarus,
 majus filia, quin
 Euphra-

DE SPONSALIBUS. 391

Euphratem transiturus sit. Quapropter
 haud scio, an vere Ser. Hovoratus in il-
 lum Virg. locum, *Et gremius abducere pa-*
ctas, ita scripserit, *Id est, sponsas.* melius
 dixisset, *destinatas*: quod verbum fuit in
 his conventionibus usitatissimum. Sue-
 ton. Julio: *Sibique filiam ejus in matri-*
monium petiit Fausto Sylla destinatam.
 Quod apud eundem, & Vopiscum, Ca-
 pitolinum, Spartianum, innume-
 eis animadverti. P. lin. epist. 3: *Iam desti-*
nata erat egregio juveni, jam electus nu-
ptiarum dies. Arno. advers. gent. Rex
Midas matrimonio ejus suam filiam desti-
nat. Item: *Alienas virgines jam destinatas,*
jam desponsatas rapuit. Neque mihi ab-
 surdum videtur, existimare, verbum hoc
 ex coëmtionum consuetudine manasse,
 cum arræ sponsalitiæ dabantur. nam *de-*
stinare video veteres dixisse, pro, *arram*
dare. Plautus, Rudente:

Mimi triginta sibi puellam destinat;

Datque arrabonem.

Idem in Perfa:

Dii deaque te agitant irati, scelus,

Qui hanc non properes destinare.

Sed, ut in aliis compluribus, re sublata,
 nomen tamen retinetur. l. insula 56, in
 fin. D. de adq. rer. dom. Sic, coëmtio-

num formulis sublatis, *Destinandi* tamen verbum receptum est, in iis potissimum, quæ jam pactæ fuerant. Quamquam Iurisconsulti subtilius etiam pactas à destinatis distinxerunt. Nam destinatarum verbum proprie ad eas, quæ non inter vivos pactæ, sed testamento patris designatæ & nominatæ fuerant, restrinxerunt. Veluti in l. non est 66, D. de rit. nupt. *Non desponsam à patre, nec testamento destinatam.* Cujus consuetudinis exemplum extat in l. si patris 6, C. de interd. matr. & l. pater 101, D. de condi. & demonst. Qua de causa credo equidem, glossematario accepto ferendum verbum *DENOMINATAM*. in l. qui pupillam 7, D. ad l. Iul. de adult. & l. tutor 36, D. de rit. nupt. cujus in fine non dubito, quin *CONDITIONEM* NUPTIARUM sit restituendum. Quemadmodum autem destinatarum nomen etiam post sublatam coëmptionum consuetudinem in usu mansit; eodem modo desponsæ dici solitæ sunt, etiam quæ non nuda tantum conventionem pactæ fuerant; postquam videlicet institutum fuit, ut sponsalia etiam sine stipulatione, ac proinde etiam per internuncium aut epistolam, inter absentes contraherentur. l. 4, l. 5, l. ul.

l. ul. D. h. tit. Ita
Qui puellam, in
est. & l. 4: Si p
injecit. Quod
pulationem pla
batur. ut Ser.
monstrat, lib.

Sponden tuam

Et alio loco:

Utro ad me

Cum dote sum

Placuit, despon
dies.

Ubi Donatus;

nam de sponso di

pater: desponde

Adelph.

Quin jam vi

Ubi Mitio spo

Servius, lib. 1

bant, se consen

fideiussores dab

do sponsus. Ceter

est. Ergo spon

sed qua sponde

futius gramm

nam De sponde

sim promiscue

in puella patre

l. ul. D. h. tit. Itaque imp. in l. 2, C. cod.

Qui puellam, inquit, suis nuptiis pactus est. & l. 4: Si pater pactum de filie nuptiis iniecit. Quod si præter pactum addi stipulationem placeret, utrumque adhibebatur. ut Ser. Sulpicius apud Agell. demonstrat, lib. 4, cap. 4. Terentius:

Sponden tuam gnatam filio uxorem meo?
Et alio loco:

Utro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit, despondi: his nuptiis dictus est
dies.

Ubi Donatus; *Proprie, inquit, despondi. nam de sponso dicitur. quia spondet puella pater: despondet, adolescentis.* Et sic in Adelph.

Quin jam virginem despondi.

Ubi Mitio sponsi pater loquitur. Item Servius, lib. Æneid. x: *Veteres spondabant, se consentire in iura matrimonii, & fidejussores dabant: unde vir à spondendo sponsus. Ceterum proprie sponderi puella est. Ergo sponsus, non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.* Sed hæc futilis grammaticorum observatio est: nam *Despondendi* verbum videmus passim promiscue, tum in adolescentis, tum in puellæ patre, tum etiam matre & fra-

tre, atque ipso adolescente, usurpari. Cic. ad Att. 2: *Tulliolam C. Pisoni Frugi despondimus*. Pro Cluent. *Tum illa despondit ei filiam suam*. Paulus, l. Titia 135, D. de verb. obligat. *Tempore matrimonii consenserunt, ut filia C. Seii filio Titia desponderetur*. Cicer. de Oratore: *Cum Ser. Galba Crassi filiam Caio filio suo despondisset*. Plaut. Trinummus:

--- *Nostrium herilem filium*

Lesbonicum suam sororem despondisse?

Cui homini despondit?

Ulp. in l. cum hic status 35, §. ult. D. de donat. int. vir. *Si senator libertinam desponderit, vel tutor pupillam*. Atque ita Paul. in l. si quis inter 60. §. pen. D. de rit. nupt. l. 4, D. de sponsal. Superest, ut de sperata, pacta, & sponsa nominibus huc addamus ex Arnobii lib. adversus gent. 4: *Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponas*. Ut sperata esse videatur, quæ jam petita, sed nondum promissa est: pacta, quæ nuda conventionione promissa est: sponsa quæ interposita stipulatione. Sed Nonius hanc differentiam absurdissime sic explanat: *Inter speratam, dictam, & pactam, & sponsam hoc interest: quod virgo, priusquam petatur, sperata dicitur*. Plaut.

Amph.

Amph. *Amphitruo speratam suam*.

cule, uxorem jarientum vicinam

ci putat. nam

truo dicit, pro-

nimo suam esse

gillii absurde h

Cui, pater &

eta, relinq

quasi dictam, pr

usurpasset. cum

Dicta quondam

ritum & forma

nent verba, qui

bantur. Nam i

docuimus, ex Pl

hanc formalam

filiam tuam ux

tem mulieres i

la essent, prob

spondendis for

den' Caiam, qu

rem mihi dari?

co existimare li

rumque certis

sponsalia cont

conditiones p

illa Plauti:

Amph. Amphitruo uxorem salutat latus speratam suam. Inepte Nonius, & ridicule, uxorem jam gravidam, & ad pariendum vicinam, sponsam speratam dici putat. nam speratam suam Amphitruo dicit, pro, eam quam totam ex animo suam esse sperat. Tum, illud Virgilii absurde huc retorquet;

Cui, pater & conjunx, quondam tua dicta, relinquo?

quasi dictam, pro sponsam Pub. Virgilius usurpasset. cum ordo & sensus hic sit; *Dicta quondam tua uxor.* Tertio loco ad ritum & formam sponsaliorum pertinent verba, quibus sponsalia concipiebantur. Nam in filiabus quidem famodocimus, ex Plauti comædiis, usitatam hanc formulam fuisse: *Sponden' Caiam filiam tuam uxorem mihi dari?* Cum autem mulieres innuptæ in perpetua tutela essent, probabile est, hanc in illis despondendis formulam adhibitam: *Sponden' Caiam, qua in tua potestate est, uxorem mihi dari?* quod ex orat. pro Flacco existimare licet. Quinetiam, cum plerumque certis legibus ac conditionibus sponsalia contraherentur, probabile est, condiciones pronuciari solitas, ut in illa Plauti:

1926

Sponden' mibi filiam tuam uxore' dari?
 Quod vero disputari à nonnullis video, multum interesse, utrum sponsalia verbis in futurum aut in præsens tempus conceptis constituerentur; de eo commodius, ubi de sponsaliorum jure differemus, tractaturi videmur. Quarto loco in sponsalibus annulus pronubus plerumque adhiberi solebat. Nam moris fuit, ut sponsus sponsæ annulum, quasi pignoris loco, donaret; qui pronubus dicebatur. Cujus moris etiam vestigium exstat in nostris libris. apud Paul. in l. si donatæ 36. §. ult. D. de donat. int. vir. & ux. Juvenal. Satyr. 6:

Conventum tamen, & pactum, & sponsalia nostra (stro
Tempestate parat, jamq; à tonsore magisteris, & digito pignus fortasse dedisti.
 Plin. autem, lib. 36, scribit, ætate sua annulum illum fuisse ferreum. Post vero aureus donari coëptus est. Tertul. in apologet. adv. gen. *Aurum nulla mulier* narrat, præter uno digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Ubi tamen considera Isidor. de divin. off. *Quod in primis nuptiis annulus à sponso sponsa datur, sit nimirum vel propter mutua dilectionis*

tionis signum, v
 dem pignore eoru
 & quarto annulu
 na quadam sang
 dem, Etymol. 2.
 annulus, nisi qu
 rat: neque am
 in digitu habere
 Papa, ad consu
 30, quæstion. 5.
 sponsam sibi spon
 nulo insigniam
 tam ritus & toli
 rumque osculur
 tamen arbitrarit
 veterum 15, C. de
 cum locum mun
 da sunt. de quib
 donat. l. die spo
 l. cum sponsus r
 advers. donat. l.
 17, l. cum hic sta
 sam, D. de dona
 interdum ea lege
 secutis, revocare
 7, C. de don. an
 vers. don. spons.
 tim convenerat,
 bant. l. si tibi 11,

DE SPONSALIBUS. 397

Alionis signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. unde Et quarto annulus ingeritur, quia in eo vena quadam sanguinis ad cor pervenit. Idem, Etymol. 20: Fœminæ non usæ sunt annulis, nisi quos virgini sponsus miserat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere solebant. Sic Nicolaus Papa, ad consultationem Bulgarorum 30, quæstion. 5. cap. 3: Et postquam arris sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitam desponderit. Quintam ritus & sollemnitatis partem ple- rumque osculum obtinebat. Quod tamen arbitrarium fuisse, patet ex l. cum veterum 15, C. de don. ant. nup. Ad sex- tum locum munera sponsalitia referen- da sunt. de quibus mentio fit l. 1, D. de donat. l. die sponsaliorum 25, D. de pos. l. cum sponsus 12, D. de Publ. l. 1, C. si advers. donat. l. si sponsus 5, l. inter eos 27, l. cum hic status 32. §. si quis spon- sam, D. de donat. int. vir. Quæ tamen interdum ea lege fiebant, ut, nuptiis nõ secutis, revocarentur. l. 2, l. si cum ante 7, C. de don. ant. nupt. l. 2, C. Gr. si ad- vers. don. spons. Quod si nil nomina- tim convenerat, ratæ donationes mane- bant. l. si tibi 11. & d. l. cum veterum 15, C.

NUS
lege
am uxore dari?
nullis video,
sponsalia ver-
tens tempus
; de eo com-
um jure disse.
Quarto loco
pronubus ple-
Nam moris
nulum, quali
qui pronubus
am vestigium
ad Paul. in l. si
donat. int. vir.
tum, & spon-
sore
sore magi-
sore dedisti.
tate sua an-
m. Post vero
Tertul. in a-
nulla mulier
em sponsus op-
Ubi tamen
off. Quod in
sponsa da-
mutua dile-
tionis

15, C. eod. Postea vero Constantinus
 ius earum esse hoc voluit, ut, si per do-
 natorem stetisset quo minus nuptiæ se-
 querentur, donum penes donatarium
 maneret: si per eum qui acceperat, re-
 stitueretur. Quod si mors nuptias im-
 pedisset, tum, siquidem osculum inter-
 venisset, quod sponsus donasset, dimidia
 tantum ex parte repeteretur: quod au-
 tem sponsa donasset, sive cum osculo,
 sive sine osculo, totum restitueretur. d. l.
 cum veterum, & l. seq. C. eod. Septi-
 mum sponsalitiū ritus locum obtinent
 arræ sponsalitæ, quas videlicet sponsus,
 quasi pignoris & arræ loco, dat, fore, ut
 eam uxorem ducat: nam illæ tantum à
 sponso ejusve nomine dabantur: à spon-
 sa vero non dabantur. l. 3, & l. 5, C. de
 spons. & arr. spons. l. ult. C. de episc. &
 cler. l. si quis officium 38. D. de rit. nupr.
 Itaque triplex inter arras & donationes
 sponsalitiæ differentia perspicitur. Pri-
 ma, quod illæ tantum à sponsi parte
 conferuntur: hæ vero utrimque. Illæ,
 si per sponsum fiat quo minus nuptiæ
 sequantur, amittuntur: si per sponsam,
 tunc, si minor 25 annis ceperit, simplum
 reddit; si major, duplum. d. l. 5, C. de
 sponsal. at in donationibus nulla dupli-
 ratio

ratio habetur. Po-
 alterutrius, repeti-
 sal. donationes
 tuntur.

De multiplici jure
 cum nuptiis diffi-

SUPEREST U-
 differamus. A-
 mus, cujus juris
 uno verbo ita defi-
 nitione & spon-
 juris civilis sint, si-
 legationes, quæ ce-
 & contrahuntur &
 ties 14. D. de nov-
 nudo consensu &
 gentium. arg. l. 1.
 l. 1. D. locat. Sec-
 qualis obligatio
 hatur. Ergo ant-
 salibus civilis na-
 eaque dabatur ad-
 cebatur, adversus
 quamve factum
 sequerentur; sic
 id quod alterius
 dum sup. ex Ser.

NUS

Constantinus
ut, si per do-
nus nuptiæ te-
es donatarium
acceperat, re-
rs nuptias im-
pſculum inter-
onasset, dimidia-
etur: quod au-
ve cum osculo,
estitueretur. d. l.
C. cod. Septi-
ocum obtinent
delicet sponsus
co, dat, fore, ut
illa tantum a
bantur: a spon-
3, & l. 5, C. de
C. de episc. &
D. de rit. nup-
s & donatione
perspicitur. Pri-
a sponsi parte
arique. Item,
minus nuptiæ
si per sponsam,
reperit, simplum
um. d. l. 5, C. de
bus nulla dupli-
ratio

DE SPONSALIBUS. 399

atio habetur. Postremo, arræ, morte
lterutrius, repetuntur. l. 3, C. de spon-
al. donationes sponsalitiæ non repe-
untur.

CAP. IV.

*De multiplici jure sponsaliorum, eorumque
cum nuptiis differentia vel communione.*

SUPEREST ut de jure sponsaliorum
differamus. Ac primum illud videamus,
cujus juris sponsalia sint. Quod
ino verbo ita definiendum est: ut, si sti-
bulatione & sponsione contrahuntur,
uris civilis sint, sicuti ceteræ omnes ob-
igationes, quæ certis verborum formulis
& contrahuntur & dissolvuntur: l. quo-
cies 14, D. de novat. l. 2, D. de divort. sin-
audo consensu & conventionem, sint juris
gentium. arg. l. 1, in fin. D. de cont. emt.
l. 1, D. locat. Secundo videndum est, an &
qualis obligatio per sponsalia contra-
hatur. Ergo antiquissimo jure, ex spon-
salibus civilis nascebatur obligatio, ex
eaque dabatur actio, quæ ex sponsu di-
cebatur, adversus eum eamve, per quem
quamve factum esset quo minus nuptiæ
sequerentur; fiebatque condemnatio in
id quod alterius intererat; quemadmo-
dum sup. ex Ser. Sulpitio demonstratum
est

est. Video etiam, moris fuisse, ut certa summa pœnæ nomine in stipulationem deduceretur, sicuti paullo ante ex Varro- ne docuimus. Nam, cum ejus, quod in- terest, æstimatio in causis omnibus dif- ficilis est, tum vero in conjugali adfe- ctione difficillima; quam ipsam ob caus- sam pœnæ stipulationes interponi soli- tas, constat ex l. ultim. D. de præst. stip. Post vero, corruptis ac perditis civitatis Romanæ moribus, cum flagitiosa & de- testanda repudiorum libertas increbuis- set, institutum fuit, ne ulla ex sponsali- bus civilis obligatio nasceretur, sed li- bera renunciatio esset: neque ulla eo nomine actio, petitio, daretur: l. 1. C. h. t. l. 2. C. de repud. adeo ut, si pœna dedu- cta in stipulationem fuisset, ne ipsius quidem nomine actio daretur. l. Titio 71, §. 1. D. de cond. & dem. l. 2. C. de inutil. stip. l. Titia 134, D. de verb. obl. idque etiam imp. Leo Philosophus tes- tatur, Novell. 74. Hæc fuit tempo- rum illorum ratio, perditis, ut dixi, ci- vitatis moribus, cum populus R. non modo promiscuos concubitus pecudum ritu sectaretur, verum etiam à conjugiiis abhorreret. Qua de causa legem illam omnium celeberrimam ferri oportuit, Papiam

Papiam Popiam
bus. Qua lege &
libibus pœnæ im-
profligatis civi-
contra juris dir-
fuit, ut libera esse
ciatio. Quæ ren-
dium dicebatur
seu etiam in div-
suprum 101, §. 1.
etiam repudii for-
par est, temporib-
nis vi tamen rete-
TUA NON UTOR
que perditæ & flag-
bertatis testimoni-
nus cum sponsum
sibi à patre despo-
accusare volebat
matrimonium d-
11, §. quærebatu-
dult. Quæ cum i-
primum sponsali-
nō fuisse in cont-
niam nulla ex iis
ligatio: deinde,
jus singulare ac-
rem hoc casu qu-
quo, ut ait Pa-

fuisse, ut certi
 stipulationem
 ante ex Varro
 ejus, quod in
 is omnibus des
 conjugali adf
 ipsam ob cau
 interponi sola
 D. de præt. stip
 perditis civitat
 flagitiosa & de
 ertas increbuit
 uila ex sponsalia
 ceretur, sed
 neque ulla co
 etur: l. 1, C. h. a.
 si pœna dedu
 met, ne ipsu
 laretur. l. 1. Tim
 lem. l. 2, C. de
 D. de verb. obl
 philosophus re
 ec fuit tempo
 is, ut dixi, ci
 opulus R. non
 btus pecudum
 am a conjugis
 illa legem man
 ferri oportuit,
 Papiam

Papiam Popæiam de maritandis ordini
 bus. Qua lege & maritis præmia, & cœ
 libus pœnæ impositæ fuere. His igitur
 profligatis civitatis moribus, sensim
 contra juris directi regulas inductum
 fuit, ut libera esset sponsaliorum renun
 ciatio. Quæ renunciatio proprie repu
 lium dicebatur: cum eo verbo promi
 sue etiam in divortiis uterentur. l. inter
 tuprum 101, §. 1, D. de verb. sign. Quin
 etiam repudii formula, vetustis, ut credi
 tar est, temporibus instituta, obligatio
 his vi ramen retenta est: **CONDITIONE**
RUA NON UTOR. l. 2, D. de divort. ejus
 que perditæ & flagitiosæ repudiorum li
 bertatis testimonio est, quod Papinia
 nus cum sponsum irridet, qui mulierem
 sibi à patre desponsam idcirco adulterii
 accusare volebat, quod alteri à patre in
 matrimonium desponsa fuisset. l. miles
 11, §. quærebatur, D. ad leg. Jul. de a
 dult. Quæ cum ita sint, perspicuum est,
 primum sponsalia isto Digestorum jure
 nō fuisse in contractuum numero: quo
 niam nulla ex iis efficax nascebatur ob
 ligatio: deinde, istius stipulationis (quod
 jus singulare ac novum est) non mayo
 rem hoc casu quam pacti nudi vim esse,
 quo, ut ait Paulus, cives R. non obli
 gantur.

gantur. lib. sent. 2. tit. 14. Sed quæri potest, an non ex illo sponsaliorum pacte naturalis tamen contraheretur obligatio, quæ, quoties naturalis subest æquitas, contrahi dicitur. l. Stichum 95, §. naturalis; D. de solut. Quod certe probabilius videtur. Primum, quia in stipulationis formula vitium nullum fuit, sicut accidit in specie l. 1, §. si ita quis, D. de verb. obl. l. 1, §. eum qui, D. de const. pec. Deinde, quia ne liquido quidem affirmari potest, nullam nasci civilem ex sponsalibus obligationem, cum in iis dissolvendis præscripta repudii formula utendum esset. d. l. 2, D. de divort. Ex quo, ut jam dixi, intelligitur, quamvis propter perditos civitatis mores nulla efficax ex sponsalibus nasceretur obligatio, tamen, in rei veritate, & directo jure, aliquam contrahi; præsertim, cum alioqui stipulatio, ut jam dictum est, in qua vitii nihil est, ne pacti quidem vim haberet; quod valde absurdum esset. Secundum sponsaliorum jus est, ut per ea æque fere, ut per nuptias, adfinitas contrahatur. Nam & generi & nurus adpellatione sponsus & sponsa; item soceri & socrus adpellatione sponforum parentes continentur. l. 6, & l. 8, D. de grad.

grad. Qua de cau-
nero vel socio in
nunciari, ea &
patrem producitur.
Sic lex, quæ non
prohibet, etiam
solum perducitur.
de rit. nupt. &
nerorum necem
prehendit, eadem
solum porrigitur.
Quod vero Neræ
& sponsam adfinem
quasi proprie dicitur
sed improprie: quod
dinem. l. quod S.
caus. dat. Tertium
tur, quod sponsa
ptiarum fere vim
imp. testatur, in
versas exiitisse.
ber. Itaque, quæ
uxores, sic etiam
pore sponsas ha-
l. 1, D. de his quæ
Iulia cautum est
dum alienare vo-
etiam in sponsa
sum est. l. 4, D.

grad. Qua de causa, quæ lex vetat genero vel socero invito testimonium denunciari, ea & ad sponsum & sponsam patrem producit. l. 4, & l. 5, D. de test. Sic lex, quæ novercæ & nurus nuptias prohibet, etiam ad patris & filii sponsam perducitur. l. si qua mihi 12, §. 1. D. de rit. nupt. & quæ socerorum ac generorum necem parricidii crimine comprehendit, eadem etiã ad sponsores sponsalesque porrigitur. l. 4, D. de parricid. Quod vero Neratius ait, inter sponsum & sponsam adfinitatem contrahi, non quasi proprie dictum accipiendum est, sed improprie: quasi dixisset, necessitudinem. l. quod Servius 8, D. de cond. caus. dat. Tertium jus ex eo intelligitur, quod sponsalia multis casibus nuptiarum fere vim obtinent. Qua de causa imp. testatur, multas ea de re controversias extitisse. l. 5, C. de bon. quæ liber. Itaque, quemadmodum qui binas uxores, sic etiam qui binas eodem tempore sponsas habet, ignominia notatur. l. 1, D. de his qui not. infam. Quod lege Julia cautum est, ne marito uxoris fundum alienare vel obligare liceat, idem etiam in sponsæ fundo valere responsum est. l. 4, D. de fund. dot. Sicut pro illata

rito injuriarum
 si. D. de inju-
 r. poatē illata.
 §. sponiam, D.
 tur, ne dotalem
 liceat, etiam ad
 um est. l. 4, D.
 titutum est, ne
 ribus ducere li-
 ductum est. l.
 hic status 32, §.
 Sicuti à marito
 rit, nisi quoad
 sponio quatuor
 tantur. l. 5, C.
 t, quod privi-
 etiam sponia
 tem dederit, se
 fuerit, in exi-
 toribus prae-
 sponia, D. de
 onia 4, D. de
 tur, parricidi
 occiderit, etiam
 sponiam inter-
 ad leg. Pomp.
 tutum est, ne
 pinoe suo vi-
 ad sponiam
 pro-

DE SPONSALIBUS.

405

productum est. l. tutor 15, D. h. t. l. si quis
 tutor 60, §. pe. D. de rit. nup. Postremo,
 us accusandę uxoris adulterii, quod lex
 ulia marito, jure quodam præcipuo, &
 ante extraneos, concesserat, imp. Se-
 eri & Antonini rescripto etiam ad spon-
 um productum est, ut sponsus intra dies
 60 extraneis præferatur. l. si uxor 13, §.
 livi, & §. si minor. l. miles 11, §. quære-
 natur, D. ad l. Iul. de adult. l. propter 9,
 C. eod. Ac mihi non alienum videtur,
 insignem Philonis locum, & ad hoc in-
 titutum magnopere pertinentem, ad-
 scribere. est autem in illius lib. de certis
 legib. ad Decal. pertinentibus. Μέτξιον
 απολαμβάνουσι τινες ἀδικημ' εἶναι, φθορᾶς
 καὶ μοιχείας, ἀπογάμιον, ὅταν ὁμολογίας μὲν
 ὁ περὶ γυνήτων, μήπω δὲ τῶν γάμων ἐπιτελε-
 δέντων, ἕτερον ἀπαυτήσας, ἢ καὶ βιασάμε-
 νον, εἰς ὁμιλίαν ἔλθῃ. παρ' ἐμοὶ δὲ καὶ τῇ
 μοιχείας καὶ τῶν εἰρησίδων. αἱ γὰρ ὁμολογίαι
 γάμοις ἰσοδυναμεῖσιν, αἷς ἀνδρὸς ὄνομα καὶ
 γυναικὸς, καὶ τὰ πάλαι περὶ συνόδοις, ἐκ τῆς φε-
 id est: Sunt, qui medium quoddam cri-
 men esse censent, inter stuprum & adulte-
 rium, interceptum concubitum, cum post
 contracta sponsalia, nondum celebratis nu-
 ptis, alter intervenit, qui vi, aut dolo,
 puellam comprimit. at, me iudice, hac quo-
 que

que adulterii species est: sponsaliorum enim eadem qua nuptiarum vis est: cum viri & uxoris nomina, atque alia quadam, in conventu & frequentia propinquorum perscripta sunt. Et in eandem sententiam Tertullianus, lib. de virg. veland. Desponsata enim quodammodo, nupta. Tamen inter QUODAMMODO & VERE satis interest, dumtaxat in hoc loco. Atque his quidem casibus magna inter sponsalia & nuptias communio est. In aliis autem quibusdam hæ notari differentiæ possunt. Nam inter impuberes contrahi sponsalia possunt: nuptiæ non possunt. l. 7, l. 9, D. h. t. Sponsalia promissione constant, ac proinde, nec præsentis traditione, & acceptione, nec nisi verbis futuri temporis contrahuntur: l. 1, l. quæsitum 9, D. eod. nuptiæ vero verbis præsentis temporis, & præsentis utraque traditione & acceptione, constituuntur. l. pen. D. de don. int. vir. Itaque in sponsalibus deductio in domum nullius momenti est: in nuptiis necessaria est. d. l. pen. Præterea, uxor in mariti familia esse dicitur, l. quicumque 10, C. de jur. mil. l. pen. §. Julianus. D. quod fall. tut. auct. & in ejus domo domicilium habere: l. exigere 65, D. de jud.

jud. sponsa, an non habet. l. Donatio inter valet: inter sponsa. l. cum hic statu vir. Uxor viri sponsum non j. his qui not. inf. sine infamia no ro, quia futur here potest. l. ne liberta patro cium mittat, a tur. l. in eo jure Superest postre ut certis casib repudium miet argumento illo perius diceban sponsalia adf reip. tempor contrarii juris quorum tamen rarum sponsali Si sponsus, qu cia, nuptiis m faceret: l. 2, C. vinciam trien que illa sua

jud. sponsa, ante nuptias contractas, non habet. l. ea quæ 32, D. ad Munic. Donatio inter virum & uxorem non valet: inter sponsum & sponsam valet. l. cum hic status 32, §. pen. D. de don. int. vir. Uxor virum lugere jubetur: sponsa sponsum non jubetur. l. uxores 9, D. de his qui not. infam. Quæ luget, nubere sine infamia non potest: sponsalia vero, quia futuri temporis sunt, contrahere potest. l. seq. eod. Quod lex vetat, ne liberta patrono nupta ei invito nuncium mittat, ad sponsam non porrigitur. l. in eo jure 45, §. 2, D. de rit. nupt. Superest postremum jus sponsaliorum, ut certis casibus impune ac sine fraude repudium mittere liceret. Quod etiam argumento illo confirmatur, quod superius dicebamus, Jus, ne pœnæ metu sponsalia adstringere liceret, perditis reip. temporib. inductum fuisse. Nam contrarii juris vestigia hæc remansere: quorum tamen quædam ad pœnam arrarum sponsalitiarum pertinere constat: Si sponsus, qui in eadem esset provincia, nuptiis moram biennio longiorem faceret: l. 2, C. h. t. Si sponsus extra provinciam triennio amplius cunctetur, atque illa sua cunctatione sponsam sua spe

spe frustratur: l. 2, C. de repud. Si qua turpitudine sponsi sponsæ detecta esset: Si nova ipsius religio vel superstitio potius detecta vel suscepta fuisset: siquod in sponso vitium appareat virilis impotentia, quod liberorum spem adimat. l. 5, §. his illud, C. h. tit. Atque hæc de sponsalibus juris civilis & Justinianici ratio fuit.

CAPUT V.

De jure sponsaliorum, ex lege Mosaica, & Christianorum tam Græcorum quam Latinorum institutis.

PORRO, quid de sponsalibus pie & ad nostram religionem adcommo-
date dici possit, considerandum est. Pri-
mum autem ex lege dei totius disputa-
tionis fundamentum hoc constituen-
dum est. Deut. 22: *Si quis cum eâ puella,
que viro alicui desponsa est, concubuerit,
proderitote & illum & illam ad portam
urbis, eosque lapidibus obruitote: puellam,
quia in urbe vociferata non est; virum,
quia cum uxore propinqui sui concubuit.*
Quibus ex verbis multa, quæ ad spon-
saliorum jus pertinent, notari possunt.
Primum, quod sponsalia non humana,
sed

sed divina lege
distincta sunt;
ter sponsionem
sponsaliorum &
positum. Quo
exemplo; item
confirmatur;
sponsalia contr
& cum omne
pronunciari ju
desponsavit, nec
tur domum, ne
alius illam duc
Moyses certis in
termedium luctu
Quod cum ita
Nuptias inter C
sine præcedenti
ri. Alterum est
stituto suum cu
ac peculiare ad
cet aliud sponsi
uxoris jus esset
inter conjuges
pellat, l. 1. Cor.
sponsam divina
20, 7. Hinc il
ep. 66: *Si quis
natur, conjug*

repud. Si qua
re detecta esset:
superstitione po-
fuisset: siquod
et virilis impo-
sem adimat. l.
Atque hæc de
& Justinianici

V.

lego Moïsa, &
eorum quam
utatis.

nsalibus pie &
m adcommo-
andum est. Pri-
torius disputa-
pe constituen-
e cum ea puella,
, concubuerit,
illam ad portam
mitote: puellam,
non est; virum,
si sui concubuit.
quæ ad spon-
notari possunt.
a non humana,
sed

DE SPONSALIBUS. • 409

sed divina lege instituta, atque à nuptiis
distincta sunt; tempusque aliquod in-
ter sponsionem & traditionem, inter
sponsaliorum & nuptiarum diem, inter-
positum. Quod etiam Iosephi & Mariæ
exemplo; itemque Deut. cap. 20, aperte
confirmatur; ubi Moses verat eos, qui
sponsalia contraxerint, prælum inire:
& cum omnes in p̄ocinctu erunt, sic
pronunciari jubet: *Quis est, qui uxorem
desponsavit, nec dum eam duxit? reverta-
tur domum, ne in hoc pralio moriatur, &
alius illam ducat.* Item, cap. seq. ubi
Moses certis in causis spacium illud in-
termedium luctus fœminarum assignat.
Quod cum ita sit, consentaneum est,
Nuptias inter Christianos non satis pie,
sine præcedentibus sponsalibus, copula-
ri. Alterum est, quod eodem divino in-
stituto suum cuiq; eorum jus proprium
ac peculiare adtributum fuit: ut videli-
cet aliud sponsi & sponsæ, aliud mariti &
uxoris jus esset: velut in concubitu, quæ
inter conjuges apostolus honestum ad-
pellat, 1. Cor. 7, v. 3, inter sponsum &
sponsam divina lege improbat, Deut.
20, 7. Hinc illud Ambrosii, lib. epist.,
ep. 66: *Si quis desponsata sibi & tradita
utatur, conjugium vocat: qui aliena ex-*

S

pugna

pugnat pudorem, adulterium facit. ubi
sine dubio ad illud Virg. alludit:

*Conjugium vocat; hoc prætexit nomine
culpam.*

Tertium est, ut, quantum ad perpetuam
vitæ societatem, par eademque sponsi
& sponsæ, quæ conjugum, ratio habe-
retur, nisi quid ante nuptias vitii dete-
ctum esset, quod iustum nuptiis impe-
dimentum adferret. Nam mulier sponsa
ita proprie sponso devota, destinata ac
decreta est, ut jam pro designata uxore
numeretur. Quod etiam locus ille Mat-
th. demonstrat, cap. I, 20: *Μὴ φοβηθῇς
τοῦ καταλαβῆναι Μαριάμ τὴν γυναῖκα σου. Ne
metue Mariam uxorem tuam capere. id
est, adsciscere & abducere. Quamquam
haud scio, an non æque commode ita
converti posset: *Ne metue Mariam tibi
uxorē adsciscere*: quasi σὺ pro σοὶ usurpa-
tum esset. Sic ex contrario sponsus filix
diserte nominatur gener, Genes. 19. ubi
adolescentes, qui Lothi filias propediē
uxores ducturi erant, ipsius generi vo-
cantur. Itaque priscis ecclesiæ Christia-
næ temporibus synodus sexta in Trullo
habita, cap. 98, in eandem sententiam
ita decrevit: *Ὁ πλὴν ἐτέρῳ μνηστὴρ εἶναι,
ἢ τῷ αὐτῷ ζῶντι εἰς γάμον ἀναγόμενος,*
τῷ*

τῷ ἄλλῳ μνηστῆρι
est: *Qui despo-*
vivo ipsius sponsi
rū adsciverit, cri-
Quod decretum
religionis, ut ap-
tum in suo imp-
18, & Novell. 7.
norum antiqui-
næ adjectione s-
adstringere licet
rationem imp. A-
profert, quam L-
carat: quia, C-
ab Israëlitis, ut cre-
salia certa precati-
ἀπολογίαν adpellan-
ut Deus illorum
liator agnoscere
lius ætatis homi-
deo auctore co-
hominum arbitri-
fuit dixit; *Quos
disjungat.* Verba
lorum auctorita-
ολίγων ἐκπαίδειαν
παιδευομένων τῶν
αὐτελεθεύσεως αὐ-
φορημένων λογισ-
τῷ

τῷ τῷ χειρὶς ὑποκείμενῳ ἐγκλήματι. id est: *Qui desponsam alteri mulierem, vivo ipsius sponso, in societatem nuptiarum adsciverit, criminis adulterii reus esto.* Quod decretum imp. Leo Philosophus, religionis, ut apparet, studiosissimus, ratum in suo imperio iussit esse. Novell. 18, & Novell. 74. ubi etiam jus Romanorum antiquissimum restituit, ut pænæ adjectione sponsaliorum vinculum adstringere liceret. Ejus autem decreti rationem imp. Alexius Comnenus hanc profert, quam Leo quoque prius indicarat: quia, Christianorum instituto, ab Israëlitis, ut credi par est, sumto, sponsalia certa precationis formula, quam *ὁ λόγιον* adpellant, ita consecrabantur, ut *Deus illorum auctor, arbiter & conciliator agnosceretur.* Nefas igitur piis illius ætatis hominibus videbatur, quod deo auctore constitutum erat, levium hominum arbitrio dissolvere; ut Christus dixit; *Quos deus conjunxit, homo ne disjungat.* Verba Comneni, propter illorum auctoritatem, adscribemus: *Οὐκ ὀλίγον ἐν ταύτῃ τὸ ἄτοπον ἐπισύρεται, ὅτε θεοπροφῆτας τῶν γάμων εἶχαι ἐπὶ μνησείᾳ συντελεσθείσας ὥσεί τι τῶν εἰκαζῶν ἐς συμπεφορημῶν λογίσασθαι, καὶ ἀδύνατον εἶναι*

ἔτι δὲ τὸ πρῶτον, ὅτι περὶ αὐτῶν εἰ μὴ ἴσως
 μέσον τῶν συναπτῶν παρὰ τῶν ἀλλοτρίων
 μνηστῆρας εἰσέγεσθαι. id est; Non exiguum hic
 incommodū atque absurdum consequetur,
 precationem in nuptiis fieri solitā, in spon-
 salibus pronunciatam, pro vano quodam
 & inani additamento censei, & pro su-
 pervacanea numerari: quasi deus inter
 personas per sponsalia conjungendas me-
 diator sive arbiter adhibitus non fuisset.
 Et hac de causa Leo Philosophus,
 ut jus civile cum illo sextæ synodi de-
 creto conciliaret, ac violandæ religio-
 nis occasionem præcideret, supersti-
 tiose constituerat, ne usitata in spon-
 salibus precatio sive benedictio deinceps
 pronunciaretur, sed in diem & ad
 tempus nuptiarum differretur: Quo-
 niam, inquit, tum demum vere dissoluta
 sponsalia videntur, cum post eam consecra-
 tionem pronunciatam repudium mittitur:
 Novell. Leon. 74. Commodius igitur
 Alexius, & ad synodi sententiam ap-
 tius, constituit, ut ea consecratio spon-
 salibus restitueretur: & ea demum spon-
 salia iusta, id est, legitima, perfectā &
 absoluta haberentur, quæ inter puberes
 contracta, dei precatione consecrata es-
 sent, atque ita non minus indissolubilia
 quam

quā ipsæ nuptiæ,
 ὅτι μνηστῆρας αὐτῶν
 ἀλλοτρίους, ὃς τὸ
 σὺν τῷ συναπτῶν
 τῶν ἀλλοτρίων
 συναπτῶν, ἀλλο-
 id est: Talia spon-
 indissolubilia man-
 arbitrium se atque
 torem inter eos quæ-
 nat, & primam
 per sacramentum pre-
 mer. Ac magnopere
 illis Orientalibus
 dentales in sum-
 consensibile. Nam
 Franc. leg. i, cap.
 quæ, relatione
 alii puellam alius
 accipere. Hoc ne-
 bemus: quia illi
 ra sacerdos impos-
 cuiusdam instar
 violetur. Quatuor
 rum jura à Christo
 sunt. Primum
 dentibus spon-
 quod juri quidem
 est, Romanorum

quā ipsæ nuptiæ haberentur. Ταὺς τοιαύ-
 τας μνησείας ἀμετακινήτους τε ἀγαθῶν, & ἀ-
 ἀγαθῶν, καὶ τὸ ὅλον ἀλύτους, αἵ τε θεομί-
 σον ἢ συναπτομένων εἰσαγαγόμεναι, & ἡ ἀπό-
 την ἀποστεμπεδῶν τίς τε & κατεπνεύσας τὴν βίαν
 συναρμυγῶν, ἀλλὰ τῶν ἱεροτελεσμάτων ὄχλῳ.
 id est: Talia sponsalia firma, inconcussa,
 indissolubilia mancant: quippe cum deus
 arbitrum se atque auctorem, sive media-
 torem inter eos qui conjunguntur, interpo-
 nat, & primam hanc vitæ conjunctionem
 per sacrarum precum initiationem confir-
 met. Ac magnopere notandum est, cum
 illis Orientalibus impp. etiam Occi-
 dentales in summo sponsaliorum jure
 consensisse. Nam Carolus Magnus, lib.
 Franc. leg. i, cap. 163; De conjugali, in-
 quit, velatione requisisti: si desponsatam
 alii puellam alter in matrimonium possit
 accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhi-
 beamus: quia illa benedictio, quam nuptu-
 ra sacerdos imponit, apud fideles sacrilegii
 cujusdam instar est, si ulla transgressione
 violetur. Quatuor igitur hæc sponsalio-
 rum jura à Christianis impp. constituta
 sunt. Primum; Ne nuptiæ sine præce-
 dentibus sponsalibus constituerentur:
 quod juri quidem divino consentaneum
 est, Romanorum autē juri contrarium,

l. quæsitum 9, & simil. D. h. t. Alterum: Ne iusta sponsalia ante pubertatē contraherentur: contra l. sponsalia 14, D. h. t. quæ vero ante pubertatem, post annum tamen septimum contractæ essent, nihil ad religionem pertinerent, sed eodem loco haberentur, quo ceteri contractus omnes; & ex juris civilis dispositione permetterentur, ut, quidquid de arris sponsalitiis & aliis rebus convenerat, servaretur. Tertium jus est: Ut sponsalia non minus rata, fixa, firma essent, quam nuptiæ; quæ individua nominantur: l. i. D. de rit. nupt. ac proinde, secundum synodi sextæ sanctionem, qui quæve cum alia persona constitutas nuptias habuerit, adulterii reus haberetur, contra l. i. & alias consimil. C. h. t. Atque hoc quidem & Orientalium & Occidentalium ecclesiarum institutum fuit. quod non modo cum antiquissima synodo, verum etiam cum scriptura sacra congruere apparet; ut, meo iudicio, non incommode dicere possimus, in Christianorum nuptiis tres quasi gradus constitui. Primum, ut ante sponsalia, de nuptiarum conditionibus, de parentum, propinquorum amicorumque sententia, intra privatos parietes conveniat: hoc est,

est, de dote, de proprias, de dotis institutiis: quemadmodum instituto videmus conventiones fieri § 8, D. de jur. d. ut, iisdem prætorioribus quam caris, iisque matre ecclesiæ, sponsum nomine pronunciet, ac ab omni aliarum ne liberum esse, quam ob causam sibi moveri possit. Tunc quod ducere, Caiam tum Titius ita des, te mihi uxor mulier virum tam fore? nec minus primo in ecclesia dei re perpetuam Cum uterque tum, ut pastor mine precatio consecratione

D. h. t. Alterum:
pubertatē con-
sponsalia 14. D.
ratem, post an-
tracta essent,
nerent, sed eo-
quo ceteri con-
is civilis dispo-
ut, quidquid de
rebus conveni-
m jus est: Ut
, fixa, firma es-
e individua no-
nupt. ac proin-
ta sanctionem,
na constitutas
i teus habere-
nsimil. C. h. t.
Orientalium &
um institutum
ni antiquissima
m scriptura sa-
t, meo iudicio,
possimus, in
es quasi gradus
te sponsalia, de
s, de parentum,
nque sententia,
conveniar: hoc
est,

DE SPONSALIBUS. 415

est, de dote, de donatione propter nu-
ptias, de dotis incremento, & arris spon-
salitiis: quemadmodum Romanorum
instituto videmus ante sponsalia dotis
conventiones fieri solitas. l. si sponsali-
58, D. de jur. dot. Secundus gradus est,
ut, iisdem præsentibus, certe non pau-
cioribus quam septem testibus convo-
catis, iisque maribus, & præterea pasto-
re ecclesiæ, sponsus vel sponsa, vel eo-
rum nomine octavus aliquis, palam
pronunciet, ac deum testetur, utrumque
ab omni aliarum nuptiarum obligatio-
ne liberum esse, neq; sibi esse concium,
quam ob causam ejus rei controversia
sibi moveri possit: habere autem in a-
nimo, Titium quidem Caiam in uxorem
ducere, Caiam vero Titio nubere. Ac-
tum Titius ita mulierem roget: Spon-
des, te mihi uxorem fore? Vicissimque
mulier virum: Spondes, te mihi mari-
tum fore? neque per te futurum, quo-
minus primo quoque tempore nuptiæ
in ecclesia dei celebrentur, ut eo aucto-
re perpetuam vitæ societatem ineamus?
Cum uterque responderit, SPONDEO;
tum, ut pastor ecclesiæ totius cœtus no-
mine precationem pronunciet, & quasi
consecrationis formula deo sponsalia

commendet, eumq; oret, ut ea res utrique fauste, feliciter, prospereque eveniat. Quibus peractis, pastor illa sponsalia in ecclesia promulget, palamque pronunciet, ut, si quid forte legitimi impedimenti adferre aliquis possit, cum fide id faciat, & senatui ecclesiastico denunciet, ut omnia, quemadmodum Paulus statuit, recte atque ordine in ecclesia dei gerantur. Nam hoc institutum non ab aliquo papa manasse, sed ex vetustissima ecclesiae Christianae consuetudine fluxisse, papa ipse Innocentius III fatebatur, in c. ult. ext. de clandest. desp. ubi sic loquitur: *Quare secundum specialem quorundam locorum consuetudinem statuimus, ut, cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur competenti termino praefinito, ut intra illum terminum, qui valuerit & voluerit, legitimum impedimentum opponat, &c.* Eaque promulgatio *bannum* Langobardico vocabulo vocatur, in c. cum in tua 26. ext. de sponsal. & ex veteri consuetudine fluxisse dicitur, in c. cum de tua 6. ext. qui matrim. accus. poss. Neque vero absurdum cuiquam videri oportet, quod tum demum sponsalia promulgantur, & eorum impedimentum

pedimenta exquiri
secrata precatio
impp. instituto
bilia sunt, quae
losophum impu
tionem vetaret.
in contrahendi
runt, nullius se
se conficiat; si
fit, eadem illi
contractarum v
tu impendebat.
gradus erit, ut p
ritu celebrentur
serendum erit.

An rectè sponsa
trahi possint
ex p

Nunc etiam
nes aliqui
trahenda peti
rum prima hae
impuberes pie
re civili post
tatem infan
sponsalia licen

ut ea res utri-
 uspereque eve-
 ntor illa spon-
 get, palamque
 forte legitimi
 vis possit, cum
 ecclesiastico de-
 modum Pau-
 dine in ecclesia
 institutum non
 sed ex verusiti-
 consuetudine
 entius III fate-
 det. desp. ubi
 dum specialem
 etudinem sta-
 fuerint con-
 teris publi-
 termino prae-
 tum, qui valus-
 impedimentum
 vulgatio ban-
 dalo vocatur,
 de sponsal. &
 uxisse dicitur,
 ui matrim. ac-
 absurdum cui-
 dum demum
 & eorum im-
 pedi-

DE SPONSALIBUS. 417

pedimenta exquiruntur, cum, jam con-
 secrata precatione, ex Christianorum
 impp. instituto, individua & indissolu-
 bilia sunt. quæ causâ imp. Leonem Phi-
 losophum impulerat, ut adhiberi preca-
 tionem vetaret. nam, cum vir & mulier
 in contrahendis sponsalibus adfirma-
 rint, nullius se iusti impedimenti sibi es-
 se conscios; si quid postea compertum
 sit, eadem illis pœna, quæ nuptiarum
 contractarum violatoribus, à magistra-
 tu impendebat. Postremus nuptiarum
 gradus erit, ut præstituta die nuptiæ eo
 ritu celebrentur. quæ de re suo loco dis-
 ferendum erit.

CAP. VI.

*An rectè sponsalia inter impuberes con-
 trahi possint: itemque inter absentes.
 ex jure Christiano.*

NUNC etiam superest, ut quæstio-
 nes aliquot ad sponsalia pie con-
 trahenda pertinētes proponamus. Qua-
 rum prima hæc est: An sponsalia inter
 impuberes pie contrahi liceat. Nam, ju-
 re civili post annos septem (intra quam
 ætatem infantes adpellantur) contrahi
 sponsalia licuisse, patet ex l. in sponsal.

14. D. hoc titul. & Paul. lib. Sent. 2. titul. de nupt. Eorumque hæc vis erat, ut parentes tutoresve, qui sponderant, si repudium mitterent, pœnis sponsalitiis tenerentur, quas sup. exposuimus. Sed videamus, num satis ad normam religionis adcommodatam hoc jus sit. Primum, quia durum est, ætatem illam improvidam tam gravi obligatione in perpetuum vitæ suæ tempus adstringi: cum jure civili nulla obligatione, ac ne naturali quidem, nisi quatenus locupletiores sunt, adstringantur. Utrum autem melior, an deterior, ipsoꝝ conditio per illud immaturum matrimonium fiat, valde incertum est. Deinde, quia ne jure quidem civili impuberes parentum sponsalibus obligantur, nisi puberes facti conditionem ratam habeant. Itaque consultius facturi parentes videntur, si gravem illam sponsaliorum obligationem in id tempus differant: præsertim cum jure divino sponsalia designati matrimonii vim habeant: jure autem civili, mulier impubes, si in domum quasi mariti deducta sit, non tamen prius nupta censeatur, quam apud eundem pubertatem adepta sit. l. 2. in fi. D. de privil. cred. l. si. uxor, §. si minor, D. ad

D. ad leg. Jul. de rit. nupt. l. p. ced. l. quod vir. Eo accedit, quod morte sui juris tris sponsalibus te quidem po qua ætate libe tus erit: atque norum obligatio Alexius Comm sponsalia, antum quartum & perfecta hab phus, quamvis primum permi crati ante illan vell. 174, & N Sapiens sent que rei matur re, inquit, ta in nuptiis co tuam vitæ ob quitur secun jure Christian possint? Du lexii constir non nisi ad verba precat

D. ad leg. Jul. de adult. l. minorem, D. de rit. nupt. l. pen. D. quando dies leg. ced. l. quod vir, D. de donat. int. vir. Eo accedit, quod, si impubes parentis morte sui juris esse cœperit, impune patris sponsalibus renunciare poterit: certe quidem post adeptam pubertatem, qua ætate liberum arbitrium consecutus erit: atque ita sponsaliorum paternorum obligatio inanis erit. Itaq; imp. Alexius Comnenus lege lata sanxit, ne sponsalia, ante duodecimum aut decimum quartum annum contracta, iusta & perfecta haberentur. Leo Philosophus, quamvis sponsalia post annum septimum permiserat, tamen ea consecrari ante illam ætatem vetuerat, Novell. 174, & Novell. 109; adductus illa Sapientis sententia, Eccles. 3, suam cuique rei maturitatem esse: cui nulla in re, inquit, tam commode locus est, quàm in nuptiis contrahendis, quæ perpetuam vitæ obligationem inducunt. Sequitur secunda quæstio: An sponsalia jure Christiano constitui inter absentes possint? Dubitandi causam adfert Alexii constitutio, quæ jubet sponsalia, non nisi adhibito pastore ecclesiæ, & verba precationis præeunte, interpositaque

NUS
lib. Sent. 2. tit.
hæc vis erat, ut
sponderant,
pœnis sponsali-
p. exposuimus.
ad normam re-
m hoc jus sit.
ætatem illam
obligatione in
impus adstringi:
igatione, ac ne
quatenus locu-
gantur. Utrum
or, ipsorū con-
rum matrimo-
m est. Deinde,
vili impuberes
bligantur, nisi
em ratam ha-
s facturi paren-
illam sponsalio-
d tempus diffe-
re divino spon-
ti vim habeant:
impubes, si in-
ucta sit, non ta-
tur, quam apud
ptra sit. l. 2, in fi.
or, §, si minor,
D. ad

que consecratione, celebrari. Et profecto ita est, ut rite consecrari sponsalia, nisi utroque præsente, non videantur. Jure civili non modo sponsalia, si modo sine stipulatione fuerant, verum etiam nuptias inter absentes contrahi, satis constat. l. 4, l. 5, l. ult. D. h. t. l. mulierem, D. de rit. nupt. Sed, cum jure divino consecratio in utrisque requiratur, ea non rite, nisi utroque præsente, fieri posse videbatur. Quod si ecclesiastico jure certa verborum formula, hoc est, interrogatio responsioque, exigitur, non dubium est, quin præsentia etiam requiratur. l. 1, D. de verb. oblig. Ex contrario pugnat, quod jure divino quantumvis gravium & magnarum confederationum pactiones etiam per legatos & internuncios fiunt. Item jure civili præter legis actiones nullum negotium est, quin per internuncios expediri possit; adeo ut etiam repudium & divortium per internuncios, non modo jure civili, verum etiam divino fieri soleat. Unde usitata locutio, *Nuncium mittere*. Et apud Hebræos, *libellum repudii mittere*. Quare probabilius videtur, sponsalia etiam inter absentes contrahi: dum tamen utraque pars separatim precatione & con-

& consecratione
singuli testibus
vocat, adhibet
store, pronunc
matrimonii soc
quo de agitur
temque absenti
non modo ipsu
tum atque idon
bus subscriptan
tremum pastor
nomine Iesu Ch

De formulis spon
cuntur verba
præsenti, a
infi

SEQUITUR
verbis spon
hoc est, utrum
præsens tempu
talistarum disp
scholis, verum
cepta: cum ill
meam accipio;
lant verba de
recipiunt in m

prari. Et professari sponsalia, non videantur. Sponsalia, si modo, verum etiam contrahi, satis, h. t. l. mulier, cum jure dique requiratur, præsente, fieri ecclesiastico mola, hoc est, ne, exigitur, nō ia etiam requig. Ex contrario quantum- ra censēdera- per legatos & jure civili prænecogium est, expediri possit; m & divortium odo jure civili, ioleat. Unde amittere. Et a- pūdi mittere. ur, sponsalia e- rahi: dum ta- tim precatōne & con-

DE SPONSALIBUS. 421

& consecratione fungatur; hoc est, ut singuli testibus non minus septem convocatis, adhibito præterea ecclesiæ pastore, pronuncient, sibi esse in animo matrimonii societatem cum absente, quo de agitur, contrahere; voluntatemque absentis cum sua congruentis, non modo ipsius, verum etiam parentum atque idoneorum auctorum manibus subscriptam, edant; atque ad extremum pastor ei conventioni bene in nomine Iesu Christi precetur.

CAP. VII.

De formulis sponsaliorum, quæ vulgo dicuntur verba de futuro, & verba de præsentī, adversus Canonistas instituta disputatio.

SEQUITUR altera quæstio; Quibus verbis sponsalia contrahenda sint. hoc est, utrum verbis in futurum, an in præsens tempus conceptis. Quæ Decretalistarum disputatio est, non modo in scholis, verumetiam in usum vitæ recepta: cum illam formulam, *Ego te in meam accipio*; & *Ego te in meum*, adpellant verba de præsentī: at illam, *Ego te recipiam in meam*; & *Ego te in meum*, verba

verba de futuro. Per illa, matrimonii obligationem contrahi dicunt: per hæc, nudam fieri pactionem, & quasi quamdam de nuptiis deliberationem. c.commissum 16. c. tuæ 25, c. pen. & c. ult. ext. de sponsal. c. licet 3, ext. de spons. duor. Primum, quia verba *spondendi, promittendi, repromittendi*, vi ac natura sua futuri temporis demonstrationem continent; repugnantque, desponsam esse alicui aliquam, &, eandem illi traditam in manum fuisse, atque (ut more Romano loquamur) in manum ipsius convenisse. Quapropter sponsalia definiuntur *repromissio futurarum nuptiarum*; quemadmodum sup. diximus, ex l. 1, D. h. t. &, alio loco, *spes futurarum nuptiarum*, l. si uxor 13, §. 1, D. ad l. Iul. de adult. Sponsus item definitur, *qui nuptias quidem promisit, sed nondum maritus est*. l. 1, §. 1, D. pro dot. Præterea, satis constat, inter sponsalia & nuptias non modo in re discrimen, verum etiam in tempore intervallum esse. Nam sponsalia verbis tantum & promissione constant: d. l. 1, h. tit. neque sola in mariti domū deductione constitui intelliguntur. l. quæsitum 9, D. h. t. l. cum hic status 32, §. pen. D. de donat. int. vir. l. dotis 68. D.

68, D. de jur. dot. & acceptione con in manum, & du ut sup. dictum e vir. l. 6, C. de d salia contrahitu cond. causl. dat. jugium. Per sp ligatio, siue natu civilis, ut sup. d nuptias dissolvi mulier, sponsi & lantur: per nup men adsequunt nupt. l. 5, C. de b sponsa est, in par militia est, verusq l. ea quæ 32, D. uxor est, in dor translata est. l. jur. milit. l. per aut. l. 1, §. 8, D. que sponderi & lier, quæ prom detur: Datur ducenda tradi modum prom tradere divers mentum cadu

68, D. de jur. dot. at nuptiæ traditione & acceptione constant, hoc est, datione in manum, & ductione in mariti domū, ut sup. dictum est ex l. pe. D. de don. int. vir. l. 6, C. de do. ant. nupt. Per sponsalia contrahitur ad finitatem: l. 8, D. de cond. cauſſ. dat. per nuptias iustum conjugium. Per sponsalia contrahitur obligatio, siue naturalis, siue etiam ex parte civilis, ut sup. demonstravimus: at per nuptias dissolvitur. Per sponsalia vir & mulier, sponsi & sponsæ nomine adpellantur: per nuptias mariti & uxoris nomen adsequuntur. d. l. 6, C. de do. ant. nupt. l. 5, C. de bon. quæ lib. Quæ desponsa est, in patris & agnatorum familia est, verusque domicilium retinet: l. ea quæ 32, D. ad municip. quæ jam uxor est, in domicilium & familiam viri translata est. l. quæcumque 10, C. de jur. milit. l. pen. §. Jul. D. quod fals. tut. auct. l. 1, §. 8, D. de senat. Sillanian. Itaque sponderi & desponderi dicitur mulier, quæ promittitur fore ut in manum deretur: Datur vero, cum in viri manum ducenda traditur. Denique, quemadmodum promittere & dare, vendere & tradere diversa sunt, neque in idem momentum cadunt; ita sponsalia & matrimonium

monium cadere in unum idemque temporis punctum non possunt. Ex quibus intelligi potest, sponsalia per illa, quæ dicuntur verba de præsentis, constitui nõ posse, ne in unum idemque temporis punctum & promissio & datio, hoc est, obligatio & solutio, cadere dicantur: alioqui donatio inter sponfos nihilo magis quam inter conjuges valeret; contra l. 6, C. de donat. ant. nupt. l. cum hic status 32, §. penult. D. de donat. int. vir. sponsa sponsum lugere cogeretur; neque ante legitimum tempus luctus nubere, propter infamiæ poenam, auderet. cont. l. 10, D. de his qui not. infam. Concludendum est igitur, cum sponsalia sint promissio futuræ præstationis, cum per ea futurarum nuptiarum obligatio contrahatur, ea non nisi per verba futuri temporis recte constitui: *Spondeo, me tibi maritum fore: Spondeo, me tibi uxorem fore.* Quod si verba præsentis temporis usurpantur; *Accipio te in uxorem, Accipio te in maritum:* tum per ea verba neque sponsalia contrahi (quia datur & accipitur, non promittitur; ut cum pontifex virgini Vestali dicebat, *Te, Amata, capio*, apud Agellium) neque matrimonium: quia jure civili ma-

trimo-

rimonium non v
domum deductu
C. de donat. ant.
vino matrimoniu
sponsalibus cont
perius docuimu
jure nonnunqua
bas contraheba
Terentii, & plen
locis intelligitur
Reipublicæ tem
civitatis moribus
matrimonia sine
consuetudine an
sædo certe & tu
more, ut inter
Nequaquam igit
Patri Lombardi
civilis minus q
cesset, lib. 4, dist
est promittere, a
non dūm facit: q
quam in uxorem
in uxorem duxi
piam, nondum
fæa, jureconsul
aliud est per
verba de præse
Quippini? na

ANUS
 m idemque tem-
 llunt. Ex quibus
 alia per illa, qua
 enti, constitui nō
 emque temporis
 & dario, hoc est,
 dere dicantur: a-
 onfos nihilo ma-
 es valeret; con-
 ent. nupt. l. cum
 D. de donat. int.
 gere cogeretur;
 i tempus luctus
 e pœnam, aude-
 qui not. infam.
 r, cum sponsa-
 æ præstationis,
 nuptiarum obli-
 non nisi per ver-
 e constitui: Spon-
 re: Spondeo, mi-
 li verba præsen-
 ur; Accipio te in
 ritum: cum per
 a contrahi (quia
 promittitur; ut
 Vestali dicebat,
 d Agellium) ne-
 a jure civili ma-
 trimo-

rimonium non verbis, sed sollemni in
 domum deductione contrahitur. d. l. 6
 C. de donat. ant. nupt. Jure autem di-
 vino matrimonium sine præcedentibus
 sponsalibus contrahi non potest, ut su-
 perius docuimus: quanvis Romano
 jure nonnunquam nuptiæ sine sponsali-
 bus contrahebantur; ut ex Plauti, &
 Terentii, & plerisque Jurisconsultorum
 locis intelligitur; quippe cum, perditis
 Reipublicæ temporibus & profligatis
 civitatis moribus, etiam tacite & re ipsa,
 matrimonia sine ullo ritu, solo usu &
 consuetudine annua, contraherentur,
 fœdo certe & turpi atque improbato
 more, ut inter omnes bonos constat.
 Nequaquam igitur probanda est illa
 Petri Lombardi argutia, qui, cum juris
 civilis minus quam theologiæ peritus
 esset, lib. 4, dist. 28, ita loquitur: *Aliud
 est promittere, aliud facere: qui promittit,
 nondum facit: qui ergo promittit, se ali-
 quam in uxorem ducturum, nondum eam
 in uxorem duxit: & qui spondit, se nu-
 pturam, nondum nupsit.* Quid tum po-
 stea, jurisconsulte noster? Ergo, inquit,
*aliud est per verba de futuro, aliud per
 verba de presenti sponsalia contrahere.*
 Quippini? nam per illa, vera & justa
 spon-

sponsalia contrahuntur: per hæc, neque sponsalia contrahuntur; quæ suæ natura in futurum tempus conferuntur neque nuptiæ; quæ nudis verbis sine sollemni ritu & deductione non contrahuntur. Sed tamen non idcirco dicendum est, quemadmodum aliud est promissio de vendendo, aliud venditio, sic aliud est promissio matrimonii, aliud matrimonium. Multo etiam minus hoc modo? Quantum interest inter pactiorem de futuro contractu, & ipsum contractum, tantum fere distant sponsalia de futuro, à sponsalibus de præsentibus, quæ sunt ipse contractus conjugii. Hæc atque huiusmodi multa dici video à bonis theologis, sed non bonis jurisconsultis. Nam jure civili promissio de vendendo aut locando nullius momenti est. nudi enim pacti nulla obligatio est. l. si tibi 27, C. de loc. & cond. l. nuda 5, C. de contr. stip. Nudæ pollicitationis, ait Paulus, obligatio nulla est; lib. sent. 2, tit. 14; & lib. 5, t. 12. Sic promissio de donando, jure Digestorum non erat obligatoria; & perspicue à donatione separatur, l. 1, D. de transaction. l. cum donationi 34, C. eod. l. in ædibus 9, D. de donation. l. ex conducto 13, §. Papinian.

D. lo-

D. locat. l. 3, C. de ventio de redhib. tio. l. quod si nol. de ædil. edict. A. hendo matrimo. nem, si minus j. cem, at certe na. firmissimam par. jure civili con. Quantum intere. tionis, vendition. venditæ; tantum. salia & nuptias. tio contrahitur. rem emtoris facia. ad rem tradenda. interest, præstand. ad. l. 1, & pass. E. vero rei venditæ. venditorem sui. tur. Quod si qui. salia obligatio c. dendum est: Si. ctus est, esse ob. aurem dictus no. autem aut certa. incerta, veluti, commodum. H. lationibus in d.

D. locat. l. 3, C. de repud. hered. Con-
 ventio de redhibendo non est redhibi-
 tio. l. quod si nolit 31, §. illud plane, D.
 de ædil. edict. At promissio de contra-
 hendo matrimonio certam obligatio-
 nem, si minus jure Digestorum effica-
 cem, at certe naturalem & iure divino
 firmissimam parit. Sic igitur apte & cum
 iure civili congruenter dictum fuit :
 Quantum interest inter contractû em-
 tionis, venditionis, & traditionem rei
 venditæ; tantum fere interest inter spon-
 salia & nuptias. nam per illam obliga-
 tio contrahitur. cujus vis non ea est, ut
 rem emtoris faciat; sed ut venditorem
 ad rem tradendam obliget, aut id, quod
 interest, præstandum. l. 3, D. de obl. &
 act. l. 1, & pass. D. de act. emt. Per hanc
 vero rei venditæ dominium, quod penes
 venditorem fuit, in emtorem transfer-
 tur. Quod si quis roget, qualis per spon-
 salia obligatio contrahatur, ita respon-
 dendum est : Siquidem dies nuptiis di-
 ctus est, esse obligationem in diem; sin
 autem dictus non est, puram esse. Dies
 autem aut certa est, veluti, *kal. maii*; aut
 incerta, veluti, *cum utrique nostrum erit
 commodum*. Hoc casu, sicuti ex stipu-
 lationibus in diem, ita ex sponsalibus,
 præsens

præsens obligatio contrahitur, sed præstatio in diem differtur: ac peti res, priusquam dies venerit, non potest. l. obligationum 44, D. de obl. & act. l. centesimos 46, D. de verb. obl. Sin autem diei mentio facta nulla est, præsens quidem obligatio nascitur; ac statim sponsa sponso debetur. l. ei qui kalendis 41, D. de verb. obl. peti tamen prius non potest, quam tantum temporis præterierit, quo & commode & honeste fieri præstatio possit. l. quod dicitur 105, l. liber homo 118, D. de verb. obl. §. ult. Inst. de inut. stipul. Addidi autem, HONESTE; partim propter regulam juris civilis antiquam, *Vt in matrimoniis non tantum, quod licet, consideretur, sed etiam quod honestum est*; l. semper D. de reg. jur. partim propter apostoli præceptum; qui jubet, omnia in ecclesia recte atque ordine administrari. Sed quæ tandem istius novi & antea inauditi juris in usum Christianorum inducendi causa fuerit, paulisper considerandum est. Nā mihi quidem sic videtur: Cum animadversum esset, nonnullos è Christianorum numero libertatem illam in repudiis mittendis amplecti, & sponsalia de futuro contracta pro nihilo ducere; commodus

modius visum est. sententiæ constituitur. præsens obligatio intelligere de modo, dei institutis Christianorum. deus sponsalia nunciatumque illum voluerit; si sponsas, modo sponsaliorum usum res inter se distantes, illi levitate deus satis pro omni ei, qui sine re, adulterii crimen hæc quidem de rum formulis & cretalis institutio est, ut, quod esse voluerint, autem hoc fuit, ro impune ac fecerit: quemadmodum causam ex sociis renavit 17, ext. de cum jure divinis demonstrat

trahitur, sed præ-
ac peti res, prius
non potest. l. obli-
bl. & act. l. cente-
obl. Sin autem
est, præsens qui-
; actratim spon-
qui kalendis 41.
tamen prius non
temporis præter-
le & honeste fieri
d dicitur 103, l. li-
verb. obl. §. ult.
d didi autem, ho-
regulam juris ci-
matrimonii non
neretur, sed etiam
imper D. de reg.
ostoli præceptū;
clesia recte atque
Sed quæ tandem
mauditi juris in
inducendi causā
derandum est. Nā
ar: Cum animad-
los è Christiano-
em illam in repu-
i, & sponsalia de
hilo ducere; com-
modius

modius visum est, ea per verba de præ-
senti constituere, ut eo modo pura &
præsens obligatio contraheretur. Ve-
rum intelligere debebant, primum, isto
modo, dei institutum in ecclesia & mo-
ribus Christianorū abrogari. Nam, cum
deus sponsalia nuptiis antecedere, pri-
mumque illum ad nuptias gradum esse
voluerit; si sponsalia eodem, quo nu-
ptias, modo contrahimus, an non spon-
saliorum usum ex ecclesia tollimus, &
res inter se disiunctas confundimus? De-
inde, illi levitatis & repudiorum malo
deus satis pro sua sapientia occurrerat:
cum ei, qui sine causā repudium mitter-
ret, adulterii crimen imposuerat. Atque
hæc quidem de sponsaliorum verbo-
rum formulis & conceptionibus à De-
cretalists institutis dicta sint. Proximum
est, ut, quod jus illarum formularum
esse voluerint, consideremus. Primum
autem hoc fuit, ut sponsalibus de futu-
ro impune ac sine fraude renunciare li-
ceret: quemadmodum societati, nego-
ciationis causā contractæ, libere ab uno
ex sociis renunciatur. c. 2, & c. requisi-
vit 17, ext. de sponsal. quod apertissime
cum jure divino pugnare sup. multis lo-
cis demonstratum est. Secundum, hoc
fuit,

fuit, ut, qui cum muliere sponsalia per verba de futuro contraxit, idem cum altera per verba de præsenti contrahere sponsalia, atque adeo matrimonium, possit. c. commissum 16, c. pen. ext. eod. Quod cum idem juri divino perspicue adversatur, tum etiam civili æquitati, ut, quemadmodum qui binas uxores habet, sic & qui binas eodem tempore sponsas habet, infamia notetur. l. 1, D. de his qui not. infam. l. eum qui 18, C. ad leg. Jul. de adult. Quin etiam mulier, quæ ipsi nubit, ex civili æquitate, stupri tenebitur. l. pen. D. ad leg. Jul. de adult. Tertium est, ut sponsalia, de futuro facta, per insequentia verba de præsenti contracta, ipso jure evanescant; c. sicut ex literis 22, ext. eod. contra naturalem & civilem æquitatem; qua constitutum est, ut, quo quidque modo contractum est, contrario modo dissolvatur; ac propterea certa in repudiis verborum sollemnitas usurparetur; *Conditione tua non utor*. l. 2, D. de divort. quippe cum æquitas, honestas, humanitas denique, postulet, ut mulieri honestæ, cui vir fidem dedit, si eam fallat, mature & testato, ut sibi consilium capiat, denunciaret; neve minor sanctissimæ societa-

DI SPON
cietatis inter virum
quam ejus qua
contracta est, reli
fine renunciation
dine atque arbit
Quid multa? cum
sciens, non rite a
diatam à marito
teneatur. l. pen. I
tantumque in ob
forma momentu
dium, non rite,
cundum legitim
ctum, pro infecto
l. si non secundum
& ux. l. un. in fi
nullum 9, D. de di
ut concubitus,
futuro secutus,
habeatur. c. ven
fidem 31, ext. de
c. per tuas 6, ext
non modo divi
etiam huic ipsi
Divino juri; q
concubitus, nisi
rem, justus & leg
aurem & uxor,
ationem in dom

ere sponsalia per
xit, idem cum al-
fienti contrahere
p matrimonium,
6, c. pen. ext. eod.
divino perspicue
n civili æquitari,
qui binas uxores
eodem tempore
notetur. l. i. D.
l. cum qui 18, C.
Quin etiam mu-
civili æquitate,
D. ad leg. Jul. de
sponsalia, de fa-
ta verba de præ-
e evanescent; c.
eod. contra na-
tatem; qua con-
quidque modo
io modo dissol-
erta in repudiis
surpareretur; Con-
e, D. de divort.
nefas, humani-
t mulieri hone-
cam fallat, ma-
nsillium capiat,
sanctissimæ so-
cieta-

dietatis inter virum & mulierem initæ,
quam ejus quæ negociationis causa
contracta est, religio esse videatur, quæ
sine renunciatione tacite pro focii libi-
dine atque arbitrio dissolvi non potest.
Quid multa? cum eodem civili jure, qui
sciens, non rite atque ut oportet, repu-
diatam à marito uxorem ducit, adulterii
teneatur. l. pen. D. ad leg. Jul. de adult.
tantumque in observanda repudiorum
forma momentum positum est, ut repu-
dium, non rite, & ut Ulp. ait, non se-
cundum legitimam observationem fa-
ctum, pro infecto habeatur. d. l. pen. &
l. si non secundum 35, D. de don. int. vir.
& ux. l. un. in fi. D. und. vir. & ux. l.
nullum 9, D. de divort. Quartum jus est,
ut concubitus, sponsalia per verba de
futuro secutus, pro justo & connubiali
habeatur. c. veniens 15, c. cum is, qui
fidem 31. ext. de sponsal. c. de illis 3, &
c. per tuas 6, ext. de cond. appof. Quod
non modo divino & humano, verum
etiam huic ipsi Decretalicio repugnat.
Divino juri; quoniam nullus eo jure
concubitus, nisi inter maritum & uxo-
rem, justus & legitimus habetur. Maritus
autem & uxor, ante nuptias & dedu-
ctionem in domum, non dicuntur. l. 6,
C. de

C. de don. ant. nupt. l. pen. D. eod. Civilijuri; quia nuptiæ contra leges contractæ, hoc est, concubitus falsarum nuptiarum nomine admissus, pro stupro numeratur. l. qui pupillam 7, D. ad leg. Iul. de adult. l. præfectus, D. de rit. nupt. l. 3, §. 1, D. de donat. int. vir. l. 4, C. de nupt. Quintum est, ut concubitus sponsalia per verba de præsentij contracta secutus, pro legitimo & matrimoniali concubitu censeatur. c. sicut 22, ext. eod. Quod à sanctissimo dei instituto plane alienum est: qui, cum à nuptiis sponsalia distinxerit, sine dubio diversa illarum & horum jura instituit: quæ scelerate ac nefarie ab istis sacrilegis confunduntur.

CAP. VIII.

Altera contra canonistas disputatio de sponsalibus, qua vel pure vel sub conditione & in diem contrahi dicuntur.

ALIA quæstio est, utrum pure, an sub conditione, & in diem, contrahi sponsalia possint? Nam eodem Decretalístico jure receptum est, ut sponsalia quandoque pure, quandoque sub conditione contrahantur. c. 1, & c. per tuas, & pass.

& pass. ext. de con- que sententiam & plerique alij Sorb- rant. Sed haud fa- judicio. Sponsalia que sub conditione Pure idcirco non promissum statim autem peti jure monstratum est quod, non potest contrahuntur; quæ nalis obligatione que relinquit, ut non; quoniam in obligatio collata D. de verb. obl. sponsalia jure divi- riunt: ut sine ad alteram ducere, non possit: quem positum est. Qui scilicet fuerat, spo- hi: vel certam; ve- vel incertam; ve- modum videbitur niant, & nuptias ex stipulationibus citur obligatio,

. pen. D. eod. Ci.
contra leges con-
itus falsarum nu-
illus, pro stupro
lam 7, D. ad leg.
us, D. de rit. nupt.
nt. vir. l. 4, C. de
concubitus spon-
enti contracta se-
& matrimoniali
sicut 22, ext. eod.
ei instituto plane
nuptiis sponsalia
diversa illarum &
quæ scelerate ac
confunduntur.

III.

*Causa disputatio de
pure vel sub
diem con-
tur.*

rum pure, an sub
diem, contrahi
eodem Decreta-
est, ut sponsalia
ndoque sub con-
t., & c. per tuas,
& pass.

DE SPONSALIBUS. 431

& pass. ext. de cond. appof. In eandem-
que sententiam & Petrus Lombardus, &
plerique alii Sorbonistæ, multa dispu-
rant. Sed haud satis perite, meo quidem
judicio. Sponsalia enim neque pure, ne-
que sub conditione contrahi possunt.
Pure idcirco non possunt; quia pure
promissum statim peti potest. Sponsa
autem peti jure divino, ut superius de-
monstratum est, nisi post tempus ali-
quod, non potest. Sub conditione non
contrahuntur; quia promissio conditio-
nalis obligationem suspendit; incertum-
que relinquit, utrum res debeat, an
non; quoniam in incerti casus eventum
obligatio collata est. l. conditionales 64,
D. de verb. obl. §. 4, Instit. eod. At
sponsalia jure divino obligationem pa-
riunt: ut sine adulterii crimine sponsus
alteram ducere, sponsa alteri nubere,
non possit: quemadmodum superius ex-
positum est. Quid ergo est? Dicendum
scilicet fuerat, sponsalia in diem contra-
hi: vel certam; veluti, *kal. maiis proximis*:
vel incertam; veluti, *cum utrisque com-
modum videbitur*, ut in manum conve-
niant, & nuptias celebrent. Nam, sicut
ex stipulationibus in diem præsens nas-
citur obligatio, sed solutio in diem dif-
fertur:

T

fertur: ac peti res prius quam dies venerit, non potest: l. obligationum 44, D. de obl. & act. l. centesimis 46, de verb. oblig. ita ex sponsalibus quidem confestim obligatio nascitur; sponsusque & sponsa debentur: sed petere alter alterum ante diem constitutum non potest: quemadmodum paulo ante dictum est.

RITU NU

JURE MATR

DE

CA

*Matrimonium inter
tin, & utriusque*

PRIMUM
est, quam
ptiarum
miscue

Instir. de par. po

qui 65, D. h. tit. l.

nam observari p

nium est conven

tem, de perpetua

vero, celebratio

ritu pro variis cu

instituta est. l. pe

ax. Similiterque

distinguitur in d

quam dies vene-
rationum 44, D.
mis 46, de verb.
s. quidem confe-
s. sponſusque &
etere alter alte-
tum non poteſt:
ante dictum eſt.

DE

RITU NUPTIARVM

Et

JURE MATRIMONIORUM.

DE

CAP. I.

*Matrimonium inter, & nuptias, differen-
tia, & utriusque definitio proposita.*

P RIMUM illud observandum
eſt, quamvis matrimonii & nu-
ptiarum nomina interdū pro-
miſcue uſurpentur: velut in §. 1.
Inſtit. de pat. poteſt. & l. ſi ita 10, l. eos
qui 65, D. h. tit. hanc inter illa differen-
tiam obſervari poſſe: quod matrimo-
nium eſt conventio inter virum & uxo-
rem, de perpetua vitæ ſocietate: nuptiæ
vero, celebratio matrimonii, quæ certo
ritu pro variis cujuſque civitatis legibus
inſtituta eſt. l. pen. D. de don. int. vir. &
ux. Similiterque matrimonium à nuptiis
diſtinguitur in d. l. ſi ita. & l. ſeq. D. h.

T 2

tit.

tit. §. si adversus, De nuptiis. l. inter eos
 27, D. de don. int. vir. & ux. l. neque
 13, C. de nupt. Sed facilioris disciplinæ
 causa conjugium pro generis nomine
 statui poterit, ejusque duæ species sub-
 stitui: matrimonium, & nuptiæ. Matrimo-
 nium autem ita definiemus, ut sit ju-
 sta viri & mulieris conventio de indivi-
 dua vitæ societate, liberorum quæren-
 dorum causa instituta. Dixi, iustam;
 quoniam conventio, quæ contra legum
 præcepta contracta est, neque nuptia-
 rum; neque matrimonii jure censetur,
 §. si adv. Instit. de nupt. l. 4, §. 6, D. de
 grad. l. 3, D. de jur. dot. l. 6, C. de incest.
 Dixi, de PERPETUA VITÆ SOCIETATE;
 ut apud Justin. tit. de patr. pot. l. 1, D.
 rer. amot. l. si rerum § 2, D. de re jud.
 nam etsi quodam tempore libera divor-
 tia fuerunt: tamen Dionysius Halic.,
 lib. 2, testatur, eam libertatem primis &
 antiquis reip. R. temporibus non fuisse;
 ac propterea divortium Romæ per an-
 nos DXX nullum fuisse: quod Agellius
 confirmat, lib. 4, c. 5; & Plinius, lib. 7,
 c. 9; & Tertull. in Apologet. Quinetiam
 quamvis Romano jure libertas illa re-
 tenta sit, tamen vel ominis causa non
 fuit hæc adjectio in definitione præter-
 mitten-

mittenda: cum es-
 contraherentur,
 l. si, cum dotem
 mat. Dixi, LIBER
 CAUSA: quonia
 stro legitimum m
 ea causa est insti
 Si uxorem duxerit
 quod liberorum q
 rem duxerit. Qua
 vel naturæ vel æ
 beros non possun
 matrimonium no
 dictum est.

De personis, qua
 sunt: ubi de at
 conditione

DEINCEPS ad
 mus. Ac de
 dendum est. Qu
 versatur: ætate,
 tione, potestate,
 & adoptione. Er
 dum est. Quam
 procreandos libe
 tum ad contrahen-

mittenda: cum eo animo matrimonia contraherentur, ut perpetua manerent. l. si, cum dotem 22, §. maritus, D. sol. mat. Dixi, LIBERORUM QUÆRENDORUM CAUSSA: quoniam id demum jure nostro legitimum matrimonium est, quod ea causa est institutum. Ulp. tit. Reg. 4: *Si uxorem duxerit, testatione interposita, quod liberorum quærendorum causa uxorem duxerit.* Quapropter inter eos, qui vel naturæ vel ætatis vitio generare liberos non possunt, contrahi legitimum matrimonium non potest, ut alibi jam dictum est.

CAPUT II.

De personis, qua contrahere nuptias possunt: ubi de ætate, statu, patria, & conditione earum differitur.

DEINCEPS ad partitionem accedamus. Ac de personis primum videndum est. Quarum jus in his octo versatur: ætate, statu, patria, conditione, potestate, cognatione, adfinitate, & adoptione. Ergo de ætate sic habendum est. Quantum ætatis tempus ad procreandos liberos idoneum fuit, tantum ad contrahendas nuptias legitimū

fuisse : itaque, ut primum idoneum esse
cœpit, legitimum esse cœpisse; simul at-
que defuit, simul etiam defuisse. Idoneum
autem esse incipit à pubertate. Sed, cum
de pubertate lex vetus (opinor XII tab.)
scripta esset, quæsitum est inter juriskon-
sultos, quoto ex anno pubertas æstima-
retur. Cassiani ex habitu corporis æsti-
mabant : quod Justinianus interpreta-
tur de pube à iudiciis inspecta : sed in
maribus dumtaxat : cum in fœminis
anni 12 exitus spectaretur. §. 1. Inst. quib.
mod. tut. l. ult. C. quando tut. vel cur.
Proculiani vero decimi quarti anni fi-
nem tantummodo requirebant. Priscus
Javolenus utrumque ; hoc est, & cor-
poris habitum, & annorum numerum :
ut Ulp. Reg. tit. II testatur. Proculiano-
rum sententia recepta est ; qui, quod
ἐν τῷ τελέειν accidit, spectabant. Nam
Macrobius, Satur. lib. 7, c. 7, *Secundum*
jura publica, inquit, *duodecim annus in*
fœmina, & quartus decimus in puero, de-
finiunt pubertatis ætatem. Tertull. de virg.
vel. *Tempus etiam ethnici observant, ut*
ex lege natura jura sua ætatibus reddant :
nam fœminas quidem à duodecim annis,
masculos vero à duobus amplius ad nego-
cia mittunt : pubertatem in annis, non in
spon-

sponsalibus ante
est, non quo ter-
ptias possunt. C
in Numa, & Dio
gis autem hujus
nuptiæ ante id t
hoc est, si puell
domum sollempn
nuptiali, deducta
legitimaque uxore
non ante uxore
quam apud virum
minorem, D. h. t.
rerur. l. dotis pro
Fuit autem inter
ptiæ ante mulieri
æ essent, id est, si
domum deducta
que nuptiæ non
sponsalia dici po-
tia Julianus fuit
erat, aliquatenus
periret, sicuti ac-
lis, tamen pro p
27. §. pen. D. de
men sententian
amplexi sunt : p
lia, non in domo
suum, D. h. t. l.

um idoneum esse
cœpisse; simul at-
defuisse. Idoneum
bertate. Sed, cum
opinor xii tab.
est inter jurilcon-
pubertas æstima-
ritu corporis æsti-
ianus interpreta-
s infesta: sed in-
cum in fœminis
tur. §. i. Inst. quib.
ando tut. vel cur.
ni quarti anni fi-
uirebant. Priscus
hoc est, & cor-
orum numerum:
tur. Proculiano-
a est; qui, quod
spectabant. Nam
c. 7. Secundum
decimus annus in
simus in puero, de-
Tertuli. de virg.
nici observant, ut
arantibus reddant:
a duodecim annis,
us amplius ad nego-
m in annis, non in
spon-

sponsalibus aut nuptiis, decernentes; hoc
est, non quo tempore contrahere nu-
ptias possunt. Quod idem Plutarchus
in Numa, & Dio, lib. 54, testantur. Le-
gis autem hujus sanctio hæc fuit, ut, si
nuptiæ ante id tempus celebratæ essent,
hoc est, si puella ante id tempus in viri
domum sollemniter, adhibita pompa
nuptiali, deducta fuisset, non ante iusta
legitimaque uxor haberetur; hoc est,
non ante uxorium ei jus competeret,
quam apud virum 12 annum impleffet: l.
minorem, D. h. t. veluti, ut dos ei debe-
retur. l. dotis promissio, D. de jur. dot.
Fuit autem inter veteres quæstio, Si nu-
ptiæ ante mulieris pubertatem celebra-
tæ essent, id est, si mulier impubes in viri
domum deducta esset, cum vere proprie-
que nuptiæ non essent, an hæc tamen
sponsalia dici possent. Qua in senten-
tia Julianus fuit, opinor, ut, quod actû
erat, aliquatenus valeret potius quam
periret. sicuti acceptilatio per se inuti-
lis, tamen pro pactione valet. l. si unus
27. §. pen. D. de pact. Contrariam ta-
men sententiam Labeo, Papin. & Ulp.
amplexi sunt: propterea quod sponsa-
lia, non in domum deductio facit; l. quæ-
situm, D. h. t. l. cum hic status 32. §. pen.

D. de don. int. vir. & uxor. l. dotis 68,
 D. de jur. dot. sed expressa promissio
 futurarum nuptiarum. l. i. D. h. t. Quod
 etiam valet ad refutandum inveteratum
 errorem ex colluvie Canonistarum in u-
 sum vitæ importatum, ut verba præsen-
 tis temporis in accipienda uxore pro-
 nunciata sponsaliorum nuptiarumque
 vim habeant. Nam neque sponsalia hæc
 dici possunt, cum futurarum nuptiarum
 promissio nominatim facta nulla sit: ne-
 que nuptiæ, quia in pubere deductio
 fuit; in impubere, præter deductionē,
 eadem promissio. Atque hæc quidem
 de ætate dicta sint. Deinceps, de statu
 videamus. Ergo de statu personarum
 hoc jus fuit, ut inter liberos & servos
 connubium non esset. l. Proculus 67.
 D. de agnosc. lib. Ubi contractum in-
 ter liberum & ancillam matrimonium
 pro nullo haberi traditur. Itaque ex eo
 concubitu concepti, servi nascuntur. l.
 3, C. de incest. nupt. & apud Ulp. in
 Regulis. Quod si mulier libera servo
 se alieno junxerat, jure antiquo, ex S. C.
 Claudiano, si denunciante domino non
 desistebat, ei domino cum suis bonis o-
 mnibus in servitutē addicebatur. Quod
 tamen à Justiniano abrogatum est. l. i.
 C. de

C. de senat. Cl.
 Reg. tit. ii. Præ-
 cum libera mulie-
 vis dominus con-
 eo concepti sunt
 Justiniani constitu-
 & censit. & No-
 Adscriptitiæ tam-
 connubium est,
 scriptitii nascun-
 C. de agric. & d.
 constitutum est
 sunt, nisi civitate
 jus non habeant
 ut ex peregrino
 ginus esset, ex l.
 pian. tit. Regul. 5
 Promisi tibi filia
 peregrinus appar-
 extraneo connu-
 37, scribit, Can-
 impetrata jus
 mulieribus hab-
 nini constitutio
 Romano erant
 essent, l. in or-
 barbaris tantum
 tum est. l. un.
 Porro conditio

uxor. l. dotis 68,
 preſſa promiſſio
 l. t. D. h. t. Quod
 cum inveteratum
 nonſtarum in u-
 ut verba præſen-
 enda uxore pro-
 a nuptiarumque
 que ſpontalia hæc
 tarum nuptiarum
 facta nulla ſit ne-
 pubere deductio
 ater deductione,
 ue hæc quidem
 cinceps, de ſtatu
 tu perſonarum
 liberos & ſervos
 l. Proculus 67.
 i contractum in-
 m matrimonium
 ur. Itaque ex eo
 ervi naſcuntur. l.
 & apud Ulp. in
 ier libera ſervo
 antiquo, ex S. C.
 nte domino non
 um ſuis bonis o-
 icebatur. Quod
 rogatum eſt. l. i.
 C. de

DE RIT. NU. ET MAT. 441

C. de ſenat. Claud. & apud eund. Ulp.
 Reg. tit. ii. Præterea, nec adſcriptio
 cum libera muliere connubiū eſt, quam-
 vis dominus conſenſerit. Qui tamen ex
 eo concepti ſunt, liberi naſcuntur, ex Ju-
 ſtiniani conſtitutione. l. ult. C. de agric.
 & cenſit. & Novell. 22. & Novell. 54.
 Adſcriptitiæ tamen cum homine libero
 connubium eſt, ex eoque concepti, ad-
 ſcriptitii naſcuntur. l. mulier. & d. l. ult.
 C. de agric. & cenſ. De patria jus hoc
 conſtitutum eſt, ut, qui cives R. non
 ſunt, niſi civitate impetrata, connubii
 jus non habeant. §. 1. Inſt. de nupt. adeo
 ut ex peregrino & cive R. natus, pere-
 grinus eſſet, ex lege Menſia. de qua Ul-
 pian. tit. Regul. 5. Seneca lib. de Benef. 4:
*Promiſi tibi filiam in matrimonium, poſtea
 peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum
 extraneo connubium.* Itaque Livius, lib.
 37, ſcribit, Campanos non niſi civitate
 impetrata jus connubii cum Romanis
 mulieribus habuiſſe. Poſt, cum Anto-
 nini conſtitutione omnes, qui in orbe
 Romano erant, cives Romani effecti
 eſſent, l. in orbe 17, D. de ſtat. hom.
 barbaris tantum jus connubii denega-
 tum eſt. l. un. C. T. H. de nupt. gent.
 Porro conditio perſonarum partim in

dignitatis gradu, partim in familiæ jure consistit. In dignitate, veluti utrū quis patricius sit, an plebeius. nam lege XII sancitum fuerat, ut ne inter patricios & plebeios connubii jus esset. quam abrogatam fuisse Livius, lib. 4, & Dionysius, lib. 11, testantur. Item, utrū quis ingenuus sit, an libertinus. Nam antiquo jure inter eos connubium non fuisse, patet ex l. lege Papia 23, D. h. t. Ubi Celsus ait, lege Papia nominatim cautum fuisse, ut id deinceps extra Senatorum ordinem liceret. Sed & Dio, lib. 54, scribit, cum maior esset ingenuorum marium numerus quam mulierum, Augustum illa lege permisisse omnibus præter senatores ex libertino genere uxores ducere; justosque ex eo matrimonio liberos nasci statuit. Eadem tamen lege interdicta ingenuis matrimonia fuerunt cum infamibus foeminis; veluti lena; item à lenone lenave manumissa; item ea quæ palam corpore quæstum faceret, fecissetve; item quæ in adulterio deprehensa, judiciove publico damnata, vel quæ artem ludicram exercuisset, ut ait Ulp. Reg. tit. 13. Eoque varii jurisconsultorum loci referendi sunt, ex eorum in leg. Juliam & Papiam

piam commentari descripti. veluti, 34, §. ream. l. ream præterea per gradus: de quibus ne quis senator pronepos, lib. uxorem ducere neptis proneptis infamive viro non D. h. t.

*De patria potestate
consensu, & auctoritate
mo de rector*

Sequitur per
Quæ tripas
provinciarum
rentibus, tertius
ribus versatur.
storibus, eorum
que filiis, inter
riundam vel ibi
uxorem ducant
D. h. t. Quod
tionem instituit
ne videlicet ne

m in familiæ jure
veluti utrū quis
us. nam lege xii
ne inter patricios
jus esset. quam
s, lib. 4, & Dio-
item, utrū quis
nus. Nam anti-
nubium non fuis-
ia 23, D. h. t. Ubi
nominatim cau-
ps extra Senato-
Sed & Dio, lib.
ellet ingenuorum
nam mulierum,
misisse omnibus
bertino genere
ue ex eo matri-
statuit. Eadem
ingenuis matri-
famibus scemi-
a lenone lenave
apalam corpo-
illetve; item quæ
sa, judiciove pu-
artem ludicram
Reg. tit. 13. Eo-
rum loci referen-
& Juliam & Pa-
pian

DE RIT. NU. ET MAT. 443

pian commentariis sub hoc Digest. tit.
descripti. veluti, l. palam 43. l. generali
34, §. ream. l. reas 26, cod. Ad dignita-
tem præterea pertinet senatorii ordinis
gradus: de quo lege Julia sancitum est,
ne quis senator senatorisve filius, nepos,
pronepos, libertinam aut infamem
uxorem duceret: neve senatoris filia,
neptis proneptisve ex filio, libertino
infamive viro nuberet. l. oratione 16,
D. h. t.

CAP. III.

*De patria potestate, patrumque in nuptiis
consensu, & auctoritate tutorū: sed pri-
mo de rectoribus provinciarum.*

SEQUITUR potestatis consideratio.
Quæ tripartita est. Nam prima in
provinciarum rectoribus, altera in pa-
rentibus, tertia in tutoribus & curato-
ribus versatur. Nam provinciarum re-
ctoribus, eorumque officialibus, item-
que filiis, interdictum est, ne inde o-
riundam vel ibi domicilium habentem
uxorem ducant. l. si quis officium 38,
D. h. t. Quod propter potentatus ra-
tionem institutum Papinianus scribit;
ne videlicet non ducere, sed potius tra-
here,

here, extorquere, eripere uxores videntur. l. præfectus 63, D. eod. Idque jus mandatis principum introductum fuisse, patet ex l. eos qui 65, D. eod. l. 6, C. de nupt. quibus statuitur, ut, si post depositum officium ambo in eadem voluntate maneant, nuptiæ convalescant, liberique postea suscepti justi habeantur. Hoc autem etiam ad illorum propinquos, comites, & domesticos posterius productum est. l. 1, C. si rect. prov. De filiabus diversa ratio est: nam eas in matrimonium collocare suo arbitratu possunt. d. l. si quis officium, §. ult. D. h. t. Cujus diversitatis ratio summo labore à multis investigata est. Ego hanc expeditissimam & certissimam arbitror, quia filia deposito officio sic relinquitur in provincia, ut eam maritus suo arbitrio vel male vel ob patris injuriā multare possit, vel repudiare, & ad suos remittere. Utcumque sit, Leonis Philosophi constitutione etiam hæc familiarum matrimonia interdicta sunt; Novell. 23. Sequitur parentum potestatis consideratio. De qua ita statuendum est: Nuptias à filiis filiabusve fam., non jussu ejus, cujus in potestate sunt, contractas, injustas esse. l. 2, D. h. t. §. 1, Inst. de

de nupt. adeo ut nuptiæ, sine eorumd. l. nuptiæ 18, D. h. t. C. de nupt. Legimus partim civilem patriam potestatem quam jurisconsultus ut illam, observarem & reverentiam parentibus æque D. de just. & jura. Itaque Plutarchus scribit, eum Romæ berorum vendend rogasse, si modo jus patrum dux impudens & neque perspicue significat voluntatem dux reliquisset. Verumplex nascitur dispersonis parentum nuptiis nepotis aut testate retento quod & filii consensus huius sufficiat? De genere fatear, non consultos conveniunt. l. 3, D. h. t. solius

re uxores vide-
 D. eod. Idque
 m. introductum
 1.6; D. eod. l. 6,
 uitur, ut, si post
 bo in eadem vo-
 ta conualescant,
 ri iusti habeant-
 ad illorum pro-
 mesticos poste-
 C. si rect. prov.
 o est: nam eas in
 re suo arbitratu
 cium, §. ult. D.
 atio summo la-
 est. Ego hanc
 am arbitror,
 o sic relinquatur
 aritus suo arbi-
 ris injuriā mul-
 & ad suos re-
 Leonis Philo-
 m hac familia-
 dicta sunt; No-
 rum potestatis
 ita statuendum
 ulve fam., non
 state sunt, con-
 D. h. t. §. 1. Inst.
 de

de nupt. adeo ut nec distractæ reconciliari, sine eorumdem consensu, possint. nuptiæ 18, D. h. t. l. si, ut proponis 7, C. de nupt. Legis æquitatem Justinianus partim civilem esse scribit, hoc est, patriam potestatem; partim naturalem, quam jurisconsulti æque propemodum, ut illam, observant; nimirum honorem & reverentiam; quæ naturæ jure parentibus æque omnibus debetur. l. 3, D. de just. & jur. l. 6, D. de in jus voc. Itaque Plutarchus, cum in vita Numæ scribit, eum Romuli legi, de patria liberorum vendendorum potestate, derogasse, si modo uxorem auctoritate & jussu patrum duxissent: *εἰ τὸ πατὴρ ἐπαγοῖντ' ἔκελεύοντο ὁ γὰρ γένει* perspicue significat, si contra ipsorum voluntatem duxissent, integram legem reliquisse. Verum ex illa regula multiplex nascitur disputatio. Prima est de personis parentum. Quid enim, si de nuptiis nepotis aut neptis ex filio in potestate retento quærat: utrum & avi & filii consensus requiratur, an avi solius sufficiat? De qua quæstione, ut ingenue fatear, non puto satis inter jurisconsultos convenisse. Nam Paulus, in l. 3, D. h. t. solius avi consensum sufficere adfir-

adfirmat : at idem, in l. oratione 16, §. 1, etiam filii consensum requirit. Ulpianus autem, cum, in l. si nepos 9, eod. tit. scribit, ubi pater furit, avus sapit ; si nepos velit uxorem ducere, solius avi voluntatem sufficere: an non aperte ostendit, si uterque sapiat, utriusque voluntatem exquiri? Neque me recepta & usitata solutio movet, quod in priore loco nepos ex uno filio, neptem ex altero, id est, frater patruelis sororem patruelem, ducebat : in altero vero nepos extraneam ducebat : ac proinde invito suus heres agnascabatur, contra juris regulam in l. 6, D. de adopt. §. & tam filium, Inst. eo. Nam, cum inter omnes constet, suum heredem eum demum dici, qui primum in testatoris familia heredis locum obtinet : pronepos ex illis nuptiis vivo filio nasciturus, filio suus heres agnaturus non erat ; nepos autem, qui volens nuptias contrahebat, dici invitus non poterat. Mihi autem probabilior Pauli sententia posterior ideo videtur : quia videmus, etiam in nuptiis nepotis ex filio emancipato, avi, qui in potestate non habet, consensum, si minus civili, at certe naturali jure, hoc est, honestatis ratione, requiri. l. 3, §. si eman-

yel

vel patris morte sui juris sit, tamen, si minor sit ann. xxv, non modo primas, sed ne secundas quidem nuptias, sine parentum & propinquorum curatorumve suorum consensu contrahere potest: inter quos si de marito eligendo minus conveniat, ejus rei arbitrium judici tribuitur. d. l. i. l. viduæ 18, l. in conjunctione 20, C. de nupt. Cujus rei exemplum extat apud Livium, lib. xiv. ubi scribit, magistratum secundum matris arbitrium nuptiarum jus dedisse. Major autem ætate filia sine patris consensu nubens exheredari non potest: sed minor potest. arg. l. cum te 18, & l. filia 20, C. de inoff. testam. & Novell. 115. Sequitur altera de parentum persona disputatio. Quid enim si pater aut absit, aut furiosus existat? De absente hoc jus est, ut, si vel apud hostes sit, vel, ubi sit, ignoretur, triennium ei expectando præfinitum sit; cum eo tamen, ut, si filius eas nuptias contraxerit quas improbaturus non esset, ratæ haberentur. l. si nepos 9, §. i. & ll. seq. D. h. t. De furioso vero Justinianus scribit, antiquo jure in filia patris consensum non desideratum fuisse. de filio, dubitatum. neque dubitandi causam exponit. Parem tamen ex Paulo

Paulo utriusque se, patet ex l. quotal. quippe cum a sensus non possit here matrimoni tione, in fin. D. h. la fingi potest r heres adgnascat tem revertatur, i domum reverfo, ur, si honesta nup nus pater non im legitimis habeant idem in filio, q tuit. l. si furiosi 29 eod. Ubi autem d tur, & vel avus ve jus solius, ut jam ctoris sufficit. quitur secunda d ju s s u s oritur: sus & adprobatio sus ex antefacto verbo & prætor D. de his qui n nupt. Sed intelli verbum in patre voluntate, conse D. sol. matrim.

Paulo utriusque rationem habitam fuisse, patet ex l. quoties 8, D. de pact. dotal. quippe cum à furioso expectari consensus non possit. qua de causa contrahere matrimonium non potest. l. oratione, in fin. D. h. t. Neque, opinor, illa fingi potest ratio, ne illi invito suus heres adgnascatur: cum, si ad sanitatem revertatur, idem, quod de absente domum reverso, dici possit: nimirum, ut, si honestæ nuptiæ sint, & quales sanus pater non improbaturus fuisset, pro legitimis habeantur. Itaque Justinianus idem in filio, quod in filia, jus constituit. l. si furiosi 25, C. de nupt. §. 2, Inst. eod. Ubi autem de nepotis nuptiis agitur, & vel avus vel pater solus fuerit, ejus solius, ut jam diximus, qui sapit, auctoritas sufficit. l. si nepos 9, D. h. t. Sequitur secunda disputatio, quæ ex verbo *j u s s u s* oritur: Utrum scilicet consensus & adprobatio sufficiat: an vero iussus ex antefactio sit necessarius: cum illo verbo & prætor & ceteri utantur in l. 1, D. de his qui not. infam. §. 1, Inst. de nupt. Sed intelligendum est, *j u s s u s* verbum in patrefam. usitatum esse pro voluntate, consensu, adprobatione. l. 2, D. sol. matrim. Itaque non modo consensus

sensus post nuptias expressus, non justas
 nuptias justas efficit, l. dotis promissio
 68, D. de jur. dot. sed etiam tacitus con-
 sensus sufficit, qui vel ex eo solo aestima-
 tur, quod pater non aperte factum im-
 probat. l. in sponfalib. 7, D. de sponfa-
 libus. l. si ut proponis 5, C. de nupt. Su-
 perest illa ex fine regulæ disputatio: Ec-
 qua illius sive regulæ sive legis sanctio
 sit. id est, utrum nuptiæ injussu patris
 factæ ipso jure non consistant quidem,
 sed vel à patre, vel à magistratu rescindi
 possint; aut qui contraxerunt, aliqua
 pœna, veluti exhæredationis, multari
 possint? Quam etiam quæstionem re-
 tulimus Illustr. quæst. cap. 9. Nam quod
 nuptiæ omnino nullæ sint, videtur ex
 illis verbis disputari posse: nuptias hu-
 jusmodi non consistere: l. 2, D. h. tit. jure
 contractas non esse: Paulus, lib. sent. 2:
 justos ex iis liberos non nasci: l. 31, D. de
 stat. hom. denique, ut Papin. ait, nu-
 ptias non esse: sic enim Florentiæ scri-
 ptum est, in l. dotis 68, D. de jur. dot.
 Quid verbis opus est? Nam Apuleius,
 lib. 6, ita scribit: *Nuptia in villa, & pa-
 tre non consentiente, facta, legitima non
 possunt videri: ac per hoc spurius iste na-
 scetur.* Quod si verum est, sane difficile
 dictu

dicta est, magistru
 di sive injustis, sive
 pris, jus redditur
 sessionem postula
 ux. sive inofficio
 multis morer, cr
 idem dici posse,
 to, & falso mo
 221, D. de ver. si
 aper. nimirum,
 tum & modum,
 ut de magistratu
 gistratus vitio ex
 gistratus est. En
 prætoris liberatus
 liber. Atque ha
 injustæ adpellant
 plane, D. ad le
 ramque hanc qu
 dentia committit
 expendar, dicitu
 rit. nupt. Nam,
 dicantur, quanc
 tamen videntur,
 ex perseverantia
 nuptiæ convalesc
 senatorio 27, &
 si contra, C. de
 ri. nupt. Verum

dictu est, magistratum filiis ex istiusmodi siue injustis, siue nullis nuptiis susceptis, jus redditurum, siue bonorum possessionem postulent, l. 1, D. und. vir. & ux. siue inofficiosi agere instituant. Ne multis morer, credo, in hac quaestione idem dici posse, quod de falso testamento, & falso modio dicitur in l. Paulus 221, D. de ver. sig. l. 2, D. test. quemadmodum aper. nimirum, esse quidem testamentum & modium, sed *επαρίμωτος* tantum. ut de magistratu Varro scribit: *Magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus est*. Et servus nefasto die à prætore liberatus, liber est, sed vitio liber. Atque has esse nuptias, quæ injustæ adpellantur in l. si uxor 13, §. plane, D. ad leg. Jul. de adult. toramque hanc quaestionem judicis prudentiæ committendam, qui filii merita expendat, dicitur in l. capite 19, D. de rit. nupt. Nam, etsi justæ nuptiæ non dicantur, quantum ad patrē aut avum; tamen videntur, quantum ad conjuges, ex perseverantia eorum in matrimonio, nuptiæ convalescere. argum. l. si quis in senatorio 27, & l. eos qui 65, D. h. tit. l. si contra, C. de nup. d. l. dotis, D. de ri. nupt. Verum, ut singulas istius quaestionis

tionis partes accuratius explicemus : quantum ad primam attinet, qua quaeritur, An pater filiam, quæ sine ipsius consensu nupserat, abducere à marito possit : ita statuendum arbitror; Legem illam Numæ, de qua paulo ante diximus, non videri ad filias productam; sed civili jure multis post Numam ætatibus licuisse patrifa. filiam, etiam quam nuptum collocaverat, vi patriæ potestatis abducere : verum, ejus juris acerbiter imperatorum constitutionibus mitigatam fuisse, & non modo matrimonium conservatum, verum etiam, nisi gravis & magna repudii à patre mittendi causa intervenisset, concedi solitam marito non modo exceptionem adversus patrem, interdicto de liberis exhibendis utentem, verum etiam interdictum de uxore exhibenda & ducenda ad illius exemplum institutum. l. cum hic status 32, §. si focer 15, D. de don. int. vir. l. 1. in fin. l. 2, D. de lib. exhib. l. ult. C. eod. l. dissentientis 5, C. de repud. Nov. 22. & l. 11, C. de nup. Et secundum hoc jus postremum imperatorum constitutionibus inductum illud accipiendum est, quod ait Paulus, lib. sent. 2, tit. 19, filiorum fa. matrimonia, sine parentum

eum voluntate
dem esse, sed tam
non dissolvi: pro
utilitatis ratio p
præferetur. Nam
ad jus, quo tum
ad commodavit.

uxor, non just
officioso patris t
jus dicebatur. P

VATORUM COMM
tendit, graviore
rimonii causam
tantum ita fuisse

ha graviore causa
matre dicitur in
off. test. Eoque il
tinent, ex lib. ad

Injuria abs te a

Nam si improbus

stimaveras,

Cur me huic lo

Cur talē invitun

At quæ filia emat

à patre non pote

nium dirimi. d. l.

cum hic status, §.

tion. inter vir. &

quætionis pars :

ius explicemus:
attinet, qua qua-
n, quæ sine ipsius
abducere a marito
arbitror; Legem
Paullo ante dixi-
as productam; sed
Numam atatibus
etiam quam nu-
patris potestatis
us juris acerbita-
stitutionibus mi-
modo matrimo-
erum etiam, nu-
i a patre mitem-
concedi solitam
ptionem adver-
o de liberis exhi-
um etiam interdi-
da & ducenda ad-
urum. l. cum hic
D. de don. int.
e lib. exhib. l. ult.
s, C. de repud.
up. Et secundum
peratorum con-
n illud accipien-
us, lib. sent. 2, ti.
onia, sine paren-
tum

tum voluntate contracta, injusta qui-
dem esse, sed tamen vi patriæ potestatis
non dissolvi: propterea quod publicæ
utilitatis ratio privatorum commodis
præfertur. Nam illas sententias Paulus
ad jus, quo tum utebatur plerumque,
adcommodavit. Non igitur justa erat
uxor, non justi liberi, neque iis de in-
officioso patris testamento querentibus
jus dicebatur. Præterea, cum dicit, PRI-
VATORUM COMMODIS, non obscure of-
tendit, graviolem ejus dirimendi ma-
trimonii causam non fuisse; sed patri
tantum ita fuisse commodum, & sine a-
lia graviore causa ita placuisse: sicuti de
matre dicitur in d. l. filia 20, C. de in-
off. test. Eoque illi Enniani versus per-
tinent, ex lib. ad Heren. 2:

Injuria abs te adficio indigna, pater.

*Nam si improbum esse Cresphontem exi-
stimaveras, & adficio d. l. 1. (bus,*

Cur me huic locabas nuptui? sin est pro-

Cur talē invitum invitā cogis linq̄uere?

At quæ filia emancipata nupsit, abduci
à patre non potest, nec ejus matrimo-
nium dirimi. d. l. 5, C. de repud. & d. l.
cum hic status, §. si focer, D. de dona-
tion. inter vir. & uxor. Sequitur altera
quæstionis pars: An liberi, qui contra
paren-

parentum voluntatem matrimonium contraxerunt, exheredari possint? Sane, novo Justiniani jure non esse justam exheredationis causam, patet ex Novell. 115. Ubi unam hanc ob causam nuptias contra parentis voluntatem contractas recenset, cum filia oblatam sibi à patre conditionem repudiavit, & aliam turpem delegit. At jure antiquo non dubito, quin illa causa probata centumviris fuisset, quorum de inofficiosis testamentis & exheredati meritis notionem fuisse, nemo ignorat. l. 3, §. si emanc. C. de bonor. possess. contr. tabul. l. filius, D. de inoff. testam. l. si filia 19, C. cod. Primum propter vim patriæ potestatis, de qua sup. diximus, ut non modo ex juris civilis regulis, verum etiam ex principum constitutionibus liceret patri, si qua justa causa esse videretur, filiam à genere abducere, & matrimonium dissolvere. Deinde, quoniam edicto prætoris infamia notabatur filius, qui non jussu eius, cuius in potestate est, uxorem duxerat. l. 1, D. de his qui not. infam. Tercio, quia Ulp. testatur, justam irarum causam videri etiam contra emancipatū filium, atque adeo contra nepotem ex eo susceptum, si filius iniussu patris uxorem

DE RIT. N
rem duxerit: & si
to præterierit, ac
bular agere, judic
suros; amicum, u
videatur, cum ex
gab. Neque obsta
inoff. test. Ubi di
causam exherede
divortium imper
Primum, quonia
ligi non potest, n
an emancipata fi
fuit, utrum conse
patre, nuptias co
quidem de filius fa
attinet, cum eti
matri & propin
quiratur, nequa
filia. minor an
patris nupserit,
tionis causam p
novissimo jure, c
tiam antiquo. ar
test. Sequitur t
consideratio. Na
rum fuit, ut, qui
lam adulterave
tum annum suar
xit, infamia note

matrimonium
ari possint: Sane,
n esse justam ex-
pater ex Novell.
causam nuptias
atem contractas
tam sibi à patre
& aliam tur-
ntiquo non du-
bata centumvi-
nofficiois testa-
meritis notionem
§. si emanc. C.
tabul. l. filius,
filia 19, C. cod.
rix potestatis,
non modo ex
etiam ex prin-
liceret patri, si
ereretur, filiam à
rimonium dis-
iam edicto præ-
filius, qui non
tate est, uxorem
i not. infra. Ter-
justam irarum
tra emancipati
tra nepotem ex
nulla patris uxo-
rem

tem duxerit: & si eum in suo testamen-
to præterierit, ac velit nepos contra ta-
pulas agere, judices ejus merita expen-
suros; nimirum, ut si justa irarum causa
videatur, eum excludant. d. l. 4, D. cont.
tab. Neque obstat l. cum te 18, C. de
inoff. test. Ubi dicitur, non fuisse justam
causam exhæredandi filiam, quod patri
divortium imperanti parere nolisset.
Primum, quoniam ex verbis legis intel-
ligi non potest, neque, utrum ea filiafa.,
an emancipata fuerat; neque, si filiaf.
fuit, utrum consentiente, an dissentiente
patre, nuptias contraxisset. Atque hæc
quidem de filiisfa. Nam, quod ad filias
attinet, cum etiam in emancipatis &
matris & propinquorum consensus re-
quiratur, nequaquam dubium est, quin
filiafa. minor annis xxv, quæ non jussu
patris nupserit, justam patri exhæreda-
tionis causam præbuerit, non tantum
novissimo jure, d. Novell. 115, verum e-
tiam antiquo. arg. l. filia 20, C. de inoff.
test. Sequitur tutorum & curatorum
consideratio. Nam senatus cōsulto cau-
tum fuit, ut, qui tutor curatorve pupil-
lam adultamve intra vicesimum & sex-
tum annum suam duxit, filiove suo jun-
xit, infamia notetur, & dotem datam re-
stituatur.

stituat. l. non est matrimonium 66, D. h. t. l. si tutor 7, C. de interd. matrim. l. 4, C. de excus. Ubi juris istius æquitas hæc profertur, quoniam istis artibus tutelæ administratæ rationes conturbantur, & fraudes malæ administrationis reguntur. Quod idem traditur in l. libertum 64, & l. non solum 67, §. 2, D. h. t. Ejus autem S. C. sententia, quatenus produci aut artari debeat, considerandum est. Producitur ergo hoc modo. Primum, ut etiam ad eos pertineat, qui tutores quidem non sunt, tutelæ tamen periculo suo nomine obstricti sunt; veluti qui se falsis adlegationibus à tutela excusarunt. l. si quis tutor, eod. Item, qui tutores honorarii fuerunt: nam ad hos quoque tutelæ periculum pertinet. l. quod si forte, §. 1, D. de solut. Continentur etiam tutorum hæredes, quamvis extranei: quippe qui reddendis tutelæ rationibus obstricti sunt. l. libertum, §. 1, D. h. t. Atque adeo, ejus qui tutor curatorve datus, non iuste adpellaverit: quoniam præteriti temporis damnum, si quod pupilla sustinuit, debet agnoscere. l. si quis tutor, §. ultim. D. eod. Item ad filios. sive in potestate sint, sive emancipati. l. non est, D. h. t. & sive naturales, sive adopti-

vi; quamdiu solum
quineriam, in si.
les, sive in adopti-
alienam familiam
tutor, §. quamvis
ad eorum nepote
h. t. Præterea no-
lius ab istis nupti-
post mortem ejus
non reddidit. Ita
terit, sive abstinu-
datus fuerit; quon-
tris bona in eum
rationes revocantur
1, D. eod. Similitu-
lius, tutor non mi-
lam nuptum dare
tiam fratri, qui in
l. non solum 67
fratres, qui in e-
quantum ad bono-
eadem persona
fratre, D. de con-
pillæ suæ fratri si-
tem suam adcom-
auctor esse videretur
auct. tut. Nunc,
tia coerceri debet
cum diserte ob t

nonium 66, D. h. t. d. mat. l. 4. si quis æquitas hæ-
 tis artibus tutela conturbantur, & rationis regun-
 tur in l. libertum §. 2, D. h. t. Eius quatenus produci
 considerandum est. modo. Primum, ut
 qui tutores qui- tamen periculo-
 ant; veluti qui se- tutela excusantur.
 em, qui tutores ad hos quoque
 et. l. quod si for- continetur etiam
 anvis extranei: tutela rationibus
 m, §. 1, D. h. t. At- or curatorve da-
 it: quoniam præ- n, si quod pupilla
 cere. l. si quis tu- tem ad filios. si ve
 mancipati. l. non ales, siue adopti-
 vi;

vi; quamdiu scilicet durat adoptio. l. quinetiam, in fi. eod. item, siue natura-
 les, siue in adoptionem dati, atque in alienam familiam translati sint. l. si quis tutor, §. quamvis, & §. naturales. Item ad eorum nepotes. l. senatus cons. 59, h. t. Præterea non modo tutore vivo fi-
 lius ab istis nuptiis arcetur, verum etiam post mortem ejus qui tutelæ rationes non reddidit. Item, siue ille hæres exti-
 terit, siue abstinuerit, siue etiam exhæredatus fuerit; quoniam fieri potest, ut pa-
 tris bona in eum collata propter tutelæ rationes revocanda sint. l. non solum, §. 1, D. eod. Similiter autem vice versa fi-
 liusf. tutor non modo patri suam pupil-
 lam nuptum dare prohibetur, verum etiam fratri, qui in ejusdem potestate est. l. non solum 67, §. 2, D. h. t. Nam, cum
 fratres, qui in ejusdem potestate sunt, quantum ad bonorum rationem, pro
 eadem persona censeantur, l. frater à fratre, D. de cond. indeb. frater, qui pu-
 pillæ suæ fratri suo nubenti auctorita-
 tem suam adcommo- daret, in rem suam auctor esse videretur, contra l. 7. D. de
 auct. tut. Nunc, quatenus S. C. senten-
 tia coërceri debeat, videamus. Nam, cum diserte ob tutelarum rationes fa-

ctum sit; l. non solum 67, §. 2, D. h. t. consentaneum est, primum, ut ad eos, qui aliis de causis debitores sunt, non producantur; veluti ad eum qui pro tutore curatoreve negotia gessit, cum revera tutor curatoreve non esset, l. ult. C. de inter. matr. item ad fideiussores nominatoresve tutorum, magistratusve qui eos dederunt, quamvis, tutoribus deficientibus, eorū periculum subeant. l. etiam 3, D. de fideiussor. & nomine: item ad filiam pupillæ etiam ante rationes redditæ defunctæ: quoniam non tutelaris, sed hæreditaria ratio est. d. l. non solum, §. penult. Similiter, cum hoc S. C. factum sit, ne res pupillorum familiaris intervertatur; d. l. non solum, §. 2: consentaneū est, ne tutores pupillis curatoresve adultis filias suas nuptum dare prohibeantur, quia nullum potest ex eiusmodi matrimoniis periculum pupillaribus rationibus accidere; l. libertum, in fin. D. h. tit. l. curatorem 5, C. de interdict. matrim. item ne mater pupillæ cum filæ suæ tutore, ipsiusve libertis, filio. l. 2. C. eod. Huius autem S. C. exceptiones tres reperio. Prima est: Si puella à patre suo vel desponsata vel testamento destinata sit suo tutori eius-

ve filio. l. si patris
l. non est 66, D. h.
D. de adult. Secun
nes reddiderit, &
xxv atque infup
ceſſent, intra que
reſtitutionem po
D. h. tit. d. l. qui
patris, C. de nup
Juſtinianus in co
mutavit. l. ult. C.
tur. Tertia excep
ri curator abſens
tus eſt, retinere u
men ut alium ſub
C. de excuſ. Nam
toris datio non va
dat. tutor. tamen
curatoreſe dan
alii ſufficiantur,
quos, ut id facia
tim. D. de eo qui
qui ſine, D. de ac
queis, qui ſuæ nu
exculare ſe debet
alius curator con
de excuſat. l. j., C.
Sequitur ut de co
ex partitione noſ

67, §. 2, D. h. t.
 um, ut ad eos,
 tores sunt, non
 d eum qui pro
 oia gessit, cum
 mon esset, l. ult.
 n ad fideiussores
 n, magistratusve
 amvis, tutoribus
 uculum subeant.
 Hor. & nomine:
 etiam ante ratio-
 : quoniam non
 ria ratio est. d. l.
 Similiter, cum
 res pupillorum
 d. l. non solum,
 e tutores pupillis
 as suas nuprum
 ia nullum potest
 is periculum pu-
 cidere; l. liber-
 curatorem, C.
 tem ne mater pu-
 ore, ipsiusve libe-
 Huius autem S.
 perio. Prima est:
 el desponsata vel
 t suo tutori eius-
 ve

ve filio. l. si patris, C. de interd. matr.
 l. non est 66, D. h. t. l. qui pupillam 7,
 D. de adult. Secunda est, si tutor ratios
 nes reddiderit, & puella annum ætatis
 xxv atque insuper annum utilem ex-
 cesserit, intra quem petere in integrum
 restitutionem poterat. l. quamquam,
 D. h. tit. d. l. qui pupillam, de adult. l. si
 patris, C. de nupt. quem annum utilem
 Justinianus in continuum quadrienniū
 mutavit. l. ult. C. de temp. in int. resti-
 tut. Tertia exceptio est, ut, qui suæ uxori
 curator absens & ignorans constitu-
 tus est, retinere uxorem possit; ita ta-
 men ut alium substituendum curet. l. 4,
 C. de excus. Nam, etsi eiusmodi cura-
 toris datio non valet, l. maritus, C. qui
 dar. tutor. tamen, qui non jure tutores
 curatoresve dantur, curare debent, ut
 alii sufficiantur, aut pupillorum propin-
 quos, ut id faciant admonere. l. 1, §. ul-
 tim. D. de eo qui pro tut. l. tutores, §.
 qui sine, D. de administr. tut. similiter-
 que is, qui suæ nurui curator datus est,
 excusare se debet, dareque operam, ut
 alius curator constituatur. l. licet 17, C.
 de excusat. l. 3, C. de interd. matrim.
 Sequitur ut de cognatione & adfinitate
 ex partitione nostra differamus. Verum

quia jûris huius utriusque disputationi commodior alibi locus est : statim potestremum caput, quod de adoptione est, adgrediemur.

CAPUT IV.

De adoptione, quæ nuptias vel impedit, vel non impedit.

ADOPATIO, adgnationis sive (ut iurif-
consulti loquuntur) civilis cognationis species est. l. 4, §. 1, D. de grad. à jure tamen & ratione sanguinis plane aliena. l. qui in adop. 23, D. de adop. hoc est, ab omni veræ cognationis jure. d. l. 4, §. 1, & l. si qua mihi 12, §. ult. D. de rit. nupt. Adfinitatem autem per adoptionem jure contrahi, alio loco ex eo probavimus, quod adfinitas juris naturalis est; adoptio vero civilis. qua de causa per minimam capitis minutionem adfinitas non tollitur. l. 4, §. pe. D. de grad. Abusive tamen adfinitatis nomina etiam in adoptione tribui, eodem loco demonstravimus. Itaque de nuptiarum jure hanc regulam proponemus, ut in linea directa nuptiæ in infinitum interdictæ sint, non modo inter eas personas quæ agnatorum iure sunt, sed etiam

DE RIT. N.

etiam quæ cognationis iure sunt, ut
mea obtineat. A
do: nam quæ pe
pisse esse coepit,
etiam si adoptio
tiam, §. 1, D. de r
omnes, Inst. de m
tas orta ex nomi
sanctitate videtur
dicitur, filiam, ne
mo habeat. Alie
& honestatis pub
spicio nascatur,
puellam emancipa
cuerat, ea palam
tur. De adfinitate
patri adoptivo fili
habere in mari
post emancipati
ait Paulus, aliqu
potius quasi nup
Quod eodem m
catione servatur.
tris adoptivi uxori
tionem quidem,
est nec matris loc
d. l. qui in adop
tamen quasi nov
obtinere. d. l. ad

ANUS
que disputationi
s est : statim po-
le adoptione est,

IV.

ius vel impedit,
edit.

nis sive (ut iurif-
r) civilis cogna-
i, D. de grad. à
e sanguinis plane
D. de adop. hoc
tionis iure. d. l.
2, §. ult. D. de
utem per ado-
alio loco ex eo
ntas iuris natu-
civilis. qua de
capitis mutatio-
litur. l. 4, §. pe-
amen adfinitis
one tribui, eo-
mus. Itaque de
gulam propone-
nuptiæ in infini-
modo inter eas
um iure sunt, sed
etiam

DE RIT. NU. ET MAT. 461

etiam quæ cognatorum & adfinium no-
men obtinent. Adgnatorum hoc mo-
do : nam quæ per adoptionem filia ne-
ptisve esse cœpit, duci uxor non potest,
etiam si adoptio dissoluta sit. l. quine-
riam, §. 1, D. de rit. nupt. & §. ergo non
omnes, Inst. de nupt. Prioris iuris æqui-
tas orta ex nominum & adpellationum
sanctitate videtur, ne, qui pater avusve
dicitur, filiam, neptemve, in matrimo-
nio habeat. Alterius vero hæc, pudoris
& honestatis publicæ ratio ; ne qua su-
spicio nascatur, adoptatorem idcirco
puellam emancipasse, ut, quæ clam pla-
cuerat, ea palam atque aperte frueretur.
De adfinitate autem hoc ius est, ut
patri adoptivo filii sui adoptivi uxorem
habere in matrimonio non liceat, ne
post emancipationem quidem : quoniã,
ait Paulus, aliquando nurus ei fuit, vel
potius quasi nurus. in d. l. adoptivus.
Quod eodem modo contra in recipro-
catione servatur, ut filius adoptivus pa-
tris adoptivi uxorem, ne post emancipa-
tionem quidem, habere possit : quoniã,
etsi nec matris loco ei est, nec cognata,
d. l. qui in adoptionem, D. de adoptione.
tamen quasi novercæ locum apud eum
obtinere. d. l. adoptivus, in prin. & §.

nunc videamus, D. de rit. nupt. Cognationis autem nullam haberi rationem, ex eo constar, quod etiam uterinam patris adoptivi sororem ducere permittitur. l. si qua mihi 12, §. ult. D. de rit. nupt. Videamus, an idem eodemque modo etiam de ipsius matre dici possit; quippe quæ omnino extranea est: nam neque illi adgnata est, cum ne patri quidem ipsius adoptivo adgnata sit; (mater, inquam, filio adgnata non est. l. 7, D. de cap. min. qua de causa dilucide Paulus scribit, eam aviæ loco filio adoptivo non esse. d. l. 23, D. de adopt.) neque vero cognata, & multo minus adfinis. Nam, cum per adoptionē cognatio non contrahatur, sequitur, ut neque patris adoptivi mater, neque ipsius cognati, adoptivo filio cognati sint. d. l. 4, §. 1, D. de grad. Quibus enim adoptatus adgnatus non fit, his nec cognatus fit. l. qui in adoptione 23, D. de adopt. Quid verbis opus est? Nam etiam patris adoptivi pater adoptato extraneus est; vicissimque nepos à filio adoptatus, patri adoptatori alienus est. l. patris 7, l. sed si hoc 10, §. parentes, D. de in jus voc. l. quem filius 26, D. de adopt. quippe cum adoptare filius non possit, sed is solus qui eman-

t. nupt. Cognati
 haberi rationem;
 am uterinam pa-
 ducere permitti-
 t. D. de rit. nupt.
 emque modo e-
 ti possit; quippe
 est: nam neque
 patri quidem ip-
 sit; (mater, in-
 n est. l. 7, D. de
 dilucide Paulus
 io adoptivo non
 pr.) neque vero
 is adinis. Nam,
 natio non con-
 neque patris ad-
 us cognati, ad-
 t. d. l. 4, §. 1, D. de
 ptatus agnatus
 us fit. l. qui in a-
 pt. Quid verbis
 tris adoptivi pa-
 est; vicissimque
 patri adoptato-
 l. sed si hoc io,
 voc. l. quem si-
 ippe cum adop-
 sed is solus qui
 eman-

emancipatus est. nam, qui in sua ipse
 potestate non est, quomodo alios habe-
 ret? l. si adrogatus 22, D. de adopt. Ad-
 versari tamen graviter videtur Caius, in
 d. l. quinetiam, §. 1. ubi diserte scribit:
 Patris adoptivi matrem duci uxorem
 non licere. quinetiam adscribit, tantis-
 per eas nuptias prohiberi, dum adoptio
 permanet: nam hac dissoluta illam fieri
 extraneam: Quod sane (pace Caii ju-
 risconsulti dixerim) perabsurdum vide-
 tur, cum, ut antea docuimus, ne con-
 stante quidem adoptione, ullum vel ad-
 gnationis, vel cognationis, vel adfinita-
 tis jus haberet. Ne multis morer, po-
 tius quam Caium tantæ incogitantæ
 arguamus, existimarem, dicendum esse,
 cum ipse AMITAM scripsisset, primum
 oscitantē librarium scripsisse MATREM,
 mox alterum semidoctum ad glossam
 adiecisse AUT MATER TERAM: errore
 consimili, quem nunc omnes agnoscunt
 apud eundem Caium, & eod. ad edictū
 lib., l. per adoptionem 17, in fi. D. eod.
 tit. ubi pro AMITAM absurdissime in
 vulgatis libris omnibus legebatur MA-
 T E R T E R A M. quod mendum primus
 Haloander animadvertit: post Floren-
 tini Codicis auctoritate sine controver-

fia sublatum est. Huius autem emenda-
 tionis nostræ causa hæc est, quoniam
 utraque illi extranea semper fuit: nam
 neque mater, neque matertera patris
 adoptivi ullo vel agnationis vel co-
 gnationis vel adfinitatis jure adoptato
 tenetur: quippe cum (quantum ad ma-
 terteram attinet) ne uterina quidem a-
 doptivi patris soror, quæ adoptivo filio
 matertera esse deberet, si qua inter illos
 cognatio contracta fuisset, ulla necessi-
 tudine illi devincta sit. l. si qua mihi 12,
 §. ult. D. eod. Similiterque in recipro-
 catione Ulpianus eodem loco scribit,
 adoptivæ sororis filiam mihi esse extra-
 neam, uxoremque duci etiam constante
 adoptione licere: quoniam, inquit, per
 adoptionem fieri avunculus non potest:
 non igitur matertera, nec matertera ma-
 gna, nec maior, nec maxima. vicissim-
 que pari eademque reciprocatione so-
 roris filius, nepos, pronepos, filia, ne-
 ptis, proneptis pro extraneis habentur.
 Longe vero diversa ratio est & filiarum &
 sororis consanguinearum, & amitarum patris
 adoptivi, itemque neptis ex ipsius filio;
 de quo Caius eodem loco scribit: nam
 inter adoptatum & illas personas ad-
 gnatio contracta est. De filia patris ado-
 ptivi

DE RIT. N.
 privi testimonium
 nem 23, in fi. D.
 D. de verb. obl.
 D. de rit. nupt. &
 propterea suader
 rum adoptare vo
 mancipent; qui
 videlicet soror fr
 lioqui generi au
 monium perimim
 sed etsi, D. de ri
 memoriarum prodic
 liam suam Nero
 praro collocare
 mancipasse, ne
 dare uxorem vide
 sanguinea patris
 adoptivo amita e
 l. per adoptionem
 vero apertissim
 in fi. D. eod. D.
 mita mihi esse a
 si meus avus fili
 qui me in nepo
 liam habeat. J.
 privi testimoniu
 dopt. §. ult. ubi
 ram magnam u
 men de eo ad

autem emenda-
est, quoniam
per fuit: nam
matertera patris
ationis vel co-
jure adoptato
uantum ad ma-
rina quidem a-
c adoptivo filio
qua inter illos
et, ulla necessi-
si qua mihi 12,
que in recipro-
m loco scribit,
mihi esse extra-
etiam constante
am, inquit, per
us non potest:
matertera ma-
xima. vicissim-
procatione lo-
epos, filia, ne-
neis habentur.
lo est & filia &
& amita patris
ex ipsius filio;
co scribit: nam
s personas ad-
filia patris ado-
ptivi

DE RIT. NU. ET MAT. 465

ptivi testimonium est in l. qui adoptio-
nem 23, in fi. D. de adop. l. si stipuler 35,
D. de verb. obl. l. per adoptionem 17,
D. de rit. nupt. & §. 4, Inst. de nupt. ubi
propterea suaderi dicitur iis, qui gene-
rum adoptare volunt, ut prius filiam e-
mancipent; qui nurum, ut filium; ne
videlicet soror fratri nupta videatur. a-
lioqui generi nurulve adoptione matri-
monium perimitur. l. non solum 67, §.
sed etsi, D. de rit. nupt. ac Dio, lib. 60,
memoriae prodidit, Claudium, cum fi-
liam suam Neroni a se in filii locū ado-
ptato collocare vellet, filiam prius e-
mancipasse, ne fratri, inquit, sororem
dare uxorem videretur. De sorore con-
sanguinea patris adoptivi, quæ filio a-
doptivo amita est, testimonium est in d.
l. per adoptionem, in fi. argumentum
vero apertissimum in d. l. si qua mihi 12,
in fi. D. eod. Duobus autem modis a-
mita mihi esse adoptiva potest: primum,
si meus avus filiam adoptarit, deinde, si,
qui me in nepotis locum adoptarit, fi-
liam habeat. Jam de amita patris ado-
ptivi testimonium exstat. in d. l. per a-
dopt. §. ult. ubi adoptatus vetatur ami-
tam magnam uxorem ducere. quod ta-
men de eo adoptatore intelligendum.

est, qui patris morte, non autem emancipatione sui juris factus est: quia non modo patris amita, verumetiam soror consanguinea, per ipsius adoptionem illi fit extraneâ. quo casu illam sine dubio ducere adoptatus uxorem poterit, ut modo intellectum est ex l. 7, & l. sed si hac 10, §. parentes, D. de in jus voc. De nepte ex filio, cui cum adoptato connubium non est, testimonium est in d. l. quinetiam, §. 1. argumentum vero ex reciprocatione in d. l. per adoptionem, §. ult. quoniam par eademque ratio est patruï adoptivi, & amitæ adoptivæ, & filii filiæque fratris adoptivi. Quod cum ita sit, ingenue fateor, à me non intelligi, quo jure Maximianus in Panægyrico ipsi & Constantino dicto laudetur, quod filiam suam Constantino in nepotis locum adoptato in matrimonium collocavit: nisi dicamus, eam prius à Maximiano emancipatam fuisse: *O divinum, inquit, tuum, Maximiane, iudicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti!* Atque hoc quidem constantis adoptionis jus est, in transversis gradibus & adgnatis personis, idem quod in directis gradibus: & ejus dissolutæ

solutæ jus plane directâ linea pro post dissolutam a transversa remittitur. D. de lib. & post. D. h. t. §. Inst. de prima specie efficitur adoptatus per extraneus, d. l. puler, D. de v. Ulp., post emancipationem familiæ adoptivæ tutor 60, §. penult. D. si tab. test. nuptiarum hoc idem etiam lia, & postea commodiorque menda sit; quod cum filia jure gentium sentaneum vidu minis sanctitatis nuptiis abstinetur solo civili ut suo loco demonstrandi sit, infirmitas ratio eiusdem l. 8, D. de cap.

on autem eman-
s est: quia non
rumeriam soror
adoptionem illi
llam sine dubio
rem poterit, ut
l. 7, & l. sed si
de in jus voc. De
adoptato connu-
nium est in d. l.
entum vero ex
er adoptionem,
demque ratio est
ta adoptivæ, &
civi. Quod cum
me non intelli-
s in Panægyri-
dicto laudetur,
antino in nepo-
matrimonium
s, eam prius à
um fuisse: O di-
maximiane, judi-
adoptionis nepo-
um, etiam gene-
oc quidem con-
t, in transverfis
personis, idem
us: & ejus dis-
solutæ

DE RIT. NU. ET MAT. 467

solutæ jus plâne diversum est: nam in
directa linea prohibitio nuptiarû etiam
post dissolutam adoptionem durat, in
transversa remittitur. l. si quis 9, §. ult.
D. de lib. & post. l. per adoptionem 17,
D. h. t. §. Inst. de nupt. Cuius rei ratio
prima specie esse hæc videtur, quoniam
adoptatus per emancipationem efficitur
extraneus, d. l. quinetiam, & d. l. si sti-
puler, D. de verb. obl. & quia, ut ait
Ulp., post emancipationem in totum
familiæ adoptivæ obliviscuntur. l. si quis
tutor 60, §. pen. D. eod. l. 3, §. liberos,
D. si tab. test. null. Sed videamus, an
hoc idem etiam de patre & adoptata fi-
lia, & postea emancipata, dici possit,
commodiorque & certior ratio hinc su-
menda sit; quia, cum matrimonium
cum filia jure gentium incestum sit, con-
sentaneum videtur, propter illius no-
minis sanctitatem etiam ab emancipatæ
nuptiis abstinere: at cum sororis nu-
ptiæ solo civili jure incestæ habeantur,
ut suo loco demonstravimus, nihil ab-
surdi sit, institutum juris civilis, con-
trario eiusdem juris instituto, abrogari.
l. 8, D. de cap. minut.

CAP.

CAP. V.

*De jure cognationis, quoad nuptias,
ex jure civili Rom.*

PROXIMUM est, ut de cognationis jure videamus. Qui locus aliquanto mihi, quam vulgo creditur, difficilior videtur. Nam, utrum lege aliqua Populi R. certa jus istud definitum fuerit, an moribus tantum, & veteri consuetudine, difficile dictu est. De sororis nuptiis leges fuisse dicuntur in l. si stipuler 35, D. de verb. obl. cuius tamen in extremo MORES nominantur, itemque in l. 8, & l. sororis 39, D. h. t. Quinetiam si quis, inquit, ex his, quas moribus prohibemur uxores ducere, duxerit, incestum committit. At Corn. Tacitus, lib. 12, Claudium imp. ita loquentem facit: Atenim nova nobis in fratrum filias conjugia, sed aliis gentibus sollénia, nec lege ulla prohibita, & sobrinarum, diu ignorata, tempore addito percrebuisse. morem ad commodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpantur. Credibilius igitur est, jus antiquum de castis incestivæ nuptiis totum pontificium fuisse. Itaque Tacitus, lib.

DE RIT. N.
lib. 1, Consulti p.
inquit, an concep-
ris nuberet. Quo-
bis exponit Dio, li-
sare pontifices, an-
rem gravidam sibi
cipere liceret. Ne-
lus, in d. l. 35, de v-
nam probabile est
ad jus pontifici-
sent, latas de nup-
etiam paulo pos-
Ro. quæstionibus
tera videamus. Na-
comprehendi po-
hæc est: Inter ear-
tum liberorumque
infinitum nuptia-
ac nefariæ sunt.
gentium: quoni-
memorant, eiu-
syrios, Persas, A-
pas, Indos, aliasque
gentes, probatas
tamen, cum eas
batis & humani-
rent, juris genti-
produxerunt. Si
Inter eas person-

quoad nuptias,
Rom.

de cognationis
locus aliquanto
editur, difficilior
lege aliqua Po-
testatutur fuerit,
veteri consuetu-
De sororis nu-
tur in h. si stipuler
us tamen in ex-
antur, itemque
h. t. Quinetiam
s. quas moribus
tere, duxerit, in-
Corn. Tacitus,
ta loquentem fa-
in fratrum filias
bus sollēnia, nec
obrinarum, diu
ito percrebuisse.
prout conducit,
his quæ mox u-
igitur est, jus an-
titive nuptiis co-
Itaque Tacitus,
lib.

DE RIT. NU. ET MAT. 469

lib. 1, *Consulti per ludibrium pontifices,*
nquit, *an concepto, nec dum edito parui,*
rite nuberet. Quod idem pluribus ver-
bis exponit Dio, lib. 48, consultos à Cæ-
sare pontifices, an Liviam Neronis uxo-
rem gravidam sibi in matrimonium ac-
cipere liceret. Neque obstat, quod Pau-
lus, in d. l. 35, de ver. ob., leges adpellat.
nam probabile est, nonnullas leges, quæ
ad jus pontificium adcommodatæ es-
sent, latas de nuptiarum jure fuisse. quod
etiam paulo post ex Plutarchi lib. de
Ro. quæstionibus cognoscetur. Age, ce-
tera videamus. Nam jus R. tribus regulis
comprehendi potest. Quarum prima
hæc est: Inter eas personas, quæ paren-
tum liberorumque locum obtinent, in
infinitum nuptiæ jure gentium incestæ
ac nefariæ sunt. §. ergo. D. h. t. Dixi, *jure*
gentium: quoniam, etsi veteres historiæ
memorant, eiusmodi nuptias apud As-
syrios, Persas, Medos, Parthos, Æthio-
pas, Indos, aliasque præterea nonnullas
gentes, probatas atque usurpatas fuisse:
tamen, cum eas gentes Romani pro bar-
baris & humanitatis expertibus habe-
rent, juris gentium nomen ad eas non
produxerunt. Sequitur secunda regula:
Inter eas personas, quæ à latere sunt,
fratris

fratris & sororis nuptiæ jure gentium incestæ sunt: patruï vero & amitæ, avunculi & materteræ, jure civili tantum: idque in infinitum. De fratribus & sororibus testimonium exstat in l. libertinus 8, juncta l. sororis 39, D. h. t. Et certum est, apud complures exteras gentes & barbaras huiusmodi fratrum sororumque permissas nuptias fuisse. Quod autem de fratrum sororumque nuptiis constitutum est Romano jure, intelligendum est non modo de germanis, id est, ex utroque parente susceptis, verum etiam de consanguineis, hoc est, eodem patre natis, atque etiam de uterinis, id est, ex eadem matre susceptis. §. inter eas, De nup. adeo ut ne vulgo quidem quæritas sorores ducere liceat. l. & nihil 54, D. h. tit. Porro de patruis, avunculis, amitis, materteris, impeditior aliquanto disputatio est: magnum enim video nuper inveteratum errorem patefactum fuisse, de patruï & fratris filiæ nuptiis: cum paridemque antehac putarimus jus esse de iis, quod est de avunculi & sororis filiæ coniunctione; quam jure civili, non gentium, Papin. incestam nominat, in l. ult. D. de cond. sin. caus. & l. si adulterium 38, §. 1, D. ad leg. Jul. de adult. l. etiam

tiam 96, D. h. t. quæritur, sed contra, in l. miles 11, §. 1, in provincia 57, D. de test. veterum jurisconsultis, intellectum est, leges illas omnino ad sororis filiam pertrahendas in Ulpian. reprobatur, nunc illi beneficio sic restituitur: ut eos autem ex tra-

dem usque ad quamvis loco restituentur: ut contrahi non poterant, sed tantum sororis; nec amitis, quamvis eodem genere nenter ex Paulo tenentur parentes & l. trahi non possunt neptem ducere possunt: piniano ille: Quod duxerat per errorem ratur à delatore Quinetiam impetravit & Diocletiani quo, ex latere arcebat, sororisque

tia jure gentium
 to & amitæ, avu-
 civili tantum
 attribus & soror-
 in l. libertinus
 h. t. Et certum est
 ras gentes & bar-
 rum sororumque
 le. Quod autem
 ne nuptiis consti-
 e, intelligendum
 manis, id est, ex u-
 tis, verum etiam
 est, eodem parte
 erinis, id est, ex
 §. inter eas, De
 quidem quasitas
 l. & nihil §. 4, D. h.
 avunculis, amicus,
 aliquanto dispu-
 nim video nup-
 patefactum fuisse,
 e nuptiis: cum par-
 rimus jus esse de
 h. & sororis filia
 jure civili, non
 am nominat, in l.
 aff. & l. si adul-
 Jul. de adul. l. e-
 tiam

am 96, D. h. t. qua de causa non ma-
 trimonium, sed contubernium adpella-
 tur, in l. miles 11, §. 1, D. ill. tit. & l. qui
 a provincia 57, D. h. t. Sed ex fragmen-
 is veterum jurisconsultorum, nuper e-
 litis, intellectum atque animadversum
 est, leges illas omnes proprie & præcise
 ad sororis filiam pertinere. nam, qui lo-
 cus in Ulpian. regulis mendosissime le-
 gebatur, nunc illorum Collectaneorum
 beneficio sic restitutus est: *Inter cognatos
 autem ex transverso gradu olim qui-
 dem usque ad quartum gradum (sic enim
 illo loco restituendum est) matrimonia
 contrahi non poterant ; nunc licet uxorem
 ducere, sed tantum fratris filiam, non etiã
 sororis ; nec amitam, nec materteram ;
 quamvis eodem gradu sint.* Itaque conti-
 nenter ex Paulo locus hic profertur: *In-
 ter parentes & liberos matrimonia con-
 trahi non possunt : nec filiam sororis aut
 neptem ducere possumus.* Itemque ex Pa-
 piniano ille: *Qui sororis filiam uxorem
 duxerat per errorem, antequam prave-
 neretur à delatore, diremit certum, &c.*
 Quinetiam imperatorum Maximani
 & Diocletiani rescriptum subiicitur,
 quo, ex latere amitæ tantum & mater-
 teræ, sororisque filia, & ex ea neptis,
 auptiæ

nuptiæ nominatim prohibentur: null
de patruo, vel fratris filia mentione in
terposita. Quibus ex locis perspicitur
quod etiam à doctis. I. C. Pithæo anim
adversum est, eorumdem imp. rescri
ptum, quod à Triboniano relatum e
in l. nemini 17, C. de nupt., interpola
tum ab eodem fuisse, aque his verbi
ex novo Constantini jure amplificatum
PRÆTEREA A FRATRIS FILIA, ET EX E.
NEPTE. Quid ergo est? dicet aliquis
Cum Jurisconsulti scribunt, avunculi, a
mitæ, & materteræ nuptias idcirco in
cestas esse, quod illæ personæ parentum
locum ac numerum obtinent, l. sororis
D. h. t. §. item amitam, de nupt. an pa
truum ex eo numero excludunt? San
illud scire oportet, antiquo jure ac mo
ribus, non minus patrum quam avun
culum, parentis loco numeratum: eiuf
que nuptias pro incestis habitas fuisse
Cuius rei argumento est illud Catull
Epigramma ad Aufilenam:

Aufilena, viro contentam vivere solo,

Nuptiarum una est è laudibus eximis.

Sed curvis quāvis potius succubere fas est

Quam matrē fratres efficere ex patruo

Nam liberi ex eo concubitu suscepti, sue
matri & filii & fratres patruelēs efficiun

tur

tur. Sed, cum Cle
grippinam German
ceperet, eam qu
mo lociare cupere
collagitavit, quo
iusta pronunciata
nilius vita, & Ta
tom. 2. testantur.
matrimonia usque
cesta nefariaque
inquit Tacitus,
grippinam matrim
amore illicito firm
brare sollemnia nu
exemplo dedacta m
filia. quin & ince
ne in malum eru
tuebatur. Sueton
quit, illecebris A
trius sui filia, pe
rum occasione p
ornavit proximo
cogendum se ad
quasi Reip. maxi
que cateris venia
qua ad id temp
aliquanto post:
grippinam uxorem
Seneca in Octav

prohibentur: nullo
 filia mentione
 locis perspicitur
 C. Pithæo animi
 idem imp. reicit
 niano relatum et
 nupt., interpolat
 aque his verbis
 iure amplificatur
 IS FILIA, ET EX
 est? dicet aliquis
 ribunt, avunculi
 nuptias idcirco in
 personæ parentum
 beinent, l. fororis
 de nupt. an pa
 excludunt? Sane
 quo iure ac mo
 rum quam avun
 numeratum: ele
 stis habitas fuiss
 est illud Catal
 nam:
 tam vivere solo,
 laudibus eximia
 us succubere fas est
 es efficere ex parv
 cubitu suscepti, lue
 patruales efficiun
 tur.

DE RIT. NU. ET MAT. 473

ur. Sed, cum Claudius imperator Agrippinam Germanici fratris sui filiam leperiret, eamque sibi iusto matrimonio sociare cuperet, à senatu decretum efflagitavit, quo eiusmodi matrimonia iusta pronunciata sunt; ut Sueton. in illius vita, & Tacit. lib. 12, & Zonaras tom. 2, testantur. Unde intelligitur, ea matrimonia usque ad illud tempus incesta nefariaque habita fuisse. *Pactum*, inquit Tacitus, *inter Claudium & Agrippinam matrimonium jam fama, jam amore illicito firmabatur; nec dum celebrare sollemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia. quin & incestum, ac, si sperneretur, ne in malum erumperet publicum, metuebatur.* Suetonius autem, *Verum, inquit, illecebris Agrippina, Germanici fratris sui filia, per ejus osculi & blanditiarum occasionem pellectus in amorem, subornavit proximo senatu, qui censerent, cogendum se ad ducendam eam uxorem, quasi Reip. maxime interesset, dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. & aliquanto post: Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, &c.* Qua de causa Seneca in Octavia his versibus illas nuptias

ptias execratur : *Genitamque fratri
conjugem captus sibi torus nefandis flebil
junxit face.* Hoc autem S.C. jus anno
circiter ducentos quinquaginta dura
vit, hoc est, usque ad Constantini &
Constantis imperium. Nam Capitoli
nus, in Anton. Philos. *Filiam suam Lu
cillam*, inquit, *fratri despondit.* Ergo
impp. illi primi nefarium illud jus abro
garunt, & capitis pœnam ei incesto im
posuerunt, l. 1. C. Th. de incest. nupt.
Eamque illorum constitutionem à con
suetudine (ut credi par est) neglectam
renovavit imp. Zeno. l. ult. C. de ince
st. nupt. itemque l. ult. C. si nupt. ex
rescrip. pet. Ex quibus, quantam labent
unius tyranni insania, quantumque vi
tium in jus civile importarit, facile in
tellectu est. Quod eo etiam absurdum
fuit, quia, cum patrui & fratris filix nu
ptiæ permitterentur, amitæ tamen &
fratris filii matrimonium interdictum
erat. l. per adoptionem 17, §. 1, D. h. t. §.
item amitam, Inst. de nupt. Ubi hæc ra
tio adscribitur, quia parentis loco est
proinde quasi patruus illo S.C. ex pa
rentum numero sublatus esset. contra
l. 2, D. de usufr. ear. rer. Sed & Tacitus
lib. 16, testatur, amitæ consortium pro
ince-

incesto habitum
tionem Syllano ad
qui eum incesti po
amita sua Lepida
ergo est, dicit alio
in Nerva ita scrib
ad d. q. d. l. u. q. u. v.
tum in fratris, tu
venire, & Pollu
tur. Quare, cum
etis nuptiis me
nullam faciunt, i
cise tot locis com
est, ad d. q. d. h. s. non
referendum esse:
brofius neptem, A
per sororem adpe
linus de Adriano
q. d. l. u. q. u. v. u. v.
sororem neptem u
que sit, tantum
perditissimis mor
tissimo, sanguini
lidem auctores to
paucos fuisse o
imitareatur. Qui
Tranquillus scri
huc virginem, ob
sibi, pertinacissim

incestumque fratri
 nefandis flebit
 em S.C. jus anno
 unquaginta dura
 ad Constantini
 . Nam Capitol
 . Filiam suam Lu
 i despondit. Ergo
 um illud jus abro
 nam ei incesto im
 a. de incest. nupt
 titutionem à con
 ar est) neglecta
 p. l. ult. C. de in
 ult. C. si nuptia
 quantam labent
 quantumque vi
 ortatit, facile in
 o etiam absurdum
 & fratris filia n
 amita tamen
 ium interdictum
 m 17, §. 1, D. h. t. §.
 nupt. Ubi hæc ra
 parentis loco est
 is illo S.C. ex pa
 atus esset. contra
 tr. Sed & Tacitus
 e consortium pr
 ince

incesto habitum fuisse: ubi scribit, Ne
 onem Syllano accusatores submisisse,
 qui eum incesti postularent, quod cum
 amita sua Lepida rem habuisset. Quid
 ergo est, dicet aliquis, quod Xiphilinus
 in Nerva ita scribit? Ενομήθησε δὲ μὴ
 ἀδελφιδῶν γαμεῖν. Sane ἀδελφιδῆς nomē
 um in fratris, tum in sororis filiā con
 venire, & Pollux & Hesychius testan
 tur. Quare, cum de fratris filia interdi
 ctis nuptiis mentionem jurisconsulti
 nullam faciunt, sed de sororis filia præ
 cise tot locis commemorent, credibile
 est, ἀδελφιδῆς nomen ad sororis filiam
 referendum esse: quam corrupte Am
 brosius neptem, Æl. Spartianus neptem
 per sororem adpellat. nam, cum Xiphi
 linus de Adriano dixisset, Τετραγὼν ἀδελ
 φιδῶν ἰζαγαμήκε· ille, Trajani, inquit, per
 sororem neptem uxorem accepit. Ut cum
 que sit, tantum apud Romanos etiam
 perditissimis moribus, & seculo corrup
 tissimo, sanguinis reverentia valuit, ut
 iidem auctores testentur, peradmodum
 paucos fuisse qui Claudii exemplum
 imitarentur. Quin etiam de Domitiano
 Tranquillus scribens: *Fratris filiam, ad
 huc virginem, oblatam in matrimonium
 sibi, pertinacissime recusavit.* Superest illa
 quæ-

quaestio; Quid sit, quod, cum antiquo
jure fratris filiam ducere liceret. Caius
tamen ita scribat: *Patris adoptivi me-
neptem ex filio uxorem ducere non possum.*
l. quinetiam 55, §. 1, D. h.t. Nam, si na-
turalis fratris filiam ducere licuit, quan-
to magis adoptivi? Quid igitur, si lege-
remus, *neptem ex filia?* Sed perspicue re-
fragatur l. ii qua mihi 12, §. ult. eod. Ve-
rius igitur est, quod contra iuris ratio-
nem, & pudorem, & antiquum morem,
receptum fuerat, restringendum potius,
quam producendum fuisse. l. quod vero
14, D. de legib. l. quæ propter 162, D. de
reg. iur. Atque id exemplum, ut intigne,
& eximium, ac singulare, notandum
puto; simulque decidendam Siſinnii cu-
iusdam Orientalis patriarchæ stultitiam;
qui, cum de gradibus cognationis &
adfinitatis, interdictisque nuptiis, non
minus verbose quam confidenter in li-
bro juris Orientalis secundo garriat; ta-
men ausus est affirmare, nulla scripta
lege nominatim interdictum, ne fratres
fratrum filias in matrimonium accipiant;
cum tamen libro Basilic. 28 multis locis,
non modo tertius ille gradus, verume-
tiam quartus, qui consobrinorum est,
itemque sextus, quo sobriini continen-

tur,

cur, diserte prohibe-
ta Regula: Inter
consobrinos, nup-
ture permittæ sunt
patis, l. celebrand
ria autem & mult
tio observanda e
temporibus ea co
que habita sunt, u
paullo ante demo
narum, inquit, diu
pore addito percer
tarchus in Roman
regr, inquit, & u
de reg. & d. vbi n. d. d.
cu' d. d. o. p. e. s. u. r. e. d. u.
Prim, inquit, non
monium qua sang
ne nunc quidem a
aut sorores accip
narum nuptias pe
scribit, cum quid
ob consobrinæ
fuisse, absolutum
cum consobrinis
piore gradu non
quit, n. d. d. e. g. i. n.
tæ d. d. u. r. e. d. u. r. e.
reperio, eorum a

od, cum autem
 ere liceret, Causa
 tris adoptivi ma-
 ducere non possunt.
 . h. t. Nam, si na-
 cere licuit, quan-
 uid dignum, si lege-
 Sed peripicue re-
 2, §. ult. eod. Ve-
 contra iuris ratio-
 antiquum morem
 ngendum potius
 uile. i. quod vero
 propter 162, D. de
 plum, ut inigne,
 are, notandum
 adan Siffrinii cu-
 iarcha fratrem
 s cognationis &
 que nuptiis, non
 confidenter in li-
 cundo garriat; ta-
 are, nulla scripta
 ietum, ne fratres
 onium accipiant,
 c. 28 multis locis.
 gradus, verume-
 nsobrinorum est,
 obrini continen-
 tur,

ar, diserte prohibeatur. Sequitur ter-
 ta Regula : Inter patruels, amitinos,
 consobrinos, nuptiæ novissimo civili
 ure permissæ sunt. §. duorum, de nu-
 tiis, l. celebrandis 19, C. de nupt. Va-
 ia autem & multiplex huiusce juris ra-
 io observanda est. Nam antiquissimis
 emporibus ea conjugia iniusta incesta-
 que habita sunt, ut ex Cor. Taciti lib. 12
 paullo ante demonstratum est: *Et sobri-
 narum, inquit, diu ignorata conjugia tem-
 pore addito percrebuerunt.* Itaque Plu-
 tarchus in Romanis quæstionibus, Πέ-
 τερον, inquit, ἐκ ἐχάμεν ἅς αὖ ἀμφί-
 ὡσπερ ἐδὲ νόν πλὴθὺς ἐδὲ ἀδελφαὶ γαμέ-
 πιν· ἀλλ' ὁψὲ συνεχώρησαν ἀνέψιας συνοικεῖν.
*Præterea, inquit, non accipiebant in matrimo-
 nium quæ sanguinis ejusdem erant, ut
 ne nunc quidem amitas, aut materteras,
 aut sorores accipiunt; sed sero consobri-
 narum nuptias permiserunt.* Deinde ad-
 scribit, cum quidam ad populi iudicium
 ob consobrinæ matrimonium vocatus
 fuisset, absolutum; legemque latam, ut
 cum consobrinis connubium esset, pro-
 piori gradu non esset. Ἐν φισάμρῳ, in-
 quit, πᾶσι ἐξείναγ γαμεῖν ἄχρως ἀνέψιων,
 πᾶς ὃ ἀνωτέρω κεκωλύεται. Quamquam
 reperio, eorum conjugiorum consuetu-
 dinem

dinem etiam ante Plutarchi tempore
 percrebuisse: atque hoc jus nequaquan-
 tum fuisse, sed in eorum, qui abstine-
 bant, continentia potius quam in certa
 lege positum fuisse. Nam & Cicero pro
 Cluentio ait, ejus sororem Melino con-
 sobrino suo nupsisse. Idemque Plutar-
 chus scribit, Brutum Catonis avunculi
 sui filiam in matrimonio habuisse. Sed
 & Sueton. in August., & Dio, lib. 53, me-
 moriæ prodiderunt, Augustum filiam
 suam Juliam Marcello Octaviæ sororis
 suæ filio nuptum collocasse. Et Quin-
 til. lib. 6, filium suum, immatura mor-
 te sibi ereptum, lugens, avunculo eum
 destinatum generum fuisse ostendit. Ca-
 pitolinus de Antonino Philosopho: *Ha-*
buit uxorem, inquit, Anniam Faustinam,
consobrinam suam. Atque hinc videlicet
 illa Ulpiani regula nata est, vulgo in jure
 tamquam per manus tradita: Inter co-
 gnatos usque ad quartum gradum con-
 nubium non esse: quemadmodum sup.
 demonstratum est. Quartum autem gra-
 dum jurisconsulti posita sumtaque su-
 periore regula intelligebant, quæ inter
 eas personas, quæ parentum liberorum-
 que locum obtinent, conjugia prohi-
 buit; sicuti superius docuimus: quasi
 hanc

hanc regulam ita
 eas personas, quæ
 que locum obtine-
 to gradu permittit
 mixtæ materteræq
 que sororis nepti-
 bent, clausulâ har-
 vis quarto gradu
 17, D. h. tit. ejus
 matrimonii crebra
 tio fit. veluti in l.
 D. h. tit. l. uter 23
 condic. inst. l. Lu-
 Trebell. ac præsen-
 & subst. ubi Anton-
 quamdam probab-
 conditione institu-
 pisset. Primus, u-
 maior eas nupti-
 filius testatur in
 ex resc. pet. Iter-
 ator: *Tantum, in*
mentia tribuens, ut
vetuerit, tamquam
 tem constitutione
 dius & Honorius
 no, confirmatur
 Th. de incest. nu-
 boniano concisa

utarchi temporaria
 c jus nequaquam
 rum, qui abstinere
 us quam in certa
 am & Cicero pro
 rem Melino con
 Idemque Plutar
 Catonis avunculi
 tio habuisse. Sed
 & Dio, lib. 53, me
 Augustum filiam
 Octaviae sororis
 calle. Et Quin
 immatura mor
 t, avunculo eum
 isse ostendit. Ca
 Philosopho: *Ha
 nam Faustinae,
 que hinc videlicet
 est, vulgo in jure
 tradita: Inter co
 um gradum con
 madmodum sup.
 artum autem gra
 ta sumtaque su
 ebant, quæ inter
 atum liberorum
 conjugia prohibi
 locuimus: quasi
 hanc*

hanc regulam ita concepissent: Extra
 eas personas, quæ parentum liberorum
 que locum obtinent, connubium quar
 to gradu permittitur. Itaque, cum a
 mitæ materteræque magnarum, item
 que sororis neptis, conjugium prohi
 bent, clausulâ hanc subjungunt: *Quam
 vis quarto gradu sint.* l. per adoptionem
 67, D. h. tit. ejusque consobrinorum
 matrimonii crebra in libris nostris men
 tio fit. veluti in l. 3, l. non solum 67, §. 1,
 D. h. tit. l. uter 23, & l. sequent. D. de
 condic. inst. l. Lucius 78, §. filiam, D. ad
 Trebell. ac præsertim in l. 2, C. de inst.
 & subst. ubi Antoninus scribit, Cassiam
 quamdam probabili consilio sub hac
 conditione institutam, *Si consobрино nu
 pisset.* Primus, ut opinor, Theodosius
 maior eas nuptias prohibuit, ut ipsius
 filius testatur in l. un. C. Th. si nupt.
 ex resc. pet. Itemque Sex. Aurelius Vi
 ctor: *Tantum*, inquit, *pudori & conti
 nentia tribuens, ut consobrinarum nuptias
 vetuerit, tamquam sororum.* Eandem au
 tem constitutionem eiusdem filii Arca
 dius & Honorius, primo imperii sui an
 no, confirmarunt, uti patet ex l. 3, C.
 Th. de incest. nupt. quæ tamen à Tri
 boniano concisa & mutilata in Codi
 cem

cem Justinianeum relata est. l. si quis incesti, C. de incest. nupt. Verum iidem aliquot annis interjectis, & sua & patris constitutione abrogata, nuptias illas comprobarunt. *Celebrandis*, inquit, *inter consobrinos matrimonii licentia*, legi huius salubritate, indulta est: ut revocata prisca juris auctoritate, restinctisque calumniarum fomentis matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, siue ex duobus fratribus, siue ex duobus sororibus, siue ex fratre & sorore nati sunt, ut ex eo matrimonio editi, legitimi & suis patribus successores habeantur. l. celebrandis 19, C. de nupt. Verum ecce rursus aliam mutationem, cum, qui illis successerunt, imp. Honorius & Theodosius, eas nuptias quasi communi jure damnatas ex rescripto, petendi potestatem fecerunt, patris, ut ajunt, exemplum imitati. l. x, C. Th. si nupt. ex rescr. pet. cuius rescripti formulam videre licet apud Casiod. Variar. lib. 7. Utrum autem jus imp. Justinianus in Instit. suis sit secutus, liquido adfirmare non possumus. nam cum illam constitutionem in suum codicem inseruit: in Inst. tum etiam, *Duorum autem*, inquit, *fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis, conjungi possunt*.

sunt, qui tamen in Tigrino libro, cum philum, adiecta ne etiam lib. Basilian. ptia commemoratur. Opius edē t. 7. p. 2. totē tū i. & ad d. p. tū d. n. g. l. u. cō tū i. d. p. o. Similiter, i. amica filiam, hoc e. quin nec filius meus inter se sobriini dicuntur.

Intra quem cognoscitur contrahi con-

SED jam confisges pie in ecclesiarum congnatorum coniugum Nam & Orientali eo convenisse videtur personarum, de quarum a genarcho dista cognata & consanguinea. Itaque passim in Basilicis libris videtur & episcoporum nuptiarum intra septem

ta est. I. si quis in-
t. Verum idem
tis, & sua & patris
a, nuptias illas
andus, inquit, in-
onis licentia, lega-
ta est: ut revocatis
estinctis, & calum-
monium inter con-
tum, si ex duo-
abus sororibus, si
sunt, ut ex eo ma-
i. & suis patr: bus
. celebrandis 19.
cece rursus aliam
illis successerunt,
odotius, eas nu-
are damnatas ex-
citatem fecerunt.
plum imitari. I.
scler. pet. cuius re-
re licet apud Cal-
trum autem ius
sit. suis sit secu-
te non possumus
utionem in suum
Inst. tum etiam
fratrum vel soror-
um sororis, conjugum
psj.

sunt. qui tamen locus cum in optimo
Figurino libro, tum etiam apud Theo-
philum, adiecta negatione legitur. quin-
etiam lib. βασιλικ. 28, ubi prohibita nup-
tialia commemorantur, ita scriptum est:
Ο' μὲν γὰρ εἰδὲ τὸ θυγατέρι τῆς θεῆς, ἢ τῆς θεῆας,
καὶ τῆς πλὴν ἑξαδελφῶν μου. ἀλλ' εἰδὲ ὁ υἱός μου
τὴν ἐκ γόνυ αὐτῶν, οἵ πινες λέγονται διπλοῦς
ἀδελφοί. Similiter, inquit, neque patri vel
matri filiam, hoc est, consobrinam meam:
quin nec filius meus neptem ipsorum, qui
inter se sobrini dicuntur.

CAP. VI.

*Intra quem cognationis gradum pie
contrahi conjugia possint.*

SED jam considerandum est, quæ le-
ges pie in ecclesia Christiana de co-
gnatorum coniugiis instituendæ sint.
Nam & Orientales & Occidentales in
eo conveniisse video, ut, quo longius
personæ, de quarum coniugio quæritur,
a genarcho distant, eo minus inter se
cognatæ & consanguineæ videantur.
Itaque passim in illo jure Orientali &
Basilicis libris videre licet patriarcha-
rum & episcoporum responsa, quibus
nuptiæ intra septimum gradum prohi-
ben-

bentur. Ut in decreto Demetrii Chomateni: *Ἡ τῶν ἐκ πλάγης δὲ, μέχρι καὶ ἐδόμεναι βαθμῶ τῶν κώλυσιν ἔχουσι, ἐκ τῶν τοῖς βελομφοῖς συνάπτεσθαι τὴν αἰσιν ἐν τῇ τῷ νόμῳ λαμβάνει καὶ ἀντιπρόδωσιν.* Ordo eorum, qui ex obliquo sunt, usque ad septimum gradum prohibitionem habens, postea copulari matrimonio volentibus facultatem à lege sumit. Apud Romanistas autem ante Innocentii tertii protopapatum connubium intra septimum gradum non fuit. De adfinitate consanguinitatis, inquit Gregorius, per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam & hereditates rerum per legales definitiones sancitæ usque ad septimum gradum protendunt hereditum successionem. Non enim succederent, nisi de propagine sanguinis eis deberetur. c. de adfinitate 35, q. 2, & q. 3. idemque pluribus verbis commemoratur in c. nullum, c. progeniem, c. de consanguinitate, & quattuor seq. Sed multe verbosius 35 q. c. ad sedem: ubi Alexander protopapa secundus diris devovet ac perpetui gladio, anathematis eos jugulat, si quis eam legem abrogarit; causamque duobus locis aperte describit. Quoniam, inquit, secundum Canones con-

san

sanguinitas septimus gradus
Innocentius III,
minas nihil veritatem temporaria-
tam gradum restringit, reprehensibiliter
veritatem temporaria-
variantur humani
necessitas, vel evan-
quoniam ipse De-
testamento statueret
in novo. Cum ergo
jugo in secundo
minime contrahen-
ex secundis nuptiis
zulanda priori, &
ter inducans, & al-
riant animarum,
ne cesset affectus:
edicas, sacri ad-
cantes, presenti
ut sic contrahen-
lentur, prohibitio
quartum consan-
gradum de cetero
natus vero nu-
prohibitioni con-
quattuor sunt h-
constant ex qua-
ext. de consangu

DE RIT. NU. ET MAT. 483
anguinitas septimo gradu terminatur. At
nnocentius III, Alexandri fulmen &
ninas nihil veritus, eam legem ad quar-
tum gradum restrinxit. Non debet, in-
quit, reprehensibile judicari, si secundum
veritatem temporum, statuta quandoque
variantur humana, praesertim cum urgens
necessitas, vel evidens utilitas, id exposcit;
quoniam ipse Deus, ex his quae in veteri
testamento statuerat, nonnulla mutavit
in novo. Cum ergo prohibitiones de con-
iugio in secundo & tertio adfinitatis genere
minime contrahendo, & de sobole suscepta
ex secundis nuptiis cognationi viri non co-
pulanda prioris, & difficultatem frequen-
ter inducant, & aliquando periculum pa-
riant animarum, cum cessante prohibito-
ne cesset affectus: constitutiones super hoc
editas, sacri adprobatione concilii, revo-
cantes, praesenti constitutione decernimus,
ut sic contrahentes de cetero libere copu-
lentur, prohibitio quoque copula conjugalis
quartum consanguinitatis & adfinitatis
gradum de cetero non excedat. Quater-
narius vero numerus bene congruit
prohibitioni conjugii corporalis: quia
quattuor sunt humores in corpore, qui
constant ex quattuor elementis. c. pen.
ext. de consangu. Ejus autem erroris,

quod videlicet cognatio septimo gradu terminetur, causa hæc fuit, quemadmodum superius demonstratum est, quoniam apud jurisconsultos legerant, ubi de naturali cognatione quaeritur, non facile septimum gradum excedi partim quia vix ultra eum gradum cognatorum vita consistit, l. 4, D. de gradib. partim quia in sexto gradu cognatorum nomina deficiunt. ultimi enim cognatorum gradus sobrinorum sunt, ut ait Paulus, in l. ultim. §. ultim. D. eod. & lib. sentent. 4, tit. II. Verum intelligere debebant, cū cognatio sit sanguinis communio, ut initio dictum est; inter quascumque personas sanguinis communio est, quantumvis longinqua sit, tamen inter eos cognationem intercedere. Itaque nihilo minor inter sobrinos cognatio est, qui sex invicē gradibus discrepant, aut sobrinis natos, qui octo, quam inter fratres, qui duobus dumtaxat. ut in rivulis uno ex capite accersitis, & quantumvis longe diductis, non minor, ut ita dicam, aquæ cognatio est, quam ubi inter se proximi sunt; & in arbore rami quantumvis disjuncti; non minus inter se succi communionem habent, quam qui trunco

sunt

sunt proximi. Quod a Jurisconsultis pertinet, quasi cognatio communio, eodem ad decimum gradum, ac proinde cognationes reditares jure civiliter derulisset, pro numero habuisset, corrigens, ad sextum non ultra seculo suo comprehendere de successu cognationis. Verum tamen, dicitur lege divina coniugationes prohibeatur, an non ibi desinendatur, ubi prohibetur in promptu est: puritatem, aliter matrimonium interverat; inter cognationes. Moses non scripsit hoc modo, sua carnis accedat incesta apud Aegyptios, ut in promissis. Quisimodi etiam

io septimo gradu
 ex fuit, quemad-
 monstratum est,
 filios legerant,
 ratione quiritur,
 gradum excedit,
 eum gradum co-
 t, l. 4, D. de gra-
 to gradu cognat-
 unt. ultimi enim
 obrinorum sunt,
 ultim. §. ultim. D.
 tit. II. Verum in-
 cognatio sit san-
 initio dictum est;
 sonas sanguinis
 vis longinqua
 gnationem inter-
 minor inter so-
 ui lex invicē gra-
 obrinis natos, q.
 atres, qui duobus
 is uno ex capite
 vis longe didu-
 dicam, aqua co-
 i inter se proximi
 i quantumvis dis-
 ter se succi com-
 quam qui trunco
 sunt

unt proximi. Quod vero de sexto gra-
 lu à Jurisconsultis scriptum est, non eo
 pertinet, quasi cognatio, id est, sangui-
 nis communio, eo gradu desinat. nam
 etiam ad decimum gradum adgnatio-
 nis, ac proinde cognationis nomine, he-
 reditates jure civili deferuntur: sed,
 quia, cum jus civile solis adgnatis here-
 ditates detulisset; cognatos nullo nu-
 nero habuisset, prætor autem, jus civile
 corrigens, ad successionem eos voca-
 set; non ultra sextum gradum eos edi-
 to suo comprehendit. §. ultim. Institur.
 de succel. cognat. l. pen. D. und. cogn.
 Verumtamen, dixerit quispiam, cum in
 lege divina coniugium inter certas per-
 sonas prohibeatur, ceteris permittatur;
 an non ibi desinere cognationem osten-
 ditur, ubi prohibitio desinit? Responsio
 in promptu est: aliud videlicet esse pro-
 pinquitatem, aliud cognationem. Ma-
 trimonium inter propinquos lex divina
 vetat; inter cognatos non vetat. Itaque
 Moses non scripsit, *Ne quis ad cognatum;*
 sed hoc modo, *Ne quis ad propinquum*
sua carnis accedat; cum videlicet Israëliti
 incesta apud Ægyptios conjugia vidis-
 sent, ut in præmio legis ostenditur.
 Cuiusmodi etiam illud Atheniensium

institutum fuit, de quo est apud Teren.
in Phorm. *Lex est, ut orba, qui sunt ge-
nere proximi, his nubant, & illos ducere
eadem hac lex jubet.* Itemque in Adelph.
*Hac virgo orba est patre, hic meus amicus
illi genere est proximus, huic leges cogunt
nubere hanc.* Propinquorum igitur ma-
trimonia lex divina prohibet, non co-
gnatorum. Itaque Gen. 24 videmus,
Abrahamum Isaaco filio uxorem sum-
mo studio petere ex gente & cognatio-
ne sua, Rebeccam scilicet, Labanis so-
rorem, qui Nachoris, fratris Abrahami,
erat nepos; Bethuelis, Isaaco conso-
brini, filius. Item, ejusdem lib. cap. 28,
Isaacus Jacobum in Mesopotamiā mit-
tit, ut inde uxorem ex sua cognatione
adducat: ducitque Rachelem Labanis
avunculi sui filiam. Et Num. ult. cap.
lex fertur, ut puella heres in paterna
tribū & cognatione nubat: simulque
puellæ aliquot patruorum suorum filiis
mattimonio junguntur. Quinetiam jus
hoc fuit, ut adgnato sine liberis mor-
tuo, proximus quisque prolem ei ex
uxore superstite excitaret, Ruth. cap. 3.
Qui vero propinquorum numero sint,
non cuiusquam homine nati, sed solius
dei iudicium est: qua de causā deus ea-
dem

DE RIT. N
dem lege illos ordi-
merat; ut facile in-
enumerat, propin-
bendos non esse; i-
let, quod lege pro-
est, permillum in-
D. de procur. l. q.
cipiat. Sed locus p-
vinæ legis capita

C A

Legis divina ca-
cognatorum p-

I. **P**atris tui m-
ne detegito:
gito nuditate ejus.
primo capite duc-
Primum, quia p-
relativa sunt, ne-
intelligitur, cum
jugia prohibet,
trimonia interdic-
cipio facile intel-
liqua huius leg-
præcepto munie-
tur hoc capite fil-
ratur; mater fil-
filia patri nubere

est apud Teren.
 rba, qui sunt ge-
 nt, & illos ducen-
 que in Adelpin-
 hic meus amicu-
 hinc leges cogum-
 torum igitur ma-
 phibet, non co-
 en. 24 videmus,
 o uxorem sum-
 nte & cognatio-
 cet, Labanis so-
 fratris Abrahami,
 , Isaac confo-
 dem lib. cap. 18.
 lopotamiâ mit-
 tua cognatione
 chelem Labanis.
 Num. ult. cap.
 heres in paterna
 nubat: simulque
 rum suorum filiis.
 r. Quinetiam ius
 sine liberis mor-
 ue prolem ei ex-
 arer, Ruth. cap. 3.
 um numero sint,
 ne nati, sed solus
 de causa deus eam
 dem

lem lege illos ordine nominatim enu-
 nerat; ut facile intelligatur, quos non
 enumerat, propinquorum numero ha-
 bendos non esse; quoniam, ut dici so-
 et, quod lege prohibitoria vetitum non
 est, permissum intelligitur, l. mutus 43,
 D. de procur. l. qui accusare 8. D. de ac-
 cusat. Sed locus postulat, ut singula di-
 vinæ legis capita exponamus.

CAP. VII.

*Legis divina capita, quæ ad nuptias
 cognatorum pertinent, exposita.*

I. **P**atris tui matrisve tua nuditatem
 ne detegito: Mater tua est; ne dete-
 gito nuditate ejus. Levit. 18. Levit. 20. Hoc
 primo capite duo animadvertenda sunt.
 Primum, quia propinquorum nomina
 relativa sunt, neque alterum sine altero
 intelligitur, cum lex, patris, matris, con-
 jugia prohibet, simul filii filiæque ma-
 trimonia interdiceret: quod etsi hoc prin-
 cipio facile intellectu fuit, tamen ad re-
 liqua huius legis capita via nobis hoc
 præcepto munienda visa est. Pater igi-
 tur hoc capite filiam ducere uxorem ve-
 tatur; mater filio nubere: vicissimque
 filia patri nubere, filius matrem ducere.

Alterum autem observatu dignum est, quod, quamvis ceteris insequentibus capitibus nusquam virile genus usurpetur, quasi apud solos viros hæc lex promulgetur: tamen, cum hoc primo capite pater nominetur, in ceteris, ex relationis natura, virile quoque genus subaudiendum esse. Ut, cum ita dicitur: *Ne quis amitam aut materteram uxorem ducat*, sic accipiat, quasi etiam dictum esset, *Ne qua patruo aut avunculo suo nubat*. Postremo legis clausula notanda est. Nam illis verbis, *Mater tua est*, legis ratio & æquitas demonstratur. quasi scriptum ita esset: Cum natura ipsa doceat, patri & matri reverentiam deberi, contra naturam esse, si quis eorum pudorem violaret, si quis eorum fœditatem nudaret. Quod accidit Chamo Noachi filio; quem ob eam causam pater cum progenie sua detestatus est: Gen. 9, 22. itemque duabus Lothi filiabus; quarum idcirco suboles detestabilis fuit: Gen. 19, 31. II. *Nuditatem neptis tuae ex filio, vel ex filia, ne detegito; nuditas enim tua sunt.* Cum avus prohibetur neptem ex filio filiave uxorem ducere, vi relationis nepos aviam paternam, maternamve ducere prohibetur. Legis autem

tem æquitas his i
tas enim tua sunt
hoc, verum etiam
ferendum est: ut
fœditatem nudam
tem nudare, su
est, quem æque
habere debuerat
terum quod de
idem de proavo
intelligendum est
paritas demonstr
ratio: ut nihil ad
dam adiectione
tua nuditatem, su
te tuo, sive ex alie
ne detegito. Levit.
27, 22. Tres sor
Nam aliæ ex eo
ex eodem patre
matre tantum
suo loco docuim
tibus doctissim
tior, ut, quod H
domesticæ cogi
sit, sic accipiatu
tionis nomine
terna intelligat
tem sequantur

watu dignum est,
 is insequentibus
 le genus usurpe-
 os hæc lex pro-
 hoc primo ca-
 n ceteris, ex re-
 quoque genus
 cum ita dicitur:
terteram uxorem
 ali etiam dictum
aut avunculo suo
 clausula noranda
ater tua est, le-
 monstratur. quali-
 natura ipsa do-
 gentiam deberi,
 quis eorum pu-
 eorum scdita-
 idit Chamo No-
 m causam pater
 status est: Gen. 9.
 thi filiabus; qua-
 decetabilis fuit:
em neptis tua ex
egito; nuditas e-
 is prohibetur ne-
 prem ducere, vi
 paternam, ma-
 betur. Legis au-
 cem

æm æquitas his indicatur verbis: *Nudi-
 cas enim tua sunt.* quod non modo ad
 hoc, verum etiam ad superius caput re-
 ferendum est: ut pater filia, avus neptis
 scdritatem nudans, suam ipsius scdrita-
 tem nudare, suum ipsius pudorem, id
 est, quem æque carum ut suum ipsius
 habere debuerat, abiicere videatur. Ce-
 terum quod de avo & nepte statuitur,
 idem de proavo & pronepte sine dubio
 intelligendum est. quod cum æquitatis
 paritas demonstrat, tum etiam ætatum
 ratio: ut nihil ad hanc rem demonstra-
 dam adjectione opus fuerit. III. *Sororis
 tua nuditatem, sive illa ex utroque paren-
 te tuo, sive ex alterutro tantum nata sit,
 ne detegito.* Levit. 18, 9. Item 20, 17. Deut.
 27, 22. Tres sororum species significat.
 Nam alia ex eodem patre & matre, alia
 ex eodem patre tantum, alia ex eadem
 matre tantum gignuntur; ut superius
 suo loco docuimus. Duobusque recen-
 tibus doctissimis interpretibus adsen-
 tior, ut, quod Hebraice scriptum est, sive
 domesticæ cognationis, sive extraneæ
 sit, sic accipiat, ut domesticæ cogna-
 tionis nomine paterna, extraneæ ma-
 terna intelligatur; quoniam liberi pa-
 trem sequuntur, mater autem familiae
 suæ

ut ait l. pronun-
verb. signif. IV.
delegito; *patru-*
matrtera tua nu-
tru enim tua pro-
13, 14. Levit. 20,
amitam, sororis
tre uxorem pro-
nis & analogia,
avunculus so-
libetur: primum,
iximus, brevitati
lexus mentio fit;
egis ratio æque
licet, ut amita &
trus & avuncu-
nent. Huc ac-
onis & admixta-
modo habenda
ut, si quis ami-
dñinis, &, ut ita
oco; soror au-
teretur; frater so-
o, si qua patruo
ñinis, & (ut ita
oco: unus fra-
fficeretur, alter
rea, si nuptiæ cū
cis prohibentur,
Levit.

Levit. 18, 11, & Levit. 20, 20; quanto ma-
gis ipsius patruui prohibendū sunt? Quod
autem de patruo, avunculo, amita, ma-
trtera, hoc loco sancitum est, etiam ad
propatruum, proavunculum, proami-
tam, promatrteram producendum es-
se, rationis paritas ostendit. nimirum,
quoniam secundi patris, secundæ matris
propinqui sunt: atque (ut jurisconsulti
dixerunt) parentum locum ac nume-
rum obtinent. Atque hætenus quidem
Moses eos omnes, qui propinquorum
numero habendi sunt, enumeravit: ex
quo intelligi potest, cum consobrinos
omiserit, eos in illum numerum refe-
rendos non esse. Itaque videmus, cap.
Gen. 28, Jacobum Rachelem, avunculi
sui Labani filiam uxorem duxisse. Item,
Num. ult., Mosem dei imperio aucto-
rem fuisse quatuor Tzelophchadi filia-
bus, ut patruorum suorum filiis nube-
rent. Sed &, cap. Jehos. 15, Othoniel
Axam Calebi patruui sui filiam uxorem
duxisse memoratur. Et in hanc senten-
tiam August. lib. De civit. dei 15, cap. 16,
Experti sumus, inquit, in connubiis con-
sobrinorum, quam raro per morem fiebat,
quod fieri per leges licebat, quia id nec di-
vinæ prohibuit, & nondum prohibuerat

lex humana. Hæc Augustinus, diligenter, ut apparet, legis divinæ observator, quam Ambrosius; qui, epist. 66, ad Paternum, de his nuptiis illum consulentem, ita rescribit: Quid est quod dubitari queat, cum lex divina etiam fratres patruales prohibeat convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu? Utcumque sit, memorabile est, quod eodem loco Augustinus scribit: Fuit, inquit, antiquis patribus religiosa cura, ne ipsa propinquitas, se paulatim propaginum ordinibus dirimens, longius abiret, & propinquitas esse desisteret, eam nondum longe positam, rursus matrimonii vinculo colligare, & quodam modo revocare fugientem. Hæc Augustin. Primus autem Theodosius, imp. Christianus, ea consobrinorum matrimonia prohibuit: quam ipsius constitutionem & Ambrosius & August. vehementer probant. Theodosius Imp. (inquit eodem loco Ambrosius) etiam patruales fratres & consobrinos vetuit inter se conjugii convenire nomine. Et August. eodem loco: Verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatē horrebatur illiciti, & quod fiebat cum consobrina, pene fieri cum sorore videbatur, quia & ipsi propter tam propin-

Justinus, diligenter
divinæ observa-
qui, epist. 66, ad
tius illum consu-
Quid est quod di-
una etiam fratres
venire in conjuga-
quarto sociantur
memorable est,
Justinus scribit:
patribus religiose
se paulatim pro-
tens, longius abi-
esset, eam non
suis matrimoni
modo revo-
Justin. Primus
Christianus, ea
monia prohibuit:
nem & Ambro-
nenter probant.
eodem loco
rueles fratres &
se conjugii conve-
nit. eodem loco:
iam licitum pro-
ur illiciti, & quod
ere fieri cum juro-
propter tam pro-

172

inquam consanguinitatem fratres vocan-
ur, & pene germani sunt. Et aliquanto
post: Verumtamen quis dubitet, honestius
hoc tempore etiam consobrinorum conju-
gia prohibita esse? quia nescio quo modo
nec humana verecundia quiddam natu-
rale atque laudabile, ut, cui quis debet,
caussa propinquitatis, verecundum hono-
rem, ab ea contineat. Hæc ille. Extat-
que apud Cassiodor. lib. Variar. 7, for-
mula veniæ ab imperatore petendæ, ut
matrimonium cum consobrina contra-
here liceret. ubi dilucide scribitur, id-
circo eam veniam ab imperatoribus
caussa cognita fieri, quia lex, qua ma-
trimonium illud interdictum fuerat,
non dei, sed hominum erat, qui lon-
gius, quam lex dei ferebat, pudicam ob-
servantiam (ut ejus formulæ verba u-
surpemus) posteris transmiserant. Post
Theodosium tamen, quæ varietas juris
istius acciderit, supra, cum de civili jure
ageremus, expositum est. Nam etiam in
Basil, lib. 28, titul. de injust. nupt., in-
terdicuntur nuptiæ non modo inter
consobrinos, qui *ἐξάδελφοι* dicuntur,
verum etiam inter sobrinos, qui *διπλά-
δελφοι* eodem loco adpellantur. Quin-
etiam Demetrius Chomatenus, in jure
Orien-

Orientali, scribit, synodalibus quibusdam decretis interdictas fuisse nuptias usque ad septimum gradum: *ut non liceat*, inquit, *sobrino sobriini sui filiam accipere, cum sit ejus aversus*. Quod idem Alexius patriarcha testatur, legem fuisse, quæ connubium iis permittebat, qui octo inter se gradibus distarent; qui vero sex, prohiberet. Sed, præterquam quod superius docuimus, hanc septimi gradus prohibitionem ex manifesto eorum errore natam esse, qui cognationem eo gradu definere existimabant; videmus, D. Augustinum, eo, quem paulo ante citavimus, loco, istam Græcorum superstitionem repudiasse, & sobrinorum sobrinarumque matrimonia probasse. Antiquos enim patres religiosos laudat, quibus curæ fuerat, propinquitatem (hæc illius verba sunt) nondum longe positam rursus matrimonii vinculo adligare, & quodammodo revocare fugientem. Ex quibus de Canonistarum, & qui Canonistas secuti sunt, imperitia existimare licet, qui in genealogia nuptiarum prohibitionem usque ad quartum à genarcho gradum produxerunt; hoc est, usque ad sobrinis natos natasque, qui jure civili octavo inter se gradu disjuncti sunt.

Decreta ex lege a
finium

I. Nuditatem uxoris; nuditas patris & matris; mulieris & filia ipsius ne detegito: filiam ipsius, ne uxorem patris tui, flagitium. III. Is qui cum uxore vit, nuditatem patris necantur. Levit. 20. cum uxore patris suæ tenet oram vestimenta. De directo adfinium & liberorum sunt leges; quæ interdicitur inteream, provitricum, & hæc profectis propinquis pinqua facti sunt, gium quasi alteri, quapropter nudum simul nudari par violari parentum. Quam ratione exposuit

CAP. VIII.

*Decreta ex lege dei, ad nuptias ad-
finium pertinentia.*

*Nuditatem uxoris patris tui ne detegi-
o; nuditas patris tui est. II. Nuditatem
mulieris & filia ipsius (id est, privigna tua)
ne detegito: filiam filii ipsius, aut filiam
filia ipsius, ne uxorem ducito: propinqui
sunt patris tui, flagitium esset. Levit. 18, 8.
III. Is qui cum uxore patris sui concubue-
rit, nuditatem patris sui detexerit, ambo
recantor. Levit. 20. IV. Execrabilis, qui
cum uxore patris sui concubuerit, quia de-
texit oram vestimenti patris sui. Deut. 27.
De directo adfinium ordine, qui parent-
tum & liberorum locum obtinent, duæ
sunt leges; quarum priore connubium
interdicitur inter privignum & nover-
cam, provitricum & proprivignā: caus-
sæque hæc profertur, quia vitricus ma-
tris propinquus; noverca patris pro-
pinqua facti sunt; hoc est, per conju-
gium quasi alteri parentes effecti sunt.
quapropter nudando ipsorum pudore,
simul nudari parentum pudor, hoc est,
violari parentum verecundia intelligen-
tur. Quam rationem Philo in ejus legis
ratione exposuit: Τοσαύτην ὃ ὁ ἡμέτερος
νόμος*

νόμῳ φυλακὴν πεποιήται τῇ περὶ γυναικός·
ὥστε ἡδὲ ἀποθνήσκει τοιοῦτήσαντα πατὴρ
ἀρεῖται μητρειᾷ ἐφίκε, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ εἰς τὸ
πατέρα περὶ, καὶ διότι μητρειᾷ καὶ μητρὶ
ὀνομα συγγενές, εἰ καὶ μὴ τὸ τ' ψυχῆς σύνταγμα
παύσῃ. ὁ γὰρ ἀλλοτρίως ἀπέχεσθαι διδάσκει
ὅτι μητρειᾷ ἀποστρέφῃ, πολὺ μάλλον ἀφεῖξε-
ται τ' φύσιν μητρὸς. Id est; Act tantam ha-
in re lex cautionem adhibuit, ut ne privi-
gno quidem permiserit patre mortuo no-
vercam in matrimonium accipere: cum ob
patris reverentiam, tum quia μητρειᾷ ἐν
μητρὸς nomina cognata sunt. nam qui ab
aliena sibi temperare didicerit, quoniam ei
μητρειᾷ dicebatur, multo magis ab ea qua
mater naturalis est, se continebit. Item ali-
quanto post: Μὴ δ' αὖ ἀποθνήσκον, χήραν, ἢ
παρθένον, ζῶσιν μὲν τ' γυναικὸς ἐπιτρέδειν,
ἀλλὰ μὴ δ' ἀποθανέσθαι. δυνάμει γὰρ ὅτι πα-
τρίῳ πατρὶ, ὀφείλει τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς
ἐν τῇδε συγγενεὶ πῆσθαι. Privignam, in-
quit, ducere non licet, neque viduam, ne-
que virginem, non modo uxore vivente,
sed ne illa quidem mortua. Cum vitricus
patris locum obtinuerit, aequum est, ut u-
xore sua natam filia loco habeat. Hæc Phi-
lo. Atque hanc legem secutus Paulus, 1.
Cor. 5, conjugium novercæ ut incestum
& nefarium detestatur. I. Nuditatem nu-

rituata ne detegito,
legito nuditatem ejus
mulierem & matrem
suis, scelus admisit
ne inter vos flagitium
14. III. Excrabatur
concubuerit. Deum
rum caput legis de
dine, quo conuul
inter focerum &
crum. Ex legis au
superiorum & in
legis capite cogn
legis hujus ratio
quia cum hi par
loco sint, nudari
test, ut non simu
rentibus deberet
25. 2. 4. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 8

ne de regito nuda
Quod jam superius
demonstratum
legis, sed etiam
Itaque cum uxore
minatum prohibe
est, ex sententia
eis earum quoque
interdicta nuptia
eorum fratrum
ue intelligendum
cum quondam fra
to, mariti fratre
bonae omnes var
t. Eundemque in
arborum filiam
lexit. 18, vers. 11,
bus verbis pro
rores nata ex pri
n frater ex poste
tem versu nata et
ideo locum a quo
eque enim iis ad
eterunt: Nudita
si, cognationis pa
er matris suae nu
a facta est, ne ad
rivigna intelliga
idcirco non poi
sum;

DE RIT. NU. ET MAT. 499

um; quia, ut jam superius aliquoties
demonstratum est, cum cognatus adfinis
mei mihi adfinis non sit, sequitur, ut
comprivigni adfines dici non possint. I.
generali 34, §. 2, D. de rit. nupt. Neque
ullus (ut opinor) in lege dei alius of
tendi locus potest, quo ista quasi adfina
tas nominetur, & ad leges nuptiales re
feratur. Utcumque sit, Philo de duarum
sororum nuptiis ita scribit: Πάλιν δύο ἀ
δελφάς ἀγεῖναι τὸ αὐτὸν ἐκ ἐπιτρέψεως, ἢ τὸ
αὐτῶν, ἢ τὸν ἀμφότεροις χρόνοις, καὶ
τύχῃ ἢς καὶ ἀπὸ ἐγγύων ἀπασμῶν. Ζώσης
γὰρ ἐπὶ τῇ συνοικίᾳ, εἴτε καὶ ἀπὸ ἀγαγμένης,
εἴαν τε χυράσῃ, εἴαν τε καὶ ἐτέρῃ γαμηθῇ, τὴν
ἀδελφὴν ἔχ' ὅσον ὑπέλαβεν ἐπὶ τῇ ἡτυχι
αὐτῆς παρέρχεσθαι ἀπὸ διδάσκων ζωῆς, καὶ
συγγενικῶς δικαίᾳ μὴλύειν, μηδὲ ἐπιβαίνειν
πταίσμασι τῆς ἑταίρωμένης καὶ γένεσθαι, καὶ
ἐναρτύεσθαι ἐν τρυφῇ δευροπόμορην ὑπὸ
τῇ ἐχθρῶν ἐκείνης ἐκ ἀντιθετικῶς αὐτῆς.
Id est; quemadmodum nos quidem con
vertimus: Præterea non permittit lex, u
num duas sorores habere in matrimonio,
neque eodem tempore, neque diversis: ac
ne tum quidem, cum priori missum est re
pudium. Nam, dum prior vel in matrimo
nio est, vel repudiata est, sive vidua ma
neat, sive alteri nubat, legissator non pium
putavit,

putavit, hanc in illius infortunata boni
venire; docuitque illas, cognationis juri
servare, neque in earum miseras, qua san-
guine ipsas contingunt, insultare, atque
insolenter cum eorum inimicis oblectari
Hæc Philo. Porro, ne hoc quidem præ-
tereundum videtur, quod Deut. 25, vers
5, alia lex profertur, qua huic nostra
abrogatur, ut, si unus è duobus fratri-
bus, indivisam adhuc paternam heredi-
tatem simul possidentibus, alter sine li-
beris moriatur, superstes ejus viduam
vel ducat, vel dotet: ut, qui primus ex
eo matrimonio nascetur, demortui fra-
tris nomen ferat, ejusque filius censea-
tur. qui specialis casus est, proprie, pecu-
liariter & restrictè ad civitatis Israëlæ
rationem ad commodatus, neque ad ge-
tem aliam ullam producendus, atque
propter cujusque familiæ & heredioli
rationem à legislatore exceptus: ut Io-
sephus lib. Antiquit. 4 testatur. Ubi ve-
ro frater liberos reliquerat, nefariæ cum
ipsius vidua nuptiæ censeantur. Itaque
idem, lib. 17, de Archelao loquens: Τὸ
πατερίου, inquit, ὡς καὶ ὁ πατήρ, ὡς καὶ ὁ πατήρ,
Γλαφύραν μὲν τὴν Ἀρχελάου θυγατέρα, Ἀ-
λεξάνδρου ὃ τὸ ἀδελφοῦ καμειτὴν γενόμενον,
ἐξ οὗ καὶ τέκνα ἔσονται, ἀπὸ μὲν οὖν ὅν
δύοις,

δαίσις, καμειτὴν δὲ
1. Nuditatem fratris
ad uxorem ipsius n
2. Levit. 18, 14.
conscubuerit, nuditi-
rit, sine liberis mori-
Cum patrui uxore
sam interdicuntur
cum ac nomen o
tentia & rationis
etiam cum amica
telligantur, quia
que ex altero lat
sit cum avunculo
marito; quoniam
vunculi locum &
sim autem etiam
ne connubium si
filii uxore, fratri
vel cum filia. fr
xoris: denique
amur, ut, qui
dibus nuptiæ in
ad finitatis grad
gantur: hoc est
cognatis æque u
pter rationem a
designatam; qu
monium una pe

δαίοις, γαμεῖται ἀδελφῶν ἄλλοις, γαμεῖν.
I. *Nuditatem fratris patris tui ne detegito, ad uxorem ipsius ne accedito; amita tua est.* Levit. 18, 14. II. *Qui cum amita sua concubuerit, nuditatē patrui sui detexerit, sine liberis moriuntur.* Levit. 20, 20. Cum patrui uxoris nuptiæ ob eam causam interdiciuntur, quoniam amitæ locum ac nomen obtinent, ex legis sententia & rationis paritate sequitur, ut etiam cum amitæ marito interdictæ intelligantur, quia quasi patruus est: itemque ex altero latere, ut connubium non sit cum avunculi uxore & materteræ marito; quoniam illa materteræ, hic avunculi locum & nomen obtinet: vicissim autem etiam in lineis inferioribus, ne connubium sit cum fratris sororisve filii uxore, fratris sororisve filiæ marito, vel cum filia fratris aut sororis meæ uxoris: denique, ut summatim complectamur, ut, quibus in cognationis gradibus nuptiæ interdictæ sunt, iisdem in adfinitatis gradibus prohiberi intelligantur: hoc est, ut conjunx à conjugis cognatis æque ut à suis absterneat; propter rationem ab ipso deo multis locis designatam; quia vir & uxor per matrimonium una persona censentur.

CA.

CAPUT IX.

*Index nominum cognationis, eorumque
expositio.*

HO è loco peropportunum videtur, cognatorum omnium nomina & adpellationes exponere, tam eorum qui ad directam lineam, quam qui ad transversam pertinent. Ac primum omnium, *pater* dicitur, ex quo quis natus est, & cum filio confertur, ac primo gradu numeratur. l. 1. §. 1. & l. ult. §. primo gradu, D. de grad. Sed Persius primum, secundum, tertium patrem facit, ex quo quis prima, secunda, tertia generatione natus est, hoc est, avum & proavum: ut Cornutus in illis versibus interpretatur, quos sup. protulimus:

*—Quare ex me, quis mihi quartus
Sit pater, &c.*

Mater à nostris ea sola dicitur, quæ genitrix est, non etiam nutrix, ut apud alios auctores, quemadmodum Nonius testatur: & cum filio filiave confertur, ac primo gradu numeratur. d. §. 1. de grad. Plaut. Menæch.

*Ita forma simili pueri, ut mater sua
Non internoſſe poſſet, qua mamma dabit,*
Nequi

DE RIT. NU
Neque adeo mater
Atque dicitur patris
cum nepote confer
du numeratur, d. l.
du. Sed alius est p
cernus. Ille confe
ex filio; hic cum
Proavum, avi vel a
matri avus; & c
tur; ac tertio grad
§. tertio. Sed ali
maternus: ille con
ex nepote, nato ex
pronepote ex nep
lia. Abavum, pro
avi vel aviz avus,
avus: confertur au
quarto gradu nu
quarto. Atavum
baviz pater, pro
tris vel matris al
atnepote, & qua
ult. §. quinto gra
um, ataviz vel
nepote confertur
ratur. d. l. ult. §.
generali nomine
proavus, abavus
cum liberis con

Teque adeo mater ipsa, qua pepererat.

Primus dicitur patris vel matris pater, & cum nepote confertur, ac secundo gradu numeratur, d. l. ult. §. secundo gradu. Sed alius est paternus, alius est maternus. Ille confertur cum nepote nato ex filio; hic cum nepote nato ex filia. *Proavus*, avi vel avia pater, patris, vel matris avus; & cum pronepote confertur; ac tertio gradu numeratur. d. l. ult. §. tertio. Sed alius est paternus, alius maternus: ille confertur cum pronepote ex nepote, nato ex filio vel filia; hic cum pronepote ex nepte, nata ex filio vel filia. *Abavus*, proavi vel proavia pater, avi vel avia avus, patris vel matris proavus: confertur autem cum abnepote; & quarto gradu numeratur. d. l. ult. §. quarto. *Atavus* & *Adavus*, abavi vel abavia pater, proavi & proavia avus, patris vel matris abavus: confertur cum atnepote, & quarto gradu numeratur. l. ult. §. quinto gradu, D. de grad. *Tritavus*, atavia vel atavi pater. & cum trinepote confertur, ac sexto gradu numeratur. d. l. ult. §. sexto gradu. *Parentes* generali nomine dicuntur pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus: & cum liberis conferuntur. *Majores* restri-

cto

cto nomine dicuntur, qui supra parentes sunt; & cum posteris conferuntur: neque proprium in Latina lingua nomen habent. l. 4. §. parentem, D. de in jus voc. l. ult. §. parentes, D. de grad. Generaliter autem *majorum* nomine parentes continentur. Plaut. in Milit. glor. *Ibi mei majores sunt siti, pater, avus, proavus, abavus.* Item in Persa: Nam nunquam quisquam *majorum meorum* fuit, quin parasitando paverit ventrem suum, pater, avus, proavus, abavus, atavus, triavus: Vnde hunc ego *questum* obtineo, & *majorum locum.* Parentes autem adpellantur generali nomine, non modo qui per patrem, avum paternum, proavumve paterni avi patrem, verum etiam qui per matrem, aviam, proaviam, Titium contingunt. l. adpellatione 51, D. de verb. sign. nisi forte illa differentia adjungatur, *Parentes virilis sexus:* velut in l. si quis 5, §. 1. D. de agnosc. lib. *Filius* cuique dicitur, qui ex eo genitus est, & cum patre confertur, ac primo gradu numeratur. d. l. 1. §. primo gradu. *Nepos* vere proprieque dicitur, qui ex filio filiave natus est; & cum avo confertur; ac secundo gradu numeratur. d. l. ult. §. secundo gradu. sed ille usitate his verbis defi-

designatur, *Nepos ex filia.* Depravatus nepos vulgo dicitur, ut in gloss. l. contra Latini sermo hic nullum in Latine, sed hoc modum, *roris filius,* ut l. §. tertio gradu, l. pravatam consuetudinem modo D. Ambrosius tam fuisse; à quo patris perspicue accipitur verum etiam Spauli vita sic scribit: pleniorē rediit, nuxore accepta. Quod pressit: Titianus nepos ex fratre proavus nepos fratris. N. fororis nepos. l. Inst. de leg. agn. nupt. *Nepos matris* *trium magnum* d. l. ult. §. quarto gradu. *nepos* est, qui ex matre natus est; & ad tertio gradu numeratur, D. de gra-

qui supra patris
 eris conferuntur
 ina lingua nom
 tem, D. de inje
 D. de grad. Ga
 rum nomine pa
 aut. in Milit. glo
 i, pater, avus, pro
 Peria: Nam num
 um meorum fuit
 ut ventrem suum
 bavus, atavus, in
 quassum obtineo,
 ntes autem adpe
 e, non modo qui
 rnum, proavum
 verum etiam qui
 roaviam, Titium
 atione si, D. de
 illa differentia ad
 ills sexus: velut
 dgnosco. lib. Fili
 eo genitus est, &
 ac primo gradu
 primo gradu. Nepo
 ur, qui ex filio filia
 vo confertur; ac
 rat. d. l. ult. §. 1.
 e usitate his verbo
 det.

designatur, *Nepos ex filio*; hic vero, *Nepos ex filia*. Depravata autem consuetudine nepos vulgo dicitur, fratris sororisve filius, ut in gloss. l. 7, C. de success. edict. contra Latini sermonis rationem. nam hic nullum in Latina lingua nomen habet, sed hoc modo designatur, *fratris sororisve filius*, ut Paulus testatur, in l. ult. §. tertio gradu, D. de grad. Et illam depravatam consuetudinem video non modo D. Ambrosii temporibus usurpatam fuisse; à quo lib. epist. 8, ep. 66, neptis perspicue ad avunculum refertur; verum etiam Spartiani; qui in Hadriani vita sic scribit: *Ad amicitiam Traiani pleniorē rediit, nepte per sororem Traiani uxore accepta*. Quod Xiphilinus sic expressit: *Τραιανὸς ἀδελφίδην ἐγαγαμένην*. *Nepos ex fratre* promiscue dicitur, idem qui nepos fratris. *Nepos ex sorore*, idem qui sororis nepos. l. 7, D. de legit. tut. §. 1, Inst. de leg. agn. tut. l. nemini 17, C. de nupt. *Nepos mei fratris neptisve me patruum magnum adpellant*, inquit Paulus d. l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. *Pro-nepos* est, qui ex nepote ex filio filiave natus est; & ad proavum refertur; ac tertio gradu numeratur. d. l. ult. §. tertio gradu, D. de grad. *Abnepos*, pronepotis

proneptisve filius: nepotis, neptisve nepos: filii filiaevæ pronepos: confertur cum abavo; & gradu quarto numeratur. d. l. ult. §. quarto gradu. *Atnepos*, sive adnepos, abnepotis vel abneptis filius; confertur cum atavo; & quinto numeratur gradu. d. l. ultim. *Trinepos*, filii filiaevæ adnepos; confertur cum tītavo; & sexto numeratur gradu, d. l. ult. *Posterī* proprie & stricte dicuntur, qui infra trinepotem sunt. l. ult. §. parentes, D. de grad. & cum majoribus confertuntur. Generaliter autem eo nomine liberi omnes continentur. l. quod his 81, §. ult. D. de lega. 3. Itaque tyrannicum illud Caligulae fuit, de quo Sueton. *Negabat*, inquit, *jure civitatem Romanam usurpare eos, quorum majores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent: neque enim intelligi debere posteros ultra hunc gradum. Frater* tribus modis dicitur; nam aut per eundem patrem tantum, aut per eandem matrem tantum, aut per utrumque eundem accipitur. l. ult. §. secundo gradu, D. de grad. Qui ex eodem patre & eadem matre natus est, *germanus* adpellatur: ut Corn. Fronto testatur. Plaut. *Menæch.*

Hi sunt gemini germani duo:

Nam

*Nam & patrem
rant pariter
& paullo post:*

Spes mihi est

germanos d

Geminos, una

no, una die

Qui vero ex eod

est, consanguineu

matre tantum, n

de inoff. testam

pen. & l. ult. C.

ceterum, Inst. d

Cæsar comment

tre, & propinqua

civitates collocasse

hic, cognatus ta

nat. Tertyll. C

miscue omnes i

guinei & uterin

tur gradu. l. ul

grad. Sane an

Pompeia, quos

neos adpellavin

persona dici: qu

tris persona mas

de partic. qua d

vimus. Consang

nostros non gen

is, nepotivæ ne-
pos: confertur
uarto numera-
gradu. *Atnepos*,
vel abneptris ti-
vo; & quinto
ultim. *Trinepos*,
confertur cum tri-
ur gradu, d. l. ult.
e dicuntur, qui
ult. s. parentes,
majoribus confe-
tem eo nomine
tur. l. quod his
Itaque tyranni-
de quo Sueton.
vitatem Roma-
um maiores sibi
essent, nisi filii es-
senti debere posteros
ter tribus modis
eundem patrem
em matrem tan-
eundem accipi-
gradu, D. de grad.
& eadem matre
ellatur: ut Corn.
Menæch.
ani duo:

Nam

DE RIT. NU. ET MAT. 507

*Nam & patrem & matrem commemo-
rant pariter, qui fuerint sibi:*

& paullo post:

*Spes mihi est, vos inventuros fratres
germanos duos,*

*Geminos, una matre natos, & patre u-
no, una die.*

Qui vero ex eodem patre tantum natus
est, *consanguineus* dicitur; qui ex eadem
matre tantum, *uterinus*. l. fratres 27, C.
de inoff. testam. l. 3, C. de legit. tu. l.
pen. & l. ult. C. de legit. hered. §. i, §.
ceterum, Inst. de leg. adgnat. successi.
Cæsar comment. Gall. i: *Sororem ex ma-
tre, & propinquas suas, nuptum in alias
civitates collocasse*. Illi, *adgnati* sunt;
hic, *cognatus* tantum. l. ult. C. ad se-
nat. Tertyll. Conferuntur autem pro-
miscue omnes inter se germani, consan-
guinei & uterini; & secundo numeran-
tur gradu. l. ul. §. secundo gradu, D. de
grad. Sane animadverti, antiqua lege
Pompeia, quos germanos & consanguineos
adpellavimus, *patrueles* ex patris
persona dici: quos vero uterinos, ex ma-
tris persona *matrueles*. l. i, D. ad l. Pomp.
de parric. qua de re in obser. v disputa-
vimus. *Consanguinitas* apud auctores
nostros non generaliter pro cognatio-

Y 2

ne,

ne, & communione sanguinis, usurpatur, sed specialiter pro adgnatione, quæ est inter fratres & sorores ex eodem patre natos: & species adgnationis dicitur in §. pe. Inst. de succ. cognat. Videturque id non legis XII tab., sed legis Voconia verbum fuisse. Nam, cum in l. XII simpliciter ita scriptum esset: *Si intestato moritur, cui suus nec exabit heres, adgnatus proximus familiam habeto*: Voconia lex ei abrogavit, statuitque, *ut adgnata, nisi consanguinea, succederet*; eo verbo fraternitatem ex patre significans, l. 1, §. pe. D. de suis & legit. non tantum naturali, verumetiam adoptivo: §. 1, D. de legit. adgn. tut. l. 2, §. sed et si ipsa. l. 3. D. ad Tertyl. *Sanguinis* autem nomine proprie in libris nostris communio sanguinis, id est, naturalis cognatio, designatur. l. 2, D. und. cognat. l. 8, D. de regul. jur. l. 23, D. de adopt. l. 13, De man. vind. *Consanguinei* autem frequentissime ab adgnatis separantur. velut in l. 2, §. 1, D. und. legit. l. 2, D. de suis & legit. *Fratri* nomen etiam patru filio tribuitur, sed cum patruelis adjectione. Itaque duorum fratrum filii, quia secundi patris filii sunt, fratres inter se adpellantur. Cic. de Fin. 5: *Cicero frater noster*,

frater, cognationis. Plaut. in P. *fratres patruelis* post, Agorastoclius, Pœnum qui patris sui frater circum patruum patruissime. Pœgnate? hoc est. Nam paullo postquitur: *Hic suus sui fratris filium* que non multo dum esse oportet mea filia, & hic esse fratris filius natusque legem quem fratrem in superioribus se eadem, quæ fratris filius dicitur, confertur. l. fratris & tertio graduigit. her. & d. l. tamen, ut sapientia, nepotilis dicitur, quæ tertia confertur numeratur gradu

guinis, usurpa-
gnatione, quæ
ex eodem pa-
nationis dicitur
gnat. Videtur
sed legis Vo-
am, cum in l. xii
esser. Si intestato
bit heres, adgna-
beto: Voconia
ue, ut adgnata,
derer; eo verbo
gnificans, l. i. §.
on tantum na-
tivo. §. i. D. de
et si ipsa. l. 3. D.
n nomine pro-
munio sangui-
natio, designa-
t. l. 8. D. de re-
pt. l. 13. De man-
m frequentissi-
tur. velut in l. 2.
de suis & legit.
trui filio tribui-
edjectione. Ita-
i, quia secundū
s inter se adpel-
Cicero frater no-
ster,

DE RIT. NU. ET MAT. 309

ster, cognatione patruelis, amore germa-
nus. Plaut. in Pœnulo: *Carthaginenses
fratres patruels duo fuere.* Et multo
post, Agorastocles, patruelis alterius fi-
lius, Pœnum sibi propiorem sobrino,
qui patris sui frater patruelis fuerat, id-
circo patruum adpellat: *O patrue mi
patruissime.* Pœn. *Quid est, fratris mei
gnate?* hoc est, fratris mei patruelis.
Nam paullo post una ex filiabus sic lo-
quitur: *Hic suos cognovit modo, & hunc
sui fratris filium.* nimirum patruelis. Ita-
que non multo post, in eadē scena, men-
dum esse oportet in loco: *Vos estis amba
mea filia, & hic est cognatus vester, huius-
ce fratris filius Agorastocles.* Nam pro
huiusce legendū adfirmo, JACHONIS;
quem fratrem ipsius patruelem fuisse, ex
superioribus scenis intelligitur. *Sororis*
eadem, quæ fratris, adpellatio est. *Patris*
filius is dicitur, qui cum patruo & amita
confertur. l. fratris 21, C. de inoff. test.
& tertio gradu numeratur. l. 3, C. de le-
git. her. & d. l. ult. §. tertio gradu. qui
tamen, ut sup. diximus, depravata con-
suetudine, nepos nominatur. *Sororis fi-*
lius is dicitur, qui cum avunculo vel ma-
tertera confertur. d. l. fratris. & tertio
numeratur gradu. qui tamen, eadē cor-

510 FR. HOTMANUS
 rupta consuetudine, nepos adpellatur.
Fratri nepos dicitur, qui cum propatruo
 confertur; & quarto numeratur gradu. d.
 l. ult. §. quarto gradu. qui interdū nepos
 ex fratre dicitur, ut sup. docuimus. *Sororis*
nepos dicitur, qui ad avunculum magnū
 refertur; qui & ex sorore nepos interdū
 adpellatur; & quarto numeratur gra-
 du. d. §. quarto gradu. *Fratri sororis*
pronepos dicitur, qui ad patrum avun-
 culumve maiorem refertur; & quinto
 numeratur gradu. d. §. quinto gradu.
Patruus dicitur frater patris; & cum fra-
 tris filio confertur; ac tertio numera-
 tur gradu. d. l. ul. §. 3, D. de grad. l. 2, §. 1,
 D. de suis & legit. l. patruo 7, C. de le-
 git. here. l. pe. D. de legit. tutor. Inter-
 dum autem *patrum* vocari fratrem pa-
 tris patruelem, à fratri patruelis filio,
 paullo ante, ex Plauti Pœnulo demon-
 stravimus; quippe cum patruelis filius
 fratris filius adpelleretur. *Propatruus* dici-
 tur, qui & patruus magnus, avi frater;
 & cum fratris nepote confertur; quar-
 toque reperitur gradu. l. ult. §. quarto
 gradu, D. de grad. l. pen. D. de leg. tut.
Patruus major, est proavi frater, patris
 & matris patruus magnus; & cum fra-
 tris pronepote confertur; quintoque
 repe-

DE RIT.
 reperitur gradu.
 jor. *Patruus maxi-*
 qui & *Abpatruus*
 abnepotem refer-
 tur gradu. d. l. ul.
Amita, est patris
 filio confertur:
 est. l. ult. §. terti-
 tut. *Amita mag-*
 paterni soror;
 confertur; à qu-
 §. quarto, l. ult.
 per adoptionē 17
 pen. C. qui pet.
 proavi paterni so-
 nepote confertur
 gradu. d. l. ult. §.
maxima, est aba-
 fratris pronepo-
 numeratur gra-
Avunculus dicit
 sororis filio con-
 inoff. test. ac ter-
 penult. D. unda-
 grada, D. de gr-
 succed. *Avuncu-*
 avie frater est;
 confertur; quai-
 du. l. ult. §. qui-

pos adpellatur.
cum propatruo
eratur gradu.d.
interdū nepos
ocimus. *Sororis*
neculum magnū
nepos interdū
numeratur gra-
Fratris sororis
patruum avun-
tur; & quinto
quinto gradu.
tris; & cum fra-
tertio numera-
de gra.l.2, §.1,
o 7, C. de le-
tutor. Inter-
ati fratrem pa-
patruelis filio,
cenulo demon-
patruelis filius
Propatruus dici-
nus, avi frater;
nferitur; quar-
l. ult. §. quarto
n. D. de leg. tur.
i frater, patris
us; & cum fra-
tur; quintoque
repe-

reperitur gradu.d.l. ult. §. patruus ma-
jor. *Patruus maximus*, est abavi frater;
qui & *Abpatruus* dicitur; & ad fratris
abnepotem refertur; sextoque reper-
itur gradu. d.l. ult. §. patruus maximus.
Amita, est patris soror; & cum fratris
filio confertur: ac tertio gradu ab illa
est. l. ult. §. tertio gradu, l. 5, C. qui pet.
tut. *Amita magna*, vel proamita, avi
paterni soror; & cum fratris nepote
confertur; à quo quarto gradu est. l. 1,
§. quarto, l. ult. §. quarto, D. de grad. l.
per adoptionē 17, §. ult. D. de rit. nupt. l.
pen. C. qui pet. tut. *Amita major*, est
proavi paterni soror; & cum fratris pro-
nepote confertur; quintoque reperitur
gradu. d.l. ult. §. quinto gradu. *Amita*
maxima, est abavi paterni soror; & cum
fratris pronepote confertur; & sexto
numeratur gradu. d.l. ult. §. sexto gradu.
Avunculus dicitur frater matris; & cum
sororis filio confertur. l. fratris 21, C. de
inoff. test. ac tertio numeratur gradu. l.
penult. D. und. legit. l. ultim. §. tertio
grada, D. de grad. l. 6, C. commun. de
succell. *Avunculus magnus* dicitur, qui
avix frater est; & cum sororis nepote
confertur; quartoque numeratur gra-
du. l. ult. §. quinto gradu, de grad. A-

avunculus major dicitur, qui proavia frater est; & cum sororis pronepote confertur; quintoque reperitur gradu. l. ult. §. quinto gradu. *Avunculus maximus* dicitur, qui abavia frater est; & cum sororis abnepote confertur; sextoque numeratur gradu. d. l. ult. §. sexto. Idem etiam *abavunculus* adpellatur. l. 3, D. eod. *Matertera*, dicitur matris soror; -quasi mater altera, (ut Festus scribit,) & cum sororis filio comparatur. d. l. fratris, C. de inoff. test. ac tertio numeratur gradu. d. l. ult. §. tertio, D. de grad. l. patruo 7, C. de legit. hered. *Matertera magna*, dicitur avia soror; & cum sororis nepote confertur; quartoque numeratur gradu. d. l. ult. §. quarto. *Matertera major*, dicitur proavia soror; & cum sororis pronepote comparatur; quintoque numeratur gradu. d. l. ult. §. quinto. *Matertera maxima*, dicitur abavia soror; & cum sororis abnepote comparatur; sextoque numeratur gradu. l. 6. & d. l. ult. §. sexto; de gradib. *Patrueles*, interdum precise, interdum conjuncte *fratres patrueles*, invicem dicuntur duorum fratrum filii; qui propterea semper inter se conferuntur: veluti in l. dotem 16, D. de const. pec. similiterque *sorores patrueles*, quæ

quæ duobus ex
quarto gradui ad
grad. Neque unu
quin eodem quo
sim adpelletur. l.
trui filius, filia. l.
l. ult. §. eod. gra
tamen *patrueles*,
Pompeia de pape
patre nati sunt, u
sobrinus proprie
tera filius. Itaque
usurpatur, cum a
aut una tantum.
rum filii sunt, cor
consororini, act
estque alter alter
alter alteri m
sobrinus dicitur
tertera est, ex a
cum ex fratre
sunt; cum enim
brini adpellabun
feruntur, quippe
matertera filius
§. eod. gradu,
consuetudine la
tum est, ut gen
avunculi, mater

qui proavix fra-
 propote con-
 ritur gradu. l. ult.
avunculus maximus
 ter est; & cum so-
 ur; sextoque nu-
 t. §. sexto. Idem
 ellatur. l. 3. D. eod.
 tris soror, quasi
 is scribit,) & cum
 r. d. l. fratris, C.
 numeratur gradu.
 de grad. l. patruo
Matertera magna,
 um sororis nepo-
 e numeratur gra-
Matertera major,
 ; & cum sororis
 ; quintoque nu-
 t. §. quinto. *Ma-*
 r abavix soror; &
 comparatur; sex-
 du. l. 6. & d. l. ult.
truelles, interdum
 junctæ *fratres pa-*
 tur duorum fra-
 ea semper inter se
 l. dotem 16, D. de
e sorores patruels,
 quæ

quæ duobus ex fratribus natæ sunt: &
 quarto gradui adscribuntur. §. 3, Inst. de
 grad. Neque unus dici patruelis potest,
 quin eodem quoque nomine alter vicif-
 sim adpelletur. Nam patruelis, est pa-
 trui filius, filia. l. 1, §. quarto gradu. &
 l. ult. §. eod. gradu, D. de grad. Vetuste
 tamen *patruels fratres* dicuntur in lege
 Pompeia de parricidis qui ex eodem
 patre nati sunt, ut sup. notavimus. *Con-*
sobrinus proprie & specialiter est mater-
 teræ filius. Itaque dupliciter hoc nomen
 usurpatur, cum aut duæ materteræ sunt,
 aut una tantum. Nam qui duarum soro-
 rum filii sunt, consobrini dicuntur, quasi
 consororini, ac tum inter se referuntur;
 estque alter alteri consobrinus, quippe
 alter alteri materteræ filius. Rursus con-
 sobrinus dicitur, cum ex una parte ma-
 tertera est, ex altera avunculus; ut puta
 cum ex fratre & sorore filii prognati
 sunt; tum enim ambo invicem consob-
 rini adpellabuntur, atque inter se con-
 feruntur, quippe cum ille avunculi, hic
 materteræ filius sit. l. 7, §. quarto. l. ult.
 §. eod. gradu, de gradib. Sed recepta
 consuetudine latius hoc nomen produ-
 ctum est, ut generaliter patruī, amitæ,
 avunculi, materteræ filios comprehen-

dat, quartoque numerentur gradu. l. i. §. quarto. l. ult. §. eod. gradu, D. de grad. l. i. C. und. legit. Quod cum ita sit, nihil mutandum est apud Paulum, lib. sent. 4; ubi sic legitur: *Consobrinus, consobrina, id est, avunculi & matertera filius, filia: Amitinus, amitina, id est, amita filius, filia: Itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur.* Ubi video, esse, qui absurdissime delenda hæc verba censent: **ET MATERTERÆ.** Itē illa, **ITEMQUE CONSOBRINI, QUI EX DUABUS SORORIBUS NASCUNTUR.** *Amitinus, amitina, amita filius, filia*, inquit Paulus, sent. 4, t. II. Itaque usurpatur in l. 5, C. commun. de success. Confertur cum sobrino, ut, qui mihi, ex amita mea natus, amitinus est, eidem ego, ex avunculo ipsius natus, sim consobrinus. *Amita tua filii* (inquit Justin.) *consobrinum te adpellant, tu illos amitinos.* §. quarto gradu, Inst. de grad. Quod cum aptissime quadret atq; conveniat, permirum mihi videtur, quod & Caius, in l. i. & Paulus, in l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. amitinos inter se, sicut & patruales inter se, conferre scribunt; quasi amitini sint, ut Nonius scribit, fratrum maris & feminae filii, hoc est, fratris & sororis filii inter se. Quod mihi

DE RIT. M
mihi usque eo no
ne tribus locis m
Justinianum, Cai
hoc dictu est. Se
num oratio non
scripsisset, At, eo
progenerantur, a
tant: mox cont
que, inquires, a
adpellant, tu illo
sanus congrueret
damque arbitro
pserit: Eos, qui
generantur, consob
prie dici, putant
menti aut ration
culo natus est, a
que apud Caium
retur: Item consob
amitina, id est,
rore propagantur
pud Paulum: I
brinos, consobrin
ut quemadmod
consobrinus cu
hic cum illo co
niani testimonio
Pauli locus in S
gitant. Sobrini

entur gradu. l. i. §. 1.
 gradu, D. de grad.
 cum ita sit, nihil
 ulum, lib. sent. 4;
 rimus, consobrina,
 rtera filius, filius:
 est, amita filius,
 i, qui ex duabus
 i video, esse, qui
 ec verba censent:
 a, itemque con-
 abus sororibus
 s, amitina, amita
 ius, sent. 4, t. ii.
 C. commun. de
 sobrino, ut, qui
 us, amitinus est,
 ulo ipsius natus,
 ra tua filii' inquit
 adpellant, tu illos
 du, Inst. de grad.
 quadret atq; con-
 videtur, quod &
 in l. ult. §. quar-
 amitinos inter se,
 se, conferre scri-
 ut Nonius scri-
 em in x filii, hoc
 ti inter se. Quod
 mihi

DE RIT. NU. ET MAT. SIS

mihi usque eo novum videtur, ut verear,
 ne tribus locis mendum inreperit apud
 Justinianum, Caium, Paulum. Difficile
 hoc dictu est. Sed certe apud Justinia-
 num oratio non cohæret. nam, cum ita
 scripisset, *At, eos, qui ex fratre & sorore*
progenerantur, amitinos proprie dici, pu-
tant: mox contrarium subjungit; *Ita-*
que, inquit, amita filii consobrinum te
adpellant, tu illos amitinos. Quæ nemo
 sanus congruere adfirmabit. Cogitan-
 dumque arbitror, ecquid potius ita scri-
 pserit: *Eos, qui ex fratre & sorore pro-*
generantur, consobrinos & amitinos pro-
prie dici, putant. Nam, quid est argu-
 menti aut rationis, eum, qui ex avun-
 culo natus est; amitinum adpellare? Ita-
 que apud Caium commodius ita lege-
 retur: *Item consobrini, consobrina, amitini,*
amitina, id est, qui quæve ex fratre & so-
rore propagantur. l. i, D. de grad. Et a-
 pud Paulum: *Ex fratre & sorore conso-*
brinos, consobrinas; amitinos, amitinas:
 ut (quemadmodum superius dictum est)
 consobrinus cum amitino, vicissimque
 hic cum illo conferatur: quod & Justi-
 niani testimonium, & nominis ratio, &
 Pauli locus in Sententiis apertissime fla-
 gitant. *Sobrini* proprie sunt, inquit Ca-
 ius,

ius, qui ex fratribus patruelibus aut cōsobrinis, aut amitinis, undique propagantur. Itaque in themate cognationis, patruī magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepotes, sobrini dicuntur ei de quo quæritur. Constantiterque veterem sententiam meam retineo, ut apud Caium, in l. 2, D. de grad. sic emendetur: *Item patruī magni, &c. nepos, neptis, qui ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis, undique propagantur, & proprie sobrini vocantur.* alioqui bis idem eodem loco numeraretur. Conferuntur ergo inter se sobrini. nam qui me illo nomine adpellat, eundem ego vicissim eodem nomine adpello. qui & sexto à me numeratur gradu. Proavi pronepotes, ait Paulus, ei, de cuius cognatione quaritur, sobrini sunt, & invicem huic illi sobrini. d. l. ult. §. sexto gradu, versic. ex quibus. Quod ad eorum sententiam refellendam valet, qui hos inter se consobrinos dici putant, propter eos Pauli locos, ubi sic nominantur. ut lib. sent. 4, tit. ii, §. sexto gradu: *Patruī magni nepos neptis, id est, propioris sobrini filius, filia, qui consobrini vocantur.* Et §. seq. ubi consobrini filium, filiam, septimum in gradum refert.

refert. Itemque l. D. de grad. ubi fratrumque meorum mei, inter se consobrinis, consobrinis, dum esse sobrinis nominis differentia servata convincit locorum sexcentis quibus constantem distinguuntur. Cic. fratrum conjunctum, sobrinorumque consobrinus, apud patris mei, matris Sobrino natus, dici primoque censetur autem cum propavunculi, promatrem enim ego sobrinum vocat pro patrui autem adpellationum gradibus desinunt. Qua filiis proprium in non habeat, dempellabitur. l. ult. ult. Inst. de succ. cogn. & apud Pa

ruehbus aut cō-
undique propa-
ate cognationis,
agnā, avunculi
que nepotes, io-
o queritur. Con-
tentiam meam
m, in l. 2, D. de
em patris magni,
fratribus patrue-
at amittis, unde
ie sobriini vocan-
eodem loco nu-
er ergo inter se
illo nomine ad-
lim eodem no-
to a me nume-
nepotes, ait Pau-
one queritur, so-
que illi sobriini. d.
rtic. ex quibus.
entiam refellen-
se consobrinos
Pauli locos, ubi
sent. 4, tit. 11, §.
agni nepos neptis,
l. 1, §. 1, D. de
seq. ubi conso-
mum in gradum
refert.

refert. Itemque l. ult. §. quarto gradu,
D. de grad. ubi sic legitur: *Sororum
patrumque meorum nepotes, neptes, item
mei, inter se consobriini sunt.* Nam, pro
CONSOBRIINI legendum ac restituendum
esse SOBRIINI, cum utriusque
ominis differentia diligenter ubique
servata convincit, tum etiam aliorum
ocorum sexcentorum auctoritas, in
quibus constanter istæ adpellationes di-
tinguuntur. Cic. lib. offic. 1: *Sequuntur
patrum conjunctiones, post consobriino-
rum, sobrinorumque.* Ælius Gallus ju-
risconsultus, apud Festum: *Sobrinus est
patris mei, matrisve mee, consobriini filius.
Sobriino natus, dicitur sobriini filius, se-
ntimoque censetur gradu: confertur
autem cum propatru, proamita, proa-
vunculi, promaterteræ nepote. Quem
enim ego sobriino natum adpello, is me
vocat propatru sui nepotem.* Causa
autem adpellationis est, quia in sobri-
norum gradibus cognationis nomina
desinunt. Quia de causâ, cum sobriini
alius proprium in Latina lingua nomen
non habeat, demonstrativo nomine ad-
pellabitur. l. ult. §. ult. D. de gradib. l.
ult. Inst. de succ. cogn. l. 1, §. 2, D. und.
cogn. & apud Paul. d. lib. sent. 4, tit. 11,
§. ult.

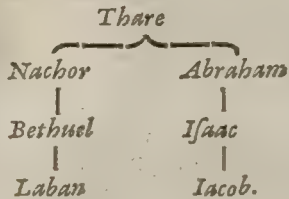
§. ult. & §. pen. ubi tamen mendose legi CONSObRINI FILII, FILIÆ, restituentumque, SOBRINI, sup. demonstravimus. *Propior sobrino* (qui & *propius sobrino*, & *propior sobrinus* adpellatur) idem dicitur, qui propatruui, proamimitæ, proavunculi, promaterræ filius est, quasi qui uno gradu citior est quam sobrinus; atque idem ipse patri ejus, de cujus cognatione quaeritur, consobrinus est; quintoque numeratur gradu. l. 1, in fi. l. 2, l. ult. §. quinto gradu. D. de grad. & apud Paul. sent. 4, tit. 11, & Justin. §. quinto gradu, Inst. de grad. Ex quo intelligitur, propiorem sobrinum cum eo tantum conferri, qui patruelis amittitur, ac generaliter consobrini filius est, ut, quem ego sobrino propiorem nomino, is me consobrini sui filium adpelleret. Similiterque Paulus, in d. l. ult. §. sexto gradu, dilucide scribit; patru majoris filium, patri ejus, de cujus cognatione quaeritur, esse propiorem sobrino. Et, paucis versibus interjectis; patrem ejus, de quo quaeritur, pronepoti proavi esse propiorem sobrino. Itē, in §. seq.; patruui maximi filium, qui se primo gradu est, avo ejus, de cujus cognatione quaeritur, propiorem sobrinum adpel-

adpellat. Et paulus nepotem, avo ejus ne quaeritur, propior hac tabula:

Th
Nachor
|
Bethuel
|
Laban

in qua Laban Jacobus Bethuel erit Jacobus filiusque cum Jacobo sit, Isaac Laban sobrinus: utpote qui sobrinus, citior sit dicatur Isaac Rem in uxorem ducit: Rebecca propter; Isaac cognatus. Atque ita videmus vocari, in l. 2, C. de Massurii auctoritate multis locis contradatur, nemine trror, quod apud gatur: *Propius sobrinus*

adpellat. Et paullo post; patruī majoris nepotem, avo ejus, de cujus cognatione quæritur, propius sobrino. Itaque in hac tabula:

in qua Laban Jacobo sobrinus est, Bethuel erit Jacobo propius sobrinus: vicissimque cum Jacobus Labano sobrinus sit, Isaacus Labano dicetur, propior sobrinus: utpote qui uno gradu, quam sobrinus, citerior sit. Et, cum Genes. 24 dicatur Isaacus Rebeccam Labani sororem in uxorem duxisse: Latine sic effecemus: Rebecca propiori sobrinus nupsit; Isaacus consobrini filiam duxit. Atque ita videmus, propiorem sobrinum vocari, in l. 2, C. commun. de succ. Quod cum ita sit, idque perspicue à Paulo Massurii auctoritate confirmetur, ac tam multis locis constanter à jurisconsultis tradatur, neminem dubitaturum arbitror, quod apud Festum mendose sic legatur: *Propius sobrinus mihi est consobrini mei*

mei filius: proinde quasi nomen hoc reciprocetur, sicut sobrini aut consobrini adpellatio: ut, quemadmodum propatri filius Titio est propior sobrino, ita vicissim Titius illi propior sobrino sit. In quo vitium est apertissimum. Nam, cum propior sobrino sic dicatur; qui sobrino citior est, ut jam diximus; satis constat consobrini nepotem sobrinum non esse. Præterea Caius, Paulus, imperator iterumque Paulus consobrini filium propiore sobrino semper accurate distinguunt, eosque in computandis quinti gradus personis separatim enumerant; ut ea nomina confundi sine temeritate non possint. Quo probabilior mihi eorum sententia videtur, qui in l. 2, C. und. legi. verba illa, id est, A CONSOBRINA NATUM, glossema vel indocti, vel semidocti interpretis fuisse arbitrantur, sub illis imp. verbis subiecta Cum propiorem sobrinum, &c. præsertim cum de iure propioris sobrino consulerent, nihil opus illo glossemate fuerit non magis quam in l. 2, C. comm. d. succ. De propiore sobrino mentio fit in l. 5, D. de injur. l. 1, D. ad leg. Jul. repet. l. 3, D. ad leg. Pomp. de parricid. & in Collectaneis, tit. 2.

SOCER, est viri gradus, D. de nuptiarumque refertur uxoris mater. & refertur. late tam niam & proaviam gradus, D. de gradus nupt. Profocer, (dicitur,) est uxoris ad progenerum & 4, §. gradus, & l. 3, Profocrus, (quæ dicitur,) uxoris aut progenerum proci l. 4, §. gradus. Cum socero socri gradus. Capitolo ner per maiorem per minorem, Ma XNUM, filii uxoris rationem habet tamen etiam ad mea nati uxorem tur. l. 6. D. eod. de rit. nupt. Vitt

CAPUT X.

*Index nominum adfinitatis, eorum-
que inter se relatio.*

SOGER, est viri aut uxoris pater. l. 4. §. gradus, D. de grad. & ad generum, utrumque refertur. *Socrus*, est viri aut uxoris mater. & ad generum nurumque refertur. late tamen etiam ad uxoris aviam & proaviam producit. d. l. 4. §. gradus, D. de grad. l. 14 §. ult. D. de rit. nupt. *Profocer*, (qui & socrer magnus dicitur,) est uxoris aut mariti avus; & ad progenerum & pronurum refertur. d. l. 4. §. gradus, & l. 3. §. ult. D. de postul. *Profocrus*, (quæ & socrus magna dicitur,) uxoris aut mariti avia est; & ad progenerum pronuramque refertur. d. l. 4. §. gradus. *Gener*, filii maritus; & cum socero socruve confertur. d. l. 4. §. gradus. Capitulin. in Anton. Pio: *Gener per majorem filiam, Lamia Syllanus; per minorem, Marcus Antoninus, fuere.* *Nurus*, filii uxor: & cum socero socruve rationem habet. d. l. 4. §. gradus. Late tamen etiam ad nepotis ex filio filiiave mea nati uxorem hoc nomen producit. l. 6. D. eod. l. adoptivus l. 4. §. 2, D. de rit. nupt. *Vitricus*, maritus alter matris;

522. . . FR. HOTMANUS . . .
tris ; & cum privigno, privigna, confertur. d.l.4, §. gradus. & l.3, C. commun. de success. *Noverca*; altera patris uxor; & cum privigno, privigna, confertur. d.l.4, §. gradus, D. de grad. Late tamen etiam ad avi & proavi uxorem hoc nomen producitur. l. adoptivus 14, §. 2, D. de rit. nupt. *Privignus*, uxoris filius ex alio marito, itemque mariti filius ex alia uxore natus ; & cum vitrico vel noverca confertur. d.l.4, §. gradus, D. de grad. Late tamen etiam ad uxoris nepotem & pronepotem hoc nomen producitur. l.14, §. 2, D. de rit. nupt. Transfertur etiam hoc nomen ad eum, qui ex non nupta, quæ post alteri nupsit, natus est. l. privignus 7, D. eod. Sed in eo, qui ex uxore mea, quæ post divortium alteri nupsit, & filium suscepit, proprie non usurpatur. l. si qua mihi 12. §. 2 D. de rit. nupt. *Privigna*, uxoris filia ex alio marito, itemque mariti filia ex alia uxore nata ; & cum vitrico vel noverca confertur. d.l.4, §. gradus. *Consocepi* dicuntur inter se, quorum unius filius alterius filiam uxorem duxit. Tranquillus Claudio : *Appium & Syllanum consoceperum suum occidit*. Superius autem dixerat, Claudium filiam suam Octavianam Sylla

DE RIT. N.
Syllano adolefcentem
casse. Credo, ea
pos dici posse, quod
Syllanus alteram vitricam
trario, uxorem duxit.
Inst. de nupt. l. c.
focer. & pass. D.
hæc quidem eorum
parentum liberorum
adfin. Inst. de
nupt. Sequitur
trum & propinquum
sinent. quorum
qua perpaucæ e
caussa nobis fin
erunt. *Fratria*, fr
Nonius, *Fratria*
fratrum inter se
est, mendum est
detur, ubi sic lo
uxores janitrices
vivantes. Corri
l.4, §. gradus, D.
fratris uxorem c
q.3, c. quod aut
tio: Nam cum e
uxor. Sororius,
& commentitici
natur, lib. Ety

ANUS
 privigna, confer-
 l. 5, C. commun.
 tera patris uxori-
 na, confertur. d.
 ad. Late tamen
 uxorem hoc no-
 ptus 14, §. 2, D.
 uxoris filius ex
 mariti filius ex a-
 m vitrico vel no-
 §. gradus, D. de
 m ad uxoris ne-
 hoc nomen pro-
 rit. nupt. Trans-
 en ad eum, qui ex
 teri nupsit, natus
 eod. Sed in eo,
 e post divorcium
 lulceperit, pro-
 qui mihi 12, §. 2,
 na, uxoris filia ex
 mariti filia ex alia
 trico vel noverca
 dus. *Confocer* di-
 m unius filius al-
 luxit. Tranquill.
 Syllanum *confocer*
 erus autem dixe-
 suam Octavianæ
 Sylla-

Syllano adolescenti Appii filio despon-
 asse. Credo, eadem ratione *comprivi-*
 nos dici posse, quorum unus novercæ
 filius alteram vitrici filiam, aut ex con-
 rario, uxorem duxit. velut in §. mariti,
 inst. de nupt. l. cum hic status 32, §. si
 ocer. & pass. D. de don. int. vir. Atque
 hæc quidem eorum nomina sunt, qui
 parentum liberorumve locum obtinent.
 i. ad fin. Inst. de nupt. l. ultim. D. de rit.
 nupt. Sequitur eorum recensio, qui fra-
 trum & propinquorum numerum ob-
 inent. quorum nomina in Latina lin-
 gua perpauca exstant, sed disciplinæ
 causa nobis fingenda, & supponenda
 erunt. *Fratria*, fratris uxor. Quamquam
 Nonius, *Fratria*, inquit, *adpellantur*
fratrum inter se uxores. Quod si verum
 est, mendum esse apud Modestinum vi-
 detur, ubi sic legitur: *Duorum fratrum*
uxores janitrices dicuntur, apud Grecos
ειδάμπες. Corrigendumque, *FRATRIÆ*.
 l. 4, §. gradus, D. eod. Fratrißam autem
 fratris uxorem Canonistæ adpellant, 35,
 q. 5, c. quod autem. Cicero, pro Cluen-
 tio: *Nam cum esset gravida Auria fratris*
uxor. Sororius, sororis maritus: novum
 & commentitium. Nam (ut Isidorus te-
 statur, lib. Etym. 10, c. 7) nullum in La-

tina lingua nomen habet. Cicero, pro C^oner, commendati
 Rabirio; *Cariorem huic sororis maritum* *Admita Martii vir*
quam sororis filium fuisse. Idem, Philipp^o *Adrianus ea lege in*
 2: *Dixit in sororis sua virum; vitricum* *Anton. Pio: Ita*
tuum. *Lavir*, frater mariti, vetus est. *Antoninū, fratris u*
 4, §. grad. *Lavir*, inquit Nonius, *dicim* *dem de propatru*
tur frater mariti, quasi lavus vir. *Pro* *amitis, promater*
frater, frater uxoris; novum, & à nobis *rioribus intellige*
factum, quoniam ei Latinum (ut eodem *tur autem inter se*
 loco *Isid.* restatur) nomen deest. *Cice* *Lavir, frater mari*
 ro, pro Domo: *Quis ergo adfuit? Frater.* *Fratria, fratris u*
 inquit, *uxoris mea.* *Tranquill.* in Jul^o *xor.*
L. Cinna, uxoris fratri, reditum in civi *Sororius, sororis m*
tatem confecit. *Glos.* soror mariti; vetus *ritus.*
 est. l. 4, §. gradus, D. de grad. Et apud *Sororius, sororis m*
 Festum. *Glos.* inquit, *viri soror*, à Græc^o *ritus.*
γάλως. Nonius etiam fratris uxori hoc
 nomen tribuit. *Glos.* inquit, *adpellatur*
mariti soror, atque eadem fratris uxor.
Pro *soror*, soror uxoris; novum est, & à
 nobis excogitatum, quoniam (ut eo
 dem loco *Isid.* scribit) Latinum nomen
 non habet. Porro in patrui & amitæ
 avunculi & materteræ gradibus, Latine
 nulla extant adfinitatis nomina. Ita
 que efferre illa sic cogemus: *Patrui ve*
avunculi uxor: Amita vel matertera ma
ritus. *Capitolinus*, in Anton. Philos.
Alexandria, filia Cassi, & Druncianus,
 gener.

ner, commendati amita marito, Item ;
 mita Martii virum Antoninum Pium
 drianus ea lege in adoptionem legit. Itē
 Anton. Pio : Ita sibi ille adoptaret M.
 Antoninū, fratris uxoris sue filium. Quod
 lem de propatruis, proavunculis, pro-
 nitis, promaterteris, cæterisque supe-
 rioribus intelligendum est. Conferun-
 ur autem inter se hoc modo :

evir, frater mariti. Fratricia, fratris uxor.
 ratricia, fratris uxor. Glos, soror mariti.
 xor.

ororius, sororis ma- Profrater, frater u-
 ritus. xoris.

ororius, sororis ma- Proforor, uxor so-
 ritus. roris.

FINIS.

DE SPURIIIS, ET LEGITIMATIONE.

CAP. I.

*Spuriorum definitio, nominis notatio, et
divisiones multiplices.*

SPURIUS, generale nomen est, quod iis omnibus convenit, qui sine patre iusto nati sunt. Cujus appellationis originem haud scio an satis commode jurisconsulti ad Græcæ notationem retulerint: quasi qui *σποροῦ* concepti sint. nam si ita esset, hoc quoque nomen usurpatum à Græcis fuisset. Quare videamus, num probabilius sit, quod Plutarchus scribit; Cum qui sine patre iusto nati essent, iisdem literis designarentur, quibus prænomen Romanum *Spurius* scribitur, hoc est, Si tandem eo rem consuetudine lapsi fuisset, ut *Spurii* appellarentur. Quam multi autem ejusmodi primis urbis Romæ incunabulis fuerint, cum ex Dionysii lib.

4. in-

DE SPUR.

intelligi potest, et Livius, lib. 10, testatur non multos patres, quasi qui patrem ingenuos. An unquam, patricios primis delapsos, sed qui est, nihil aliud quod ergo est, qui sine hoc est, qui patrem potest: vel qui patrem, qui jure C. Hinc illud sive V. tius: *Spurii* dicuntur quasi *σποροῦ* concepti. Et qui: *Qui* matre, incerto, nati sunt, que, quoniam, ut patrem liberi secundæ 19, D. de statu postliminii patris apud hostes exest, conpetit: re cum sola matre *Spurium* habendum demum, cum nasci videatur. Nam, ut patrem nuptiæ demon-

intelligi potest, tūc etiam ex eo, quod
 Livius, lib. 10, testatur, reliquos sane
 non multos *patricios* esse nominatos :
 quasi qui patrem ciere possent: itemque
ingenuos. *An unquam fando audistis*, in-
 quit, *patricios primo esse factos, non de ca-*
so delapsos, sed qui patrem ciere possent. id
 est, nihil aliud quam ingenuos. Spurius
 ergo est, qui sine justo patre natus est :
 hoc est, qui patrem demonstrare non
 potest: vel qui potest quidem, sed non
 eum, qui jure Quiritum probatus est.
 Hinc illud siue Valerii Maximi, siue alte-
 rius: *Spurii dicuntur, patre incerto nati :*
quasi ἀνέκτορες. Et Ulpianus, tit. Regul.
 4: *Qui matre, inquit, certa, patre autem*
incerto, nati sunt, spurii adpellantur. Ita-
 que, quoniam, ubi legitimæ nuptiæ sunt,
 patrem liberi sequuntur, l. cum legiti-
 mæ 19, D. de stat. hom. ac proinde jus
 postliminii patri competens etiam ei qui
 apud hostes ex eo & uxore ipsius natus
 est, competit: rescriptum est, cum qui
 cum sola matre in civitatem revertisset,
 spurium habendum esse: quippe, qui
 tum demum, cum in civitatem adfertur,
 nasci videatur. l. divi 25, D. de captiv.
 Nam, ut patrem definimus eum, quem
 nuptiæ demonstrant, l. 5, D. de stat. hom.
 eodem

IIS, ET
 TIONE.

I.

ominis notatio, &
 ut explices.

generale nomen est,
 abus conveniunt, qui
 to nati sunt. Cujus
 in haud ideo an sa-
 aluti ad Græcam
 t: quā cui *πατρ*
 m si ita esset, hoc
 rpatum à Græcis
 us, nūm probabi-
 us scribit: Cum a
 ati essent, iisdem
 quibus prænomen
 bitur, hoc est, SP-
 nuerudine lapsam
 entur. Quam mul-
 timis urbis Romæ
 um ex Dionysii lib.
 4 in-

eodem modo filium nominamus eum,
 qui ex viro & uxore ipsius nascitur. l. fi-
 lium 6, D. de his qui sunt sui vel alien.
 Denique, spurii in libris nostris passim
 opponuntur iustis liberis. ut l. 4, in fi.
 D. de in jus voc. l. ult. C. quand. mult.
 tut. offic. l. ult. C. qui petant. tut. quæ-
 admodum apud Græcos *νόθος* opponun-
 tur *γνησίαις*. ut Novell. 89. & apud Euri-
 pidem in Andromacha: *Νόθος τε πόλλοι
 γνησίαν ἀπειροῦς*. De hoc autem *notho-*
rum vocabulo Quintilianus, lib. 3, c. 6,
 ita scribit: *Nothum, qui non est legitimus,*
Græci vocant. Latinum rei nomen (ut
 Cato quoque in oratione quadam te-
 status est) non habemus, ideoque uti-
 mur peregrino. Iam vero spurii passim
 in iisdem libris nostris *vulgo quæsi* ad-
 pellantur. ut l. vulgo quæsi 23, D. de
 stat. homin. proque iisdem nomen hoc
 usurpatur. uti patet ex collatione l. 2, &
 l. 4, D. und. cognat., cum Ulpiani tit.
 Reg. 5. Vnde, quemadmodum spurii iu-
 stis liberis, sic etiam vulgo quæsi iure
 quæsitis opponuntur. l. patronus 18, D.
 de bon. libert. l. si quis liberis 5, §. 2, D.
 de agnosc. lib. & iustus pater opponi-
 rur matri quæ vulgo concepit. l. lege Iu-
 lia 44, §. 1, D. de rit. nupt. Rursus, ad-
 pellan-

pellantur & *filii*
 de nat. lib. &
 sui vel alie. l. om
 fraud. cred. l. na
 verb. l. ult. C. de
 per. tut. Qua d
 confertur cum f
 adoptivus 14, §.
 D. de lib. causs.
 est multiplex. N
 nascuntur, alii e
 pro, alii ex adul
 hoc modo plani
 meretrix, ex vir
 existimationis, e
 ex serva non con
 na. l. 25, D. de ca
 ut ea quæ sine pa
 VI: Impares nup
 & patre non con
 non possunt vider
 nascetur. De qui
 proposuimus,
 Ac primum de iis
 cuntur. De qui
 explicandum est
 duo in libris noi
 arte Justinianun
 quod à Justinian

ominamus cum,
us nascitur. l. 2.
nt sui vel alien.
is nostris passim
is. ut l. 4, in B.
C. quand. mult.
perant. tut. quæ-
is non opponun-
9. & apud Euci-
: *Νοτὴ τὴ πόλιν*
oc autem nosho-
lianus, lib. 3, c. 6.
non est legitimus.
n rei nomen (ut
one quadam te-
is, ideoque uti-
o spurii passim
ulgo quæsti ad-
quanti 23, D. de
idem nomen hoc
collatione l. 2, &
cum Ulpiani tu-
modum spurii iu-
ulgo quæsti iure
l. patronus 18, D.
liberis 5, §. 2, D.
us pater opponi-
oncepit. l. lege lu-
nupt. Rufus, ad-
pellan.

pellantur & filii naturales. ut in Rub. C. de nat. lib. & l. ul. D. de his qui sunt sui vel alie. l. omnes 17, §. 1, D. quæ in fraud. cred. l. naturalis 5, D. de perscrip. verb. l. ult. C. de confir. tut. l. ult. C. qui pet. tut. Qua de causâ pater naturalis confertur cum filia vulgo quæstita. in l. adoptivus 14, §. 1, D. de rit. nupt. & l. 3, D. de lib. causâ. Spuriorum autem divisio est multiplex. Nam alii ex concubinato nascuntur, alii ex scortatione, alii ex stupro, alii ex adulterio, alii ex incestu. Vel hoc modo planius: Ex concubina, ex meretrice, ex virgine, vel vidua honestæ existimationis, ex adultera, ex cognata, ex serva non concubina, aut ex peregrina. l. 25, D. de captiv. ex uxore injusta; ut ea quæ sine patris iussu ducta est. Apul. VI: *Impares nuptia, & præterea in villa, & patre non consentiente facta, legitima non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur.* De quibus omnibus eo, quem proposuimus, ordine differendum est. Ac primum de iis qui ex concubinis nascuntur. De quibus ipsis non nihil prius explicandum est. Nam earum genera duo in libris nostris reperio. unum, quod ante Justinianum in usu fuit: alterum, quod à Justiniano nove inductum est, &

fuis legibus atque conditionibus definitum.

CAPUT II.

De concubinis, & earum jure.

ERGO, quod ad antiquum jus attinet, *concubina* dicebatur mulier, siue serva, siue libera, innupta, quam quis non uxoris loco, sed concubinarus tantum caussa, sine stupri crimine, habebat. Nam servas quoque pro concubinis haberi solitas, patet ex l. denique 8, D. de pignor. l. pe. D. de reb. auct. jud. possid. l. ult. C. comm. de manu. & qui ex iis nascebantur, servi erant; *filiique naturales* dicebantur. l. ult. de his qui sui vel. l. naturalis, D. de perscr. verb. l. ult. C. de confir. tut. l. naturali 7, D. eod. l. ult. C. quand. mul. tut. offic. neque aliud juris, quam alii servi, habebant. l. 3, C. de incest. nup. Rursus, harum concubinarum duo erant genera. Nam alie, honeste, matronae, matresf. adpellabantur: veluti ingenuae; quae, testatione interposita, sese alicui in concubinatum dabant. l. 3, D. de concub. aut libertae; quae suis se patronis jungabant. l. probrum 41, D. de ri. nup. l. 3, §. 1,

DE SPUR.

§. 1, D. de do.
13, D. de adult.
adpellantur. at
sese alteri proft
fari posse: non
jure extranei.
turpes habebat
sese alteri quan
tum tradebant
tabulis 16, §. 1.
De quo, §. 1, id
plicandum est;
rora pender illa
cubina nari, spi
antiquo jure p
unius cum una
conluetudo est,
narus ex ea filii
quaesitus. Hu
rum disputati
auctoritatem
itemque §. vulg
ditur, bonorum
gnati iis conc
quaesiti sunt. de
lud accipiendu
honesto concu
probatu sunt?
non intelligun

§. 1, D. de do. int. vir. & uxo. l. si uxor
 13, D. de adult. ubi matronæ & matresf.
 adpellantur. atque adeo traditur, eas, si
 sese alteri prostituerint, adulterii accu-
 sari posse: non tamen jure mariti, sed
 jure extranei. Aliæ vero, probrosæ &
 turpes habebantur; veluti quæ, libertæ,
 sese alteri quam patrono in concubina-
 tum tradebant. d. l. probrum. & l. cum
 tabulis 16, §. 1, D. de his quæ ut indig.
 De quo, §. idcirco, paulo copiosius ex-
 plicandum est; quoniam ex eo maxime
 tota pendet illa disputatio; An ex con-
 cubina nati, spurii, & vulgo quæsi-
 ti, dici antiquo jure possent. Cum enim viri
 unius cum una muliere concubinaria
 consuetudo est, neque sine patre certo
 natus ex ea filius videtur, neque vulgo
 quæsitus. Huic hominum nonnullor-
 um disputationi obijcimus primum
 auctoritatem l. 2, & 4, D. und. cog.
 itemque §. vulgo, de succ. cogn. ubi tra-
 ditur, bonorum possessiones unde co-
 gnati iis concedi qui spurii & vulgo
 quæsi-
 ti sunt. de quibus enim potius il-
 lud accipiendum est, quam de iis qui ex
 honesto concubinato nati, & jure civili
 probati sunt? qui si spuriorum nomine
 non intelliguntur, æquonam, quæso,
 §. 1, alio

alio nomine illa bonorum possessio iis deferetur? Præterea Ulpianus, in d.l. cum tabulis, rem omnem perspicue demonstrat. Cujus hanc esse sententiam arbitror, longe ab aliorum opinione dissidentem: *Cassianus senator Rufinam ingenuam, pleno & maritali honore dilexerat, ex eaque puellam suceperat.* Honos autem ille non concubinas, sed uxores facit, extra quam si corpore quæstum fecerint. l. in liberæ, de rit. nupt. l. 3, §. 1, D. de don. int. vir. & uxor. l. 3, D. de concub. l. donationes 31, D. de donat. Cum Cassianus testamentum faceret, filiam illam ex ea conjunctione natam heredem instituit. mortuo Cassiano, legitimi heredes institutionem oppugnabant, hac de causa, quod dicerent, Rufinam, imprudente Cassiano, vulgo corpore quæstum fecisse: tametsi non palam: ut in d.l. probrum, de rit. nupt. ac proinde tantum abesse, ut illa uxor fuerit, ut ne concubinæ quidem loco habenda sit: stuprū enim cum ea commissum fuisse. d. l. in liberæ. & l. 3, D. de concub. Imperatores tamen rescripserunt, institutionem valere: quia concubinæ sine dubio hereditatum capaces sunt: sive illæ honestæ, sive probrosæ sint.

sint. quod si cum
factio est, multo
ipſis nati sunt.
tum sumi potest
i, D. de proba
uxoris, spurium
uxoris adulteri
to magis qui ex
susceptus erit?
lud est, quod P
ruisse post Cas
lam vulgo quæ
finam, imprude
pore quæstum
quod hæc non C
nominatur: qu
nuptias non fuisse
potuit. Quare
ram, non puto,
fuisse; post ejus
filiam ejus in co
co adscitam esse
putant, corrigere
FECISSE APPAR
la extat litera,
lam istam in
fuisse. Deinde
de concub. priv
nefario & flagi

sint. quod si cum concubinis testamenti factio est, multo magis cum iis qui ex ipsis nati sunt. Postremum argumentum sumi potest ex l. Imperatores 29, §. 1, D. de proba. ubi natus ex adulterio uxoris, spurius adpellatur: nam, si ex uxoris adulterio natus, spurius est, quanto magis qui ex concubinæ scortatione susceptus erit? Atque hoc nimirum illud est, quod Papinianus scribit, apparuisse post Cassiani mortem, filiam illam vulgo quæsitam fuisse: hoc est, Rufinam, imprudente Cassiano, vulgo corpore quæstum fecisse. Neque movet, quod hæc non Cassiani, sed Rufinæ filia nominatur: quia, cum apparuerit, eas nuptias non fuisse, Cassiani filia dici non potuit. Quare, ut rem in pauca conferam, non puto, Rufinam veram uxorem fuisse; post ejus autem è vita excessum, filiam ejus in concubinatum à suo vitrico adscitam esse. Et in fine, ut nonnulli putant, corrigendū, vulgo **QUÆSTUM FECISSE APPARUIT**. Primum, quia nulla extat litera, unde significetur, puellam istam in concubinatum habitam fuisse. Deinde, arbitror, ex l. 1, §. 2, D. de concub. privignæ concubinatum pro nefario & flagitioso numerari. quando-

quidem, utrum mulier patri se & filio
prostituerit, an vero vir cum matre &
filia rem habuerit, nihil interfit. l. si qua
mihi 12, §. 1, D. de rit. nupt. Præterea,
quorsum, quæso, ad propositum illa
adjectio pertineret, puellam vulgo quæ-
stum fecisse? Atque hæc quidem & de
veteris juris concubinato & de primo
spuriarum genere dicta sunt. Secunda
species spuriorum, est eorum propria,
qui ex meretrice nati sunt. Tertia vero
eorum, qui ex virgine, vel vidua hone-
stæ existimationis, quæsi sunt. de qui-
bus testatur l. si qua illustis 5. C. ad
Orphi. & l. privignus 7, D. de grad. l.
ex libera 6, C. de suis & legit. Quarta,
eorum est, qui ex adultera nati sunt: de
quibus apertissime loquitur l. Imp. D.
de probat. & Gaius lib. Inst. 1, c. 4. Quin-
ta eorum, qui ex cognata per incestum
suscepti sunt: de quibus l. spurii 6, D.
de decurionib. & l. 2, C. Th. de incest.
nupt. & Gaius, lib. Inst. 1, c. 4. Unde
Ulp. reg. tit. 5, *Si quis, ait, eam, quam
non licet, uxorem duxerit, incestum ma-
trimonium contrahit: ideoque liberi non
sunt, sed, quasi vulgo concepti, spurii sunt.*
Hæc cum ita sint, tamen, ut in pleris-
que aliis juris nostri quæstionibus, di-
scipline

discipline causæ
minibus distingui
tractatu, inter
men ei proprie
qui ex ea, quæ
natus est; & ab
nesta concubin
l. privignus 7,
Similiter spurii
natus est. l. spu-
bus. Sed hæc
quens est, ut
genere, quod si
barum est, disse-
niani iure, concu-
innupta, quam
binatus causæ
enim concubin
ex eo intelligit
dit. l. si qua illu-
itemque Novellæ
ubi Julianus, C.
mus talem, quæ
defuncti erat
βλῆψωδρ, his v
οἰσθῆς πρὸς τὴν
λαγνὴς ὁρμητικῆς
stin. in l. ult. C.
statuit, ut, si q

sciplinæ causa, singulæ res singulis nominibus distinguuntur. Similiter in hoc tractatu, interdum vulgo quæsitum nomen ei proprie & peculiariter tribuitur, qui ex ea, quæ corpore quæsitum fecit, natus est; & ab eo separatur, qui ex honesta concubina susceptus est: velut in l. privignus 7, D. de gradibus & adfin. Similiter spurius ab eo qui ex incestu natus est. l. spurii 6, D. de Decurionibus. Sed hæc hætenus. Nunc consequens est, ut de novo concubinarum genere, quod solum à Justiniano probatum est, disseramus. Ergo, ex Justiniani jure, concubina est mulier libera, innupta, quam vir cælebs domi concubinatus causa solam habet. Liberam enim concubinam esse oportere, satis ex eo intelligitur, quod intestato succedit. l. si qua illustris, §. 1, C. ad Orphic. itemque Novel. 89, §. εἰ τις τοίνυν πορνεῖα. ubi Julianus, *Concubinam*, inquit, *dicimus talem, quæ, libera constituta, in domo defuncti erat.* itemque Novell. 18, §. βλεψωνδμ, his verbis: εἴη δὲ αὐτῷ κατὰ τὸ οἶκον, ἕως περὶ αὐτῶν ἐλδύθροα τε γυνή, ἐν παλλακῆς στήματα συνιᾶσαι. Quinetiam Justin. in l. ult. C. commun. de manum. statuit, ut, si quis forte ancillam suam

pro concubina habuerit, neque de ipsa, nativæ ex ea, quidquam in testamento statuerit: tum & ea, & ex illo concubinato nati, post domini mortem liberi sint. Innuptam autem esse eam oportere, non modo Justinianico, sed etiam vetere jure, propter adulterii crimen, superius dictum est. ex l. si uxor 13, D. de adulter. Addidimus autem, concubinam à viro cælibe tantum haberi posse, propter Constantini constitutionem in l. i. C. de concub. & l. ult. C. commun. de manumiss. Quæ ex re differentia inter veteres concubinas & has recentes intelligitur. Nam, ut in commentario de verbis juris docuimus, jure vetere etiam maritis habere concubinas licuit. Solam autem, addidimus, propter hæc Justiniani verba, quæ in utraque illa Novella posuit: Εἰ ἢ ἐκκεχυμένα τὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ γένοιτο, καὶ ἄλλας ἐπ' ἄλλας ἐπεισπαλάσῃ τῇ προτέρᾳ παλλακίδι, ἢ πολλῇ-θεῖς ἑταίρων πορνισμῶν, (ἐπὶ γὰρ εἰπεῖν καλῶς,) μισήτος μὲν ἡμῖν ὁ τοῦτο, &c. id est: Quod si profusa ipsius libido fuerit, & præter primam concubinam, alias super alias inducat, pluresque habeat meretrices, (sic enim verius adpellandæ sunt.) odio is nobis erit: neque hujus legis beneficio

De Spuri
beneficio fructu
intelligi debet
generibus, qu
bantur; quatu
fuisse: unumq
probatum, q
sent: quos Gr
dum etiam e
φουκός, adpe
hæc genera o
rum, qui ex c
eorum, qui ex
cepti erant:
quæ uxorum
tur, sed, contr
stiniani ductæ,
bantur. Quo
vella 74, his
τοῦτο ἡμῶν γὰρ
δικασμῶν καὶ
νόμοι καὶ τὰ πα
νόμοις, εἰ τι ἐν
τοῖς νόμοις.

De spurio

Nun c p
riorum

beneficio fruatur. Hæc cum ita sint, illud intelligi debet, è quinque spuriorum generibus, quæ antiquo jure probabantur; quatuor à Justiniano sublata fuisse: unumque id solum eorùm comprobatum, qui ex concubinis nati essent: quos Græco nomine νόθους, interdum etiam ex Romana consuetudine φυσικὸς, adpellat. quorum tamen duo hæc genera observavimus. unum eorum, qui ex certis concubinis: alterum eorum, qui ex non justis uxoribus suscepti erant: id est, ex iis mulieribus, quæ uxorum quidem animo habebantur, sed, contra leges & præscripta Justiniani ductæ, uxorum jure non censebantur. Quod Justinianus, in fin. Novellæ 74, his demonstrat verbis: Εἰ δὲ πατρὶς βίωτα γένοιτο, μὴ μὲρ τοι ἐν κατωδικοασμῶν περὶ ἐλθοιεν συναφείας, ἔσονται νόθοι καὶ τὸ παρ' ἡμῶν φιλοκμηθέντων τοῖς νόθοις, εἴ τε ἐν ἀφθίκης, εἴτε ἐξ ἀφθίτης, τούτωνται.

CAP. III.

De spuriorum & nothorum jure veteri & novo.

Nunc proximum est, ut de spuriorum jure consideremus. Hæc

Z 5   autem

autem consideratio duplex est. primum
ex veteris juris ratione: tum deinde ex
novi, quod à Justiniano introductum
est. Ac veteris quidem juris ratio hæc
fuit, ut spurii omnes, gentilitatum &
adgnationū juris expertes essent: quip-
pe cum adgnatio à patre sit: patrem au-
tem spurii non habeant. l. 2, & l. 4, D.
und. cognat. Sed cum vulgo concepti
matrem sequuntur, ut ait l. cum legiti-
mæ 19, D. de stat. hom. ac proinde co-
gnationem per matrē adepti sint: quod
caput prætor in edicto de cognatis po-
suit: id caput etiam ad spurios produ-
ctum est. d. l. 4, & §. vulgo quæsitos, de
succ. cogn. Quod cum ita sit, facile in-
tellectu est, quam inepte à nonnullis
dubitetur, utrum spurii cives Romani,
an vero peregrini essent. Quamquam
ejus rei dubitationem Justinianus, ini-
tio Novell. 89, adtulisse videtur: ubi sic
scribit: Τὸ ἴδιον ὄνομα τῇ Γαμῶν νο-
μωθεσία πρὸς τὸ δισπένδισι' ἐδὲ πρὸς τὴν
ἀπὸ τοῦ φιλικῆς ἀφῆλ, ἀλλ' ὡς ἐκφυλόν π
ἐ κατελὼς ἀλλότριον τῇ πολιτῶν ματ-
ενορίζετο. Nam, si nothi pro exteris &
plane à civitate alienis numerabantur:
quomodo Rom. cives haberi potuif-
sent? Quod etiam video Alciatum ad-
firmasse,

firmasse, lib. 1.
in l. 1, §. 2, D. a
phic. legitima
Orphiciano S.
2, & 4, & l. M.
& §. 3, de succ.
cognati, iis &
& ipsos conce
quam dubitar
tetea, cum in
jus vocatio iis
gerur; perspi
lios omnes iis
stib. Item, vid
tui, & cum iis
se. in l. cum tal
de his quæ ut i
de vulg. subst
D. de leg. sec.
omnes 17, §. 1.
neque id tant
officioso mari
se: l. si suspes
item in l. 3, §. 1.
nos in decutio
que adeo etia
sunt. Ad illa
sane nimum
respondendum

ex est. primum
um deinde ex
o introductum
uris ratio hæc
entilitatum &
es essent: quip-
sit: patrem au-
l. 2, & l. 4, D.
vulgo concepti
t l. cum legiti-
ac proinde co-
cepti sint: quod
e cognatis po-
spuriis produ-
o quæstos, de
a sit, facile in-
ce à nonnullis
cives Romani,
t. Quamquam
Justinianus, ini-
videretur: ubi sic
t. P. Accusatus
dus: 88. 75. 77
d. 45. in 207. 67. n
pol. 17. 6. 4. 2. 3.
i pro exteris &
numerabantur:
haberi potuis-
o Alciatum ad-
firmasse,

firmasse, lib. parerg. 4, cap. 6. Sed, cum,
in l. 1, §. 2, D. ad Tertyl. & §. 2, ad Or-
phic. legitima matris hereditas iis ex
Orphiciano S. C. deferatur: item, in l.
2, & 4, & l. Modestinus, D. und. cogn.
& §. 3, de succ. cog. bon. possessio unde
cognati, iis & inter se, & inter matrem
& ipsos concedatur: quid stultius est,
quam dubitare, an cives R. fuerint? Præ-
terea, cum in l. 4, D. de in jus voc. in
jus vocatio iis adversus matrem dene-
getur; perspicuum est, eam adversus al-
ios omnes iis dari. Lex eo 18, D. de te-
stib. Item, videmus, eos heredes insti-
tui, & cum iis testamenti factionem es-
se. in l. cum tabulis 16, §. quoniam, D.
de his quæ ut indign. & l. Lucius 45, D.
de vulg. subst. l. Lucius 88, §. Damæ,
D. de leg. sec. l. ult. D. de jur. delib. l.
omnes 17, §. 1, D. quæ in fraud. cred.
neque id tantum, verum etiam, de in-
officioso matris testamento quæri pos-
se: l. si suspecta 29, §. 1, D. de inoff. test.
item in l. 3, §. 1, & l. 6, D. de decur. spu-
rios in decurionum ordinem adlegi: at-
que adeo etiam eos, qui ex incestu nati
sunt. Ad illa ergo Justiniani verba, quæ
fane nimium effulse concepta sunt, ita
respondendum est: spurios omnis civi-
lis

lis juris expertes fuisse, dumtaxat quod ex adgnatione comparatur. quoniam, ut ait Ulp. in l. 4. D. und. cog. adgnatio per patrem quæritur: spurii autem patrem non habent. Itaque nihil nos moveat, quod eodem loco Alciatus obiicit ex l. 1. & l. nec apud, C. de inst. hered. & l. 1. §. 2. D. leg. sec. nam ibi nulla omnino spuriorum mentio est: sed deportatorum aut peregrinorum, dumtaxat. Denique ἀνόθεον Justinianus eadem immoderatione dicendi usurpavit, qua usum eundem videmus, in Novella 153, de infantib. exposuit. & Constantinum, in l. 1. C. de natur. lib. Atque hæc quidem juris antiqui ratio fuit. Justiniani autem Novellis constitutionibus omnes (ut superius dictum est) spuriorum species, præter unam nothorum, sublatae sunt. Nothos autem definit, qui ex concubina nati sunt: hoc est, ex muliere innupta, quam vir cælebs domi concubinatus causa solam habuit. Hujus autem juris origo prima ad Constantinum imp. referenda est: quemadmodum testatur Justinianus, initio Novell. 89, & Zeno, in l. divi 5, C. de natur. lib. Sed ea ratio, semel ab illo inchoata, postea à consequentibus imperatoribus miri-

mirifice amplifi-
pora Justiniani:
norum ducente
nico jure vide
est. nam prius,
tione: alterum
riorum ergo co
definita est, ut
dem justii liber
tratu alantur: l
debeatur. Ex c
justi extant, sol
sit. si testatoris
soli, quantum vi
tris bonis, ut pr
tur. l. si qua illu
Hoc autem loc
rum quæstione
sunt. Quorum
his aliqua leg
quæstione nihil
Nam, cum legi
inofficiosi intro
ter in illos inoff
justi liberis ex
amplius uncia
do ex Novella
rem ex causa c
liberi non exte

mirifice amplificata est, usque ad tempora Justiniani: hoc est, per spatium annorum ducentorum. Ergo de Justiniano jure videamus. Id autem duplex est. nam prius, est de spuriorum conditione: alterum, de legitimatione. Spuriorum ergo conditio hæc à Justiniano definita est, ut ex intestati causa, si quidem justii liberi extent, boni viri arbitrari alantur: si non extent, sextans eis debeat. Ex causa vero testamenti, si justii extent, sola eis uncia relinqui possit. si testatoris parentis extent, bes: si soli, quantumvis. Novell. 89. at in matris bonis, ut pro justis liberis habeantur. l. si qua illustris, C. ad senat. Orfic. Hoc autem loco aliquot pragmaticorum quaestiones necessario tractandæ sunt. Quarum prima hæc est: An nothis aliqua legitima debeat. Quæ quaestione nihil absurdius fingi potest. Nam, cum legitimam in locum querelæ inofficiosi introducta sit, quomodo pater in illos inofficiosus dici poterit, cum justis liberis existentibus non liceat ei amplius uncia illis relinquere? ut modo ex Novella 89 dictum est. Et si autem ex causa quidem intestati, si justii liberi non extent, sextans iis dedatur: qua

qua de causa tertia sextantis pars eorum legitima esse videretur: tamen, cum legitima non nisi ex testati causa debeat: quomodo inofficiosus dici poterit, qui etiam si inofficiosissimus esse cupiat, tamen non nisi in uncia esse possit? Quare concludendum arbitror, nihil iis legitimæ nomine deberi: sed ejus nomine alimenta boni viri arbitratu adtribuenda esse. Altera quaestio est: An filiae nothæ dos à patre debeat. Nam extat Ulpiani testimonium, in l. uxorem 41, §. pater naturalis, D. de legat. 3. ubi aperte scribitur, patrem non teneri dotem spuriae filiae constituere. Indeque vulgaris nata opinio est, patrem nothis puellis dotem non debere. Sed videamus, an lex illa nihil ad jus novum, hoc est, à Justiniano inductum, pertineat. nam jure antiquo pater naturalis filiam alere non cogebatur. l. 5, §. 2, D. de agnoscend. lib. tantum abest, ut dotare teneretur. Sed cum jure novo boni viri arbitratu alimenta debeantur, statuendum putarem, ex boni quoque viri arbitratu, pro facultatum paternarum modo, ei dotem, quæ quodammodo alimenterum locum obtinet, constituendam esse. Tertia quaestio est: Ad quem dos,

dos, si qua nothi matrimonio re
nihil toto jure
bitarem, ad eun
dendum esse, c
in lib. de Dotib

De nothorum
her

Nunc con
thorum h
Nam Justinianu
tuit, ut, quod
hereditatibus tr
bus in illorum su
tur. Quod no
dum videtur. N
liberos habeat,
egentem, arbit
cultatibus alen
rum caput ad
est, ut, si pate
beat, sextans no
patris hereditib
deo, quemadmod
reciprocari pos
beris careat, no

dos, si qua nothæ constituta est, soluto matrimonio revertatur. De quo quia nihil toto jure constitutum est, non dubitarem, ad eum modum nobis respondendum esse, quem de ceteris dotibus in lib. de Dotib. explicavimus.

CAP. IV.

De nothorum paternis & maternis hereditatibus.

Nunc consequens est, ut de nothorum hereditatibus disseramus. Nam Justinianus, Novella 89, §. 13, statuit, ut, quod jus nothis in parentum hereditatibus tribuitur, idem parentibus in illorum successionibus concedatur. Quod non ita facile ad explicandum videtur. Nam, siquidem nothus liberos habeat, verum est, patrem ipsius egentem, arbitratu viri boni, ipsius facultatibus alendum esse. Quod ad alterum caput adinet, quo constitutum est, ut, si pater justos liberos non habeat, sextans notho, decunx legitimis patris heredibus adtribuatur: non video, quemadmodum in nothi persona reciprocari possit. Nam, si nothus liberis careat, non sextans, sed as integer patri

patri debetur. ex causa testati, jus hoc manifestum est, ut nothus, liberos habens, patri suo unciam relinquere debeat. sed si pater liberos non habeat, patrem habeat, dictum est, eum posse bessem notho relinquere, trientem patri debere. quod quemadmodum contrariam in partem verti possit, obscurum est. pater enim patri suo trientem tantum debet: cum notho bessem relinquat. at nothus, liberos non habens, poterit extraneis bessem relinquere: suo vero patri, trientem. Postremus autem articulus, in quo dictum est, si pater neque patrem, neque liberos habeat, totum assem posse notho relinquere: reciprocationem non admittit. Quæ quidem omnia de patrum hereditatibus ultro citroque deferendis dicta sunt. Nunc de maternis videamus. Nam antiquo jure multiplex spuriorum jus in maternis hereditatibus fuit. Septuplex autem observavimus. Primum, ut ex Orphiciano S. C. matris intestatæ heredes essent legitimi. l. 1. §. 2, C. ad Tertyl. §. 2, de Orphic. Secundum, ut iis legitima in bonis maternis deberetur: alioqui inofficiosi querela uterentur. l. si suspecta 29, D. de inof. test. Tertium, ut bo-

ut bonorum p
deferretur. l. 2,
go quæsitus,
tum, ut mater i
l. si quis à liberi
Quintum, ex
ut una cum just
bus succederen
ad Orf. Sextum
go quæsitus, m
possessionem ac
D. de bon. liber
iis tutorē petere
pet. tut. Verum
jus illud omne p
confirmatum, an
Quod potius vi
bat: Καλὸς ἔχει
τὸ πᾶν συναγαγ
τὴν αἰσὶ τὴν νο
id est, Optimum
ne de notho una
ferre, quæ pro om
ad nothos pertine
constituenda. Cu
thorum omne
tulisse, omne, qu
gasse intelligitu
tum sumi potest

Ha autem testati,
ut nothus, libe-
nciam relinquere
ros non habeat,
m est, eum posse
re, trientem pa-
admodum con-
ti possit, obscu-
tri suo trientem
otho beilem re-
ros non habens,
n relinque: suo
ostremus autem
m est, si pater ne-
ros habeat, to-
relinquere: reci-
titur. Quæ qui-
m hereditatibus
ndis dicta sunt.
amus. Nam an-
puriorum jus in
fuit. Septuplex
Primum, ut ex
is intestatæ here-
t, §. 2, C. ad Ter-
undum, ut iis le-
is deberetur: a-
ela uterentur. l. si
f. test. Tertium,
ut bo-

DE SPUR. ET LEGIT. 545

ut bonorum possessio unde cognati iis
deferretur. l. 2, l. 4, D. und. cogn. §. vul-
go quæsitus, de succ. cognat. Quar-
tum, ut mater illos alere cogeretur. l. 4.
l. si quis à liberis §. §. 1. D. de adgnos. lib.
Quintum, ex Justiniani constitutione,
ut una cum justis liberis æquis ex parti-
bus succederent. l. si qua illustris §, C.
ad Orfi. Sextum, ut patronæ liberi vul-
go quæsitum, materni liberti bonorum
possessionem acciperent l. patronæ 18,
D. de bon. libert. Septimum, ut mater
iis tutorē petere cogeretur. l. ult. C. qui
pet. tut. Verum exoritur quæstio, utrum
jus illud omne per Justiniani Novellam
confirmatum, an vero abrogatum sit?
Quod potius videtur: cum §. 1 ita scri-
bat: Καλῶς ἔχειν ὡν ἡμεῖς, ἐν μιᾷ Διζυπέδ
τὸ πᾶν συναγαγεῖν, ἥ τις ἀπὸ πάντων ἀρκέσῃ
πὲρ αὐτῶν νότων διορθώσῃ τε ἔνομοι τῆσιν.
id est, Optimum factu putavimus, jus om-
ne de nothis unam in constitutionem con-
ferre, quæ pro omnibus sufficiat, ad ea, quæ
ad nothos pertinent, ἔμεινδανδαν, ἔμ
constituenda. Cum enim dicat, se jus no-
thorum omne in eam Novellam con-
tulisse, omne, quod reliquum est, abro-
gasse intelligitur. Alterum argumen-
tum sumi potest ex §. 4. ubi Justinianus
scri-

scribit, eum nothum, qui legitimatur, soli patri legitimum fieri: reliquis omnibus patris adgnatis, cognativis, non fieri; neque ullam cum ejus cognatione partem aut communionem habiturum. Tertium, quod, cum in Novellam 118 omne jus legitimarum hereditatum contulerit, in Novellam autem 18 omne id, quod est de Falcidia liberorum: nullam tamen in utraque spuriarum mentionem faciat. Atque hæc quidem ita disputari possunt: sed cum Justinianus nihil de maternis nothorum hereditatibus statuerit, probabilius arbitror, ubi de juris antiqui abrogatione non constat, eo standum esse. arg. l. sancimus, C. de leg. præst. & l. præcipimus, C. de adpell.

CAP. V.

An nothi ex nobilibus nati, nobilitatem retineant.

DEINCEPS illa tractanda quæstio est, de qua passim à pragmaticis disputatur: An nothi, ex nobilibus parentibus nati, nobilitatem retineant? Videntum est autem, quid utramque in partem adferri possit. Cum enim mater-

nam

nam cognatione
caussa bonorum
inter ipsos defer
nus, D. unde co
eos posse cognat
retinere. quipp
nem sequi dic
municip. l. cum
turæ, D. de stat
ad novum jus a
patre dici non p
lis Justiniani t
trem, certamqu
justissimis nupti
que etiam ab in
designantur. Qu
quia tunc in part
sunt; ut poster
D. de adopt. &
sunt sui vel alie
posset, eos suita
ptos esse; quasi
sit; quemadmo
in provincia 57,
tum eorum, qui
ab imp. ita con
gitimis habeant
divi 5, C. de na
bus locis adpell

nam cognitionem retineant, qua de
caussa bonorum possessio unde cognati
inter ipsos defertur; l. 2, l. 4, l. Modesti-
nus, D. unde cognat. difficile dictu est,
eos posse cognitionem sine nobilitate
retinere. quippe, cum matris conditio-
nem sequi dicantur. in l. r, in fi. D. ad
municip. l. cum legitimæ 19, l. lex na-
turæ, D. de stat. hom. Præterea, quod
ad novum jus attinet, hodie nothi sine
patre dici non possunt. Nam ex Novel-
lis Justiniani tam certum habent pa-
trem, certamque matrem, quam qui ex
justissimis nuptiis procreati sunt. Ita-
que etiam ab intestato patri heredes
designantur. Quodsi legitimati sunt,
quia tunc in patrum potestatem redacti
sunt; ut posterius intelligetur ex l. ult.
D. de adopt. & ex l. ult. D. de his qui
sunt sui vel alie. probabiliter disputari
posset, eos suitatatem usquequaque ade-
ptos esse; quasi jus suitalis individuum
sit; quemadmodum videmus, in l. qui
in provincia 57, §. 1, D. de rit. nupt. sta-
tum eorum, qui ex incestu nati fuerant,
ab imp. ita confirmari, ut plane pro le-
gitimis habeantur. Sic videmus, in l.
divi 5, C. de nat. lib. legitimatos duo-
bus locis adpellari s u o s, & potestati
patris

patris subjectos : item in l. 6, & l. 7, eod. tit. Contra tamen, quod ad matris familiam attinet, illa pugnant. Primum, quod nobilitas jure nostro definitur claritas generis : ac proinde ex majorum origine defertur. l. 1, C. de dignit. Spuriorum autem origo ex eo tantum die, quo nati sunt, numeratur. l. ejus qui 9, D. ad municip. *Ejus, inquit, qui justum patrem non habet, prima origo à matre, eoque die quo ex ea editus est, numerari debet.* Præterea mulier familiæ suæ & caput & finis est. l. pronuntiatio 195, in fi. de verb. sign. fœminarum autem liberi in familia earum non censentur. l. seq. eod. Denique Justinianus, in l. si qua illustis, C. ad Orphic. si bene lex attendatur, concubinatus & spuriorum nomen à nobilibus fœminis apertissime removet. Et si autem novo jure certum patrem habeant, tamen non filii jus adipiscuntur : quia suitas, filiatio, adgnatio, cognatio, sunt, uti superius diximus, individua. l. quæsitum 34, D. de adopt. Quod autem ad legitimatos attinet, jus antiquum, quo per principis rescriptum suitatem adipiscebantur, aperte per Novellam abrogatum est : ubi Justinianus sanxit, ut legitimati soli

soli patri legitimeri : idque causa. Unde a esse jus quoddam tanquam terminum ut longius procedat claritas generis diffusa & plane adgnatione & modo ex ea soli sequerentur? Præterea familiæ : cujus familiaria, D. rum, & l. pen. item ex nostris l. ris ratione sic diffusibilis omnibus jusque gentis insentaneum est. nem sequendam videmus, apud aliasque gentes stre morum hominum apud Delphinat. Papius testatur, nati, & ab eo adferri. Jure vero continetur, ab nobilitatem iis

soli patri legitimated sint, non etiam ge-
 neri: idque certæ dumtaxat portionis
 causa. Unde adparer, legitimatorem
 esse jus quoddam definitum, & certis
 tanquam terminis ita circumscriptum,
 ut longius produci non possit. Cum au-
 tem claritas generis per totam familiā
 diffusa & plane individua sit, atque in
 agnatione & gentilitate posita: quo-
 modo ex ea sola parte nobilitatem ad-
 sequerentur? Præterea, nobilitas, est jus
 familiæ: cujusmodi est jus sacrorum. l.
 familiaria 5, D. de relig. l. jus familia-
 rum, & l. pen. C. eod. Atque hæc qui-
 dem ex nostris libris, & Justinianici ju-
 ris ratione sic disputantur. Sed, cum no-
 bilitas omnibus ætatibus ex variis cu-
 jusque gentis institutis æstimata sit, con-
 sentaneum est, receptam consuetudi-
 nem sequendam esse: quemadmodum
 videmus, apud Germanos, Venetos,
 aliasque gentes nonnullas, spurios pos-
 tremorum hominum numero haberi:
 apud Delphinates autem, quod Guido
 Papius testatur, eos, qui ex nobili patre
 nati, & ab eo agniti sunt, nobiles cen-
 seri. Jure vero civili, quod libris nostris
 continetur, absurdu est, existimare,
 nobilitatem iis etiam per legitimatio-
 nem

nam concedi. Legitimation enim, ut constat ex Novel. 89, jus ex sola patris persona tribuit. nobilitas autem, totius generis & familiæ communis est. Ea vero jura esse inter se diversissima, perspicue traditur in l. 3, D. de interd. & relegat. Atque hæc quidem de primo nothorum gradu ita se habent. Ante vero quam ad legitimationem accedamus, pauca de secundo dicenda sunt. nam Justinianus, d. Novel. 89, §. 12, in fin., statuit; ut, quæ in Codice de istiusmodi nepotibus dicta sunt, teneantur. Constitutum autem fuerat in l. ult. C. de natur. lib. ut, si ex justo filio nepos naturalis susceptus esset, siue ex naturali filio justus nepos: si justus liberi extent, unciam ei relinqui liceat: sin minus, quantumvis. Ab intestato vero, ut hujusmodi nepotibus successionis jus nullum esset. Quid ergo, si avus, quo de agitur, patrem habeat? an beßsem relinquere nepoti poterit, ut patri suo trientem legitimarium relinquere cogatur? Quod certe prima specie videtur: sed constitutionis illius verba repugnant. *In nepotibus, inquit, non eadem observatio est, ubi legitima soboles minime facit impedimentum.* Item: *Ea enim subsistente, veterum con-*
stitutum.

stitutionum tenor sit, nulla sobole sit, ut verum non observetur avo institui in bane concoquer ut dicam, nimis cose lex illa com suo notho tant re, quidni avus inde, ut cuius

*De legitimatione
questiones*

HACTENUS conditione tramur. nunc te legitimationem quid sit legitim: Quod enim vult definitur ex Novum est, sed n enim restitutio integris natalibus buit. l. 2, de natalium abest ut grum alicui pra

stitutionum tenorem, &c. Quod cum ita sit, nulla sobole subsistente, sequi videtur, ut veterum constitutionum tenor non observetur: ac proinde nepos ab avo institui in besse non possit. Quod sane concoquere non possum. Et, vere ut dicam, nimium perplexe ac tenebrosae lex illa concepta est. Nam, si pater suo notho tantumdem potest relinquere, quidni avus legitimo nothi filio perinde, ut cuius extraneo, poterit?

CAP. VI.

*De legitimatione. Et quatuor tractatae
questiones in hoc argumento.*

HACTENUS de spuriorum jure & conditione satis dictum esse arbitramur. nunc tempus est, ad eorundem legitimationem accedere. Sed prius, quid sit legitimatio, considerandum est. Quod enim vulgo natalium restitutio definitur ex Novell. 74. ex parte quidem verum est, sed non ex toto. Natalium enim restitutio, jus omne, quod quis integris natalibus adipisci potest, attribuit. l. 2. de natal. rest. Legitimatio vero tantum abest ut jus adgnationis integrum alicui praestet, ut soli patri legitimum

mum faciat: ab aliis vero omnibus triū generum adgnatis prorsus eum alienum relinquat. Novel. 89, §. 4. Quin ne integrum quidem adgnationis jus ei in parentis persona tribuit: hoc est, ut suitatem obtineat. quemadmodum, olim factum fuisse, argumento est l. ult. D. de adopt. Nam legitimationis jus omne hoc est. primum, ut justis liberis extantibus legitimari nothus, nisi per conjugium & decurionatum, non possit. deinde, ut legitimatus soli patri ab intestato heres sit: ceteris non sit. institui tamen ab omnibus heres possit: sed à patrē non majore ex parte, quam quæ minima alicui adtributa est. Quod cum ita sit, videndum, an legitimationis definitio commode tradi hæc possit: Legitimatio est, cum ex concubina susceptus, ita patri suo heres ab intestato designatur, ut etiam institui ab eo heres possit: dum tamen ne majorem, quam quivis ex justis liberis, hereditatis partem capiat. Quibus verbis omne, ut opinor, legitimatorum jus, quod quidem ad successiones pertinet, continetur. Probaturque definitio hæc ex Novell. 74, & Novell. 117, §. 2. ubi *γνησιος τοκεως* Justinianus eos dicit, quos recepta

cepta in Scholamari dicimus. Legitimationis concubinæ mater scriptum. Prius posteriori inus testatur institutio extat in ea tota ratio à matrem hanc habebat concubina, siue ex hi quidem mater nem in curiam, tis, & adgnationis si femina sunt monium. Secundum a Constantino per modum à Justiniano ut matrimonium tractum, siue ex siue serva & porberos, & antea conceptos, legum cum quis 19, & l. Novell. 89. Ter principis scriptum ipsi nothi, ex patris preces obsequantur; si

cepta in Scholis consuetudine legitimi-
 mari dicimus. Tribus autem modis le-
 gitimatio contingit: per decurionatum,
 concubinæ matrimonium, & principis
 rescriptum. Primum autem à Theodo-
 sio posteriore institutum fuisse, Justinia-
 nus testatur in Novel. 89. ejusque con-
 stitutio extat in l. 3, C. de natur. lib. sed
 ea tota ratio à Justiniano emendata, for-
 mam hanc habet; ut liberi sive ex con-
 cubina, sive ex ancilla suscepti, atque
 hi quidem manumissi, per cooptatio-
 nem in curiam, & suitatis, & gentilita-
 tis, & adgnationis jus adipiscantur: aut,
 si fœminæ sunt, per decurionis matri-
 monium. Secunda legitimationis ratio,
 à Constantino primum instituta, post-
 modum à Justiniano ita confirmata est,
 ut matrimonium cum concubina con-
 tractum, sive ea ingenua, sive libertina,
 sive serva & postea manumissa fuerit, li-
 beros, & ante & post matrimonium
 conceptos, legitimos faciat. l. divi 5, l.
 cum quis 19, & l. seq. C. de natur. lib. &
 Novell. 89. Tertiam fieri diximus per
 principis rescriptum: ut, si pater, aut
 ipsi nothi, ex patris testamento impera-
 tori preces obtulerint, jus legitimorum
 adsequantur; si modo legitimi non ex-

tent. Nam si legitimi extent, nothi non poterunt, nisi per decurionatum & consequens parentum matrimonium, legitimari. eadem Novel. §. καὶ κεῖνο 9, & §. II. Ex his igitur patere arbitror, quidnam ad illam quaestionem respondendum sit: an per legitimationem integrum filii factus, hoc est, suitas, adquiratur. Quod propterea videri posset, quia Justinianus, in §. 2, de hered. quæ ab intest. his utitur verbis: *Heredum suorum jura nanciscuntur.* item, *Iustos & in potestate patris fieri.* Quibus consentanea sunt quæ ab eodem scribuntur in §. ult. de nupt. & in l. 5, l. 6, l. 7, & l. 11, C. de nat. lib. in Novell. 74, *ὑποχρεώσεως ἔχειν.* item, *μηδὲν τῶν νομίμων παίδων ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων.* Sed verius est, legitimatione non integram suitatem adquiri: verum ex parte tantum: hoc est, quatenus ad solam patris personam pertinet. quippe, cum legitimated, ut superius ex Novell. 89 dictum est, ab omnibus aliis patris propinquis & cognatis, ab omni, inquam, ipsius cognatione & familia, plane alieni sint. Quoniam de nothorum jure & legitimatione diximus, superest, ut de ceteris spuriiis, quorum quatuor genera superius protulimus, breviter explicemus.

DE SPUR
cemus. Sum
stinianus de li
rius aliunde q
ceptus, neque
adpellitur: ne
ditate, vel ex t
sa, jus habeat:
bus ei aliment
89, in fi. Verba
ἡ δὲ τὴν καὶ τὴν
τε, & ἂν τὴν
ἔσ, ἔδ, ὅς τοις κα
οὐδὲ μὲν φιλαν
ἡμεῖς τῶν πα
ἰποδὸν οἱ τὴν ἀμαρ
ἔχουσιν παῖδες. Hu
ἢ τὴν πᾶς ὁ ἐν α
στὴν (αὐτῶν) ἡ
μὲν τῶν πατρὶς
ἔστιται, ἔδ, ὅς τοις
οὐδὲ ἐξ τῶν πα
σιν. Sed quare
viro marito &
rum, an vero in
scatur. Qua q
dior est. Et ta
nor, omnes, no
troverfia conce
Salycetus, Pau

stant, nothi non
tionatum & con-
rimonium, legi-
καὶ κῆν 9, & §. II.
itor, quidnam
respondendū sit:
integrum filiū.
quiritur. Quod
t, quia Iustinia-
uæ ab intest. his
m suorum jura
dos & in potestate
nientanea sunt
atur in §. ult. de
& l. II, C. de nat.
tione non inte-
verum ex parte
atenus ad solam
et. quippe, cum
ex Novell. 89 di-
aliis patris pro-
omni, inquam,
amilia, plane a-
nothorum jure
us, superest, ut de
a quatuor gene-
, breviter expli-
cemus.

DE SPUR. ET LEGIT. 555

cemus. Summa autem eorum quæ Ju-
stinianus de iis statuit, hæc est: ut spu-
rius aliunde quam ex concubinato sus-
ceptus, neque nothus, neque naturalis
adpelleretur: neque ullum in patris here-
ditate, vel ex testati, vel ex intestati caus-
sa, jus habeat: ac ne à suis quidē parenti-
bus ei alimenta debeantur. Novel. 74, &
89, in fi. Verba autē illius hæc sunt: Τοῦς
γδ' ἀπὸ τῆ κατὰ πατρὶ παρ' ἡμῶν μεμισθηδύων
τε, & ἀπὸ τῆ το κεκλυμμένων γάμων, πατρὶον-
τες, & δὲ νότους κλητέον, & δὲ μετὰ δούτοις αὐτοῖς
αὐδεμίας φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐπὶ καὶ τῆ το
ζιμωρίας τῶν πατρῶων, τὸ γινώσκειν, ὡς οὐδ'
ὁποῦν οἱ τ' ἀμαρτανούσης ἐπιθυμίας αὐτῶν
ἔξουσι παῖδες. Hujus autem hæc: Πρῶτερον
μὲν γδ' πᾶς ὁ ἐν συνελούσων (οὐ γὰρ καλέ-
σασιν γάμων) ἢ νεφεριών, ἢ ἰγκέτων, ἢ θα-
μενάτων πατρῶων, ἕτος & δὲ φυσικῶς ὀνομα-
θήσεται, & δὲ ἀπὸ πατρὸς φήσεται ὡς γὰρ τ' ἡνείων,
οὐδ' ἐξ ἑνὸς πινὰ πατρὸς τὸν πατρὸν νόμον μετ-
σίαν. Sed quæri video, utrum natus ex
viro marito & muliere soluta in notho-
rum, an vero in spuriorum numero cen-
seatur. Qua quæstione vix ulla absur-
dior est. Et tamen pragmatici, ut opi-
nor, omnes, nothorum ius sine con-
troversia concedunt. in his Alexander,
Salycerus, Paulus Castrensis, Socinus,
Aa 2 & qui

&, qui argutissime hanc sententiam defendit, Philippus Decius, consil. 306. Primum autem & summum illorum argumentum ducitur ex l. i, C. de adulter. quasi ea lege tradatur, mariti scortationem lege nulla vindicari. Itaque sic argumentantur: Soli ex damnato concubitu procreati ab hereditatibus repelluntur. Scortatio mariti, lege non damnatur. Ex ea igitur scortatione nati, ab hereditate repellendi non sunt. Sed adsumptio falsa est. Non enim, si uxor agere lege Julia non potest, ut ibi traditur, continuo verum est, mariti scortationem legibus non damnari. Præterea, si nati ex concubina, quam vir maritus habeat, repelluntur: l. i, C. de concub. & Novell. 89: atque adeo ex secunda concubina suscepti: ut Novell. 18, & 39: quanto magis, qui ex ea, in qua stuprum aut scortatio committitur, repudiandi sunt? Denique, quo nomine intestati hereditatem peterent, cum neque nothi, neque naturales adpellentur, ut Justinianus in fin. Novell. 89 apertissime testatur? Sed de matris hereditate Socinus urget vehementius. nam, olim spurios omnes matri successisse, superius dictum est. quod si abrogatum

gatum non fuerit? Quæ fuit illorum, cum illa qua illustis, C. verterunt? Si beros ex licita a bero habita, & potest, ut intel suetudo fuerit cessuros? Alio aliquanto obsecratrix natis re Quod illi sumunt, hanc una retricius concubitus est: l. si ea quæ, adulter. ac pro concubitu nati, in concubitu nati. Quid ergo est rursum Novell. lit qui ex secunt sunt: eosne acce, quæ longe Quorsum igitur exquirat, ut, qui mittentur, nati retenta, non τοῖς ᾧ τοῖς τοῖς

gatum non fuit, quidni etiam nunc valeat? Quæ fuit mens aut Socini, aut aliorum, cum illa tam dilucida verba l. si qua illustris, C. ad Orfic., non animadverterunt? *Si concubina procreaverit liberos ex licita consuetudine, ab homine libero habita, &c.* Quid enim planius dici potest, ut intelligatur, si non licita consuetudo fuerit, matri liberos non successuros? Altera eorundem quæstio, aliquanto obscurior, hæc est: An ex meretrice natis relinqui testamento possit. Quod illi summa contentione defendunt, hanc unam ob causam, quia meretricius concubitus extra legis pœnam est: l. si ea quæ, & l. quæ adulterii, C. de adulter. ac proinde ex meretricio concubitu nati, inter eos, qui ex damnato concubitu nati sunt, censendi non sint. Quid ergo est? Qui in Novell. 18, & rursus Novell. 89, tam acriter eos repellit qui ex secunda concubina procreati sunt: eosne admittet, qui ex meretrice, quæ longe tetrior est, suscepti erunt? Quorsum igitur Novell. 69 tam aperte exquirat, ut, qui ad legis beneficium admittentur, nati sint ex concubina, domi retenta, nomine & titulo concubinæ? τοῖς γὰρ τοιαῖτοις λόγοις εὐτὶ νομοθετοῦμεν,

ἐν τῇ παυτελῶς ἀναμφισβήτητος ἐστὶν ἡ τε τῇ
 πατρίαν καὶ τῇ οἴκῳ χάρις, ἡ τε τῇ πατρὶ
 ἐκείνῃ γνῆ καὶ τῇ προφῇ. Neque mihi sophi-
 sta necio quis cavillettur, ibi de caussa
 intestati Justinianum loqui: cum satis
 constet, omnem illam concubinarum &
 nothorum definitionem non ad illius
 loci angustias restringendam, sed fusc
 ad integrum Novellæ discursum produ-
 cendam esse, ut verba illa modo prolata
 demonstrant. Denique, ne multis mor-
 rer, contendo, scortationem omnem ex
 novo jure Novellæ 14, quæ est de leno-
 nibus, inter damnatos concubitus nu-
 merandam esse: cum aperte Justinianus
 ibi sanxerit, ne meretrices vel palam in
 fornicibus & lupanaribus; vel clam in
 ædibus privatis habeantur, sed omnes
 è Christianorum civitatibus tanquam
 pestes exterminentur. Ad hunc ipsam
 locum illa quoque vulgaris pragmati-
 corum quæstio pertinet: An parentes
 natis ex damnato concubitu alimenta
 debeant. quippe cum imp. Novella 89;
 in fin., his utatur verbis: ὅδε δὲ ἀπὸ τῆς ἀφί-
 στας ἀπὸ τῆς γένεως, ὅδε ἐξ ἑνὸς πατρὸς τὴν
 πατρὸς νόμον μετεσίου. Et Novell. 74:
 ἀλλ' ἐστὶ καὶ τοῦτο πτωχὸς τῇ πατέρων, τὸ
 γινώσκων, ὡς οὐδ' ἐπὶ οἱ τῇ ἀμελείᾳ ἐστὶς ἐ-
 πηρ-

injurias autem
 illud Ulpiani p
 adgnos. lib. u
 filiam, dum tan
 nique, si iis alim
 dis facultas da
 in totam vita
 D. de alim. le
 pugnat quod
 parentum delict
 l. crimen, D. d
 decurionibus,
 sanguinis vim,
 gui, §. ult. de le
 obligationes 8,
 vero alimenta d
 l. necare 4, D.
 pauca conferat
 jure civili jube
 gnosc. lib. ex a
 putarem, si ma
 habeat, & fort
 do patri licere
 sed etiam mag
 dum esse, usque
 possint. arg. d.
 gate autem is
 lo modo perm
 una ratione pr

πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Quo eodem illud Ulpiani pertinet, in l. 1, §. 2, D. de agnosc. lib. ubi ait, patrem cogi alere filiam, dum tamen iuste quæsitā sit. Denique, si iis alimenta legare liceat, fraudis facultas dabitur: cum id legatum in totam vitam pertineat. l. Mela ait, D. de alim. legat. Contra tamen illud pugnat quod dici solet, acerbum esse, parentum delicta liberorum pœnis lui: l. crimen, D. de pœn. l. spuris 6, D. de decurionibus, item, naturæ legem, & sanguinis vim, civili ratione non extinguī, §. ult. de legit. agnat. tut. & l. eas obligationes 8, D. de capit. minut. Qui vero alimenta denegat, necare videtur. l. necare 4, D. de lib. agnosc. Ut in pauca conferam, cum eos alere mater jure civili jubeatur, d. l. 5, §. 1, D. de agnosc. lib. ex æquo & bono statuendum putarem, si mater, unde ipsos alat, non habeat, & fortunæ tenuis sit, non modo patri licere iis alimenta relinquere, sed etiam magistratus imperio cogendum esse, usquedum sese spurii exhibere possint. arg. d. l. 5, §. sed si filius, eod. Legare autem iis tamquam extraneis, nullo modo permittendum est: ne, quod una ratione prohibitum est, altera con-

cedi videatur: contra l. scire oportet, §. 1, D. de tut. & cur. & quod in eorum odium inductum est, ut ἀλλότριοι censeantur, in eorum favorem contorqueatur, contra l. si quis solidum, D. de hered. inst. Quod enim Pragmatici quidam obiiciunt ex l. extraneum, C. de hered. instit., plane absurdum est. non enim quia extranei sunt, propterea illis legare non licet; sed, quia Justiniani lege, ut indigni & incapaces, repudiati sunt. quemadmodum deportatis non propterea legare non licet, quia extranei sunt, sed quia peregrini, & civitatis jure multati sunt. Nunc de nepote, qui ex spurio natus est, videamus. Nam Bartholus, consil. 118, quem alii securi sunt, respondit, eum institui heredem posse, propter l. emancipatum 7, D. de senat. l. 3, D. de interdict. & releg. l. 1, §. pen. D. cont. tab. Verum animadvertere debuerat, leges illas agere de nepote, cui jus agnationis una cum hac luce quaesitum est. quod in his nepotibus locum non habet. Præterea, illo Bartholi instituto magna fraudandæ legis facultas aperitur: quia ususfructus saltem ad patrem spurium reverteretur. l. cum oportet 6, C. de bon. quæ lib. Et, cum

avi

avi in nepotes personam transferat. bon. hoc voluntatæ locus est. Sequitur, si, sive, ut præstardi nomen quempiam conditionem ei paragumentum n de lib. & posmento ita locutus exheres cum injuriarum tantum convicte est, læsa alteritur. l. eum qui legitimatus ipso legitimatione dandam actionem ei, qui, cum debitor datur. l. item tit. Antequam imponamus, & novi juris strictimque quinque sp omnia, prob

avi in nepotem benevolentia per filii personam transeat, l. dotem 6, D. de col- lat. bon. hoc casu, avi in filium bene- volentiæ locus, jure quidem civili, nul- lus est. Sequitur illa disputatio: An spu- rii, sive, ut pragmatici loquuntur, ba- stardi nomen, conviciandi animo in quempiam conjectum, injuriarum ac- tionem ei pariat. Cujus quæstionis ar- gumentum nostri sumserunt ex l. 3, D. de lib. & post. cum pater in suo testa- mento ita locutus est: Ex mea uxore natus exheres esto. Quod non arbitror; cum injuriarum actio, non ex adfectu tantum conviciantis, sed ex eventu, id est, læsa alterius existimatione, nascatur. l. eum qui 18, D. de injur. Si tamen legitimatus spurius fuisset, quoniam per legitimationem illa macula eluitur: dandam actionem existimarem. cum et- iam ei, qui, ut debitor, adpellatus est cum debitor non esset, ea actio conce- datur. l. item apud 15, §. si quis, D. eod. tit. Antequam autem finem huic libro imponamus, operæ precium est, veteris & novi juris comparisonem breviter strictimque percurrere. Nam illo jure, quinque spuriorum genera, æqueque omnia, probabantur: novo jure, unum

dumtaxat, nothorum scilicet. Illo, spurii
 jus cognationis habebant: hoc, non
 habent. Illo, legitimi matris heredes
 erant: hoc, sunt etiam matris heredes,
 atque adeo, iustis extantibus liberis. l.
 si qua illustris, C. ad Orphic. Illo, le-
 gitimam in matris bonis habebant: hoc,
 neque in patris, neque in matris, habere
 possunt. Illo, patris intestati nulla ex
 parte heredes erant: hoc, patris inte-
 stati ex sextante tantum heredes sunt; si
 modo iusti liberi non extent; nam si
 extent, boni viri arbitratu alendi sunt.
 Illo, à patre institui quavis ex parte po-
 terant: hoc, à patre, si iusti extent, non
 plus uncia; si parentes, besse; si neutri,
 assie integro locupletari possunt. Illo, per
 solum principis rescriptum legitimari
 poterant: hoc, duobus amplius modis,
 per decurionatum, & insequens matri-
 monium. Illo, iustis extantibus, legiti-
 mari non poterant. primum, quia per
 solum principem legitimabantur. dein-
 de, quia non tam bona erant conditio-
 ne quam adoptati. constat autem, cum,
 qui iustos habet liberos, adoptare non
 posse. l. nec ei 17, §. 3, D. de adopt. Hoc
 vero jure, iustis extantibus, per matri-
 monium & decurionatum legitimari
 pos-

De Spur
 possunt; per
 Novell. 74, &
 Quod autem
 mationis com
 habendum est
 hæc est: quo
 timatus etiam
 mus heres era
 cum aliis ab in
 terque succed
 extantibus, ab
 cedit: sicut oli
 ita, hoc jure
 dat, deberur. l.
 est. nam olim
 fiebat; nunc
 integrum tribu
 respectu patris
 matus institui
 poterat; nun
 quam quavis

C A

An Chris

ATQUE
 sunt: t
 co non alienu

possunt; per principem non possunt. Novell. 74. & aliis supra prolatis locis. Quod autem ad veteris & novæ legitimæ comparationem attinet, sic habendum est. Nam similitudo quidem hæc est: quod, sicut antiquo jure legitimus etiam ab intestato plane legitimus heres erat; ita & novo jure: sicuti cum aliis ab intestato pariter æquabiliterque succedebat; ita hoc jure, justis extantibus, ab intestato æquabiliter succedit: sicut olim legitima ei debebatur; ita, hoc jure, cum ab intestato succedat, debetur. Differentia autem triplex est. nam olim legitimatio uno modo fiebat; nunc tribus. olim jus suitatis integrum tribuebat; nunc mutilum, & respectu patris dumtaxat. olim legitimus institui à patre quavis ex parte poterat; nunc non majore ex parte quam quivis ex justis liberis.

CAP. VLT.

An Christianis concubinas habere liceat.

AT QUE hæc quidem ita conclusa sunt: tamen si quasi coronidis loco non alienum fore arbitror, vulgaram illam

illam quæstionem explicare; An Christiano jure concubinas habere liceat: cum Justinianus, qui florentissimis ecclesiæ temporibus vixisse creditur, earum habendarum potestatem faciat; dum tamen una duntaxat, & à viro cælibe, habeatur: quod ipsius ætate à Christianis usurpatum fuisse, nemo, opinor, negaverit. Eo accedit, quod in antiquis religionis nostræ monumentis aliquot, concubinarum mentio fit ejusmodi, ut non aperte damnentur: veluti de Agar, Bala, Zilpa, & illa Gedeonis, quæ non nominatur. Postremo, quod vulgo dicitur, concubinatum jure Canonico interdictum esse, propter c. dicat aliquis 32. q. 4. (bona venia dictum sit,) pugnare apertissime arbitror cum c. is qui non habet, & seq., distinct. 34. ubi ex concilio Toletano verba hæc proferruntur: *Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubine sit conjunctione contentus.* Quod enim magnus quidam seculi nostri Theologus, in lib. Jud. cap. 8, verba illa interpretatur de iis, quæ vere concubinæ non erant, sed uxorum aimo domi habebantur, quamvis sollem-

lemniter ductæ
Justiniani Nov
lienam sit: c
concubinas do
animo, neque
enim, liberæ
non pro conc
monio jure c
ex l. in liberæ
tiones 31, D.
sint, tamen, v
sententiam, v
quia D. Paulu
bens, statuit,
rationis causa
ties de maris 8
præcepta dat,
nominat: ut f
Justiniani se
admodum, de
ti vitiis in e
uxorum habe
tis jam inter r
nit. Eodem a
sophus, imp. 6
ætatis Justinia
Novell. 91 con
cubinas hab
lam ex Solon

ate; An Chri-
habere liceat :
rentissimis ec-
e creditur, ea-
ritatem faciat ;
at, & à viro car-
s ætate à Chri-
nemo, opinor,
ad in antiquis
nientis aliquot,
it ejusmodi, ut
veluti de Agar,
onis, quæ non
quod vulgo di-
jure Canonico
dicat aliquis
ctum sit,) pu-
or cum c. is qui
in d. 74. ubi ex
ba hæc profe-
uxorem, & pro
à communionem
unius mulieris,
st conjunctionem
agnus quidam
in lib. Jud. cap.
tur de us, quæ
at, sed uxorum
quamvis sol-

DE SPUR. ET LEGIT. 565

lemniter ductæ non fuissent, nemo ex
Justiniani Novellis non videt quam a-
licenum sit : cum perspicue appareat,
concubinas domi habere licuisse, neque
animo, neque dignitate uxoris. Alioqui
enim, liberæ mulieris consuetudinem
non pro concubinato, sed pro matri-
monio jure civili haberi, satis constat
ex l. in liberæ 24, D. de rit nupt. l. dona-
tiones 31, D. de donat. Hæc cum ira
sint, tamen, veriolem contrariam esse
sententiam, vel hinc licet intelligatur :
quia D. Paulus, leges ecclesiis descri-
bens, statuit, ut quisque vitandæ scor-
tationis causa uxorem ducat : &, quo-
ties de maris & fœminæ conjunctione
præcepta dat, diserte maritos & uxores
nominat : ut facile intelligatur, illam
Justinianici seculi maculâ fuisse : quem-
admodum, de patrum veteris testamen-
ti vitiis in concubinarum & plurium
uxorum habendarum consuetudine, sa-
tis jam inter nostros theologos conve-
nit. Eodem accedit, quod Leo Philo-
sophus, imp. Constantinopolitanus, illâ
ætatis Justiniani licentiam repressit : &
Novell. 91 constituit, ne Christianis con-
cubinas habere liceat ; præclaram il-
lam ex Solomonis proverbii rationem
sub-

subjungens, indignum esse, cum è fonte ipso puram aquam haurire possis, lutulentam quærere; neque cuiquam difficile sit, vitæ sociam & consortem invenire: Cuius exemplum imitatus Constantinus Porphyrogenneta, constituit, ut apud Christianos nullum discrimen inter concubinatum & scortationem putaretur: neque cuiquam Christiani nominis habere concubinas liceret: quemadmodum Harmenopulus testatur lib. 4, cap. 7.

F I N I S.

Rerum

Rerum & v
rum item

tur,

I N

A bducer
tis.
Absen

nam re simil
Absens, & in v
Acceptilatio int

439

Accipiter circus

Accursus, notat

A' del Quid's nomen

A' del Quid's tempus

Adfines persona

Adfines cõjugis,

Adfinitas, & c

Adfinitas, & n

Adfinitas, per a

Adfinitatis & c

Adfinitatis prohibi

Adfinitatis non

521

Adgnascei, 35. 7

res.

NU S.

ile, cum è fonte
ire possis, luti-
e cuiquam dimi-
nfortem inve-
imitatus Con-
eta, constituit,
lum discrimen
icorationem
nam Christiani
binas liceret :
nopulus testa-

Rerum & verborum, autho-
rum item, qui vel emendan-
tur, vel notantur,

I N D E X.

A.

Abducere filiam vi patria potesta-
tis. 452. 453. 454

Absens, & furiosus pater, in qua-
nam re similes? 448. 449

Absens, & invitus. Vide, Patronus.

Aceptilatio inutilis, pro pactione valet.

439

Accipiter circus, nuptiarum auguriū. 46

Accursus, notatus. 262

Aδελφιδής nomen. 475

Aδελφῶν ἑταῖρον. 368

Adsines persona. 498

Adsines cōjugis, alterius cōjugis cognati. 501

Adsinitas, & conjugium. 423

Adsinitas, & necessitudo. 403

Adsinitas, per adoptionem. 460. 461

Adsinitatis & cognationis gradus ad nup-
tias prohibiti, iidem. 501

Adsinitatis nominum & graduum index.

521

Adgnasce, 35. 359. invito nemo potest ha-
res. 384. 446

Ad-

S.

Rerum

INDEX.

Adgnatio, genus consanguinitatis. 508. *civilis cognatio, adoptionis genus.* 460. *ex adoptione quanam?* 464. *cognatio, filiatio, suitas, individua.* 548. *à patre.* 538. 540

Adgnatorum nomina, & appellationes, eorumque sanctitas. 461

Adoptatus; & mulier in familiam transiens mariti. 355

Adoptatus non adgnatus, nec cognatus fit. 462

Adoptare, & emancipare, contrarii civiles actus. 127. 208. 232

Adoptare, solius emancipati. 462. 463

Adoptio. 27. adrogatio. 137

Adoptio, quasnam impediat nuptias? 230.

232. quas cognationes contrahat? 233

Adoptio, qua nuptias impedit, vel secus. 460

Adoptio spuriorum. 562

Adoptio, legitimatio. 562

Adoptionis constantis, & dissoluta, jura diversa. 466. 467

Adoptione jus originis non mutatur. 125

Adrogatio, & conventio in manum. 30.

Adrogatio an ingenuitatis jura conferat? 136. 137. *Libertini.* 441

Adscripticii connubium. 441

Adstipulatio liberorum, & consponsiones parentum.

parentum.

Aelia sanctia lex.

Aes & libra.

Affectus & animus vel matris. 41. 42.

Agnus faemina,

Alciatus, notarius.

Alexander Ic. n.

Alimenta denegatio.

Alloquium deperit.

Ambrosius, notarius.

Amica adoptiva.

Amisitorum nomen.

Αναλογία.

Analogia. Vide,

Ancilla, usu in uxoribus.

Ανεψία, quanam.

Anianus Ic., n.

Animus. Vide,

Annus utilis, &

Annulus sponsalis. 351. 358. 396.

Annulorum amplexus.

Αποφύγων, & φεύγων.

Antoninus. C.

Απαύσια.

Αποτίμημα, quod.

Apuleius, ceme-

INDEX.

parentum.	383
Aelia sanctia lex.	22
Aes & libra.	334.351.352
Affectus & animus habentis, concubina- tum vel matrimonium discernit.	40.
41. 42.	
Agnus foemina, pellicis sacrificium.	43
Alciatus, notatus.	538.540
Alexander Ic. notatur.	555
Alimenta denegans, necare videtur.	559
Alloquium depennatum.	77
Ambrosius, notatus.	475.492.505
Amita adoptiva, & patris adoptivi.	465
Amitinorum nuptia.	477
Ἀνακαλυπτήριον.	300.314.315
Analogia. Vide, Legis.	
Ancilla, usu in uxorem acquiri potest.	117.
Ἀνελία, quamam? 251. sobriini filia.	494
Anianus IC., notatus.	254
Animus. Vide, Affectus.	
Annus utilis, & continuus.	213.459.
Annulus sponsalicius. 7.8. pronubus.	303.
351.358.396.	
Annulorum aureorum jus.	138.139
Ἀντίφρων, & φέρων.	294.295
Antoninus. Caracalla.	
Ἀπαύλια.	314
Ἀποτίμημα, quid?	294.297.
Apuleius, emendatus.	95
Ἀφν-	

INDEX.

<i>Apuleii saculum.</i>	276
<i>Aqua, Neptunus, terram obnubens.</i>	58.
<i>Ignis.</i>	
<i>Arre sponsalicia. 6.303.380.398. Provin-</i>	
<i>cialibus mulieribus data, quomodo re-</i>	
<i>stituenda, vel secus.</i>	219
<i>Arrarum sponsaliciarum poena.</i>	407
<i>Arsica, id est, Artaxerxis, & Cyri, con-</i>	
<i>troversia.</i>	126
<i>Arthemenis & Xerxis controversia.</i>	126
<i>Artis ludicra effectus in jure. 140. 142. qua-</i>	
<i>les artes?</i>	144. 145. 147
<i>As Carianus.</i>	321
<i>Asses tres nuptiales sponsa.</i>	81. 334
<i>Affidui lex.</i>	22
<i>Attellana.</i>	143
<i>Auguria nuptiarum.</i>	44
<i>Augustinus, emendatus.</i>	179. 180
<i>Augustus cum Iulia filia incestum com-</i>	
<i>mittit.</i>	226
<i>Avi benevolentia in nepotem per filii per-</i>	
<i>sonam transit.</i>	561
<i>Auspices.</i>	44. 288. 289. 290. 313
<i>Avunculus nemo fit per adoptionem.</i>	233
<i>B.</i>	
<i>B annum, quid?</i>	416
<i>Barbara gentes, Romanis quanā?</i>	469
<i>Barbaris jus connubii à Romanis denega-</i>	
<i>tum.</i>	441
<i>Basium,</i>	

<i>Basium, & oscul</i>	
<i>Basiliardus, spur</i>	
<i>Boethii avum.</i>	1
<i>tus.</i>	
<i>Βασίλειος, casar</i>	
<i>C</i>	
<i>Ca, qui</i>	
<i>Caius, C</i>	
<i>minus, & d</i>	
<i>Caia Catilia,</i>	
<i>lanifica. 49.8</i>	
<i>Caius, IC, eme</i>	
<i>515.516.</i>	
<i>Calathus.</i>	
<i>Calendarum no</i>	
<i>infausti. II. ip</i>	
<i>Caligula mater e</i>	
<i>cū filia Iulia</i>	
<i>Caligula, vel</i>	
<i>uxore, glorio</i>	
<i>cum omnibus</i>	
<i>dinem fecit.</i>	
<i>Camilla, prami</i>	
<i>Camillus, quis?</i>	
<i>Canonicum jua</i>	
<i>Canonista. Vid</i>	
<i>Cantus. Lydin</i>	
<i>Capillus. Crini</i>	
<i>Capillos & ung</i>	

INDEX.

<i>Basium, & osculum.</i>	306
<i>Basardus, spurius.</i>	561
<i>Boethii avum. 21. is notatus, & emenda-</i>	
<i>tus.</i>	22.23.24
<i>Βάσις, casaries.</i>	323

C.

C <i>& O. quid notent?</i>	84.321
<i>Caius, Caia, maritus, & uxor. do-</i>	
<i>minus, & domina.</i>	83.84.321.343
<i>Caia Cecilia, prima conjux textrix vel</i>	
<i>lanifica. 49.83.321. Tanaquil. 72.77.78.</i>	
<i>Caius, IC., emendatus.</i>	254.255.463.
	515.516.
<i>Calathus.</i>	99
<i>Calendarum novarum dies posteri, nuptiis</i>	
<i>infausti. II. ipsaeque calenda.</i>	313
<i>Caligula mater ex incesto, quod Augustus</i>	
<i>cū filia Iulia cōmisit, procreata. 225.226</i>	
<i>Caligula, vel tricesimo die pater fieri ex</i>	
<i>uxore, gloriosum duxit. 280. monstrū,</i>	
<i>cum omnibus sororibus stupri consuetu-</i>	
<i>dinem fecit. 231. notatus.</i>	506
<i>Camilla, praeministra.</i>	80
<i>Camillus, quis?</i>	78.79.80.81
<i>Canonicum jus, notatum.</i>	564
<i>Canonista. Vide, Decretalista.</i>	
<i>Cantus. Lydius.</i>	
<i>Capillus. Crinis.</i>	
<i>Capillos & ungues in nave deponere, reli-</i>	
	<i>giosum</i>

I N D E X.

giosum olim.	324
Capitulis diminutionū exēpla.	23.26.27.31
Caracalla, novercam ducit.	227
Carpimus, ad faces nuptiales.	67
Cassianorum secta.	438
Castor, quis?	75
Castrensis, notatus.	555
Cato Censorius octogesimo exacto anno filium genuit.	176
Causa ab origine invalida, quomodo effectum tandem acquirat.	134.135
Cella inscripta, lupanarium.	164
Cerei nuptiales. 69. Faces.	
Χαράρις, sponsa conductor.	318
Χοῖρ, porca virginea.	368
Χρυσόπρωγ, tributum meretricium.	169
Cicero, emendatus. 88. incestum cum filia committit.	225
Cimo Atheniensis sororem germanam in matrimonio habuit.	231
Cingulum nova nupta.	49.370
Cinxia Iuno.	50.51.56.85.370
Clarissimatus dignitas.	125
Claudianus, emendatus.	107
Claudius Agrippinam fratris filiam uxorem ducit.	236
Claudii imperatoris uxor luparia.	165
Claves nova nupta matrisfamilias. 88.	
305. 351. 358.	

Clodius,

I N

Clodius, incestus borans.	
Coemptio viri	334. matris familiae
na bonorum matrisfamiliae.	
Coena nuptiales.	
Cognatus adfinis.	499.
Cognati conjugum.	501.
Cognatorum con-	ad quartum gradum
que. 481. 482.	
Cognatorum non	cium.
Cognatio, quid?	481.
suitas, individua	
Cognatio, & pro-	
Cognatio civilis,	nus. 460. ejus
Cognatio domesti-	
Cognatio natura-	
Cognationis jus,	gradus pro nu-
qui octo gradibus	ad nuptias
snitatis. 501. n-	
dex.	
Collocare nuptias	

INDEX.

324	Clodius, incestus cum sorore suspitione la-	
ola. 23.26.27.31	borans.	234
127	Coemptio viri & mulieris. 21.24.33.333.	
ales. 6	334. matris familias propria, 338. domi-	
438	na bonorū mariti. 358. ejus nomen. 36	
75	Coena nuptiales.	92.93
555	Cognatus adfinis mei, mihi non adfinis.	
exatto anno fi-	499.	
176	Cognati conjugis, alterius conjugis adfines.	
, quomodo ef-	501.	
134.355	Cognatorum conjugia prohibita, 478.usq;	
164	ad quartū gradum, 478.483.septimum-	
	que. 481.482. & sextum. 494	
318	Cognatorum nomina in sexto gradu defi-	
368	ciunt. 484	
169	Cognatio, quid? 484. adgnatio, filiatio,	
cessum cum fi-	suitas, individua. 548	
225	Cognatio, & propinquitas. 485.486	
n germanam in	Cognatio civilis, adgnatio; adoptionis ge-	
231	nus. 460. ejus ratio in nuptiis. 462	
49.370	Cognatio domestica, & extranea. 489	
0.51.56.85.370	Cognatio naturalis, sanguinis cōmunio. 508	
125	Cognitionis jus, quantum ad nuptias. 468	
107	gradus pro nuptiis licitis. 481. eorum	
trū filiam uxō-	qui octo gradibus distarent. 494. gra-	
235	adus ad nuptias prohibiti, iidem & ad-	
165	fnitatis. 501. nominum & graduum in-	
uparia. 88.	dex. 502	
usfamilias. 88.	Collocare nuptam. 107	
Clodius,	Colus	

I N D E X.

<i>Colus nuptialis.</i>	72
<i>Comari, liberorum hominum.</i>	323
<i>Communicatio sacrorum. 351. & bonorum, inter virum & uxorem. 355. 357. 384. usu ductam. 360. Socia.</i>	
<i>Comprivigni, non sunt adfines.</i>	499
<i>Concubitus à Decretalists pro connubiali habitus.</i>	431
<i>Concubitus sponsi & sponsa divina lege improbatu.</i>	409
<i>Concubitus, stuprum.</i>	432
<i>Concubina. 530. 535. an uxori adjungi possit?</i>	272
<i>Concubina & uxores. 39. 40. 41. 42. 43. 336. 337.</i>	
<i>Concubinas habere, an Christianis licitum?</i>	563.
<i>Concubinis nati.</i>	531. 555
<i>Concubinatus, scortatio.</i>	566
<i>Concubinatus, & nuptia.</i>	337
<i>Concubinatus, quæ etas habilis?</i>	116
<i>Confarreatio.</i>	15. 19. 20. 331. 332
<i>Conjugium. Matrimonium. Nuptiæ. genus matrimonii & nuptiarum.</i>	436
<i>Conjugium, & adfinitas.</i>	423
<i>Conjugii contractus, sponsalia de presenti.</i>	426.
<i>Connubium, quid? 316. Matrimonium, Nuptiæ.</i>	

Consan-

I N

<i>Consanguinitas, an gradu septimo</i>	494.
<i>Consensus tacitus</i>	
<i>Consobrina. Socrus</i>	
<i>Consobrini, an p</i>	
<i>ptia. 477. di</i>	
<i>lege humana</i>	
<i>Consponsiones p</i>	
<i>stipulatio.</i>	
<i>Consistentinus, in</i>	
<i>ratus.</i>	
<i>Constitutum qu</i>	
<i>solvitur.</i>	
<i>Consuetudo, &</i>	
<i>Contubernium,</i>	
<i>Conventio viri in</i>	
<i>& mulieris in</i>	
<i>331. 332. 340.</i>	
<i>mutatio. 27.</i>	
<i>re. 30. quid e</i>	
<i>jura. 33. per u</i>	
<i>Convicia, sacrij</i>	
<i>Corona nova nu</i>	
<i>Corporis partes</i>	
<i>Corpus, ad face</i>	
<i>Crinem summit</i>	
<i>promisso sive</i>	
<i>tium.</i>	

INDEX.

Consanguinitas, agnationis species.	508
an gradu septimo terminetur?	483. 484.
	494.
Consensus tacitus.	450
Consobrina. Sobrinæ.	
Consobrini, an propinqui?	491. eorum nuptia. 477. διαξεδίλφων matrimonium lege humana prohibitum.
	493
Consponsiones parentum, & liberorum ad stipulatio.	383
Constantinus, in l. i, C. de natur. lib. notatus.	540
Constitutum quodque modo contrario dissolvitur.	430
Consuetudo, & matrimonium.	40
Contubernium, & matrimonium.	471
Conventio viri in manum mulieris.	347.
& mulieris in manum viri.	20. 24. 26.
331. 332. 340. 358. 359. capitis minima minutio. 27. cum tutorum autoritate. 30. quid efficiat? 31. ejus species. 32. jura. 33. per usum annum.	39
Convivia, sacrificia.	367
Corona nove nuptæ.	48. 57
Corporis partes numinibus consecrata.	309
Corylus, ad faces nuptiales.	67
Crinem summittere, sordidoque capillo & promisso sive demisso prodire, lugenrium.	325
	Crines

INDEX.

Crines senis, nupta nova cultus.	46
Cumcella, lupanar.	162
Cumerum, quid? 78. 79. vel cumera?	319
Curator, est tutor.	301
Curator, & cessicus tutor.	363. 364. 365
Curator, an & quando pupillam ducere possit?	455
Curatoris autoritas. 385. heredes, tutela periculo obstricti. 456. datio. 181. 215. 386	
Curatores, & pupilla.	205. 206. 215
Curis, hasta.	47
Cyri & Artaxerxis controversia.	126.

D.

D amnata persona, quam?	152
Darii liberorum controversia.	126
Deberi ex testamento, ex stipulatione.	354
Decius, notatus.	556
Decretalists, notati. 389. 421. 422. 428. 429. 430. 431. 432. 440. 494. sacrilegi.	432
Deductio in domum.	406. 439
Δελφάκιον, pudendum virgineum.	368
Δέλφαξ, porca virginea.	368
Depennatum alloquium.	77
Deportatio.	23
Δίσποινα, uxor.	344
Despondendi verbum.	393
Desponsata, quodammodo nupta.	406
Desponsata, & nova nupta, ex mutatione do-	ne do-

ne domicilii d
Διωνύσιος, & ἑρ
Destinandi ver
Destinata puell
Disserreatio.
Dicis causa. 25
Dida virgo. 28
Dichum, verbo
Διερρηγνὸν ἐμῆ
Dies, naturalia
tium.
Dijoris filius, Δ
xλθ, Herculi
Diminuendi ver
Dionis interpres
Dionysius Halica
248. Vide & H
Διονύσιος, quies
Διτὴ ἀδελφοί, se
Divortium per
Divortii liberta
Divortii legitim
rum longa.
Dius Fidius.
Dius camillus.
Dium, id est, ce
Diarium.
Dolo malo facta
tur rata.

INDEX.

culcus.	45	ne domicilii discreta.	63
	161	Δεσπότης, & κύριος.	346
el camera?	319	Destinandi verbum.	391.392
	321	Destinata puella.	390
363.364.365		Diffarreatio.	20.21
pupillam ducere	45	Dicis causa. 25.330. νόμον χάριν.	352
	45	Dicta virgo. 287. uxor.	395
heredes, tutela		Dictum, verbotenus pronuntiatum.	293
atio. 181. 215. 386		Διερρηκτὸν ἐπιπλάμιον.	373
205. 206. 215		Dies, naturalis, & civilis; & illius ini-	
47		tium.	313
versa.	126.	Dijovis filius, Διόσκυρος, Castor, Σάγ-	
		κλός, Hercules.	75
		Diminuendi verbum.	33
	152	Dionis interpres, notatus.	9.10
versa.	126	Dionysius Halicarnassaeus, emendatus. 242.	
ipulatione. 354		243. Vide & Halicarnassensis.	
	556	Διόσκυρος, quis?	75
21. 412. 413. 419.		Διτεξάδελφοι, sobrini.	493
sacrilegi.	431	Divortium per internuntios.	420
406. 439		Divortii libertas, qualis olim?	436
ginum.	368	Divortii legitima causa, absentia viro-	
	368	rum longa.	350
	77	Dius Fidius.	75
	23	Dius camillus.	78
	344	Divum, id est, coelum.	75
	393	Doarium.	298
nupta.	406	Dolo malo facta auctoritas lege non habe-	
ta, ex mutatio-		tur rata.	182
ne do-			

B b

Domi-

I N D E X.

<i>Domicilium etiam in villa.</i>	330
<i>Domicius, deus.</i>	57.371
<i>Domiduca, Iuno.</i>	51.56.85
<i>Domiducus, deus.</i>	57.371
<i>Dominium plenum, & non plenum.</i>	356.
<i>Esse alicujus.</i>	
<i>Dominii continuatio; successio.</i>	359
<i>Dominus, domina, quomodo de marito, & uxore intelligenda?</i>	343
<i>Dominus absque jure vita necisque, quis nam?</i>	345
<i>Dominus, & possessor.</i>	336
<i>Dominus bonitarius.</i>	357
<i>Domitianus cum Iulia fratris filia tanquam uxore palam versatur.</i>	237
<i>Donatus, notatus.</i>	302
<i>Donatio pupilla à tutore facta.</i>	211
<i>Donationis nomen. 295. dote minor.</i>	296.
	297
<i>Donationes. Munera. In concubinam collata. 42. quasi inter conjuges. 132. quasi ad conjuges. 210. inter conjuges. 34. 358. nulla. 407. 424. ante nuptias. 115. propter nuptias.</i>	380
<i>Donationes invalida.</i>	182. 218
<i>Δόρυ, κώεις.</i>	47
<i>Dos, an donationum species, vel contra-ctus? 361. 362. donatione major. 296. 297. an osculo amittatur?</i>	307.
	Dos,

<i>Dos, & matri-</i>	
<i>Dotis petitio.</i>	
<i>183. promissum. 261.</i>	
<i>362. & ritum, ante u-</i>	
<i>Dotis nomine</i>	
<i>Dotis nomine, & non in dom-</i>	
<i>Doti dicta.</i>	
<i>Dotem dicere, p-</i>	
<i>Dotes inanes i-</i>	
<i>incestarum.</i>	
<i>Dotalicium, do-</i>	
<i>Ducere. Uxorem</i>	
<i>Ducere, & nube-</i>	
E <i>Logii, titulu-</i>	
<i>Emancipar-</i>	
<i>civiles actus.</i>	
<i>Emancipata ab</i>	
<i>Emancipatus in-</i>	
<i>cens.</i>	
<i>Emancipati iust-</i>	
<i>sum nuptias</i>	
<i>Emancipatio pa-</i>	
<i>Emancipationis</i>	
<i>Emere, provinci-</i>	
<i>E πωλην. 109.</i>	
<i>314. 315</i>	

I N D E X.

<i>Dos, & matrimonium.</i>	209.218
<i>Dotis petitio.</i> 114. <i>dictio, promissio.</i> 182.	
183. <i>promissio, & futurum matrimo-</i>	
<i>nium.</i> 261. <i>datio.</i> 181. 182. 183. <i>forma.</i>	
362. <i>& ritus.</i> 292. <i>& natura.</i> 361. <i>no-</i>	
<i>men, ante usucapionem.</i>	117
<i>Dotis nomine praestita.</i>	356
<i>Dotis nomine, id est, in bonis suis tantum,</i>	
<i>non in dominio.</i>	361
<i>Doti dicta.</i>	356.357.361
<i>Dotem dicere, promittere.</i>	293
<i>Dotes inanes in iustarum nuptiarum, &</i>	
<i>incestarum.</i>	131
<i>Dotaliciū, dotarium.</i>	298
<i>Ducere. Uxorem.</i>	
<i>Ducere, & nubere.</i>	58

E.

E <i>Logiū, titulus, inscripti lupanarii.</i> 166	
<i>Emancipare, & adoptare, contrarii</i>	
<i>civiles actus.</i>	127.208.232
<i>Emancipata abduci a patre non potest.</i> 453	
<i>Emancipatus in iussu patris uxorem du-</i>	
<i>cens.</i>	454.455
<i>Emancipati iustas citra parentum consen-</i>	
<i>sum nuptias contrahunt.</i>	262
<i>Emancipatio patriam solvit potestatem.</i> 447	
<i>Emancipationis rescissio.</i>	264
<i>Emere, provincialibus interdictum.</i>	217
<i>Επώλεια.</i> 109. 300. <i>postridie nuptiarum.</i>	
314.315	B b 2
	<i>Epitha-</i>

INDEX.

Epithalamiorum usus priscus.	373
Epula geniales.	93
Errata typographica. pag. 68. l. II, nox du-	
Pag. 365, lin. 2; ita legendum: datum,	
excusari posse; licet se im- Pag. 497.	
lin. ult., filia uxoris patris tui, cogna-	
Pag. 503, lin. 8 à fin., quinto gradu	
num- Pag. 514, l. 4 à fin., conferri	
Esse in bonus ejus, & fieri ejus.	38. 335. 356
E'ξάδελφοι, consobrini.	493
Exharedationis justa causa an matrimo-	
nium contractum contra parentum vo-	
luntatem?	454. 455
E'ξ'ονγοίνα.	299
Extramurana meretrices.	163
Eὐγενὴς, ingenuus.	154

F.

Faces nuptiales. 65. 66. 68. 69. 89. 319. 329	
Factum, non voluntas, apprehenditur.	
de artium ludicarum exercitio.	150
Familia emptor.	352. 353
Far, quid? 18. an ξείνα? 332. nuptiarum &	
sacrificiorum.	15. 16. 20. 331
Februarius, infernalis mensis, reliquorum	
mensum confrater. 48. 55. ejus nonnulli	
dies nuptiis habiti ominoſi. 13. 48. paren-	
talia nempe.	312
Feria, nuptiis religiosa & infausta.	313
Fescennini versus.	102. 104. 321. 374
Festus,	

Festus, emend.	
Fidius Hercule.	
Filiario, adigna	
vidua.	
Filius, quis?	
Filii appellationis	
nepos.	
Filiorum cona	
partus.	
Filiorum & fili	
idem iura.	
Filiorum gener	
Filii naturales.	
Filii & filia pro	
tutorum.	
Filiatrum nubent	
Filias abducendi	
qua sine ejus	
Flagella, seruire	
Flameum, velu	
luteum.	
Flamines, & fl.	
Flaminius, cam	
Fœmina. Mulie	
Fœmina, & ser	
gradu habita	
Fœnus exercere,	
217	
Fornicaria, mōg	

I N D E X.

<i>Festus, emendatus.</i>	519
<i>Fidius Hercules, Σάγχις.</i>	74.75
<i>Filiario, adgnatio, cognatio, suitas, indi-</i>	
<i>vidua.</i>	548
<i>Filius, quis?</i>	527
<i>Filii appellatione continetur & filia, non</i>	
<i>nepos.</i>	129
<i>Filiorum conditio, & honor, natalibus</i>	
<i>partus.</i>	127.128.129
<i>Filiorum & filiarum, emancipatorum, non</i>	
<i>idem juris.</i>	265
<i>Filiorum genera.</i>	456.457
<i>Filii naturales.</i>	529.530.537.555
<i>Filii & filia provincialium.</i>	220.221. &
<i>tutorum.</i>	222.223
<i>Filiarum nubentium jura.</i>	447.448
<i>Filias abducendi jus an patri competat,</i>	
<i>quæ sine ejus voluntate nupsisset?</i>	267
<i>Flagella, servile supplicium.</i>	148
<i>Flameum, velum nubentis Flaminica.</i>	58.
<i>luteum.</i>	61
<i>Flamines, & flaminica.</i>	80
<i>Flaminius, camillus.</i>	79
<i>Fœmina. Mulier.</i>	
<i>Fœmina, & servi, eodem apud barbaros</i>	
<i>gradu habita.</i>	345
<i>Fœnus exercere, provincialibus interdictū.</i>	
	217
<i>Fornicaria, πόρνη.</i>	161

I N D E X.

Fortunatis vel trimestres nasci liberos.	280
Fratrii filiā an ducere liceat?	246.476.500
Fratrū duorum eadē conjux.	243.246.500
Fulgentius Placiades, emendatus.	76
Funalia. Faces nuptiales.	
Furiosus, & absens pater, in qua re similes?	448.449
Furiosi, inter invitos.	194
Futurus, deus.	370

G.

Γαμήλιος & Iuno.	52
Generi & nurus adoptio.	465
Geniales epula. 93. tada. Faces.	
Genitrix, mater.	502
Genius, deus.	373
Γνηστοί, justiliberi. 528. legitimi.	552
Γνηστὸς ποιεῖσθαι, legitimari.	552
Gradus sextus cognatorum.	484.485
Gradus quartus cognationis secundum canonistas, octavus secundū jus civile.	494
Gravida. Prægnans.	
Grundiles lares.	369

H.

Ἡῆρες sui.	35.446
Hæredum successio ad septimum usq; gradum. 482. & decimum.	485
Halicarnassensis, emendatus.	75
Halicarnassensis interpres notatus & emendatus.	75
Hæsta,	

Hæsta, summa
celibaris.
Ἡρίζαμ. & γ
Heracii illici
tio.

Hercules, Fidi
Hesychius, em
Ἡρῆς οἱ ἐπ' οἱ
Honorius duar
alteram, in
Honestas nupt
Honestatis pul
Honor & res
ralis. 445.5
Humores qua
gradus prob
Hymenæus.
Ἡμῶν. 298

I
Iadus, nupti
Ignis & aq
Ignorans, &
Imperitia, id
216.217
Impuberum n
liorum pe
Incesta. Nup
Infantes, int
Ingenius, &

INDEX.

<i>Asci liberos.</i> 280	<i>Hæta, summa armorum & imperii.</i> 47.
<i>246. 476. 500</i>	<i>coelibaris.</i> 46
<i>243. 246. 500</i>	<i>Ἡμίγανθ & γυνή.</i> 340
<i>datum.</i> 76	<i>Heraclii illicita cum fratris filia conjun-</i>
	<i>ctio.</i> 237
<i>in qua re simi-</i>	<i>Hercules, Fidiæ, Σάχλ &.</i> 73. 74
<i>448. 449</i>	<i>Hesychius, emendatus.</i> 240
<i>194</i>	<i>Ἡεῖς οἱ ἐπ' οἰωνοῖς.</i> 44
<i>370</i>	<i>Honorius duas Stiliconis filias, unam post</i>
	<i>alteram, in matrimonio habuit.</i> 247
<i>52</i>	<i>Honestas nuptiarum, quid requirat?</i> 385
<i>io.</i> 465	<i>Honestatis publica ratio.</i> 461
<i>da. Facies.</i>	<i>Honor & reverentia, legis æquitas natu-</i>
<i>502</i>	<i>ralis. 445. 447. Sanguinis.</i>
<i>373</i>	<i>Humores quatuor in corpore, & quatuor</i>
<i>552</i>	<i>gradus prohibitorum connubiorum. 483</i>
<i>552</i>	<i>Hymenaus.</i> 95
<i>484. 485</i>	<i>Ἰπόδολον. 296. Ἰπόδεων χεῖλον. 297.</i>
<i>is secundum ca-</i>	<i>I.</i>
<i>u jus civile. 494</i>	<i>Idus, nuptiis infæusta & religiosa.</i> 313
	<i>Ignis & aqua nuptiarum.</i> 89. 326. 350
<i>369</i>	<i>Ignorans, & invitus. Patronus.</i>
	<i>Imperitia, id est, juris legumque inscitia.</i>
<i>35. 446</i>	<i>216. 217</i>
<i>septimum usq;</i>	<i>Impuberum nuptia nulla. 406. Sponfa-</i>
<i>um.</i> 485	<i>liorum personæ.</i>
<i>us.</i> 75	<i>Incesta. Nuptiæ.</i>
<i>notatum & e-</i>	<i>Infantes, inter invitos. 194. quinam? 417</i>
<i>75</i>	<i>Ingenuus, Ὀγενής. 154. quis.</i> 156. 527
<i>Hæta,</i>	<i>B b 4</i>
	<i>Inge-</i>

<i>Inscripta tella, lupanarium.</i>	164
<i>Inuitus. Patronus.</i>	
<i>Isidorus, notatus.</i>	56
<i>Iterduca Iuno.</i>	51. 56. 85
<i>Iudicata rei authoritas.</i>	156
<i>Iuga Iuno.</i>	55. 56
<i>Iugales, dii. 371. Tada. Faces.</i>	
<i>Iugatinus, deus.</i>	57. 371
<i>Iuglandes, Iovis glandes.</i>	101. 374
<i>Iugum conjugatorum, quale?</i>	56
<i>Iulia lex, de maritandis ordinibus, explicata. 120. 122. 129. 142. 145. 150. 170. 183</i>	
<i>Iulianus Patricius, emendatus.</i>	204
<i>Iunia lex.</i>	290
<i>Iunia idus, fausti nuptiis dies.</i>	14. 313
<i>Iunii mensis etymon.</i>	54
<i>Iuno, sorore dulcior. 374. Cinxia. 50.</i>	
<i>51. 56. 85. 370. Curitis. 47. 48. Domiduca. 51. 56. 85. Γαμήλιον, vel Γαμηλία. 52. 53. Iterduca. 51. 56. 85. Iuga, Ζυγία. 55. 56. Τελεία. 51. 52. & Τελείας víctima. 53. Vnxia. 51. 56. 85</i>	
<i>Iupiter Τέλειος.</i>	52
<i>Iure gentium, id est, usu.</i>	350
<i>Iure quaesiti, iusti liberi.</i>	528
<i>Ius dominii, & matrimonii.</i>	344
<i>Ius gentium ad barbaros se non extendit.</i>	
469.	

Ius plenum, &
Ius naturale,   contra inceſſum,
Iuſſum, volun-
Iuſſus verbum
                                 nio à filio co-
Iuſti, legitimi.
Iuſtinianiſci ſec-
Iuſtinianns, en-
539.540.

Κάλλαι, κα
Κάλλαι.
Κάμμε, ιηρα
Κάττομμετον ι
Κετσίλλον.
Κυρία, quapam
Κύριον, εδισ
Κύριον, tulore
Κύριον, δέν.

Lactantius,
Lanarum,
Lanificia, matr
Largitates spon
Lares grundi
Lectus nuptial
Legatum inuti
Legitimati, su

I N D E X.

Ius plenum, & ius Quiritium.	347
Ius naturale, non scriptum, sed natum.	
contra incestum.	225.229
Iussum, voluntas.	260
Iussus verbum patris familias in matrimo-	
nio à filio contrahendo.	449
Iusti, legitimi.	41
Iustinianici saculi macula.	565
Iustinianus, emendatus. 515.520. notatus.	
539.540.	

K.

Κάδολοι, camilli.	81
Κάλαθον.	99
Κάμαρα, lupanar.	161
Καταργησθέντων ἐπιταλάμειον.	373
Κεράσιον.	97
Κυρία, quanam Epicteto?	344
Κύριον, & δεσπότης.	346
Κύριον, tutores.	31
Κύριον, δέον.	47

L.

Laetantius, emendatus.	106
Lanarum superstitiosa religio.	84
Lanificia, matronarum priscarum cura.	99
Largitates sponsalicia.	303.311.312
Lares grundiles.	369
Lectus nuptialis. 104. 105. genialis.	373
Legatum inutile.	36
Legitimi, sui.	547

B b 5

Legiti-

I N D E X.

<i>Legitimatio.</i>	549. 550. 551. 552. 553. 554.
<i>adoptio.</i>	562. <i>vetus; & nova.</i>
<i>Legitimi, iusti.</i>	41
<i>Lex emendata.</i>	392
<i>Leges, notata.</i>	505. 550. 551
<i>Lex Papia, Popæa.</i>	400. 401. <i>Julia.</i>
<i>Lex pro aliquo scripta, contra eum valere non debet.</i>	264
<i>Legus beneficio indignus, qui commisit contra.</i>	190
<i>Legis non verba tantum, sed paritas & sententia, ac reciproca consequentia, spectanda.</i>	402. 403. 464. 466. 470. 472. 474. 487. 488. 490. 497. 498. 501
<i>Leges ea, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, spectant, non quæ ἐν τῷ ἁπλοῦς.</i>	177
<i>Leges. Sumptuariæ.</i>	
<i>Lena, quanam?</i>	156. 157
<i>Libellum repudii mittere.</i>	420
<i>Liberi iniusti.</i>	453. <i>quorum natales parentum deteriore sequuntur sortem & conditionem, ut conclusio in syllogismis.</i>
<i>Liberi iusti, γνήσιοι.</i>	528. <i>patrem sequuntur.</i>
	489. 527. <i>sub potestate, & emancipati.</i>
<i>Liberorum jus, & solidi capio.</i>	384
<i>Liberis suscipiendis quanam ætas idonea.</i>	180
173	

Liberta

Liberta divo
Liberti, quina
Libertini &
admissa.
Libertus inge
Limen, Vesta
Livius, emene
Lombardus,
Lucius Tarqu
Aruntis fr
Lullus tempu
Ludovicus Vi
Lugere, in qu
Lupanaris vo
Luparia.
Lydiæ cantus m

M *Ajugena*
cis.
Maius mensis
Mancipation
Mancipatio sei
Manturna, de
Manumissio
Maius, Cato
Marcus Cato
mendatus.
Marcus Crass
duxit.

INDEX.

<i>Liberta divortium.</i>	194
<i>Liberti, quinam fiant cives Romani?</i>	255
<i>Libertini & liberti alieni adrogatio non admissa.</i>	138
<i>Libertus ingenuus.</i>	139
<i>Limen, Vesta sacrum.</i>	87.329
<i>Livius, emendatus.</i>	243.355
<i>Lombardus, notatus.</i>	425.433
<i>Lucius Tarquinius Superbus; & Tullia, Aruntis fratris uxor.</i>	239
<i>Luctus tempus.</i>	273.274.275
<i>Ludovicus Vives, notatus.</i>	53
<i>Lugere, in quasnam cadat?</i>	407.424
<i>Lupanaris vocabulum.</i>	161
<i>Luparia.</i>	163
<i>Lydii cantus modus querulus.</i>	95

M.

M <i>Ajugena, sponsaliorum numen, priscis.</i>	289
<i>Maius mensis nuptius infaustus.</i>	11.312
<i>Mancipationum sollemnia.</i>	25
<i>Mancipatio senum coëmtionalium.</i>	35
<i>Manturna, dea.</i>	57.371
<i>Manumissionis jura.</i>	184
<i>Μάραυς, & σέρις.</i>	243
<i>Marcus Cato in Originum fragmentis, emendatus.</i>	73
<i>Marcus Crassus fratris defuncti uxorem duxit.</i>	243
<i>Maritus.</i>	

Liberta

I N D E X.

<i>Maritus. Vir. quando?</i>	431.	<i>qualis dominus?</i>	345. 347.	<i>pater familia. successor, & haeres in bonis uxoris.</i>	358. 359. 360
<i>Mariti eligendi ambiguitas arbitrio judicis committenda.</i>					448
<i>Mariti deductio.</i>					330
<i>Maritorum novorum sumptus in convivia & sportulas erogandi.</i>					94
<i>Martianus felix, emendatus.</i>					50. 51
<i>Martii mensis. Saliorum.</i>					
<i>Masiniſſa rex poſt octoginta ſex annos Methymnum genuit.</i>					176
<i>Matertera patris adoptivi, filio extranea.</i>					464.
<i>& mater.</i>					462
<i>Mater, qua vulgo concepit.</i>					528
<i>Matriſ turpitudine præ patris ſpectata.</i>					141
<i>Mater. Mulier.</i>					
<i>Mater familias. 15. 333. 336. quanam?</i>					25.
<i>26. & qualis?</i>					358
<i>Matris familias bona omnia, dotis nomine, viri ſunt.</i>					356
<i>Matrimi pueri.</i>					72. 79. 318. 331. 372
<i>Matrimonium. Nuptiæ. Sponſalia. quid?</i>					316. 436.
<i>unde dictum? 26. mente cœuntium, non tabulis, contrahitur. 42 per as & libram. 334. 351. 352. juſtum, an dirimi poſſit, debeat ve?</i>					135. 136. injuſtū, ſi d. convaleſcens. 451. 453. provincialiſſ.
<i>217. 220. contra parentum voluntatem</i>					con-

<i>contractum</i>	
<i>tionis cauſſa</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonii ſo</i>	
<i>Matrimonio in</i>	
<i>idonea, vel</i>	
<i>151. 152. 153.</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonium</i>	
<i>Matrimonia ſe</i>	
<i>Matrimonia ſe</i>	
<i>Matrimonia b</i>	
<i>tria poteſtat</i>	
<i>Matrimoniorum</i>	
<i>rendi. 174. 2.</i>	
<i>440. 442. ſe</i>	
<i>rendarum i</i>	
<i>da. 428. ea</i>	
<i>quale: 383. in</i>	
<i>Matrona, quan</i>	
<i>Medos. Philoſ.</i>	
<i>Medoximus, ſe</i>	
<i>Mens. Vide. Aff</i>	
<i>Menſia lex, nat</i>	
<i>Mentio, paſſeſia</i>	
<i>ſum.</i>	

INDEX.

<i>contractum</i> , 450. an <i>iusta exheredationis causa</i> ?	454.455
<i>Matrimonium</i> , & <i>consuetudo</i> .	40
<i>Matrimonium</i> , & <i>contubernium</i> .	471
<i>Matrimonium</i> , & <i>dos</i> .	209.218
<i>Matrimonium</i> , & <i>nuptia</i> .	435
<i>Matrimonii soluti iura</i> .	362
<i>Matrimonio ingenuorum quam persona idonea</i> , vel <i>secus</i> ? 116.117.119.120.140. 151.152.153.155.170.171.172.173.	
<i>Matrimonium captivitate solvi</i> .	197.200
<i>Matrimonium confarreare</i> .	19
<i>Matrimonia solemnibus stabilita</i> .	108
<i>Matrimonia farreacea</i> .	332
<i>Matrimonia bene concordantia iure patriae potestatis non cōturbanda</i> . 267.349	
<i>Matrimoniorum verus finis</i> , <i>liberi querendi</i> . 174.290. 437.438. <i>persona</i> . 437. 440.442. <i>species</i> . <i>Vide</i> , <i>Uxorū querendarum modi</i> . <i>honestas consideranda</i> . 428. <i>ea quid requirat</i> ? 447. <i>ius</i> , <i>quale</i> ? 383. <i>injustorū ratio</i> & <i>caussa</i> . 212	
<i>Matrona</i> , <i>quam</i> ? 25.26. <i>uxor</i> .	40
<i>Medios Fidēs</i> .	75
<i>Medioximus</i> , <i>semideus</i> .	77
<i>Mens</i> . <i>Vide</i> , <i>Affectus</i> .	
<i>Mensia lex</i> , <i>natura derogans</i> .	119
<i>Mentio</i> , <i>μνησεία</i> , <i>μνήσις</i> . 378.379. & <i>patrum</i> .	380
<i>Mercu-</i>	

INDEX.

<i>Mercurius, camillus.</i>	80
<i>Meretrix, & prostibulum.</i>	166
<i>Meretrices, publicarum libidinum victimæ.</i>	159. 160
<i>Meretricum professio, apud adiles nomen edere suum coactarum. item vestimenta.</i>	167. quæstus, vestigali obnoxius. 168. conditio. 169
<i>Meretrice nati.</i>	557
<i>Methymnus, filius Masinissa, post annum eius octogesium sextum natus.</i>	176
<i>Minor duodecim annis domum ducta, quomodo iusta uxor fiat?</i>	134
<i>Miscella lex.</i>	338
<i>Monsus, mensæ. mentio.</i>	
<i>Modestinus, emendatus.</i>	523
<i>Modius falsus.</i>	451
<i>Mola falsa. 17. farrea.</i>	18
<i>Moschopulus, emendatus.</i>	19
<i>Mosis interpretes quidam nuperi, notati.</i>	498.
<i>Mulier, familia sua & caput & finis est.</i>	
<i>490. nam liberi in familia earum non censentur.</i>	548
<i>Mulier in familiam mariti transiens; & adoptatus.</i>	355
<i>Mulier, & pupillus.</i>	29. 365
<i>Mulieris perpetua tutela.</i>	344
<i>Mulieris libera consuetudo, matrimonium.</i>	
565	Mulie-

*Mulieres, illi
& pupilla, l
Munera nupti
cia. 397. &
Mutinus, deus
Mutuam dare
interdictum*

N *æu, qui
Nascendi
Natalium refu
Natales. Liber
Natus ex viro n
555.
Natis ex damna
debeant pare
Naturalis filiu
mancipatus.
libertinus m
tus.
Necessitudo, &
Nefariorum non
Nepos non iussu
iri tamen k
spurio, an ha
Nepotis, & nept
monio, jura.
vocum abusu*

INDEX.

89	<i>Mulieres, illicitis nuptiis maculantes sese ;</i>	
166	<i>Et pupilla, laqueis tutoris irretita.</i>	212
<i>bidinum victi-</i>	<i>Munera nuptialia.</i>	109. 110. 300. sponsali-
159. 160	<i>cia.</i>	397. <i>Et arra.</i> 398
<i>ad adiles nomen</i>	<i>Mutinus, deus.</i>	370
<i>item vestimen-</i>	<i>Mutuum dare pecuniam, provincialibus</i>	
<i>li obnoxius.</i>	<i>interdictum.</i>	217
169		

N.

557	<i>NāzG, quid?</i>	38
<i>sa, post annum</i>	<i>Nascendi caussa.</i>	90
<i>natus.</i>	<i>Natalium restitutio.</i>	139
<i>um ducta, quo-</i>	<i>Natales. Liberi.</i>	
134	<i>Natus ex viro marito, Et muliere soluta.</i>	
338	555.	
523	<i>Natis ex damnato concubitu an alimenta</i>	
451	<i>debeant parentes?</i>	558
18	<i>Naturalis filius, adoptivus.</i>	124. 126. e-
19	<i>mancipatus.</i>	127. in servitute quaesitus,
<i>nuperi, notati.</i>	<i>libertinus manet.</i>	138. ut Et emancipa-
	<i>tus.</i>	127
<i>our Et finis est.</i>	<i>Necessitudo, Et adfinitas.</i>	403
<i>ilia earum non</i>	<i>Nefariorum nomen, unde?</i>	332
548	<i>Nepos non jussu patris uxorem ducens, pa-</i>	
<i>i transiens; Et</i>	<i>tri tamen haeres adgnascens.</i>	447. ex
355	<i>spurio, an haeres instituatur?</i>	560
29. 365	<i>Nepotis, Et neptis, in contrahendo matri-</i>	
344	<i>monio, jura.</i>	224. 259. 445. 446. 449.
<i>matrimonium.</i>	<i>vocum abusus.</i>	505. 509. 510
<i>Mulier.</i>		

Nepti

INDEX.

- Nepti ex filio, cum adoptato non est con-
nubium. 466
- Neptuni nomen. 58
- Neronis Sporus. Pythagoras.
- Nobilitas, quid? 548. spuriorum. 549
- Nona, nuptiis infausa & religiosa. 313
- Nonius Marcellus, emendatus. 91. nota-
tus, 394. 395. 514.
- Notha filia dos. 542
- Nothi. 528. 537. 540. 556. Vide, Spurii a pā-
topis. Hodierni patrem habent. 547. 548
- Nothis an debeatur aliqua legitima? 541
- Noverca, patris proquina. 495
- Nubere, quid? 58
- Nubere, & nubes; à tegendo. 317
- Nubentes. Nuptæ novæ.
- Nuces spargi novis maritis consuetū olim.
100. quare? 101. 373. qua in tutela Io-
vis. 374.
- Nuntium mittere. 407. 410.
- Nupta nova, & desponsata, ex domicilii
mutatione discreta. 63. in altum tolli
solita, 69. & sublimis vehi, 70. & ma-
nu duci. 72. limen transsiliebat. 86. in
lectum collocata. 107
- Nupta nova. Uxoris. ades, earumque or-
natus. 81. postes. 84. 325. asses tres, ad
maritum delati. 81. 334. claves data.
88. 305. 351. 358. cultus. 46. 57. deductio
in

I
in cubiculum
natio. 85. u
stabantur.
Nuptæ, & spon
Nuptias novas,
in viri domu
Nuptia. Mari
de dicta? 316.
ra tadea. 69.
contrabantur
tem. 439. in li
ter dicta. 460.
nium. 495. in
281. & iniuste
modo concu
gitima. 330. 331
432. intempesti
Nuptia, & concu
Nuptia, & matr
Nuptia, & Spo
Nuptiarum cons
sumus potest
Nuptiarum dies.
nuptiarum, &
tiorum. 314. 315
rum frequentat
tres gradus. 414
tum pontificum
& ejus regula. 4

INDEX.

non est con-
466
58
as.
orum. 549
515
tus. 91. nota-
542
de, Spuzii a^{nti}-
abent. 547. 548
legitima? 541
495
58
do. 317
onfuerū olim.
a in tutela lo-
407. 420.
ex domitiu
in alium tolli
ebi. 5. & ma-
stiebat. 86. in
107
earumque or-
asser tres, ad
claves data.
46. 57. deductio
in

in cubiculum. 372. pellis lanata. 88.
unctio. 85. utensilia, qua ante illam ge-
stabantur. 78
Nupta, & sponsa, jura. 190
Nuptas novas, rapi solitum. 61. & traduci
in viri domum noctu. 62. 64. 65. 66. 68
Nuptia. Matrimonium. quid? 34. & un-
de dicta? 316. 317. τὴν 52. sancta fede-
ra tade. 69. an inter absentes? 420. ui
contrahantur? 424. 425. ante puberta-
tem. 439. in linea recta in infinitum in-
terdicta. 460. cognatorum. 487. adfi-
nium. 495. incesta. 224. 226. 227. 228.
281. & injusta. 257. 273. 467. 473. quo-
modo convalescant? 132. 133. 134. 135. ille-
gitima. 330. 331. contra leges, stuprum.
432. intempestiva. 173. &c. 178
Nuptia, & concubinatus. 337
Nuptia, & matrimonium. 435
Nuptia, & Sponsalia. 429. 430
Nuptiarum consensus, eorum in quorum
sumus potestate. 258. vel non sumus. 262
Nuptiarum dies. II. 312. 367. & postridie
nuptiarum, & dies crastinus, vel repo-
tiorum. 314. 315. Nuptiarum deducta-
rum frequentatio. 94. aqua & ignis. 89.
tres gradus. 414. &c. jus antiquum, to-
tum pontificium. 468. jus Romanum,
& ejus regula. 469. nomen. 58. numina.
52. 57.

I N D E X.

52.57. verba, cuius temporis?	406.	in-
justarum effectus.	131	
Nuptiis quanam etas habilis?	112.	ante
quam tamen filiam locare permissum		
patri. 115. ac marito domum ducere.	134	
Nuptiales cana.	92.93	
Nuptiale pretium.	25	
Nutrix, non est mater.	502	
Nyctelia sacra.	370	
Νύμφαρχος.	318	
Νύμφος ἑτοίμη.	317	
O.		
O bnubere, quid?	58	
Obrogari, quid?	178	
Observantia pudica ultra propinquitatis		
gradus in lege dei expressos.	493	
Οἶκον, lupanar.	161	
Omina, auguria.	45	
Οὔρεα.	300.315	
Oscula solita, & quotidiana.	309	
Osculum sponsaliorum.	397	
Osculum, & suavius.	306.307	
Otho germanam in modum iusta uxoris		
propalam habuit.	232	
Ovidius, notatus.	120	
Οὐλὰ καὶ δὲ δὲ δὲ.	18	
P.		
P acta puella, pacta nuptia, pactum ma-		
trimonium. 287. 378. 390. 394. Pa-		
cta		

Eta dotalia.
 Pactum, & ma
 nudi nulla o
 etiam gravi
 Πάδας ἔχον, q
 Palam, quid?
 Panis farreus.
 Paphnutius ep
 omnes alios;
 pinionem ad
 Papia lex. Iuli
 Papinianus, em
 Papyrius Cam
 fecit.
 Papyrii pueri pri
 trem, instanti
 senatu egissent
 Παρὰ μὲν.
 Παρὰ Πέτρα.
 Parentalia, nup
 Parentum pote
 351.444.44
 Παρὰ μὲν, spons
 Participem fieri
 ni iuris.
 Partunda, dea.
 Partus. Liberi.
 Parsatis filiorum
 Pater, qui?

I N D E X.

	<i>Et a dotalia.</i>	361
	<i>Factum, & mentio sponsaliorum.</i>	380
	<i>nudi nulla obligatio. 426. 402. Pactiones</i>	
	<i>etiam gravissima inter absentes.</i>	420
	<i>Παύδας ἔχει, quid?</i>	244
	<i>Palam, quid?</i>	158. 170
	<i>Panis farreus.</i>	331. 332
	<i>Paphnutius episcopus in Niceno concilio,</i>	
	<i>omnes alios aliter sentientes in suam o-</i>	
	<i>pinionem adduxit.</i>	192. 193
	<i>Papia lex. Iulia.</i>	
	<i>Papinianus, emendatus.</i>	533
	<i>Papyrius Camiliam sororem gravidam</i>	
	<i>fecit.</i>	232
	<i>Papyrii pueri prudens figmentum, quo ma-</i>	
	<i>trem, instantius percontantem quid in</i>	
	<i>senatu egissent patres, elusit.</i>	270
	<i>Παρανόμοι.</i>	289
	<i>Παράφρενα.</i>	299. 356. 365
	<i>Parentalia, nuptiis ominosi dies. 12. 48. 312</i>	
	<i>Parentum potestas. 264. 348. 349. 350.</i>	
	<i>351. 444. 445. 447. 448.</i>	
	<i>Πάρεχθ, sponsa conductor.</i>	318
	<i>Participem fieri omnium bonorum; huma-</i>	
	<i>ni juris.</i>	358
	<i>Partunda, dea.</i>	57. 371
	<i>Partus. Liberi.</i>	
	<i>Parysatis filiorum controversia.</i>	126
	<i>Pater, quis?</i>	141. 527. 528. 529. 542
	<i>Patris</i>	

I N D E X.

<i>Patris appellatione an avus comprehendatur?</i>	140
<i>Patria potestas. Abducere. Parentum.</i>	
<i>Patriciorum nomen.</i>	527
<i>Patrimi pueri.</i>	64.72.79.318.331.372.
<i>Patronus, in lege Iulia, quis? 184. ejus jura.</i>	185.186.191.194.
<i>Patronus invitus. 191. ignorans, & absens.</i>	192.193
<i>Patroni jus integrū conservandū.</i>	138.139
<i>Patruelium nuptia.</i>	477
<i>Patruī & amitæ, filii filiaque fratris, adoptivorum; par ratio.</i>	466
<i>Paulus Diaconus, emendatus.</i>	252
<i>Paulus I.C., emendatus. 89.143. 515. 517. 518. notatus.</i>	505.555
<i>Peculium, quod ul virum, & quod ad mulierem.</i>	366
<i>Pecunia aliena numeratio.</i>	134
<i>Pellex.</i>	43.273.337
<i>Pellis lanata nova nupta.</i>	88
<i>Peregrini, ex civitate Romana.</i>	118
<i>Petronius Arbiter, emendatus.</i>	167
<i>Πέρην, & ἀπὸ Πέρην.</i>	294.295
<i>Ποσειδῶν, naturales filii.</i>	535
<i>Pietas in parentes inaequalis potestatis, aequalis tamen.</i>	447
<i>Picumnus, vel Pylumnus, deus.</i>	46
<i>Πίσκος Ζεὺς. Fidius Hercules.</i>	75
	Plan-

Plautus, emendatus.
Πλάτων & Πλάτος.
Plutarchus, emendatus.
 86.87
Plutarchi interitus.
Poenitentia a bolet.
Poëtarum assensu notata.
Polliceri, & polygamia.
Polygamia. Usus.
Pompa nuptialis.
Popæ lex. Iulii.
Porcus, nuptialis.
Porca nuptialis.
Possessio. Usus.
Possessor, & dominus.
Postium ornatum.
Pragnans, an possit?
Prætextatus senex.
Præmatici, notati.
Præma mater, a Priapus, deus. 3.
terriculam.
Privigna, cognata.
Προγυῖα.
Proculianorum.
Promittendi. Sp.

I N D E X.

Plautus, emendatus.	509
Πλόκαμος, casaries.	323
Plutarchus, emendatus.	53.54.55.77.78.
86.87	
Plutarchi interpres, notatus.	52.53.251
Pœnitentia anteaçta vita maculam non abolet.	223
Poëtarum assentatoria natura in Ovidio notata.	120
Polliceri, & promittere.	293.294
Polygamia. Uxores duas.	
Pompa nuptialis.	317
Popæa lex. Iulia.	
Porcus, nuptiis immolari solitus.	20
Porca nuptialis.	368.369
Possessio. Usus.	
Possessor, & dominus.	336
Postium ornatus in nuptiis.	84.325
Pragnans, an in alius manum convenire possit?	277
Prætextatus sermo.	321
Pragmatici, notati.	555
Prema mater, dea.	57.371
Priapus, deus. 371. ejus fascinum.	105. &
terriculamentum.	106
Privigna, cognata vitrici.	498
Πρωγούλια.	313.314
Proculianorum secta.	438
Promittendi. Spondendi.	
Promis-	

INDEX.

Promittere, & polliceri.	294
Promissa puella.	287
Promissio nimia invalida. 181.182.conditionalis, obligationem suspendit.	433
Pronubi.	289
Pronuba. 290.372. nuptam in lectum collocare solita.	107
Πρωτόλεια, quid sint?	240
Propinqui, quinam?	486.487.495
Propinquitas, & cognatio. 485.486. Vide Cognationis.	
Προφθγκήλεια.	300
Prostibulum, & meretrix.	166
Prostibulorū nudorum prostandi mos.	167
Προτέλεια. §2. quid? 240. πῶς. & ἀπὸ πῶς.	286
Προθεσμία τῶν γάμων.	312
Provincialis mulier quomodo in uxorem possit duci officium gerenti?	220
Provincialis mulier, & pupilla. 218.219	
Provincialium filii & filiae. 220.221. potestas. 443. sponsalia, nuptiaeque.	386
Provincialibus, quae interdicta?	217
Proxenetæ.	288
Pubertatis astimium ex annis.	438
Pudentilla cum viri mortui fratre tabulas facit nuptiales.	245
Puella suburrana.	162
	Pueri

Pueri patrimi,
Pulsus usus pres
frequentior.
Pupillus, & m
Pupillorū ius in
Pupilla, laquei
mulieres, il
seje. 212. &
219
Pupillarum nu
212.455.456
Puriter facere;
Pythagoras Ner

Quasillum.
Quasi adfins.
Quasi conjuges.
Quasi extranea.
Quasi filius.
Quasi ingenuus.
Quasi nepos.
Quasi patroni.

Radi comam,
Ratio natur
nites indita at
cestum.
Recepticia bona.

INDEX.

X.

294
287
181.182. condi-
suspendit. 433
289
am in lectum col-
107
240
486.487.495
485.486. Vide
300
166
ostendi mos. 167
40. tu. & & &
286
312
modo in uxorem
entii? 220
pupilla. 218.219
ia. 220.221. pote-
nptiaque. 386
dicta? 217
288
annis. 438
sui fratre tabulas
245
162
Pueri

Pueri patrimi, & matrimi. 64.65.72
Pultis usus priscis Romanis, quam panis,
frequentior. 17
Pupillus, & mulier. 29.365
Pupillorū jus in nuptiis promittendis. 385
Pupilla, laqueis tutoris irretita; & cetera
mulieres, illicitis nuptiis maculantes
se. 212. & provincialis mulier. 218.
219
Pupillarum nuptia prohibita. 204.205.
212.455.456.457.
Puriter facere; sacrificare. 327
Pythagoras Neronis. 58.59.64

Q.

QVasillum. 97
Quasi adfinitas. 499
Quasi conjuges. 210
Quasi extranea persona. 210
Quasi filius. 128.129
Quasi ingenuus. 156
Quasi nepos. 129
Quasi patroni. 186

R.

Radi comam, lugentium. 325
Ratio naturalis, animis nostris divi-
nitus indita atque impressa. contra in-
cestum. 225.219
Recepticia bona. 299
Rela-

INDEX.

Relatio. Legis.	
Religiosa, id est, infausta nuptiis dies.	313
Remancipata.	36
Repentalia.	109
Repotia.	109.314.315
Repromittendi. Spondendi.	
Repudium sine causa, adulterii crimē.	429
Repudium, & ejus multa.	311
Repudium infectum.	431
Repudium, quodnam tempus exigat expectandum priusquam in alius manum conveniat repudiata?	277
Repudium per internuncios.	420
Repudium mittere.	407
Repudii formula. 401. & sollemnitās.	430
Rei judicata auctoritas.	156
Res uxoria.	355.365
Reverentia. Honor. Sanguinis.	
S.	

Sacra nuptialia. 351. nyctelia. 370. eorum molestia. 352. & interemptio. 353. 354	
Sacrificia nuptialia.	367
Saliorum dies, nuptiis infausti habiti. 13. 312	
Salsa fruges.	17. 18
Saltationes, sacrificia.	367
Salutationes perfunctoria. 309. & quoti-	
diana.	310
Salycetus, notatus.	555
Sanctiale x.	22
San-	

Sanctitas no-	
agnatos.	
affines.	
Sanguis, Sa-	
74. 75. f.	
Sangi Fidi	
Sanguinis	
Sanguinis	
508	
Sanguinis	
475. Ho	
Satis, &	
Scavola IC	
Scortatio,	
Semones di	
Senatoris fi	
Senatus con	
455. 456	
Senex capi	
sui. 352	
Senes com	
Senum ger	
Sepulcroru	
Servus do	
Servus bo	
197	
Servus v	
Servum	
eius bo	

I N D E X.

<i>Sanctitas nominum & appellationum inter</i>	
<i>agnatos.</i>	461. 467. & cognatos atque
<i>affines.</i>	490
<i>Sangus, Sancus, Saga, Σάγυς.</i>	72. 73.
<i>74. 75. semideus.</i>	77
<i>Sangi Fidii simulacrum.</i>	76
<i>Sanguinis ratio, vera cognatio.</i>	460
<i>Sanguinis communio, naturalis cognatio.</i>	
	508
<i>Sanguinis reverentia, quantum valeat?</i>	
<i>475. Honestas, Honor.</i>	
<i>Σέσις, & μίσθισις.</i>	243.
<i>Scavola IC., emendatus.</i>	89
<i>Scortatio, an lege damnata?</i>	556. 558
<i>Semones dii. 76. semidei.</i>	77.
<i>Senatoris filius.</i>	124
<i>Senatusconsultum de pupillarum nuptiis.</i>	
	455. 456. 457.
<i>Senex capularis, testatoribus aliquibus u-</i>	
<i>sui. 352. 353. coëmtionalis.</i>	354
<i>Senes comitiales.</i>	355
<i>Senum generantium exempla.</i>	176
<i>Sepulcrorum jura.</i>	354
<i>Servus dotalis.</i>	362
<i>Servus hostium factus, pro nullo habetur.</i>	
	197
<i>Servus vitio liberatus.</i>	451
<i>Servum non fuisse domini, sed tantum in</i>	
<i>eius bonis. 335. & quei domini fiat?</i>	340
	C c
	Servi,

INDEX.

<i>Servi, & femina, eodem apud barbaros habita gradu.</i>	345
<i>Servi, qui cives Romani efficiuntur.</i>	254
<i>Servæ partus, servus.</i>	530
<i>Servitus libera mulieris.</i>	347
<i>Servius, emendatus. 26. notatus.</i>	56. 302.
	340. 341. 391. 393
<i>Sextus Pompeius Ruffus, emendatus.</i>	75. 79
<i>Silentium, quandoque pro jussu & consensu.</i>	260.
<i>Simplones, vel Simpulones, sponzorum amici.</i>	371. 372
<i>Simpulum, quale vas?</i>	372
<i>Sisinnius, notatus.</i>	476
<i>Sobrini filia, ἀνδρῶν.</i>	494
<i>Sobrini, διοῦσα δὲ λφοί.</i>	493
<i>Sobrinorum & sobrinarum diu Roma ignorata conjugia. 250. probata. eorumque nati nataque quo gradu distent?</i>	494
<i>Socci nova nupta.</i>	57
<i>Socia sacrorum nulli patrifamilias invito adfiscenda.</i>	384
<i>Societas leonina.</i>	358
<i>Societas matrimonii, & negotiationis, comparata.</i>	430. 431
<i>Societas vitæ, quodammodo dominā facit.</i>	34. 359
<i>Socinus, notatus.</i>	555. 557
	Solidi

Solidi capio.
 Sorbonista,
 Sororum sp
 Sororum di
 prohibita
 Sororis ger
 Soror consa
 adoptivo
 Sed pro odi
 SP, sine pa
 526
 Spartianus,
 Sperata nup
 286. 287.
 Spina alba n
 ma.
 Spondendi,
 verba, fi
 continen
 Sponsus, spo
 salia. 115
 Sponsus. 301
 cultus.
 Sponsa. 390.
 Sponsa, & s
 Sponsa, &
 Sponsa affes
 domum
 529.

I N D E X.

apud barbaros
345
officiuntur. 254
330
347
notatus. 56. 302.
pendatus. 75. 79
o. iussu & con-
260.
sponsorum a-
371. 372
372
476
494
493
du Roma ig-
obata. eorum-
gradu distent?
57
familias invito
384
358
negotiationis,
430. 431
domina facit.
555. 557
Solidi

Solidi capio. 179. 180
Sorbonista, notati. 433
Sororum species tres. 489
Sororum duarum nuptia. 247. *omni modo prohibita.* 499
Sororis germana incestus. 232
Soror consanguinea patris adoptivi, filio adoptivo amita. 465
Σοὺ pro οὐ, in Matth. c. I, v. 20. 410
SP, sine patre, iusto scilicet; id est, spurius. 526
Spartianus, notatus. 475. 505
Sperata nuptia. Sperata puella. & Speratus. 286. 287. 394. 395
Spina alba nuptiarum facibus auspiciatissima. 65. 66. 67
Spondendi, promittendi, repromittendi, verba, futuri temporis demonstrationem continent. 422
Sponsus, sponsa, ante nuptias, & post sponsalia. 115. *eorum nomina.* 2. 377
Sponsus. 302. gener. 410. ejus definitio. 422.
cultus. 322
Sponsa. 390. 394. designata uxor. 410
Sponsa, & sponsalia. 287. 300. 301. 302
Sponsa, & uxor. 403. 430
Sponsa asses tres nuptiales. 334. ingressus in domum mariti. 328. raptus in nuptiis. 329.

C c 2

Sponsa,

INDEX.

- Sponsa, & nuptia, jura.* 190. *Uxoris.*
Sponsa velari solita. 310. 311
Sponsalia, an contractus? 401. *in diem con-*
trahuntur. 433. *an jure, vel sub condi-*
tione, contrahantur? 432. 433. *quid?* 427.
ea quid faciant? 439. 440
Sponsalia, & nuptia. 429. 430
Sponsalia de futuro, & praesenti. 426
Sponsaliorum verba, cujus temporis? 396.
 406. 421.
Sponsaliorum nomen. 1. 2. 285. *etymologia,*
stipulatio, & definitio. 377. 378. 379.
 380. 422. *forma.* 388. 390. 395. 396. 397.
 398. *consensus.* 6. *atas.* 8. 11. *jus.* 399.
 402. 403. 407. *jura, ex lege Mosaiica &*
Christianorum. 408. *quatuor.* 413. 414.
quanam obligatio? 401. 402. 427. 433.
persona. 381. 386. 387. 412. 414. 417.
 419. *ἑλοχία.* 411. 412. 419. 420. 421.
caena. 93. *hora.* 314
Sponsaliorum & nuptiarum aequalis vis &
communio. 387. 403. 405. 412. 413. 414.
differentia in re & tempore. 406. 422.
 427.
Sponsalibus an renunciare liceat? 429
Sponsalicia poena. 399. 400. 403. 418. 430
Sporus. Pythagoras.
Spurius, a notho, & naturali, distinctus.
 555. *bastardus.* 561
 Spuri

Spurii. Not.
Spurii. 258.
 nis exper
 trem hab
 538. 539.
Spuriorum
 visiones.
 heredita
 conditio
 origo.
Stipulatio n
 vicissim.
Stipulation
 acnovum
Stipulation
Stiprum. 4
Suavius,
Subarrare.
Subigus pa
Submania
Suburrana
Successio; co
 ca inter
Suidas, em
Suntas, 54
 adgnat
Sumptuan
 Σωμωτικῶν

INDEX.

Uxoris.	
310. 311	
in diem condi-	
del sub condi-	
433. quid?	427.
439. 440	
429. 430	
426	
tempora?	396.
etymologia,	
377. 378. 379.	
396. 397.	
8. 11. jus.	399.
lege Mosaiica &	
413. 414.	
402. 427. 433.	
412. 414. 417.	
419. 420. 421.	
314	
in aqualis vis &	
412. 413. 414.	
406. 422.	
429	
403. 418. 430	
disinctus.	
561	
Spurii	
Spurii. Nothi. Vulgo quæriti.	
Spurii. 258. ἀπάροες. & ideo adgnatio-	
nis expertes. sed cognationem per ma-	
trēm habent: & cives sunt Romani.	527
538. 539. 540. nobilesque.	547
Spuriorum nomen. 526. definitio. 527. di-	
visions. 529. 534. 537. 540. adoptio. 562.	
hereditates. 543. 550. 552. jus. 538. 561.	
conditio & nobilitas. 541. 546. 547.	
origo.	548
Stipulatio nulla sine pracedente pacto. non	
vicissim.	378
Stipulationis in sponsalibus jus singulare	
ac novum.	401
Stipulationes in diem.	433
Stuprum. 40. quid?	432
Suaviū, & osculum.	306
Subarrare.	305
Subigus pater, deus.	57
Submœniana uxores.	162
Suburrana puella.	162
Successio; continuatio dominii. 359. recipro-	
ca inter virum & uxorem.	360
Suidas, emendatus.	98
Suitas, 547. 552. 553. 554. 555. 563. filiatio,	
adgnatio, cognatio, individua.	548
Sumptuaria leges.	93. 109. 372
Συνοικεῖν, quid?	244
C c 3	T. Tabulæ

INDEX.

T.

T	<i>Abula sponsaliorum. 6. non faciunt matrimonium. 42. nuptiales. 245.</i>
<i>T^a302</i>	
<i>T^a citurnitas, quando assensus?</i>	383.384
<i>T^a citus consensus.</i>	450
<i>T^a da jugales, geniales. 95. Faces.</i>	
<i>T^a alantum, calathus.</i>	97
<i>T^a λαρος.</i>	98.99
<i>Talassio. 97. quid?</i>	97.98
<i>Ταλάσιος, Ταλασία.</i>	98
<i>Tanaquil. Caia Cæcilia.</i>	
<i>Τελεία Η'εγ.</i>	51.52
<i>Τελείας Η'εγας ιερειών.</i>	53
<i>Τέλειος Ζόης. Τέλειοι, οι γεγαμηότες.</i>	
<i>Τελωθλήγ, γήμγ. Τέλος, nuptia. 52.53.</i>	
<i>Tenchira, urbs Cyrenaica prefectura. 71</i>	
<i>Testamentum falsum.</i>	451
<i>Testamentum per as & libram.</i>	352
<i>Testamenta foeminis citius quam masculis facere licet.</i>	114
<i>Textrix prima, conjux.</i>	49
<i>Theologus magnus, notatus.</i>	564
<i>Theologi, non boni jurisconsulti. notati. 426</i>	
<i>Τεώρητσα, τὰ, πρὸς τέλεια.</i>	52.300.315
<i>Θεὸς αὐτοῦ ποδῶδης.</i>	323
<i>Tibia nuptialis. 94. zygia.</i>	95
<i>Titulus, elogium, inscripti lupanarii. 166</i>	
<i>Titus, imperator, Domitiani fratris uxorem</i>	

<i>rem in deliciis</i>	
<i>Tonsura lugubris</i>	
<i>Torus genialis.</i>	
<i>Tribonianus, n</i>	350.472.47
<i>Tributum mer</i>	
<i>Triens ὁ πῶς οὐδ.</i>	
<i>Tunica nova n</i>	
<i>Tutela qua at</i>	
<i>Tutela perpetua</i>	29.363
<i>Tutela periculo</i>	
<i>Tutor, an & q</i>	
<i>sit?</i>	
<i>Tutor cessicus.</i>	
<i>suavia uxora</i>	
<i>Tutor, & curat</i>	
<i>Tutores, nō ex</i>	
<i>Tutores honor</i>	
<i>Tutores, & pu</i>	
<i>Tutorum com</i>	
<i>28. potestas</i>	
<i>tas. 359. 365</i>	
<i>haredes, tu</i>	
<i>veritas nup</i>	
V	
<i>Arro, em</i>	
<i>Velle, qui</i>	
<i>Velina nova n</i>	

I N D E X.

<i>rem in deliciis habuit.</i>	246
<i>Tonsura lugubris.</i>	325
<i>Torus genialis. Lectus.</i>	
<i>Tribonianus, notatus.</i>	198.199.201.254.
	350.472.474.479
<i>Tributum meretricium.</i>	169
<i>Triens ὁ νόσολος.</i>	297.298
<i>Tunica nova nupta.</i>	49
<i>Tutela qua aetate absolvatur?</i>	114
<i>Tutela perpetua. 344. & non perpetua.</i>	
	29.363
<i>Tutela periculo obstricti.</i>	456
<i>Tutor, an & quando pupillam ducere possit?</i>	455.457
<i>Tutor cessicus. 363.365. fiduciarius. 36. u-</i>	
<i>suaria uxoris.</i>	363
<i>Tutor, & curator.</i>	301
<i>Tutores, κῦεροι.</i>	31
<i>Tutores honorarii.</i>	456
<i>Tutores, & pupilla.</i>	204.205.210
<i>Tutorum constitutio. 27. & differentia.</i>	
	28. potestas. 30. datio. 180.215. auctori-
	tas. 359. 365. 385. filii & filie. 222.223.
	haredes, tutela periculo obstricti. 456.
	vetitas nuptias copulantium poena. 215
	V.
<i>V Arro, emendatus.</i>	91.65.69.101.
<i>Velle, quid?</i>	260
<i>Velum nova nupta.</i>	57.58
	Venus,

I N D E X.

<i>Venus, dea.</i>	371
<i>Verrius Flaccus notatus.</i>	2
<i>Vesta, numen castitatis.</i>	87
<i>Vestaliū nuptia incesta.</i>	281
<i>Viduarū nubentiū deductio infrequens.</i>	94
<i>Vincula virginalia.</i>	50
<i>Virginensis, dea.</i>	57.371
<i>Viri auctoritas in administratione rei uxoria.</i>	365.366
<i>Vir. Maritus.</i>	
<i>Vir & uxor una persona, per matrimonium.</i>	501
<i>Vir absens, quomodo uxorem ducat?</i>	320
<i>Virorum absentia longa, divortii legitima causa.</i>	350
<i>Vitricus, propinquus matris.</i>	495. cognatus privigna.
	498
<i>Vlpianus in regulis, emendatus.</i>	471
<i>Vngues & capillos in nave deponere, religiosum olim.</i>	324
<i>Unicubæ & univira decus.</i>	108
<i>Unxia Iuno.</i>	51.56.85
<i>Voluntas. Vide, Affectus.</i>	
<i>Vsus, possessio, veteribus. 37.336. qui fiat proprietas?</i>	340
<i>Vsus promiscuus.</i>	357
<i>Vsu, id est, jure gentium.</i>	350
<i>Vsu quasita, partæ-que, uxores. 37.38.39. 117.333.335.337. qui fiant matres usu- captæ?</i>	Vsu

Vsu ducta muli
 357
Vsu contracta
Vsucapionis no
Vsurpacio uxor
Vtilitas public
renda.
Vulgo quasiti,
matrem seg
justi, & eo
Vulgo quasito
Vxor, & conc
Vxor, & spons
Vxor. Materf
gnitatis. 4
ritu familia
tur? 329.
ii? 341. cap
marito cen
fororis loc
mero. 355
beat? 36
15. simplex
Vxoris man
cultus. 317
eymon. 8.
peculium
Vxorem duc
Vxores, qua

I N D E X.

Usu ducta mulier, & dominus bonitarius.

371

357

Usu contracta matrimonia.

425

87

Usucapionis nomen.

37

281

Usurpatio uxorum.

38

o infrequens. 94

50

Utilitas publica privatis commodis praeferenda.

453

57. 371

infratone rei

365. 366

Vulgo quasi, spurii. 41. 42. 528. 529. 535. matrem sequuntur: 538. 547. Liberi iniusti, & eorum natales.

Vulgo quaesitorum pater, populus.

141.

Vxor, & concubina.

336. 337

Vxor, & sponsa.

403. 430

Vxor. Materfamilias. Mulier. nomen dignitatis. 40. 43. de nova. 344. in marito familia. 406. quando primum dicitur? 329. 431. an in potestate mariti? 341. capite deminuta. 26. 344. 345 marito cen filia, haeres. 34. 358. & filio sororis loco, & in consanguineorum numero. 359. quid inscio marito juris habeat? 367. non omnis materfamilias. 15. simplex, usu ducta. 358. injusta. 453

Vxoris inane consortium. 38. deducenda cultus. 317. & velatio. 318. deductio. 330. etymon. 84. 85. patrimonium, dos. 361. peculium. 365

Vxorem ducere.

62

Vxores, quasi unxores.

326

Vxores,

uxores. 37. 38. 39.

ant matres usu

usu

INDEX.

<i>Vxores, & concubina.</i>	39.40.41.42.43
<i>Vxores submaeniana.</i>	162
<i>Vxorum quarendarum modi. 15. 41. 331. e-</i>	
<i>mendarum mos. 25. ducendarum. I. 19.</i>	
<i>genera. 15. 333. 335. 337. 356. 357. usur-</i>	
<i>patio.</i>	38
<i>Vxores aliis elocare, quomodo usitatum</i>	
<i>Romanis, & Atheniensibus?</i>	339
<i>Vxores duas habere eodem tempore, Roma</i>	
<i>non licuit.</i>	267. 271. 272

X.

X <i>Erxis & Arthemenis controversia.</i>	126
--	-----

<i>Xiphilini interpres, notatus.</i>	162
<i>Xylander, notatus.</i>	154

Z.

Z <i>E'α, an far?</i>	332
<i>Zδδς Πίστος. Dius Fidius.</i>	75
<i>Zona Diana.</i>	370
<i>Zonara interpres, notatus.</i>	154
<i>Zυγία Iuno.</i>	55. 56.

INDICIS FINIS.

x.
39.40.41.42.43

161

di. 15. 41. 331. 2.
ccendarum. 1. 19.

356. 357. u. ur.

38

modo u. statum

obus? 339

tempore, Roma

267. 271. 272

is controversia.

us. 162

154

332

us. 75

370

154

55. 56.

I S

